

joxe azurmendi

HIZKUNTZA

ETNIA

ETA

MARXISMOA

KIRSTI LIIKANEN-en
Jaguntzarekin
EUSKAL ELKARGOA / BAIONA, 1971

« Guk ez dugu inola ere Marx-en irakaspena gauza bukatu eta ezin-ikututzat hartzen. Aitzitik, sinistuta gaude (Marx-ek) ez duela oinharriak jarri besterik egin, eta sozialistek oinharri horiek alde guztietara zabaldu ta aitzinarazi behar dituztela, bizitzaren aldean atzeratuta gelditu nahi ez badute ».

Lenin,

« Gure Programa », 1899.

« A los comunistas de los diversas Países corresponde la tarea de dar a la teoría del Marxismo-Leninismo la forma concreta, que requieran las circunstancias de tiempo y de lugar ».

« ... También es falso estudiar (el Marxismo-Leninismo) aprendiéndolo de memoria, sin reflexión propia alguna, y pretendiendo aplicar entre nosotros mecánicamente las experiencias de nuestros Países hermanos, sin tomar en consideración nuestra situación particular. Más bien debemos estudiar el Marxismo-Leninismo de forma que nos capacite para analizar de tal modo la situación correspondiente, que podamos resolver los problemas revolucionarios propios de nuestro País, con las características particulares que estos presentan en las condiciones, que solamente entre nosotros dominan. Cuando estudiamos la teoría no debemos olvidarnos nunca de consolidar los conocimientos ya adquiridos en la Praxis revolucionaria ».

« ... Desprecio de las particularidades del País propio, unido a la copia y transposición mecánicas de los métodos empleados en Países hermanos, constituye uno de los más graves errores, el Dogmatismo ».

Ho Tshi Minh,
Nguyen-Ai-Quoc eskola
inauguratzeko hitzaldian.
1957.

« Permettez-moi de dire sans esprit de critique envers personne que les partis communistes, pour devenir la force dirigeante de la lutte pour la démocratie et le socialisme, outre le fait de mener une politique juste, doivent être capables de se rajeunir, d'intéresser et d'attirer largement dans leurs rangs les jeunes générations qui font irruption dans la lutte avec une grande combativité et des désirs de profondes transformations sociales. L'une des caractéristiques de nos partis communistes actuellement doit être leur réceptivité aux nouveaux phénomènes, leur disposition à réaliser ce que les catholiques ont appelé l'aggiornamento, c'est-à-dire la mise à jour, avec un esprit révolutionnaire créateur, de la théorie et de l'action politique marxiste-léniniste. »

Cela n'est pas un obstacle pour qu'en tant que marxistes-léninistes, nous adoptions une attitude critique lorsque nous estimons qu'un phénomène négatif se produit dans un pays socialiste. Et quand nous adoptons une attitude critique, cela vaut la peine d'être souligné, nous croyons défendre ainsi les principes qui nous sont communs, en accomplissant notre devoir devant la classe ouvrière de notre pays et devant la classe ouvrière internationale. Nous sommes guidés, non par des considérations nationales étroites, mais par notre position internationale prolétarienne.

... Par ailleurs, nous croyons qu'il y a quelques défauts dans le document que nous examinons, et que celui-ci gagnerait en efficacité s'il évitait quelques expressions triomphalistes et reconnaissait des réalités évidentes, par exemple, l'existence de contradictions entre Etats socialistes. Ce serait, en outre, un stimulant pour que la pensée marxiste contemporaine avance sur un terrain dans lequel elle a un retard évident.

Il y a un problème auquel nous accordons une particulière importance et sur lequel nous voudrions nous arrêter pour qu'on puisse voir son exacte dimension et avoir une correcte interprétation de notre pensée. Je me réfère à la nécessité d'une nouvelle unité du mouvement communiste international.

Logiquement, à une situation nouvelle doivent correspondre de nouvelles formes d'unité.

... Comme il n'existe aucun centre ni parti dirigeant, et cela a été souligné dans une série d'interventions, il est évident que la méthode doit différer par rapport à la situation antérieure, alors que le mouvement avait un centre. Aujourd'hui l'unité peut seulement être atteinte à travers la pleine indépendance des partis dans l'élaboration de leur ligne politique, dans l'application des principes généraux du marxisme-léninisme aux conditions concrètes de leur pays, comme cela est dit dans le projet de document. La reconnaissance de la diversité ne conduit pas à la dispersion. Au contraire, réalisée sur la base de nos principes, c'est un facteur d'enrichissement de notre mouvement.

Au cours des discussions préparatoires est apparu le concept, que nous ne partageons pas, de majorité et de minorité, on en est même arrivé à parler de l'écrasante majorité. En toute cordialité mais aussi en toute franchise, nous voudrions souligner que, à la différence de ce qui se produit dans nos partis, le mouvement communiste international n'est pas dirigé selon le principe du centralisme démocratique. Les problèmes de principe ne peuvent pas être résolus ici ni par vote, ni par majorité ».

*Mozku-ko Biltzarre Nazioartekoan,
ekainak 5-17, 1969.*

S. C.

AURKIBIDEA

HITZAURRE-KAPITULUA	11
-------------------------------	----

Lehen Partea : **KLASEAK ETA HERRIAK.**

1. Kapituluua : Judeguen hauzia : nazioa-arazo bat eta XIX mendeko sozialismoa :	
1. XIX mendeaz	37
2. Marx eta judeguen hauzia	59
3. Engels : judeguak nazio	69
4. M. Hess : judegu sozialista nazio-zalea	71
2. Kapituluua : Nazio-arazoaz.	

I. - PROBLEMAREN BEGIRADA KONDAIRAZKO.

A) Prolema :

1) Nazio-arazoa ta Euskal Herri-ko hiru soluzio-bide	80
2) Lenin : Nazioa ta nazioartea	83
3) Lenin eta Manabendra Nath Roy	84
4) Alde askotako prolema	85

B) Printzipiozko soluzioaz :

1) Ba al dago Lenin-en soluzio-eredurik ?	87
2) Herriaren konzientzia aurre-baldintza bezala : Suomi-ri ta Polonia-ri laburki begira	96

II. - PLANTEAMOLDE BATERAKO OHARRAK.

A) Arloaren aurre-baldintza zenbait	99
1) Ideologia ta jakintza	100
2) Dogmakolkeriaz	105
3) Planteamoldearen dinamika	109
B) Egoera berriaren alturan	115
1) Jakintzaren aurrerapena	117
2) Bloke sozialistaren esperentzia	118
3) Deskolonizazioa	123
D) Nazio-zaletasuna to sozialismoa : antinomialazko-bikoiz- tasuna ?	124
1) Hirugarren Munduko sozialismoa	125
2) Marx-en teoriazko axolagabekia ta praktikazko axola.	127
3) « Langileak ez dauka aberriarik »	133
4) Eragozpen pare bat	136
5) Konklusioa	146

III. - EUSKAL HERRI-KO EZTABAIDA BATZUEN ARTEAN.

1) Planteamoldeari begira	148
2) Zer da lehenago : nazio-burruka ala klase-burruka ?	153
3) Gizartearen alde bi : klaseak eta herriak	163
Konklusioa	168

Bigarren Partea : HIZKUNTZA TA GIZARTE-GAUZAREN BASIA.

I. - Hizkuntza ta gainegitura sozialak	173
II. - Lana, teknika ta hizkuntza	192
III. - Hizkuntzaren arazoa ta marxismoa A. Schaff-en arabera . . .	211
1) Hizkuntza ta Pentsakera	212
2) Klaseen eragipena ta hizkuntzarena	218
3) Ohar bi ataka batetan : hizkuntzaren eraginaren erlatibutasunaz eta naziotasunaz argitasun batzuk	225
4) Hizkuntza ta jokaera soziala	232
IV. - Gizarte-gauzako herri-basiaren kondairazko eiteaz	240
1) Sozialismoaren eta abertzaletasunaren atarian	243
2) Nazio-arazoa ta gizarte-arazoa elkarren begiz-begi	247
3) Leninismo atzera begiralea	257
4) « Marxismo-leninismo » liberala	265
5) Bi eraskin	280

Hirugarren Partea : HIRU ADIBIDE.

Hiru Adibide	289
1) Txekoslovakia	291
2) Suomi : herria ta hizkuntza (Autore : Kirsti Liikanen).	298
3) Ho Tschí Minh : nazio-arazoa Vietnam-en	306
Erabilitako bibliografia	319

HITZAURRE-KAPITULUA

Zenbait eztabaida ta gairi buruzko *ohar-sorta bat* da liburu hau. Beraz, *hitzaurre bat* besterik ez da liburu hau bera (*) : ta hitzaurre honi ere bere hitzaurrea zor zaio. Ez hitzaurre-legea nolabait bete-tzearren, halare : lehen kapitulu ta bilduma bezala doaz, aitzitik, go-goetaok, liburua-ren gaia ta asmoa alde-zurretik ezaguarazteko.

1. - ZERTARAKO DA LIBURU HAU.

Euskalzaletasunaren arloa, nazio-arazoa (erabat ez baino Euskal Herria-n daukagun bezala, hots, euskal nazio-arazoa) azterkatzen *hastea* da liburu honen gaia. Gai zaila ta alde askotatik begira ditek-eana. Marxismoaren ikusgunetik bakarrik begiratzten zaio liburu hontan. Baina ikusgune honekintxe ere ikuskera ezberdin asko sortu da azken urteotan gure artean eta ezberdintasun horretx-en barruan sortzen da liburu hau. Bi aldetarik hori :

- a) Liburu honen Autorea, idazleak berak uste duenez behintzat, egiazko Autore baino argitaratzaileago da. Esaldi hau hitzez-hitz hartzekoa dela, eta ez irakurlearen onginahia irabazteko-edo aho-goxotasunik batere, irakurtzeak erakutsiko du. Eztabaida ta elkarrizketa askoren

(*) Dударik ez uzteko esanda : nazio-arazoaren azterketaz beraz (eta marxismoaren eta gaurko egunaren neurrian) jarduteko hitzaurre, baitipat. Beste alde batetik, literatura sozialistan idanik nazio-arazoaz egin izandakoa probetxu berriz (atzeraka begira bakarrik aritu gabe) irakurtzeko ohar eta hitzaurre ere bai. Lenin da hemen eziparik gabe gai hontazko maisu klasikurik argiena. Baina haren ideiek ere eskierki arazo honen azterketaren garai-une ta maila jakin bat egiten bait dute, ta jakintzak benetan aurrera baldin badoaz (ta marxismoa heurrekin batera) inola ere ez azkenekoa, ez liguke berez asko balioa haren errusieraz edo alemaneraz azaldutako uste ta asmo-bideak euskeraz errepika gisan berriro berritzeak. Beraz, sozialistarentzat egokia litzake nazio-arazoa ongi azterkatzeko *atari* antzean aurrenik Lenin ongi azterkatzea (ez zaigu liburu honen orde-z propio Lenin-en nazio-arazoari buruzko iritzien monografia bat egiteko tentaldirik falta izan !), baina horretx-en antzean, halare : hau da, haren hitzak ere azterketa guztien omega-punturik ez bihurtzekotan. Berez doa esan gabe esanda, liburu hontan ere ez duela irakurleak arlo hau azterkatzeko behar den oinharri ta aurrez-eman guztirik aurkituko.

artean sortutakoa bait da liburu hau : beraz, euskal herriz herri dabilen Autore anonimuok idatzitakoa, gehien-gehien bat.

- b) Eztabaiden artean sortutakoa izanik, ez da inola ere eztabaidak bukatzeko azken hitzik. Eztabaidari laguntzeko bakarrik da. Inor desengaina ez dedin aitortzen dugu : mamia Autore anonimoarena izaki, liburua izenpetzen duen idazle formalak ez du hauziaren soluziorik ematen, ezta aukera definitiborik egiten ere.

Bide bat da, hortakoz, liburu honek erakutsi nahi duen guztia.

Alegia, ikusgune marxistarekin aritzekotan faltatzetik ez daukan bidea : gizarte-basiaren azterketa *osoarena*, beraz, herritasunarena. Beraz, gure ustez, hizkuntzarena. Marx-ek aztertu gabekoa da, eskierki, gizarte-basiaren azter-alde hau. Guk, ba, ez zuela egin ta zergatik egin ez zuen, baina egin behar den, erakutsi beharko dugu. Hori eginez gero, berriz, sistimak eredu-forma berria irabazten du. Hasiera batetarako lan zailegia da marxismoaren berriztapen eta gaurko hizkuntza-jakintzaren araberako osapen hau sakonki burutzea. Literatura marxistaren baitan ere berri samartsua bait da guzti hau, oraindik goizegi dela iruditzen zaigu loratu berritan frutuak bildu nahi izateko. Horregatixe da liburu hau lehen-lehenik azter-saiakerazko soila eta askabide edo soluziorik emateko asmorik gabe dago mugatuta.

Guzti honek zertzen du liburu honen karakter berezia, ta — itxaroten dugunez — honetxek berak justifikatzen du gai hontaz liburu bat gehiago idaztea ere. Izan ere, nazio-arazoari buruzko literatura polita dago marxismoan (Lenin, Stalin, etc.) ta euskalzaletasuna marxismoarekin bateratzea ere ez da guk asmatutako asmorik. Liburu honek ez du horien kontra joan nahi. Aitzitik, haiek presuposatuz bakarrik dator. Baina marxismoak orain arte gai hontaz eskeintzen duen guztia da lehen-lehenik politika konkretuzkoa, gero bakarrik eta behar zuen neurrian bakarrik, printzipiozkoa. Politikazko erabakiak sendotzeko edo antolatzeko ta eztabaida politiku konkretoen hesietan sortu bait ziren bai Lenin-en nazio-azterketak (R. Luxemburg-en, Semkowskiren, Liebmann-en eta Jurkevic-en kontra) bai Stalin-enak (O. Bauer, R. Springer eta Bundisten aurka). Bere alde onak eta bere txarrak dauzka irakasleon konkretutasun honek. Horri ere adi egon beharko zaio. Guk, ordea, ez ditugu hemengo azterketaok zuzenki prolema konkretu baten erantzun politiku bezala arakatu. Lenin-ek berak salatzen zuen gai hontazko printzipiozko saiakeren eskasiaz arduraturik, batez ere, eta azken aldiko jakintzak eskasia hori gainditzten lagun zezakean ustean, alde honixe ekin dio gogotienik liburu honek : prolemaren teoriatzko ta printzipiozko azterketari, aurre-baldintzen kontsiderazioari. Hori bai, lan hau Euskal Herri-ko arazoen funtzioan egiten saiatu gara. Baina guzti hori konkret gure herriaren politikari egokitzea hortarakoxe dagoenari uzten zaio.

Ba daude gure artean eztabaida zail batzu : adibidez, « euskal arazoa » Espainia-ren barrukoa bakarrik ala Euskal Herri osokoa (Iparraldea barne) ote den. Jakina dago sozialisten (edo euskaldun

komunisten) batzuek ez dutela inola ere Euskal Herri osoa arazo batberaren planteamoldean sartu nahi. Euskeraren eta erderaren arteko etorkizunaz ere ba dago diferentziarik aski, euskalzaletasunaren bildur-edo bait dira sozialisten batzuk, hau rebantxismo hutsa delakoan, « en el sentido de que el euskera dejará de ser oprimido para convertirse en opresor » (Zer egin ?, 3 zenb., or. 8). Eztabaidaok zailak badira taktika batekin lotzen direlako da. Baina liburu honek printzipioen aldetik bakarrik hautemango ditu arlook, aurrenik behintzat, printzipioek estrategia konkretu batetan kondizionatzeko ardurarik batere gabe. Bego hori aldeztu aurretik argi ta garbi esanda.

Horregatik, hasieratik azkeneraino politika-arazoez jardun arren liburu hau ez dela zentzun hertsian politikua irudituko zaio arrazoinaz irakurleari. Eta ez du halakorik izan nahi ere. Ezen-eta politika, zentzun hertsian, beti bait da joera batekin ezezik programa batekin ere determinatutakoa. Liburu hau, berriz, ez dago joera determinaturik gabe. Hots, konprometitua da. Baina programarik gabekoa bait da, ez da politikazki konfesionala. Hobeki esan, ba dauka bere programa nasaia ere : nazio-arazoak, Euskal Herria-n, nazioaren restaurazioa eskatzen diola sozialismoari iruditzen zaigu. Rebantxismoa ? Ez. Gizartearen restauraziorako Proletargoaren Diktadurazko epe edo aldirik onhartzen duenak erraz asma dezake nazio-restauraziorako zenbait neurriren premia ere. Euskal Herria-ren alienazio egoerari datxeko hori (Vietnam-en ez da, noski, bestela). Programa honekin ez dugu besterik egiten, Marx-ek komunismoari orokorki ezarritako helburua euskal egoerari itzuli baizik : gizona bere baitara itzularazi, gizona bere izatera reintegratu behar du komunismoak, bere nor-galtze edo alienazioak erauzirik norbera bihurtu (« Kommunismus... als Reintegration oder Rückkehr des Menschen in sich, als Aufhebung der menschlichen Selbstentfremdung »), ik. *Ökonomisch-philosophische Manuskripte*, Marx-Engels, Fischer II, 1966, or. 99.

Nazio berriztapenaren arazoak molde asko ezagutu du azkeneko mendean : Irlanda / Israel, Finlandia / Polonia, etab. Naziotasun erdi hondatu askok berriztatu behar izan bait du atzera bere nortasuna. 1945-ez gero, batez ere, mendeak zehar Europa-ko eguzkialderantza hedaturiko germanizazioak lur-jo zuenean, eginkizun ta jokabide guztiz berezi hainitz ikusi dugu arlo hontan, Erresuma sozialisten aldetik ikusi ere, hain zuzen : URSS, Polonia, Txekoslovakia, Yugoslavia, etab. (Nolanahi ere printzipioak eta kondairazko inguruneak, helburuak eta bideak aldiari ongi berezi behar direla adieraziaz bakarrik aipatzen ditugu adibideak).

Kolonia-herrietan agiri da prolema honen beste adibide bat. Vietnam-en, adibidez : txinera izan da bi mila urte inguru zehar, XIX mendera arte, Vietnam-en hizkuntza ofizial. Ta frantsesa gero. Punterengo jendea, aiton-semeak, merkatariak, etab. beti txineraz mintzatu izaki, txinerazko(ta frantsesezko) kutsuz beteta gelditu da vietnamera. Jende eskolatuaren vietnamerak ehun hitzetatik larogeiamartsu ta herri

xehearenak bai gutxienez erdia, txinerazkoa zuen gaur arte. Hanoi-n, horregatik, hizkuntza-politika biziki arduratsua burubidatu da. Ikus hontaz JAKIN 35, or. 66-67 ere.

Gutziz inportantea da Marx zuzen ulertzeko zahar-berriztapen edo restaurazio-idea hau. Baikorkeria gehiegik aurrerapena bakarrik jarzen bait du edozeren osasuntzat. Baina ez aitzinamendua bakarrik (Marx ez zen hain aurrerapen-fededun, gutxi ez bazen ere), ezpada harekin baterazko restaurazioak sarraraziko gaitu, azken finean, egiazko giza-kondairan, Marx-en arabera. Gertatua gertatu, kondairan gertaturiko guztia erremisiorik gabe ontzat ematea positibismo antimarxista hutsa da. Gainuntzekoan arrunta da *Aufklärung*-giro guztian restaurazio-idea hori. Halaxe Kant-ek ere, « Wiederherstellung der ursprünglichen Anlage zum Gute in ihre Kraft », alegia, gizatasunerako baldintza bezala ikusten du restaurazioa. Horregatixe gabiltz, Marx-en arabera, gizonaren egiazko kondairan ez baino haren atarian oraindik.

Giza-restaurazio honek Euskal Herria-n herritasun edo nazio-berriztapena presuposatzen duela pentsatzeko arrazoina ere Marx-en antropologian garbi asko dago : gizartearen « ensemble » edo sorta dela gizabanakoa.

Restaurazio honek, konkret antolatzekoan, alde ta ahaltsun asko dauka, eskierki, baina liburu hau hizkuntzaren aldearekin saiatzen da batez ere. Molde asko har dezake, orobat, restaurazio-asmoak : Foru-zaleak eta Jeltzaleak oroitarazi besterik ez dago, geure kondaira berrienean joera bi hautemateko. Baina hortan ere nahiago izan du liburu honek labur gelditu.

Positibutasun horixe falta zaiolako gelditu da liburu hau politikazko izateratu gabe. Hori bentaja bat zen idazlearentzat, desbentaja handi bat liburuarentzat. Zergatik moztu dugu, orduan, gisa txar hortan liburua ?

Aurrenik, zergatik ez dugun egin hori. Eta ez da izan eskuak politikan zikintzeko bildurragatik. Liburu hau, zuzen ala oker, sartu egin bait da politikan, ez dago dudarik. Ez bait dago sozial-filosofiazko printzipioa ta bera aplikazioa amaren eta haurraren arteko zilborra bezala ebakitzerik. Inun baino gutxiago gure artean. Ilusio hutsa da printzipioa ta aplikazioa zein beretzat daudela pentsatzea. « Apezak ez du politikarik egin behar » eta « intelektualak politikaren gainetik egon behar du » esakunak zuzenak dira, zuzen hartuz gero. Esaldi horiek arrazoinbide manikeo bihurtuz gero, berriz, ez dira zuzen hartzen. Politika derrigor egin beharrean erorita daude bai apezta ta bai idazlea, gure ibarretan. Gainera, esaldi horien egia formala ta egia barnekoa ere konkret, egoera bakoitzaren arabera, berezi beharra dago. Eta esakun horien berezko egia formala ukatzeko asmo izpirik gabe esan diteke, ta behar da, gure arteko usadioan behintzat esaeraok giharrik eta objetibutasunik gabekoak, areago, konformistak eta oportunistak bilakatu direla, *de facto* : desanparatua inoren laguntzarik gabeago uzteko aitzakia, huts-egiteko bildurra justifikatzeko « ideolo-

gia » (hitz honen erabilkizun marxista negatiboan). Beti halaxe denik esan gabe ere, ez dago dudarik egia-itxura formalaren azpian praktikazko mamin edo barne maltzur bat izkutatatu nahi dela horrela.

Halare, aplikazioetara iragateke utzi dugu liburu hau. Eta arrazoin bakarra ez baldin bada ere hauxe izan da garrantzizkoenetako bat : adar asko daukala prolema honek (hostoak utzita ere) ta bere zientzia ta metodoarekin azterkatu behar litzakeala adar bakoitza. Sozial-filosofiarekin, soziologiarekin, ekonomiarekin (polit-ekonomiarekin), kondairarekin, hizkuntza-jakintzarekin, etnologiarekin, etab. Hemen, berriz, ez adar denak eta ez metodu guztiak erabil zitezkean. Hemen erabilitako metodoa sozial-filosofiazkoa izan da gehienik. Ta horretxek berak erakutsi du bestelako azterketen premia. Ez genituzke, ba, inola ere beste ikusalde guztiak geure metodoaren Prokruste-ohean etzan-arazi ta hertsatu nahi. Areago, *talde* batek egindako azterketa gehiagoren arteko saiakera-sorta bat besterik ez da liburu hau, ta horregatik ere aplikazioak egiten hasi aurretik osatu beharrezkoa. Esate baterako, liburu guztia konzentratzen da hizkuntzaren arlora, baina axaetik bakarrik azterkatzen da, gero, gai hau. Izan ere beste lankide baten eginkizuna bait zen propio gai hauxe sakonkiago azterkatzea. Berdin falta dira liburu hontan hizkuntza-soziologiazko azterketak, etc. (A).

Azterketa guztion zientziatzko sintesi batek bakarrik permitituko luke aplikazio konkretuak aurre-iritzirik gabe egiten hastea.

Dena dela, liburu honek ere aplikazioak egin ahal izateko lagundu nahi luke, bere neurrian. Ez dago irakurtze hutserako idatzita, aplikazioak oinharritzeko baino.

2. - ZER DA « EUSKAL ARAZOA ».

Gehien-gehienetan, « euskal arazoa » aipatzen denean hizkuntzaren edo nazioaren arazoa ulertzen da. Euskaldunek, eta gure Euskal Herri-ratu guztiek beste arazorik ez baleukate bezala, edo-ta beste arazoak txinoenak-edo balira bezala. Ba dirudi sozialisten batzuek ere ahoz bakarrik arduratzen direla « aberriaz » baino ezer gehiagoz. Euskal arazoak, aitzitik, asko dira.

Guk bitara bildu ditugu : (nolabait esateko) lan-gizartearen edo lan-harremanetako ta herritasunaren arazoetara. Ba ote dago bi hoek ere bat bakarretara itzultzerik ? Alegia, nazio-arazo hutsetara edo-ta klase-arazo soiletara ? Guk ezetz uste dugu, ta arazoen naturaleza ezberdinagatik hori. Marx-ek ere ez zuen sekula bikoiztasun hori batetataratu, esaterako, nazio-arazoak zentzun hertsian klase-arazo bezala adieraziaz-edo. Eta argi dago arrazoina : galdu egingo bait litzake arras kondaira guztia zehar dabilen sujetoaren ota objetoaren arteko dialektika, sujeta (gizona, herria) bere lanaren produktu soiltzat bihurtuz gero, alegia, nazio-arloak oso-osorik (forma ta mamin) klase-arazoari atxikiz gero.

(A) Egileak aipatzen duen liburua « Hizkuntza eta Pentsakera » da, Txillardegi-k ondoko asteotan agertzekoa.

Gauza jakina da ta ez dago ukatzerik Marx-ek berak lan-arazoaren, beraz, objektorearen aldeaz azterkatu zuela batez ere. Halaxe egitea tokatzen zitzaion bere garaian. Hegelianismoaren ondotik etorri bait zen, ez zen ta ez zitzaion iruditu hain premiazkoa subjektorearen alde (ta alde honen arabera objektua) azterkatzea. Subjeto azterketaren alde, horregatik, txiro ta zatikazko gelditu da Marx baitan. Halare, ahaztu ez zuen sekula egin egin alde hau, are gutxiago ukatu. Ekonomiazko baldintzape edo harremanek erabakitzen dute gizarte-kondaira, Marx-ek erakutsi zuenez. Baina berez ikusten da, ta ba zekien hori Marx-ek, *harremanon subjetoa aurrez-eman edo presuposatu gabe ez dagoela harremanik ere* produzio-jardunean. Subjeto honixe bakarrik jaramon egitearen aurka altxatu zen Marx : kondizio batzuen mende egiten dela kondaira erakutsi arren, halare, gizonak (herriak) egiten du kondaira.

Hiru oharrekin konformatuko gara honi buruz :

a) *Das Kapital*-en 14-garren kapituluaren honela azaltzen dizkigu Marx-ek giza-kondairaren alde biok, produzio-jardunean : « ... Natural-baldintzapean dago produzikortasuna lotuta. Baldintzaok guztiok itzul ditezke, edo gizonaren naturalezara, — adibidez, arrazara, etc. edo-ta bestela haren inguruko izadira » (*Das Kapital*, Ullstein 1969, or. 463). (Gure azpim), *Arraza da aipatzen* den subjeto-aldearen determinazio bakarra, gainuntzekoak etcetera lauso batekin utzita. Oso gutxi zegoen positiboki azterkatuta subjektorearen alde Marx-en denporan. Ikusiko dugu arraza aipatzearen iturburua Thierry-ren arraza-teoriak aipatzekoan. Eta hain zuzen Thierry-ren jarraitzapenean jartzen du Engels-ek Marx, cfr. Fischer I, 1966, or. 237. Engels-ek berak ere ekonomiazko faktore bezala aipatzen du arraza : ibd., or. 236 : « Aber die Rasse ist selbst ein ökonomischer Faktor ». Produzioa ez dabilela nolana, nundik-norakorik gabe ta « libertade » osoz, erakusten du Marx-ek. Eta hura kondizionatzen duten determinatzaileen artean, agiri denez, subjektorearenak ere bere lekuan aipatzen ditu.

b) Marx-en garaian garaia legea zen, esan dugun bezala, alde objektiboak bereziki lantzea, subjektiboak baino arta biziagorik bella-tzekoagoak bait ziren haiek. Ordurarte beti entseatu zen kondairaren misterioa subjektorearen aldetik adieraztea : greziarrek, erromatarrek, kristautasunak, Hegelianismoak batez ere. Thierry anaiek ere arrazetan bakarrik hauteman usteko dituzte kondairagintzaren indarrak, eta bide beretik ikusten ditugu Gobineau, Comte, Taine, etc. garai hontako gehienak. Hantxe bilatu nahi zen klase-banaketa iturburua ere : « les distinctions des castes ont succédé à celles du sang, celles des ordres à celles des castes, celles des titres à celles des ordres » (Aug. Thierry). Marx-ek, bere begi zorrotzarekin, ikaragarritzko erreboluzioa sortuko du ikuspegiotan, kondairagintzaren baldintzape objektiboak agerraraztean. Laister gertatu zen, halare, ordura arte alde subjektiboari bakarrik begiratzen zion kondaira ta gizarte-azterketak hura zeharo zabartu ta oinharri objektiboak bakarrik ikertzea (objektiboren antitesia ez da he-

men sujetibista, sujetoarena baizik). « Dialektika falta zaie », epaituko zuen Engels-ek bere zahartzaroan alde-bakarkeria berri hau. Baita objetibokeriak hartzen duen ekonomiakeriazko forma ere, gogorki salatzen zuen Engels-ek, iadanik 1890 urtean : « Gazteek ekonomiazko aldeari zor zaiona baino inportantzia gehiago aitortzea, hein batetan behintzat Marx-ek eta nik neuk halabeharrez sortutakoa da. Oinharri-printzipio hau ukatzen zuen kontrarioa zegoen gure buruz-buru, horixe azpimarkatu beharrean geunden gu haren kontra, eta orduan ez zegoen beti ez betarik, ez unerik eta ez egokierarik, elkar-eragintzan parte hartzen duten beste aldeei justizia egiteko », cfr. Fischer I, 1966, or. 228. « Ez da egia ekonomiazko egoera *kausa* ta *bera* bakarrik *eragile* denik, eta beste oro ondorio pasibu » (or. 236), etc. Antzeko esaldi asko alda liteke honera. Engels honela kezkatzerainokoa baldin bazen alde-bakarkeria hori bere denporan, harrezkeroko desarroiloak ez du asko egin kezkaok baretzeko...

d) Puntu hau txit garrantzizkoa da liburu hau zuzen ulertzeko : alde sujetiboa azpimarkatuko bait da hemen batez ere. Lanak gizona gizondu egiten baldin badu, izan ere, gizona gizartean dagoelakoxe da, ta gizartearekin lotzen ta bategiten duelakoxe (giza-banakoa gizarte-sorta edo *ensemble* izaki). Lanak, lan-gehiturak direla-ta, giza-banakoa gizartearengandik eten egiten baldin badu, berriz, nor-galtzea besterik ez datorkio gizonari bere lan guztiarekin. Guztiz adi egon behar zaio, horregatik, langilearen izaera sozialari : ezen-eta Marx-ek ongi bait dio « arraza » baten baitan, hots hizkuntza, odol, gizarte, herri baten barruan dagoela gizonaren izaera. Guzti hori aberasten eta langilearen berneratzen baldin badu bakarrik da lana giza-lan. Lanak herriarekin bateratu egin behar du langilea, herriaren aberriarekin, hizkuntzarekin, kulturarekin, kondairarekin, tradizioekin, etab, guzti horietxen « ensemble » bait da gizabanakoa.

Honela banatzen da Marx baitan sujetoaren aldea : lan-indarraren sujetoa gizabanakoa da, produzioarena (lanarena) gizartea. Gizabanakoa gizartearen « ensemble » izaki, gizabanakoaren sujeto ere gizartea da azken finean. Gero, lanaren sujetotza gizarteari kendu ta gizabanakoren batek beregain hartzen duenean (jabego pribatuarekin : ugazabak) hausi egiten da sujetoen koinzidentzia, hobeki esan, lan-indarren sujeto-oinharriaren eta lanaren beraren sujetoaren batasuna. Kraskadura honi alienazioa dario : langileak ezin du bere identitatea gizartearekin burutu. Horregatik esango du Marx-ek langileak ez daukala aberririk, etc. (euki ez daukala : zentzun indikatiboan)... Prolema hontaz gainera beste bat ere ba dago Euskal Herria-n, zerengatik ezin izan duten langile euskaldunek eta gure herriratuek heuren burua euskal gizartearekin identifikatu : gure kondairan zehar lanak ez du sekula langilearen eta gizartearen identitatea burutzen jardun, betidanik-edo itzularazi bait du lanak kultureztatzen zen langilea kultura arrotzetara. Ez da faltatu gure ahuleziaz aprobetxatu duenik ere. Baina gurea da honen errua, inorena baino lehenago, erruaz mintzatzeak inoiz

zentsunik baldin badauka behintzat. Gure intelektualek eta eskolatuak ihes egin ditote herriari, « zeñak mintzatu baitire / erdaraz Eskualdunez ». Gure jendearen lan ta irabazi handienek ere oso gutxi lagundu izan diote euskal *herriari*, populuari, bere burua burutzeko. Beste zenbait herriri bere eskuetara itzuli egin behar zaion artean, euskal herriari sortu egin behar zaio, hein handi batetan, bere aberria, kultura, etc., — labur, bere gizartea.

Berrikus dezagun guzti honen oinharria Marx-ekin. 1857-58 idatzitako *Formen, die der kapitalistischen Produktion vorhergehn* esku-idazkian Marx-ek inoiz egindako sujeto-aldearen azterketarik interesgarrienetakoa daukagu. Ekonomiaz landako interesek sortu zutela jabegoa zeritzan Proudhon-en aurka, herri-jabegoa ikertzen digu Marx-ek. Beraz, lanaren forma erabakitzen duen giza-aldea, sujeta, maixeatzen du kondairazki, jatorrizko agiri diren hiru jabego-moldeetan. Guztiotan agiri da, Marx-en arabera, lanaren berezko aurrez-emanen dela behargin edo langileak herritasun bateko parte egitea, hots, gizartea. « Bizitzaren baldintzape objetiboak norberegantzearen, eta bere burua erreberritzen dion jardunaren (alegia, artzain, ehiztari edo nekazari bezala jardutearen) lehen-lehenengo aurrez-eman edo herriarekin baterako esistentzia da..., taldezko bizitza (esistentzia soziala), — hots, odol, hizkuntza, ohituren, etc. batasuna », cfr. Fischer I, 1966, or. 131. « Lan-prozesoreen bitartezko (lurraren) *norberarentzea* (lurraren egiazki nagusi bilakatzea) *aurrez-eman* hoekin gertatzen da (odol, hizkuntza, ohitura, etc.) ta aurrez-eman hoek heurak ez dira lanaren *produkto*, ezpada haren berezko edo Jainkoengandiko aurrez-eman bezala agiri dira » (ibid.)... Aurrez-eman horiek orientatzen dute ta bihurtzen dute zentzudun lan-jarduna. « Batetik, (lanarekin izadiaren) jabe bihurtzen den gizabanakoaren alde-zurretioko esistentziarekin aurrez-emanen da herria bera bere baitarik (in se) eta berez, hizkuntzazko, odolezko ta abarrezko batasun bezala...; (beraz) lanaren baldintzape objetibo puntuzkoena ez bera lanaren *produkto* bezala agiri, baizik eta *naturaleza* gisan hari (lanari, langileari) alde-zurretik emanda aurkitzen da »...

Herritasunari, gizarjetasunari gizonaren (barneko) *naturaleza* organiko deritzake, eta gizonaren *naturaleza* inorganiko, lanarekin menderatzeko izadiari : azkenekoaren aurrez-emanen da lehenengoa, — beraz, gizartea da lan-antolaketaren sujeta, ta lanaren frutuak ere soziala izan behar du. Langilearen eta gizartearen identitatea gauzatu behar du lanak, hau da, langilea lanaren sujeto egin.

Horregatixe, herritasunari, kolektibidadeari datzeko berez lurrarekiko (ondasunekiko) lan-harreman edozein ere, ta herritasun bat daukalakoxe egin dezake ta egiten du nor-banakoak giza-gisan lan, eta lanaren emariak giza-gisan bereganatu.

Marx-en erreboluzio-teoria guztiak, azken funtsean, ez dauka oin-harri haxe besterik. Zergatik deuseztatu nahi da, bestela, jabego pribatua ? Zergatik izango litzake langailuen edo produzio-ondasunen

jabego pribatua naturalezaren kontrako? « Nor-banako bakan batek ezingo luke jabegorik euki, hitz-egin ahalko lukean baino hobeto » (ibid., 139). « Herri batetako seme bezala esistitzeak emandakoa da (gizabanako edo indibiduoaren) lanaren baldintzape objektibekiko harremana » (140). « Produzioaren *jatorrizko baldintzak*... ezin izan ditezke heuren jatorriaren arabera heurak ere *produzitutakoak*, — produzioaren emari » (143), etc.

Beraz, lanaren aurre-baldintza herritasuna da, herritasuna bait da (bere odol, hizkuntza, ohiturekin) nor-banakoaren esistentziaren aurre-baldintza (ez noski biologiazko esistentziarena bakarrik). Herritasunak batetik eta naturalezak (ondasunek) bestetik, biok dagite gizatasuna. « Bi eratakoak dira jatorrizko esistentzia-baldintzaok, zeintzuek (baldintzek) bat-bederak norberarenak bezala, norberaren gorputz inorganikoaren antzera kontsideratzen dituen : 1) naturaleza sujetibokoak, eta 2) objetibokoak ». Familia, ezagupide, lagunarte, leinu, hizkuntza batetan ezartzen dute jatorrizko baldintza sujetiboei nor-banakoa. Eta lan giro batetan orobat, kultura-moldeekin, bizimoduarekin etabar. « Nor-banakoari buruz, adibidez, argi ta garbi dago, bere hizkuntza *bera* izan, bera ere jatorriz gizarteren batetakoa delakoxe bakarrik dela. Absurdu hutsa da hizkuntza nor-banako bakanaren produkto bezala. Baina absurdu berdin-berdina (nor-banako bakanaren) jabegoa » (144).

Gauza jakina da hemen produzioaren, lanaren alde objektiboa (lurraren edo naturalezaren aldetiokoa) jabegoarokin desnaturaltzen denean nor-galtzea sortzen dela gizartean. Hautsi egiten dira nor-banakoaren naturalezarekiko harreman (gizarte-bidezko) naturalak, jabego arrotzak (ez sozialak, beraz, ez bereak) *bitartezkatzen* bait ditu gizona ta naturaleza, lanerakoan... Ezberdinki bada ere prolema bera gertatzen da (adibidez, kolonietan) gizabanakoa bakarrik ez baino herri osoa bere lan-bizitzan nagusigo arrotzak bitartezkatuta gelditzen denean. Kolonia batetan bertako kapitalistak ere kolonialistek bitartezkatuta daude heuren esistentzian, ezen-eta heuren herriari zor bait diote esistentzia soziala, produzio-molde edo lan-baldintza juridiko sozialak, ostera, heurena ez den herri batek ezarrita dauzkate. Horregatixe itxaron zezakean Lenin-ek hain zuzen kapitalistek askatuko zituztela heuren sort-herri kolonizatuak, printzipio hau *de facto* kontingentzia askorekin egiaztatzen bada ere.

Guzti honen ondoren erraz dator ondorioa, bere jatorrizko kulturari inor arrotzek bitartezkatuta, eragotzita dagoen herriak bere baitako harremanetan nolako herritasun-galtze edo alienazioa sofritzen duen. Jabegoak nor-banakoaren naturalezarenganako harremanak hondatzen baditu, izan ere, kultura edo hizkuntza galerazteak, ahultzeak, etc. nor-banakoaren herriarekiko (bere sujetoarekiko), ta herriaren herri-artearekiko harremanak hondatzen bait ditu. Ta *harreman horietxen sorta da, ensemble*, Marx-en definizioaren arabera, gizona.

Beraz, zer da euskal arazoa? Gure ustez, esandako guztiagatik, Euskal Herri-ko lan ta herri-arazo bikoitzaren koinzidentzia. Uste horren arabera diardu liburu honek.

Marx-en kondaira-bururakizun edo konzeptuari jarraitzen dionez gero, ikusi den dialektikaren hesi bien artean mugituko da gure gaia :

1) kondaira-lege *objetiboak* gogoan euki beharra zegoen, hots, gaur-egungo klase-arazoa ; eta 2) legeon *sujeito* ere da den (lanaren *sujeito* delako) gizon kondairagileari begiratu behar zitzaion, eta bere hizkuntza gal-zorian daraman herritasunaren arioan begiratu ere. Alde biok begiratu beharrak dialektikazko bihurtzen du azter-metodoa, bata bestearen ukazio ta baieztapen gisa jokatzan bait dute alde biok. Alegia, lege objetiboek gizonaren askatasuna baldintzapetzen dute, *sujeitoa* hala-holakoxetu. Eta Euskal Herria-n ere da dago prolema hori, inguruetan bezalaxe. Gizatasunak, aldiz (eta halare !) *objetibotasuna* bera zer-nolakotu ere egiten du, alegia, kondairari nortasun berezia ezarri, *objetibotasun* nolabait gizatiartua bakarrik sartzen bait da kondairaren parte egitera (nolabait, hots, ez beti konzientziaren argiarekin). Eta hemen prolema guztiz bereziak dauzka euskal herriak.

Liburu honek *sujeitoaren* aldeari (hizkuntzarenari oroz gainetik, biok inola ere berdinak izan ez arren) begiratzen dio batez ere. Gaiak berak horixe eskatzen zuelako, baitipat. Eta sozial-filosofia marxistan alde hau gaur-egun arte zabartuegi utzi zelako ere bai.

Jardupide hori zuzen eraman al den, liburuak berak erakutsi beharrekoa da. Printzipiarki ez dago dudarik hori egitea haizu zenik. Eta praktikaren aldetik premiazkoa ere ba zirudien azken urteotako filosofia marxistako joerek eta literaturak benetako premiaren bati erantzuten baldin badiote behintzat. *Sujetotasunaren* prolemarekin sortzen da Alderdi Komunista bakoitzaren autonomiaren tesia. Honekintxe, A.K.-ren gidaritzza norainokoa ta nolakoa izatearen eztabaida (oroit Txekoslabakiaz). Eta URSS nahiz Yugoslabia-ko « erreformismoaren » prolemak ere, azken finean *sujeito-azterketa* berrien premia jotzen du. Cfr. Autore askoren arteko liburuan *Zur Kritik der Sowjetökonomie*, 1969, or. 59, Bettelheim-en iritzia, liburuaren azkenerako guztiena bihurtuko. *Sujetotasunaren* arazoa zabartzeak ez dirudi iadanik bidezko.

Are gutxiago gure artean, literatura marxistaren agerkizunen aldean Euskal Herri-ko Marx-zale ta sozialista zenbaitek agiri duen kezka-falta ikusirik, *objetibokeriaren* hodeipean gaudela oraindik bait dirudi.

Askotan entzun dugu, liburuska hau prestatzen ari ginen artean, errealista juzkatuz gero « prolema koxkor » batekin bakarrik ari omen ginela. Baina pentsatu ere ez dugu sekula pentsatu munduko prolemarik handienarekin, ezta geure handienarekin ere, ari ginenik : handi ala txiki, gure herriaren eta gure prolema *bat* azterkatu nahi zuen liburu honek. Prolema horren neurriak, halare, ez dira teoriaren batekin *a priori* erabakitzeakoak, hortaz behintzat honezkero ez luke duda askorik egon behar. Gainera, prolemari berari begiratzuz bakarrik jakin liteke haren handia ala txikia. Prolementzat ez dago gizarte batetan daukatena beste « berezko » handitasunik. Eta prolema hau « berez » txikia baldin bada ere, gure herria nahasterainokoa behintzat ba da,

eta herri nahastu bat ez da sekula prolema txikirik. Ez daukagu herria baino gorago zergatik ibilirik.

Ezkertiarren artean gure herriari « prentsa txarra » egiteko izango dela ere abisatu digute, — probintziakeria farragarri huts omen bait da ardura guzti hau. Baina idazle bezala ezinbestezkoa iruditzen zaigu arazoak probintziakeriazkoak direnean ere azterkatu egitea, egoerak ere halakoxeak direnean. Egoera hontantxe erabaki beharko bait du gure herriak bere burua nora eraman. Eta — uste dugunez — prolema handientzat eta inportanteentzat ematen direnak ere gure artean herri-tasunaren arazo honekin bateratuta agiri dira, ta ez dago hura gabe ikertzerik. Saiatuko da liburu hau lan-arazoen eta herri-arazoen printzipiozko batasuna erakusten. Batasun praktikoa erakustea ez da gure kontua. Hala ta guztiz ere ez genuke irakurlea propio abisatu gabe utzi nahi, hemen sujetoaren aldea ta herri-arazoa azpimarkatu arren ez direla inola santa lan-arazo jeneralak ahazt-arazi nahi.

Egia esan, klase-arazoaren eta herri-arazoaren *batasun praktikoa* jarri ohi dira eragozpenik gehienak, eta batasun praktikoko hori estrategia batetan antolatzekotan sortzen dira diferentziarik gehienak ere. Soluzio-eredu edo modelu ezberdinak aurkitzen dira hemen. Puntu hau ez da zuzenki gure gaia (liburu hau « hitzaurre » bat dela esanaz hasi gara) baina argigarri izan ditekete apika, berezkuntza bat egitea : *estrategia*-maila ezberdinak onhartuz gero ez dirudi burubide ona, esaterako, eztabaidak *erabat* klase-frente ala nazio-frente egin erabaki nahirik hastea. *Esfera de facto* guztiz ezberdinekoak bait dirudite (*estrategia*-ren) maila horiek heuren artean. Ez dago, adibidez, fronte soziala ta kultur-frentea biak berdin taxutzerik eta organizatzerik, — ez printzipialki ta ez praktikan. Beraz (azkenean bata ala bestea egin) gaurko ezberdintasun estereotipaturik gabeko formulak sortzeak ez luke ezinezkoa izan behar, *estrategia*-maila bakoitzaren 1) esferak eta metodoak, eta 2) ardura nagusiak zehazki mugatzen saiatuz gero. Bi arazo unibertsal berezi bait dago hemen (herri-arazo ta klase-arazo), erakusten saiatuko garenez, *bakoitza bere dominantearekin...* Harrokeria badirudi ere, ezagutzen ditugun joera sozialista guztiak aurkitzen ditugu hontaz heuren hiztegien zenbait korrekturen premian. Gure « mila sozialismotatik » baterara iristekotan, batez ere. (Franko kritikoa izango da liburu hau). Hemendik hasi behar lukeala iruditzen bait zaigu diferentziak banan-banan desmuntatzeko lanak. Eta lan hau xe ahalezkotu nahi luke liburu honek, horregatik dago praktika oinharritzeko pentsatuta.

3. - HERRI-ARAZOAREN INPORTANTZIAZ PENTSAKERA SOZIALISTAN.

Liburu honek ikusgune sozialistari jarraitu nahi dionez gero, hura dogma bihurtu gabe izan arren, pentsakera hontan gure gaiari dagokion lekuaz argitasun apur bat ematen ere saiatu beharko du.

Baina agiri aitortu beharra dago hemen : orain arteko sozialismoaren kondaira-konzeptu ta teorietan ez da herri-arazoaren inportantzia praktikoaz ; pragmatikoaz irakaspenik falta. Halare, arlo horren *printzipiozko inportantzia*, kondaira-konzeptuaren sistima sozialistan oso gutxi dago. Kondairaren sujetoari, esan bezala, gutxiegi begiratu izan zaiolako, hain zuzen.

Dikotomia bat egiten da, izan ere : lehen-lehenik lan-harremanak aldatu bai, eta *gero* aldarazi nahi izaten da gizarte politikoa. Ez da aski estimatzen ararteko mailen eta maila-helburuen esanahia (esaterako, lehenik demokrazia sortu, erreboluzioa demokratikoki burutzeko), mailaon funtzio guztia estrategiazkotzat bakarrik harturik. Ez dira haintzat hartzen mailaon beste funtzioak : pedagogiazkoa, esaterako (herri barbaro batek hezituz joan behar du, sozialismoan oin onez sartzeko). Batez ere ekintzak sujeta bera erreboluzionatzeko funtzioa ; beharrezkoa bait da hori, sujetoaren ekintza gero egiazki erreboluziozkoa izan dedin, ez erreboluzio-ideia baten araberezkoa bakarrik. Horrela, gaurko egitura kapitalistak irauli osterako uzten da politika sozialista abiatzea (politika sozialista eta politikazko egitura sozialistak berdinduz). Baina eskema hortan zeharo galtzen da politikaren primutasuna. (Lenin-ek : « ekonomiaren aldean primutasuna dauka politikak. Bestela argudiatzea marxismoaren ABD-a ezezagutzea da »). Lan-harremanen iraultza oharkabeki edo inplizite behintzat helburu bihurturik, iraultzaileak (gizarteak) ere aldi berean barne-barnetik aldatuz joan behar duela ahazten da. Zeren-eta hori egin gabeko erreboluzioak Estadu-kapitalismo hutsa sortuko bait luke. Ezin ahalduko luke demokrazia egiazkorako biderik.

Dikotomia horren aurka zegoen Marx (ik. N. 156). Eta Lenin-ek besterik ezin zuelako bakarrik hartu zuen, eta besterik ezin zuen neurrian bakarrik. Beraz, oraintxetik beretik ekin behar zaio erreboluzioaren egilearen, iraultzaren sujetoaren aldakuntza politikoari, — hots, herriaren « konbersioari ».

Edozein sozialistak daki hori. Baina gehien-gehienetan *erreboluzioaren funtziotan* bakarrik egiten da konzientzia-zabaltze hori, askoz luzeago *etorkizuneko gizarte osoaren funtziotan* egin ordez, horrela erreboluziogintza ta gizarte berriaren sorkundea bateginaz-edo. Horrelaxe sortzen da erreboluzio-konzientziaren lekuan erreboluzio-mistika. Eta mistika hontan, hain zuzen mistika bait da, nahi ta ez agiri behar nazio-arloak estrategia-arazo bezala lehenik, ez printzipio-arazo legez. Areago, teoriakeriak iruditzen zaizkie halakoei printzipio-arduraok. Marxismoaren sinpleztatze honen azpian ekonomiakeria dago gehienetan. « Dialektika falta », esango luke Engels-ek ; « materialismo arrunt-a », Marx-ek.

Aitzitik, berehalako ekintzari (erreboluzioari) buruz ezezik etorkizuneko gizartearen funtzio guztian burututako sujetoaren aldakuntza-konzeptu hontan (hau batez ere aldakuntza edo konzientziartzte politikoa izanik) nazio edo herri-arazoari dagokion printzipiozko inportantzia

agerrarazteko gizartearen definizioari begiratu beharra dago. Ez dago hemen a priori-rik. Gizarte-definizio hontan herritasunari zein leku dagokion ikusi beharko da, alegia, hizkuntzak, etc. zer ta zenbait dagiten gizona « politikós » edo « gizarte-sorta » egiteko.

Gizartearen beraren azkeneko definizio guztizkoa klase-neurrian jartzen ari denarentzat printzipialki ere sekundario bihurtzen da nazio-arazoa nahitaez. Logika hutsa da hori. Baina itxuragabekeria bat besterik ez da hori : oraingo klaseak ezabatu ta iraungita ere gizarte berak jarraitzen bait du esistitzen. Halare, definizio funtzional praktikazkoen heinean ongi legoke, nahasturik lan-harremanen arazoak besterik ez dagoen lekuan. Baina gizartearen klase-konzeptuzko burutapen hori ez bait da inola ere edozein gizarteren erabateko ta guztizko definiziorik, ez dago zentzun horrekin edozein gizarteri berdin eta erabat aplikatzerik ere. Klase-definizioa ta gizartearen klase-neurritzkoa definizio kondairazki funtzionalak dira (alegia, egoera baten deskribatzaileak) eta funtzionaltasunak definizio gehiago eskatzen du euskal gizartean. Zer besterik ?

Esan bezala, lan-baldintza sozialen aldetik *eta* jatorri sozial edo *arrazaren* ikusaldetik bait dago gizona definituta, « arrazaren » (hots, herriaren) ikusaldea da gizarte-arazoa Euskal Herria-n zehazki definitzeko zabartu ezindakoa. Hori ere, hemen, problema da-ta.

Kondairazki klase-definizioa baino lehenagokoa duen herri-definizioak herri-determinazioak gizartearentzat norainoko inportantzia daukan erabakitzeke ez dago irizpide absolutorik. Beti bait da erlatiboa inportantziaren kontua. Alde hura zeharo zabartzeak pasadizo hutsetara, kondairazko pasadizo bat gehiagotara laburtuko luke baitipat erreboluzio sozialista, — herri-arazo gordinik daukan gizartean behintzat. Beraz, zein inportantzia dagokio praktika sozialistan herritasunaren aldeari, alde hau kinka txar batetan egonez gero ? (Erreboluzio sozialistak azkenekoa, beraz, osoa izan nahi duela presuposatzen dugu hemen). Marx-ek eta Engels-ek ez daukate iritzi garbi jakinik, eta ez dira iritzi guztiz irmoak heurenak (ikusiko denez). Derizkiogunez, gizartearen « arraza » gisako faktoreek (hizkuntza, ohitura, etab.) gizartean daukaten inportantzia azterkatuz bakarrik agertaraz liteke hori. Gizartearen definizio erabateko edo osorako faktoreok erakusten dituzten determinazioen garrantzia ta sakontasuna ikusi beharko da hortakoz. Faktoreok gizartearen printzipiozko definiziorako daukaten hainakoxea izango bait da faktoreon arazoari « gizarte-arazoan » dagokion garrantzia.

Beste faktoreak utzi ta hizkuntzari begiratu dio liburu honek puntu hontan. Gizartearen determinatzaile bezala hizkuntzak hartzen duen inportantzia aipatu da. Eta inportantea da hau. Agiri ere hainbestekoa agiri da inportantzia hori, aztertzen diren Autoreak haintzat hartzekotan, ze gizarte bat hizkuntzaz aldatzearekin bestelako gizarte bihurtzen bait da.

Produzio-molde batetatik beste batetara iragateak ere aldarazten du gizartea noski : bi gizarte ezberdin da feudala ta kapitalista. Baina zertasun-mailakoa da aldakuntza hori (bixtan dago !), materiazko jarraitasuna galdu gabekoa. Bere hizkuntza galdu ta beste bat hartzen duen gizartea, berriz, erabat suntsitzen da (gizarte berezi edo herri bezala, hots, kondaira-sujeto berezi legez), dela sujetotasun berriren bati leku egiteko (latinak egin zuen eran) edo-ta dela sujetotasun arrotzen bati azpiratzeko (adibidez, euskaldunok erdaldunduz gero). Osatzeko dago oraindik literatur-kritikaren teoria marxista on bat, baina hau behintzat ez dago iadanik ezjakiterik : idazkiaren berehalako sujetoa idazlea izan arren, haxe bera ere ez dela bere obraren azkeneko sujeto, ezpada sujeto handiago bati azpiratuta dagoela : herriari. Horregatik izango da, nahi bada, Unamuno oso idazle « euskalduna », euskal jendearen karakteristika askoduna behintzat. Baina Unamuno Autorearen beraren sujetoa erdal herria da, ez euskalduna, ta Unamunoren obraren azkeneko sujetoa ere (Unamuno-ren gainetik) erdal herria azken finean. Estrukturalismoak bermatu egin du, ez superatu, uste marxista hau. Eta aberastu.

Honeraino zientziazki ari diteke aztertzailea.

Jarrai diteke oraindik zientziazki, mundu-gizartearen jite ta moldean hizkuntza ta kultura ezberdinek, etc. daukaten inportantzia azterkatzen. Eta zehazki euskal kulturak, munduko besteen artean, ager ditzakean berezitasunak ere azter ditezke agian. Baina jeneralegi bezala ta jendearen berehalako esperentziarekin, beraz, « egunoroko ogiaren » ardura larrienekin zerikusirik gabeko antzean entzuten da guzti hori. Euskal Herria euskera galduz gero ez litzakeala euskal herririk izango, — eta zer? Hain larria al da euskal herria kondairan izkutatzea ta itzaltzea?... Hemen mundu-ikuskerak zertzen du gizarte-aldakuntzari, kultur-hondamendiari ta herri-agoniari norainoko inportantzia eman : hau da, galdera hori ez da iritzi ta premisen zientziazkoagatik jartzen, halaxe esaten bada ere, *erabaki moral* bategatik baino.

Honezkero, osotasunaren konzeptuarekin, norberaren mundu-ikuskeraren giroarekin lotura agiri da herri-arazoa. Esan bezala, gizarte konkretu batek bere baitako determinatzaile edo zer-nortarazle sakone-netakoa du bere hizkuntza, eta gizarte unibertsalaren determinatzaile bortitzenetakoa ere, gizarte unibertsala partikularrak zehar bururatze-koa izatekotan ondoriobidez datorrenez, hizkuntzak izan behar. Baina, hortxe dago ba kakoa, gizarte unibertsalaren zein konzepturekin ari garen ikusi beharko da iadanik. Eta, iruditzen zaigunez, gizarte unibertsalaren konzeptu zientziazki partikular-bidez irabaziarekin ez baino ideologiazki eraiki batekin ari da operatzen gure arteko zenbait sozialista. Asmazio bat da haien gizarte unibertsala, ez soziologiazko azterketen resultadoa. Eta abstrahikuntza hortan finkatuta abiatzen dira praktikan.

Jakina, herri-kulturak haintzat ez hartzea basakeria nabarmena bait da, ez dago ia inor, herri-arazoak deus ez duela balio esaten ausar-

tuko litzakeanik. Baina jende asko dago larriago omen den beste zenbait arazoren aldean herritasunarena sekundariotzat daukana. Erakutsi dugu, halare, arazoen arteko jerarkia hau ezin ditekela berezko ta printzipiozkoa izan, ez bait da gauzen heuren artekoa. (Herritasunagatik bezalaxe galde ditek, azken finean, « eta zer ? », munduko edozein gauzagatik ere). Praktikazkoa orduan ?

1. Sujetiboki, ustez, praktikazko delibero edo postura **honen siko-**logiazko iturburuak (egiazkoak, ez aitortzen ohi direnak) azterkatzera sartuz gero urrunegi joan beharko genuke, ta ez da hau hortarako lekua. Jeneralki, erromantizismoaren kultur-estimazio eragabekoaren eta idealismoaren aurkako erreazio bezala bakarrik uler ditek erabaki hori. Egin ere gehienetan halaxe egiten baita : abertzaletasuna, euskalzaletasuna, beste berezkuntzarik gabe erromantizismotzat salatu. Erreazioaren gar honekin sortuta, herri-arazoak ahoz behintzat ontzat eman arren, haienganako dinamikarik gabe agertzen dira gehien-gehienetan planteamoldeok.

2. Pentsakera honen bere barneko oinharri objetiboak, sistima-beharrezkoak eta logikazkoak, alegia, pentsakeraren eraikidurak determinatutakoak salatzea garrantzizkoago iruditzen zaigu. Nola adierazten da naziotasunari, herri-kulturei, etab. buruz, sozialisten aburuek orokorki gure artean hain argitasun gutxi eskeintzea ? Nundik nora, esaterako, Suomi-ko sozialistak heuren herritasunaz, Frantzia-koak heuren kolonia-herrien nortasunaz, etc. ozta-ozta batere axolatzea, « eskubitarrek » edo herri menperatuetako sozialistek heurek (Ho Tschí Minh) hartara behartu arte ? Ezin izan dutela, esan digu euskaldun sozialista batek : heuren jarraitzailerik gehienak langile deseuskaldunduen eta kanpotik sartuen artekoak omen bait dira. Baina hori sujetotasunaren mailako justifikazio hutsa iruditzen zaigu, eta ez du galdekizuna atzeratu besterik egiten. Sozialistaoi inolako errurik leporatzeke ere galdetu egin beharko bait zaigu oraindik : zergatik egin zaio euskaldunari azkeneko ehun urteotan sozialismoa arrotz ? (Engels-ek aipatzen dituen karlista-guduez gainera, alegia). Kanpotiko baldintzapeez gainera, sozialismoaren beraren baitako zerbaitek ere bihurtzen ziola iruditzen bait zaigu, herri honi eman nahi zitzaion sozialismoa estrainio. Eta ba dirudi, sozialistaok eskeini dioten pentsamentu-sistiman dagoela barneko iturburu hori.

Justiziazko egintza bat haina ba da, sozialistentzat, euskalzaletasuna : justizia zor zaio euskeraz ari den jendeari. Alde hortatik erromantizismoaren superazio bat da ikusmolde hau (ik. JAKIN 27-28, or. 66-91, *Zergatik eta zertarako euskaldun ?*). Gaur iruditzen zaigunez, halare, ez dago maila hortan argitasun gehiagorik gabe asko pausatzerik, jendeari zerbitzatzearen beraren zentzun sakonaz galdetzeke (justiziagintza ere orientazioa damaion textuinguru batetan bakarrik bait da zentzudun).

Gizarte-arazoaz kezkatzen diren kristau pertsonalista eta komunista nazioarte-zalea har ditzakegu erakuspidetzat : halako kristau asko

dabil zuzenki txiro ta gaixo konkretuaz edozein sozialista baino arduratuago (agure, elbarri, tab. zaintzen, esaterako). Baina ba dirudi halako kristauaren justizia edo erruki-obretan pertsona bakoitzaren esanahiak betetzen duela azkenean ekintzaren textuinguru guztia. Hala-koak nekez banatuko du berekisa bakarrik gizarte osoaren iraultza-konzeptorik (norbanakoaren iraultzaren bidezkoa izan ezik), laguntza-premian dabilen norbanako-mordo bat iruditzen bait zaio gizartea, hots, berezko izaerarik gabeko edo gehienez ere pertsona bakanengandik deribatuzko izaeraduna. Pertsona guztien suma deritza gizarteari. Eta hala pentsatuko du justizia edo karidade-obrak multiplikatzeko dela bere ekintzaren helburua. Ikusmolde « marxista » ohi deritzana darabilenak, aitzitik, osotasunaren, gizartearen primutasuna aitortzen du, eta gizarte osoaren aldeko ekintza orokor batetan koadratu nahiko du obra bakoitza. Hala ikusten da nola aipatu bezalako kristau asko eginkizun bakan zenbaitetan gertu dagoen komunistekin batera aritzeko, baina gero, azkeneko unean (erreboluzioa egitekoan) ikaratu ta asmo hortatik apartatu egiten den. Edo behintzat, erreboluziorik egiteko berezko dinamikarik agiri ez duen, bestearen kopia hutsa baino. Eta aldrebes : zenbait europar sozialista gazte pronto legoke bere burua Vietnam-en galtzeko, baina ez dauka ilusiorik Afrika-ko legendunak zaintzen egoteko, ezta arratsalde bat gaixo edo agureekin pasatzeko ere.

Eta berdin da hemen : euskal jendearenganako justiziagintza hori zein sistimatan koadratu erabaki beharra dago. Beraz, sistema hortan herritasunari dagokion lekua. Orduan bakarrik agertaraziko bait da nola jendeoi bakarrik ez baino batez ere osotasunari, kondairari, etorkizuneko gizarteari zor zaion justiziak ez ote duen zerbait konkreturik eskatzen. « Pertsonalismoarekin » (ez diogu zehatz Mounier-en zentzu-nean) erabakitzen duenarentzat justiziazko obra on bat izango litzake euskalzaletasuna. Ikusalde historikoarekin egiten duenarentzat justiziazko gainera politikazko agertuko da eginkizun euskalzalea. Eta politika erreboluzio-zalea profesatzen baldin badu, erreboluzio-zale izan beharko du, logikazki, bere euskalzaletasunak ere.

Halare, eta hauxe da harrigarriena hain zuzen, euskerari buruz pertsonalisten planteamoldeak baino ere apalagoak jartzen ditu gure zenbait erreboluzio-zalek. Justiziazko eginkizun hortan, nunbait, justizia ez da erreboluziogile : erreboluzioaren ondoren euskerarekin bakoitzak nahi duena egiteko eskubidea emango omen da, — edozein liberalek proposatuko lukean bezalaxe. Eboluzioaren zoria uzten zaio arazo honi, beraz, erreboluziorik gabeko planteamoldea jartzen da kapitulu hortan... gizartea sustrai-sustraitik erreboluzionatu nahi izanda ere !

Logikazko « salto mortale » honek nornahi harritzen du, baina ez da besterik gabe hautematen diferentzia honen kakoa. Oinharrian bertan, alegia, abiaburuan bait dago hau, ez ondorioetan.

Abiaburu honek euskaldun sozialisten artean bi forma hartzen duela somatzen da : a) Batzuek erakuspide bezala jarri dugun pertsonalistaren eta « marxistaren » arteko hautakizuna bene-benetan jarrai-

tzen dute, osotasunaren erabateko primutasunarekin jarduten dira, ta egiazki dialektikarik batere ez daukatela esan leike. Euskalzaletasunaren arbuio radikal batetara iristen da halako asko, — ezen-eta akats honekin batera hurrengoa ere egiten bait du ; b) marxista klasikoenetako batzuen akatsa (ez guztiena : haletako beste askoren akatsa heuren ideiak konsekuent hedatu ta banatu eza iruditzen bait zaigu) ez da dialektika falta, haren endreamendua baino. Izan ere, gizartea azken-funtsean bai alde sujetiboarekin bai objetiboarekin begiratu arren, bigarrenen bakarrik hartzen dute serioski unibertsaltzat, ekonomiakeriak eraginda (alegia, *produzio-baldintzak* produzio-molde bakoitzaren araberrako harreman-egiturak bakarrik direlakoan). Unibertsal ez zaizkie naziotasunak eta kultura konkretuak iruditzen, gizadia ta kultura « unibertsala » baino. Horrela, inportantzia ez dauka azken-finean kultura edo hizkuntza konkretu bakoitzak, gizona « homo loquens » eta kulturadun izateak baino. Abstrahikuntza batek, azkenean. Beraz, deskilibrio izugarriarekin jartzen da oinharria : Euskal Herri-ko kapitalismo konkretuak bere baitan fenomeno unibertsal bat agerrarazten eta gauzazkotzen duen artean, Euskal Herri-aren kulturak ez dirudi kultura unibertsalaren akzidente bat besterik.

Halaxe zabaldu da sozialista askoren artean mintza-molde ilun bat, produzio-baldintzak *de facto* heuren aurrez-eman eta sujetoaz arduratu gabe epaitzen dituen. Konprenigarria da hori, herritasunaren lehentasuna aitortuz gero logikazki atzera idealismora itzultzeko arriskua ikusita. Baina herritasunaren konzepto idealistarekin jardunez gero bakarrik gerta ditek hori. Ikusi dugu, ordea, nola Marx-ek eta Engels-ek idealismorik batere gabe, baina dialektika onarekin, herritasuna (arraza) ekonomiazko faktoreen artean, beraz, produzio-baldintza bezala eta hain zuzen produzioaren sujeto gisa aipatzen duten. Herritasunaren aldeari jaramonik egiteke dabiltzanak produzio-jardun soiletara bihurtzen dute azken-finean kondaira, ta jardun itsu derrigorrezkora huraxe ere. Beraz, sujetotara barik, produzio-jardunaren menpeko zera batetara gizona. Esan bai, egiten dute gizonak dagiela kondaira, baina ezin dute azaldu nola : formal hutsa bihurtzen bait dute baieztapen hori. Eta erlijioak baino ere ondorio txarragotarako amildegian jartzen dira, Prometeo jainkozkotzean. Funtsean hoen dialektika ere kausalismo gorria bihurtzen da azkenerako : gizona zeharo (egoera ta izaera) produzioaren azpian dagoelakoan, produzio-harremanetan berdintasuna lortuz gero hizkuntza, nazio, kultura orotan ere berdintasuna (ez batasuna bakarrik) sortuko dela iruditzen bait zaie. Horrelaxe amiltzen dira, oharkabeki, idealismoari ihes egiteagatik idealismorik okerrenean : « Las naciones... nacen y se desarrollan. Y con el tiempo, en una etapa avanzada de la sociedad comunista, se puede prever que llegarán a desaparecer » (L. Peña, ARRAGO 2, 1965, or. 97). URSS-eko naziotasunak bortizki indartzen ari direla entzutzen da bestetik. Handia da : herio-bidean ala berpizkunde-aroan jarri ote ditu Alderdi Sobietarrak (gizarte komunistaruntz aurrera doala pentsatu beharko bait da) bere

mendeko naziotasunak eta hizkuntzak? Ez bait da erraz URSS-en biok batera gertatzen ari ditekianik ulertzea. Eta berdin J. Echalar-ek ere : « Y no es que nos empavorezca la sugestiva perspectiva natural y lógica de la evolución de las lenguas, que implica la disolución paulatina de unos idiomas en otros más poderosos, y en definitiva, una síntesis monolingüística universal en un futuro muy lejano (en fases muy avanzadas del comunismo) ». Horra, ba, Izpiritu unibertsalaren azkeneko identitatea... Hegel bera ere kaxkarra da honen aldean. Hizkuntzak heuren artean urtuko direla, beraz, ur ditezkeala, presuposatzen da. Baina hortarako ez dago eboluzioaren uneren batetan elefantea ta sagua elkartzeko baino probabilidade handiagorik, eskierki, hizkuntzei nora ta nolanahiko mutazio-ahaltasunen batzu aurkitzen ez bazaizkie behintzat.

Ezaguna denez Stalin-en itxaropen bat zen hori. Orobat ezagun, itxaropen hori bere eginkizun politikazkoarekin sortu zena ere. Baina gaur horixe bera egiten jarraitzeari kultura konkretuak kultur-arketipu unibertsalen baten agerpen edo errainu direlako pentsakera platon-diarra nabari zaio. Horrela, berriro esanez, produzio-baldintzen unibertsaltasunaren aldean erlatibu eta partikular bihurtzen dira gaurko kultura konkretuak, egiazko unibertsaltasuna noizpaiteko kultura unibertsalari bakarrik aitortuaz. Zer axola, orduan, kulturaok hondatu arren? Derrigorrezkoa bait dirudi goiz ala berandu horixe gertatu beharrak... Hitzok teoria bitxiak dira erderarentzat, baina euskerarentzat amenazo bat, gaur. Bene-benetan, jakingaria izango litzake, itxaropen hoek zein dinamika daukaten, edo sor dezaketen.

Sujetotasuna hizkuntza bakarrik baino askoz zabalagoa den bezalaxe da nazioa ere hizkuntza baino askoz gehiago. Dena dela, gizartearen *ad casum* naziotasunaren determinatzaile bezala berebiziko zerikusia dauka hizkuntzak. Gizartearen kondairazko bilakaduran ez du beste ezerk gizartea (naziotasunetan) hizkuntzak hainbat zer-nortzen.

Hori, horrela esanda behinepein, gehientsuenek onetsiko lukete. Baina gizarteak ba dauka bere kondairazko ibilian zer-nortzen duen beste zenbait determinazio ta ezaugarriak ere, — klaseak, esaterako. Klasetan, etab. banatuta agiri da gizartearen bilakadura (ez betikoa, noski : « mit Ausnahme der Urzustände », cfr. Engels, Fischer I, 1966, or. 162). Klaseek ba daukate kondaira bat, hau da, gizarteak ba dauka klase-kondaira bat. Eta ezaguna da, iadanik, gizarte-funtsaren edo gizarte-funtsaren edo gizarte-basiaren beraren kondaira agiri dela klaseenean. Beraz, gizarte-basia ote da nazioen kondairan dabilena ere?

Saiatuko gara erakusten, herritasuna batez ere hizkuntzak egiten duela (baina gai hori sakonkiago lantzea beste lankide batentzat utziaz) eta klasetasuna bezain gizarte-gauzaren basikoa ere ba dela hizkuntzak gizarteari damaion determinazioa. Hizkuntzaren oinharritzotasuna (giza-gauzaren baitan) azterkatuko da, hortarako. Gero, lanaren eta

hizkuntzaren batasuna ere azalduko da. Azkeneko oinharri honekin bakarrik oinharri ditekela iruditzen bait zaigu klase ta nazio-arazoen ez bikoiztasun ta ez nahasketa okerrik gabeko sintesia.

Beraz, Marx-ek zion kondairaren « ekonomiazko baldintzapeari » objetoaren nahiz sujetoaren aldetik begiratuko diogu. Batetik merkaduriak sortzeko moldea, lanabesak, teknika, garraio-gailuak, sal-erosketa, ogibide-banakuntza, naturalezako ondasunak, etab. dago. Bestetik sujetoa, eta ez bere esku-trebeziarekin bakarrik, hizkuntzarekin, ohiturekin, etab. baizik. Bion elkartasun dialektikazkoak eman dezake sintesia. 1894-ean Engels-ek esaera trinko batekin adierazten zuen bezala (cfr. Fischer I, 1966, or. 236) : « kondairazko aurreragintza baldintzapetzen duen azkeneko eragina bezala ekonomiazko baldintzak ikusten dituguk. Baina ekonomiazko faktore bat da arraza ere ».

Hegel-ek sujetoaren baitatik landa jartzen zuen objetoaren mundua. Marx-ek sujetoa objetoaren baitatik landa edo zeharo haren mende jartzen duela pentsatzeak, aldrebes jarritako Hegel hutsetara laburtzen du Marx, haren antitesira, ez superaziora.

4. - EUSKAL-ARAZOAREN TEXTUINGURUAZ.

Ez dago nazio-arazoaren textuinguru alde aurretik erabaki ta jakinik. Kasu bakoitzean ikusi behar da. (Konkret gure arazoaz nahi haina esaterik ez dagoena ba daki lehendik ere irakurleak. Bekio liburu honi ere barkagarri).

Aurrenik, sozialismo marxista nazio-arazoaz ezer arduratzen ote den galdetu beharko da. Eta batzuetan ezetz, beste zenbait aldiz baietz ikusiko da. 1848-an, esaterako, Marx-Engels-ek idatzitako Alderdi Komunista Alemanaren lehenengo puntuak Alemania Errepublika « bakar eta zati-ezin » batetan bateratzeko ahaleginak agintzen ditu (« Ganz Deutschland wird zu einer einigen, unteilbaren Republik erklärt »). 1866-an orobat, gogotik zilegiztatzen eta animatzen zuten Marx-ek eta Engels-ek Alemania-ren gudu abertzalea, etab. Baina 1848 berean, « ekaitz urtearen » inguruan txekiar nazio-zaletasuna mogitzen hasi zen, Karel Havlicek Borovcky-k predikatzen zuen alemanen aurkako gorrotoarekin batez ere, baina Marx-ek zaputuz egin zion nazio-zaletasun antialeman honi.

Jakingarria iruditzen zaigu Alemania-ko sozialisten programa hau sortu zeneko giroa : Alemania, urte haietan, bateratzeko zegoen oraindik, 39 Erresumatxotan hausita. Napoleon-en aurkako « askatasunguduek » nabarmen jarritako nazio-arazoa, halare, burubidatu gabe gelditu zen 1815-ean. Baina 39 muga ta erreterria, 39 diru-mota, 39 Erresuma ta justizia-araudi, muga gehiegitxo egin behar zitzaion bene-benetan Alemania-ko burgesiari. 1848-an, Paris-en berriz ere erreboluzioeztanda entzun zenean, Alemania-ko Errege ta erregetxoek arrapaladan Parlamentu bat sortu zuten Frankfurt-en (Alemania-ko lehenengo boze-maldiak), Erresuma guztietako ordezkariekin. Nazioa bateratzeaz ardu-

ratu zen Parlamentu hau, alegia, Alemania « Reich » batetan bateratzeak. Eta Berlin-go Wilhelm IV-garrenari eskeini zioten parlamentariak Kaiser-koroia. Prusiarrak ez zuen proposamendua onhartu, ta burgesia batasunerako formula egoki baten bila geldidu zen. Giro hontan, ba, Marx-ek ez zion zaputuz egin « burgesiaren » nazio-zaletasunari. Nazio-kezkak eta gizarte-arazoak ongi elkartzen jakinez, aitzitik, Alemania « Reich » batetan ez baino « Errepublikak bakar eta bana-ezin » batetan bateratzea, bere programaren buru-buruan ezarri zuen.

Marx ez da jeneralean bereziki trebe agertu bere nazio-arazoen azterkizunetan. Baina midikuntzan eta astronomian ere ez zen jakintsu apartekorik, poeta oso txarra zen (izan zen artean behintzat) eta horrek ez du ezer esan nahi. Polonia kenduta, gainuntzeko Europa-ko nazio-arazoak funtsean konponduta zeudela pentsatzen zuten Marx-Engels-ek. Beraz, konponduta-edo zegoena berriko konpontzena sartu gabe, nazio-kezkak ta eginkizunetan ibili beharrik ez zeukala proletargoak uste zuten (Fischer III, 1966, or. 230).

Ohartxo bat bakarrik, Europa-ko nazio-arazoak zuzentzeko asko falta zela, beraz, Marx-ek optimistegi ikusten zuela horizontea erakusteko : Txekoslovakia, Finlandia, Yugoslabia, Hungaria, Irlanda, Albania, Bulgaria, Noruega, Rumania, Islandia, URSS gomutarak ditek, guztiok bait dira Marx-ez gero eratutako nazio-arazo. Zer esanik ez, arazo hau Europatik kanpora hedatu behar.

Gero, ez da ahaztu behar leher-zorian uste zuten erreboluzio baten teoria egiten zutela Marx-Engels-ek. Haien ekintzari buruzko uste da gogoetak jarraitu besterik ez dago, hori hautemateko (ta Marx-ek praktikari begira teorizatzen zuen dudarik ez da egongo, noski). Burgesiaren iraultza gogor-bidez aisa lortuko zutelakoan, gogor-zale hasi zen Marx. 1850 urteetan bere erreboluzio gogor-zaleari amor eman (ikaragarri erreboluzio-zaleek traidoretzat jo zituzten orduan Marx eta Engels : norbaitek Stalin bezala, ta Fidel bezala, ta « carrillistak » bezala, tab. tab...) ta ez zela gogor-bidezko erreboluzioaren garairik erabaki zuten : erreboluzioa bapatean leher-araztearen aldekoak ginen, idazten du Engels-ek, « baina kondairak arrazoia kendu digu, gu bioi, ta gure iritzikoak zirenei. Kontinenteko ekonomia-desarrolloaren egoerak urrundik ere produzio-molde kapitalista erauz ahal izateko mailarik ez zeukala oraindik erakutsi bait du ». Bere kontradizioen tesiarekin zintzo, burgesiak bere lantegizatze-obra burutu arte ez zegoen proletargoaren erreboluziorik... Hanartean langileria elkartu ta eratu behar zen, une egokiaren zai. (Hain zuzen burgesiaren obra horixe eragozten zutelako gaitzetsiko ditu Marx-ek nazio-zaletasunen batzuk, atzerakoi legez : Txekia-koa, adibidez, nobleziak eta nekazariak indartzen bait zuten, noblezia, aldiz, alemaniar turik aski zegoen). 1850-ean erreboluzioaren zai lotu baldin bazen Marx, 1890-ez gero erreboluzioa demokrazia-bidez egin behar dela esango du Engels-ek (barrikada-sistimari amor emanda). Beraz, demokrazia-bidez egin nahi zuen proletargoaren erreboluzioa (1895 : cfr. Fischer III, or. 236-238) ta bide

beretik Alemania bateratu ere (1891 : ibid. 220). Urteotan ere gupidarik gabe baieztatuko du Engels-ek nazio-arazoaren lehentasuna : Alemania bateratu arte ez da posible sozialismorik (ibid. 218). Gero Europa-ko armadak izkilu ta gudu-gailu modernuz jazten dira, ta 1895-ez gero demokrazia-bidezko « burruka luzearen » estrategia finkatuko du Engels-ek (ibid. 226). Sozialismoa eraikitzea urrun gelditzen zen... Halare, hain zuzen urte hoetxetan, erreboluzio proletarioaren gogoia « biguntzen » zaion garaian hain zuzen, bero-bero arituko da Engels Polonia-ko abertzaleak gogor-bidetik animatzen.

Marx-ek ez berak egin zuen eta ez bere garaian ezagutu zuen klase-burrukaren eta nazio-burrukaren sintesirik, Lenin, Mao ta Ho Tshi Minh-ek ezagutu duten bezala.

Marx sistima-zalea da, ta kondairak garaian garaiko arazoak bakarrik antolatzen dituela pentsatzen zuen. Mailaz-maila doa aurrerapena : atzera gelditurik maila galtzen duena galduta dago. Haren ikuskeran, ba, maila batetan nazio-arazoak zuzentzen dira, klase-arazoak hurrengoan : klase-burrukazko aldi-mailaren aurrez-eman historikua, *de facto*, nazio-burruken aldia dela agiri dago Marx-en izkribuetan. Ez dago, halare, argi, gertatutakoa gertatu beharrezkotzat ere hartzen ote zuen. Engels-ek halaxe pentsatu zuela dirudi.

Marx-en nazio-arazoari buruzko irudipenek egoera konkreto bati erantzun nahi zioten. Izan ere, Marx-ek azterkatzen zuen Europa Frantzia-ko erreboluzio-ostekoa da : aldi hontan ernatu zen Europa-n, lan-tegiztatzearekin batera, nazio-konkientzia, Absolutismoaren ondarea magalean arduraz gordetzen zuen burgesiak eraginda. Horregatik « kapitalismoaren aroan bildutako gizarteak dira nazioak », marxista klasiko gehienen arabera, cfr. O. Mandiô, *Ende und Auflösung der Nation*, 1966, or. 9. Burgesia honen ezaugarriarik nabarmenena, puntu hontan, halare, hauxe da : nazio-konkientzia suspertzen zuen garai berean Erresumak finkatzen ari zela (Erresuma-nazio deritzatenak). Beraz, printzipio monarkikoa galtzean burgesiak, Erresuma biltzeko, nazio-printzipioa pizten du, hartaz baliatzeko. Pirineo-etatik behera, aldiz, zeharo ibilaldi ezberdinak egingo ditu erreboluzio ez erlijiosoa, ez liberala ta ez industriala egingo dizkigun kondairak. XVI mendeaz gero hori, Marx-ek dionez. Eta harrezkero, « la monarquía absoluta en España, que sólo se parece superficialmente a las monarquías absolutas europeas en general, debe ser clasificada más bien al lado de las formas asiáticas de gobierno. España, como Turquía, siguió siendo una aglomeración de repúblicas mal administradas con un soberano nominal a su cabeza », etc. Horregatik, ba, gudu karlistetan maila biak, erreboluzio erlijiosoa ta burgesa (hauzi dinastikoarekin nahasturik) batera lotu ziren, eta biokin batera herri-arazoa, guztiak deusezetantsu gelditzeko noski. Egoera honek sortutako herri-epalketak dialektika guztiz berezia ezarriko dio Euskal Herri-ari, liskar ta interes ezberdinak gurutzatzen bait dira herrian. Karlistak berehala geldituko dira zokoan, ekinza politikotik kanpora geratu ziren-ta. Engels-ek (1873-ko Errepu-

blikaz diarduela) : « karlistek, ia beti bezala, bozemaldietako burruka baino nahiago izan zuten etxe-gudua », cfr. Fischer III, 1966, or. 159. Baina liberalek, karlistak haina herritar ez izaki, porrot egin zuten, bai Foru-zaletasunean ta bai euskalzaletasunean. Hutsune hontan, halare, sozialismoak ezin izan zuen dialektikaren errekarroan sartu, beraz, Euskal Herri-ari marjinal gelditu zitzaion, Engels baitan bertan irakur ditekenez, cfr. *Die Bakuninisten an der Arbeit*. Beraz, karlisten eta liberalen antitesia superatu zuenak, oraingo zenbaitek Arana Goiri « archi-reaccionario » soiltzat jotzen badu ere, sozialismoak ezindako lekuan ikaragarritzko aurreragintza burutu egin zuen. Edo-ta, marxista mintzatzeko, orduko antitesi ta kontradizioek superazio hau sortu zuten heuren baitatik, eta iadanik ahazterik ez dagoen maila hortara jaso dialektika. Maila hortan bakarrik sartu ahal izan du sozialismoak egiazki Euskal Herri-aren dialektikan. Hori dela-ta, kondairaren aurkako ustea da euskal nazio-arazoaren dinamika burgesiaren eskuek bakarrik dakarte ustea. Gehienez ere aprobetxatu ta bere aldakuntza erantsi, egin dio burgesalgoak mogimendu herritar honi. Sozialismoak ere egin behar lukean zerbait.

Honekin batera, Marx-ek hauteman gabeko beste ezaugarri bat jotzen dugu oraindik, euskal arazoaren textuinguru moduan : euskal arazoa berehalaxe bilakatuko da herri baten bizi nahiaren eta herria hilarazi nahiaren konfliktu, — politikazki hurrenik, baina baita etnia legez ere, gero. Egoera honekin izugarritzko nor-galtze edo alienazio problemaz josiko da hau, alde orotatik (esaterako, Nafarroa-n erdia baino gehiago ari zen Marx-en garaian euskeraz, gaur euskaldun konzientzia bera ere suntsitzeko dago, etab.). Teoriazko ez beste guztia dira prolemaok. Politikazko baino gehiago direla ere ez da arrazoirik gabe esaten.

Honerainoko konfliktuok herri-arazoa indartzen dute batez ere. Baina laister sartuko dira konfliktu hauk berak giro berri batetan. Parabola bat, laburki, hurrengo eboluzioaz : Europa-ko zenbait herri erreboluzio burgesa ta industrialia egin ondoren amildu zen faxismoaren mendean. Faxismoak, esaterako nazional-sozialismoak, azkeneko muturreraino eramane dituen Erresuma-naziozko zalekeriak. Hor azaldu da burgesiaren Erresuma-nazioaren politika bere zitalkeria ta kontradizio guztiekin. Ongi ikusi da nola, txekiarrek edo Tito-k adibidez, gudu abertzalearekin kontraeraso dioten aurrenik. Baina beste herri batzuek ez erreboluzio burgesa ta ez industrialia egin gabe erori dira zoritxar hontan, eta, berriz ere, egoera nahastu batetan aurkitzen dira.

... beraz, gure ustez, herri-arazo ta klase-arazo. Derrigor, gure ustez.

5. - AZKENEKO ZERA BATZU.

Idazlearena bezain irakurlearen eskubide da kritika egitea, ilunak argitzeko nahiz okerrak zuzentzeko. Ez da gutxiago inportante, zuzenak osatzeko kritika.

Liburu hau bera kritikarekin sortu da. Ez dauka dudarik zabaldu ere ez dela egingo kritikarik gabe. Ta ongi da. Besterik lortu ezta ere irakurlearen gogo kritikoa pentsakera konkretu baten aurka edo alde jartzen badu behintzat, abstraktki zerbaiten edo norbaiten aurka fbiltze lainoa utzika, ez da alferrik izango liburu hau. Eztabaidarako solas-oniharri bezala dago pentsatuta ere liburua.

Liburu hontan ez daukate atal guztiek pisu berdina. Ezberdinak bait dira ikusten diren prolemak ere, ta ezberdin orobat liburuak itxaro dituen irakurleak. Batzuek iadanik « marxista » izango dira, izaera honen motaren batetakoak. Beste askoz ez hontaz eta ez euskal-zaletasunaz dauka informazio askirik, aditzera ilunen bat bakarrik baizik, eta halakoentzat liburuak berak bete beharko du hutsune hori. Ez noski taldeei buruzko informazioa, prolemei buruzkoa emanaz baino (kasi bigarren kapitulu guztia). Horregatixe ere liburu honek ezin zuen dotrina-moduan jardun, galdera ta erantzunka.

Azterkaterik ez da falta, noski, Euskal Herrian gure aurretik ere, talde bakoitzak egin ta zabaldu bait du bere azterketa. Liburu hau, halare, ez dator talderen baten tartetik, ez bait da programaren bat antolatzeaz edo defenditzeaz arduratzen, prolemarekin soilik baino, prolema proleman daukatenei zertxobait laguntzeko ustez. Jende askok goiz jasan ditu lan-arazoak, berandu aurkitu euskal arazoa, ta azkeneko orduan bakarrik marxismoa... Marxismoarekin ibili gara gu ere azterketa hontan. Eta marxismoa bera ere duda-mudan eta zalantzan aurkitzen dugu Euskal Herrian, ez talde askotan ezpalduta bakarrik, ezpada egia baino tesi gehiagorekin, irizkera baino azterketa gutxiagorekin, eta okerrago dena, azterketak egiteko interes zaharrezko, dotrinakeriazko ta tradiziozko trabaz behaztopaturik ere bai. (Areago, beren lagunkide europar asko baino atzerago ikusten dugu zenbait marxista euskaldun). Kondenatu egingo al dugu « marxismoa » ? Irakurleak jakingo du zer egin. Gure ustez : « Il ne s'agit nullement de renoncer à l'apport du matérialisme marxiste qui a permis de passer du socialisme utopique au socialisme scientifique par la découverte des méthodes rendant possible l'étude des lois objectives de la vie sociale. Il s'agit de situer cette exigence à son véritable niveau, qui est celui de la recherche scientifique et de la lutte révolutionnaire, et non pas d'un dogme politique... » (Garaudy).

Liburu honek ez diardu marxismoaz erabat, prolema bati buruzko zenbait uste-mota marxistaz baino. Eta horien artean ere ez gara Alderdi edo talde marxisten nazio-arazoari buruzko deklarazio ta programa ofizialez arduratu, marxisten batzuen *iritziez* baino. Batetik, hemen nork bere iritzia biltzen bakarrik lagundu nahi delako, ez kredoren bat zabaltzen, — eta gero, ez genuelako talde bakoitzaren *programari buruzko epairik eman nahi*. Azterketa hontan apropos jarri dugu, ba, geure burua marxismotik kanpora, ezpaldutako marxismoaren ezpal bakoitza « ofizial » edo ezer-ez bezala presentatzen bait zaigu gaur gaurkoz. Honekin, marxista izateak « ofizialtasunen » batetakoa izatearekin bategiten. Ta guk ez dugu hori onhartu nahi.

Baina horregatixe ere, hain zuzen, marxistaren bat aipatzen dugunean, inoren aburu pertsonaltzat bakarrik hartzen dugu, eta haren kritika ez da iritzi baten kritika besterik, ez haren taldearena, guk ere bai bait daukagu marxismoaren irizkera bat, pertsonala hau ere.

Azken finean, ideologia-mota betekin edo besterekin egin, arazoak azterkatu egitea ta ekintzarako oinharriak finkatzea da funtsezkoa, ez elizaren bat predikatzea. Ta irakurleari horixe bidezkoetzeko zerbitzatu nahi du liburu honek, hasiera bezala, ondotik jarraituko dion bat edo beste gehiagorekin batera.

Bestela kate bat bihurtzen da pentsakera, eta, gaur egun iadanik, gizona ideologietatik askatu beharra ez da gizonaren askatu-behar txikiena : guztiok ezagutzen dugu « ideologiaren esklaboa ».

Guk marxismoa printzipio kritiko bezala erabili dugu batez ere, hipotesi bezala ta ez tesi bezala. Ezen-eta Garaudy-k dionez (*Démocratie nouvelle*, avril-mai 1968) : « Le marxisme a pour objet de donner à l'homme la pleine responsabilité de son histoire ». Beraz, helburu hori baldin badauka, ekintza horixe bera euki behar luke. Eta guk, geure erantzukizunaren arabera, erantzukizun horixe utzi nahi diogu irakurleari, edozein aukeratarako erabakibide guztiak zabalik utzirik.

Ez du nahi liburuak irakurlea bertan esandako guztiarekin erabat konforme egoterik. Nola izango litzake posible hori, bestetik, gehien-gehienetan prolemak salatu besterik ez da egin-ta ! Baina bestela ere ez. Ezen-eta idazleak berak ere ez bait dio azterketarekin eta gogoetarekin, *not least* irakurlearen kritikarekin, iritziak aldatu, zuzendu, osa ahal izateko eskubideari arras amor eman. Lehenago ere egin izan du holakorik, eta idazlea ez da « joanak joan » erraz diotenetakoa.

Herrian somatu uste zituen premiari ta konzientziari hurbildu nahi zaio liburu hau, — zentzun kritiko batekin, halare. Herria bera ere kritikoa da, zorionean. Ta horregatixe, herriaren beraren premiak eta konzientzia ere alda ditezkeanak izan behar. Begira-begira egotea da idazlearen obligazioa.

Idazleak liburu honi aldeaz aurretik jarritako mugadura ugariez gainerako beste bat ere ba dago oraindik : hemen doan apunte ta gogoeta-sorta zatika-zatika inguratutakoa da. Egunoroko lan-orduek libre utzitako asti-apurretan sortu da, urtez-urte ekinda. Prolemak aurkitu ala pentsatuz eta azterkatuz joan da luma. Batez ere prolemak pape-rean jasotzen. Azkeneko soluzioa azkenean bakarrik eman leikeala-ta, liburu honek ez du hori egin nahi, ezta bigarren urratsa lehenengoaren aurretik eman ere. Bere neurrian eta bere moldean lehenengotsu zelakoan, hortantxe gelditu nahi luke. Lehen pausoa erabaki ezinda mila iritiz, kritikaz, eztabaidaz eta sesioz betetako herriarekin gelditzen da. Jakina, ba dago gure artean lehen urratsa aspaldi eman zuen zenbait jende ere. Liburu hau ez da halakoentzat. Baina beste jende askok, ibili asko badabil ere, ez du oraindik bere pauso propio bat egin. Eta jende asko harekin gelditzen da liburu hau, beste guztientzako begirune guztiarekin.

Gaurko idazlea parabola batetan ereiten ari den ereilearen antzekoa da : bide-bazterrak, harri-koskorrak, egutera lehorrak, laparra ta sasia, egazti hazi-jaleak ereiten ditu gaurko idazleak. Hazi — orijinal gutxi, fruturik ekartzeko. Baina lur ona ere bai apika, eta lur hontan agian beste norbaitek erein dezake hazi ona. Eta agian lur onagatik ere Murde Duvoisin-en San Mark-ek haziagatik diona esan ahal izango da, denporaren buruan : « ekharri zuen burua, zeina goratu eta larritu baitzen, eta eman zuen, zeinak hogoi eta hamar bihi, zeinak hirur hogoi, eta zeinak ehun ». Ezen-eta « eraileak hitza eraiten du » baitio San Mark-ek Duvoisin baitan.

KLASEAK ETA HERRIAK

1. Kapituluua :

JUDEGUEN HAUZIA :

NAZIO-ARAZO BAT ETA XIX MENDEKO SOZIALISMOA.

I. XIX MENDEAZ.

Nazio-arazoaz artarik hartu duenak berehalaxe muturrez aurrera jotzen duen horma bat Erresuma da. Erresumaren batekin neurtu ta konfrontatu beharrik agiri dira gaur-eguneko nazio-arazoak, nazio guztiak bait daude iadanik nolabait Erresuma-artean kokatuta. Berez agiri da, *nazio-arazoa Erresumaren ukazio den aldetik* baitipat, arazo honek Marx-entzat hildakoak hiltzea bezalatsu agertu behar zuela. Ezen-eta (kapitalismoarekin) eginda bait zegoen harentzat Erresumaren ukazioa, Erresumaren baitatik bertatik eta erabat eginda gainera, bere gaurko forma hortan, ekonomiazko aldetik ere. Nazio-arazoak bere *askatasun-burrukaren mailan* Erresuma ukatzen baldin badu ba, ez dirudio Marx-i horrekin ezer berririk egiten denik. Aski zen klase-burru-kari ekitea, gauza hori bera egiten bait du honek ere, ta gehiago ere bai. Marx-ek nazio-arazoaz ezer gutxi esan izana ez da orduan harritzekoa, munduko gauzarik logikazkoena baino. Sozialismoa berehalaxe zetorrelakoan egonik, eta sozialismoak Erresumak xehatuko zituelakoan, nazio-arazoak sozialismoarekin berez oneratuko zirela pentsa zezakean Marx-ek. Erresuma menderatzailearen ukazio-aldea behintzat, hots, askatasun-burrukaren partea.

Marx-zale askok jarraitzen du eskema hauxe, ta sozialismoa sartu osterako uzten ditu nazio-arazoak. Ahazturik-eta, nunbait, Erresumaren kapituluua dela hain zuzen Marx-en usteetan flakoenetakoa agertu den uste bat, eta mendebalean behintzat (Yugoslavia zerbait aparte) Alderdi Komunistek ideia berriak hartu dituztela problema horri buruz. Gauza jakina bait da klase-burruka berez ez dela (ta ez dakarrela) Erresumaren ukaziorik, zuzenki. Aurre-baldintzak aldaturik, planteamoldea ere berritu egin beharko litzake. Gure ustez, halare, Marx zaharrak berak zerbait, Lenin-ek eta Stalin-ek askoz gehiago, aldatuta dago iadanik arazo-sorta hau.

Marx-ek Erresumen etorkizunari buruz zerabilzkien usteak hutsegin-edo badute, ba, gogoraztekoa da haren teorian flakia honi darion nazio-arazoari buruzko flakia. Baina eskasiok jeneralak dira XIX mendeko sozialisten artean.

Nazioaren eta Erresumaren arteko gorabeheraok pentsaberritu egin behar dira.

Erresumari buruz aritzeko molde asko dauka nazio-arazoak. Frantzia ta Alemania gudian lotzen direnean, esate baterako, Erresuma edo Estadu bi ta eraberean bi nazio lotzen da elkarri eraso ta kontra-erasoka. Italia-k Austria-ren menpetik askatu nahi duenean, Erresumaren barruko nazio bat Erresumaren kontra altxatzen da (beste zenbait nazio mogitzen ez den artean); beraz, nazio bat eta Erresuma bat daude elkarrekin burrukan. Polonia-ren askatasun-burrukak, berriz, nazio bat bakarra mendean daukaten hiru Erresumen aurka jartzen du (Austria, Errusia, Prusia). Eta Errusia-n, aldrebes, nazio asko Erresuma bat bakarraren kontra. Serbiarrek eta kroaziarrek elkarri erasotzen diotenean, oraindik, nazio bi soil dago, konfrontatzeko Erresumarik gabe, elkar gudukatzen : Erresumaren baitan, baina ez zuzenki Erresumaren kontra.

Guztietan dauka, baita azkenekoan ere, nazio-arazoak Erresumaren egiturekin zerikusiren bat. Mendebalean kondaira Erresumen kondaira dela esan leike.

Erresumaren ukazioa eginda dago, *teorian*. Praktikan ez da oraindik ezer egin.

Erresumari ez zaio bere izatearen justifikazioaz galdetu ohi (ta zeinek galdetuko lioke?). Erresuma hor dago, eginda dago, eta hortxe dagoelako-edo, egoteko arrazoia daukala aitortu ohi zaio. Erreboluzioren bat egiten denean ere, Erresumaren lapikoan egiten bait da, ba dirudi zeruak eta lurra haizitan hartu arren lapikoa bera haizitan jartzea beti ahazten dela.

Halare, Erresumak ez ditu beti Erresuma izateko printzipio ta oinharri berdinak euki. Eta ba dirudi, printzipioak egiazki aldatu ala Erresumaren mugak eta politikazko lur-karta ere aldatu egin beharko lirakeala. Batzutan gertatu izan da hori, ez askotan halare.

Antzinate zaharrean eralguntzak edo konkistak Erresumaren batasuna zuzenets zezakeala zirudien : horregatik, egiazko Erresumen ordeztu Inperioak aurkitzen dira garai hartan eta guda-eralguntzak zertzen du batasunaren eremua, beraz, mugak ezartzen. Nazioek ezer gutxi munta dute garai hontan. Eta herriak, obeditzekoan bakarrik.

Erromatar Inperioa ankaz gora joan zenean barbaroen politikazko printzipioa nagusitu zen : eralguntza ez baino buruzagia, Errege zen orain batasun emaille. Erregeren menpekoek Erresuma antzeko zera higikor bat burutzen zuten. Aldi berri hontan ez zen konkista-dretxoa galdu, noski, baina eralguntzaren aldean beti ere printzipio zehazkai-tzagoa ta aldakorragoa zen Erregeren nortasunari atxikitzen zitzaion printzipioa. Oinharri pertsonala bait zen Erresumaren batasunarena,

garai hartan ez zegoen, esaterako, sortherri edo aberriaren kontrako traizio-konzeptu hertsirik : **Erregeren menpekoren batek, Erregek** desherriratu egin zuelako-edo, beste Errege edo nolanahiko gudu-zaleren batekin elkar harturik bere sortherria arras kiskaltzen bazuen ere zuzenbidez egiten zuen hori, orduko konzeptoen arabera behintzat. Cid Campeador-ek horixe egin zuen, eta aldaira-herri edo nomaden Dretxoan kasu arrunta dirudi horrek. Haro Modernuan ere Frantzia-ko Erreboluzio ingururaino ailegatzen-dira konzeptuok. Agiri denez, Erregeren funtziotan erabakitzen dira zer-nungoaren mugak eta jendekien herritasuna. Erresumaren batasun-printzipio pertsonal honek hasieran zeuzkan muga juridikoak (Aragoi eta Gaztela, esaterako, zein beretzat gelditu ziren Fernando ta Isabel ezkontzean egindako koroe-batasunean) absolutismoa goratu ta finkatu ala arras galtzeriano izkutatuz joan ziren. Absolutismoaren apogeo edo gailurrean herria ez da (juridikoki) ezer. Benetako herri konzepturik ere ez dago nazioarteko Dretxoan.

Dretxoa *goitik behera* egiten da guzti hontan : Jaungoikoa da Dretxoaren iturburu, Errege da aginpidea Jaungoikoak eman diona, herria obeditzeko dago. Jainkoak isuria da Erregeren aginpidea, ez herriari kendua inola ere, etab. : politikazko trazendentzia sakratu bat zabaldu bait da herriaren gainetik, herria ezin izan diteke Dretxoaren iturbururik. Gailurretik behera justifikatzen da gizartearen antolaketa.

Frantzia-ko Erreboluzioak erabat iraultzen du ikusgune hau : Dretxo soziala *behetik gora*, herritik Aginpidera eraikitzeko printzipioa sarrazirako bait du politikan ta herrien bizitzan.

Errege Paris-en ehoz gero ba dirudi goitik beherako aginpide pertsonalaren baldintzetan konkista-bidez, ezkontza-bidez eta primantzaz, etc. bateratutako eskualde ta nazio bakoitza bere aldera itzultzeko unea izango zela. Desintegratu egingo zela Erreinua. Baina ez zen hala-korik jazo. Laister aurkitu bait ziren erreboluzio-zaleak, behetik gorazko Dretxoaren ikusgune printzipialki erabatekoa mila mugaduraz moztu ta hesitu beharrean, Erregeren, nobleziaren, eta kleroaren aurkako eginbeharrek hortaraxeturik (jakobinoen *La fraternité ou la mort*). Ez bait ziren hain zuzen aurrera-zaleenetakoak, franko ikaraturik ibilitakoak dira nunbait aldi hontan euskaldunak, Bidasoz Iparraldean. Erreboluzioa gerizatu edo babestu « beharrak » euskaldun ala bretoin « atzerakoiei » kalte izugarriak ekarri zizkien : erreboluzioa gerizateko benetan beharrezkoak baino agitz handiagoak, eskierki... Dena dela, goitik beherako printzipioa uzkaldu ta deuseztaturik ere, konsekuent azkeneraino joateke, uko egiten zitzaion printzipio harekintxe eraikitako Erresuma-mugak zutik utzi ziren. Frantzia-ko Errepublika lehengo Erreinua bera zen lurrez. Erreboluzio-zale ikaragarriok ez zuten sekula hauzitan jarri Erresumaren esistentzia bera.

Hori gertatu izanaren arrazoi ta erru bakarra ez dago euskaldunen ala bretoinen joera atzerakoi ta klerikaletan. Erreboluziogileen demokrazia-printzipioak radikalik aski hartu ez izanean ere bai. Jakobinoek girondinoen federazio-asmoak zertan utzi zituzten ikusi besterik ez dago, baitipat. Ez da ahaztekoa, jakobinoen zentralismoak eraman

zuela erreboluzioa Napoleon-en imperialismora. Nahiko xeblebre ba da fenomenuok intelektualki azterkatuz gero, demokrazia-zalerik porrokatuenek ere absolutismoaren obra horixe, Erresuma, franko erraz hartzen dutela ontzat ikustea. Arlo hontan progresistenak ere kontsebakor lotzen direla, orobat. Cromwell (irlandarren eta eskoziarren iraultzak odoletan zukutuaz), jakobinoak (girondino federazio-zaleen lepoak moztuaz, euskaldunak zapalduaz, etab.). Stalin (finlandiarrak, ukrainiarrak eta Krim-tataro ta kosakoak krudelki hertsatuaz eta deportatuaz) paralelu nabarmenegiak dira, erreboluzio-zaleak Erresumari gogotik atxikitzen zaizkiola ez susmatzeko. Absolutismoa gilotinara eraman bai, baina haren obrarik galantena, Erresuma, deuseztatu egin ordez bermatu ta haren buruzagitza heurak exeri egin zuten. Printzipioa ukatu, printzipioaren obra aprobetxatu. Itsuenak ikusten du zergatik : erreboluzio-zaleok erreboluzio-zale baino pragmatikuago izaki, laister ikusi zuten Erresuma dela erreboluzioa finkatzeko tresnarik bortitzena.

Danton justizia-ministroari politikazko natur-justiziaren teoria bitxienak bururatu zitzaizkion bapatean. Hala deitu zuen 1792-ko urtarilaren 31-ean, herritarrei berezko edo naturalezazko askatasun, berdintasun eta anaitasunak itzultzeaz ez aski, Erresumarentzat ere izaera « natural » bat : « Errepublikaren mugak naturalez jarritakoak berak dira ». Ederki, baina jatorrizko mugaok ez dira herritasunaren arioan-edo neurtzen, geografiazki baino. Halaxe Carnot-ek ere Danton-en ondorengo mintzaldian : « Hauk dira Frantzia-ren muga zahar eta naturalak, Rhin ibaia, Alpeak eta Pirineoak »... Paradoxak aparte, ordea, muga horiek Frantzia-rentzat zahar ez beste guztia dira ta Frantzia-ri muga horietxek ezarri nahi zizkion lehenengo naturalezari Luis XIV zeritzan. Nolanahi ere, lehenagokoek orain baino izkirimirikeria moral gutxiago behar zuten nunbait eta Richelieu kardinalak erreparorik gabe aitortzen zituen muga-politika honen kariak. Esaterako Rhin ibaiarena : « pour acquérir une entrée en Allemagne »... Horra, ba, eskuz-esku absolutistak eta erreboluzio-zaleak. Izan ere, erreboluzioa zentralismoz antolatuz gero ez dago, apika, Erresuma indartu beste irteerarik. Frantzia-n nabarmen dago. Ez da noski ustegabezko handiegirik izango *Chauvin* super-abertzalearen irudia erreboluzio-osteko inguramendu sozial-politikazko hontantxe sortu ta zabaldu baldin bazen ere, Cognard bien « La cocarde tricolore »-arekin.

Frantzia-ren kasuan honezkero ez dago inorentzat ezpairik, Erresuma erreboluzioaren finka-gailutzat ezartzeak txobinismo ta imperialismo ikaragarri batera eraman zuela. Erreboluzio herritar izanaz abiaturik, berehalaxe bilakatuko bait da herriaren beraren eta muga-inguruuen menperatzaile : Savoya ta Niza egoan kolkoratu, azkenean Italia osoa menderatu, eguzkialdean Belgika ta gero Holanda mendean hartu ta Rhin ibaiaren ezkerreko aldea gogorki frantsestiaru (Euskal Herria ere frantsestiaitzeko ahaleginik barkatu gabe). Eta barnean girondinoak hil-arazi (Errepublikaren batasuna traiziokatu omen zutelako).

Baina bildurrak altxatutako Robespierre bera ere bildurrak ez bes-
tek gilotinara eraman zuenean, haren obra ez zen ikutu. Ez zen zen-
tralismoa lazotu. Jokobinoek bermatu egin zuten absolutismoaren obra :
erdiokoieria ta Erresuma-batasuna. Napoleon konsula ta kaiserra,
erreboluzioaren eta inperialismoaren zapero ilun hau, erreboluzioaren
logikazko ekarria da.

Errusia-n ere ez dela besterik gertatu, asko kostata bada ere jendea
azkenean ikusten ari den gauza da : 1939-an Polonia-ren eguzkialdea
hartu (Hitler-ekin ados), 40-an Erresuma baltikoak okupatu, Finlandia-ri
eguzkialdeko Karelia ta Rumania-ri Besarabia ta Iparreko Bukowina
kendu. 1945-an Japon-i Sajalin uhartearen hegoaldea koberatu, ta areago
Lenin-ek baliogabeztaturiko Ksaren muga-itunak Txina-rekin halare
baliozkotzat finkatu, etab... Sobietarren « sozial-inperialismoaz » min-
tzatu ohi dira txinarrak, eta txinarren « abertzalekeriaz » haiek...
Finkatu bai, egiten du Erresumak erreboluzioa, baina baita honen
mamia aldatu edo nahastu ere. Erresumarekin lotzeak hondatu egin
du orain arteko guztietan erreboluzioa : Marx-en Erresuma hainbat
ari inola lotu ez nahiak, etc. alferrik baitere ondo igarri zioten arrisku
Radez-en eta Kamenew-en erreboluzio sozialista Erresuma baten zorte-
ari inola lotu ez nahiak, etc. alferrik baikere ondo igarri zioten arrisku
honi. Rikardo Arregi-k, Marcuse-ren eskutik ari dela, honoko hau
idazten du : « Ikusi dugunez sobietiar Estaduaren jaiotza ta hazitze
anormalek Sobieten Batasuna Estadu zapaltzaile bihurtu dute ». « Sozia-
lismoa Herri bakar batean » dion dotrina izan da zapalketa hau neurri
handi batean justifikatu duena ». Ikus beza irakurleak, zehazkiago eza-
gutu nahi izanez gero, R. Arregi, *Eguzkialdeko aize hoiek...* JAKIN 35,
or. 25-51. Erresumak erreboluzioa gerizatu behar du. Baina errebo-
luzioak berak bortizki indartzen du Erresuma, honek bera bortizkiago
jagon dezan... Hasieran Erresuma erreboluzioaren zerbitzuko bazegoen,
azkenerako Erresumaren zerbitzura lerratuta dago erreboluzioa.
Deabruaren dialektika bati azpiratuta agiri dira erreboluzioaren eta
Erresumaren arteko harremanak.

1789-ko Erreboluzioak pizten du Frantzia-ren nazio-konziientzia.
Frantzia-ren ondoren Europa guztian. Eta Marx-ek bere erreboluzioa
pentsatzean nazio-arazoak zabartu zituen bezalaxe aurkitzen dugu he-
men ere, Frantzia-ko erreboluzioaren teorikoek ere ez diotela nazio-
arazoari jaramonik egiten. Nazio txikiez, zentzun hertsian erabat
nazioez arduratzeke daude teoriaok arakatuta. Eta ba dirudi errebolu-
zioaren eginez geroko ondorioak goregitik karkulatzeak eta haietan
optimistegi ta sinistuegi ibiltzeak galerazten duela hain arlo « koxkor-
rak » alde z aurretik zehazki ta konkret azterkatu ta erabakitzea. Erre-
boluzioa ez dela uste bezala gertatu, gertatzen da gero, ta goiti-beheiti
berrientzat ez dela soluziorik pantsatu. Gero, erreboluzioaren asmoak
erabat betetzeari baino axola gehiago ematen zaio erreboluzioa tinka-
tzeari. Halaxe kamustu zen Frantzia-ko erreboluzioaren radikalotasun
guztia radikalik aski izatera heldu aurretik. Harrezkero, izateko justifi-

kaziorik gabe gelditutakoak Erresumak berak izan arren, Erresuma lortu nahita dabiltzan nazioei bakarrik eskatuko zaie justifikazioa. Besteek Erresumaren justifikazio itzultzen dute erreboluzioa.

Frantzia-ko erreboluzioaz hemen hain arta bizia hartzen badugu, bi arrazoiengatik da hori : 1) Marx-ek berak Frantzia-ko erreboluzioaren jarraitzapenean jartzen duelako bere burua. Hautematen du haren barneko eskasia ta horrexegatik sortutako ustelketa, baita bere erreboluzioari Erresumaren deuseztapena eskatu ere. Baina deuseztapen hori nola burutu ahalko zen azaltzean laburregi gelditu zen, — geroak obrekin erakutsi duenez. Esaterako, klasiko gehienek bezala Afanasiev-ek ere Lenin-en aipaldi batekin erreboluzioaren barrutik bertatik eskatzen duen baldintza, utopiazko hutsa da erabateko eskabide bezala, ta orokorregi ta lazoegia zentzun erlatibuan hartuz gero : « El Estado podrá extinguirse... cuando los hombres estén ya tan habituados a observar las normas fundamentales de la convivencia y cuando su trabajo sea tan productivo, que trabajen voluntariamente según su capacidad ». Mailaz-maila nola desmuntatu Estadu edo Erresuma, politikazki batez ere, ilunegi gelditzen da. Hau da, Erresumaren kategoria ta haren lehenasuna hauzitan jarri gabe plan-egiten da. Gero ikusiko denez, izan ere, Marx-ek oso begiramen gutxi euki zion Estaduaren politikazko izaerari. Burgesiaren eraikidura huts bezala agiri bait zen bere garaiko Erresuma. Burgesiaren ukazioa berez izango zela Erresumaren ukazio ere pentsatu zuen, orokorki. Eta izan ere halaxe izan zen, baina ez Erresumarena erabat, Erresuma burgesarena baizik. - 2) Bigarren arrazoia ximplea da : Marx-en denporan Erresuma zertzat zegoen begiratur gero, beraz. Marx-ek zer ezagutu zuen ta azterkatu, Frantzia-ko erreboluzioaren ondarea hautematen dugu nunahi. Baina aldi hartako Estaduaren zereginak eta ahalmenak eta gure egunotako oraingoak hartu (behar izan) dituenak alderatzerik ere ez dago. Orduko Erresumaren betekizunak oro libertate formalak babestearekin bukatzen bait dira. Marx-ek ezin igarri zuen Estadua, « l'ancien Régime », burgesiak azkarturik zer izaterainotuko zenik gizarte lantegiztatu.

Burgesia sortu berriaren giroan jaio zen, Frantzia-ko erreboluziotik hogei-hogeiatar urtetara ta Waterloo-tik ez urruti, Karl Marx. Aspaldi iruditzen zaigu, eta izan ere aspaldi da benetan. Mexiko, etc. oraino Espainia-ren kolonia zirela. Grezia-k askatasun-burruka hasi ere egin baino lehenago, Austria Inperio zela ta Alemania bateratzeko asko falta zela. Lord Byron-ek *Don Juan*, Walter Scott-ek *Ivanhoe*, Lamartine-k *Méditations poétiques*, Manzoni-k bere enamoratuaren kondaira idatzi aurretik, Beethoven lanean ari zela ta Zorrilla, Espronceda, Trueba, Donoso Cortés, Balmes, etc. jaiotzen ziren urteetan jaio zen Marx. Jakingarri da guzti hori, Marx-ek zer kritikatu zuen ez ahazteko. Teknikaren aldetik ez gaude garai hartatik hurbilago : Savannah, Atlantikoa lehenengo aldiz pasatu zuen bapora, azio horixe egin gabe zegoen oraindik, eta Ampère-k anperioa bataiatu gabe zeukan, Faraday-ek igarri gabe elektro-motorren printzipioa, ez zen anilina ezagutzen

ezta aluminiorik idoro ere, telegrafoa ere, trenbidea ez zen ezagutzen, lokomotorarik ez noski, bizikleta ere asmatzeko zegoen. Gudu karlistak ere ez ziren oraindik mamitu.

Garai hartan *herritasunaz* zer jakin zitekean ere gogoan euki behar da, ta bereziki garrantzizkoa iruditzen zaigu hori : Etnologia nun ibil zitekean jakiteko aski da gogaraztea : Marx jaio zenean etnologiaren izena ere ez zela oraindik ezagutzen, Neandertal-eko hezurrak azalkizun zeudela. Altamira-ko leizea ere aurkitzetik oso urruti, etc. Etnografiak lanak ere, alegia, herrien ohituren-eta deskribizioak, oso eskasak eta gutxi ziren, ta zientziaren ardura handirik irabazi gabe zeuden, bidazti-kronika bezala kontsideratuta, literatura apaletan. Filosofiazko antropologiaren ondotik (Kant) etnologia positiboa, zientzia bezala, erne zenean ere (Marx gizonduta gero, noski) herritasunarekin ez baino behinenik *arraz*a fenomenuarekin abiatu zen operatzen. Kulturen eta kondairaren indar erakarleak « *arraz*a historikoak » zirelakoan abiatu bait ziren Augustin eta Amédée Thierry nebak etnologiaren hastapenak sortzen. Geroxeago W. F. Edwards-ek teoria hau irmoki konfirmatu ahal uste zuen, aldi berean *etnia* ta *arraz*a konzeptuak bateratzen edo nahasten zituelarik, ordea (M. Hess sozialistak oker haxe bera egingo du, geroago). 1850-an, oraindik, herritasuna positiboki azterkatzeko oinharri-konzeptu egoki baten faltaz, nahaspila berarekin ikusten dugu R. Knox *Ethnological Society of London* elkartekoa (*The Races of Men*). Nahasketa berarekin Alemania-n ere Th. Waitz Marburg-ekoa, etc. Europa-ko etnologia, *American Ethnological Society*-ren aldean, nahaspila horrek endreatuta sortzen da ta luzaro ibili ere ibiliko da, bere ondorio ikaragarriek atzera-arazi arte. Herritasunaren azterketa positiboa, Edwards-ek nahi zuen bezala, bi bidetatik burutu behar zen : *natur-azterketaren* mailan, batez, eta alde hontatik *arraz*a ta *etnia* ezin berezirik zebilen ; eta *kondairazki*, bestez. Marx-en denporan bigarren alde hontatik ere zenbait jakiten zen ikusteko ba daukagu adibide bitxi bat. « Orain arte izan diren gizarte guztien kondaira, klase-burrukaren kondaira da », idatzi zuen Marx-ek *Manifestu Komunistan*. Urte batzuek geroago Haxthausen, Maurer eta Morgan-en azterketak ezagutzeari nahiko izan zuen Engels-ek ahopaldi horri korrektura egokia erasteko, kondaira guztiairen lekuan kondaira idatzia ipiniaz. Eta eskusatzen da Engels : « En 1847 la historia de la organización social que precedió a toda la historia escrita, la prehistoria, era casi desconocida ». Harrezkero idoro dena ez da gutxiago. Beraz, Marx-ek ez zeukan herritasunaz *etnologiazki* asko jakiterik. Bidezko da bere planteamolderako ere ez zekienaz ez baliatzea. Baina jakintzaren aitzinamenduarekin aldatu egin behar omen litzake kondairazko materialismoa, Engels-en esanean...

Marx-ek *etnia*z orokorki jakin ahal izandakoa gutxi baldin bazen, are gutxiago zen zuzenki *hizkuntzari* buruz jakin ahal izandakoa. Marx-en hizkuntzari berari buruzko iritziak eta epaiak, filosofilarien artean jeneralak besterik ez ziren, eta azterketa positiboz baino espekulazioz lortuagoak direla esatea ez legoke oso gaizki. Eta gero, zuzenki hizkun-

tzaz beraz ez baino beste zerbaitez arduraturik zebilela, bidenabar ta zeharka bakarrik axolatu zela hontaz Marx (ezagupen-teoriaren arloaz jardutekoan ia beti; behin edo bestetan produzio-indarrez eta produktubanakuntzaz ariaz, hots, gizonaren izaera soziala oinharritzeko). Hizkuntzaren inportantzia soziala somatzen lehenengoa Humboldt izan zela dirudi, euskaldunoi monografia bat eskeini zigun Autorea. Baina Humboldt, eskolarik sortu ezinda galduta, luzaro geldituko zen jarraitzaile-rik gabe, nazismoak zorigaitzoz berpiztu arte. Marx-ek eta Engels-ek hain miresten zuten Darwin-en iritziak hizkuntzari buruz, esaterako, ez dute jakintsu handi honen gai hontazko ezjakite izugarria besterik azaltzen, eta bere garaiaren esponente bezala ongi balio dutela derizkiogu: abereenaren gisakotzat deskribitzen du Tierra de Fuego-tarren hizkuntza, ta « the language of these people, according to ours notions, scarcely deserves to be called articulated »... Castrén, Antal Réguly, Hunfalvy ta beste lehenengo hizkuntza-azterkari positiboen lanak beranduegikoak dira, ta dirudienez Marx-ek ez zuen lanon aditzerarik ere sekula izan.

Batez ere Cattaneo-ren liburua *Sul principio storico delle lingue europee* ohartugaberik gelditu zen bere denporan. Halare, hizkuntza-soziologiari azterketa diakronikoak (istorikoak) baino gehiago lagundu dio hizkuntzen azterketa sinkronikoak (hizkuntza ezberdinen egiturak alderatzuko edo estrukturala). Eta hau gure egunotako jakintza da.

XIX mendean hain kartsuki abiatutako etnologiazko, hizkuntza-jakintzazko, kondaira-aurreari buruzko, etab. azterketa positiboak nazio-arazoa ikertzeko baliatzen dituen sozialista bat bakarrik dago XIX mende guztian, gure jakitez. (Bat hori ez da Marx, ezpada M. Hess). Gizarteez, kondairaz, kulturaz, etab. guzti hori batere ezagutu gabe (ezagutu ezinda) plan-egin zuen XIX mendeko sozialismoak.

Haro hartako gizarte-giro latzean aurkitu behar da, ezpairik gabe, jazoera honen iturburua. Ezen-eta sozialistek bakarrik ez baino, nazio-zaleek heuren ere ez bait zuten asmatu jakintzaok positiboki jarraitzen eta aprobetxatzen. Indar aurrera-zale bizia zen izpiritu positiboa, espekulazioaren kontra sortu zenean. Etnologiazko azterketa positiboari datxekola, batez ere (Elizak makina bat aldiz erasotakoa), zuzen-zuzen Frantzia-ko erreboluzioaren eraginak suspertutakoak zirela berez, esan behar. Thierry nebak, H. Martin, C. Ch. Fauriel etnologilariak erreboluzioaren ume garbi ta zerbitzari dira. Hoentzat oinharritzkoa da hirurkoen berdinbalioa, *race = nation = tiers-état*, eta Abbé Sieyès hirugarren mailaren gidari ta « *Qu'est-ce que le tiers-état?* » liburuska gogorrenaren idazlearekin hertsiki lotzen dira. A. Thierry-k ez ditu izkutatzen bere « *sympathies plébéjennes* ». Etnologia, erreboluzioaren jakintza ta arma bezala sortu zen, izpiritu positiboan errotuta. Baina sozialistek ez zuten jakintza hori ezagutu, nazio-zaleek positibotasuna galdu ta ontologia idealista txar batekin lardazkatu bakarrik egin zuten batetik, eta jakintza horren gihar herri-zale guztia erromantizismo zimel ta mistiko bihurtu. Giro zitala bait zegoen Europa-n, egon ere. Hain zuzen

orduantxe zegoen hegelianismoa, Prusia legitimatzeko ta goraltzeko ideologia (aberkoia) bere gailurrean, Erresumek arma bihurtuta. Nazio-zaleak hegelianismoaz beraz baliatu ziren, gehienbat, Erresumen kontra joateko. Sozialistek, aldiz, hegelianismoa bera gudukatu zuten, hein hontan asmo berarekin hoek ere. Horrez gainera, garai hontan erromantizismoa dabil Europa-n nagusi. Guzti honek, eta garaiko politikazko eguratsak, ariurri berezi bat ezartzen die mogimendu nazio-zaleei.

Gure ikusgunetik adi egonez, izan ere, bi fenomeno ohartzen da batez ere garai hontako egituren mogimenduan. Batetik, absolutismoa teoriiazki hilda dago. Erreboluzio asmoekin batera ideia konstituzionalistak ere ikurrina zabalik dabilta, baina indar restauratzaileak, zaharberritztazaleak ere kementsu dira. Erresumak teoriiazko justifikaziorik gabe gelditu dira, baina ahul eta Dretxo-teoriarik sortu ezinda daude naziotasunak. Batez ere, Erresumen gidaritza nobleziaren eskuetatik burgesiarenetara iraganda, beraz, *Erresumak industriazko batasun* bilakatzen ari dira. Egoera hontan aise elkar-hartuko dute ideia konstituzionalistek eta zaharberritztazaleek, ta burgesia industrial nahiz bankari erregetiarrak bihurtuko Erregetzaren euskarririk irmoena. Europa-ko Erresumak, zentzun berri hontan, ez dira nazioen eraikidura edo istituziorik, ezta erreboluzioarenik ere, burgesiaren obra baino.

Eta gero, erreboluzioaren ondare izpiritualaren aztoramendu izugarria ta gainbehera dago. Erraz zabaldu ziren Frantzia-tik Europa guztira erreboluzio-haizeak. Baina Europa sekula lehenago baino asaldatuago ta nahastuago zebilen, Espainia-tik Errusia-raino. Napoleon-en kolpeen azpian txikitu zen betiko, aspaldian gainbehera zetorren « Inperio erromatar-germaniko sakratua ». Baina Viena-ko Batzarrearen ondoren, Napoleon perretxiku bila Santa Helena-ra bialdu zuten artean, berriro sortu zen « Aliantza Santua » asmo nazio-zale ta erreboluzio-zale oro (kontu horri : biok batera !) zanpatzeko erabaki irmoarekin. « Probidentziaren ordezkari algutidun » deklaratu zituzten heuren buruak, orduan, Aliantzako hiru printzipeek. Frantzia-ko erreboluzioa, Napoleon-ek barreiatuta, nazio-konzientzien suspertzaille gertatu zen Europa-n. Baina burgesia erregetiarraren eskuetara erorita zegoen nazio-zaletasun guztia. Eta Napoleon-en ondoren atzera absolutismoa-edo restauratu zenean, kolpe gogor bat eman zitzaion Erresumarik gabeko nazio txikien nazio-zaletasunari.

Utopisten eskuetan gelditu ziren bizirik erreboluzio-asmoak (izango du Marx-ek zer eginik franko utopisten kontra). Eta nazio-zaletasuna, ideia erreboluzio-zaleekin batera zirpildurik, erromantizismoan gerizatuko da. Harrezkero mila eraskinen kutsuk ilunduta azalduko da nazio-arazoa : dinastia-hauziek, erromantizismoak, hegelianismoak, etab. Napoleon erortzean nagusitu ziren joera zahar-berritztazaleekin batera indartzenago zen burgesiaren goraldiak ere behetik gorako Dretxoa mamirik batere gabe, askatasun formal hutsetan, uzten zuen. Hemen

joko du Marx-en Erresumaren kritikak. Burgesiaren tresna ta zer-gailu bait ziren Erresumak.

Burgesia indartzen, Herria proletargo bilakatuta iadanik, eskubidez biloiz, urri-bizian. Erresumak Erregetzaren eta nobleziaren manutik burgesiaren eskuetara etorririk. Nazioak inoiz baino zanpatuago. Horra XIX mendearen itxura.

Frantzia-ko erreboluzioaren eta haren ondoko giroan batera ibili-tako ideia erreboluzio-zaleak eta ideia nazio-zaleak bakoitza bere bidetik banatuta ibiliko dira harrezkero gure egunotarainotsu. Mao, etc. izango dira batez ere bategintza hori berriro lortu dutenak. Hiru-garren Munduko ta nazio zapalduetako sozialistak. Marx-Engels-ek, jeneralean behintzat, ideia erreboluzio-zaleak bakarrik jarraitu zituzten. Baina biok batera aurkitu zituztenean (Polonia-n, esaterako, — eta Engels-en zahartzaroan Txekoslovakia-n ere bai) begi onez ikusi zituzten mogimendu bikoitzok. Heuren teoria Europa erdian pentsatuz egina zenez gero, halare, *teoria* honek arreta gutxiz hartu du bere baitan nazio-arazoa. Ez da oso harritzekoa.

Harritzekoago, nazio menperatuko sozialistek horixe bera egitea da. Batez ere kondairak erakutsitakoa erakutsi ta gero.

Nazio-arazoko katramila ta nahaste asko nazio hitzaren biografia-rekin batera lotuta agiri da. Nazio hitza XIV mendeaz gero korriente entzuten da Europa-n. Hasieretan Unibertsidade jaio berrietako elkar-teak izendatzeko : nazio alemaneko, bohemioko, etc. ikasleak aipatzen dira, izendapen horrekin ikasleriaren jatorria ta batez ere hizkuntza adieraziaz. Esanahi politikua naziotasunak lehenengo aldiz Kontzilio-ekin irabaziko du : Konstanza-n (Hus erre zuen Kontzilioan, beraz) parte hartzaileetako buru bakoitzak banaka ez baino naziotasun bakoitzak taldeka zedukan bere boz. Naziotasuna zer zen, halare, Eliz-politikaren mende da iluntsu egon behar zuen oraindik, zeren-eta Ungaria, Polonia ta Eskandinabia-ko ordezkariak ailemantzat agiri bait dira bertan. XVIII mendeko ilustrazioarekin herri-beregaintasun edo soberaniaern ideiak joera guztiz berriak har araziko dizkio konzeptu honen erabilkizunari. Naziotasuna, orain, herritasunarekin (hizkuntza ta literatur-kulturarekin) zeharo berdindu bai egiten da, baina alda-kuntza hau ilustrazioaren ikusmolde ta interes politikuek eragindakoa izaki, bi aldetara adaskatzen da. XIX mendeak naziotasuna politi-kazko baliogo gailentzat ezartzen duenean joera biok elkar kontraesaten abiatuko dira. Batzuentzat nazioa gizon politikuen beregaintasunak bakarrik oinharritzen du : norberak *nahitakoa* da bakoitzaren naziotasuna. Eskoziarrak, galesak eta inglesak nazio britaniko izan nahi ba-dute nazio britaniko dira, esaterako. Joera hau berehalaxe ailegatuko da naziotasuna ta Erresuma ezin bereiztera, ta hizkuntza erromani-kuetan eta inglesezt batez ere Erresumarik geheienei nazio ere arrunki ohi deritzaie. Joera hau polit-pragmatikuena da, — baina baita *status quo* kontserbatzaileena ere. Teoria honekin ez zen zaila nazio frantze-sari Erregeen domeinuekin batera araztea. Batez ere Alemania-n

eta mendebaleko ta Balkanetako eslabuen artean landutako beste joerak inoren borondatearen aukera soila baino lehenagoko naziotasunaren ezaugarri objektibu batzuek ba daudela uste zuen eta dohainon, ez bozemaldien, zerbitzuan ikusi nahi zuen politika : hizkuntza, etc. (*)

(*) Joera hau goiz nahiz beranduko erromantizismo guztietan herritasunaren esentzia unibertsal bila joango da (« unidad de destino en lo universal », « arraza germaniko » ala paneslabismoaren mistikaz izan). Ez dirudi, halare, noiz ta nonahiko edozein naziotasunen ezaugarri bakar batik, erabatekorik — eta hortakoz, esentzia antzekorik — dagoenik. Naziotasunaren ezaugarriak ezberdinak dira berez (hizkuntza, jatorri, etc.) eta segun-ta zein nazio noiz ta noren parean definitu ta berezi nahi izan ezaugarri bat ala bestea nabari da nagusien : batean hizkuntza, erlijioa bera hurrengoan, etab. Halaxe Stalin-ek ere, ik. *Il marxismo e la questione nazionale*, Mosku 1949, or. 12. Beharbada zientziaren beraren kontzeptuak ere (herritasun, nazio, etab.) gizarte fenomeno berez nahiko azterketarako egokiegia ez direlako, polemika ezten zorrotz bat ezkutatzan dutelako zientzian bertan ere, sortzen da gero politikazko teoriar eta praksian hainbeste nahasmendu. Erromantizismoak eskierki berebiziko goraldia eragin zion hizkuntza-zaletasunari : hizkuntzalariek hizkuntzarik ederrena, zaharrena, ta azkenik Adan-en hizkuntza bilatzen zituzten garaia zen. Erromantizismo honek euskaldunok ere jo zituena guztiok dakigu. Baina hizkuntza arrunki naziotasunaren lehenengo ezaugarritzat aipatzeak ez dauka « hizkuntza-esenzialismoarekin » zerikusirik batere, are gutiago hizkuntza-razismoarekin. Tamalez gutiegi dauka hori euskaldunak, bere hizkuntzaz oraindik ere erdi lotsatzen edo lotsa ta erditzten bait da. Bere hizkuntzaz gu baino harroago ibilitako hamaika ba dago, bai. — « Ez dago hizkuntza ezberdinak mintzatzen dituen nazio batik » (Stalin, op. cit., or. 7). « Hizkuntza, naziotasuna, kultura, etc. asmazio burgesak » omen diren uste « sozialisten artean hain korriente ta zabaldua » anarkista omen da, ez sozialista, Lenin-ek 1903-ko uztailaren 15-ean komunisten programa azalduz ohartarazten zuenez (*Die nationale Frage in unserem Programm*, — nazio arazoa gure programan). Hortaz, 1) bai Lenin-ek, bai Stalin-ek, bai Bucharin-Preobrachensky-k (*Das ABC des Kommunismus*, — Komunismoaren oinharriak, Errusia-ko Ald. Komunista Boltxebikiaren programaren argitasun herrikoi errazak) eta guk ezagutu alako lehen orduko sozialista klasiku guztiek hizkuntza aipatu izan dute beti naziotasunaren lehen-lehenengo ezaugarri bezala. Afanasiev-ek eta erreboluzioaren *osteko* klasikuek ordenu hori aldatu ta hizkuntza atzeragoko leku batetaratatu baldin badute (Afanasiev-ek, esaterako, lur-batasuna (!) aipatzen du guztien buruan) inorentzat sekreturik ez den politika ezagun baten zerbitzutan gertatu da hori, ez Plechanowismoari harrigarri hurbildu gabe. (Plechanow-ek jeografia zeukan, produzioko hartuemanen orde, gizartearen basitzat), - 2) XIX mendeak hizkuntzaren garrantzia hauteman bai,

Azkeneko joera honek, hortakoz, naziotasunaren berezko naturalezaz diharduela esan liteke; naziotasunaren politikazko tankeraz, besteak. Joeraok berehalaxe bilakatuko dira bigarrena inperialisten, lehenengoa nazionalisten ideologia. Alemania, garai hontan, Frantzia-k zapalduta dago, ta probisionalki joera nazio-esentzialista edo objetibista deritzakeguna banatzen du. Problema hau, halare, berehalaxe radikalduko da : politikazko Dretxoaren oinharria herria dela finkatuta bait dago, herritasuna (edo beronen politikazko aldea, herriaren borondatea) definitzeko premia laster sentituko da. Rousseau-ren arabera herriaren borondatea « ez da akordio soziala egiten duten guzien nahimen batu-keta bat, ez da maioria, hau oso handia izanda ere. Benetako « nahimen orokarra » guzien onera zuzendutakoa, ta borondate oneko herritar guziek erabakitakoa da. Beste hitzetan esateko, ideia moral bat... » (R. Arregi, *Politikaren atarian*, 1969, or. 146). Ideia moral horren praxiologia zertzekoan eskolak banatu egin ziren. Nazioa nahimena-ekin berdinu zaleak, laster ikusiko denez, positibista jardungo dute hemen ere. Besteek herriaren borondatea nola *agiri den* ez baino hura objetibuki (herritasuna) izan zer den edo zertan datzan galdetuko dute. Marx tradizio honetan dago, eta Engels ere bai. Nazio-arazoan liberalismoa jarraitzea, horregatik (nahi duenak euskeraz, etc.), ez diot

baina zientziatzki azterkatu ezinik « mistika » bat sortu izana ez da inola ere Arana Goiri ta Co.-ren gisako gizararren egitada bakarrik. Edozein bezalaxe bere garaiko « zientziak » mugatuta, beste aleman jakintsu batek ere *Die deutsche Sprache-n* (1839) almanera inglesarekin, frantzesarekin, grekoarekin eta portugesarekin alderatu ta guzietan ederrena, bortitza, etc. bere aleman paregabea kausitzen zuen, — nola ez ba ! Hona nolabait euskeratuta : « Baina Germaniaren hizkuntzak ! : uharte mokor leun bati eusten dioten koral hortzetan zakarria burrunbariak bezala erresonatzen du. Hara non Homero-ren uhin luzeen zurrumurruaren hots sekoa dagoen, non Eskilo-ren eskuen bloke izugarrien trumoiak jotzen duen, non ikusten duzun orobat gudalburuaren eskuek eraikitako bastioi ziklopeoa ta lorerik nobleen eta politenen lorategi usain-gozotsua ; non basoko adaburuetako zurrumurru indartsuak erresonatzen duen, non Sqrinx kainabera artean hasperenka entzuten den [Syrinx mitologia grekoan Pan-ek mendekuz kainabera bihurtutako ninfa bat da. Haize denean bere negar intziria entzuten da kainabera artean], non errekaetoak harbera biguntzen duen, tartalo erraldoien zenbait obra ere non dagoen haizeek erasota, — eta horixe da Germania-ren hizkuntza, hizkuntza eternoa, mirari-ereinotzetan bildua », etc. Eta aleman horri Friedrich Engels zeritzan. Baina guzti horregatik ere ez zaio inori bururatuko Engels-en bizkarretik barre egiterik : beren azertuekin bezalaxe irakasten bait digute kondairazko gizonak beren desazertuekin kondaira zer den geroz eta hobeto ikasten.

berez gaizki dagoenik, bai marxismoaren pentsakera tradizioan ez dagoela : marxismoak gizarte *basiaren*, ez nahiaren, zientziatzko ezagupenetan oinharritu nahi du bere burua (ez bozemaldietan). Eta gizartearen zer-izana, ez aldian aldiko nahia, gauzatu. Herriaren nahia ta bere burua berdinduta ez baino berdindu beharrean bait daude. Herriaren gurari ideala (= bere premia) errepresentatzen du Alderdiak. Klase-konziientziak berak, horregatik, zientziatzko ta objetibu izan nahi du, langileari ere kanpotik eranstean zaio, ez da langilearen baitan berekisa ernetzen (Lenin : *Zer egin ?*), ezpada gizarte bizitzaren *legeak* ezagutuz arakatzen da (Lukács) : kondairaren eta naturalezaren legeak kontraispilatu besterik egiten ez omen bait daki adimenak, langile bakoitzarenak halare zatikazko kontraispilua bakarrik. Kontraispilu osoa Lenin-en arabera ez da, berriro ere, zati guztien batuketaz osatutakoa, sujetibutasunaren batuketa soil izango bait litzake, Alderdiarena baino. Agiri denez, norbanakoaz gairdiko ta haruntzagoko trazendentzia bat postulatzan da hemen ere, cfr. I. Fetscher, *Karl Marx und der Marxismus*, 1967, or. 142-143. Askatasuna, areago, bakoitzak *nahi* duena egitea ez baino lege horietxen derrigortasuna jakinaren gainean betetzen eta betearazten lehiatzea da : Alderdiari obeditzean, hortakoz, ez dago askatasunaren mugadurarik. (Sarri entzuten den antzean mugadura egon ba dagoela, baina ezinbestezkoa dela esateak Leninismoaren zuzenketa bat inplikatzan du, materialismoaren printzipio bat estrategiazko komenentzia soil bihurtuz). Salatutako trazendentzia une hura marxismoak bezalaxe dauka positibismo hutsean erori nahi ez duen edozein ideologia abertzalek ere (hau ere Rousseau ta Hegel-en tradizioan bait dago). Jatorriz bai sozialismoa ta bai azertzale ideologiak (ez positibistak) izatea pentsatzea baino lehenago ezartzen duen pentsamolde « esenzialista » edo naturalista berdinetik sortu dira. Baina laster banatuko ziren.

Bere denborako ta gaur gehienbat galdutako iturburu partikularrak eduki ditu, bere kondizionamentu berezia hortakoz, erro berdinetatik erne arren erreboluzio abertzalea (nazionala) ta soziala bakoitza bere aldetik banatuta ibiltzeak. Alemania-n sortu zen hori bortizkienik, ta Alemania-ko kondaira politikazkoaren kontraesan ustegabeko ta espezi-fiku batek sarrarazi du etendura hori printzipioetan. Hobeki esan XIX mendean erreboluzio bion teoriak elkarrengandik etenda ta banatuta gelditzea ez da kontradizio politikazko ta sozial konkretu batzuen ondorio ta kontraispilu besterik. Gero bakoitzak aldetik jarraitu du, ez noski bakoitza bere kontradiziorik gabe, hitz hau kontra-dizio nahiz kon-tradizio irakurri.

Oroiti bedi irakurlea XIX mende osoa Frantzia-k eta Alemania-k eten gabeko guduan eraman zutela. Hasieran Frantzia-k erreboluzio soziala errepresentatzen zuen, Alemaniak Napoleon-ek erasotakaok aber-tzaletasuna. Napoleon III-gnarekin aldrebes izango da : « Nazio bakoitzari bere Erresuma » proklamatuko du honek, ez berak betetzeko asmoz noski, Alemania-ren eta Austria-ren menpeko herriak haizeatze-

ko baizik, Quebec-en De Gaulle-k bezalatsu. (Engels-en zahartzaroan ez da proklama horren antzeko ateraldirik falta). Dena dela, Marx-Engels-ek eskuak laneratzeko garaian Frantzia-ren izenak askatasun eta erreboluzio haina adierazten zuen Alemania-n.

Ilustrazioaren garai urduria zen, baina hau ahul zebilen Alemania-n, politikan burubidatu ta hartan sarpiderik aurkitu ere ezinda. Frantzia-k erraztu zion hori. F. Mehring marxistarekin Lukács-ek zuzen ohartarazi duen bezala, Paristarrentzat La Bastille menderatzeak haina signifikatzen zuen alemanentzat bapatean Jena-ko gudaldiak (1806). Napoleon-ek zeharo hondatu ta apurtu zuen Prusia absolutista, garaitzapenaren ondoren erreforma liberalak (judeguen herritar eskubideen deklarazioa, esaterako) ta sekularizazioa abiaraziz. Liberalismo politikua ezarritz batera, ordea, Napoleon-ek Westfalia-ko Errege bere anaia Jerome Bonaparte koroatu ta gainuntzeko Errege ta printzipe alemanak bere manupean lotu zituen. 1808-gnaz gero espainolak bezalakotsu egoeran kausiten ziren alemanak : inbasio arrotzaren aurkariak beren abertzaletasunagatik feudal-absolutismoaren aldera lerratzen ziren nahi ta ez ; liberalismoaren aldezkoiak, absolutismoaren aurka joateagatik, inbasoreen aldera. Alemania-ko liberelek ez zuten Cádiz-ik lortuko. Egoera honek baldintzapetuta, erreboluzioaren teoriak ere gauza sozial-politikuko kontradizio haxe kontraispilatu zuen, hots, erreboluzio abertzalearen eta sozialaren teoriak Alemania-n errealdadean zeukaten elkarrekiko kontradizioarekin sortu ziren. Lukács-ek : « Insbesondere entstehen daraus jene Widersprüche der jetzt einsetzenden Periode (...) nämlich dass die Entwicklung zur Liquidation der feudalen Überreste in Deutschland und die zur nationalen Vereinigung, zur Befreiung Deutschlands von der französischen Fremdherrschaft, getrennte Wege gegangen sind. Auf diesem historischen Scheideweg haben sich die Romantiker auf die Seite der nationalen Befreiung unter preussisch-österreichischer Führung gestellt, und indem diese, insbesondere nach dem Siege, nach dem Sturz Napoleons, immer reaktionärere Wege ging, verfielen die meisten von ihnen dem finsternen Oskurantismus » (*Der junge Hegel. Über Beziehungen von Dialektik und Oekonomie*, - Lukács, Werke 8, 1967, or. 554). Kontradizioaren alde bakoitzak bere « ideologia » eraiki zuen.

Horren azpia ez dago inola ere alemanen teoria-grina ta pragmatismo falta izugarrien zerikusirik gabe : alemanen edozein aukeratxo politiku derrigor kosmobisio sistema handi batekin jantzi beharra eza-guna da. « Desde hace algún tiempo, dio Engels-ek, en Alemania los sistemas de cosmogonía, de filosofía de la naturaleza en general, de política, de economía, etc. brotan por docenas como los hongos. El más insignificante *doctor philosophiae*, aún el menor estudiante, no se cuida nada menos que de confeccionar un sistema integral » (Engels, *Anti-Dühring*). Marx-Engels-ek grina horren kritika satiriku garratzak utzi dizkigute *Die heilige Familie* ta *Die deutsche Ideologie* (Familia santua - Ideologia alemana) liburuetan. Baina, aurrenik, Autoreon be-

ron obra ere (postmarxismoa) ez zen grina horrek laister azpiratu gabe gelditu : « Gure kondaira burutazioa azterketarako hitzaurre edo sarpide bat da batez ere, ez (irudimenezko) eraikidurak à la Hegel egiteko balankarik », ohartarazten du Engels-ek. Hona, halare, Engels zaharrak desengainaturik salatzen duena : « kondairazko materialismoaren berriketak (izan ere, *edozer gauza* bihur bait diteke berriketa huts) Alemania-ko gazte gehiegiri zererako bakarrik balio dio, alegia, bere kondaira gauzetako jakitate franko urria ta eskasa — ekonomiaizko kondaira haur-zapitan dago oraindik — lasterka ta presaka arildu ta kostruzioak egiteko, ta gero bere burua apartekotzat edukitzeko ». Mingostasun berdinarekin errepikatzen omen zuen Marx zaharrak ere, 70 gn. azken urteetan, Engels-ek berak kontatzen digunez, marxista frantzesen jokabideari buruz : « Tout ce que je sais, c'est que je ne suis pas marxiste » (ik. Engels-en gutuna C. Schmidt-i, 1890, abuztuaren 5). Marx-Engels-en (batez ere azkenekoaren) esaldirik gehien-gehienak ere, naziotasunari buruz, zahartzarokoak dira, zerbait esan nahi du horrek. Hona Engels-en batzuek : 1874 : « Beste herririk zapaltzen duen herriak ezin aska lezake bere burua ». 1888 : Nazioarteko bakea finkatzeko aurren-aurrenik naziotasunen arteko mukerraldi guztiak alderatu beharko dira, *herri* (Volk) *bakoitzak bere etxean nagusi ta beregain izan beharko du* », — aldi hartako abertzale porrokatuenen « nazio bakoitzak bere Erresuma » esaldiari biziki hurbiltzen zaiona hauxe. 1892-an ere : « Nazio bakoitza bere etxean zeharo beregain (Vollkommen autonom) baldin bada bakarrik izango da posible Europa-ko nazioen arteko elkar-jardute zinezko ta egitazkorik » (cfr. W. Leonhardt, *Sowjetideologie heute*, 1962, II, or. 75).

(Marx-en eta Engels-en bizitza beren liburuena baino askoz biziagoa da, ikus dezakegunez, ta guretzat azken-finean bizitza haiek beste ezer baino azterkatu ta ikasi beharrezkoagoak dira, dialektika jazoeretan bixi-bixi hautematekotan).

Beste, jende askok bere kuku-arraultza intelektualentzako habia bihurtu du marxismoa. Eta haien kritizismoak Marx badarabil ere, haien marxismoa ez da kritikoa. Guzti hori ez da Marx-en eta Engels-en errurik (?) gabe sortutakoa, Engels-en aitortza sonatu batek dionez. Berak ere, sistimarik egin nahi izan ez arren, (Hegel-en) sistimari sistimalki kontraginez sistima kontrarioaren sare barruan harrapatuta gelditu bait ziren. Horrek esplikatzen du, ez azkenik, zergatik nazio-arazoa Marx-en eta Engels-en ia idazki praktikuetan bakarrik aipatzen den, sistima antzekoetan osteraz.

Deskribatu dugun Alemania-ko egoeran Fichte (nor-galtze konzeptuaren aita ta dialektikazko metodoaren berbirtatzaila) filosofia utzi ta abertzale porrokatu bihurtu zen. Hegel gazte politikan sartua, aldiz utzi ekinza ta filosofian murgildu zen : liberal porrokatu izaki. Napoleon-en alde murgildu ere (Goethe bezalaxe). Württemberg absolutistan jaiotako Hegel Rousseau zaleak sortu zituen ardura abertzalerik gabeko erreboluzio aurrera-zale (sozial) hutsaren teoria ta tradizio intelektuala.

Kondaira, Hegel-ek irakasten duenez, bere buruaz mailaz-maila jabe-tzen ari den Izpirituaren desarroiloak egiten du. Gorenengo ta behe-ragoko mailaren artean, horregatik, jakitearen eta ezjakitearen, aska-tasun gehiago ta gutxiagoren, urrerapen eta atzerapenaren arteko pro-portzio ta zerikusia dago. Absolutismo feudalista Napoleon-en aldean oskurantismo, atzerapen, etab. soil agiri zen. Problema konkretua, hotz, inbasioa elkar-inguru osoaren baitan jarrita gelditzen da (logikazki, kondairaren funtsa Izpiritua aitortuz gero, hau bere naturalezaz bata bait da), baina aldi berean aldrebes egin gabe. Napoleon-ekin kondai-ra haro berri bat abiatzen zuelakoan zegoen Hegel, eta halaxe zen izan ere. Baina guztizko osotasun bi erabat alderatzen zituen elkarrekin, alderapen hori konkret inbasioaren arazoari buruz egiterik ba ote ze-goententz asko galdetu gabe : hori, berriz, txit eztabaidagarria da, Na-poleon arras erreboluzio liberalarekin berdintzea lain gutxienez. Kon-dairan ez bait dago aurrerapena ta atzerapena bata besteagandik hain garbi huts eta errazki biak oso-osorik apartatzerik. Baina Hegel-en aurrerapena bere buruarekin identiko da bere atal superbizitako guzti-etan. Bere kondaira bururakizunak ez du atzerapenik ezagutzen. Hegel-en eritzian (geroago Marx-enean legez) gizona mendez mende bere premien azpian zebilen, eta menpetasun honen arabera-koak ziren bere Dretxo, etc., erakunde sozial guztiak (ideologia). Hegel-ek irudi sonatu batekin adierazten zuenez, « Minerva-ren hontza » ilunabarrean bakar-rik abiatzen da egan, esan nahi bait du, adimenduak lanak-eta bere eguna eginda gero arakatzen dituela, errealdade iadanik finkatuaren gainean, teoriak (*Rechtsphilosophie* - 1820 - hitzaurrean : « Als der *Gedanke* der Welt erscheint sie..., nachdem die Wirklichkeit ihren Bildungs-prozess vollendet und sich fertig gemacht hat »). Marx-en pentsamen-duan aisa antz ematen zaio guzti honen ohiartzunari, baina — gure gaiaz lotutako beste puntu bat ere bide nabar aipagarri aski ba da : hizkuntza, Hegel-en eritzian, ez dago Izpiritu objetibuaren baitan, ezpa-da Izpiritu norbanatu sujetibuaren dohain-edo da, non Izpiritu norba-natu hori « die für sich seyende Einzelheit des Selbstbewusstseyns als solche » esistentzian agertzen bait den, besteentzako hauteman-kizun bezala hain zuzen (« so dass sie für Andre ist »). Hizkuntza, hortakoz, Izpirituaren helpide ta lanabes da funtsean, konzientzia-kon-tenidu sujetibuen garraibide, komunikazio-bide, ta ez inola ere ideia-rekin identiko... Ikusiko dugu Engels-ek ere hizkuntza produktu bezala kontsideratzeko joera daramala.

Frantzia-ko erreboluzioak arrazoimen kritikua premien lanopetik liberatu ta beregain ta nagusi jarri zuen, Hegel-en judizioan : harrez-kero arrazoimenaren arabera-ko gizarteak antola litezke, hau da, gizo-naren funtsa arrazoimena izaki, arras gizonari dagozkion erakoak. « Eguzkia zeruan egon eta planetak haren inguruan dabiltzanez gero ez zen ikusi gizona bere buruaren gainean, hau da, bere pentsamen-uan oinarritzen edo finkatzen zenik, errealdadea bere pentsamenaren ara-bera taxutzeko. Esan zuen behinola Anaxagora-k *nous* edo adimentuak

governatzen duela mundua; baina orain bakarrik ezagutu du gizonak, lehen-lehenengo aldiz, pentsamentuak errealidade izpirituala bera ere (hau da, ideologia) gobernatu behar duela ». Sorkunde berri batekin parekatzen da Frantzia-ko erreboluzio.a

Hegel-en (Hegel gaztearen : geroago inkorporatuko bait du, Engels-ek bezalaxe) sistiman erreboluzio abertzalea kanpoan gelditzeak kausa historiku horiez gainera arrazoi sistema-barnekoak ere ba dauzka. Abertzaleen eta absolutisten aurka erreboluzio frantzesaren bere egitadarik makurrenatan ere hobesteko pentsaburu edo printzipioa *aurre-rapen-legea* da. Ilustrazio guztiak — Frantzia-n, Alemanian-n nahiz Ingalaterra-n — arrazoimena zeukan gizatasunaren erdiune ta sustraitzat. Horregatixe gizona, batetik, jatorriz on hutsa da (arrazoizkoa bakarrik egin zalea); bestetik, logikua. « Gizonak ez dauka berez gaizakeriarako joerarik, bene-benetan ontasuna maite du », zion Kant gazteak. Eta Lamettie-k « l'homme est une machine » deklaratzan zuen. Gizartea arrazoimenaren araberrako erakundez antolatzeke burutaziorik ilargitarrenak amestu ziren : « herrien dretxoak Erresumen federazio bategan oinharritu behar du », etc. Betiko pakearen teoriak milaka ugaritu ziren (Kant-ek ere egin zuen halako bat). Arrazoimen logiku-matematikua hain gizonaren dohain nagusi ta guztiztat zeukatenontzat bidezko baizik ez da naziotasunezko gizakera diferentziak huskeriatu agertzea : arrazoimena unibertsal bezalaxe gizona ere « munduko herritarra », kosmopolita da (Alemania-n Lessing, Herder, Schiller eta Kant-ek zabaldu zituzten berek ere ideia kosmopolitistak; ik. gainera P. Hazard, *La Crise de la Coscience Européenne*, 1935). Areago, gizartea arrazoimenaren kontu eginda eratuz gero berehalaxe gaitz guztiak irazi ta ontasun apainduria guztiez dotatu ahal izango litzake gizartea : kondaira matematikalki planegindako aurrerapen hutsa izango litzake. Naturaltasun handienarekin zerion gizonaren arrazoizkotasunen tesiari kondairazko aurrerapen mugabakoaren konzeptua (= kondairaren logika-matematikazko arrazoizkotasuna). Gizarte, halare, tiraniaz, zentsuraz, oskurantismoz, klerikalismoz, dogmaz josita agiri zen. Zer egin ? « Arras gizon diferenteak ezagutuko genituzke gure inguruan, hezkuntza metoduak naturalezak nabarmenki erakusten dizkigunak izango balira. Baina ez erreforma geldi batek, ezpada *erreboluzio* azkar batek bakarrik egin dezake holakorik », idazten zuen Kant-ek erreboluzio hitza azpimarkatuz. Katearen azkeneko konzeptua (erreboluzio bidezko naturalearen restaurazioa) jarrita dago : arrazoimen, aurrerapen, erreboluzio, — batakren logikak bestea dakar. Optimismo guztizko hau nagusi ibiliko da Europa-n, gure arrazoimen politikuak bere arrazoizkotasuna *ad absurdum* bota, logikuak irrazional edo prerrazional esistentzialaren arrazoizkotasuna idoro, ta matematikuak dena erlatibu dela erakutsi arte. Hegel, oster, gupidarik gabeko optimista da.

Labur-bil dezagun :

1. - Aurrerapena, arrazoipide hontan, nahitaezko mailaz maila beti gorantz eta linealki doa. Hegel-ek, hortakoz, orain ere maiz egiten

den moduan, aurrerapenaren konzeptu sinple edo bakuna darabil (gizatasun arraizkoarenaren paralelo), partikularitasunak azterkatuz abiatzen diren zientzia positibuen ohi duten jardupidearen aurka. Gizona berez funtsean arrazoidun eta arrazoimena Frantzia-ko erreboluzioaz gero beregain izaki, arrazoimen askatuaren (hutsaren) gizarte antolaketa itxaron du. Hobbes-en teoria, absolutismoa koroatuz (ik. R. Arregi, *Politikaren atarian*, 1969, or. 127-137) « auctoritas, non veritas facit legem » esaldian oinarritzen zen artean, arrazoimen hutsean oinarritu nahi du Hegel-ek legea; hobeki esan, legea arrazoimenak ukatu ta gaindituta gelditzen da (Marx-entzat, horregatik, beste errepresio guztiekin batera Erresuma ere desagertu egingo da). Arestiko nazio-zaletasunak, ordea, arrazoiari (*jus*) haina begiratzen zion Erregeri (*auctoritas*), ta hau feudal-absolutista izaki, ta bere azkeneko zilegiztapena bere buruaren trazendentzia (dinastia), arrazoimenaren aurkako printzipio mistikuekin endreatuta zebiltzan abertzaleak. Karlismoari ere ondo nabari zaio mordoilo guzti hori. Erraz imajina ditek Hegel-i abertzaleok zein taxugabe iruditu behar zitzaizkion. Izan ere, ikuspide honekin juzgatuta berez zirena baino ere erreazionarioago agiri behar zuten... Gero, erraldoien urrats txiki batekin, batzuen batzuk printzipiozko antzean hartu dute abertzaletasunaren erreaziokeria.

2. - Rousseau-z gero « herriaren borondatea » bide bitatik joan da. Batzuentzat herriaren borondatea bozemaldietan agiri da, txartelen batuketa bezala. Besteentzat, espekulazio ta guzti-zaleago izaki, borondate hori herriaren edo-ta gizartearen naturaleza ezagutuz ezagutzen da, ta naturaleza hori bilatzen dute, gizonaren (ad casum, kondairaren) naturalezari dagokion politika bururatzeko. Hegel eta Marx bide hontan daude. Politikarako zuzentsaun erizpidea naturaleza horren arautasuna ta aurrerapena dira : urrerapenaren aldekoa on, kaltezkua txatxar. Aurrerapenaren erakarlearen aldean beste guztiek ez daukate eskubiderik batere, lehenbailehen ondotik jarraitzekoa ez bada. « Mundu-izpirituaren gaur eguneko desarroilo-mailaren erakarle izateak damaion eskubide *absolutu* honen aurrean eskubiderik batere gabekoak dira beste herriak », idazten du eskua ikaratu ere egin gabe Hegel-ek.

Hegelianismo guzti horri Marx-ek kritika hauxe leporatuko dio : errealdade sozialeko kontradizioak idealidadean, printzipioetan eta abstrahikuntzan bakarrik erremediatu dituela. Bere begien aurrean gizonaren naturaleza egiazki askatu gabe bait dakus berak : beraz, kontradizioen gainditze formal hutsa deritza Hegel-enari. Marx-ek gauzazko ta benazko gainditzea, hots, praktikua nahi du : « Filosofilariek mundua ezberdinki *adierazi* edo interpretatu *bakarrik* egin dute, — kontua hura aldatu egitea da » (*Ad Feuerbach*, 11-gn. tesia). Egiazko egiaren neurria ekintza da (2-gn. tesia).

Guzti hontan edozeinek igarriko du premarxismoa. XIX mendearen galantasuna ta aldi bereko hauskortasuna ez gutxiago.

Hegel-ek ezberdinki, baina zahartzaroan batez ere Erresumetan, herrietan ikusi uste zuen aurrerapenaren erakarle hura. Klaseetan

Marx-ek. Eta Hegel-ek Frantzia-ko erreboluziotik itxarondako guztia komunistatik itxarongo du Marx-ek. Hitz berberak erabiliaz esaten dute Hegel-ek Napoleon-engatik eta Marx-ek Lincoln « langile klasearen burdinazko seme » arengatik « kondairaren haro berri bat » abiatzen dutela. Izan ere USA-n iadanik 1864-ean « aginpide politikuen egiazko erakarleak langileak » zirela bait deritza Marx-ek : merezi luke, ba, urteotako USA azterkatzea, Marx-ek langileriaren aginpide politikua nola bururatzen zuen argitzeko (*)... Geldiroago ta sakonago azterkatu beharrezkoa litzakeala uste dugu Marx-en Hegel-ekiko dependentzia gorabehera guztiotan. Ez Marx jorratzeko, ezpada Marx egiazkoaren mamiari azal arrotza zuritzeko. Marx-ek ez zuen bere sistimarik burutu nahi, ta hein hortan kritikatzeko zuenaz beraz (Hegel-enaz) baliatu zen. Hegel-en eskemarekin gelditu zen eta beretzat ere ibilkera derrigorrezkoa da kondairarena, derrigortasun eta ibilkera horiek Hegel-ek uste bezalakoak ez zirela erakusten konzentratu bait zuen bere ahalegin guztia. Kondairaren azterketa, hortakoz, ez da « une pauvre petite science conjecturale » (Renan), ezpada denporaren anatomia.

Marx-en Hegel kritika Marx-en beraren baitako Hegel-en kritikarekin jarraituz eskema ta oinharritzko axioma haietxek berak (aurrerapen-konzeptu hori, batik bat, eta beronekin lotzen den kondairaren funtsarena) hauzitan jartzeko arrazoirik ez da honezkero falta, halare. Aurrerapen konzeptu hori kultura barrution, esaterako, ez dago ia kultura guztien neurritzat aisa Europa hartzen zen garai hartan bezain bakun eta errazki erabiltzerik : kultura aurreratuagoa al da europearra India-ko ala Txina-koak baino ? XIX-gn. mendea, halare, honelaxe mintzo zaigu Marx-en ahoz : « La sociedad hindú carece por completo de historia, o por lo menos de historia conocida... Los árabes, los turcos, los tártaros y los mongoles que conquistaron sucesivamente la India, fueron rápidamente hinduizados. De acuerdo con la ley inmutable (!) de la historia, los conquistadores bárbaros son conquistados por la

(*) Hona adibide moduan aipamen bat, *Judeguen Hauzia* saiakeraren itzulpen frantzesetik aldatuta : « Dès qu'ils décident que l'électorat et l'éligibilité ne sont plus liés au cens (lur eta etxe-nagusiek bakarrik bait zedukaten arrunki bozemateko ta hautatu izateko esku-bide), ainsi qu'on l'a fait dans bon nombre d'Etats de l'Amérique du Nord, l'Etat supprime la propriété privée, l'homme décrète politiquement l'abolition de la propriété privée. Hamilton interprète très exactement ce fait au point de vue politique : « la grande » masse a remporté la victoire sur les propriétaires et la richesse » financière ». La propriété privée n'est-elle pas supprimée, théoriquement, lorsque celui qui ne possède rien est devenu le législateur de celui qui possède ?... L'Etat supprime les distinctions constituées par la naissance, le rang social, l'instruction, l'occupation particulière, du moment qu'il décrète que la naissance, etc. ne créent pas de différences politiques, du moment où, sans tenir compte de ces distinctions, il proclame chaque membre du peuple co-détenteur, à titre égal, de la souveraineté populaire ».

civilización superior de los pueblos sojuzgados por ellos. *Los ingleses fueron los primeros conquistadores de civilización superior a la hindú* (kulturarren eta zibilizazioaren berezkuntza zehatzik ez dago noski Marx baitan oraindik), y por eso resultaron inmunes a la acción de esta última » (*Futuros resultados de la dominación británica en la India*). XIX mendeko aurrerapen-zaleok ez zuten natur-herri « basatiekiko » inginahia handirik sentitzen. Eskierki Marx-ek basakeria gehiago ikusten du India-n, kultura baino. Marx-Engels-ek gogoko zuten beste aurrerapen-teoriaren jarraikitzaile ezagun batek ere, L. H. Morgan-ek (ik. *El origen de la familia, de la propiedad privada y del Estado*), Italia bera kulturarik gabeko deklaraturik batera harrokeriaz puzturik goraltzen zuen bere USA, aurrerapenaren puntapuntta bezala : « our institutions are unrivaled and our people the most advanced intelligence ». Marx-ek (eta oroit goragoko Hegel-en ahopaldiaz aurrerapenaren esku-bideez), ingelsek India-n egindako astakerien berri eman ondoren, hitzokin bukatzen du bere 1853-ko beste artikulua India-z, *La dominación británica en la India* (Obras Escogidas, Moscú 1966, I, or. 335) :

« Bien es verdad que al realizar una revolución social en el Indostán, Inglaterra actuaba bajo el impulso de los intereses más mezquinos, dando pruebas de verdadera estupidez en la forma de imponer esos intereses. Pero ne se trata de eso. De lo que se trata es de saber si la humanidad (!) puede cumplir su misión a fondo del estado social de Asia. [or. 334 : « La intromisión inglesa... disolvió esas pequeñas comunidades semibárbaras y semicivilizadas al hacer saltar su base económica — « no tanto por culpa de la brutal intromisión del recaudador británico de contribuciones o del soldado británico, como por la acción del vapor inglés y de la libertad de comercio inglesa » — produciendo así la más grande, y para decir la verdad, la única revolución social que jamás se ha visto en Asia]. Si no puede (eta Marx-en kondaira determinismoan garbi dago azken-finean ezetz), entonces, y a pesar de todos los crímenes, Inglaterra fué el instrumento inconsciente de la historia al realizar dicha revolución ».

« En tal caso, por penoso que sea para nuestros sentimientos personales el espectáculo de un viejo mundo que se derrumba, desde el punto de vista de la historia tenemos pleno derecho a exclamar con Goethe : « Quién lamenta los estragos / si los frutos son placeres ? / No aplastó miles de seres / Tamerlán en su reinado ? ».

Kondaira, Marx-ek irakasten duenez, natur-lege beharrezkoen mende dago. Ez dauka « ez naturalezaren araberako desarroilo maila edo haroen gainetik jauzi egiterik eta ez haiek alde batera uzterik » (*Das Kapital*, hitzaurrea), haurtzarotik gizarora gaztezarorik gabe iragaterik ez dagoen bezalaxe.

Argitzapen guztiz inportante bat hemen : guzti honek minikritika hondatzaile, erausle, karraskari, birrintzaile, ipurterre, etab. etab. hutsa dirudi, ta — halaxe da, izan ere, baina *fede* baten kontra ta, uste dugu-

nez, haren kontra bakarrik. Irakurleak zerbait positibua itxarongo du, ta bere eskubide ona da hori. Buruz behera sozial-arazoetan sartuta, eta marxismoa beste irteerarik ez dagoela sinestuta dabilzanentzat batez ere obligaziozko ta behar-beharrezko zorra dirudit argitasun hau egiteak : ni neu ere oso-osorik sinestuta nago Marx-ik gabe iadanik, ez sozial eta ez nazio-arazoan, ibiltzerik dagoela. Marx-i asko zor diogu, baina zor hori aipatzeko lekua ez dago liburu hontan. Arrazoa erraza da : ikusita dagoenez, eta ez Euskal Herri-an bakarrik, ekintzak berak itzultzen du marxismoa bere egiazko neurrietara, eta neurriotan marxismoa hain diztiratsu liluragarri ez baldin bada ere (dogmakoi fededunen atsekabez) hainbat gihartsu ta baliagarriago da eginkizun konkretuak menderatzeko. Orain, esperentzia hau Euskal Herri-an bi sail ezberdinetan banatu da : sozial-zaleek *bere* Marx daukate, abertzale sozialistek *berena*. Bidezko ta beharrezko da hori, ta Marx-en logikan dago. Baina bi Marx-ok zeharo ta erabat ezberdinak dira, elkar ezagutu gabe ari dira, sarri elkar burukatuz ere bai. Sozial-arazoezko Marx-a ongi desarroilaturik eta edozeinen eskurako egokiturik bait dago. Nazio-arazoezkoak, oster, arraz zabarturik dago, ta txit errebesa da hartaz balitzen jakiteko. Desoreka honek sozial-zale asko nazio-arazoa baztertzera, abertzale asko Marx-i zaputuz egitera eramanez bukatzen du. Abertzale asko, batez ere, egiazko eskizofrenia batean dabil. Eta nolana ere, era biotako ekintzaleak edonun ezin elkartuta ikus ditezke. Liburu hau bi sailen artean zubi bat prestatu nahita sortu da, ta horregatixe, ez zeukan kritiku izan beste erremediorik. Zubia egin idazleak ez baino ekintzaleek berek bakar-bakarrik egin bait dezakete. Zubi hori, taktikua baino gehiago izatekotan, *gizarte-basiko koinzidentziari eskerak bakar-bakarrik izango da posible*, derizkiogunez, hots, bi taldeen interesek gizarte-basian finkatzen baldin badira. Gizarte basi azterkatu behar da, hortakoz. Eta hori, sozial-arazoan dabilenarentzat, eginda dago gehien-gehienbat. Nazio-arazoan dabilenarentzat, ordea, (ikusgune marxistatik) gehien-gehienbat egin gabe, eta egindako pizka ere sozial azterketarekin oraino gutxiago koordinatuta. Ondoriobidez bakoitzak bere ikusgunetik bestea galanki ignoratu besterik ez du egiten. Liburu honek nazio-arazoz dihardu, hain zuzen Marx baitan bestea baino mila aldiz ahulago dagoen aldeaz. Beraz, 1) ahulezia hori askok birtutezat daukanez gero, kritika ta azterketa beharrezko ziren, elkar aditzeko eragozpenak erasteko, ta — 2) hura superatu nahita dabilzanentzat, ardura sozial naiz abertzaleen koinzidentzia-unea finkatu beharra. Koinzidentzia-une hori, beste inon ezin egon-ta, gizarte-basian dago. Gizarte basiaren Marx-en azterketa nahiko den eritziko anitz ere ba dago, ordea, ta halakoen aurka ere ez zegoen antimarxista jokatu beste jokabide benetan marxistarik. Alegia, hizkuntzak ere (eta hizkuntzakerin baterako beste guztiak) gizarte gauzaren basian daukan zeregina ulertzea ta onhartzea posibilitatzeko. Bestela XIX mendeko kontradizioak ezin gaingidituta ibiliko gara beti. Eta ez dago zer esanik, gizartearen kulturazko ikusaldeak ez dituela sozialak edo ekonomiazkoak ukatzen,

baieztatzen baino. Liburu honen hari moduan *Feuerbach-i buruzko* 1.go ta 3.gn. tesiak har ditezke :

1. - « Orain arteko materialismo guztiaren akatsik berebizikoena — Feuerbach-ena barne — gaia, errealdadea, zentzu-bideak *objeto edo kontenplazio-gai* bezala bakarrik kontsideratu izana da ; ez, ordea, giza-jardun zentzu-bidezko (sinnlich), prakti bezala ; ez sujetibuki. Alde *aktibua*, horregatik, materialismoaren kontrast idealismoak landu du... ».

2. - « Gizonak zirkunstantzien eta hezkuntzaren produktu, gizon aldatuak hortakoz zirkunstantzia ta hezkuntza aldatuen produktu omen direlak teoria materialistak ahaztu egien du zirkunstantziok hain zuzen gizonak aldatzen dituela, ta hezitzailea bera ere hezi beharra dagoela. Beraz, gizartea bi zatitan erdibitzer a darama derrigor, biotako bata gizartearen gainetik jarriaz. Zirkunstantzien eta giza-jardunaren (auto-aldatze) aldatzeen koinzidentzia adierazi ta arrazionalki ulertu, (hura) *praksi erreboluzionario* bezala (hartuz) bakarrik egin ditek e ».

Zientziakotasunaren arau antzean aipatu ohi den esaldi famatu batek « maite Sokrates, etc., baina maiteago egia » errezatzen du. Gure kasuan, eta azterpide edo metoduei begira, aldrebes jar genezake : « maite sozial-erizkera marxistak, etc., baina maiteago Marx », hau da, bere mugadurekin ibili arren beti giza ta justizia-zale kritiku zen Marx. Honi jarraiki haiek osatu egin beharra bait dago.

Artez berezi behar dira bi gauza hauek Marx-en baitan : *teoria* edo sistema, — ta *praktikazko atxikimenduak*. Teorian ez dago apenas nazio-zaletasunarentzat lekuri : teoriaren baitatik bertatik erakus ditek e zer-gatik. Haren atxikimenduetan, aldiz, denetik dago : nazio-zaletasunaren-ganako aldezkari-tza berotik, axolagabekeria borobileneraino. Banan-banan ikusi ta berezi beharko da azkeneko hau, kasu bakoitzari begira : gogoangarri bait dira nazio-arazo bakoitzaren tankera edo izakera, Marx-ek arazo hartaz zuen ezagupidea, etc. Marx-en teorian eta Marx gaztearen baitan ez dago nazio-arazoari buruzko postura printzipiozko irmorik.

Beharbada, ta Engels-ek Kautsky-ri idatzitako gutunak irakurrita ez dirudi oinharri-rik gabekoa susmo honek, Europa-n *nazio arazoak gehienbat burubidatuta zeudela* pentsatzen zuen Marx-ek, eta hori eginez gero-ko orduaren agindu berezia, epe berria, klase-burrukarena zela. Alemania-ri begiratzen baldin bazaio behintzat izan ere halaxe da.

Marx-ek eta XIX mendeko beste sozialistek behetik gorazko Dretxo demokratikoaren arabera azterkatuko ta epaituko dituzte gizarte-ara-zoak eta nazioarteko hauziak. Halabaina, garai hontan oraino nazio-ta-sunaren oinharriak (teoriazkoak) nunahi ere arrunki landugabe ta ahul baldin bazebiltzen ere, sozialistak bereziki ahul ta bista-motz agiri dira praktikan. Frantzia-ko Erreboluzioaren teoriagileek Erresumaren egitura oinharritzkoena, Erresumari esistentzia bera mugatzen diona, ohartu gabe utzi baldin bazuten, Marx-ek kritika gogor bat egingo dio

Erresumari. Nazio-arazoaren begiramenik gabe, halare. Erresuma bera, bere denporako izaeran bertan, kritikatuaz.

Marx-entzat ez dago klase-burrukaz deuseztaturiko Erresuma burgesaren lekuan sortuko diren erakunde ta eraikidura politiazkoak *nazioen arabera* antolatuko diren ezpairik. Baina hortaz, gizarte sozialistaz ere ez bait zuen asko egin, Marx ez da mintzatu.

Eta Frantzia-ko Erreboluzioa Napoleon-ekin bezalaxe, proletargoaren mogimendua ere radikalik aski izateratu ta Erresumaren *ordezko* eraikidura propiorik sortu baino lehen sartu da, Erresuma zaharrari lotutako epe berrian. Bai erreboluzio liberala Frantzia-n eta bai sozialista Europa-n eta URSS-en, iruntsi ta integratu egin ditu Erresumak, hots, bere zerbitzuan ezarri, erreboluzioak Erresuma bera eho ta hondatu ahal izan baino lehen.

Nunbait Lenin irakurri gabeko zenbait jende uste duenaren kontra, nazio-arazoa berri samarra da prolema ideologiazko ta Dretso-filosofiazko bezala. Eta sozialismoaren aldekoetan ere serioski eztabaibatzen Marx-ez gero bakarrik hasitakoa : Rosa Luxemburg eta Lenin-en artean, hain zuzen, eta biok Marx biziki ezberdin ulertzen eta adierazten dutela. Hau da, sozialismoaren dinamika Europa-n mende baletik eguzkialderantza aldatzen ari zela : nazio-arazoak agitz biziago bait daude han. Dena dela, sozialisten artean sortutako eskola ezberdin ta joerak ikertu gabe utzita (Austria-ko Bauer-en araubideak, etc.) XIX mendeko sozialistek euki zuten prolema batetara itzuliko gara hemen soilki, sozialistaon zalantzak erakustzeko : judeguen hauzira.

2. MARX ETA JUDEGUEN HAUZIA.

Marx-en nazio-arazoari buruzko iritzia azterkatzen saiatzen denak laister begiztatzen du nahasketa izugarri bat.

Marx-ek bere garaiko nazio-arazo bakoitzari buruzko bere iritziak eta usteak ematen ditu, baina iritziok oinharritu gabe uzten ditu gehienetan. Hegel-zaleek finkatutakoa da gehienbat naziotasunaren teoria. Marx-ek ezjakinarena egingo dio. Bestalde, bere iritzien oinharririk ezartzen duenean ere oinharriok ez dira printzipiozkoak, eta aldian aldikoak izaki, gehienetan oso ahulak eta ezagupen eskasez egindakoak agertu dira. Txekiarrak, Rumaniarak, Serbiarrak, Kroaziarrak, adibidez, erreazionario ta kontrarreboluzio-zaletzat ematen ditu; eta industrializazio ta lantegiztatzearen aurkakoa omen heuren nazio-burruka. Zentzugabea, hortakoz, haien nazio-zaletasuna, aurrerapenari kontra jartzen bait zaio. Halare, aldrebes gertatu da. Eta herri horiek guztiak gaur sozialista direlarik, ta Erresuma libre, arta handiz hartzen dute Marx-en behinolako esaldiok isiltzea.

Hain zuzen gauza bik harritzen du guzti hontan : 1) Marx-ek bere iritziak puntu honi buruz aldatzen dituenean informazio gehiago ta ezagupide hobea iritxi duela esanaz oinharritzen du; 2) Marx-ek

aurrera-zaletzat emandako abertzaletasun gehienak (Italia, Irlanda) kapitalismoan lotu dira. Aitzitik, erreazionariotzat gaitzetsitako *guztiek*, askatasunerako gauza ez zirela ustetakoek ere, sozialismoa onhartu dute. Marx-en iragarpenik gehien-gehienek huts egin dute gai honetan, hortakoz.

Ba dirudi, ba, Marx-ek ez zituela asko ezagutzen nazio-arazoak (halako herritan asko ibili gabea zen bera), ez zeukala haien dinamika ezer askotan ere, ta gutxi fidatzen zela dinamika horren funts herri-zalean. « Burgesia ta bere idazleak bakarrik tematzen dira naziotasun-hauziez, iadanik », idazten du Marx-ek Engels-ekin. Hori halaxe gertatzen zen denporan, izan ere, ezin gehiegi fidatuko zen Marx.

Halare, nazio-arazoari buruzko mila bururazio txar edo eskasen artean arduratsu ta oldartsu bereizten, xehatzen, argitzen edo oinharritzen agiri zaizkigun Lenin eta Stalin-en aldean, Marx-i ez zaio halako kezkarik, ez antsiarik nabari.

Horrek ez du esan nahi arduraez hori erabatekoa zenik, askoz gutxiagorik ere. Marx-en jokabide jakingarri bat kontatzen digu Lenin-ek : Marx-ek ba zekien sozialista izateko ez dela aski hiztegi ta berriketa-jario sozialista. Horregatik, ezagupide berririk egiten zuenean, gai bihurriten batetara lerrarazi ohi zuen solaskidea. « Nazio menderatzaileko sozialistaren benetakotasuna frogatzeko, nazio menderatuaz zer derizkion galdetuaz tentatzen du. Eta berehalaxe aurkitzen du nazio menderatzaileko sozialistak gaitz komun batek jota daudela : nazio menderatuari buruzko bere obligazio sozialisten ezjakite osoa, ta « potentzia handiko » aurre-iritzien rexitazio hutsa, burgesiagandik hartuta » (dira haren arrazoi *guztiak*)... « Nazio menderatzaileko sozialisten gaitz komun bat » salatzen du horrekin Lenin-ek, Marx-ekin batera : sozialista gogorrenek ere burgesekin bategiten dutela kapitulu honetan, burgesek bezalaxe, nazio menderatuaz *liberal bai, baina ez sozialista* bait dute pentsatzen. Abertzaletasunaren atxikimendurik eza, ta aiherkunde izkutua, benetako sozialistari antzemateko froga-puntutzat daukate Marx-ek eta Lenin-ek.

Baina horrek Marx-en nazioarenganako ardura baino gehiago erakusten du haren justizia zentzun osoa ; ta zeharka bakarrik Marx-en nazioari berari buruzko *teoria*.

Hontan (teorian) agitz nahastuago agiri da. Marx « zaharra », uste dugunez, nazio-zaleen alde dago beti, alegia, hartaz mintzatu den guztietan. Baina haren izkribuak azkenengotik aurrera irakurriz gero, geroz-eta duda gehiago aurkitzen da. Sozialismoa itxaron bezain eskumenean ez zegoela igarri ote zuen ? Ba leike, baina ez dut uste. Seguruago ikus zezakeana da, nazio-zaleak erreboluzio proletarioa egiteko ere trebeenetakoak zirela. Nazio-arazoari noizpait azterketa berezi sakonagoak egin zizkiola, berak aitortzen du, Irlanda-ko kasoan behintzat : eta kaso honetan azterketaok nazio-zaleen aldera ekarri zuten.

Marx zaharrentzat ere balio ote du Engels zahararen esakunak : « beste herri bat zapaltzen ari den herria, bere buruaren kateak egiten ari da » ?

Marx-ek oso noiz-behinka euki zuen nazio-arazoekein zerikusirik. Gehienetan periodista bezala amerikar egunkarietarako kronikak idazten zituen gaztezero-urteetan. Geroago, jo-ta-ke langile-mogimenduari jaulki zitzaionez gero, oso gutxitan aurkitu zen nazio-arazoren batekin konfrontatuta : Irlanda-ko ta Polonia-ko kasoein baitipat. Eta ezaguna da holakoetan abertzaleen aldezkari sutsua izan zela Marx. Baina ez dago hanpatzerik : abertzaletasuna abertzaleentzat, Marx bera oso gutxi arduratu zen hauzi hortaz. Beste nunbait zeuden bere lana ta bere ardura. Euskaldun komunista baten ustez, « Marx ha estudiado de manera concienzuda y magistral las cuestiones del pensamiento y lengua, con ricas profundizaciones teóricas, situando estas cuestiones en el contexto en que siempre se hallan, en la práctica social ». Horren orde, hizkuntza-arazoa guztiz marjinala agiri dela Marx-en filosofian, esan behar da egiazkiago. Areago, Marx-ek ez duela bere aldetik gai honi buruzko azterketa positibo propio bat bakarrik sekula egin : ez filosofiaren aldetik, eta ez hizkuntzak sozialki hartzen duen garrantzia ta indarra soziologiakzi azterkatuz ere. Marx-en mila orrialdetan ez dagoela orrialde pare bat betetzeko haina hizkuntzari buruzko textu, hizkuntzarekin nolabait zerikusirik daukaten ahopaldi guztiak bilduta ere. Eta halare, ohar guztiz gogoangarriak egin zituela hizkuntzari buruz, batez ere hizkuntza-arazoa gizarte-arazoaren baitan dagokion lekuan lekuratzeko, egia da. Baina baita Marx-ek berak ez zuela asko egin ere gero, lan horixe bera positiboki burutzeko. Txekiar abertzaleez diarduela txekeraz idaztera etorririk, txekera « hizkuntza ez aleman » bat delako soilarekin uzten du. Bera judegu izan, eta inoiz judeguen hauzia « arras erabaki egingo ez badu ere, bide berri batean sartuko duen » azterketak egiteko ibilitakoa gainera, baina behin bakarrik aipatzen da judeguen hizkuntza Marx-en izkribu guztietan : berak ez zekien hebreoa merkaduriaren hizkuntza bezala ironizatzeke orduan. Irlandarrez usu idatzi arren, Marx-ek hizkuntzaz esaten duen guztia da inglesek ezin dutela ulertu, etc.

Eta gauza bera gurean behintzat hizkuntza-arazoarekin hertsiki lotuta dagoen nazio-arazoaz. Marx-ek aparteko argitasunak eman dizkigu arlo hau nazioartekotasunaren elkar-inguruan nun lekuratu ta egokitu jakiteko. Baina nazio-arazoaren beraren azterketa propio ta zuzeneko oso guxirekin. Arazo hau, izan ere, ta huraxe bera inoiz zuzenki ta sakon azterkatu ere egiteke, orobat marjinal utzita bait dago Marx-en axoletan eta teorian.

Bere kondaira unibertsalaren konzeptu orokorragatik egin zezakean hori Marx-ek. Baina nola mintza zitekean Marx kondairaren konzepto orokor harekin nazioartekotasunaz, alde aurretik nazio-arazoak sakonki azterkatu ere egiteke ? Eragozpen hau Marx erdizka baino ulertu ez duenak bakarrik bota dezake (baina balio du) : Marx-ek ez bait du

nazioartekotasunaren oinharria nazioetan beretan ezartzen, klasetasunaren unibertsaltasunean baino. Kapitalismoaren nazioartekotasunari langile-klasetasunarena kontrajarri nahi dio. Horregatik hotsegiten dio « mundu guztiko » proletargoari elkar-hartzera.

Engels-ek ongi mugatzen du « mundu guztia » : nazioartekotasun proletarioan nazio Erresumaduneko proletargoak har dezake parte. Nazioa Erresuma arrotzak menderatuta dagoen (adibidez, Polonia-n) gudu abertzalea da proletargo abertzalearen lehenengo obligazioa.

Beraz, agirian dago nazioarteko justiziarako ba dagoela klase-burruka egin beharraz beste, nazio-burruka egiteko premia ere. Eta hori, Marx-ek eta Engels-ek heuren ongi ere igarritakoa da, Alemaniaren beregaintasuna, Italia-ren askatasuna ta bateragintza, Polonia-ren askatasuna, etc. nazioarteko ekintza zuzen ororen *aurre-baldintza* ginoan onhartu zituztenean.

Halare, kondairaren funtsa klase-burruka dela esaten du Marx-ek (hau da, esan arazten zaio), eta horixe atxikitzen zaizkio gaurko marxistak gogorkienik (baina ez denak). Kondairaren funtsa klase-burruka badin bada, berriz, nazio-burrukak *eo ipso* sekundario, edo funtseko izatekotan klase-burrukaren *mota berezi ta forma bat* izan behar. Euskal Herri-an ba dago azkeneko soluzio hau eman duenik, geroago ikusiko denez. Baina zein balio ematen dio Marx-ek berak bere esakunari? Kondaira osoa klase-burruka *dela* funtsean (esenzialki) esan nahi du, ala kondairari batez ere klase-burrukaren ikusgunetik *begiratu* behar zaiola (metodologiazki), kondaira interpretatzeko bakarrik ezik aldatzeko ere balio duen teoriariarik lortzekotan (eta XIX mendeko nazio industriatsuetan, konkret)? « *De omnibus dubitandum* » (beti dudatu behar da) ta « *quant à moi, je ne suis pas Marxiste* » idatzi zuen Marx ba zen eskeptiko aski ta filosofiaren kondairan trebaturik eta filosofiaririk bera, prolemaotan azkeneko hitzik ez dagoela susmatzeko. Marx-ek bere teoriari ematen zion zabaleraz iritzi askotan banatzen dira Autoreak, eta pentsa beza hontaz bakoitzak guregatik nahi duen bezala.

Zein zabalera eman dakioke gaur teoria horri? « Kondairaren esentziaren eta legeen jakitaterik » egon ditekeala sinisten duenak guregatik hemen ere lasai sinets dezake jakitate arraro hori preseski marxismoa dela. (Hontaz ere geroago).

Gauza bat dago seguru : Marx-ek gehienez ere *konklusio* bezala bakarrik jakin zezakean kondairaren funtsa klase-burruka dela; hots, nazio-arazoak, etc. zer diren jakin gabe, zer ez diren ukabidezko deduzio batekin erabakiaz, baina heurak zuzenki azterkatu gabe halare.

Ohar batekin kontu hemen, halare : kondairaren funtsa klase-burruka omen delako Marx-en iritziak, iritzi hau bera ere dialektikazki hartu nahi bada behintzat, *bi alde dauka* : 1) alde positiboa, berez agiri dena da : kondairaren funtsa (esenzialki nahiz metodologiazki) klase-burruka delakoxe baieztapena. - 2) Bestea, hots, *ukazioaren aldea*, agian askoz garrantzizkoago dialektika salbatzekotan eta, nolanahi ere, alde

positiboa kondairazki zuzen ulertzeko ezin-ahaztuzkoa, Hegel-en ukazioa da. Hegel-en arabera izpirituak egiten du kondaira ta izpiritu gizon handietan, jeinuetan (Aginpideko jendea) eta erakundeetan (Erresuman batez ere) bizi eta ari da. Kondaira *goitik* eramaten dela adierazten du, hortakoz, Hegel-en teoriak. Marx-ek aitzitik, *behetik*, *herritik* egiten dela kondaira. Eta positiboki, klaseekin berdintzen du berak behea, orpoa. Marx-en tesian ere, edozein tesitan bezalaxe, ez dira balio berdinekoak ukazio-aldea ta baieztapen-aldea. Prolema handia da eskierki behea, gizartearen edo kondairaren basia, beti ta nunahi klaseak izan ote diren argitzea eta azterkai bakoitzean zehazki ta positiboki ikusi beharrezkoa. Kondaira-aurrerako behintzat ikusi denez, Engels-ek berak ezartzen du mugadura bat : eta orain da dakigu kondaira-aurrean ere egiten zela kondaira, ba zela gudu, arte ta ideologiarik, etc. Zeren *klaserik ez tako basik* sortuta ? Areago, kondaira-aurretik, beraz, klaserik izan aurretik datorkigun hamaika dohain ere ba dago gaur berton : hizkuntza, etnia, kultur-agerkizun zenbait, sikologiak azterkatzen duen hainbat barne-tasun, etc.

Gure ustez, klase-burrukari baino adiago egon behar litzaioke Marx zuzen ulertzeko *lan* konzeptoari (lana aspaldian klase-burrukaren forman agiri bada ere).

Lana dela edo klase-burruka dela, dena dela Marx-ek ba zeukan « aitzakia » ideologiazko bat *de fakto* nazio-arazoa zabartu-edo egiteko. Jakingarria da, horregatixe, aitzakia hori ez zeukanean, hots, Marx-ek ideia komunistak oniritzi aurretik (Marx ez bait zen beti marxista izan !) nazio-arazoa nola ikusten zuen begiratzea.

Ikus dezagun *judeguen hauziaz*.

Karl Heinrich Marx 1818. 5. 5 jaio zen, familia judegu burgesiako batetan.

Judegua zen Marx-en familia, bai herritasunez, bai ohitura nahiz tradizioz, bai fedez : rabinoak ziren haren aitaren bi anaiak eta rabino baten alaba haren ama. Marx-en arbasoak Alemania-n, Polonia-n, Italia-n, Holanda-n, Ungaria-n bizitzen aurkitzen ditugu, judeguen aurkako jazarpenen ihesi bazterrak aurrera sakabanaturik gehienetan. Judegu zintzo ta judegugatik gorriak sofritua, beraz. Marx-en aita, halare bataiatuta zegoen, protestantismoan (erreformatuetan), eta Prusia-ren aldezkari porrokatua zen bera. Semeari debozio Prusia-zale hauxe bi-hotzeratzen ahalegindu arren alferrik izan ziren ahaleginak. Karl Heinrich 6 urterekin bataia-arazi zuten gurasoek. Beraz, bere naziotasun edo erlijioatik belaunez-belaun gorriak jasan ondoren horregatik sofritzea merezi ez duela erabakitako familian jaio zen Marx. Ofizioa ez galtzeagatik konbertitu ote zen aita ? Marx-en biografoen artean asko idatzi da hortaz, eta nahiko bero gainera : konpreni diteke zergatik... hain judizio moralak eman-zale bait gara gizonok besteekin ! Marx-en alabak behintzat horixe dio bere aitona, hau da, abogadutzan jarraitzeagatik hartu zuela bataioa. Marx-en ama judegu gelditu zen beti.

Garai hartako giro soziala, nolanahi ere, judeguenganako aiherkunde zitalez kiskaldutakoa zen, eta nahi den bezala interpretatuko da hortakoz aitaren konbersioa. Mehring, Marx-en biografo to goresleak hontaz oharatzen duena seriozki ez hartzeko arrazoirik ez dago, alegia, « emanzipoziozko egintza bat izan zela batez ere « ta » judegutasunaren gainetik europeartasuna » onhartzeko egintza.

Aita bezalaxe hotz utziko du semea ere judegutasunak. Dühring, Ruge, Bakunin, eta gure artean D. Peillen, etc. Marx-en arerio anitz saiatu izan da Marx rabino, teologo edo profeta judegu bihurtu nahirik (Ferrero : « gizarte kapitalistaren Isaias profeta »), ta hori ez da guztiz okerra ere, ematen zaion borondate txarrez esaten ez bada behintzat. (cfr., nahi izanez gero, JAKIN 26, or. 49-64, *Gaurko marxismoa erlijioaren aurrean*, gure lana).

Hogeitalau urterekin Marx-ek lehenengo aldiz judeguaz ezertarako izendatzen dituenean bertan, konbertituak erdainuz aipatzeko izango da, nahiz-eta bere aita ere konbertitua izan. Eta ideia komunisten zabalkundearen aurkako artikulu batetan hori ere (*Rheinische Zeitung*, 16. 10. 1842), kontra-zientziazkotzat eta kaltegarritzat bait dauzka ideiaok. Hortakoz, komunismo usteak onhartu baino lehenagotik zabartu zuen Marx-ek nazio-hauzia, judeguena behintzat.

Zabartu erabat ez : urte hortantxe bertan agintzen bait dio Dagobert Oppenheim bankari-familiako adiskide judeguari, « judeguen hauzia » saiakera sakon batetan azterkatzeko asmoa. Hurrengo urtean judeguck Parlamentuari emanzipazio-eske egindako ahaleginetan ere guztien buruan agiri da Marx, eta (« fede israelita hain gogaikarri bazait ere... ») berak idatziko du Parlamentuari bialtzeko emanzipazio-eskabidea.

Judeguen hauziaz biziki antsiatuak ibili zen gaztezarotan Marx, agi denean. Azterketa luze berezi bat eskeini ere egin zion hauzi honi, prolemaren egiazko sustraiak sakontasun guztiz argitzekotan, bere ustez. 1844-ean argitaratu zen *Zur Judenfrage* (Judeguen Hauziaz) : Marx-ek judeguen hauziaz, eta nazio-hauziaz ere agian, inoiz egindako lan sakon bakarra.

Gaizki esan dugu « nazio-hauzia » esanda. Marx-ek ez du judeguen hauzia sekula nazio-hauzi bezala ikusiko. Dena dela, orain ezin gerta diteke hori bere sistema sozialistagatik : egon behar du beste iturburu bat.

Beste iturburu hori Marx gaztearen izkribuetan (guk behintzat) idoro ezindakoa da, beraz, idazkietan ez baino haren nortasunean bilatu beharko litzake apika. Baina ez haren alde ta ez haren aurka interesatzen gaitu gu hainbeste Marx-en nortasunak (objetibotasunean sinisten duen marxista on legez...). Marx-en bizitza bezalaxe da ideologia ere puntu hontan « judegu bidazti » edo errariarena : bere teoretan nazio-arazoaz gutxi arduratu baldin bazen, izan ere, oraindik gutxiago arduratu bait zen Marx bere naziotasunaz. *Zur Judenfrage* idazten zuen urte berean Paris-en aurkitzen dugu ikastaroak jarraitzen. Handik hai-

zatuta, hurrengo urtean (Brusela-n) bere naziotasun pruslarrari uko egin, hamasei urte geroago atzera eskuratu nahi izan, ta beste hamairu urteren buruan orobat alferrik naziotasun inglesa eskatu, etc. Marx-en bizitza pelegirina luze baina larri durarik gabea da. Bizi, Europa-ko nunbaiten bizi zen gehienetan. Eta pentsatu ere « bidazti » legez pentsatu zuen gai hontaz.

Marx *Zur Judenfrage* idazkian nazio-hauzia somatzera zergatik ailegatu ez ote zen esplikatzeko garrantzizkoa izan diteke guzti hori, baina ba dago gure ustez garrantzi gutxiagokoa ez den beste zer bait : hegeldarrekiko polemika. Bruno Bauer *Hegel-zale Gazteen* buru zebilenaren *Die Judenfrage* ta beste idazki batzuen kontra idatzita bait dago Marx-en *Zur Judenfrage*. Eta ba dirudi, egiazki, bereziki saiatzen dela Marx buruz behera zebilen Hegel buruz gora jaritzen, hortarako B. Bauer puntuz-puntu jarraituaz. Asmo horretzek eraginda idatzi zuela Marx-ek izkribu hau uste du Gustav Mayer-ek. Baina Hegel-zale gazteari nazio-arazoa ikusi ere egin gabetsu gelditu baldin bazitzaion, Marx-ek ere ikusi gabe utzi zuen. Eta harek judeguen ezaugarritzat erlijioa aurkitzen bazuen, Marx-ek, hura deuseztatzen ekin-ahaletan ekin ondoren, ez du ezaugarri positiburik batere aurkitzen.

Judeguk, dio Bauer-ek, beren fedea utzi behar dute lehenik, emanzipatu nahi baldin badute ; hori egin artean ez daukate emanzipazio-eske ibiltzeko arrazoirik, heurek jartzen bait dituzte heuren buruak aparte (Erresuma, izpirituen agerpen objetiboa, kristau konfesional izaki).

Marx-ek, ostera : judeguari beste edozeini bezalakoxe eskubide berdinak zor zaizkio, ta hortarako ez dago fedeari uko egin beharrik batere. Bauer-ek ez du galdetzen Erresumaren konfesional izateko arrazoiak. Judeguak oinharri hartuta pentsatzen du, Erresuma besterik gabe ontzat emanik (Hegel-zale zintzo legez). Marx-ek, alderantziz, Erresumaren funtzioak azterkatu nahi ditu, ta basian politikazko berdintasunaren printzipioa ezarririk, ez dagoela judeguari berdintasuna ta politikazko eskubideak haren fedearen prezioarekin koberatzerik Marx giza-eskubideen printzipioarekin hasten da, Erresumaren izaeraren kritikarekin (Hegel-en aurka) ta gero etorriko da judegu herriaren azterketa sozial-kondairazkora.

Zer da judegua Marx-entzat ? Izkribu hau irakurri ta harrigarriena Marx-en konzeptu hauxe, alegia, konzeptu honetxan falta da. Marx ez da judegu herriaz behin ere mintzatzen. Beti dio, *judeguak*. Judeguak ez dira Marx-entzat ez herririk, ez naziorik, alegiazko nazio-edo baino. « Judeguen naziotasun kimerikua negozio-zalearen nazioa da, diru-zalearena ». Marx-ek ez dio « zapatuko judeguari » begiratu nahi, dio berak, egunorokoari baino. Eta egunoroko judegua nazio-kezkarik, erlijio-giharrik etab. gabe agiri zaio : diru-minez bakarrik. Judeguaren Jaungoikoa ere dirua da... Zerk egiten du jende hau herri, orduan ? Marx- entzat ezerk ez. « Atomo-mordo » bat, « naziotasun kimeriku »

bat, « kasta » bat, « gizabanako-atomoen elkarte » bat soilik bait derizkio juderiarri. Hori guztia Bauer-engandik datorkio Marx-i, gehienetan esaldiok berak ere harixe hartutakoak bait dira. Zein da, orduan, dena delako talde honen ezaugarri primarioa? Berekoikeria, dirugrina... Hori judeguen diferentziala baldin bada ez gaude gaizki zirkunzidatu gabekook.

Beraz, judeguak elkartzen dituen ta besteengandik bereizten dituenik ez bait dago ezer, nundik nora sortu ote da orduan jendarte hau, ta zerk elkartu ote zituen? Marx-ek ez du hori galdetzen hemen, baina Engels-i idatzitako gutun batetan azaltzen ditu horri buruzko bere usteak : « Lepsius-ek Egipto-ri buruzko bere obra handian frogatuta utzi du, idatzen dio Engels-i, judeguen Egipto-tik irteera ez dela besterik, Manetho-k kontatzen duen « lepradun herriaren » Egipto-tik kanpora bialtzea baino, eta Moises izeneko apez egiptotarra zijoan haien buru »... *Das Kapital*-en ere « Moises egiptotarra » aipatuko du Marx-ek.

Manetho Heliopolis-ko apez kondaira-idazle bat zen, Jesukristo aurreko III mende ingurukoa-edo, ta ordurako ba zekiten apezek eta kondaira-idazleek jakin behar ez dena jakiten. Baina Marx-ek aise sinisten bait zien apezei, ezaguna denez, Manetho Heliopolis-koaren ta Marx-en ustean Egipto-tik irazitako legenardun talde sendatuak dira judeguak...

Hauk dira, funtsean, Marx-ek bere herriaren hauzia oneratzeko eskeintzen dizkigun oinharritzko azterketak. Baina *Die Heilige Familie* (1845) liburuan dionenez, hogeitalau urterekin ta oinharrioren gainean emandako askabidearekin askatutzat ematen du Marx-ek, iadanik betiko, judeguen hauzia. Ikus dezagun zein askabiderekin.

Marx-ek berak Bauer-en kontra egiten duen berezkuntzarekin oinharritu behar da ta begiratu behar zaio askabide honi. Bi gauza dira, diotsa Marx-ek, politikazko emanzipazioa ta giza-emanzipazioa. Lehenengoa, judeguari beste edonori hainbat zor zaio. Eta hori egiteko Erresumaren konfesionalismoarekin amaitu behar da : hots, Erresuma erlijiotik berezi, *privatim* nahi duenak nahi duena sinistea dauka. USA jartzen du eredu. Alemania, izan ere, konfesionala zen arestion (« Erresuma hau *ex professo* teologo da », — azkenekoa izan balitz, halare !). Politikazko emanzipaziorako eskubide ta arrazoi oro dute judeguez, ez judegugatik edo herrigatik, Erresumaren izaeragatik baino.

Baina hori ez da, halare, egiazko emanzipaziorako bidean maila bat besterik (« orain arteko gizarte-moldeetan gorenengoa »), ez azkeneko helburua : Erresuma erlijioagandik emanzipatzeaz gainera, gizonek ere emanzipatu egin behar bait dituzte heuren buruak erlijiotik.

Hau da Marx-ek judeguen hauzia erabakita uzten zuelakoan emandako askabidea : ez dagoela judeguen hauzirik !

Zenbait urteren buruan beste judegu sozialista eta Marx-en lagun zahar bat, M. Hess, Marx-en oinharri beretik abiatutako azterketa batekin emari arras ezberdinetara helduko da : ez dago judeguen hau-

zirik erlijioagatik, esango du, baina zerbaitegatik ba dago... Ohar horixe da Marx-i izkutatu zitzaiona.

Izan ere, zer esan judeguen politikazko emanzipazioaz proposatzen denaz? Politikazko soluzio egiazki eskasa dela. Erresuma akonfesionala ezin herri baten emanzipazioarekin berdin diteke. Marx-en hutsa ta eskasia (Kondaira bera lekuko) judeguak herri bezala ez hartu izanetik sortu dira. Erlijio-elkartasun soiltzat hartu zituen, ta eskuetan urtu zitzaion prolema.

Oinharrietan dago akatsa : zerk agerr-arazten du « naziotasun kimeriko » bezala bederik gizarte nolabait berezi bezala behintzat hauteman ta ezagun ditekian gizarte hori? Azterketa horrek bidezkoa dirudi, ta hori ezik beharrezko ere bai, « judeguen hauziaz » hitz bat ausartzea haizu bada. Baina bistan dago Marx-en erantzuna (berekoikeriak bereizten ditu) ez dela inolako erantzunik. Egon behar du horrez beste zerbaite, judeguez mintzatzen bait da Marx, ez munduko berekoi guztiez.

Eta gero, zein da funtsean judeguen prolema? Emanzipazioa ote da. Hori ere ez du galdetzen Marx-ek, radikala ta kritikoa izaten saiatu nahi duela esan arren.

« Erlijio-hauzi soil bihurtzen du Bauer-ek judeguen emanzipazio-hauzia » idazten du Marx-ek eta Feuerbach-i moduzko kontrakarra eginaz, « Bauer-ek judeguaren izaera (Wesen) abstrakto *ideala* hartzen du, haren *erlijioa* hartzen du haren izaera *guztizat* ». Baina berak ere « ez dezagun judeguaren misterioa haren erlijioaren baitan, haren erlijioaren misterioa judeguaren baitan baizik » zuzenki esan ondoren, Bauer-en huts bera egiten du, formalki Bauer-en oinharri bera hartzen bait du, berririk ez behintzat. Marx-ek materialki bakarrik kritikatzan du Bauer, judegu erlijioaren gihar ta zain guztia diru-irritsa ta irabaz-amorrua dela esanda.

Hau, berriz, burgesalgoaren denporaotan sozialki urtuta, orokartuta bait dago, gizarte burgesa ez da izpiritu judeguaren gailurra ta gorenengo erpina besterik. Judegutasunak ekarri omen du burgesalgora...

(*Mendebaleko ekonomiaren historia* idatzi duten idazleek Marx usu aipatzen badute ere ez dute teoria hau harena bezala aipatu, ta kalbinistek sortu omen zutela kapitalismoa esaten dute Marx eta Max Weber-ekin. Ta ondo egin dute : Marx-en baieztapen handi samarrok ez bait daukate frogakari bat bakararren arrimurik) (*).

(*) Ba dauka gauza miresgarriarik franko liburu honek, hortaz aparte ere : teoria bat-berarekin jartzen ditu Marx eta Max Weber, azkenekoa « idealista » dela akordatu gabe, agian : « Karl Marx-ek « kapitalismoa reformaren (!) seme da » esan zuen, eta Max Weber-ek zionez, protestanteak dira, eta haien artean kalbinistak, sistema kapitalista sortu zutenak », *Mendebaleko ekonomiaren historia*, 1970, or. 9. — Kalbinismoa kapitalismoaren gainegitura dela esango du Engels-ek, ik. Obras Escogidas, II, Moscu 1966, or. 100. « Baina usura praktika zezakean arraza bakar bat zegoen,

Halare, URSS-en, Polonia-n, Txekoslovakia-n etab, judegu dexente omen da, ta judeguak omen dira : *eppur si muove...*

Marx-en dialektikazko logika ez dago ukatzerik : judegutasunaren ezaugarri determinatzailea erlijioa baldin bada, eta erlijio hau funtsean diru-grina hutsa baldin bada, eta diru-grina iadanik gizarte kapitalista osoaren ezaugarri baldin bada, ta egunen batez burgesalga deusezta-

judua, kristauei eragotzirik bait zegoen » (or. 8), esaten da itxuraz Sombart-ekin, legea aipatzearekin konplitzea esango balitz bezala. Usuragile katolikuek makina bat Aita Santuren hautespenak ordaindu, ta, esaterako, Espainia-ko Karlos I, Aita Santuaren atsekabe galantarekin, Alemania-ko Kaiser izendarazi (bozemaileen artean miliun bat florin urrezko eskupean zabalduz !) etab. egin izan ez balute bezala. Ez al zituzten, ba, Aita Santuek heurek bedekazio ta pribilejioz bete Fugger ta Welser usuragile-familiak ? Eta hoietzek ziren, Medici-tarrek, Europa-ko finantzierorik bortitzenak heuren egunetan, — « Absolutismoa Indietako diru egarritz sortu zen » (or. 13). irakurtzen da orobat beste argitasunik gabe, gertaera baino georagoko kausak sortarazle bihurturik. — USA-ko sezesio-guduaz jardutekoan ere Marx-ek berak baino askoz serioaskiagotz hartzen du liburu honek « marxismoa » : « Esklabismoa, beharbada, « Tom osabaren etxolaren » influentziaz eskandalo bat zen ipar aldeko puritano eta demokratentzat, *baina ekonomiaren aldetik probetxuzko izan zeno irautu zuen* » (or. 88-89). Marx-entzat, oster, askatasunaren eta proletarioaren garaitzaren zoragarri bat izan zen gudu hau (*An Abraham Lincoln*) eta Europa-ko langile-mogimenduaren suspertzailea (ik. *Das Kapital*, hitzaurrea). Liburuak mendealdeko nekazariak eta ipar-sortaldeko finantzariak » (or. 90) dauzka hegoaldearen erasotzailentzat; Marx-ek hegoa dauka ifarraldearen aurkako beste horrenbestetzat, « Ipar aldeko fabrikanteek esku lan merkea behar zuten eta hego aldekoek esku lan beltzaren eskusiba zuten » (or. 89) irakurtzen dugu liburuan. Marx-ek ez zegoela horrelakorik batere erakusten du (ik., adibidez, *Das Kapital*, 1969, or 709). Esklabu-jabetzaren nazioarteko debekuekin esklabuen inportantzia produzioarentzat gainbehera sartu zela idaroki nahi du liburuak (or. 89); baina Marx-ek ba zekien 1859-an bertan lehenago sekula baino esklabu gehiago (15 mila buru) inportatu zela hegoalde amerikanoa; etab., etab.

« Judeguaren benetako izaera gizarte burgesean gauzakotuta, mundukotuta dagoenez gero, gizarte burgesak ezin judeguari sinistarazi izan zion bere *erlijiozko* izaeran *irrealtasuna*, hau ez bait da praktikazko premien ikuskera ideala besterik. Beraz, ez Pentateukoan edo Talmudean bakarrik, ezpada gaurko gizartearen kausitzen dugu guk gaurko judeguaren izaera, ez (izaera) abstrakturik legez, izaera guztiz enpiriku bezala baino; ez judeguaren mugadura legez, gizartearen mugadura judegu bezala baizik ». Hortakoz, gizarteak judegutasunaren izaera enpirikua gainditu orduko, hots, burgesalga bere diru-grinarekin izkutatu orduko « ezinezko bilakatuko da judegua ». (Erresuma erlijiotik emanzipatu behar zen bezalaxe emanzipatu egin behar da gizartea judegukeriatik)

tzen bada, — ez da munduan judegurik geldituko ! Esan nahi bait da, ez dela judeguari antzemateko modurik egongo.

Ez bait dago berdintzerik kondairazko une ta kontijentzia konkretu batetan naziotasunaren ezaugarri ta euskarri nabarmenena ta herritasunaren indar bateratzaile, etc. gertatzen den zera (judeguen kasuan erlijioa) ta herritasunaren kondairazko izate guztia. Kondairazko une edo kontijentzia bat absolutu bihurtzea da hori. Ta gaur ba dakigu (Marx baino azkarragoak izan ez arren, hura baino geroago bizi gare-lako bakarrik, kondairak eta judeguk heurek erakutsi bait digute) judegu herria, luzaro erlijioak eutsitakoa, bere hauzia erlijiozkoa zela-koan ibilitakoa ere, erlijioa baino gehiago zela. Hots, herri bat.

3. ENGELS : JUDEGUAK NAZIO.

Engels ere nahiko galdurik agiri da judeguen hauzian, orienta-ziorik ezin aurkituta.

Marx-en antzera Engels-ek ere textuinguru negatibuan erabilzen du gehienetan judegu izena : sarritan bankari, saskari, lukur ta antze-koentzako adjetibu bezala. Marx-ek ere usu darabilzki antisemiten izen-gaiztoak : « judeguxka », « zakurrak », etab. « Itzig » (euskaldunen « maketo » gisako zerbait adierazten du azkeneko hitz honek), edo-ta « zorriak bezala ari dira judeguak ugaritzen Polonia-n », « judeguz eta arkakosoz josita dago Ramsgate », etab. (Marx antisemitismoak kutsatuta zegoen susmoa zeukan Tomas Masaryk-ek).

Polonia-ko ta Bohemia-ko judeguez diarduelarik, « itsuski mordoilo-tutako alemanera » deritza jiddischari.

USA-ko proletargo judeguak jiddischez argitaratzen zuen aldizkari batez mintzatuaz, eta ekintza-zale judegu batekin solasean, *lashon hakodesh* (« hizkuntza santua ») deritza hizkuntza berari.

Germanozaleekin eztabaidan, ez ditu poloniar judeguak alemaniar-tzat inola aitortu nahi, ta jiddisch ez dela alemanera iruditzen zaio...

Balantza ta zalantza berdinak judeguen *naziotasunaz* : Lichnowski printze germano-zalearekin eztabaidan ere, Poznam germanotu nahi zutenen aurka doa Engels eta Poznam-go judeguak ez direla alemanak baieztatzen du.

Urie gutxi geroago, beste polemika batetan, Polonia-ko ta Bohemia-ko judegu berak nazioren batekoak izatekotan « eslabu baino alema-nago » direla esango du. Errusiartzearen arriskua bait zegoen orain.

Ungaria-n, aldiz, « naziotasun itxuragabeko » (absurde Nationalitat) batekin ikusten ditu Siebenbürgen-en ungariartu ordeztalemanerari eutsi dioten aleman ta judeguak.

Marx-ek bezalaxe, Engels-ek ere ez dauka judeguaren konzeptu sa-koNIK eta ba dirudi polemikak erabakitzen duela judeguen hizkuntzaz eta nazioaz zer iritzi.

Baina 1880 inguruan uhin handiak altxatzen hasi zen antisemitismoa. Antisemitismoak orain arma gaizto bihurtuko zituen arrazoi, hitz, iseka, irain asko ta asko, Marx-en eta Engels-en izkribuetan ere ugari dagoena zen. 1846-ean panfleto antisemita bat goratu ere egin izan zuen Engels-ek, anonimu agertarazitako *Histoire édifiente et curieuse de Rotschild I, Roi des Juifs, par Satan*. (Proletario ekintza-zalaren batek egindakoa zela uste zuen Engels-ek !). Orain, ordea, antisemitak burrukatzeko ta judeguak babesteko ordua jotzen zuen. Eboluzio bortitza nabari da Engels-en baitan.

Hiru arrazoi behintzat kontsideratu behar da Engels-en aldakuntza hori zuzen ulertzeko :

- 1) Antisemitismoa injustiziaren erokeria izugarria dela, ta ez besterik.
- 2) Sozialista ospetsu anitz judegu izanik, antisemitismoa antisozialismo bihur zitekeala (gertatu ere halaxe gertatu zen).
- 3) Gobernuek apropos bozemaldien manipulaziorako bizkortu ta zirikatutakoak iruditzen zitzaiola Engels-i antisemitismoa, langileak engainatzeko burgesiaren amarru bat.

Gaitz guztien errua judeguari leporatzen zitzaion orain : harek txirotu zituen herriak, harek gosetzen utzi langileria, haretzek mixeria guztiak sortu ta zabaldu ta zer demonio ez ta bai harek egindako guztia... Sozialistak burgesengatik esaten zebiltzan guztia itzuli zuten antisemitek judeguen bizkarretara. Hortaz aski.

Baina hobe ez zena, langile ta sozialista asko hasi zen antisemiten kopuruetara biltzen. Sozialistek burges guztiak judegu aurkitzen baldin bazituzten, antisemitek judegu guztiak burges. Guztietan okerreana, halare, burgesaren eta judeguaren bateratze ta berdintze hori Marx-ek berak sortutakoa zela. Orain agiri zen Marx-en judegukiko ideiek nora eramán zezaketen : Bakunin-zaleek eta Dühring-ek berehalaxe bueltatu zituzten Marx-en beraren aurka haren arrazoiak berak. Alemania-ko sozialdemokrazia, bere judegu anitzen gidaritzarekin, langileria-zapaltzaileen klaseari (= judeguak) hobeto menderatzeko bakarrik zegoela esaten zuten hoek. Eta Marx, langileria lotzeko juderiaren « infiltrazio » bat.

Marx-ek judeguen kondaira guztia azaltzen zuen diru-grinazko bezala ; eta kondairan grina hori nagusiarazi zuena judegua delakoan zegoen. Burgesalga juderia sekularizatua besterik ez delakoan. (*Mendeabaleko Ekonomiaren Historiaren* hiru Autoreak — Saizarbitoria, Sarasola, Urretavizcaya — Sombart-en teoria izenarekin eskeini digute judeguen kapitalismo-gurasotzaren uste hau. Werner Sombart — 1941 hil — baino lehenagokoa da teoria hau halare, eskierki. Teoria honen kontra Autoreok ematen dituzten arrazoiez gainera, Engels-ek ere azterketa jakingarriak utzi dizkigu asmo berarekin). Antisemitismoa indartu ala, behinola Marx-ek idatzitakoan paregabeak iruditzen zitzaizkion ideia berei kontraeraso beharrik aurkitzen da orain Engels, berrogeitamar urteren buruan. Izan ere, arraza judeguaren dohain bihurtu bait du guzti

hori Dühring-ek. Lapurren, hiltzaileen, gaizkinen, lukurren, zapaltzaileen, borroeroen, sotskarien arraza omen bait da judegua, ta Dühring-ek ez du isiltzen arraza hortakoxea zela Marx.

Engels-en kontraerasoan irakurtzen denez, antisemitismoa kultura atzeratuaren seinale da. Kapitalismo bortitzik ez dagoen lurraldeetan bakarrik sortzen da (frogakaririk eman gabe uzten du baieztapen hau), ezen-eta han bakarrik bait dago, dagoen « kapital-koskorra » judeguen eskuetan. Kapitalismo aurreratuko lurraldeetan, aitzitik, ez dago antisemitismorik : USA-n, esaterako (dio Engels-ek), ez omen dago milonario judegu bat bakarrik (?), eta eskale bat haina omen da Rothschild bera hango milonarioen parean (?), etc. Zapaltzaile ez baino zapalduetako dira judeguak eta proletargo judegua Ingalaterra-n, USA-n, bizkorrenetako ta ekin-zaleenetakoa da. Marx-ek uztarri berean lotzen zituen judeguak eta burgesalgoa elkarrengandik ahal hainbat urruntzen saiatzen zaigu orain Engels.

1892-an, Marx-en heriotzetik bederatzi urtetara ta bera hil baino hiru lehenago, Engels-ek lehenengo ta azkeneko aldiz *nazio* bezala (Nationalität) aipatzen ditu USA-ko judeguak, alemanen, italiarren, bohemiarren eta irlandarren alboan.

Eboluzio hau Engels-ek baino konsekuenteago ta bortizkiago aurrera eramango duena Eleanor Marx-Aveling da, Marx-en alaba. Jiddisch hizkuntza gogotik ikasi, ta nunahi lehiatzen zen judeguen alde, klasetasunari begiratzeko. Haren biografo Bernstein-ek *Eleanor Marx-en* dionez « kasi sionista » agiri zen, harro bere judegutasunaz, ahal zuen guztietan jiddisch mintzatuz, hitzaldiak « ni judegua naiz » sarrerarekin abiatuz, etc. « Bere izpirituan sakon barrene-raino sartuta zeuzkan klase-sentimentu proletarioek itsutu ta engainatu gabe, klasetasunari batere jaramonik egiteke saiatzen zen judegugatik zapalduako judeguen alde », idazten du Bernstein-ek Marx-en alabaz.

4. MOSES HESS :

JUDEGU SOZIALISTA NAZIO-ZALEA.

Zer dira judeguak ? XIX mendeko sozialistak, heurak judegu direnak ere, ezin erantzunda ikusten ditugu.

Ba dakigu, noski, ez dela berdin galdera hori gaur jartzea edo 1844-ean egitea. Ikaragarri zaila bait zen orduan. Baina hain zuzen horregatixe iruditzen zaigu berezik jakingarri, sozialistak prolema horren aurrean ikertzea.

FRANTZIA-ko sozialista gehienak *herritzat* dauzkate judeguak : Malon, Chirac, Lafargue. Reculs-ek, naziotasunaren dohain asko agiri duen giza-talde bat dela juderia esango du. Tridon, Regnard (eta Picard belgiarrak), arraza bat dela esango dute, ta etniarekin berdintzen-edo dute konzeptu hau. Fourier, Toussenel, Leroux, Proudhon, judeguak nazio-direlakoan agiri dira garbiki.

ALEMANIA-n banatuagorik ikusten ditugu : Grün-ek eta Marx-ek naziotasuna erabat ukatzen die. Engels-ek ez die sekula naziotasunik ukatu, baina ezta aitortu ere azken-azkenera arte. Lassalle-k sorkaldekoak naziotzat ematen ditu, mendeblekoak ez. Becker-en ustez, munduan inun naziorik egotekotan judeguena da bat. Liebknecht, Alemania-ko Demokrazia Herritarrean heroe nazional dena gaur, judeguak nazio izatearen alde dago. Bernstein eta Kautsky-ren iritzian judeguak ez dira nazio, etc. Lan hontarako asko lagundu digun Silberner, *Sozialisten zur Judenfrage*, 1962, ik. ditekete.

Sionismoari buruz-buru ere ohar bera egin behar da : sionismoa gaizki ikusita, gero ondo ikusita, oso ondo ikusita gero, ta oso-oso gaizki ikusita gaur ibili da. Sozialistek ere hasieran ez zuten begi onez ikusi. XIX mendearen akaberan eta XX hasieran, halare, judegu sozialisten artean berebiziko indarra hartzen hasi zen sionismoa, ta laister gelditu zen mogimendu hau judegu sozialisten eskuetan. Laister aldatu zen sozialisten iritzia : judeguen hauziak sionismoaren soluzioa besterik ez zeukala pentsatu zen orduan. 1904-an *Internazionalak Amsterdam-en* baturik judeguen jazarpenen aurka protestatuko zuen (lehenago ez zuen nahi izan, judeguen aldezkari agertzeko lotsa-bildurrez !). 1917 (Estokolmo), 1918, (London), etc. azkenik sozialismoak sionismoa ofizialki onhartu ta babestuko du.

Moses Hess, Engels-ek komunismoarentzat irabazi zuen « Alemania-ko lehenengo komunista » ta iraultzagile sozialista porrokatua, Marx baino sei urte zaharrago ta haren gaztetako lagun mina zen. « Gure garaiko filosofilaririk handiena » iruditzen zitzaion Marx, eta haren lankide leiala izan zen. Alemania-ko mogimendu komunistan gogorki parte harturik, ihesi desherriratu beharrik aurkitu zen Paris-en ere (Marx bezala) poliziak persegiturik, handik ere ihes egin behar, eta Suiza-n eta Belgika-n lanegiten du (Brusela-n Marx ere), beti sozialista zintzo. 1862-an Kolonia urian, erakunde komunisten buruzagi izendatuta. Hurrengo urtean *Rom und Jerusalem* argitara zuen, ta berriz ere Paris-era ihes egin behar. 4 urte geroago, Marx-ek sortutako Internazionalako buruzagien artean agiri zaigu. 1871-an Frantzia-tik berriz ere kanpora bialduta, 1875-an hil zen berriro Frantzia-n sartu ondoren.

M. Hess berrogei urteak ondo bete ta gero hasi zen judeguen hauziaz artoski arduratzen, eta sozialismoaren eta « sionismoaren » artean inolako etsaigorik ez dagoela agertu zitzaion.

M. Hess gazteak ere Marxen soluzio bera jarraitu zuen : judeguekin zer eginik ez zegoela pentsatzen zuen. Mesias-itxaropena itzalita ikusten zenez gero, judegutasanari bizirik eutsiko zion ezer ez zuen aurkitzen, beraz kitto zen judeguekin. Hori honela, emanzipazioak ere ezin ezer lagundu : judeguek behin betiko izkutatu egin behar dute, ta hortarako, dauden gizartean urtu (ezkontza-bidez). Haur ez judeguak eukitzea da judeguaren burubide ta etorkizun bakarra.

Hess gazteak berak aleman soiltzat dauka bere burua ta ez du judeguez ezer jakin nahi. Erlijioaz ez asko ta ez gutxi arduratzen bait zen, lasai gelditu zen.

Askoz geroago, halare, judeguen jazarpenen eta gorrotoaren egiazko arrazoa ez zela erlijioa agertu zitzaion. Baina ez zuen gauza berezirik igarri ahal izan. Paris-eko egonaldietan hango etnologia-zaleekin ezagupide egin zuen, halare, ta gero Italia-ko askatasun-burruka nazio-zalea azterkatzen saiatu zenean argi berri batez balia zitekeala susmatu zuen : sozialista eta Marx-zale izan arren, Italia-ko nazio-gudua batez ere etnia biren (austriarren eta italiarren) artekoa zela kausitu zuen. Ohartza-penok in, ba, judeguen hauzia berpentsatzera jarri zen.

Berrogeitamar urte zeukan Hess-ek *Rom und Jerusalem* argitarazi zuenean. Gutun, informe, saiakera ta era guztiko idazlan-sorta zail bihurri bat da liburu hau. Apenas inor ohartu zen liburu hontaz lehenengotik, Basilea-ko Biltzarrean norbaitek ezagutarazi arte. Biltzarre honek inprima-arazi zuen bigarren argitaraldiak hasi zuen judeguen hauziaren planteamolde guztiaren berriztapena, ta ezpairik gabe sionismoaren ezker-aldeko mogimendua ere.

Rom und Jerusalem liburu ospetsu ta ohoregarria izan arren, ezin agoantatuzko asper-zorro hutsa da, ta XIX mendeko frutu tipikua. Haren merezimendurik handiena, gure ustez, Marx hain goratik estimatu arren haren *monismo historikua* abandonatu izana da, eta horrekin gure XX mende hau XIX garrenetik puntu hontan hobekien bereizten duen moldea sozialismoaren baitan bertan abiatu izana, kondairaren adierazpenean : alegia, azterpideetarako eredu pluralistaren usantza. Lege bakar batekin azaltzen zuen Marx sistima-zaleak ibilera sozial guztiaren etorpidia (ta ez ekonomiarena bakarrik, gizarte-gauza oro baino), hau da, klase-interesen eta klase-burrukaren legearekin.

XIX mendeak kondairaren erdiune edo ardatza bilatzen zuen filosofian eta kondaira-azterketa positibuan ere. Sekularizazioan irmotu gabe balebil bezala : munduari batasuna (kanpotik) ematen zion Jaungoiko kausalari bere ofizioa kendu zitzaionetik, izan ere, kondairaren beraren barrutik aurkitu nahi zen batasuna ta ordenua. Kondaira ordenu ta ssitima bat bakar bezala ulertzen ohituta bait dago mendealea erlijio-arekin.

Horregatik, kondaira-filosofia benetakorik, Marx-ek ongi dionez, Hegel-ez gero bakarrik dago. Ta hemen hasten dira prolemak, teologia kendu den lekuan sortu bait da filosofia hau (R. Arregi-k Platon-enganaino darama : cfr. *Politikaren* atarian, 1969, or. 92-94) eta materialki berria, ta zaharraren (teologiaren) kontrastezkoa bada ere, formalki haren eskemaz berez baliatzen da. XIX mendea, horregatik, kondairaren osotasunaz eta batasunaz, sistimaz interesatzen da, teologiak ere egiten duen bezalaxe. Teologiazko printzipioaren lekuan zientziako edo filosofiazkoren bat sartuko da, baina bat *bakarra* beti. Ez bat horren bakardadea frogatu ahal edo nolabait igarri leikealako, bata bakarria izan behar bide duela presuposatzen delako baino. Kondairaren bata-

sunaren gunea, kontenidua berria da : Jaungoikoa — Izpiritu orokorra — ekonomiazko premiadurak etc. Forma (kondaira sistima edo batasun bezala aztertu ta aditu beharra) lehengo bera, alegia, teologiak ere erabiltzen zuena.

Horrela arakatutako teoria hortaz baliatuz egiten ziren azterketa bakan positibuek, jakina, edozein gauzarenak izanda ere beti konfirmatzen zuten teoriaren zuentasuna... Horregatik esango du gaur Carlo Schmid sozialistak, XIX mendekoak kondaira-azterkari baino *kondaira-konstruktoreago* direla.

Moses Hess eskema hori abandonatzen ausartu zen : kondairaren lege baten lekuan *bi* ikusten du honek. Gaur ez dakigu kondaira azken-finean zer den, ta larri-larri kondairak azken-finezko izateren bat ba ote daukan pentsatzerik ba al dagoen ere. Hegel-ek, oster, ba zekien kondairaren azkeneko legea Izpirituaren hazitzeak eta hedatzeak egiten duela : Hegel-zaleek Izpiritu hori persegitzen zuten heuren azterketa guztietan. Marx-ek ere ba zekien : « orain arte izan diren gizarte guztien kondaira, klase burrukaren kondaira da ». Ta Marx-zaleek edozein gauza ta gora-beheratako klase-burruka bilatzen zuten. Moses Hess, monismoa gainditurik ere, ez zen gutxiago dogmatiku : « orain arteko kondaira guztia arraza ta klase-burrukekin mogitu da. Arraza-burruka da jatorrizkoa, klase-burruka sekundarioa ». Etnologia-zaleen aurkidu-erregatik izango da, ezpairik gabe, arraza-burruken jatorrizkotasun hau.

Hess-ek arraza esanik zehazki zer deritzan argitzea ilun dago, baina *etnia* ulertu behar dela dirudi, (Tridon, Regnard, Picard sozialistek bezalaxe) ta zentzun hortan oinharritzen duela naziotasunaren teoria arraza konzeptuarekin. Hess antropologia-zaleak Marx-i izkutatuz zitzaion zenbait fenomeno sozial adieraz zezakean biz-banakuntza honekin : *hizkuntzak eta erlijioak*, adibidez, klasetasunari ez baino arrazari (etniari) lotzen dizkio Hessek, eta klasetasuna zentzun hertsian erabiliz gero behintzat bistan dago ez dagoela biok klasetasunari lotzerik. Horrekin batera, gure pentsamolde ta Weltanschauung jatorrizkoenak ere « arrazak » erantsitakoak direla, esango du Hess-ek. Horregatik, « arrazaren senaz », istintoaz mintzatuko da gure Autorea, herritasunaren ariurria adierazteko.

Hess-ek arraza konzeptu honekin oinharritu nahi du nazio-zaletasun judegua : hortxe biltzen bait du herritasunaren funtsa. Eta hau egiteko tankeran garbi nabari zaio XIX mendeko gaitz tipikutzat ezagun ohi dena : antropologiazko ta kondairazko azterketatik metafisikara iragan ta atzera metafisikatik kondairara itzultzeko erraztasun harrigarria. Batera daude ideiak eta errealdadeak, eta berdintzat nunbait.

Ez da guk irizpide horixe aparte on ta aukerakotzat daukagulako, baina judeguen hauziari Marx-en irizpide pragmatikua aplikatzen bazaio, obrek erakusten dutela teoriaren egia, M. Hess da, eta ez Marx, judeguen hauzia *aldatzeko moduan adierazi duena*.

Baina ez dira ulergarrigatik kaxkarrago Hess-en akats hauk : batez ere herritasuna (edo « arraza ») azterkatzen hasirik, positibutasunaren neurriak gorde gabe metafisikara ta erromantizismora iragatea. Hegel-zaleen eta erromantikuen eskuetan bait zegoen, erabat egon ere, etnologiazko, hizkuntzazko, folklorezko, herri-kondairazko ta literaturazko, etc. azterketa guztia. Eta ez bait dago « erromantizismo » sozialistarik zientzietan (literaturan Polonia-n bai), horrela gelditu ziren jakintzaok guztiok *idealistentzat*. Ehun urte itxaron behar izan da, Schaff-ek salatzen duenez, sozialistak ere azkenean « erromantiku » haien irabazi garbiak bereganatzen ausartu arte. Ta zenbait errezelo ta erreparorekin gaur bertan ere !

Itzul gaitezen, azterketa honen bukatzeko, Euskal Herri-an dauzkagun arloetara.

Sozialismoa onharturik Euskal Herri-aren arazoa azterkatu nahi zuten sozialistak ere, azterketa hortarako sozialismoak mediorik, lan-abetesik, kategoria edo konzeptu egokirik eskeini ezin zielarik aurkitu dira. 1960 inguruan azaltzen da, Rikardo Arregi-k dionez, euskal hazaldi berria politikagintzan, eta sozialismoarekin azaldu ere (ikus JAKIN 24, or. 36-51, *Sozialismoa modan dago* ta ur. zenb.). 1968-69 urteetan oraindik ikusten denez nazio-arazo ta gizarte-arazoa (« falsa dualidad », etc.) elkartzen dabil gazteria. (Batzuek superatu dutela uste dute bikoiztasun hori. Jakina, beti pentsatzen da hori, superazio hobe bat aurkitu arte behintzat). Eta aipatu dugu nola egoera hontan gure sozialisten batzuek nazio-arazoa klase-burrukaren atal-edo, analogon bezala interpretatzen duten, gure ustez behintzat kontrazientziazki, eta hartarako premiarik batere gabe. Geroago ikusiko da hori gertuagotik.

Rikardo Arregi-k, berak *esenzialismo* deritzan beste akats bat haute-maten du euskal sozialista gazteen gogoetetan : « Beraz... lehendabizi sozialismo hitza ta nahia sartu zenean, sozialismo esenzialista bezala izan zela esan dut. Euskaltzale sozialismoaren histori-aurrea zela esan diteke, oraindikan benetako sozialismoarekin enfrontatu gabekoa. Asiera batean, gutxi gora bera, honela planteatzen ziren gauzak : sozialismoa euskal izakerari dagokion zerbait da, euskal historiak dio euskaldunaren benetako izaera sozialista dela. Horregatik da esenzialista joera hau, euskal arimaren, euskal historiaren esentzi batean sinisten duelako, euskaldunak *berez* honelakoak edo bestelakoak balira bezala ».

Esan gabe doa, ba dagoela hor euskalzaletasun zaharraren hondar gaizto bat, — agiri-agirian bait dago hori. Eta sozialista « zorrotz » anitz ibili da hori kritikatzeko, ezer kritikatzekotan errazena horixe kritikatzeko da-ta. Ez dugu kritika horien premiarik eta ez baliorik gutxietsiko ere. Baina xehekiago azterkatzea merezi duena da, iritzi horrek sozialismoarekin berarekin ere loturarik eta harremanik ez ote daukan, idealismoarekin eta erromantizismoarekin agirian dituenaz gainera. Bidezkoa bait da « abertzaletasun burges-koxkorarren » kutsuaz

gainera, esan ohi denez esateko, sozialismoarekin ere harremanen bat izan dezakean susmoa, ideiaon kondaira (Euskal Herri-tik landa ere) segituz gero.

Zeren-eta ez bait dira euskal sozialista gazteak oztopo hortan behaztopatzen duten lehenengoak (eta kondairaren nahiz teoriaren ezjakitea nabari zaie horrekin), haiek baino lehenago beste hamaikak ere berdintsu egin zuen-ta. Sozialismoa ta nazio-zaletasuna batera jartzen saiatu zen lehenengoa bera korapilatu zen iadanik hor, bestela pentsatzaile bizkor ta sozialista trebe bazen ere (eta « abertzaleatasun burges-koxkor » gutxikoa izan arren).

Ba dirudi, ba, burges-koxkorrik izan gabe ere, proletargoa kausal-tasun historikuaren ardatzari berehalatik, bertan-beretik lotuta ikusten dutenok herria ere berdin ikusi nahi dutela hantxe, bestela herritasuna zerbait txiroegi ta sekundarioegi irudituko litzakean bildurrez-edo. Orduan, herritasuna ere klasetasunaren sakontasun ta unibertsaltasuna-rekin hornitu ta apaindu nahi lukete.

« Esenzialistaon » laprasturi berean dakusgu geuk, oraindik, beste taxuren batekin eta argudio dialektikazkoagoekin agiri bada ere, herritasuna ta klasetasuna garbi bereizten ez duen oro. Beraz, esenzialismoa ez dago gure artean oraindik erabat superatuta.

Moses Hess-ek, ba, ehun urte duela : nazio judeguaren kondaira gizadiarenagaz eskuz-esku doa. Judegutasunak ez du gizabanakoa fami-liatik, ez familia naziotik, ez nazioa gizaditik, etc. etetzen (beraz, aliena-arazten). Eta sozial-demokratiku iruditzen zaio judeguen izpiritua (ez Marx-i !); guztiz justiziarri ta berdintasunari atxikia (le plus égalitaire) judeguen « izpiritu nazionala ». Eta Marx-ek judegu herriari oso beste-lako « esentzia » ikusi baldin bazion, ba dirudi Hess behintzat bere sozialismoak dakarrela judegutasunaren gune hauxe idorotzera. « Hotz uzten naute erlijioak, filosofiak, politikak, baldin-eta klase langilearen zoria erakunde berrien bidez hobetzeko laguntzen ez badute. Alegia, kasta-izpirituari ta klase-menpetasunari akabera ematen dioten erakun-deekin. Judegutasunak, oster, ez du kasta-izpiriturik eta ez klase-nagusitasunik ezagutzen. Judegutasunaren izpiritua sozial-demokratikua da berez ».

Hona hemen burges-koxkorren mentalidadetik ez baino sozialismo-tik eta Marx-en ondotik datorren baten esaldiak, gure burges-koxkorrik koxkorrenak ere biribilago esango ez litzukean moduan esanda.

Ba dago beste oharkizun bat, oraindik. R. Arregi-k, izan ere, ongi egin du ikuskera funtsean baikor honen kritika (JAKIN 24, or. 39-40). Baina ez dio igarri haren azpian dagoen trasposizioari. Arregi-ren hurrengo textuan euskaldun edo Euskal Herri esaten den lekuan prole-tario edo proletargo irakurriaz berehalaxe antzemango dio irakurleak, esenzialismo honen azpiko eskema sozialista ez bada ere (ez dugu ka-tegorialki baietz esanen, baezpada ere !) antz handiegia duela harekin : « Euskal izaera berez demokrata edo sozialista dela uste duten guztiak

hau uste dute gutxi gora bera : Euskalerrriaren [proletargoaren] gaitzak ez dira euskaldunen [proletarioen] errua, besteak egin dute txarra Euskalerrriko gizartea [proletargoa]. Beraz, euskaldunak [proletarioak] berak bakarrik utziz gero — hauek onak dira-ta —, bere gizarteko gaitz guztiak bat batean konponduko lirake ».

Beraz, ba dirudi eszenialismoaren azpian ez dagoela abertzaleen burges-koxkorria bakarrik... sozialismoa zer den ez dakitenen sozialismo suerteren bat ere baino. Monismoa.

Besteak beste, hemen, euskaldun, judegu edo proletario irakurri, gortinen atzean Rousseau dabil gailen, ez beste inor. Eta berdintsu da harengana burges-koxkorriaren ondareak ala sozialismoaren eskemak gehiegi ximpleztatzeak eramaten duen. « Gizon naturala » ona da berez ; *ad casum*, ontasun hori proletarioari edo euskaldunari egotzi, eskema bera daukagu beti azkenean. Filosofiazko ikusaldetik begiratuta agiri denez antropologiazko oinharri edo basi Rousseau-tiar berdinean erroztzen bait dira biok, bai abertzaletasun erromantiku hori ta bai asko moduzko sozialismo hau. Sozialismoari dagokiolarik, Marx-en antropologiak Rousseau-renarekin dauzkan paraleluen problema da, hortakoz, hemen azken-finean topatzen dena.

Ta honekin, kondairazko monismoarena. Kondairari batasuna Jaungoikoarekin ematen zitzaion artean, batasun edo sistima hori ezin izan zitekean monista besterik, bat bakarrik bait dago Jaungoikoa. (Alegia, Jaungoikoaren konzeptuak berak ukatzen du halako bat baino gehiagok esistitu ahal izatea. Jaungoikorik egon ezta ere berdin da puntu hontan, Jaungoikoaren *konzeptua* bait da, eta ez haren esistentzia, hemen tartean dagoena : Jaungoikoa, kondaira-filosofian, interpretazio-konzeptu bat da ta ezer ez gehiago. Praktikazko arrazoimenaren postuladua, esango luke Kant-ek). Baina Jaungoikoa *kenduz gero*, zergatik eutsi monismoari kondaira-sistiman ?

Eta areago, kondairazko baikorkeriarena... Inolako frogakaririk gabe, ta frogakaririk posible izan ere gabe, postuladu bikoitz bat ezartzen bait da oinharri : alegia, kondairak ba daukala helburu nahitaezko bat, eta holako ta holakoxea dela hura (baina nola frogatu *zientziatzki* azkenean dena itxuragabeki hondatuko ez denik ?), ta horrekin batera, gaurko gizona dotaturik dagoela, *berez*, helburu hori irabazteko. Baina hontan ere, guztiok gustora itxaron nahi genukean, baina *zientziatzki* oinharritzerik ez dagoen giza-izaera determinatu bat, hau da, kondairan sekula erakutsi ez duen naturaleza bat, seguratzten zaio gizonari, gizaritean zenbait errezoluziozko aldakuntza eginez gerorako... Baina nola *zientziatzki* frogatu « gizon berri » hori egiazki hain « berri » izango denik ? Hori ez da itxaropen txarra, baina itxaropen ona baino gehiago ere ez da. Marxismoaren ondoren esistentzialismoa etorri zen, ta moda bihurtzeraino etorri ere. Kolakowski, Fischer, Schaff, esistentzialismoak marxismoari jarritako prolemen lekukoak (marxista, gainera)

behintzat ba dira, gehiagorik aitortu nahi ez bazaie ere. Ta esistentzialismoaren eta marxismoaren artean sortzen den prolema, gutxiengutxienez erraza ta ximplea ez beste guztia da.

Saizarbitoria-k : « Ezin egin ditekenea zera da, prolemak sinplifikatu, prolemak ». XIX mendea...

2. Kapituluua :

NAZIO-ARAZOAZ.

I. - PROBLEMAREN BEGIRADA KONDAIRAZKO.

A) Problema.

Nazio-arazoaren azterketa genetiku-historiku batek prolemaren alde ezberdin asko agertarazten du. Apenas has liteke, eskola-liburuetan egiten den bezala, nazioaren definizio bat ezarriaz, halakoaren esku-bideak azalduaz jarraitzeko. Ezen-eta nazioak berak konzeptu orokor batekin edo konzeptu-aparato funtzional batekin aditzea posible baldin balitz ere, askoz zailagoa bait litzake nazio-arazoarekin behintzat joka-bide bera entseiatzea. Gero, Risorgimento-tik deskoloniazioraino nazio abertzale mota asko dago, guztiak soziologiazko nazio-teoria edo tipologia batekin bakarrik adierazteko. Euskal Herri-an bertan ere ezpairik gabe tipologia ezberdineko arazo bezala agertu dira kondairan Nafarroa-ren eta beste Probintzien zaletasunak. Ikus, hontaz, José Echalar-en ARRAGOA-ko idazlanak, batez ere 6-7 zenbakian *Navarra por las libertades democráticas y el desarrollo de la autonomía*.

Panorama berdintsua dago tematikaren aldetik : arraza, hizkuntza, erlijioa, kondaira, etc. agiri bait dira, edo-ta aipatzen bait zituzten abertzaletasunaren teorikuek, herritasunaren euskarri bezala (herri-zaletasunaren arrazoipide bezala).

Euskal Herri-an ere tematika ezberdinarekin jarri izan da nazio-arazoa : behinolako arrazakeriak honezkero suntsituta daudelakoan gaude (teoriazko arazo bezala behintzat). Politikazko-juridikua da oraindik ere sarri erabiltzen den tematika : Euskal Herria noizpait libre izan omen zela, euki omen zuela bere Erresuma, edo bere Lege-Zaharrak, Foruak, etc. halako ta holakotan bortxatu ta menperatu egin zutela... Euskal Herri-aren politikazko kondairaren tematikan jartzen ohi da euskal arazoa.

Guzti horren interesa ukatzerik ez dago. Oinharriazkoa da.

Baina zein testuingurutan pentsa genezake funtsean nazio-arazoa Marx-en ohartzapenak gizarte-azterketari buruz ezertan dauzkagunok ? Prolema hori politikazko kondairan jartzen den artean, formalki behintzat hegelianismoaren eskemaren barruan ari gara, mamia asmo berriz betetzen badugu ere. Nazio-arazoa, hortakoz, ez da berez eta

lehenik forma edo Erresuma-arazorik. Hontan Marx-ek ongi ikusi zuela uste dugu, nazio-arazo guztia Erresuma lortzea (edo Erresumaren baitan federazioa, berdin da) bezala zeramatenentzat begirunerik agiri ez zuenean. (Erresuma-arazoa izan diteke programa batean lehen-lehenengo helburu, baina orduan ere beste zerbaitearako helpide edo medio bezala bakarrik). Hegel-zaleon ustez, Izpiritua Erresumako eraikiduretan gauzazkotzen bait zen, eta handik behera kondaira zuzendu, Erresuma lortuz gero nazio-arazoa burudidatuta geldituko litzake. Nazio-izpirituari bere lanabesak eman behar zitzaizkion. Teoria hontan konsekuente da, Hekel-zaleok (erromantizismoaren laguntzarekin) nazio-izpiritu horren gauzakera, bizitza ta egintzak kondairan erakusten saiatzea : nolako Legeak sortu zituen, etc. zein nortasun ta jende handiak. Hots, zein ederra den herriaren izpiritua.

Ilusio horrekin berarekin gure artean zenbait hegelianismo merke ta gaizto sortu den jorratu beharrik ez dago : bai geure jatorriaz, bai geure kondairaz, — mitoak asmatu ta asmazioak sinistu !

Nazio-arazoa nazioak bere burua ta bere burua bakarrik kontra-ispilatzen eta representatzen duten erakunde sozialak sortzeko arazoa da. Erresumaren edo Legeen (Foruen) arazoa ez da honen alde teknikua besterik, hots, printzipioari ematen zaion soluzio konkretu posible bat. Ezen-eta alienazioaren sakontasun guztiarekin jarritz gero bakarrik hasten bait da nazio-arazoa benetako *nazioaren arazo izaten*, eta ez, esaterako, nazioaren baitan nolabaiteko interesak dauzkatenena bakarrik. Nazio-arazo guztian Erresumaren testuinguruari atxikita dabilenak, halare, (dela Erresuma berria lortu nahirik, edo-ta lehengoaren baitan soluzioren bat proklamatuaz) ez du hegelianismoak baino haruntzago ikusten. Edo formula tekniku batekin konformatzen da. Nolanahi ere, halakoak luze-zabalean bakarrik hartzen du herria, giza-talde kondairazki ta soziologiazki mugatutako *bezala*. Ez (nolabait esan behar !) populu bezala, hots, sakontasunean, herri soziologiazki mugatuaren muga-oinharri edo basi bezala, kondairazki molde ezberdinetan taxututa agiri den herriaren materia-herri bezala. Marx-ek ere lehenengo zentzunean bakarrik hartzen zituen judeguak *haintzat*, herri honek bigarren zentzunean herritasunik, herritasun-basirik ez zeukalakoa (ezin bait zuen erlijioa basitzat hartu, ta ez zuen beste czaugarri oinharritzorik hauteman).

Beraz, herritasunaren basia azterkatzeko, *gizarte-gauzaren basia* azterkatu behar da, bere orokortasun eta berezitasunekin. *Gizarte-gauzaren basia* iruditzen zaigu nazio-arazoaren *egiazko textuingurua*.

Gizarte-gauzaren basian, berriz, kondairagintza dago, hots, *gizarte-gintza*. Ez dago euskal arazoaz Euskal Herri-aren konzeptu estatiku, definitzaile batekin mintzatzerik. Eta bai Euskal Herri-ak bere burua materialki zerekin (ez zein moldetan bakarrik) burutzen duen (zuen ta duen) azterkatuaz eskuratutako, burutapenekin. Beraz, euskaldun-ek inoiz Vasconia edo Nafarroa eraiki izanak, Foru batzuk-eta euki izanak, e.a. ez dauka balio apartekorik, herri honen aldian-aldiko konzientziaren aldetik ezpada. Eta berdin aldrebes : Euskal Herria

lehenago sekula osotara baturik ez egonak, etab. ere oso gutxi esan nahi du hemen, hegelianismoarekin ez baino marxismoarekin pentsatzen baldin bada behintzat. Adibidez, Nafarroa ez dela sekula beste Probintzia euskaldunekin bat izan, edo ozta-ozta izan dela, kondairazki *erakundeen heinean* pentsatzen duenarentzat (à la Hegel) ardurazkoa izango da, baina gizarte-gauzaren basiarekin ari denarentzat ez dauka premia berezirik, azterketaren laguntza-gailu bezala ez bada behintzat. José Echalar-ek, adibidez, bere oharrekin Euzkadi *ta* Nafarroa, nazio bi bereizten du. Handia da horixe, marxista batek egiteko : hain zuzen Nafarroa-ren « hecho diferencial » bezala Foruak aipatzen bait ditu, hau da, *gainegitura bat*. Hain da harrigarriagoa akats hau Echalar-en azterketan, bestela txit ederki azterkatzen bait du Nafarroa-ren ekonomiazko gizarte-basia. Gainegituren heinean (Erresuma batetan-edo) batasun handirik ez egoteak ez bait dauka zer-ikusirik gizarte-gauzaren basiko batasunarekin. Gainegituren heinean aritzekotan bi nazio aleman dago, (edo hiru : Austria), Marx ez zen alemana, etab... oroit kolonia-herriak.

Baina jarri ere gaurko sozialista gehienek gizarte-basiaren testuinguru hontantxe jarri nahi dutela euskal arazoa iruditzen zaigu.

1. NAZIO-ARAZOA TA EUSKAL HERRI-KO HIRU SOLUZIO-BIDE.

Saia gaitezen arlo zail eta ilun bat ahalik errazkien eta argien aditzera ematen.

1. Hizkuntzaren hauzia azterkatzeko lehen-lehenengoa, hauzia zertan datzan argitzea da. Literatur-zalea ez den sozialistarentzat, eta hori ba denarentzat ere azken-finean, gizarte-gauzaren kapitulu bat da (ez gehiago ta ez gutxiago) hizkuntzaren arloa.

Gizarte-gauza zer *den*, berriz, azterkatuta jakiten da, inola jakitekotan.

Baina antzinaz geroztik egiten da gizartea azterkatu. Hain zuzen halakoxe azterketa batek sortu zuen eta oinharritzen du sozialismo marxista. Bestetik, halare, azterketa hori ez dago behin betiko amaituta eta hitxita.

Beraz, sozialismoaren baitan abiatutako hizkuntzari buruzko azterketak baldintza biok eukiko ditu gogoan : lehenagoko azterketekin (gizarte-gauzari nahiz hizkuntzari buruz) irabazitakoa gordetzea-ta hartan planto egin gabe urrats berri bat aurrera egitea. Hau da gizarte-gauza hobeto ulertzeko ta sozialismoaren helburuak hobeto zertzeko bide bakarra.

Iadanik tinko dagoen sozialismoaren pentsamentua edo teoria *ta* Euskal Herri-ko gizarte-gauza izango dira gure azterkaiaren inguruak eta mugak. Gizarte-gauza, berriz. 1) *hizkuntza dela-ta jardutekotan*, — 2) Euskal Herria-n egin ohi den eta guk ere egin nahi dugun ginoan behintzat, nazio-gauza da. Horieta izango dira gure gaiaren harreman edo erlazioak : hizkuntza — nazioa — klaseak — gizarte unibertsala.

2. Nazioaz itaunduko dugu aurrenik : zer dion hortaz sozialismoak. Eta berehala, hizkuntzaren arloa jatorki erabiltzeko aurre-baldintza-
ren batzuk aipatuko ditugu. Sozialismoaren teoria orokorraren baitan berezi harturik, sakontzeak sortzen dituen gorabeheraren batzuk maixeatuz burutuko dugu atal hau, eskeini izan diren askabideren batzuk begiratuaz orobat.

3. Irakurraldia erraztearen eta argitasunaren amorez, aldeztu aurretik azaldu nahi diogu irakurleari geure gaiaren giharra :

Lehen-lehenik, saiakera honen aurrez-emanak Euskal Herri-an arrunt ezagunak dira. Klase-hauzi handi bat eta nazio-hauzi ez tikiagoa, eztabaida guztien mahain gainean daude. Eta nazioari buruzko ezta-bidak, aspaldion, hizkuntzari buruzko hauzitan bukatzen dira. Euske-raren herio-bizitzazko zoriak Euskal Herri-aren superbizitzaren (nazio bezala) arloa jartzen bait du. Besterik, gure langileriaren galbarioak (ere!?) ez zaizkio inori izkutatzen. Honek guztiak, sozialismoaren giroan erabilita, nazio-interesek eta klase-interesek tormentaturiko gizarte baten prolemarekin konfrontatzen gaitu.

Hauzi bikoitz honi iadanik ematen zaizkion askabideak hiru eredutan labur-bildu ditugu guk. Halare, norbaitek edo talderen batek eskeinitakoak dira, mamian, askabideok; eta ez geuk metodo-bidez asmatu ta postulatutakoak. Irakurleak erraz antzemango dio iritzi edo askabide bakoitzaren azpian nor edo zein talde dabilen. Baina gure asmoa ez bait da urrundik ere euskal sozialisten artean epaikari ta arbitro jokatzekoa (ta bai, hobe, holakorik ez jokatzekoa) paradigma bihurturik azaltzen ditugu hiru askabideok :

- a) oraingoz erreboluzio sozial *hutsa* nahi luketenak.
- b) Nazio-burruka erabat arbuiazteke bederik, erreboluzio sozial edo klase-burrukaren era guztizko *lehentasunaren* aldekoak.
- d) *bi gatazken*, alegia, nazio-burrukaren eta klase-burrukaren aldi-berezkotasuna ta bateratasuna edo bana-ezina oinharritzat hartu dutenak.

(Laugarren eredu bat da dago, nazio-burruka hutsaren formula-rekin azaltzen dena. Baina, 1) honek, *teoriazko* baliotasunarekin ager-tzen denean, sozialismo izateari amor ematen dio, eta zentzun hortan ezin hartaz ardura gintezke lan honekin; 2) *praktikazko* proposamendu bezala, hots, fronte batetarako elkarlan-oinharri minimal estrategiazko bezala jar diteke planteamolde hori teoria sozialistari ezertan zaputuz egiteke : baina zentzun hortan hari dagokion balio konkretua epaitzea politika-zaleentzat utziko dugu).

Planteamoldeotako 1. *goak* eta 2. *garrenak* (a eta b) oinharriok darabilzkite, hurbil-inguruka ta eskema-legez esateko :

— Kondaira, funtsean, produzio-kondaira da; eta produzio-harre-manek zertzen dute lehenik eta azkenik *gizartea*.

— Produzio-harremanok irauliz gero, berez-edo aldatuko lirake haien gainegiturak, — eta, ondorioz, Euskal Herri-an, gure nazio-egoera. Aitzitik, produzio-harremanak iraultzeke nazio-egoera aldatzea

(nazio-askatasuna bera ere) gizartearen molde-berrikuntza edo erreforma soila izango litzake; gizartearen basi edo sustrai txarra iraizi arte.

— Klase-burrukari subordinatutakoa bezala, eta, azken-buruan, *gainegituraren mailako arazo* bezala ulertzen dutela nazio-arazoa iruditzen zaigu, — baina ez neurri berean a-k eta b-k.

Hirugarren askabideak (d) oinharriokin plan-egiten du :

— Klase-talde konkretuek dagite eta klase-talde konkretuen alde egiten da klase-burruka. (Aurreko biak ikusgune unibertsal eta abstraktutik, hirugarrena partikular eta konkretutik abiatzen direla klasetasuna azterkatzen, esan leike, haien metodoak deskribatzekotan). Klase hori, Euskal Herri-an, euskalduna da (« euskal herri langile » edo « pueblo trabajador vasco » deritzatena).

— Langile-herri euskaldun horren premia konkretuak eta objektiboak, beste zenbait lekutako langileenak ez bezala, klase-interesetan eta nazio-interesetan azaltzen dira.

— Iruditzen zaigunez, klasetasun-konzeptua herritasun-konzeptura hedatzen da hemen (Mao-ren joera izango litzake, gure uste hau zuzena balitz).

— 1) Nazio-burruka klase-burrukaren Euskal Herri-ko era edo molde konkretu bezala hartzen denez gero, 2) ba dirudi klasetasunak damaiola nazioari bere nortasuna. Hortakoz, eta inplizite behintzat, hemen ere (teoriazki) nazio-arazoak klase-burrukari azpiratuta bukatzen duela ilki edo atera ahal uste dugu; nahiz-eta ez izan gainegitura basiari subordinatzearen gisan.

(Guk 1 onartuko genuke, baina ez 2 : alegia, azkenekoa saihestuaz lehenengoa finkatzea izango litzake sozialismoaren eginkizuna, planteamolde teoriazko egokia aurkitzekotan).

Hiru aska-bideon aurrez-eman eta postulatu dira klase-konzeptua ta klase-burrukaren teoria marxista.

Derrigor katalogatu nahi gaituen irakurlea lasaitzeko ta neke alferrak aurreratzeke, geuk aitortuko diogu : guztien aurka gaudela, baina aldi berean guztiekin, eta zentzun hortan eklektiku bat garela. Hau atzekoz aurrera ere irakur diteke : guztiekin, baina guztien aurka (irakurlearen aukeran uzten dugu hori). Ez dirudigu burubidezko litza-keanik (sozialismoaren logika onean) abertzale (alegia, euskalzale) ta klase-burrukazale batera ez den sozialismoak, Euskal Herri-an. Baina biok, inor inori azpiratu ta ezer ezerekin nahastu gabe.

Hau da gure iritzia. Eta iritzi honek ez luke inola ere inoren konde-natzaile izan nahi, inorekin erabat ados ibili-ezagatik; ezta gure ustez ez daukan inori arrazoirik eman ere, batasunaren-edo amorez. Hain zuzen batasuna ere inor azpiratu ta ezer nahastu gabe nahi genuke-alako.

2. LENIN : NAZIOA TA NAZIOARTEA.

Bukatu zen Errusi-etako erreboluzio handia, eta berehalaxe hasiko zela mendebale lantegiztatu ta industriatsukoa ere itxaroten zen Mosku-n. Sozialismoaren jatorrizko lurralde naturala mendebaleak izan behar zuela zirudien. Halaxe zion Marx-ek, eta ba zirudien logikak ere gauza bera erakusten zuela. Alemania, lehen-lehenik, derrigor sozialismora bide zetorren. Langileria ondo eratuta zegoen hemen, ekin-zale ta gogor-zalea zen, lantegiztatze edo industrializazioa bortizki aurrerata zegoen, konzientzia sozialistaren habia Alemania zen, etc. etc. URSS laborantza-egiturazko Erresuma bat besterik ez bait zen oraindik, mendebaleko erreboluzioaren zai lotu ziren hango sozialistak. Trotzki batez ere : uste horretan finkaturik, ez zion zentzunik ikusten sozialismoa URSS-en mugetan sendotzeko enpeinatzen zen Stalin-en asmoari. Horrela banatu zuen bere «erreboluzio etengabearen» teoria sonatua. Baina mendebaleak gehiegi luzatzen zuen bere «erreboluzioaren bezpera».

Mendebaleak ez zuen erreboluziorik egin. Nazio-arteko langileria ez zen bateratu; proletarioek ez zioten ekin, itxaron bezala, denak batera erreboluzioari. Trotzki-k ezin zabaldu izan zuen bere estrategia mendebale lantegiztatura. Alemania-ko sozialistek erreparo gehiegi jartzen zioten leninismoari. URSS-eko etsenpluak pizkortu ta suspertu ez baino ikaratuago egin zituen mendebaleko sozialistak. Laguntasuna ez baino blokeoa eman zion mendebaleak URSS-eri. Lenin lanean hasi zen bere sobietar bakardadean.

Lenin-ek laister antzeman zion naziotasunen prolema honi. Ausaz, betidanik zeukan igarrita. Orduan, halare, gertaera bukatua zeukan eskuan : sozialismoa ta nazio bat zeuden elkar-hartuta, bateginda. Eta sozialismoa nazioz-nazio, banan-banan, nagusiaraztea beste biderik ez zen belditzen. Lilura hutsa zen mendebale guztiaren erreboluzio sozialistari itxaroten egotea. Mendebaleak ito egin nahi zuen sozialismoa, ez suspertu : ta mendebaleko langileria, errebixionismoak zatituta, ahulegi zegoen URSS-eri laguntasun benetakorik eskeintzeko.

Lenin ez zen, geroxeago esango zen bezala, dogmakoia. Alegia, Marx-en tesiei ikuturik emateko bildurrez baratuko zena. Ordurako jarria zion marxismoari zenbait eraskin, eta esku librez saiatzten zen egoera bakoitzean egoerako gorabeherak zuzentzen. 1920-an International Komunista Mosku-n bere II-garren Biltzarrerako batu zenean, Lenin-ek proposamendu nahiko harrigarri bat bota zuen eztabaidamahainera. Erreboluzioaren egiazko promesa laborantza-egiturazko lurraldeetan zegoela; hots, ez itxaropenetako Europa-n, Europa inperialistaren kolonietan baino. Tesi-gai batzu ere proposatzen zituen «hauzi nazionalari ta koloniei buruz». Nazio-burruka ta klase-burruka pare-parean zeuden iadanik.

Biok lotu bai, baina Lenin-ek ez zituen biok batera berdintzen : nazio-burruka, alegia, nazio menperatuen eta kolonien askatasunerako burruka (aurrenik egitekoa) burgesalgoak egitekoa zela eta binbitarteant lurralde haietako sozialistek burgesiarekin elkar-hartu behar

zutela, proposatzen zuen. Komunisten eta burgesiaren elkar-ekintza hontarako Lenin-ek 1920-an jartzen zuen baldintzape bakarra : ez ezala burgesiak nazio-burrukaren bitarte hontan komunisten erakuntza edo antolaketa eragotzi. Askatasun nazionaletik, denporarekin, askatasun sozialistara iragatea « hurrengo pausoa » izango zen, Lenin-en garai hontako proposamenduen arabera.

3. LENIN ETA MANABENDRA NATH ROY.

Sekula askatu ezinezko arazoa gertatzen ari zitzaion komunismoari naziotasunena. URSS-eko erreboluziokoan ere mila iskanbila sortu-takoa zen hauzi hauxe. Eta orain berriro. Manabendra Nath Roy India-ko komunistak, batez ere, setatsu eutsi zion bere Lenin-en aurkako teoriari : indiar abertzale ta komunista honen gardiz, burgesiak ez benetako nazio-askatasunik nahi du ta ez gauza da, nahi izanez gero ere, hura lortzeko. Horregatik, jarraitzen zuen, askatasunerako burruka abertzaleak, bide batez, langileriak egindakoa ta klase-burruka sozia-lista izan behar luke.

Ezin iritxi izan zen konpromisorik. Batzarrearen Agiria-n, hortakoz, Lenin-en proposamenduen ondotik, oso-osorik eta ez zuzenketarik ez Lenin-ekiko konponketarik batere gabe, Roy-en tesiak argitaratu ziren, osakai bezala. Eta harrezkero teoria biak gelditu dira baliozkotzat eta ofizialtzat.

Naziotasunen eskubide ta betekizunak sozialismoaren nazioarte-kotasunarekin nola zehatz antolatzen diren erabakitzea gauza nekeza da. Geure egunotan ikusten dugu hori. Txekoslobakia-n : batetik, Txekoslobakia URSS-eri buruz, eta bataren nahiz bestearen alde jarri ziren Alderdi Komunistekin; eta bestetik, Txekia ta Eslobakia, elkarri buruz-buru. Orobat Yugoslabia-n, etab.

Naziotasunaren alderako joera, konkretuaren eta partikularren aldekoa da. Nazioartekotasunaren alderakoa, bestetik, abstrahikuntza-ren eta orokortasunaren faborezkoa. Abstratki jardunez gero aisa hauteman ditekean dialektika bat dago bion artean : atala (parti-kularra) ezagutzeko, atalak osotasunean betetzen duen lekua (funtzioa) ezagutu behar da. Osotasuna (orokorra) ezagutzeko, atalak ezagutu behar. Atala ez da atal, osotasunaren barnean ez bada, eta osotasuna ez da osotasun, atalekin ez bada. (Oiloaren eta arrautzaren ipuina...). Ez dago bata bestea gabe pentsatzerik, eta ez daukate bata bestea gabe esistitzerik : bata bestearekin, elkar ukatzen eta bide batez baieztatzen.

Horrela jarritz gero ez dauka korapilo honek askabiderik. Alegia, askabide jakinik. Ez bait dago dialektika errezeta batetan sartzerik. Dialektika metodo bat da, ez teoria fijoerik.

Halare hortxe datza naziotasunaren eta nazioartekotasunaren dia-lektika finkatzeko nekea. Eta uste dugunez, azken finean praktikan bakarrik aska diteke prolema hau, nolabait behintzat.

Korapilo hau nola demonio askatu ezin asmatu zebiltzan txinar komunistak ere behingoan. Lenin-en tesiari jarraiki, URSS-ek txinar Kuomintang nazionalari laguntzen zion, eta txinar komunistak Kuomintang honi lotu zitzaizkion. Bitartean eztabaida ta sesioa libre zebiltzan komunisten artean, indarrak banatzen eta hondatzen. Batzuen ustez bertanbera hasi behar zen erreboluzio sozialista. Itxaron egin behar zelakoan tematzen ziren besteak, eta Kuomintang-en babespean-edo, konzientzia sozialista zabaltzen lehiatzen ziren. Horretxan zai zegoen Txiang Kai-tsek : komunistak orain-zale ta gero-zalean banaturik ikusita, bata bestearen ondoren bi taldeak xahutzeko abagunea eskuetara etorri zitzaiola pentsatu zuen. 1927-ko epailean ahaztu zitzaion bapatean nunbait komunistak aliadu zituela, ta inun harrapatu halako guztiak hilarazi edo espetxeratu zituen... Gelditu ziren komunistak eta haien aldeko jendetzak batu ta hasi zuen Mao-k Yen-an alderako « Biddaldi Luzea ». Bide neketsu hontan erne zen « erreboluzio neodemokratikuaren » teoria. Manabendra Nath Roy-ren tesietara itzulirik, erreboluzioak abertzale ta sozialista, biak batera, izan behar duela irakasten zuen Mao-k ere. Arrazoi bezala esperentzia, eskarmentua aipatuko du Mao-k.

Asko sinpleztaturik eskeintzen ditugun gertakariok ez dute kondaira-lezio izan nahi. Gauza bat bakarrik gogarazi nahi lukete : sozialismoarentzat ere (beste guztientzat bezalaxe, noski) oraindik erabaki ta argitu gabe dagoela nazioarteko-naziotasun, naziotasun-klasetasun konplexuen hauzia. Alegia, nazio-burruka ta nazioarteko klase-burruka nola elkarrekin egokitu behar diren.

K. Zunbeltz jaunak *Iraultza* I, or. 93 diona, maiz entzundakoa bezain aintzagarria da, ta aintzagarri bezain dudagarria orobat : « La única clase social capaz de dirigir una verdadera revolución contra el capitalismo es el proletariado. La burguesía nacional no puede llegar más allá de la revuelta más o menos anárquica, a menos que se una al proletariado y le acepte como dirigente de la revolución ». Hitz horietan gauza gehiegi batera esaten bada ere, kasi Mao-ren aipamen bat izateko hots-zurumurrua hartzen zaio. Halare maoismoa ez da azkeneko egia guztia. Baietzapen hori probatu egin behar da; alegia, ez printzipio bezala, ez bait da holakorik, kasu konkretu bakoitzean haino.

4. ALDE ASKOTAKO PROLEMA...

Gizartearen kondairazko faktoreak erabat ezagun-ezinari dario nazio-arazoaren gaitza. Ezen-eta nazioaren eta orobat nazioartekotasunaren konzeptuak abstrahikuntza-bidez eraikitakoak bait dira. Nazio bat, izan ere, ez da kalean aurkitzen, gizarte bat ere aurkitzen ez den bezalaxe, eta ideia bat ere mailu baten moduan eskuan hartu ezin ditekian bezalaxe (optimisten batzuek baietz uste omen dute : ba, orduan, zirkora !). Horrela esaten da naziotasunaren ezaugarri ta konponenteak hizkuntza, kultura, kondaira-elkartasuna, etab. direla. (Azken-finean ez dago naziotasunaren definizio guztizkorik). Hoetako

faktore bat bereziki estimatzen duenak eta faktore horrixe gauza handirik begiratzen ez dionak nazioaz hitz egiten badute gauza materialki bat-bera ta formalki bi ezberdin esaten dute, oharkabeki. Hamai-ka komeria sortzen da, orduan, solasean, hitz bata esanahi birekin edo gehiagorekin bait dabil gora ta behera. Adibidez, marxista klasiku askok kapitalismoaren haroan bakarrik onhartzen ditu naziotasunak...

Baina hizkuntza naziotasunaren faktore bezala onhartu ondoren ere ez dira korapiloak oro askatu : hizkuntza zertzat eukitzen den dago oraindik. Zein garrantzi aitortzen zaion faktore horri (naziotasunaren beste faktoreen kalterik gabe). Hartatik sortutako diferentziarik ere ez da falta. Halakoxe arloetan gabiltza gu ere, baina ez gara lehenengoak, halafede.

Makina bat halako ikusi ahal izan bait dugu, esaterako, Yugoslabia-ko naziotasunen artean. Har ditzagun bi sozial-filosofilari : E. Kardelj-arentzat hizkuntza ez da naziotasuna baloratzeko faktore garrantzizkoena ta gutxiago bakarra. Eta Kidrič-en teoriara makurturik, hizkuntza naziotasunaren oinharrikotzat aitortzen duenean ere, guztiz miresgarriki *literatur-hizkuntza* ulertzen du nazio-hizkuntza bezala... Bestelakotan sozialismoaren materialismoa arriskutan jar ditekela iruditzen zaio apika Yugoslabia-ko filosofilari ofizial eta politiku kargudunari. Ulerkera honen kakoa garbi dago : gizonen elkartasuna, funtsean, produzio-harremanek *bakarrik* (edo-ta lehen-lehenik eta azken-azkenik) zertzen dute; eta harremanotako adierazpide edo komunikazio-bide gisan bakarrik hartzen du Kardelj-k aintzakotzat hizkuntza. Adierazpidea bera, aldiz, tratu-gisako-edo (Rousseau ez dabil urruti!) legezko adierazpide instituzionaldu edo juridiku bezala ulertzen du. Ozta-ozta gainestruktura soil bezala... Kardelj-k ba daki nazioa ta hizkuntza biak batera sortu zirena, sortu edo bilakatu. Baina izatearen (être) logikaren aldetik beste honela adierazi ahal izango litzake haren pentsakera, bilakatzearen (devenir) mailan ez horrela agertu arren : produzioko faktore x eta z izan dira nazioa sortu dutenak (haren esistentziaren arrazoi bezala, ez kausa bezala), eta $x + z$ faktoredun nazioak hizkuntza sortu zuen (logikazko jarraikitasunean, ez denporazkoan), haren premian bait zegoen bere produzio-jardunean. O. Mandiç Zagreb-eko Unibertsidadean Irakasle denak, aitzitik, naziotasunkonzientziaren sorkunderako nahiz izaterako betekizun erabakitzailea aitortzen dio hizkuntzari, erabat. Produzio harreman orokorretan ari zen populu-sail konkretu batek bere batasunaren sentimena irabazi bazuen, hizkuntzari zor zaio konzientzia hori, beste ezeren aurretik. Mandiç-ek, ba, ezin onartuko du hizkuntzak « errenazimenduaren ideologiazko seinale » omen direlako esatera Kardelij-rena.

Horra ba. Hizkuntza estimatzen ez duena ezin hizkuntzaz gehiegi arduratuko da. Egia, hizkuntza estimatzen ez duenaren okerre-na, gehinetan, Machado-ren « desprecia cuanto ignora » harek salatzen du, erruki askorik gabe.

Baina ba dago jakitezko ez-jakite bat, — Euskal Herria-ren kasuan behintzat taktikaren izenean agiri dena. Idazlea herriarekin dagoen artean obligatuta dago herriko gorabeherekin eta joerekin batera bere

eginkizun ta asmoak beti berriro berpentsatzera. Politikazko joerak baztertu gabe, noski. Hortakoz, gaurko euskalzaleak ezin barkatu dio bere buruari galdera : zergatik ari gara euskeraren alde ahaleginetan ahalegiten, eta zertarako? Ba al dagokio herri honen eginkizunen artean lekuren bat euskalzaletasunari, eta zein? Idazleak bere lana herriaren ekintzaren baitan koadratu nahi badu, galdera hau, garbi aitortzeko, politikazkoa da. Politikazkoa, — hizkuntzari buruzko politika ezberdinak, hots, nazio-politika ezberdinak eskatuko ta sorraraziko lituzketen Kardelj-ren eta Mandić-en iritziak bezalaxe.

Gure galdera, ba, egoera batekin sortutakoa da, eta egoera horretxek eman dion formari jarraiki, muga jakin batzuen barnean ibiliko gara. Gure asmoa ez da naziotasunaren eta nazioartekotasunaren dialektika ilunean argi egitekoa, halare. Hizkuntza baino gehiago da nazioa, noski. Baina guk hizkuntzaren faktore hauxe bakarrik azterkatuko dugu zuzenki; naziotasunaren eta nazioartekotasunaren marquak ahaztu gabe, ordea.

Hain zuzen horregatixe hasi gara nazio-kontuarekin. Gizarte-arazoa zuzentzeak eta nazionarteko harremanak taxutzeak, nazio-arazoa egokitzeko eskatzen dute. Nazio-arazoa izan zer den jakiteko ere, eta derigor nola konpondu jakiteko, gurea bezalako kasuetan, hizkuntzaren arloa ikusi behar da lehenik. Hizkuntza ez da, noski, nazioa. Baina, eta naziotasuna zerk egiten duenentz galdera oraingoz alde batera utzita, hauxe da agirikoa : gure nazioak ba dauka hizkuntza bat. Eta hizkuntza hau da, *gure kasuan* (zer axola dio abstrakti ta nunahi ez horrela izateak?) gure herriaren ezaugarririk jatorrena.

Hizkuntza hortaz arduraturik nazioaz arduratzen gara; ez gabiltza filologiazko axolaz-edo bakarrik.

B) Printzipiozko soluzioaz

1. BA AL DAGO LENIN-EN SOLUZIO-EREDURIK ?

Euskal Herria-n ba dauzkagu, taktika omen dela-ta, edo ideologia baten printzipioengatik, euskerarekiko ardura errezeloz eta espaz ikusten dutenak. Alegia, politikazko ardura; ezen-eta filologilariak eta gisakoek hizkuntza « beneragarri » honen gainean eta azpian mila bitxikeria jarrugitzeari edozeinek derizkio ondo.

Aipatu horiek, ba, Errusia-ko ereduaz mintzo zaizkigu, ikasbide batez bezala : Errusia-ko erreboluzioaz mintza gaitzen, hortakoz.

Errusia-n, entzun ohi denez, ederki erabakita dago naziotasunen arazoa. (Lenin-ek, halare, beste zerbait aitortzen zuen 1922-an, hil baino urte bi lehenago : « Kalte handi bat sortu diet, neure zabarkeriaz, Errusia-ko langileei... URSS-eko errepublika guztiei aitortzen zaien autonomia aipatzen da beti, baina ez dago batere holako autonomiarik egiazki egon »). Utz dezagun hori egia ote denezko galdera, ta itzul gaitzen Errusia-n (Lenin-ek) eramandako bideari hurbilagotik begiratzera.

Lenin eta Roy-ren eztabaidarekin arazo-molde bati eskein lekiokan askabide bi erakusbidez tatu dugu. Alegia, gizarte-gauza edo egoera bat-berari eman lekiokan bi erantzun-molde. Baina, egia esateko, Euskal Herri-ko arazoari beste askabide-ereduren bat aurkitu beharko litzaioke sozialismoaren kondairan. Ez bait da zilegi Errusia-ko ereduaz besterik gabe mintzatzea, aurretik bi puntuok argitu arte :

1. Nolako egoerari erantzuteko asmatu zen Errusia-ko ekintza-eredua.
2. Eta Errusia-ko nazio denak, erreboluzioaren bezperetan, berdintzea txit abstratki epaitzea bait da, Errusia-n eredu bat bakarra ala gehiago erabili ote zen argitu beharko litzake. Baldin-eta marxismo-leninismoak galdera edo egoera bat-berari erantzun bi (Lenin-Roy) eman ahal izan badio, zilegi da galdetzea, baldintza ezberdinetako nazio-arazoekin nola jardun izan duen. Zentzun konkreturik gabeko solasa litzake, Errusia-ko eredu horiek biak argitzeke aipatzea.

Ohargarria da Lenin-ek nazio-askatzea burgesiarentzat utzi arren, eta Roy-k proletargoaren eginkizuntzat emanda ere, biok bat datoze-la nazio-burruka lehen-lehenengo unetik hasi beharrari dagokionean. Eta orobat ados biok, proletargoaren interesen aldeko ekintza ere geroagorako ez luzatu-nahian. Beraz, bai Lenin-ek eta bai Roy-k uste dute, teoriazki behinik-behin, hasieratik beretik plan-egin behar dela eginkizun bioi (nazio-zale ta sozial) erantzungo dion ekintza-moldea.

Zergatik ? Kapitalismoak, berez Erresumaz gaindikoa izan arren iadanik Erresumari lotuta diarduelako. Erresuma, noski, metropolia ta koloniak osatzen dute ekonomiazko zentzunean ; hots, kapital-mordo batek berarentzat mugatu ta egituratu duen eremua da Erresuma. Lenin-ek kapitalaren logikan ikusi izango zuen Frantzia-k Algeria ta Portugal-ek Angola, askatasuna ukatzeagatik, eskualde edo probintzia deklaratzeko. Horiek guztiak, nolabait esateko, kapital-sorta baten etxea bait dira, produzio edo salmentaren norgehiagoketan lehiatzen edo oldartzen ari zaizkion beste kapital-mordoei debekatutako barrutia. Erresuma kapitalaren lehoin-zuloa da.

Lenin-ek eta Roy-k ba zekiten, halare, Marx-ek ere ba zekien bezalaxe, proletargoaren erreboluzioa ez dela kapitalaren ukazioa, kapitalaren gaurko mugaketena baino, eta -itxaro zutenez- ez mugadura sozialena bakarrik, nazionalena ere baizik. Hain zuzen mugaketaok gizonaren eta herriaren naturalezaren aurkakoak direlako. Mugaketaok ezarritako Erresumaren baitan ari da klaseen arteko gatazka larritzen. Hortakoz, bai nazio-burrukak eta bai burruka sozialak birrintzen dituzte mugaok, eta bi moldetara dago haiek birrindu beharra ere (Marx-ek Erresuma iraungi egingo zela uste zuen).

Horrela ikusiz gero nazio-askatasuna, berez bakarrik, ez da kapitalaren zatiketa berria besterik. Alegia, kapital-mordo batek, zahararren baitan, muga berriak ezartzea : muga sozialak funtsean ez lirake besterik gabe aldatuko. Eta alde hortatik behintzat ez dirudi sozialista egiazko batek nazio-askatasunaz asko axolatu beharko lukeanik, alegia, nazio-askatasunaz bakarrik, eta ekonomiazko interesengatik... (uste dugunez, izan ere, jendea ez da ekonomiazko arrazoiengatik bakarrik mogitzen).

Eta halaxe da : utopiazko planteamolde batetan ez dago zergatik nazio-arazoaz kezkatu. *Erreboluzio-kolpe* batekin kapitala herri langilearen eskura (hots, ez Erresumarenera) etorriko dela uste duenarentzat berekiszako bidez sortuko litzake, erreboluzio sozialistarekin, klase-interesezko egituren deuseztatzearekin, nazio-askatasuna. Beraz, klase-burruka hutsetan bermatu beharko luke kapital-mordo baten mendeko langileria osoak... (Marxista baino anarkistago den irudipen honen hurbil-hurbilean dabil zenbait euskaldun, dirudienez).

Planteamolde hau, hain garbia ta txukuna izan arren, ez da sekula Lenin-ena izan. Lenin-ek ba zekien, nunbait, erreboluzioan ez dela ezer berekisa gertatzen, eta gutxiago Erresumaren deuseztatpena. Batez ere, kapitalismotik komunismora ez dela derrefente iragaten. Kapitalaren muga sozialak aspaldi eratxita dauzkaten URRS eta Txina-ri begiratzea aski da gaur, bestalde, (iadanik langilariaren eskuetan dagoen) kapitalaren muga naziotarren hauzia berekisa konpontzen ez dena jakiteko.

Horregatik, utopiazko planteamolde horri kondairazko faktore humanisten, eta areago, ekonomiaren beraren, egindako erreboluzioen irakaspenen e. a. izenean jarri ahal izango litzaizkiokean eragozpenak alde batera utzirik, *erreboluzio-konzeptu* edo burutapenak berak aditzera ematen duen zerbait erakutsi behar da hemen.

India-ko langilariari eta Ingalterra-koari burruka sozialaren eredu bera aurkeztea, haien premiak eta eginkizunak ezberdinak izaki (eta premiak sortzen du konzientzia, Marx-en arabera), burugabekeria galant hutsa da. Erreboluzioa gauza konkretutzat daukanak ba daki, edo jakin beharko luke, zenbait eta zenbait holako eginkizun dagoen herri bakoitzarentzat. Jarraitasuna erreboluzioarentzat ere beharrezko delarik, ez ekonomian, ez juridikuki, ez kultur-politikan eta ez beste mila esparrutan sor ditezke India-n eta Ingalterra-n egitura sozial berdinak. Euskal Herria-n eta Burgos-en ere ez. Kapitalaren ukazio-baieztapen dialektikazkoak molde ta maila *askotan* egiten eta egin behar bait dira, azkeneko ukazio-baieztapeneraino heldu arte. Eta hartaraino, hau da, komunismoraino irixteko bide luze bat ibili behar da aurrenik. Hortarako, aldiz, dialektika hortan erreboluziogintzarik abiatzeko alegia, konzientzia behar.

Kapitalismoaren ukazioak, hortakoz, Erresumen ukazio ere izan beharra dauka. Ez, agian, Marx-ek uste bezala; baina printzipioak ez du baliotasunik batere galdu.

Hain zuzen Lenin-ek nazio-arazoa naziotasunaren definizio aurrez-erabakitakoekin azterkatzen ez zuelako, ezpada egoera konkretuen gainean nahi zuelako hura konpondu, da beharrezkoa Lenin berezkuntza askorekin irakurtzea. Esaterako, gorago azal dutako II Internazionalen ektabaida hura nazioa ta erresuma luze-zabal berdinekoak direnerako (*de facto* edo asmoetan) jarrita dago. Planteamolde hori, hortakoz, ondo legoke Angola-ko ta Portugal-eko proletargoak elkarri buruz nola jardun argitzeko, edo-ta India-ko nazioa Ingalterra-koari kontrajartzekoan, etc. Baina India-n bertan naziotasun bat baino gehiago daukagu, Angola-n bezalaxe, eta berdin da Ingalterra-n bertan

ere, zentzun hertsian. Hemen, ba, naziotasunaren politikazko ta ekonomiazko konzeptuarekin soilki dabilkigu Lenin. Izan ere, zentzun hontan, Bretaina Handia-ko nazio bakarra Ingalterra dela esan leike, ezen-eta nazio inglesaren instrumentu bihurtu bait dira Bretaina Handia-ko Erresuma-egiturak politikazki eta kultur-sozialki. Berdin da Frantzia-n, nazio asko egon arren, bat bakarraren instrumentu bilakatu bait da Erresuma. Eta Espainia-ko egituretan, orobat, *Celsius-gizona* esan genezakean hori erdalduna da, ez euskalduna, katalana edo galiziarra.

Berdin mintza diteke Lenin nazio batez bezala India-ri buruz jardutekoan : zanpatzen duten egituren aldetik so-eginda, eginkizun berdinekin agiri bait ziren hango nazio denak, guztiak naziotasunaren instrumenturik gabe.

Baina euskaldun proletarioa ta erdaldun berdina, Espainia-ko egituren azpian zapalduta egon arren, ez daude berdin zapalduta. Ezen-eta egitura sozialista on batzuk erdaldun izango bait lirake erdaldunen-tzat, hots, ez gaurkoak berak, baina bai gaurkoak bezalaxe ta gaurkoak bezain erdal-herriaren instrumentu. Erdaldunak aldatu egin behar duen tokian, horregatik, *sortu* egin beharra dauka euskaldun proletarioak, etorkizuneko Erresuma euskal herriaren instrumenturik izatekotan. Sor ahal izateko, berriz, sortu-beharraren konzientzia euki behar da, Eta konzientzia ekintzaren labean goritzen da.

Batek aldatu eta besteak sortu egin behar izanik, ba, arras dinamika ezberdineko dialektikan daude bi herriok ezarrita, naziotasunari dagokion aldetik.

Behin berriro, bere garaiko sozialdemokrata gehienak baino aber-tzaletasunaren aldekoago portatu zen Lenin II Internazional hontan ere. Hain zuzen lehenengo hau ta bestea gero egin behar omen dire-lako eskemarekin dabiltzanak txundituko dituen Lenin-ek *abertzale-tasunari klase-burrukaren aldean damaion lehenagotasuna izango da...* Baina Lenin estratega zorrotz batez gainera filosofilari argia bait zen, eta haren jatoritasun sozialistaz eztabaidatzen hasterik ez bait dago, lehe-nagotasun hori *itxurazkoa besterik ba ote den* galdetu beharko da, eskubide onean. Langileriaren klase-garaitzapena nazio-askatasunaren aurre-baldintza dela esango al dugu (Roy-ren itxurara), edo-ta alderan-tziz, nazio-askatasuna dela benetako klase-burrukaren aurre-baldintza (Lenin-enera)? Gure ustean ez batik eta ez besterik : dialektika ze-haro abandonatu nahi ez badugu ez dago holako bikoiztasun itsusia sortzerik, — eta, berriro gure ustean, Lenin-ek ez zuen inoiz horrela-korik egin.

Lenin-en nazioari buruzko idazki, mintzaldi ta erabakiak azterka-tuaz, han eta hemen sakabanatuta nazio-konzeptu ezberdinak darabilz-kiela iruditzen zaigu. Eta ongi da, Lenin ez bait da propio naziotasuna definitzen ari, ezpada *nazio-konzeptu deskribatzaileekin* aldian aldiko gizarte-egoera maiseatzen. Honi gogoan eutsi gabe ez legoke Lenin-en jokabide lehen-ikustean kontraesanezkoak ulertzerik. Nahaste hau, halare, Lenin-en egunetan beretan sortu zen. Martow-ek, esaterako, ezin ulertu zuen zergatik Lenin-ek Suomi edo Finlandiari askatasuna eman nahi zion eta Ukraina-ri ez.

Beraz, ez ote dago naziotasunen arazoa zuzentzeko *Lenin-en formula*rik? Gure gaia nazioa bera ez baino hizkuntza denez gero, ezin sar gintezke orain Lenin-en nazio-burutapenak xehetasun guztiekin aletzera. Horren lekuan, Errusia-ko erreboluzioan nabarmen-arazi ditekanean formula edo eredu bi erakutsiko dugu bakarrik. (Saiakera hoetan erreferentzia bezala bakarrik hartzen da Lenin. Ba dugu Lenin-i noiz-pait saiakera berezi bat eskeintzeko asmoa).

Ezaguna da Lenin-ek ez zuela hain goiz espero erreboluzio sozialista. Autore hau ta Errusia-ko erreboluzioaren kondaira-aurrea axaletik bederik miatu dituen edozeinek daki zenbait zalantzaren ondoren abiatu zen azkenean erreboluzio hau. Baina abiatu bazen abiatu zen, ustegabeko aurrez-emanekin halare (Marx-ek ustegabekoekin behintzat) eta gaur haxe da ardura gintezkean galdera : zein eskema erabili zuen erreboluzio honek naziotasunen arazoan?

Komunisten batzuei entzun ahal izaten diegunagatik honelakotsua izan zela esango litzake : *lehenengoa*, Kaiser edo Ksar eta haren inguruko burgesalgo guztia uzkalteza izan zen; hots, lehenengo egitekoa erreboluzio sozialista da. Hau egin eta *gero* burutu zuen nazioen aldeko erreboluzioa Aginpide sozialistak.

Honelaxe jarri nahi lukete euskal arazoa ere.

Baina hori ez da inola ere guztiz egia. Ez dago Errusia-ko erreboluzioa, alde hontatik, eredu bat bakarretara labur-biltzerik. Ezen-eta Errusia-ko naziotasunak berak egoera franko ezberdinetan kausitzen zirenez gero, ez bait zituen Lenin-ek sekula eredu bat-bakarraren zakuan sartu. Jokabide ezberdinak erabili, oster, bai. Nola jarriko zuen ba berdin nazio-arazoa mendietan edo estepan galduta zebiltzan *ez konzientzia sozial eta ez nazio-zalerik gabeko* nazioentzat, eta *konzientzia sozial nahiz abertzale bortitzeko* poloniar, suomitar (finlandiar) eta ukrainiarrentzat? Ez nazio-konzientziarik eta ez konzientzia sozialik zeukan basa-herriari *eman* egin behar zitzaiola konzientzia hura, esan leike. Ta holaxe izan zen : gisa kontakoa zenbait herriri erreboluzio sozialistak erne-arazi dio nazio-konzientzia.

Esker onez aitortzekoa da Aginpide Sobietarrak sortu diola URSS-eko zenbait herriri kondairan lehenengo aldiz eskola ta idazkera bera ere... Halako herriek herri-konzientzia irabazi ahal izateko beharrezko aurre-baldintza zen erreboluzio sozialista. Halakoentzat egia da lehenengo erreboluzio sozialista ta gero nazio-askatasuna burutu behar zirena. Erreboluzio sozialista bide batez industriazkoa ere bai bait zen, hots, erreboluzio sozialistak aterako bait zituen laborantzazko egitura hauzietatik (eta beren heldugabezia sozialetik) industriazko edo lantegizkoetara (ta politikazko herri-bizitzara). Baina eredu horrek ezin balio zuen herri-konzientzia ta konzientzia sozial erneko naziotasunentzat. Eta Lenin-ek ere ez zuen erabili halako herrientzat.

Erreboluzioko egunak baino lehenago nabari zen gordin oso Errusia-n naziotasunen arazoaren garrantzia. Stalin-ek, Lenin-ek oniritzi ta goretsitako lan batean, ksarismoaren mendeko naziotasun guztien beregaintasuna eskatu zuen. Naziotasun-arazoetarako Komisario izen-

datuko zuen geroago Lenin-ek Stalin. Pjatakow eta Bucharin ziren erreboluzio-aitzineko aldi hontan Stalin-en aurka eta Errusia « batua-
ren » alde lehiatzen zirenak. 1917-ko *maiatzean* (maiatzaren 12-an diogu:
beraz, urrileko erreboluzioa baino bost hilabete lehenago ta Lenin Erru-
sia-ra itzuli ta hilabete eskasera !) Lenin Bucharin-en aurka ta Stalin-
en aldeko agertu zen garbiki. Baita Polonia-k eta Suomi-k bertan-behera
askatasun osorako eskubide guztia zeukatela aitortu ere. Hitzaldi hon-
tante bertan egin zuen Lenin-ek, gure usteen erabakitzailea den berez-
kuntza : herri horiek berak ordutixe aske izateko dretxoan deklar-
atzearekin batera azaldu bait zuen *beste* Errusia-ko herriek geroago
(Lenin-ek : denporarekin) burutu ahal izango luketela, nahi izanez gero,
beren nazio nahia. Halare Lenin-ek ez du inoiz esan, « geroago » hori
derrigor erreboluzio-ostearekin berdindu behar denik.

Lenin-ena omen delako planteamolde hori, ba, Lenin-ena ez baino
Bucharin-ena da berez.

Lenin mintzatu eta 17 egunetara (Errusia-ko egutegian *Ekainaren*
11-an, gurearen arabera maiatzaren 29-an) sortu zen Alderdi Komunista
nazionalen Sobiet edo Biltzarrea Petersburg-en : ukraniarrek, errusia-
zuritarrek, Baltiko inguruko eta Kaukaso mendietako herriak, jude-
guak eta mohamedarrak eskuhartzen zuten Sobiet-Buruzagitza hontan
(jatorrizko errusiarrez landa, jakina !). Biltzarre honek mahainera
ateratako lehenengo hauzia, hain zuzen, Lenin-ena omen dela entzuten
den ereduaren xuxen-xuxen kontrastekoa izan zen : zein hertsiki bate-
gin behar zen eta nazio-burrukak moteldu behar ez ote ziren galdetu
ordez, naziotasun bakoitzari une hontatixe norainoko beregaintasuna
aitortu behar zitzaion. Lenin-en proposamendua nagusitu zen : Suomi
ta Polonia libre, ta besteei autonomia-eskubideak aitortu zitzaizkien.

Ikusten denez, ba, « federazioa » ez da erreboluzioaren ondorene-
rako asmorik izan Errusia-n, hasierako oinharria baino. Eta, kasu
bitan, federazioa ezezik askatasun osoa ere bai.

Ekainean zen hori, eta Irailerako eratuta zegoen Konstitu-
zio-Buruzagitza bat, beste naziotasunen batek ere askatasun osoa nahi
izanez gero hartarako proposamenduak azterkatzeko, eta baieztokoa,
kunpli-arazteko. Hanartean federazio bezala jarraituko zuten herriok.
Hil hontan bertan eskatu zion Herrien-Sobietak Bitarteko Aginpideari
naziotasun guztien autonomia. Kerenski-k ez zion amor eman nahi
izan : irailean Errusia errepublika deklaratu zuenean aipurik ere egin
gabe utzi zuen arazo hau. Egun haietantxe bertan bildu zen, halare,
Herri-Sobieta Kiew-en, 93 lankideren bitartez Errusia-ko naziotasun
gehienetako ordezkariekin osatuta. Biltzarre hau ukrainiarrek deituta-
koa zen, eta bertara etorritako sozialista poloniarrek eta suomitarrek
federaziotik landakotzat gelditu ziren iadanik, herri teoriiazki libretako
ordezkari bezala. Suomi-ko ta Polonia-ko sozialistak beregain agiri
dira iadanik : Errusia-ko erreboluzioa ez da Suomi edo Polonia-koa.

Erreboluzioa baino lehenago hau guztia. Hilabete geroago (alegia,
urrileko erreboluzioarekin) Aginpidea eskuratu dute sobietarrek, eta
beste hilabete baten buruan, *Hazileko Agiri* ohorezko ezagunean, nazio-

tasun guztien askatasun-eskubideak lege-indarrez finkatzen dira. (Ez nahas 1922-ko Herri-Sobiet Elkartuen Biltzarrearen Agiriarekin!). Lenin-ek eta Stalin-ek izenpetutako Hazileko Agiri hontaz bai, esan diteke, hauzian daukagun planteamoldeaz baliatzen dela : ezen-eta federazioko herrientzat pentsaturik bait dago aurrenik, egon ere !

Lenin-ek, ba, URSS-eko erreboluzioa egin zuenean ez zuen Suomikoa edo Polonia-koa ere egin izan nahi, hoek ere ksarismoaren mende egon arren.

Hazilean Ukraina-k beregaintasun osoa erabakitzean sobietarrek eta Ukraina-ko komunistek haren aurka Charkow-eko Gobernu komunista-edo *federala* sortu bazuten, eta honekin Suomi-ri eman zitzaion askatasuna Ukraina-ri ukatzen bazitzaion, eta Armada Sobietarrak Ukraina indarrez menderatu bazuen, hori ez zen sekula izan erreboluzio sozialistaren lehenengotasun-teoriaren batengatik, Ingalaterra-ren eta Frantzia-ren interbentzioagatik baino. Ez da ahaztu behar garai hortan Ukraina-n zegoela Kerenski, eta Aliaduek sozialismoaren aurkako gaztelu bihurtu nahi zutela Ukraina. Ez da ahaztu behar egoera honixe begira idatzi zela Hazileko Agiria.

Garbi oso azaldu zuen 1918-ko urtarril edo hilebeltzeko Herri-Sobieten III-garren Biltzarrak zergatik ez zitzaion Ukraina-ri ematen, Suomi ta Polonia-ri osotoro aitortutako askatasuna : Ukraina-ri mugatu egin behar zitzaion askatasuna, *kapitalismora itzul ez zedin*. Eta expresis verbis azaltzen da : Ukraina-n nagusiturik-edo zeuden Langile-Sobietak, Polonia-n eta Suomi-n, aldiz, Aginpide Sobietarrik ez zegoen oraindik, eta hoek nazio-bidetik joan beharko zuten sozialismora.

Guk honelakoa aurkitu dugu Lenin-en planteamoldea. 1922-ko abenduaren 30-an Herri-Sobiet Elkartuen Biltzarreak aitortutako nazio-eskubidearen zentzuna argitu ta zedarritu beharra sorturik, honelakoxe Lenin-en deskribizio bat irakurri diogu euskaldun komunista bati : « Había quien propugnaba por un excesivo centralismo y quien defendía el separatismo... (Lenin) al tiempo que resaltaba el valor del propio hecho de la formación de la Unión de Repúblicas Socialistas Soviéticas, criticaba enérgicamente, a los que de un modo o de otro mantenían posiciones chovinistas de gran potencia o nacionalistas ». Oroitaraztea ez da alferrik izango, honezkero 1922 dela.

Baina zer ulertzen da hemen txobinismo-gisa eta zeri erasotzen zaio ? Ez goaz txobinismoaren arriskuak kaskartzera, haren zentzuna argitzera baino. Eta abertzalekeriazko grinaz atzera parlamentarismora ta egitura zaharretara itzuli-nahiari deritza garai hontan txobinismo. Puntu hontan 1918-an bezalaxe 1920-an eta berdin 1922-an eta 1923-an, txobinismoa gaitzesten denean ez da hortantxe bestetan pentsatzen. Edo-ta bai, hobeki : txobinismo zentralistan ere bai. Beraz, gaitzesten den txobinismoa ez da nazio-nahiaren gehiegikeria edozein, guztiz konkret iadanik menderatutako kapitalismoaren nazio-nahiaz baliatunahia baino.

Printzipio hau URSS-eko Alderdi Komunisten XII-garren Biltzarrean, 1923-ko Apirirlean, Stalin-ek ondo finkatuta gelditu zen : « Batzutan naziotasunen askatasun-eskubideak printzipio ohoragarriago bati kontraesaten dio, alegia, proletargoak daukan eskubideari, behin *Aginpidea eskuratzu gero* (azpim. gurea) bere nagusitasuna sendotzeko. Halakoetan ez da zilegi ta ezin leike nazioaren askatasun-eskubidea langileriaren kalterako erabil, hau da, Proletargoaren Diktadura azken onera eraman ahal izateko langileriak berez daukan eskubidea galarazteko ». Hamar hilabete geroago hil egin zen Lenin. Beraz haxe da Errusia-n naziotasunari buruz Lenin-en itzal eta ardurapean egindako nazio-politikaren planteamoldea.

Azkeneko printzipio hau atzekoz-aurrera erabiltzeak ez duela balio, alegia, ez dela zilegi erreboluzio ostean egiten den abertzaleatasunaren mugakuntza erreboluzio aurretik egitea, Lenin-ek berak eman zuen aditzera, Bucharin-en eta Dershinski-ren aurka : Suomi-ri askatasuna ematea mendeabaleko kapitalismoari hango ate guztiak zabaltzea ta amor ematea zela eragotzen zuten hoek. Ez arrazoirik gabe, Suomen abertzaleatasuna gehien-gehienik burgesalgoaren eskuetan bait zegoen. Baina Lenin-ek bere asmoan iraun zuen.

Zergatik ? Borondate ez guztiz garbikoren batzuek maliziatsu idaroki izan dute, Lenin-ek bereziki kuttun zuela Suomi... Egia dirudi Lenin-ek Suomi-n ere sozialismoa berehalaxe nagusituko zen ustea zerabilela, ezagutzen bait zuen hango sozialdemokraten suharra. Dena dela, Stalin-ek emandako arrazoiak Lenin-ena zela dirudi (alegia, sozialismorako bide nazionalaren tesiak).

Suomi-ko Guduak alternatiba gorri-gorria bota zion Lenin-i begien aurrera, eta huraxe dugu gaur Lenin-en bururazioak ezagutzeko kako jatorrena. Nazio-nahien (eta hain zuzen nazio-nahi burgesen) gainetik nolanahi erreboluzio sozialista nagusiarazi nahi izan baldin bazuen Lenin-ek, Suomi-k *Lenin-en aurka* lortu zuela askatasuna esan beharko litzake. Baina ez zituen Lenin-ek 1918-ko Hazilean Errusia-n inola ere sobera ez zeuden gudari-talde sobietarrak Suomi-ra nazio-batasuna zaintzeko bidali, alegia, abertzaleen aurka. Ezpada proletargoaren jagole izateko soilki. Suomi-ko « Anai-Gudu » trixte hau Anai-Gudu edo Askatasun-Gudu izan ote zen argitzeko ei dago oraindik. Zer esanik ez, burgesek, zinki benetako Askatasun-Gudutzat daukatela. Eta benebenetan, lehendabizi proletargoaren burruka ta gero nazioarena egiteko asmoa Lenin-en planteamoldetzat erakutsi nahi digutenek logika galdu ez badute, kontutzxoago ibili beharko lukete Lenin-en alternatiba honen aurrean, gudu hau Lenin-en aurkako Askatasun-burruka bihurtu nahi ez badute. « Zaindari Gorriak », proletargoaren erreboluzioa nolanahi premiatzeko, Suomi-ren askatasuna porrokatzeko ere gertu zeudela esan nahiko bait luke horrek. Lenin asko ohoratuko ez lukean ipuina haxe, eta ez Suomi-ko ta ez URSS-eko sozialistek entzun nahi luketena !...

Lenin Suomi-ko herriaren zanpatzaile bihurtzera garamazkike, ba, esamesetako planteamolde bikoitz delako hori, berezkuntzarik gabe, harixe egozteak. Aitzitik, « Zaindari Gorri » jokabideak berak erakusten du garbi asko, gure ustean, bestelakoak zirela Lenin-en asmoak, eta

« langile-klasearen eskubideak jagoteko neurriak hartuaz » konformatzeko agindua zeramatela egiazki gudariok. 1917-ko abendua zen, eta nahikoa izango zitzaion Lenin-i Errusia-n ekindako « urrileko erreboluzioa » Suomi-ra hedatzea. Suomi-n zeuden gudari sobietarrek egin zezaketen hori. Horren ordez, Suomi-ren beregaintasuna erabat errespetatuaz jokatu zuen aldioro Lenin-ek. Zaindari Gorriok langileei armak banatu, e.a. egin zuten, baina ez heuren guduan esku-hartu. Oraindik Errusia zen herri batenganako hainbeste errespeto, Lenin-en Petersburg-eko hitzaldian agiri da ezpairik ez uzteko moduan : « Suomitar burgesek Alemania-n erosten badituzte iskiluak, noizpait suomitar langileen kontra erabiltzekotan, guk errusiar langileekin itun bat egitea proposatzen diegu hoiei ». Beste batetan, halare, Suomi-n ez sartzea justifikatzeko : « proletargo garaileak ezin dio bere zoriona beste herriren batekari derrigorrean ezarri, egintza horrekin bere garaitzapena dudagarri bihurtu gabe ». (Gaiuntzekoan, Engels-ena da esaldi hau : Kautsky-ri gutuna, irailak 12, 1882).

Bukatzeko, ba : Lenin hil arte Errusia-n erabilitako planteamoldeotan bi kasu agiri da, klase-burrukaren lehentasuna nazio-burrukaren gainetik erabili ta nagusiarazi ahal izateko ginoan : nazioak nazio-konzientziarik ez daukanean, eta nazioa sozialismora iritxi ondoren (atzera kapitalismora itzul ez dedin).

Aldez beste, nazioak nazio-konzientzia ta konzientzia orobat soziala daukanean, nazioari berari dagokio nolako klase-burruka egin erabakitzea.

Azkeneko kasuan, halare, burgesia nagusi dabilelako klase-burruka egiterik ez balego, Lenin-ek langileriari laguntza eman bai egiten dio, baina ez inoiz nazio-askatasuna edo nazio-nahia ikutu ere.

Lenin-ek Suomi-ri buruz kolkoan zerabilzkien itxaropenak bete ez direla ikusita, agian Lenin-ek huts-egin zuela pentsatuko luke norbaitek gaur. Ez da hau gure arloa : huts egin edo ez, haren heriotzatik hamabost urtetara Stalin-ek sortuko zituen planteamolde ta jokabideak Lenin-i bizkarreratzea antihistorikua da. Stalin-en asmoak, zuzen ala oker, ez ziren Lenin-enak izan (gomutarez dezagun, 1913-an ere franko erdirakoi agertu zela Stalin, gerora Lenin-en iritzietara bildu arte). Beraz, Euskal Herri-an Lenin aipatuz nazio-zaletasunik gabeko klase-burruka garbia-edo nahi dutenek bietako bat egiten dute : edo Lenin aldrebes jarri, edo-ta Lenin nolabait, oso nolabait zuzendu...

Sozialismoa ez bait da iadanik langileriaren dinamika soilik, ondo jorratutako pentsamolde ta sistema unibertsala ere baino. Galdetu beharko litzakeana, orduan, ez da Lenin-en asmoek eta planteamoldeak huts-egin ote duten, ezpada asmo haiek eta planteamolde hurra ulertzeko gai ez ziren sozialdemokrata langilerista suomitarrek sozialismoaren unibertsaltasuna ahaztu ta hondatu ez ote zuten, nazio-burruka ta klase-burruka elkartzen jakin ez zekitelako. Horixe bait zen Lenin-ek hasiera-hasieratik proposatutakoa, ta sozialdemokratek Suomi-n ulertu ezin zutena. Lenin-en eskutik ibili nahi zuten agian.

Guztien okerreana, halare, gaur berton oraindik hori ezin ulerturik ibiltzea da.

2. HERRIAREN KONZIENTZIA AURRE-BALDINTZA BEZALA : SUOMI-RI TA POLONIA-RI LABURKI BEGIRA.

Saiakera guztiz interesgarria izango litzake, lehenago sekula bere buruaren jabe izan gabeko Suomi edo Finlandia-n eta beregaintasun-egarri luzeko Polonia-n proletargoak ezik intelektualek ere, literaturak bereziki, hartutako jokabideak alderatzea. Suomi-n berria zen nazio-konzientzia : luzaro Sueden-en menpean egonik eta Suomi-ko aiton- seme ta handiak arras eta zeharo suedendiarturik bait zeuden, Suomin ez zen sortu nazio-konzientziarik oso berandu arte. Lantegiztapenak, baitipat, nazio-konzientziarik gabe aurkitu zuen gizarte suomitarra. Proletarioek ez zeukaten nazio-konzientziarik, proletargoaren burruka abiatu zutenean. Eta gero bapatean konzientzia hura piztu ta indartu bazen ere, burgesalgoaren aldetik etorri zen hura (Euskal Herri-an bezalatsu).

Besterik agiri da Polonia-n : 1772-an eta 1793-an gudu ikaragarri zailak egin arren Errusia-ren eta Prusia-ren artean banatuta (1793-an batez ere laborariak eta langileria izan ziren gudua egin zutenak), 1795-an Polonia zeharo izkututzen da Europa-ko lur-kartatik (Errusia, Prusia ta Austria-ren artean banatuta). Altxamentuek eten gabe jarraitu zuten eta zapalketak ere ezin sinistuzkoak sofritu zituen Polonia-k. 1867-an Galizia-n bildu zen laborari-mogimendu abertzale ta sozial radikal altxamentu, errebolta, gudu ta zapalketa ikaragarrien artean bizi zela, nazio-arazoaren erantzukizun guztia berak hartu ta nazio-arazoarekin gizarte-arazoa bateratzea lortu zuen. Polonia-ko abertzaletasunaren berezitasun handiena, hain zuzen, hauxe izango da : hemen egiazki herritarrak direla bai naziozaletasuna ta bai gizarte-arazoetarako delibaramendua. 1905-an Polonia-ko nobleziak Errusia-rekin adiskidetasuna ta rekonziliazioa egiten zituen berean, *sozialistok* altxamentu abertzale bat lehertarazi zuten !

Horregatixe, azterkatu ahal izan dugunez behintzat, polo bitatik dabilta Suomi-ko ta Polonia-ko literaturak ere : Suomi-n erromantizismoa da nagusi, gai berez sozialak erabiltzekoan ere. Mixerian hiltzen dan Aleksis Kivi poeta handia bera ere ozta-ozta inoiz injustizia sozialik egon ditekean bururaziora etorriko den. Koskenniemi nazional-romantiku ta klasiku-zale. Manninen, Goethe-zale ta formalista, etc. Suomi-ko literatura guztiz dago denporaren alturan : Valéry-joerekin, espresionismoarekin (« Tulenkantajat », zuzi-ekarleak elkartekoak) surrealismoarekin (Hellaakoski) ta nahi hainbat modernutasunekin beti ere. Beti dago Europa-ko azkeneko moduaz parekatuta. Bere barruko egoera sozialarekin bakarrik ez. Bigarren Mundu Gerrara arte behintzat bi joerak dirudite Suomi-n nagusi : klasizista (Koskenniemi) eta neorromantikua (Eino Leine). Europa-n nazismoa indartu zenean, 1930 jota, aurkitzen da Suomi-ko literaturan lehenengo erreazio radikal sozialista : « Kiila » (ernal-ziria) taldearekin, alegia, Arvo Tuurtainen, Elvi Sinervo, Viljo Kajava, Lauri Viita, etc. (Beguiraldi labur hontan ez da noski erakusten Suomi-ko literaturan dagoena, han falta dena baino).

Areago, Suomi-ko abertzaletasunaren teorikuek eta suspertzaileek ere (Hegel-en eskolakoak gehienbat) ez zuten gizarte-arazoaren artarik izan.

Suomi-ko literaturaren irudi eskemazkoa hori bada, itxura zeharo bestelakoarekin agiri zaigu Polonia-koa.

Poloniar literaturaren urre-aroa politikazko menpetasunarekin sortzen da, ta abertzaletasunez beteta dago dagoeneko XVIII mendean: erromantizismoa (A. Mickiewicz, batez ere). 1863-ko altxamentu herritarraren zapalketaren ondoren abertzaletasunarekin batera ardura sozialek ere zeharo irabazten dute poloniar literatura: errealismoa. E. Orzeszkowa-k judeguen eta emakumearen zori gaitza agertarazten du. M. Konopnicka-k laborarien mixeriaren deskribizio latzak utzi ditu. Errealismoa berehala iragango da, bere gordintasun guztiarekin, naturalismora.

XIX mendearen azkenetan eta XX garrenaren hasieretan «Polonia Gaztea» elkarte erreboluzio-zalea sortzen da: Zeromski, talde hontako ta poloniar literaturako prosaistarik handienetakoak abertzaletasun eta ardura sozialezko obra galanta uzten du. Epikan Reymont-en «Laborariak» dago.

XX mendearen barruraturik Broniewski-ren inguruan sozialismo radikala finkatzen da, 30 urteetan batez ere literatura guztiz aberatsa sortzeko: W. Wasilewska, L. Kruczkowski, H. Boguszevska, etc.

Suomi-ko literatura eskolakoago, landuago ta goitarragoaren aldean poloniarra herritarrago ta zakarragoa da, ta era berean agitz aberztaleago ta sozialagoa ere.

II. - PLANTEAMOLDE BATERAKO OHARRAK.

Auskalo zenbat joera dagoen gaurko euskal sozialismoan... Eta ez da harritzekoa joera ezberdinak egotea: hor ibiliko gara gizon garen artean. Eta uste zuzentzat bakoitzak bere aburuari eustea ere giza-legezko da. Gainera, tradizio luzea daukate Euskal Herri-an herejeeek, Lateran-go III-garren Konzilioak «bellum sacrum... adversus Navarros, Baschos» etab. deklaratu izan arren (alegia, gudu santua euskaldunen aurka).

Diferentzia batzuk ezinbestezkoak dira: irudipen ezberdin asko adieraz bait dezake sozialismo hitzak. Batzuk jarraitu nahi lirakean ereduengatik sortzen dira: Mosku-zale, Mao-zale, Txe Guevara-zale, Yugoslabia-zale, tab. Diferentzia guzti horiek ez dira inportantziarik gabekoak, baina, gaur-gaurkoz, erabaki konkreturen bati begiratzien dioten hainako inportante bakarrik, noski. Diferentziarik gehienak, halare, ereduaren aukera egin baino lehenago sortzen dira, hau da, bat-bederak posibletzat eta komenentzikotzat jotzen duenaren arabera. Guztiok bait dakigu erreboluzio batekin ere zerua lurrean inauguratuko ez duguna, ta zereginak direna borondatea baino lehenago kastatuko. Horrela, kontaduria bat egiten zaio, alde z aurretik, erreboluzioari, ta bidezko da horixe. Kontaduria horrekin erabaki ahal bait daitezke hel-

bururako ekintza edo helpideak. Baina honekin batera *marxismoa zer den*, alegia, *gaur* zer izan daitekean eta izan behar duen eztabaidatzen da azken-finean.

Beraz, marxismo ezberdin asko dago funtsean. Hori ez da gure artean bakarrik agiri, mundu guztian baino. Eta ez gaur bakarrik, Marx-en egunetatixe gerozko guztian baino (eta ongi esan leike, Marx-en baitan bertan ere Marx asko dagoela). Joera marxista ezberdinez irakurleak ikus ditzake: BRANKA 6, 1968, or. 12-22 eta JAKIN 35, 1969, or. 3-16 politikazko arloei buruz, eta JAKIN 26, 1967, or. 49-64 erlijioaz. Batez ere Kolakowski-ren saiakera piperduna *Aktueller und nichtaktueller Begriff des Marxismus* (Der Mensch ohne Alternative, 1967, or. 7-37).

Zerk banatzen ditu marxismoaren joera ezberdinok (eta batzutan elkar jan beharrerraino etsaitu ere)? Saiakera ugari egin da hontaz. (Nazioarteko interes- konfliktuez arduratu gabe galdetzen da hemen hori, prolema bereziak bait daude han). Kolakowski-k berezkuntza orokor batekin adierazten du: « marxismo instituzionalak » eta « marxismo intelektualak » muturrez aurrera jotzen dute elkar (ik. or. 8-10 ta 19). Oinharritzko postura ezberdinen hauzia da, hortakoz. Garaudy-k beste arrazoipide bat erabiltzen du: Marx-ez gero ehun urte handi joan dela. Batzuek, halare, ez bide diote jaramonik egiten denpora honi, betidaniko eskemekin jarraitzen dute.

Iruditzen zaigunez, balio dute Autoreon oharrek gure arteko elkar ulertu ezinak argitzeko ere. Ez diogu, halare, hauzi horietxek besterik ez dagoenik. Ba dagoke, apika, gehiago ere, baina hain elementalak direlakoxe hain zuzen, bereziki kaltegarri ta nahaspilagarri iruditzen zaizkigu oztopo horiek, planteamolde bati buruzko elkar-rizketak burubidatzeko. Horregatixe bakarrik aldatzen ditugu geure apunte hoetera. (Gaurko literatura marxista ezagutzen duenak ez du, agian, ezer berririk aurkituko).

Hurrengo oharrok berak ere kritiku irakurtzekoak dira. Ba dakigu azkeneko « apez hitzik » ez direna. Baina, batez ere, saltsan dabilenak izango du zer osteratu franko baitipat, eta oharrok nola osaturik ugari ere bai. Gerta bedi horixe.

Eta gero, oharrok edozeinentzat balio dute (ta geuretzat aurren-aurrenik!), baina ez edozeinentzat berdin. Liburu honek apropos uzten du alde batetara berezkuntzak egitea, baina berezkuntza nabarmen ugari dago, egon ere. Aspaldidaniko marxista zintzo askok deliberatuki abandonatu du zenbait postura zahar, orobat abiada latzean doan denporari egokitze. Beste zenbaitek (haien mendean aritu arren) ez du ulertu moduztapen hau, ta axaletik bakarrik agiri du berriztapena. (Batzuei, izan ere, atzerrian luzaro bizi izanagatik, edo-ta heuren duela hogeitamar urteko esperentziengatik, edo nazio-artearen zeharo onhartzan duten Buruzagitza sobietarrari zaputx ez egiteagatik, etab. oso zail egiten zaie berriztapen hau). Beste zenbait, berriz, « autentikuak », tesi zaharretan lotu da, ta saldukeria salatu nahi lioke lehenengo taldeari. Beste talde bat ere gelditzen da, marxismora berriki heldu

ta, bere fede guztiarekin, marxismo arkaiku bati lotu zaiona, dotrina-
rismo amorratuena erekin...

Ohar orokorrekin bakarrik konformatu nahi izan dugu hemen.

A) Arloaren aurre-baldintza zenbait.

Nazioari edo hizkuntzari buruzko arazoak argitu nahi ditugularik, lehenengo galdera bidezkoa hauxe litzake : zein jakintzak erantzun dizaioke prolema honi ? Eta prolema hori marxismoaren aldetik jarri nahi badugu : zer ikusi behar du horrekin marxismoak ?

Marxismoa ez da, esaterako, Beethoven interpretatzeko asmatutakoa eta egokia ere ez. Hontarako ez du Marx-ek asko balio. Baina halare Beethoven Marx-en irakaspenekin aztertzen saiatzen bagara, ez gara geldituko zertxobait eskuratu gabe.

Zertxobait bai, baina ez gehiegi.

Horrek ez luke gaur inor eskandalizatuko. Gaur, alde bestea, txit eskandalizatuko ginduzkeana besterik da : Marx hutsarekin Beethoven-en sinfonien barnetasunak argitzen enpeinatzea. Beethoven halako ta holakoxe harremanetako gizartetan sortu zela ta bizi izan zela, halako sinfonioak melodiak bestelako herri menperatuak folkloretik jaso zituela, ez dakit zein Viena-ko bohemiori entzundako soinuek burutara omen ziotela sonataren bat etabar, etabar erakustearekin oso Beethoven gutxi ulertu dugu. Batere ez, haren musika *zer den*.

Artifizioak hutsa da, okerragorik oz denean, hartarakoak ez diren eskemekin, printzipioekin eta galdera-zerrenda ta interes pre-
asmatuekin edo metodoekin arazoak azterkatzea.

Oroitaraztekoa da xeblekeria hau. Ezen-eta antzeko farragarrikeriak sarritan egin bait dituzte sasi-marxistek, Marx-en izenean. Literaturan bereziki.

Holako absurduak asko lagundu izan dute, azkenean kulturaren autonomia, ekonomiazko basiari buruz, aitortu behar izateko. Autonomia hau ez da erabatekoa, noski, baina kulturaren ekonomiazko basiarekiko zerikusiak ximpleegi kausatasun hutsaren eskemarekin adierazteko jokabideari agur egin zaio betiko.

Berdin berdin esan behar da : *marxismoa ez zen sortu nazio-tasunen arazoei eta premiei eraginda*. Ebidentzia gorria bait da hori kondairan, bidezkoa da hurrengo galdera : beste nolabaiteko premiei erantzuteko sortu zen marxismoak, haienez emandako erantzun horrekin bide batez nazio-arazoari ere ihardetsi ote dion ? Zuzenki ta egoki erantzun ?

Hauxe da euskeraren arazoa marxismoaren baitan jartzeko lehen-biziko aurre-baldintza.

1. IDEOLOGIA TA JAKINTZA.

Hizkuntzaren arazoa ez dago aitortza marxistatik, aitortza kristautik baino hobeto adierazteko arrazoirik. Biblian ba dago hizkuntzen jatorriaren azalpena jaulkitzen duen ipuin bat. Teologiazko ipuin edo filosofiazko bat da, teologian bere zentzun egokia izan dezakeana, baina jakintzazko begiekin begiratuta ezertarako balio ez duena. Teologiazko esaera bat jakintza positibuzko bihurtu nahi izateari ideologiakeria deritza gaur.

Hau da, ideologia jakintzaren aurka ta gainetik balia-arazten (alferrik) saiatzeari deritza ideologiakeria.

Ideologiazko konstruzio batean finkatzen da, esaterako, Marx-en alienazio-teoria. Hastapenetan gizona (edo-ta giza-naturaleza) nor-galtze edo alienaziorik gabekoa zen; gero lan-banaketa sortu zen, lan-banaketarekin jabegoa, ta jabegoarekin deabru guztiak sartu ziren dantzara. Kondairazki ba dakigu hori egiztatzetik ez dagoenik, eta hori horrela izan ez zela ere. Nola ere ba dakigun Adan eta Eva-ren parabisua gozoa ez beste guztia zela. Ideologiakeria zera da : azalpen ideologiazko hori kondairazki horrelaxe gertatu balitz bezala jartzea; hots, azalpena errealdade bihurtzea.

Ez da hau besterik Galileo-ren arlo zaila. Eta zaila diot, hauzi hau funtsean oraindik askabiderik gabe daukagulako. Azken-finean kondairaren adierazpen eta ulerpen batasunezko guztiak dira ideologiak, ezen-eta kondaira aztertzen diguten jakintza-sail bereziek ez bait daukate batasunik, ez azterkizunaren aldetik eta ez metodoen aldetik. Ideologiek, edo filosofiak, iristen digute batasun hori.

Ideologiakeria saihestea ez da uste izaten den bezain erraza. Kasu bakoitzean begiratu beharko da ideologiaren irakaspenak eta jakintza-ren emaitzak ados al dabilzan. Eta batera etortze hau ez dago elkarri ez kontra-esatearekin bakarrik neurtzerik. Inoiz jakintzak erakutsiko balu, hipotesi bat egiteko, nor-galtze edo alienazio ororen azkeneko sustraia glandularen batetan edo zelebro-xokoren batetan dagoela ta huraxe zuzenduz gero mundu hau arras ta zeharo konponduko litza-keala, horren aurka marxismoak ezer esaten ez duen arren, ankazgora joango litzaiguke gaurko marxismo guztia.

Hori ez da ikusbide bat besterik. Errealidade agirikoa da, oster, Marx-ez gero jakintzek hizkuntzari buruz jakingarririk ugari aurkitu ta argitu digutela. Horregatik, ba, bidezkoa da hemen ere itaunka hastera : nola baztertu ideologiakeria hizkuntzaren arazoa marxismoaren arabera jartzekoan? Nola osatu Marx?

Galdera hau hainbat bidezkoago ta beharrezkoago agiri da gaur, ezen-eta : 1) hizkuntza-jakintza berrienaren ariora hizkuntza-filosofia guzti bat sortu bait da, marxismoari begirune handirik erakutsi nahi ez diona; eta 2) ez bait da marxistarik falta izan, eta marxista ospatsurik, hain zuzen hizkuntzaren arazo hontantxe ideologiakeriarik traket-setetan ahalegindu zitzaigunik.

Bigarren puntuari buruz, Marr-en izena gogaraztea aski izango zaigu oraingoz. Marr-ek eta haren eskola guztiak, irakurlea oroituiko den bezala, klase-burrukaren eskeman sartu, herrenkaratu ta antolatatu nahi zuen hizkuntza-jakintza. Hizkuntza-jakintzarako ere klase-burruketakako printzipioak erabil zitzaizkela (eta erabili behar zirela!) uste zuen... Asmo horren azpian jakintzak sofritu zuena ez da ezer, jakintzuek sofritu zutenari alderatzen bazaio.

Ideologiakeria hori, eta horrek jakintzari sortutako kalteak, eta horren aitzakiarekin jakintsuei egindako zitalkeriak, Stalin-ek salatu zituen. Stalin-ekin berarekin beste zenbait ideologiakeria kometatu zen gogarazteko premiarik ez dago orain.

Azentuen gauza da, gehienetan, ideologiakerietan jokutzen dena. Klaseburrukaren tesiarekin itsuturik dabilenak, edozer gauzatarako erabili ahal uste ditu hango printzipioak. Literaturan ere. Eta egia da erabil ditezkeala : baina printzipio haiek *lehenengo printzipio* bihurtzerik ez dago., arlo hontan printzipio osatzaile ta laguntzaile besterik ez bait dira. Shakespeare klase-burrukari buruzko interesekin irakurtzen duenak mila gauza bitxi ta jakingarri aterako du; baina Shakespeare-en idazkietako giharra ta gunea, mamizkoena ta garrantzizkoena atzeman duelakoan baldin badago, bapo dago ideologiakeriak margulduta.

Marx-ek egin zuen gizarte-gauzaren azterketan egia askorik ba dagoela edozeinek aitortuko luke gaur. Egia horien barrutia ta balioz-kotasuna oraindik noraino galdetzen den galdetzea ere bidezko da, ehun urte iragan denez gero. Interes konkretu jakin batzuekin burutu zuen Marx-ek gizarte-gauzaren azterketa; eta, ondorengoz, azentu jakin batzuekin burubidatu zuen arazoaren askabidea ere. Balio ote dute interes haiek hizkuntzaren (edo-ta nazioaren) arazoa aztertzeke; beraz, marxismoaren azentuei derrigor eutsi beharko ote zaie hizkuntzaren arazoa miaztekoan ?

Aukeraren bat egin beharrez, har dezagun Engels. Lan-banakuntzak gizonen elkarren artean aditzeko premia zekarrela, dio Engels-ek, eta lana plan-egiteko bide bezala sortu omen zela hizkuntza. Hori kondairazki horrelaxe gertatu ote zen egiztatzetik ez dago jakintza positibuekin; baina ideologiazko azalpen egokia da, hizkuntzaren komunikazio-bide edo adierazpide izatea erakusteko. Engels-en logika erraz asmatzen da : lanak eman zion gizonari giza-izatasuna, beraz, lan-jardunean sortu zen hizkuntza. Hori polita bezain egiazkoa balitz, primeran. Baina ba dago besterik Engels-en saiakera hortan; alegia, *lan-banaketaren* momentuari erasten zaio hizkuntzaren arrazoa. Engels ez zen ari hizkuntzaren zer-izana azterkatzen, gizonarena baizik. Baina gizonaren zer-izana langiletasunean ezartzetik hizkuntza ere langiletasunean finkatzera jauzi-une bihurri bat dago. Engels-ek ederki azaltzen digu egiazkoa den hizkuntzaren dohain bat : lan-harremanetan adierazpide izateko dohaina. (Baina hizkuntza lan-harremanen baitan ezartzeak ez du esan nahi harremanok hizkuntzaren *kausa* direnik).

Dohain horixe dela hizkuntzaren gune ta giharra esateko, oster, adiago egon beharko litzaioke jakintzari. Ezen-eta, ez ote dizkigu agian jakintzak harrezkero hizkuntzaren alde garrantzikoagoren batzuk eta sakondura berebizikoagoak erdietsi? Erakutsi balu, esaterako, edonolako lan-banakuntzaren aurretik beharrezkoa zukeala gizonak hizkuntza, beraz, lan-banakuntzarena baino premia sakonagoren bati dago kiola? Orduan ideologiakeria izango litzake Engels-en egiari, egia horixe harek ematen zion azentuarekin eustea.

Horixe bait da gertaturikoa. Gaurko filosofiaz arduratzen den edo zeinek daki hizkuntzak lan-harremanetako adierazpide izateko dohain horrekin batera beste mila dohain daukala, hori bezain ardurazko eta agian gogoangarriago ere.

Engels-ek zuzenki hizkuntzaren arazoa azterkatzen ez duenez, bide nabar baizik, gehiago irakatsi nahi du hizkuntza bera nola sortu zen ez baino produzio-jardunean nola sartu zen. Haren hitzari eustea, hortakoz, ez da haren asmoari zintzo jarraitzea.

Lanak aurrenik, eta gero («nach und dann mit ihr») harekin batera hizkuntzak, egin omen zuten gizona gizondu, Engels-en esanean. Lanak elkarri mintzatzeko premia sortu zuen, eta premiak hizkuntza. Esan ez du egiten hori, baina ba dirudi, ba, *lana* hizkuntzaren kausatzat-edo hartzen dela hemen. Beraz, lanak damaiola hemen hizkuntzari izateko arrazoia ta zentzuna. Baina -eragotziko luke norbaitek- lanak lan izateko gizonaren lan izan behar du, giza-adimenezko erakunde bat euki; beraz, haruntzago ausarturik, edozein kultur-sailen eta mailaren lanarekiko menpetasuna baieztatzea logikazkoa litzake Engels-en interesokin jardunez gero.

Baina eskierki laburregia da hizkuntzaren jite soziala hain lanarengandik zintzilik utzita erakustea. Biak batera hartu behar dira, lehenunetik beretik, hizkuntza ta lana, bata bestearekiko elkar-eragite dialektikazkoan. Gainera, hizkuntzaren jite soziala lan-barrutiaren gaine-tik hedatu behar litzake. Giza-banakoa gizartearen sorkario dela esan ditekian zentzun berean bakarrik esan bait daiteke hizkuntza ere lanaren produkto dela. Beraz, ez bata bestearen aurretik, biak batera baino; ez bata (lanak) bestea zer-nolakotzen, biak bata-beste sortzen eta eratzen baizik, biak elkarren sorkario ta sorburu.

Hau da, lanari ezartzen zaion azentu bera ezarri beharko litzaioke hizkuntzari. Lan-arazoen planteamoldeak, horregatik, hizkuntzazko ta hizkuntzari buruzko planteamolde izan behar du, nahitaez.

A. Schaff-en atal bat aldatuko dugu honera, bilduma gisan : « On a tenté de définir l'homme de différentes façons, en essayant de faire ressortir sa *differentia specifica*. Marx, après Franklin, définit l'homme comme un animal produisant des outils; les théoriciens actuels de la sémantique voient cette *differentia* dans sa capacité de se servir de signes et de symboles. De fait, il s'agit dans les deux cas, d'*aspects différents du même processus d'humanisation de la vie sociale* ».

Engels-i ez zitzaion arrazoirik falta lanaren betekizun gizatiar hau ozenki hotsegiteko. Eta guri ez, hizkuntzarenarekin gauza bera egiteko.

Baina gatozen bidera.

Beraz, marxista izan edo ez izan, zintzotasunaren eskabide dugu galdetzea : zertarako ta noraino lagun dezaiguke marxismoak hizkuntzaren (nazioaren) gorabeherak argitzeko ? Ta zer gehiagoren premian izango gara ?

Gauza jakina bait da Marx ez zena hizkuntza-jakintsua, eta hortaz bereziki arduratu ez zena ere. Aurren-aurrenik hizkuntza-jakintzaz baliatu beharko dugu, orduan. Jakintsuak, esaterako, Engels-ek hain ederki zekiela dirudien hizkuntzaren sorkundeaz ezer jakin ezinda dabilzkigu oraindik...

Jakintzaon emaitzekin bi gauza gerta dakiok marxistari : bere uste marxistak aldatu beharra (jakintzarekin bat-egiten ez dutelako) — edo-ta Marx-en iritziekin emaitzaok gizatiartu, sakondu, osatu ta kulturezta ahal izatea. Gerta daiteke hirugarrenik ere : emaitzok marxismoaren arabera berpentsatzean eta neurtzean, haien baitan flakia zenbait eta hutsuneak hautematea, edo-ta beste jakintza-emaitzen batzuekiko deskonformidadea salatzea. Jakintzazko emaitzaok ez direla jakintzazkorik aski erakus dezake marxismoak, hots, emaitzaon kritika ere egin dezake.

Beste edozein jakinkizunetan bezalaxe balio du guzti honek hizkuntzari buruz jardutekoan. Marxismoa ez da inor Einstein, kibernetika osoa edo Th. H. Morgan (kontra Lysenko), jakintsu ta jakintza bezala, kondenatzeko.

Marxismoarenganako zapuzkeria ta ezin-ikusia irudituko zaio apika norbaiti ohar-sorta guzti hau. Eta hain zuzen sasi-marxismoarenganako etsaitasuna besterik ez dela esango dugu. Ezen-eta maiz entzuten bait dira egunotan Marx-en autoridadean finkaturik egindako baieztapen errazegiren batzu : kondairaren indar eragilea klase-burruka da, *eta ez hizkuntza*; gizarte-gauzaren azkeneko determinatzailea produzio-harremanetako gorabeherak dira, *eta ez hizkuntza*, etc.

Aitzitik ! Hizkuntza zer den eta zer ez, hizkuntza-jakintzak daki, eta ez marxista horien marxismoak.

Utz ditzagun, ba, aurre-iritzi ta apriorismo hutseko iritzi larrituok, marxismoaren dogmakoientzat.

Azterketarako prestatzen garenean geure ideologiako *kategoria* jakin eta obligatu batzuekin armatzen bagara, edo-ta (Shakespeare-en irakurleaz ohartarazi dugun bezala) ideologiako intereseekin abiatu bagara, beti eukiko dugu alde zuzenetik frogatuta frogatu nahi omen duguna. Bakoitzak ikusi beharko du hemen noraino dagoen ez-antsiaturik eta larridurarik gabe, jakintzazko emaitzen aurrean ez izutzeko; ta behar izanez gero, gure ideologia erlatibizatzeke, edo-ta ideologiako punturen batzuk lagatzeko ta azenturen batzuk aldatzeko. Eta, jakina !, ideiak aldatzearekin praktika ere moldaberritzeko.

Moda bilakatu da jakintza ta ideologia elkarri buruz-buru kon-
trastatzea. Jakintza hedakorra da, berriztakorra, beti datu berriekin
eta emaitza berriekin operatzen duena. Horiek bukatuz gero, kitto
jakintza ere. « Ideologiak », Marx-ek berak argi utzi zuen bezala, jakin-
tzan oinarritu behar du.

Aitzinabide hontan ideologiek in derrigor gertatzen dena da, ideo-
logiaren memento ta maila bati eusten enpeinatuz gero, gezurrezko
ez baina bai alferrikako bihurtzen direla zenbait ideologiako interes
eta konzeptu. Ez dutela zerbitzatzen errealidade berriak adierazteko.
Gorabehera haxe gerta daiteke ideologia bat, osorik, bere interes guz-
tiekin batera, errealidade-ingurumari batetik bestera aldatzean.

Ezen-eta ideologiaren barnean (alegia, ideologiaren interesek taxutu-
rik) konzeptuek zentzun eta erabilkizun ongi mugatu, erabaki bat edi-
reiten bait dute, jakintzazko hipotesi baten barnean bezalaxe. Denpora-
ren eta premia berrien poderioan, orde, konzeptuok zentzun eta neurri
berriak, hedatuagoak edo hertsiagoak, behar izaten dituzte, dinami-
karik aitortuko baldin bazaie (hots, alferrikako bilakatuko ez badira).

Frantzia-ko (1789) erreboluzioaren ideologian, adibidez, zentzun
jakin berezi bat zeukaten *liberté, égalité, fraternité* hitzek. Konzeptu
horiek gaur ez dute, berez, orduan baino gutxiago balio. Baina orduko
ideologiaren baitan zeukaten zentzuna kamuts eta alferrikako bihurtu
zaigu iadanik. Eta kaltegarri ere honezkero, — kontserbakor bihurtu
bait dira. Hortakoz, interesok eta konzeptuok *funtzionalak* diren arioan,
gizarte-gauza zuzen ulertzeko baino franko aproposagoak dira hura ez
ulertzeko, edo (ikusalde txarra aukeratu delako) gaizki ulertzeko.

Konkret : berdin berdin begira lekiok, printzipio hutsaren alde-
tik, hizkuntzari produzio-interesen perspektibatik, eta hizkuntzaren
perspektibatik produzio-interesei. Engels-ek lehenengoa egiten zuen,
euskaldunek bigarrena ere egin beharko luketela dirudi.

Baina ez dute askotan egiten euskaldun marxistek (horregatik ezin
dute euskalzaletasun marxista konbentzigarrik sortu). Zientziaren
ekarri berriekin errealidade sozialari egitura ta kristalizazio berriak
aia nabari ahal izan arren.

Ideologiakeriak kutsaturik ote daude ? Ziozko susmoa dirudi hor-
rek, zinez.

Azken-orduko marxisten batzuegatik, aldiz, ez da ezpai-izpirik ere
gelditzen, ideologiakerian murgilduta dabiltzana. Metodoa hartu be-
harrez printzipio batzu buruz ikasi-edo bait dituzte. Nola den, esaterako,
klase-burrukaren noiznahi ta nunahirako primutasuna.

Halare, batzuei ideologiakeria puntu zehatzen batetan salatu ahal
izateak salatutakoaren alde mintzatzen du (ez bait dago gaur ideologia-
keriatik arras garbi dabilen pentsamentu-korrontik). Okerrago da, nor-
baiten pentsamolde guztia ideologiakeriazkoa denean, funtsetik ustel-
duta egon arren zuzena den logika banatzen eta erabiltzen bait du
halakoak...

Beraz, ideologiakeriarik gabe edo ahalik-eta gutienarekin hurbildu behar gatzaizkio Euskal Herri-aren arazoari. Eta ideologiakeriarik gabe ikusi, arazo alde-askotariko honen baitan hizkuntzari zenbait arreta zor zaion, eta sozialismoaren teoria orokorrari gure kasu konkretuan azentuak nola banatu behar zaizkion.

Bi arrazoiengatik abiatu gara lehen-baldintza bezala ideologiakeria guztiak lehenbailehen erauzteko eskatuaz. Marxismoa gaur dagoen bezala ideologiakeriarako arrisku ikaragarrian dabilrelako, — eta ideologiakeriaren ondorenezko dogmakoikeria marxisten artean arrunt zabaldua ta biziki kaltegarria delako.

Marxismoa ideologia bezala gehiegi indartzetik dator lehenengoa. Eta, ezin horixe uka, jakintza ta metodo bezala baino askoz gehiago indartu da azkenaldian marxismoa ideologia bezala. Ezen-eta marxismoa jakintza baldin bada, zein metodo ta zein azterkizun edo gai duen galdetzen bait da, eta zertan bereizten den beste jakintzengandik; eta metodo bada, zein jakintzarena ote den erabaki beharko litzake aurrenik. Hori guztia, halare, teoriiazki ilun dago ta praktikan ilunago. H. Lefèbvre-k adierazi zuen bezala : « Zer da marxismoa ? Gainestruktura bat ? Ideologia bat (proletariotzaren ideologia) ? Ala zientziaren bat ? Eta baiezkoan, nola erantz ote lezake zientzia honek ideologia ? — Erantzun zehatz baten faltan hor dago marxismoa « aidean zintzilik », ideologiaren artean ideologia bat gehiago bezala, edo-ta jakintzazko teoria bat bezala, beste hainbat teoriengandik ezin garbi bereizirik ».

(Hontaz idatzitakoa itsasokada izan arren, ezin zuritu izan da mortots hori gaur arte. Gutti horri zenbait gaitz-ulertze darian antzematea ez da zaila, berdin erabiltzen bait da errealidadearen lekuan errealidadearen ideologiako izen bat, hots, ideologia edo teoria).

Mintza bedi Garaudy gure lekuan, horren ondorenezko dogmakoi-keriaz (*).

2. DOGMAKOIKERIAZ.

(Dogmakoiakeriaz ez dago zergatik solasa luzatu : Garaudy-ren azkeneko literatura guztia gomenda genezake).

Ideologia jakintzaren kontra-edo setatsu tematzen denean eta jakintzari jarraitu nahi ezta lotzen denean ideologiakeria daukagu.

Idea baino borondate gehiago dago ideologiakerian. Borondate heresia, irmoa. Ba du ausardia egintzen kontra ikaratu gabe enfrentatzeko, gogoetak errealidadetzat hartzeko ere, ta nola bere iritzia *beti printzipio baten antzekoago den*, azterketaren baten frutuarena baino, arrazoiek ez dute haren aurka asko laguntzen ahal. Dogmakoiak beti aurkitzen du bere printzipioa azterketa guztietan konfirmatuta. Hobe ez dena, dogmakoiak printzipio bat jartzen du beti azterketaren orpoan; horrela, positibuki azterkatzeko arazoak printzipiozko prolema bihurtzen zaizkio. Ez bait daki gauzak ideologia baten barruan ezpada pent-

(*) Egileak hau idatzi zuenean, Garaudy Frintzia'ko P.C. ko Buruzagitzakoa zen 1969.

satzen. Ez daki filosofiaren (ideologiaren) eta metodu positibuko azterjakintzen eremuak bereizten. Gai konkretuei buruzko prolemak ere printzipiozko arazo bihurtzen ditu, hortako. Ideologia militanteekin gertatzen da hau batez ere : erlijioarekin, marxismoarekin, hegeliainismoarekin, kondaira-filosofia ororekin gehienbat, etc. Ideologiarekin hurbiltzen bait zaio errealidadeari, hura errealidadearen atal eta frutu ez balitz bezala.

Ideologiakeria dogmakoikeria bihurtzen da.

Dogmakoikeria, berriz, ez da inola ere sozialisten akatsa bakarrik, baina gure mende hontan ez da beste inun ezagutu haien artean baino dogmakoikeriazko kasu gogorragorik.

Dogmakoikeriaz mintzatzean kontuz ibili behar da, halare, dogmakoikeria hori zer gauzari buruzkoa den ez nahasteko.

Gerta bait diteke, norbait sistema baten baitan errebisionista-edo izanik ere, bere sistema « errebisatuarekin » dogmakoiki ibiltzea. Orobat gerta diteke, bi errebisionismo-suerte ezberdinek (adibidez, bata politikazkoa, ekonomiazkoa bestea) bata besteari dogmakoiki erasotzea. Lau izen aski da problema hau zein zail bilakatu den agertarazteko : Txina, ortodoxia osoraen izenarekin; URSS, ekonomiaz errebisionismo piska batekin; Rumania, errebisionista politikan; Yugoslabia, errebisionismo agiriarekin bai ekonomian eta bai politikan.

Guk ez dakigu (eta hemen behintzat ez dugu jakin nahi ere) errebisionismo horiek egiazki esan ditugun bezalakoeak al diren, ezta benetan errebisionismo ote direnik ere : baina horrelaxe ikusten du horietako bakoitza bere aurrekoak.

Sozialismoan zail bihurtu da errebisionismoa ta dogmakoikeria bereiztea. Gauzaok Alderdiak erabaki behar dituenaz gero, batez ere.

Esaterako, Stalin bihurtu da dogmakoikeriaren sinbolo gorrotatu. Zein aldetatik ? Filosofia sozialistak marxismo ortodoxo dogmakoia- ren huts asko erakutsi du iadanik, eta Marx-ek esandako hitz bakoitza ta guztiak balio ta egiazkotasun berdinarekin hartzea egiazki dogmakoi izatea da. Baina zentzun hortan Stalin (pertsonaren pentsamentua) ez zen sekula dogmakoi izan, eta bai antidogmakoi gogorrenetako bat. Gainegituren basiaren ganako harreman ta dependentzia erakusten zuen teorian Stalin-ek abiatzen du liberalizazioa, ta zientziatzki abiatu ere : dependentzia horren formak azterkatuaz eta dependentziarekin batera gainegituren eragikortasuna erakutsiaz. Baina berriztapen hauxe da, ezpairik gabe, geroagoko berriztapen oro, ta desestalinizazioa bera ere posible egin zuen baldintza ta premisa. Bere teoria honen ondorio guztiak atera gabe gelditu bazen ere Stalin (arteaz, filosofiaz, Dretxoaz, erlijioaz, etc.) gaurko Mosku-ko jauntxoak ez dira ideologiatzki hura baino gutxiago dogmakoi agiri. (Nahiz-eta komunisten ohitura zabaldu den, hildako nagusiak bakarrik kritikatzeko).

Beraz, Stalin, ideologia marxistaren aldetik, dogmakoi baino autoritarioago zen. Nekez esan bait diteke haren ideologia dogmakoia zenik. Baina hori bai, Stalin, Hitler-ekin batera, mende hontako gizonik

astoena ta autoritarioena izan zen. Eta autoritarismo honek dogmakoi bihurtu zuen Stalin-ek manejatzen zuen politikazko aparatoa : politikazko etsaiak (Trotzki, etc.) nahiz ekonomiari buruz beste aburuta-koak zirenak (Preobatscheski, etc.) hil-araziaz.

Stalinismoa krudelkeriaren eta jauntxokeriaren fenomeno bezala azterkatu beharrik ez dago hemen. Bereziki premiatsu iruditzen zaigu, halare, Stalinismoaren denporan ohiturazko bihurtu zen metodo bat aipatzea : jakintza, filosofia ta den-dena sistema labur bati, marxismo merke bati azpiratzea. « Ontologia : materialismoaren hiru giltz-egiak edo printzipioak, Logika : dialektikaren lau legeak, Kondaira-filosofia : klase-burrukaren bost txandak », esango du Garaudy-k.

Politikazko ta ekonomiazko eraikiduren mailan errebisionismoaren arazo zaila bizi-bizi badago, *filosofian ezinbestezkoa da, iadanik, « erre-bisionismoa »*. Alegia, sistimarena. (Garaudy bera ere hitz honen kontra altxatuko da, baina izena gora behera ulertzen da esan nahi dena).

Filosofiako errebisionismoak, berriz, ekonomiazko ta politikazko planteamoldeak ere pentsaberritzeko premia sortzen du. Ikaragarri zaila da filosofiaren argitasun berrien eta ekonomiazko plangintzen arteko harremanei soluzio teknikuak aurkitzea. Adibidez, Marx-ek egin zuena baino askoz gehiago azpimarkatzen du gaurko filosofiak (filosofia marxistak ere) sujetibutasunaren aldea. Zer egin : irabaz-interesen eta azokaren (merkatuaren) funtzio gidaria edo biderakuslea onhartu produzio ta plangintza-molderako ere ? Gauza jakina da Yugoslabiaren haina ez bada ere URSS-en ere joera hontako korektura asko sartu dela ekonomiazko goiti-behe-tietan. Kultur-erreboluzio bortitz batekin sujetibismoa zeharo interes objetibuen bidera itzuli nahi duen Txina-k, oster, errebisionistatzat dauka URSS. Eta Txina-k egin nahi duena egiazki egin ditekenean bada, alegia, *gaur*, arrazoia eukiko luke (filosofiatik begiratura) Txina-k. Idealistago ta erreboluzio-zaleago da noski Txina-ren bidea, — utopia gaizto hutsa ez baldin bada behintzat ! Baina hemen sartuz gero, inork ez dakien eta jakiterik ez daukan *posibleen* eremuan gabiltza. Ta ez dakit Txina-n, baina Europa-n behintzat imposible dirudi kultur-erreboluzioaren bideak... (Aipatu gabekotzat bego Althusser-en sujetibismorik gabeko gizartea, prolema diferente batetan ez sartzeko).

Hau esan nahi bait da guzti honekin : sozialismoak, hots, Erresuma sozialistetan egunoroko bizitza burubidatzeko premiak marxismoa bera ere abstraktuegi ta utopiazkoegi agertarazi duela.

Eta praktika sozialak marxismoari alda-erazten dionaz gainera, jakintzek alda-erazi diotena dago.

Teoria marxistek (eta Garaudy-ren aipaldiko marxismo arrunt horretxek, hain zuzen) edozein gizarte-arazo azterkatzeko balio zutela pentsatzen zen denpora batetan. Eta oraindik ere jende asko dago a priori ba dakiena, adibidez, edozein gatazka ta guduren azpian klase-burrukaren bat besterik ez dagoela, ezin ditekela egon, ta huraxe

bilatzen saiatzen da. (Oraingo ta betiko gudu guztiak naturaleza berdinekoak balira bezala, gudu nazio-zaleak, Errege-senidartekoak, kapitalismoaren merkatu-guduak, etc. batere berezi gabe). Eta hura aurkituz gero lasai gelditzen da, misterio guztia argitu delakoan. Aurretiaz bait dakite holakoek klase-burruka dela, jeneraliki bakarrik ez baino beti ta guztietan, burrukaldi ororen kakoa. Gudu bat ekonomiazko *interesengatik* egitea ta ekonomiazko *interesekin* egitea berdin balitz bezala. Ez filosofietan eta ez jakintzetan euts dakioke gehiako baikorkeria horri.

Hauxe da guk, dogmakoikeria salatzean, gaitzesten duguna, hots, *dogmakoikeriazko metodoa*.

Ez dago dogmakoikeriarekin berdintzerik, baina handik sortua izan datekan jokabide bat ere salatu behar litzakeala iruditzen zaigu. Berez dogmakoikeriarik ez izan arren, dogmakoikeriari buruzko ohitu egin izana ta errazkeria bait da : alegia, ahoz-aho zabaldutako zenbait « dogma » pre-kritikuki onhartzea. Guztiok egiten dugu hau, batere ohartu gabe. Ta nola « dogmaokin » bizitzen ohitu egiten garen, ebidentziak iruditzen zaizkigu, ta ez zaigu kritika egiterik bururatzten. Adibide banal bat aipatzeko : gizarte-bilakaduran ezagutu diren produzio-moldeen artean molde esklabista aipatu ohi da bigarren lekuan. Eta gure molde kapitalistako egoeraren ilustrazio bezala ere sarri aipatzen dugu, munduko patxadarik handienarekin, produzio-aldi bildurgarri hura... burutik pasatu ere egin gabe, beharbada ez dela sekula holako produzio-aldirik egon, eta beharbada produzio-molde esklabista, laborantza-produzio nagusiko inperio baten industria ta komertzio koxkorrean, beraz marginal bakarrik agiri dela (nor oroitzen da, izan ere, espezialistak ezik behintzat, Vittinghoff-en edo Cunow-en azterketez !).

Halako egia tradizional asko dago, egia izatera ailegatu ez arren, egia ebidente bezala.

« Sozialismoa ez da zientziazkoa, idatzi zuen Garaudy-k, Idealismotik Materialismora iragan zelako. Bai, oster, espekulaziotik kritikara, utopiatik metodu experimentalera iragan zelako ».

Garaudy aipatzen badugu ez da filosofilari ta irakasle honek esandako guztiari amen esateko pronto gaudelako. Beti amen, apokalipsiko lau abereek esaten omen dute, Jainkoaren-edo aurrean. Baina Garaudy egiazko esperentzia baten alde premiatsu bat da. (Haren « grand tour-nant » ek gehiegi berotu ta banatu bait ditu iritziak, lehenagoko bate-tatik itzultzen ditugu textuok). 1966-ko *Marxisme du XX siècle* libu-rutxoa ez litzake irakurri gabe utzi behar.

« Erabateko Gaizki hutsaren kontra aritu ginen gu burrukan, idaz-ten du behinolako dogmakoikeriaz. Nola jar genezakean, ba, guk zalantzan, geure kausa erabat ona zenik ? Munduaren ikuskera manikeu hontan murgilduta geunden gerok ere : alde batetatik Gaizki hutsa zegoen, eta zorigaitz jeneral honen baitan ziur geunden, ezinezkoa zela mundu ustel hortan gizatasunezko nahiz artezko ondasun baliozkorik batere erne ahal izatea. Beste aldean Ongi hutsa ta guztia zegoen, ez berezduarik eta ez orbanik gabe, ta bazterrera uztzen genituen berez-kuntza kritikuak oro, Alderdi-diziplinaren izenean.

« Horrela geureganatu genuen dogmakoikeria stalindiarra, inork hartara behartu gaberik, eta suharrez eta atxikimenduz geureganatu ere, gero ! »

» Hogei orrialdetan zegoen filosofiazko jakituria guztia. « Latin nekerik gabe » ta « griego arin ikasteko eran » bezalatsu, horra « Filosofia guztia hiru ikasalditan eta edozeinek errazki ulertzeko moduan »...

» Pentsakera hori nagusi den artean ez dago filosofia marxistarik, — eta bai eskolastika. Biologiatik hasi, eta Laborantza ta Kimia barne Estetikaraino dagoen galdera orori erantzuteko gaitasuna pretenitzen duen eskolastika, jakintzaon mamia ezagutu ere egin ez arren. Egin ziren irabazi onak ez ziren « Teologia » honegatik, hau ta guztiz ere baino eskuratu... Inbestigazioarentzat onuragarri ez baino txit kaltegarria izan da dialektikaren eta filosofiaren bururazio hori ».

» Sozialistak dogmakoikeria horren « gau ilunean » ibili arren ez zen baratu mogimendu sozialista :

« Mogimenduak funtsean urratsen batzuk aurreratu ahal izan zituen, halare. Baina bai giza-bizitza makina bat kostata, horratio : mende laurden bat osoa zehar ispirazio fundamental kritiku ta praktikazko guztiak zapaltzea, alegia, dogmakoi ta teologiazko bihurturiko jakite ta Weltanschauung batekin marxismoaren zientziakotasuna setiatzea ta bortxatzea, miloika gizonen bizitzak kostata egina da.

» Dogmakoikiariaren alaba da Inkisizioa ».

Aise ugari ditezke textuak, — eta Garaudy-ren antzera idazten duten Autoreak ere bai.

Eztabaida probetxugarri batetarako bezalaxe azterketa zientziako batetarako ere, alde guztietako dogmakoikiariak erastea da lehen-lehenengo baldintza.

3. PLANTEAMOLDEAREN DINAMIKA.

Azkenik, ez da aski hizkuntzaren zer-izana zientziarekin eta filosofiarekin bapo zehaztea. Alfer-alferrekoa bait litzake (guretzat) hizkuntzari txalo ta ohore anitz egin bai, eta gero ezer ez egitea.

Adiskideekin solasean, esan zen behin, kondairazko indar herri-tarrez axolduritzen ez diren planteamoldeek ez dutela balio, logikaz-koenak izango balira ere. Eta berehalakoxe errepika : Alderdi X-ek argi esanda dauka, horietaz guztiez zinki arduratzen dela. Zer esanik ez, Alderdi X-ekoa zela solaskidea. Sozialista joera ezberdinetako solaskideen lagunarte batetan zen hau, eta guztiek uste zuten hori, bakoitzak bere taldeagatik, eta albokoarenagatik ezetz.

Planteamoldearen teknika noraino xorroxtu den ikusiz gero, ba dirudi gaizki planteatzen duenik ez dagoela inor. Datuak, alegia, euskera, Euskal Herria, ekonomiazko arazoak, justizia, askatasuna e.a., planteamolde guztietan agiri dira.

Eta emaitza : buru hainbat aburu, planteamolde. Planteamoldeen zuzentasuna epaitzeko erabili beharko lirakean irizpide ta neurriak erakustera sartzeke (ez bait dazkigu geuk ere), faxismoarekin zerbait eskarmentatu uste dugunok zerbaiti egon behar gintzaizkiokeala noiz-nahi adi, uste dugu : planteamoldean *nagusi diren dinamikei*. Planteatzea bakarrik ez da ezer, — planteamoldearen baliagarritasuna haren dinamikak erakusten du. Faxismoaren hastapenetan kausitzen dugun liberalismoaren teoriazko kritika, inoiz egin izandako sakonenetakoa ta gogorrenetakoa da, ezpairik gabe. Komunismoari esistentzialistek egin diotena, orobat, guztiz arrazoizkoa ta eskubidezkoa izan da. (Horixe aitortu duen komunista ugari ezagutzen dugu, Sartre kakalardotzat daukan komunista bat baino gehiago bezalaxe). Alderantziz, teoriazko planteamolderik lortu ez (agian, ezin) zuen dinamika asko daukagu kondairan : San Paulo-k (eta harekin batera lehen-kristau guztiek, jakiterik daukagunez) ez zuen igarri esklabutzaaren absurdu ikaragarria, ta esklabu-jabetzaaren munstrokeria izenik gabea. Baina gizonok erromatar inperioan sartu zuten dinamika (ikus Filemoni gutuna; Apostoluen eginak) esklabu-jabetzarekin bukatu behar zuela, urrundik agiri da (dinamika honekin nahastu zen konstatinismo edo justinianismoak beste prolema bat jartzen du). Dirudienez Mohamedek berak ez zuen erlijiozko gudu santuetan inoiz ametsik egin : baina hartarakoxe dinamika sortu. Karlismoaren konzientzia bereziki aurrerazale ezin irudituko zitzaion Karl Marx-i... Baina Marx-ek (gutunetan) bero bai bero miresten ditu karlistak, dinamika berri bat zekartelakoan. Aitzitik, faxismoak « boltxebismorik gabeko sozialismoa » agintzen zuen bere planteamoldean (Mussolini sozialismotik zetorren, Alemania-ko nazismoak nazional-sozialismo zeritzan, Falange sozialista omen dela entzuten da), baina ez dakigu inun hartarako abiada edo dinamikarik azaldu zuen... Fenomenuok guztiok artez maixeatu beharko lirake.

Sozialismoari zenbait unetan horixe gertatzen zaiola esanda ez dugu Garaudy-ren aspaldiko kezka bat azaldu besterik egiten. Sozialismoa humanismoa omen da, demokrazia-zaletasuna e. a. Baina sozialismoak egin behar izan dituen egun eta bideekin, ez bata eta ez bestea burutu ahal izan diguna, alferrik luzaroago izkutatatu nahiko da.

Baina galdera ez dago hor; ezpada iadanik sozialismoari (klasi-kuari) humanismorako ta demokraziarako dinamikarik gelditzen ote zaion galdetu beharko litzake. Bai edo ez xotil batekin erantzuteak ez bait luke ezer lagunduko, ez diogu erantzun nahi galdera horri.

Kondairazko arrazoi zikin askok eta sozialismoaren egoerak berak hortaraxeturik, sozialismoa ekonomi-gaictako hestura baten azpian aurkitzen da. URSS-etik bertatik aitortu digute hori, estaldurarik batere gabe, mila ta bat bider. Eta aski da URSS-eko ikasleen estadistikak begiratzeta ta ikas-programak ikus-miatzeta, hori hautemateko.

Zenbatasun edo kantidadearen ginoan galanta bezain ezdeusa dirudi (oraingoz) zertsuki URSS-eko kultur-erreboluzioak. Ez dago oinharri-rik, kultura sozialista berri batez mintzatzeko; are gutxiago, harrotzeko.

Bene-benetan, lan-harremanetako korapiloez bakarrik arduratzen dela sozialismoa, esango litzake. Eta hestukeriaz ulertutako lan-gorabeheretz, gainera. Norbaitzuek «ekonomiakeria» deitu dutenak, eta sozialisten egunoroko iharduketa-moldeen aurrean beharbada hobeki langilerismo esan beharko litzakeanak baldartzen du sozialismoa. Gertaera honen lekukorik aipatzekotan esku-beteka aurkituko genituzke : (marxisten artean bakarrik) Garaudy, Gorz, Aragon, Bloch, Schaff, di Marco, Havemann, Fischer eta beste makina bat. Guzti hori seriotan hartu beharra dago, sozialisten humanismoaren aldeko deiak sinisgarri izango badira. Ezen-eta horrek dakarren ondorena sozialismoaren ikaragarritzko eta *gisa txarreko erlatibuztapena* bait da : etorkizuna erai-kitzeko indar *beste askoren arteko bat*, kondairaren une edo baxtar-reko (marjinal) bat, eta *transizioko* betekizun bat izatera kondenatzen du sozialismoak horrela bere burua.

Stalinismoak ez dirudi inola ere guzti honen iturburu bakarra : Marx-en beraren aurka engoiti, eta harrezkero guztian eten gabe alde ugaritatik eraso izan bait zaio sozialismoari beti eragozpen horrekintxe. Eta sozialismoak ez du jakin gaurdaino humanismorik sortzen, — hortakoz, ez egiazko kultura berririk landatzen ere. Nahiko aztuna ba da sozialismoaren kondairan lehen-lehenengo bider galdera, etika edo moraltasun komunistarik ba ote dagoen, 1920 arte jarri ere egin ez izana. Eta halakorik ez ei dagoelako eragozpenari erantzuteko (Lenin-ek), orduan, 1950-ean, Prawda-ko idazlan salatzaile gogortsu batzuen ondotik erabaki zuen Jakintzetako Akademiaren Presidiuak etika komunista lantzea. Eta zerbaitegatik sartu zan Stalin urte hartantxe bertan hizkuntza-arazoak azterkatzera, basiaren eta gainegituraren arteko zerikusiak beste inun baino sakonkiago hementxe ikusten eta erabakitzen bait dira. 1951-55 urteetan sarrarazi zen etika, erreboluzioaz gero lehenengo aldiz, URSS-eko Unibertsidadeetan ikasgai bezala. Eta ordutik gaurdaino doaz elkarturik, filosofilari marxisten (sobietar hala ez) azterkizunetan, etikari ta gainegiturari (orokorki) ta hizkuntzari (bereziki) buruzko ahaleginak. Ezen-eta gainegituren arazoa beste inun baino garbiago hizkuntzan azter bait diteke : gainegituraok banan-banan eta konkret *basiari nola* berehala edo tartegabeki erantsita, itsatsita dauden erakustea txit gaitza da-ta; jakintzazko metoduekin askoz zehatzago azter ta agitz ziurkiago erakus ditekeana, alde bestea, nola ideologiak e. a., gainestruktura oro, *hizkuntzari* barne-barnetik eta hestuki atxikita dauden agerraraztea da.

Horrela agiri zaigu marxismoa, filosofia bezala, hizkuntzaren arazoarekin konfrontaturik. Lerrook idazten ari garen egunotan argitaratutako Viena-ko Filosofia-Batzar Nazioartekoaren Aktetan ikus diteke hori, oraintxe berton, urrunago gabe.

Eta Frantzia-ra itzuliko al gara? Althusser-ek, bere estrukturalismo guztiarekin, marxista jarraitu nahi du. Eginkizun latza, askok espaz ohartarazi bezala. Hori dela-ta Alderdia-rekin (eta Garaudy-rekin) izandako zalapartak ezagunak dira. Lucien Sebag-ek «Marxismoa ta estrukturalismoa» liburuarekin marxismo ortodoxotik at jarri

zuen bere burua. « Nolanahi ere ez da sekula bixtatik galdu behar, ekonomiazko arazoan oinharritzotasun edo lehentasun-aitortza (marxista) iritzi esistentzial bat dena, ta proba enpiriku bat behar duela eta inola ere ez dagoela hori ondoriobidez edo deduzioz inkatzerik. Aitzitik, ba dakigu gizonari buruzko jakintzak hain baieztapen orokorrak egin ahal izatetik urrun daudela ».

Oraindik gogorrago eraso dio marxismoari *Les mots et les choses* arrunki eztabaidatuaren idazleak, Michel Foucault : « kondairaren helburu jakin baten ameskeria handia, horra pentsakera kausalaren utopia; hasieretako ameskeriaren utopia pentsakera klasifikatzailearena izan zen bezala ». Honen ondoren ez da harritzekoa marxistak eta kristauak eskuz-esku Foucault-en aurka joan badira, — oraingoan, horratio, Sartre-rekin berarekin elkaturik !

Jakina da C. Lévi-Strauss estrukturalisten patriarkak ere ez duela marxismoarekin batera abestu nahi : « Marxismoaren ikusgunea onar ditzeko, jeneralki, Europa-ko mendebaldean XIV-garren mendeaz gero jazotakoarentzat. Baina ez dut uste, giza-hazkundearen aro guztietarako balio duenik. Marx-ek berak ere ez zuen holakorik uste, franko sarri berberak azaldu bezala ».

Parmenide, Zenon, Melissos eta beste Eleatar demontre guztien joerako « teknokrataon » eta « sofistaon » (Lefèbvre) aurka Frantzia-ko intelektual marxistek deskargatu dituzten zaparradak ez dira lirika hutsa izan... Guztiz marzial Lefèbvre-k : *Position : contre les technocrates*.

Filosofia-zaleen larridura ta istilu hoen aldean, bestelakoxe patxada lasaia agiri dute politika-zale sozialistek... Bide hontatik aurki dugu lanaldi guzti hori ideologia hutsetan urtuta, dinamika faltaz. Sozialistek ez daukate nunbait kulturez, hizkuntzaz, hizkuntza txiki ta handiez, zergatik arduratu; hortarako aski bait dira burgesak, txobinistak, erromantikuak eta nor-galdu edo alienatuak.

(Zertarako esan, euskerarengatik inor baino kezkatzenago diren sozialistak ere ba daudela?).

Ikus dezakegunez, hizkuntzari buruzko ta haren aldeko dinamika ideologiazkorik ez zaio falta marxismoari. Egia esateko, ez zitzaion sekula falta. Ez bait dago egituragainen arloaz jarduterik hizkuntzaren gauza (berbera egituragainik izateke, egituragainen labe ta zain ta sustrai bait da hizkuntza) oharreman gabe. « Et c'est maintenant..., que nous trouvons que l'homme a aussi de la conscience. Mais pas d'avantage une conscience qui soit d'emblée conscience pure. Dès le début, une malédiction pèse sur l'esprit, celle d'être entaché d'une matière qui se présente ici sous forme de couches d'air agitées, de sons, du langage en un mot. Le langage est aussi vieux que la conscience, le langage est la conscience réelle, pratique, existant aussi pour d'autres hommes, existant donc également pour moi-même pour la première fois et, tout comme la conscience, le langage n'apparaît qu'avec le besoin, la nécessité du commerce avec d'autres hommes ». 1844-an

idatzi zituen Marx-ek hitzok, Komunisten Agiria baino hiru urte lehenago. Baina Marx-ek hemen hain zuzen igarritakoa galdu egingo zaio bistatik hurrengo filosofia marxistari, berriki arte (Schaff).

Eta berriki atzera hortara denean, polemika-giro beltz batek eraginik izan da. Azken-azkenik gizartea zerk zertzen duen eztabaidatzen da hauzi hortan. Baina prolema hori filosofiako eremuetatik politikazkora aterako bagenu, ezin geratuko litzake ondorioz gabe. Handia bait da, eskierki (estrukturalistek nahi hainakoa ez balitz ere!) hizkuntzaren garrantzi soziala.

Beraz, zilegi dirudi berriro galderak : marxismoak (edo sozialismoak) ba ote du hizkuntzari buruzko dinamika kultur-politikazkorik ?

Lehenengo tentaldia sozialista marxistek *zenbait* egiten duten, ikastola eraiki ta ireki, euskaldun-berri sortu ta euskaldun zahar euskeraz kulturaztu, euskal kultura aztertu, sakondu ta aintzinarazi eta zenbait e. a. dituzten estadistika-bidez azaltzea litzake... Guztiz da garrantzizkoa guzti hori, ezpairik gabe, zeren behin gure kinkaraz gero (gomutatzen ote dira hortaz sozialistak ?) *zenbatasuna zertasun bihurtzen bait da*, hots, gurean zenbatak aurki hil edo bizi egingo garen erabakitzen bait du. Guztiz ohargarria hori. Ta horregatixe dio zenbaitek zertasunezko dinamikari (esaterako, politikazko euskaltzalekasunari) beste ezeri baino gehiago begiratu behar litzaiokeala gaurko Euskal Herri-an. Ez dago gaizki, baina bere neurriekin, iruditzen zaigunez.

Batzuen ustez, izan ere, oraingo egunotan euskeraren alde lanegiteak ez dirudi hain premiazko. Diotenez, *basi txarraren* gainean eraikitzen omen delako eraiki alako guztia. Ikastolak ugaritzea e. a. berriztazalekeria edo erreformismo hutsa omen dira, horiek gaurko egituren baitan egiten diren artean, hau da, *basi bera* (produzio-baldintzak) erreboluzioz irabiatu arte. Hoen arabera, ba, euskaltzalekasun zertsuki objektiboak *basi* hori porrokatzera jo behar du lehen-lehenik.

Teoria horrek teoriatzko huts izugarri bat egiten du : alegia, hizkuntzaren arloa orokorki kultur-arlotzat hartu, eta produzio-baldintzak kulturaren *basi* bezalaxe direla *orobat hizkuntzaren basi* pentsatu. Hau, berriez, gutxienez Stalin-ez gero, arpegia galtzeke txantxetan ere esan ezin leikeana da.

Teoria horren bigarren akatsa, hizkuntzak kultur-arazoarekin batera ere ba daukan esparruan gertatzen da (hizkuntzaren arazoa ez bait da kultur-arazo soil — zentzun marxistan —, baina bait da hori ere). Askotan astindu izan den akats hori, *teoriazki* gainegituraren basiarekiko zerkusia mekanikuegi hartzeari dario (alegia, *basia* aldatuaz gainegiturak berehala erremediatuko lirakeala uste izateari); eta *praktikaren arabera*, erreboluzio sozialistekin gertatu izandakoak ahaztuaz kondairazko baikorkeria edo positibismo dorpe batetan erortzeari.

Mikel A. Intxausti-k iluntsu bederik zuzenki adierazi ditu alde biok, idatziaz : « Deritzaidanez, lanaren indarra medio delarik eta ideologia berezi bat (kapitalarena) suntsi nahian, kontrako ideologiak (pro-

letargoarenak) benetako lanaren-indarra sinplifikatzen du : iduriz bakar-bakarrik besoetakoa onhartuz... Lan indarra hain da besoetakoa, nola burukoa. Gizonaren azpi-funtsan bi hek datza beraz. Baldin batez jabetzen bagera « gizon askatua » predikatzea, erdi-egi litzake; bataren jabetzarekin bestea nagusitu dela ere zabaltzea, dogmakeri itsua. Itsua, gertatuaren aurka aritzea dalako ». (Jakin 34, or. 22-23).

Ezen-eta egitura ekonomiazkoen erreboluzioek ez bait dute, berez, kultur-giroa ta kulturaren zaina materiazki besterik aldatzen. Hori ba da zerbait, noski. Herritar guztiei eskola ta Unibertsidaderako bideak zabaltzea beti da onuragarri kulturarentzat eta egiazko aldakuntza zertasunezkoa (edo kalitatezkoa) egingo denean, egitekotan, pribilejiatuen gutxiengo koxkorren baten kulturatan gelditi ta gal ez dedin aurre-baldintza ere bai; baina berez berdin-berdin zerbitza dezake, materiazko oinharri bezala, gaurko kultur-politika nor-galerazle edo alienatzaile bera gaur-egun baino ere bortizkiago jarraitzeko, ta bide batez gaurko kultur-mota nor-galdua zabaltzeko ta finkatzeko.

Horregatik bermatzen dira gaurko teoriku sozialista gehienak *erabateko erreboluzioa* planteatu behar dela atsedetik gabe deihadarka. Behinola sozialismoaren indarra izan den ekonomia-zaletasun horretxek sozialismoa, Sanson bezala, azpian zanpa dezakealako. Eta horregatixe azpimarkatzen da, orobat, erabatekoa dela kapitalismoaren Diktadura, ez ekonomiazkoa bakarrik. Gorz-ek, esaterako, langile-mugimenduaren estrategia Neokapitalismoaren mailan eta moldeen aurka nola planegin bilatzen hasirik, hasieratik beretik gedorazten digu : « Diktadura hau da ekonomiazkoa, politikazkoa, kulturazkoa ta psikologiazkoa, denak batera; totala edo erabatekoa da ». Marcuse-k, Markovic-ek, gauza berbera diote, heterodoxo ta ortodoxo bat aipatzeko. (Ta beste guztiak *juntsean* eta *azken-azkenik* ekonomiazko zapalketa edo alienazioaren iturburutik dariotela aisa esaterik ere ez dago iadanik, ekonomiazko nor-galera hori jabegoaren araberan hartu nahi bada behinepein. Sozialistak ez du ahaztu behar klase-konzeptua ezin sekula tinko finkatu ta mugatu ahal izan dela).

Mikel A. Intxausti-k honelaxe bil-laburtu zuen horri darion irakaspena : « gizon osoa, blokean, har behar dugu, askatu nahi badugu gizon hau ». Guk, gizona dion tokian herria idatzi ta erabat geurea egingo dugu esatera hori.

Hau da planteamoldearen bigarren baldintza, — Euskal Herri-an larritasun bereziarekin agiri dena.

Ez dago dudarik, erreboluzioaren pedagogia baino askoz gehiago dagoela hemen jokuan : erreboluzioaren naturaleza bera ta hartarako jarraitu nahi den dinamika.

Mikel A. Intxausti-k, oker ulertu ez badiogu, erreboluzioa bera kultura ginoan hartuaz planteatu du; edo erreboluzioa ikusgune hartatik atzemanetz, behintzat (gaia ere *kultura ta ideologia* bait zuen). Eta hala adierazi du erreboluzioaren dialektika « kultura **BESTE KULTURA** » terminuekin. Gu terminu klasikuekin geldituko gara (basi —

gainegitura), hizkuntza *gainegitura ez dela* argi uztea ez bait da gure azkeneko axola! Halare, haren azken-buru edo ondorio berera irixten gara : gizarte askaturik sortzekotan, erreboluzioan bertan eta berdin haren planteamoldean bertan jaso behar dira zapalketa sofritzen dauzkagun oinarritzko (alegia, basiko) premiak oro, ekonomiazkoak bezalaxe hizkuntzazkoak, — eta, mutatis mutandis, kulturazkoak.

Bestela, izan ere, materiako soila izango litzake erreboluzioa. Hau da, ezin sortuko luke « askatasunak » (formalak) askatasun (benetako ta gauzazko) izateko behar duen zenbatusunetik zertasunerako jauzia (Marcuse-k : « saut de la quantité à la qualité propre à l'avènement d'une société libre »). Alegia, Markovic-ek dionez, gizonak kaiola eder-ragoa eukiko du, eta zabalagoa, hots jare edo, aske ibili ahal izateko eremu luzeagoa, baina azkenean askatasun formala bakarrik, berriro ere.

Beraz, nolako *zertasunezko dinamika* agiri den euskal sozialista-suerte ezberdinen artean epaitzeko, batez ere, horrixe egon beharko zaio ernai. Esaterako, hizkuntzazko zapalketa inola santa ekonomiaz-koari subordinatzerik edo azpiratzerik ez badago (eta ez dago : prin-tzipialki sekula ez, — eta kondairazki ere, Euskal kerri-an, itxura guz-tien araberan ez, edo ez behintzat hari bakarrik), baina planteamol-deren bat halakoxe subordinazioarekin ari bazaigu, zertsuki dinamika subordinatu soila daukala planteamolde horrek hizkuntzaren (nazio-tasunaren) alde, esan beharko da. Eta hipotesi batetan planteamolde hori alboko guztiak baino hobea balitz ere, txarrenen arteko des-txarrena izango da, eta ez ona. Ez bait daki faktore ezberdin auto-nomo bi, bata besteari azpiratu gabe, elkartzen.

Saiakera honen azkeneko atalean ikusi beharko dugu hori hur-bilagotik.

B) Egoera berriaren alturan.

Ideologiakeria da euskal arazoari gure interesekin ez baino ideolo-giaren eragile izan ziren eta diren interesekin hurbiltzea. Horregatik iruditzen zaigu bidezko Engels-ek lanari jartzen zion azentua guk hiz-kuntzaren gainera *ere* aldatzea. Gure ta gaurko interesak hortik dabil-tzalakoan.

Lanaren kontua zokoratu gabe, noski! Ez dira euskalzale denak sozialista, eta ez dago zergatik izan ere. Baina ez, ez; euskalzaleak ez daude erromantizismoaren loak hartuta. Halare, lanaren ondoan hiz-kuntza aiputan hartzen ez duen planteamolde sozialista, Euskal Herria-n, alde-bakarkeriazkoa iruditzen zaigu. Gure artean prolema da hizkuntza, eta baita dinamikaz betetako faktorea ere, orobat. *Bi fakto-reekin jarri beharko da*, ba, *Euskal Herria-n* edozein planteamolde politikazko ta sozial.

Hizkuntzak holakoxe azentua zergatik merezi duen erakutsi beharko dugu, horregatik. Kondairaz baliatuz egin diteke hori, baina guk ez dugu bide hori abiatuko. Munduko egoerari begiratuaz hasiko gara aur-renik. Eta euskal egoerari itzuliko gatzazikio ondoren, laburto. Buka-

tzeko, hizkuntzaren esanahi sozialaz eta baliogoez jardungo gara. Azkeneko gai honek, halare, hain alde asko bait dauka, hoetako pare bat besterik ezin arakatuko dugu hemen.

Taktika-aldakuntzak ez dira sinisgarri, planteamoldea bera sakonki aldatu ez denean. Aldatzeko arrazoirik falta ez bada behintzat. Eta sozialismoak ba dauka bere hizkuntzari buruzko planteamoldeak ikusberritzeko makina bat karia.

Jakintzak, ezaguna denez, datuekin lan-egiten du; arian-arian eta aurreratu ala, datu berriekin. Orain, hizkuntza-jakintza bera, gehienbat (eta zeharo, gaurko zentzunean) Marx-ez gerokoa delarik, ez dago esan beharrik, Marx-ez gero hautemandako datuekin dabilela jakintza guzti hau. Faktore sozialok ezagutu gabe egindako planteamoldea zabal-tzeko premia bixtakoa da, orduan.

Berriz ere A. Schaff-ek hitzgingo du gure lekuan :

« La sémantique, sous la forme qui nous est aujourd'hui familière d'une théorie logique et philosophique, est une discipline relativement jeune. Elle n'existait pas — si l'on excepte les formes embryonnaires de sémantique linguistique — du temps de Marx et d'Engels. Du temps de Lénine elle commençait déjà, il est vrai, à se former, mais ses implications philosophiques ne furent mises à jour que vers la fin de la vie de Lénine, lorsque celui-ci avait d'autres préoccupations ».

Ez daukagu ba haien planteamoldeak eredu akabatutzat eukitzerik.

Eta harrezkero nasaiegi jarraitu dute sozialistek. « Assurément, au cours des années écoulées on a vu paraître dans la littérature marxiste plusieurs publications critiques concernant la sémantique. On peut toutefois affirmer avec certitude qu'elles ne sont pas un titre de gloire pour cette littérature ».

Gizartea azterkatzeko datu berriak dauzkagu, hortakoz. Eta datu berririk, Marx-ez gero, beste jakintza-sail askotan ere arrunki sortu da.

Hizkuntzari buruzko puntuan ere, ba, fosil bihurtu edo aldatu beharrean legoke honezkero marxismoa. Legoke, esan dugu; marxisten batzuk hasi bait dira iadanik, dogmakeriazko aldi lehor baten ondoren (Stalin-i bizkarreratzen zaio orain gaitz guztien errua) marxismoaren berriztaldi edo aggiornamento baten bila. Hizkuntzaren puntua ezin zitekean holako saiorik gabe geldi. Berrizta-saioon azkena somatzerik ez dago gaurkoz, Ez bait dakigu, 1) ideologia ta planteamolde klasikuan zenbait faktore berri sartu beharko den; ez eta ere, 2) Alderdi Komunisten buruzagi politika-zaleek gidari intelektualei noiz jaramonik egingo dien.

Gaur berriz isilarazi nahi da *intelligentsia* politikaren izenean. Baina filosofia marxista zer den filosofilariek dakite, ez politikariek. Eta gizarte-gauzaren planteamoldea, aurren-aurrenik, gizarte-gauzaren faktoreak ezagutzearekin hasi behar da.

Hizkuntza-jakintzaren emaitzez gainera ba dago beste zerbait ere, euskalzaleoi bide zuzenean gabiltzan ustea indartzen diguna : gaurko munduan bertan agiri diren premiak, planteamolde berriak eskatzen dizkiola sozialismoari iruditzen zaigu.

Marcuse-ren konzeptu ezagun batez baliatzea zilegi balitzaigu laburki esango genuke : integrazio-zurrunbiloari ihes egingo badiogu, integrazioarako joerak arras ukatu behar ditu *planteamoldeak berak*.

Baina ikus dezagun sozialismo heterodoxoak utzita, Garaudy-rekin munduaren egoera.

- 1) jakintzaren eta teknikaren aurrerapen izugarriak,
 - 2) mundu guztiarentzat zerikusiz beterik dagoen sozialismoaren zabal-kunde ta finkatzea,
 - 3) bi kontinenteren deskoloniazpena (Asia ta Afrika),
- hoek dira, Garaudy-ren analisiaren arabera, Mundu Gerra II-garrenaren ostean munduaren itxura zenbatasunaren (kantidadearen) arioan bakarrik ez baino zertasunarenean ere arras aldatu diguten gertakariak.

Marxismoa ez zaio egoera horri egokitu. Kondairaren atzetik, herrenka ta jarraitu ezinda, doa konzientzia marxista. Denporak nola aldatu diren oharreman ezinda. Garaudy-k aitortzen du hori.

1. JAKINTZAREN AURRERAPENA.

Jakintzaren aurrerapenaz oroitarazi behar da, orain arteko asma-kizunek gizonaren indar fisikazkoa ugaritzen zutela ta boteretsuago-tzen. Orainez gerokoek, oster, *adimenaren* ahalatasunak berak heda-tuko ta handituko dizkigute.

Adimenaren eginkizun eta egikera asko makineriak burutu ahal izango ditu, gizonaren lekuan. Zelebro elektronikazkoa errealtate bat da, eta zenbait aldetatik neurtuta zelebro kolektibu edo aldratzko baten eginkizunak bete ditzake. Areago, adimenak adimenaren oinharri ma-terialak berak alda dezaizkiguke (kibernetika — super-gizonak ?), bio-logiazko basiak berak ere agian.

Jakintzaren alde teknikazkoaz landa, jakintzek gizonaren gainean aurkitu ta argitu diguten guztia aipatu behar da. Eta ez gizonaren zer-izan biologiazkoaz bakarrik, haren izaera izpirituzko ta sozialari buruz ere baino.

Jakintzaren idorokunde berri bakoitzarekin materialismoak ere aldatu egin behar zuela, esan zuen Engels-ek...

Alde-biko jakintzaren aurrerapen honek beste orobat alde-biko galdera botatzen du : munduak daraman produzio-jardunean hizkun-tzari (hots, gizonaren gizontasunari ta herrien herritasunari) zein betekizun dagokion azterkatu beharra, — eta aurreragintza teknikazko hortan gizona gal ez dedin abiatu behar diren ahaleginekin ekin be-harra. Teknika ideologia bihurtu delarik, eta ideologia kontserbakor, « kultur-erreboluzioaren » arazoa berebiziko indar eta premiaz bete da.

2. BLOKE SOZIALISTAREN ESPERENTZIA.

Irakur dezagun oraindik Garaudy propio euskal eta gure (hizkuntzaren) ikusaldetik.

Sozialismoa zenbait Erresumatan finkaturik dago, gauzaturik eta eraikirik. Errealidade bat da. Sozialismoaren instrumentu da Erresuma gizarte horietan.

Ez kultura deuseztatuaz, lana kultura (libre) bihurtuaz baino. Jakina, leize hori berdintzeko biderik errazena ta azkarrena, traidoreena bezalaxe, lana goratu ordez kultura erastea zen eskierki. Eta holako zerbait gertatu da sozialismoarekin.

Izan ere, plangintzarako buruhaustea sekula uste izan baino nahasiagoak gertatzen direla ikusi zen. Hasieran, produzioa nolana hixatu beharra zegoen; industria behar zen nundinahi sortu.

Sortu, erraz esaten da. Sortarazteko plan egin behar zen. Bizitza sozial guztiari plan-egitea zekarren honek. Etabar, etabar, sozialismoa ekonomiakerian amildu zen.

Zorigaitzok, halare, kako asko daukatena ukatzerik ez dago : gudua, blokeoa, interbentzio arrotzak, etc. Gure axolako bat ere bai, planteamoldeko bereko gaitz bat bait da. Produzio-tresnen jabe-izate pribatua xahutuz gero langileriak, hots, gizarteak, interes-talde elkar-ukatzailerik ez zuela eukiko egin zen kontu. Baina sozialismoa ez da oraindik komunismoa. Sik Praga-ko irakasleak ausartki erakutsi duenez, sozialismoak ez ditu gizarte baitako kontraesanak oro menderatu. Areago, ekonomia edo produzio-molde sozialistak behar-beharrezkoak ditu halako interes-taldeak... Sektarismoa da, orduan, herritar sozialistak iadanik komunista balira bezala tratatzea (sozialismoa kapitalismoaren eta komunismoaren arteko tarte-haroa izaki). Ta horixe zen, oharkabeki edo itsuki, egiten zena. Hala Garaudy-k.

Ekonomiazko premien grinak liluraturik, moralezko premiak zabartu ziren. Zabartu, edo... aise ukatu ! Elkarrengandik eten eta banatu, elkarren aurka bota.

Erljioaren puntua berpentsatzeko, etc. eskatu dute gero mende-baleko intelektualek. Eta eguzkialdeko intelektualen haserreak haserretu ditu komunistak. Gure ustean, sozialismo klasikuaren (marxistaren) planteamoldeari funtsezko akats hau salatu behar zaio : kapitalismotik sozialismora iragateko ez baino kapitalismotik komunismora iragateko planteamolde ta mintzamoldearekin jokatu duela.

Jabego pribatuaren deuseztatzea benetako aurre-baldintza beharrezkoa izan arren, ez dela aski ta ez aurre-baldintza bakarra ere, ikusi behar izan da, alienazio edo nor-galtze oro menderatzeko (sustraiak erauzteko behinepein). Aitzitik, nor-galtzeak sortaka azaldu ziren nor-jabegoa (pribatua) iraitzi ta gainditu ostean ere : eta hain zuzen, ekonomia-molde berrien plangintzak berak suspertuta.

Positibuz beste, bloke sozialistaren esperentzia negatibua ez da burokratismora, estatismora, dogmakoikeriara, etc. mugatzen. Nazio-arazoak Erresuma plurinazionaletan orain artean aurkitu duen soluziorik onenetakoa dateke ezpairik gabe Batasun Sobietikuarena (hemen Yugoslabia-ko ta Txekoslovakia-ko arloak baztertuta). Baina erdikoi-keriarekin batera joera panrusista ere biziki suspertu da dirudienez. Sozialismoa nazioarte-zale sortu zen : ez, erraz entzun ditekenez (ez dakigu zein intenziorekin horretaraxe bakarrik moztuta) « nazio-zale-tasun burgesaren » kontra bakarrik, ezpada baita — eta Marx irakurriaz dirudienez horixe batez ere — kapitalismoaren nazioartekotasunaren parean ere. Sozialismoa, Lenin-ek maiz jakinarazi bezala, « nazionalismoarekin » ezin konponduzkoa da : makina bat aldiz aisa entzun arazten da Lenin-en esanahi hontako zenbait ahapaldi, berezkuntza ximple bati begiratu ere egin gabe ordea. Alegia, usadio guztiz ezberdineko erderetako *patriotismo* ta *nacionalismo* konzeptu biak euskeraz hitz bakarrarekin itzultzen ohi direla. Eta erderaz arituta ere Euskal Herri-an bere burua « nazionalista » aboatzen duen gehienak ez dakiela bere hizketa korrientean berezkuntza hori egiten. (Konzeptu bi horiek sarri nahasten direla esan beharrik ez dago, baina bai Euskal Herri-an Marx edo Lenin-ez eskolastikarrik eskolastikuenaren antzean baliatuz apropos-edo nahasten dituenik falta ez dena). *Patriotismoa* herrialde sozialista guztietan ardurazki zaindutako ta gazteriari kartsuki gomen-datutako birtutea da. Nazionalismoa, oster, beti itsusitu izan da literatura sozialistan. Lenin-ek eta Stalin-ek « ideologia burgestzat » zeukaten eta « klase-burrukaren arazoetatik... proletargoaren eta burgesiaren arazo komunetara esbidatzen » duen amarrutzat (Stalin, *Marxismus und Nationale Frage*, 1952, or. 20).

Horrela, « nazionalismo burgesak » « interes batasunaren prediku maltzurri, proletargoaren klase-interesak ezkutatu edo atzerarazteari, langileriaren esklabutza izpiritualari lurra oparo lantzen dio ». Kritika hau Marx-ek « egiazko sozialistei » (Stirner, Grün) egindako kritikari xuxen-xuxen dario (ik. *Die Deutsche Ideologie*, 1953, or. 483/4, ta I. Berlin, *Karl Marx*, 1968, or. 109) : interes gizadi osoari komunak azpimarkatuz langileriari burua turbustu ta burruka-zaletasuna makaldu egiten diotela aurpegiratzen bait die. Kritikaok seriotan hartu beharra gutxien-gutxienez nazional-sozialismoak erakutsita gelditu da, eta euskal abertzale askoren itsukeria nazional hutsa, luzarora folklorismoan bukatzen ez bada, zerbait askoz okerragotan buka ditekela gogarazten digu. Ahazterik ez dagoena, halare — ezin aspertuko gara mila bider horixe errepikatzen — konzeptuon garai hartako testuingurua da, hots, abertzaletasuna « nazionalismo » itzultzen zuen ideologia aldian aldi-koa. Ideologiaon ezaugarri arrunt bat, hain zuzen, norbere herriari « misión histórica »-ren bat asmatzean datza, hau zuzen ala zeharka beti beste herriren baten kontra zuzendutakoa, beraz, xenofobiarekin nahastutakoa izaki. Hemeretzigarren mendea zerbait ezagutzen duenak ba daki, areago, nolako mespretxuz italiarrak austriarra, honek alemana, honek errusiarra ta frantsesa, frantsesak atzera alemana, e.a., azkenik euskaldunak espainola ta aldrebes judikatzen zituzten. Marx-

en irakasleen artean bertan Hegel-ek inun paregabekotzat zeuzkan alemanak; Thierry anaia biek aristokrazia oro germano deklaratzat Frantzia kutsatzen omen zuen «alemankeriaren» aurkako bezala adierazten zuten erreboluzio frantsesa, alemanen aurkako frantsesen erreboluzio gisa («cette vérité sombre et terrible, qu'il y a deux camps ennemis sur le sol de France» — 1836) eta ba dirudi «frantsestasuna» babes-teko antialeman izan beharra dagoela; Gobineau-k «Essai sur l'inégalité des races humaines» (1853/55) idazten du; erakunde sozialak «herri-izpirituaren» (Volkgeist) sorkari ziren ustea korrientea zen, etc. Gaurko abertzaletasuna — guzti horren kutsurik euki arren — horren moduztapen soiltzat jotzeari, ta horregatik besterik gabe «nazionalismo» ta «burges» edo «burges-koxkortzat», Engels-ek alogera ta esklabutza-sistimez *Anti-Dühring*-en (1868, or. 203) duen ateraldi batekin bapo erantzun dakioke: «y cuando (Dühring) afirma que nuestro salariado moderno no es sino herencia apenas modificada y suavizada de la esclavitud (...) con igual razón podríamos decir que el salariado no puede explicarse sino como una forma atenuada de la antropofagia». Sozialista «berri» askok nazionalismoari egin ohi dion kritikak horrelakoxe zer bait gomutarazten bait du: arrazakeria (sabindiarra), burges-koxkorreria, e.a. ba dago Euskal Herri-an egon, zer dudarik, baina euskal abertzaletasuna ez dago iadanik hari horixe besterik (ezta aurrenik horixe ere) ezin ikusizko egoeran. Abertzaletasun sabindiarra bera ere, axala urratu ta barnagotik eta bere garaian jarrita begiratzat gero, hau da, bere formulazioei baino zekarren dinamikari adiago egonez (kondairazki azterkatzean egin behar den araba: esaterako, lehenago eztako burutazio oso gutxi dago Marx baitan ere, baina ideia haientzako dinamika berari zor zaio) ez zaigu inolaz ere arrazista edo burges koxkor bakarrik agiri. Ez dago Sabino Arana Goiri-rik gabeko euskal kondairarik, denok dakigu hori. Ta bere pro ta kontrak dauzkala abandotarrak ere. Baina nor dago besterik, euskal gizarte gauzaren basian lan gehiago egin ta gehiago zor diogunik? Euskal gizarteko basi-langileen artean Arana Goiri ez dago bakarrik, noski; Meabe ta Larrainaga-k ere hor dira. Baina «aranismorik» gabeko euskal kondairarik ez dagoen bezain gutxi dago honez-kero hura gabeko euskal herririk ere. Sozialista askoren hori ahaztea (Arana oraino ere PNV-ren ondasun partikular izango balitz moduan berenganatzeko bildurrez, Arana Goiri Alderdiaren monopoliotik behin betiko harrapatu ta momia kenduta atzera bere herri biziari oso-osorik itzuli egin behar litzakeala ezin konprenituz), ta «nazionalismoaren» aurrean ikaratzea ta abertzaletasunean ia burges-koxkorreria edo arrazakeria bakarrik nabaritzea bi puntuotan errotzen dela uste dugu: batetik, sozialismoaren tradizioan ohitutakoari «nazionalista» hitza gogaikarri egiten zaio eta euskal arazoa osotoro nazionalismo gisa adierazteak Euskal Herri-ko erreboluziogileek elkar aditzea gehiegi ta batere premiarik gabe eragozten ari da. Beste erroa marxismo arkaiku (klase-monista) batean gatibu egotea iruditzen zaigu. Paleomarxistoa ezin bait dute onhartu nahi klasetasunaren ondoan herritasuna ere gizarte basian, hots egin-eginez doan kondairaren alde garrantzizko bat herritasunek hezurmamitzen dutela.

URSS-en honezkero idorota dago hori, — gehiegi beharbada. Her-ritasuna haintzat hartu beharra ta arriskuei buruz erne ibili beharra irakasten digu.

URSS gazteko garbizalekeria suharretan klase-burrukari bakarrik begiratzen zioten nola kondaira-azterkariak ala eskola-liburuetakoa kondaira-irakaskuntzak, M. N. Pokrowski-ren gidamendupean. Ez zen Ksaren edo heroe nazionalen aipurik inundi somatzen. 1932-an *eskole-tan kondaira irakasteari buruzko agindu* bat eman zen, Stalin-ek eta Molotow-ek sinatuta. Harrezkeroko eskola-liburuetan Errusia haunditu zuten Ksarak (Pedro Haundia ta Iwan Bildurgarria, adibidez) gora-zarrez beteta aipatzen dira, 1812-ko « Gudu Abertzale Haundia » gogotik goratzen da, ikasleriari eredu bezala heroe abertzaleak (Kutusow, etc.) eskaintzen zaizkio, e.a. Iadanik Errusia-ren kondaira ez da lehenagoko eskola liburuak erakusten zuten « herri-gartzelaren » ilun eta dohakabea, ta bai dizdiratsu gloriakoa : inbentuak bezalaxe Errenazimendua bera ere, Errusia-n dena gertatu da agi denez beste inun baino lehenago, ta Ksaren erdikoikeriaren aurkako nazio txikien behinolako gudaldi ta gudate oro « erreazionario » da gaur. Guzti honekin batera herri sobietar enparauen gainetiko errusoaren apoteosia dator, *herri* hau omen bait da, herri errusoa « gizadiaren kondairaurretik irten eta egiatzko kondaira, sozialismoa, abiatu duen lehenengo herria munduan ». Horregatik herri honen lehenagoko kondaira guztiari « 1917 urtea ikus-gune bihurturik begiratu behar zaio » (G. Lukács, *Der russische Realismus in der Weltliteratur*, 1952, or. 21). 1945-eko Stalin-en brindis sonatu batetan errusoari « Sobiet Batasuneko nazio guztien artean nazio bikainena » ta « nazio gidari » deritza. Ik. gainera Usako, *El Marxismo-leninismo y los problemas nacionales*, Branka 5, 1967, or. 36-43.

I. Fetscher-ek Stalin-en Marr-kritikan ere intentzio panrusista edo protorrusista berdina susmatu du, cfr. *Von Marx zur Sowjetideologie*, 1960, or. 136-137. Aipaturiko garbizalekeria ideologikuan, klase-teoremak inondik ere edozertarako balio zuela iruditurik zebilen Marr-en arabera, izan ere, hitz-hotsa klase-egoerak eraginda sortu ei da. Klaserik gabeko gizartean, hortakoz, hizketa pentsamentuaren adierazpide bezala sobera egongo da ta astiro-astiro hil egingo da. Ta hizketarekin hizkuntza, pentsamentuaren tresna omen bait da Hegel-ek ere irakasten zuenez : pentsamentua telepatia antzeko elkar-aditzeren baten bidez zuzen-zuzen komunikatu ahal izango omen zen, hizketaren ararteko premiarik batere gabe. Marr-ek hizkuntza laburki ta kitto oin-harri sozial-ekonomikoaren gainegitura soil deklaratu bait zeukan. (Ezin uka teoria hori absurduraino logiku ez denik : kultura oro basi sozial-ekonomikuak sortutakoa baldin bada, ta basi hori gaurdaino beti klase-mailazko, ta basi hau irauliz gero bere kultura ere erauzi egingo baldin bada gizakera berri bat abiaraziz, gizarte komunistan hizkuntzek galdu egin beharko dute!). Teoria hau 1950 arte URSS-eko hizkuntza-jakintza ofizial izandu zen. Baina horra Stalin-ek putz egin eta nun karta-gaztelu guztia oso-osorik lurrera etorri. Hizkuntzak ez dituzte klaseek, eta bai herriek sortu, zion Stalin-ek, eta klaseak suntsituta

ere hizkuntzek herriek haina iraungo dute : herria da « hizkuntzaren kreatzaile ta erakarle ». Hizkuntzen artea, areago, burruka etengabea nabari du Stalin-ek, baina ez dago hizkuntzen elkarren artean gurutatu ta berriren baten sortarazterik (Marr-en aurka) hizkuntzen arteko burrukan bakoitzaren garaitzapen ala heriotze baizik. « Halaxe gertatu da, adibidez, errusierarekin : ibiliaren ibilian beste herri askoren hizkuntzekin gurutzatu zen, baita beti garaile irten ere ».

Horra, bada, gizarte-gauzaren basian klase-burruken ondoan (hauxe baino lehenagoko ta geroagoko) herrien burruka ere nun agiri den. Sarri entzuten da Stalin-ek kondairaurretik kondaira egiazkora lehenengo igarotako herri « beti garaile » honen hizkuntza mundu guztiarena bilakatuko zen itxaropena omen zeukala ere (Ik. esaterako, *Der Grosse Herder* hiztegiaren *Bolschewismus* hitza. Baina azkeneko hau ez dugu Stalin-en idazkietan egiaztatu ahal izan). Nolanahita ere, nazioarteko komunismoa Sobiet Batasunaren eta hau Errusia erdigunearen inguruan lotzeko joera erdirakoia ia ez dela inorentzat sekreturik iruditzen zaigu. Ta erdikoikerietatik itxaropen gehiegirik ez eukitzeko nahiko arrazoirik ba dugula euskaldunok orobat. Joera erdirakoiek erreboluzioa egiterakoan baino ere bortitzagoak bait dirudite egin ta gero, Erresuma eratzeakoan (Txina-ko eredia orain utzita). Gure gaiarentzat garantzizkoago dena, marxismoak ez daukala herritasunaren azterketa ta baliogoa (funtzioa) bere kondaira-burutapidean baitaratu gabe jarraitzerik agiri da.

Txit gogoangarria iruditzen zaigu hau euskaldunontzat. Euskera-rengatik hainbat antsiatzeari ta lehiatzeari txatzukeria burges-koxkor irizten bait diote guretarren batzuek. Halakoen ustean klase-batasuna lortu behar omen da lehenbailehen, eta gero geroakoak. Eta nola euskalzaletasunak batasun hori behaztopatzen (omen) bait du, klase-burrukaren arerio deklaratu digute euskalzaletasuna. Hau, ordea, marxismoaren izenean esanda ere ez dago marxismoaren arabera esanda. Eta askoz gutxiago marxismoarekin egindako eskarmentuen eta irakaspenen arabera.

Sozialismorako urratsak berak dakar nor-galtzearen iturburu berririk hamaika : langileriaren eta Alderdiaren, Alderdiaren baitako harremanen, Alderdiaren eta Erresumaren nahiz Alderdi-Buruzagiaren eta langile-sailen arteko gorabeherak antolatu beharrarekin.

Holako urratsak Euskal Herria-n, bi (hiru) hizkuntza-sailetako populuarekin zenbait nor-galtze-iturburu gehiago aurkituko litzukean asmatzea ez da zaila.

Baina populua euskeraztea edo euskalduntzea erreboluzioa egin osterako luzatzeak, nor-galtzeak osatzeko sendagaia ekonomiazko basi soilen aldakuntzari dariola uste izatea dirudi. Gaur, zinez, bai teoriaren eta bai praktikaren aurkako ustekizuna.

Pentsatzen bait da nunbait, berekisa-edo erneminduko dela populuan euskaldundu nahi izateko konzientzia, orain ezertarako saiatu gabe. Edo-ta, agian iritzi hortakoek gehiegi sinisten dute Proletariatuzaren Diktaduran... Lehenengoa ez dena gertatuko egunaren argiak erakutsi

digu, sozialismoarekin egin diren eskarmentuekin. Eta bigarrenari dagokionez, sozialismoak eskola-erakunde diktaduratsuak derrigor eraiki beharko dituela aitortuta ere (Euskal Herri-a eta nunahi), diktadura hori tirania ahalguztidun bezala ulertzea izango litzake, haren ekintza oraingoaren (eta bereziki, oraingo konzientziaren) jarraipen bezala ez ulertzea. Oraingo praktikak eta jokabideak botatzen bait dituzte gerokoaren oinharriak.

Adi egon behar zaio motibazioen soziologiari ere : erreboluzio-asmoen artean nazio edo hizkuntza-ardurarik ez baldin badago, zerk sortaraziko du kezka hori erreboluzio-osteko giro bihurrian ?

Stalinismo bilakatzen da herriaren konzientzia-mugak baino haruntzago hedatzen den proletariotzaren diktadura. Eta hori derrigorrezkoa gerta ez dedin, orain konzientzia egoki ta argi osoa erna-araztea beste biderik ez dago. Beraz, stalinismoan amildu nahi ez duen sozialista euskaldunak, herrian oraintxetik beretik, eta bai teoriarekin bai ekin-tzarekin, euskalzaletasuna (euskal konzientzia bizia) zabaltzearen eta suspertzearen aldezkari izan behar lukeala iruditzen zaigu.

Azi-orrazitan agertu zaigunari adi, iadanik ez da zilegi erreboluzioa-ren planteamoldea ekonomiazko premien aldetik bakarrik segurtatzea. Humanismoaren, interes moralezkoen eta kulturazkoen, izpirituzkoen aldetik ere segurtatu beharra dago, erreboluzio-jolasetan alaiki jostatzen ez baldin dagabiltza. Eta stalinismoarekin ezer funtsezkorik ikasi badugu. Diktadurak, proletargoarenak ere, ez du tirania bilakatzeko eskubiderik.

3. DESKOLONIAZIOA.

Asia-ren eta Afrika-ren deskoloniatzea da gaurko egoeraren hirugarren ezaugarria. Europarrontzat, franko arreta gutxi eman genion zer-bait agertu zaigu bapatean : mendebalea ez dela kultur-sortzaile ba-karra; ez edertasun, baliogo, pentsamentu ta zibilizazioaren asmat-zaile nagusia ere.

Jakin bai, ba genekien hori antzinatik ere. Gure tradizio liberalari zegokion horixe aitortzea. Baina horretxek axolatu gaituenagatik, ber-din-berdin deusik ez bagenuen jakin. Ez-jakitezko jakite hutsa bait zen, kultura zahar zoragarriko esklabuak eukitzearen harrokeria besterik ez bait zekarren guzti horrek.

«Heriotzeko kaltea humanismoarentzat » izango omen litzake Afrika beltzeko ta Asia-ko herriek sortarazitako baliogoak suntsituko balira. Marxismoak ez omen dauka herri horien aurrez-aurre mendebaldir izaterik. «Haren jite unibertsalari bait dagokio, herri bakoitzeko kultur-lurrean oinharritzea ». Mendebalean sortu ta hazitako marxismoak «humanismo benetan orokor » bat eskuratu behar omen du nahitaez. Eta guzti hori, ez herri horiek sozialismoraino eramanez ondoren, har-tara eramateko baldintza bezala baino. Beraz, Ingalaterra edo Alemania-ko egoerentzat XIX mendean sortutako eskemak erabili behar ote dira gaurko Euskal Herri-an ?

Garaudy-k dion horrek handitan bezala tikitan ere balio badu, agian mendebalean bertan ere kultura *bat* baino zerbait gehiago sortu izan dela kontsideratu beharko litzake...

Beraz, marxismoak humanismo joriago ta beteagoa behar dueneko hori esatera zintzoa bada, sozialismoak planteamolde kulturazkoago ta humanistagoak ere behar dituela beste horrenbeste arrazoiarekin eska ditekete.

D) Nazio-zaletasuna ta sozialismoa : antinomiazko-bikoitzasuna ?

Deskolonizazioarekin batera beste fenomeno ohargarri bat ere sortu da, Garaudy-k liburu hontan aintzat hartu ez arren : sozialismo nazionalak. Yugoslavia bezalako kasuei anatema altxatu egin zaie, ta sozialismo nazional « neutralak » poliki-poliki ugaritzen ari dira, Erresuma deskolonizatu berrietan batez ere. Fenomenu honek naziotasunaren begirune ta sozialismoaren eraikitzerakoan faktore honi dagokion garrantziaren berpentsatze ezinbestezkoak sartu ditu nazioarteko sozialismoan. Joera bera ez da, teoriiazki behintzat, geldi-arazi Txekoslovakia-ko jazoeren ostean, azkeneko Alderdi Komunisten Batzar Orokorrean ikus zitekeanez. Aitzitik, etorkizunean joera hori indartuz joango den antza dago. Erresumen alde bakarrik baliaraziko ote da printzipio hori ? Sozialismoaren itxuragabekeria bat izango litzake, hortakoz.

Molde ezberdin askorekin agiri da kondairan nazio-arazoa, cfr. E. Lemberg, *Nationalismus* (I. Psychologie und Geschichte, — II. Soziologie und Politische Pädagogik, 1964). Esan dugu nota Marx-en aiputako Europa-n, Frantzia-ko Erreboluzioaren ondoren, sortzen den nazio-konziencia. Nolanahi ere, Marx-ek sarri ta garbi esan bezala, berehalaxe gelditu zen nazio-konzienciaren dinamika burgesalgoaren esku-menean, Viena-ko Biltzarre zahar-berriztatzailearen ondoren batez ere. *Erresuma bildu edo eratu, burgesiak egiten zuen, ez nazioak (herriak) berak, gehientsu nazio-erresumen arabera egin arren.*

Apriorismo izugarri batekin, Europa-rako eskema hontaraxe bildu nahi izan dute euskaldunen batzuek Euskal Herri-ko kasua ere. Ahazturik-eta karlismoak — dinamikaren aldetik abertzaletasunaren iturburu — ez zeuzkala inola ere burgesian bere sustraiak, lehen karlistadakoan... Foruen aldezkartitza, karlistak politikazko ekintzatik aparte gelditurik, liberalen eskuetan gelditu zen garairako balioko du ohartzapen horrek, baliotzekotan ere. Baina Arana-ren abertzaletasuneko haroak ez dio karlismoari inola ere liberalismoari baino gutxiago zor. Bi menderen bihurgunean sortua, jendekadak politikan mogitzen hasi zirenekoa da abertzaletasun hau, bere kontradizio guztiekin baikere, ta ez burgesalgoaren obra bakarrik. Hain zuzen abertzaletasun hau karlismo (herritar) eta liberalismo (burges) zaharren superazio ta sintesi izateagatixe sortu zen haren barnean, elkarturiko joera bion kontraesana : demokratiku baina zenbait aldetatik (erlijio, arraza, etab.) hitxi, sozialki herritar eta aurrera-zale baina ez proletario, etc.

Euskal abertzaletasuna ez dago Marx gazteak, esaterako, *Zur Judenfrage* idazterakoan, nazio-arazoez agiri zuten mailan. Marx-en denporan, izan ere, fenomenu erabakitzaile bat sortu da kondairan : Viena-ko Biltzarreak absolutismoa berriztatu nahi izan bazuen ere, herria iadanik politikagintzara sartuta dago. « La rebelión de las masas » abiatuta dago. Hasieran gizarte-arazoz bakarrik, orokorki ta erreboluzio hutsez ari baziren ere, Parlamentuetan parte hartu beharrik-eta, zehazki politizatuz joango dira jendekadaok. Politikazko arazoz biziki arduratuta dabil herria ta, politikolari burgesen atseka-berako, ba dago politikazko herri-iritzi bat. Marx-Engels-ek agiri esango dute hori, anarkisten aurka batez ere : Parlamentu-bidez iritxiko da Proletargoaren Diktadura ta sozialismoa. « Kondairaren ironiak dena ankaz gora jarri du. Guk, « erreboluziogile » ta « nahastaleok », askoz ere gehiago irabazten dugu legezkotasun edo zilegitasunean, legea-beziazko jokabidez eta erreboluzioz baino. Beren buruak ordenuko Alderdi deitu ohi dituztenak amilbehera doaz, nun bai, ta heuren legeek sortutako egoeran bertan. Etsirik egiten dute Odilon Barrot-ekin oihu : *la légalité nous tue*, legezkotasuna da gure hondamendia. Guk, aldiz, zain ta gihar indartsuak eta masaila gorri-gorriak irabazten ditugu legezkotasunean eta betiko bizitza bezain eder agiri gara » (Fischer III, 1966, or. 238). Larrazabal-go zin egitetik urte bitara idatzi zen hori.

Gizarte-arazozko herri-burruka ere hasi burgesiak berak hasi zuen (oroit 1789). Baina berehalaxe iragan zen herriaren beraren eskuetara. Eta berdin nazio-burruka : Marx-en denporan burgesiak zeraman, baina laister hartu zuen herriak bere eskuetan, batez ere Polonia-n. Hau da, gure ustez, nazio-arazoa marxismoaren arabera jarri nahi izanez gero hauteman eta kontuan euki beharra dagoen Marx-ez geroko aldakuntzarik larriena.

Marx-en egunetan hasitakoa da aldakuntza hori. Baina Hirugarren Munduko nazioen abertzaletasunaren eta sozialismoaren bategintzak argiago agertarazi du.

1. HIRUGARREN MUNDUKO SOZIALISMOA.

Nazio-aldeko ta gizarte-aldeko dinamiken artean antinomiazko bikoiztasun gaiztoa sortaraz *ditekean* dudarik ez dago iadanik, kondairan ongi ikusitakoa bait da hori. Alde bietatik egin da pekatu: suomitar eta poloniar sozialista zenbaitek abertzaletasuna zabartzen zuen, ardura sozialen aitzakiarekin. Nazional-sozialismoa naziokoi zen, ez sozialista. Baina ez dago bikoiztasuna gauzari berezko ta beharrezkotzat hartzerik, nazio-zaletasunaren naturaleza derrigorrezko ta eraberdinik ere ez bait dago. Hirugarren Munduko sozialismoen azterketa batek ongi erakutsiko lituzke bikoiztasunik gabeko praktikak eta jokabideak. Egintzek erakutsi dutenez, Manabendra-ren usteetatik baino hurbilago ibili da deskoloniazioa Lenin-en asmoetatik. Deskoloniazioa ez dute Alderdi Komunistek zuzendu, Lenin-ek zion bezalaxe. Lenin-ek itxaron ez zuen bezala, halare, ez da deskoloniazioaren ondoren aberri-aska-

tzaileen eta sozialisten artean kontradiziorik sortu (zenbait gisatan bai, noski) beraz, ez epe berririk erreboluzioan, askatzaileek heurek abiatu bait dute, sozialismoa bera ez bada ere, bai « sozialismorako prozesoa » behintzat, Predrag Vranicki filosofilari marxistak ohartarazten duenez, *Mensch und Geschichte*, 1969, or. 101.

Orobat, argi ikus ditek Hirugarren Munduaren egoeran Erresumaren (eta ez nazio-zaletasunaren !) dinamika kaltegarria. Erresumaok edozeinek ikusten duen absurduak eta kolonialistek itxuragabeki eraturakoak izan arren, izan ere, ikaragarritzko dinamika kontserbakorra agiri dute, ta naziotasunen kontra gehien-gehienetan : Afrika-ko ia herri guztiak gelditu bait dira Erresumen artean etenda, zarpilduta.

Berriz ere Erresuma (herria mendeana duela) ta ez herria (eskuetan Erresuma duela) nahi da sozialismoaren egile bihurtu ! Klase-gizarteari hartu zaion politika-gailu bat, Erresuma (kolonialismoari batzutan, absolutismoari ta burgesiari bestetan) ta *bere izatez berez* alienazioaren iturbururik okerrera dena ezarri nahi da sozialismoaren altxatzeko motore bezala... Eta jakina bait da sozialismogintzakaro Erresumaz zerbitzatzea ezinbestezkoa dena, zein Erresumaz baliatu erabaki beharra dago... Iadanik ez dago ez sozialismoaren arazoa ta ez nazio-arazoa eztabaidatzerik, Erresumaren teoria gogotik eta sakonki berpentsatu gabe. Berpentsatze honek nora eramán lezakean, ondo azterkatu gabe daukagun arloa da. Baina premiazko eginkizuna da : ezker berrien anarkismo edo Bakuninismo deritzanaren kakoa hortxe bait dago, alegia, bitarte-gabeki ta zuzen-zuzen erreboluzioa *populuari* berari eman nahi izatean.

Merezi du, ba, sozialismo nazionalen fenomenuak sakonki azterkatzea, ideologiaren aldakuntza bat nabari bait da. Ideologiaren baitako azenturen batzuen aldakuntza, behinipehin, ta ideologia moduztatze ko ta gaurkotze ko premia. Aldakuntza horrek oraingoz erresumen eskukotasuna besterik nabari ez badu, laburregi dabilelako besterik ez da. Gizarte-konzeptu jatorrago ta sozialago batek erresuma-uste konsagratuok *desmitologizatu* orduko agertuko da hori. Hortxe bait dago kakoa : gaurko erresumak naturalak ez izaki, naturalizat ematen ditugu oharkabea. Eta mugaok onurakor ez baino beste edozer gauza aspaldian bihurtu baziren ere, ikaragarri pragmatiku, hots, tradizional jokatu nahi izaten da puntuotan. Gaurko mugak justiziarenak eta herrienak orde z beste edozerenak izan arren *ohitu* egin gara iadanik, eta irudimena ta ausardia falta zaigu beste mugazko Europa-rik pentsatzeko.

Sozialismo nazionalen arazoak etnien Europa baten hauzia bera jartzén du, sakontzen hasiz gero.

Ho txi-min eta Vietnam aipatu beharrik ez dago, noski. Eta Mao : zerk elkar zezakean Mao Txiang kai-txe-rekin ? Japon-ek egin zuén hori. Arerio bi dauka Txina-k, idazten zuén Mao-k, inperialismo arrotza ta etxe ko feudalismoa; bi ezaugarri txinar erreboluzioak : abertzale ta demokratiku izatea. Eta Mao-k berak jarraitzen duenez, burgesia nazio-zalea komunisten ekintza-lagun edo lankide zintzoenetakoa agertu

zen, jopardarren aurkako « abertzale indarren Frente Elkartuan ». Burgesiak ariurri bikoitza duen dudarik ez dago Mao-rentzat, halare; ta horregatixe, *Die chinesische Revolution und die KPCh* izkribuan dionez (Ausgewählte Schriften, 1964, or. 135 ta ur.) « erreboluzio nazionala ta demokratikua erreboluzioaren bi saio-aldi edo etapatan, elkarrengandik banatutako bi ekintzaldi edo aroren modura bururatzea, zeharo falsu da ». Beraz, ez nazio-burruka bakarrik lehenengo, ta gero gero-koak; ezta lehenengo klase-burrukarik bakarrik ere, ta gero nazio-askatasuna. Formalismo huts bait dira biak. Hain zuzen nazioa, askatu aurretik, landu ta modernutu egin nahi dutenak iruditzen zaizkio Mao-ri etsairik txarrenak, *Über die Neue Demokratie*-ko esakunetan salatzen duenez. Komunista Mao-zaleek beren propagandan, ikastetxeetan, hezkuntza guztian zabaltzen zuten kultura ta sentimentu guztia « aberriaren ohorearen eta askatasunaren aldekoa da. Gure nazioarena da, eta gure nazioaren dohainak lantzen ditu ». Eta errepikatzen die hau txobinismotzat erdeinatzen zuten klase-burrukazale hutsei : « Marxista formalistaok iseka ta irri egiten diote benetako marxismoari, eta bide batez, txinar erreboluzioari ». « Txina-ko kulturak bere forma nazionala euki behar du ».

Behinolako Mao-ren ospea ilundu-edo egin da egun, halare. Eta hala iruditzen zaio marxista garbi-nahiko askori gaur, planteamolde maoista hau pre-marxismora doala, ta marxismoaren hiztegiak baliatuta ere ez dela benetan marxista... Baina egia al da Marx-en marxismoari nazio-zaletasuna estrainio gelditu zaiola? Orokorki esanda, baietz esan leike. Ozta-ozta arduratu bait zen Marx nazio-arazoez... Areago, errezeloz ere ikusten zuten nazio-zaletasuna.

2. MARX-EN TEORIAZKO AXOLAGABEZIA TA PRAKTIKAZKO AXOLA.

Barnetik elkarrekin hertsiki loturiko bi arrazoi-mota dago Marx-en gobernu hontan : 1) Marx-en marxismoa ez dago lehenik nazio-arazoez eta kezkek sortuta, beraz, ez haiek burubidatzeko pentsatuta ere; ezta haienganako begirunez eginda ere, ezen-eta jeneralki Erresumak laister itzaliko ta galduko zirela uste bait zuen Marx-ek, kasu bakan edo berexki bezala bakarrik burura zezakean nazio batek erresuma izateratu nahia, berehala hondatu beharko bait zuen nazio berak estadio hau; 2) Marx-en garaian nazio-zaletasuna gehiago agiri zen Erresuma bilakatutakoen txobinismo bezala, nazio-nahietan zebiltzanen abertzaletasun bezala baino.

Lehenengoaz : sozialismoak Erresumaren ukazioa izan ta lortu behar duelako tesiari erabat amor emateke (komunista gehiegik egin duen bezala), iadanik jakina dago ukazio hori ez dela gertatuko ahal Marx-ek idurikatu bezalakoxe *forman*; alegia, Erresuma-erakundeak (zeharo) deseztatuaz. Beraz, Marx-ek Erresumen deuseztapenaren tesiarekin *zeharka* erantzunda uste zuen nazio-erresumen arazoa, *zuzenki* ta xeheki aztertu beharra dago, honezkero. Eta Marx-i tesi horregatik nazioek nazio-erakundeak bilatzea ezezpizio edo berexki iruditzen bazit-

zaion ere, agiri dago iadanik, Stalin-ez gero batez ere, nazio-arazoa berexki ez baino oinharritzko hauzia dena, gizartea taxuz eta ez giza-mortu gisa antolatzekotan. Erresumaren ukaziozko tesiak forma horixe azaltzen du gaur.

Arazo guzti hori behar bezala banatzeko ez betarik eta ez lekurik bait dago hemen, ohar-pare batekin utziko dugu :

a) Gizartea klase-konzeptuarekin eta haren heinean bakarrik azterkatzen duenari geroz-eta errealdade sozial gehiago gelditzen zaio ezin argiturik. Eta sozial arazo guztiak ikusgune horrekin bakarrik bideratu nahi dituenari, geroz-eta ezin zuzenduzko arazo gehiago. Adam Schaff-ek, *Marxismus und das Menschliche Individuum*, or. 55-56, hurrengoak aipatzen ditu, adibidez : nazio-nortasuna, nazio-izpiritua, kultur-tradizioa. Basiaren eta gainegituren arteko elkar-eragintza dialektikazkoa ongi ezagutu ezin zen garaikoa bait da klase-konzeptua, garai haren mugadurekin gelditu da. Dialektika hori berriro azterkatu beharra dago, ba, ta dialektika horri darion ekintza-planteamolde guztia ikusberriturik plan-egin beharra, orobat, bukatzen du Schaff-ek.

b) Althusser-en jarraitzaileak gogotik mintzatzen dira « superdeterminazioaren dialektikaz », eta hola egin nahi ez duenak eskubide guztiak dauzka beste nolanahi mintzatzeko, baina haxe da iadanik ongi finkatutako egia : basiaren aldakuntzak ez dakarrela berariaz konzientziaren aldakuntza askirik. Esan nahi bait da, gure kasuan, produzio-harremanen aldakuntzak ez lukeala gizarte-erakunde libre ta erorik ere berehalatik sortuko. Beraz, klase-burrukak berak bakarrik ezin Erresumaren ukazioa egin dezake, ukazio honek egiazkoa izateko ukazioaren beraren gainditzea eskatzen bait du, eta hortarako gizarte-antolaketa berria. Erakunde berri honek Erresumen ukazio izan behar du, baina ezin klasetasunaren heineko ta mailakoa bakarrik izan ditek hau : nolakoa, orduan, naziotasunen araberakoa ere ezpada ?

Schaff-ek ere ongi ohartarazten digu, basiaren aldakuntzak sortu dituen konzientziako aldakuntzak ez direla gizarte guztietan molde berekoak agiri (beraz, azkenik, ezta konzientzia honekin antolatutako erakunde sozialak ere). Hortakoz, basiaren eta gainegituren arteko kausa-ondorengotasuna ez da, pentsatu zenaren aurka, zuzeneko; gutxiago mekanikua, ta inola ere ez beste determinatzailearik gabekoa. Gainegiturak ez dira basiak bakarrik eraginda ta eragin bezalaxe mogitzen; ezberdinak agiri bait dira, herririk herri, ekonomiazko kausa berdinen ondorengoak. *Basiarekin baterako eragile*, edo-ta basiaren eraginaren moldatzaile edo kausa-lagun diren aldameneko-edo « kausa » izkutuok ikusten ditu A. Schaff-ek : gizartearen sikologia berezia, tradizioak, « nazio-izpiritua », gizartearen sentimentu-egitamuak, baliogositima aurrez-emanak, giza izpirituaeren joera-ta osakai irrazionalak, etab. *Basiaren eragina aldatu*, moldeberritu, bateratu edo besteratu, bizkortu edo moteldu egiten dute guztiok; *basiari berari eragin* edo haren eragina gibela-arazi ere. « Aukera-iragazki » edo elkar-kausaz guztiok ere, zabartu gabe, erakunde sozial egokirik izango badute, produzio-indarrek euki behar duten bezala, nazio-arazoari askabide zuzenen bat eman beharrean dago sozialismoa : ezen-eta filtro edo

iragazki horiek batez ere *hizkuntzarekin* bateginda bait daude, ta nola-nahi ere naziotasunaren berezitasun bezala agiri dira gehienbat. Marx-en Erresumen deuseztapenaren teoria urriegia ta murriegia azaltzen da, praktikan, haren asmoen printzipiozko egia erabat galdu ez bada ere (Erresumaren ukazioa). Produzio-tresneriaren herri-jabetzeak, berez, ekonomiaren esparruko hauziak bakarrik erauzi edo bideratuko ditu, *berez* ez gehiago. Herrien nortasunak aurkezten dituen arazoak, nortasun honen ta bere dohainen erakuntzakoak bereziki, bixi-bixirik geldituko dira, gizabanakoaren nortasunak dakarzkien arazoak e. a. bezalaxe, — darrai Schaff, aip. lib., or. 58. Gizarteko hartueman zenbait klasetasunak baldintzatuta egon arren, ez bait da hori « human relations » guztiekin gertatzen (or. 227); klasetasunarekin zerikusirik gabeko harreman sozialik ez da falta, beraz. Horrela agiri dira gizonak eta herriak elkarren artean, mila zertzelada xeheren ginoan, eta maiz funtsetik beretik (grundsätzlich!) berezirik eta ezberdindurik (or. 233). Klasetasunari funtsean itsatsi gabeko harreman sozial horiei ere antolaketa egokia eman behar zaie, klasetasunari azpiratutakoei bezalaxe. Hortan zinki ez lehiatzea, bukatzen du Schaff-ek (or. 235), *kondairazkotasunaren* izenean kondaira ahaztea da, *unibertsaltasunaren* izenarekin unibertsala hondatzea, abstrahikuntza batekin konkretua zabartzea; ta azkenerako, gizona erroto bihurtzea, gizabanakoa gizartearekin berdindu ez baino giza-mordo batetan urtea, gizartea gizamortu itzultzea.

Horregatik iruditzen zaigu ardurazko ta ez sintoma-usaiengatik bakarrik, planteamoldeen dinamikari arretaz begiratzea. Eta berdin, sozialismo nazionalen prolema azterkatzea ere premiazko, puntu horiek guztiak artoski xehatuz. Mao-k, eta harengandik urrutitsu dabilen Juan San Martin-ek ez gutxiago, antzemandakoa gerta bait diteke : euskeraren aldeko hitz onak eta leunak eskeiniatz, haren alde egin ezer ez egitea ta ez eragitea. San Martin-ek : « Gauden egoeran, euskerari erderari haina eskubide ez ematea, ofizialtasunean, euskeraren kontra egitea bezala da » (*Euskal Elerti* 1969, or. 39). Eta horrek Aginpi-dearentzako bezalatsu balioko du, noski, Elizarentzat, elkarteentzat, eskolentzat, Alderdientzat e. a.

Bi alde agiri zaigu Marx-en tesian : Erresumen *ukazioaren* alde ongi dago ta ez du denporarekin baliotasunik batere galdu, irabazi baino. Erresumen *deuseztapenaren* alde, berriz, azterketa argalegi batetan oinharritzen zen eta moduztatu beharrekoa azaldu da. Baina azkeneko alde hontan Marx bera ere zalantza frankorekin kausitzen dugu. Ezin izan bait diteke deuseztapena arras erabatekoa (nihilismo-anarkismo), eta guztiz zaila bait da deuseztapenerako bideei antzematea.

Bigarrengeaz, hots, Marx-en garaiko nazio-zaletasunez eta elkar-inguru edo zirkunstanziotan Marx-ek agiri dituen iritzi-moldeez : zaletasun ezberdinak zebiltzan arestian; item Marx-en iritzi edo epai ezberdinak ere. Iritziok guztiok *marjinalak* eta nazioarteko joerek baldintzaztutakoak direla aitortu behar da. Baina oraindik lehenera begiratuaz epaitzen duenari ez zaio izkutatuko, Marx-en iritziak puntu hontan nolako akats eta eskasiekin finkatuta zeuden. Europa lante-

giztatuari sozialismoa laister nagusituko zen usteak ez zion Marx-i azterketa sakonago bat egiterik permititzen, eta haren usteak axal-gain arintsuegi somatzen dira gaurtik lehenerako ikusgunetik epaituta. Azterketa sakon luzeegi bati heldu gabe, hiru kasurekin erakusbidezta ditekete hori :

1. *India* : kapitalistarik amorratuaren gisako ager ditekete Marx bapatean, ik. *Futuros resultados de la dominación británica en la India*, ta Vietnam, Santo Domingo e. a. ondoren irizpide harrigarria gertatzen da Marx-ena : « No se trata... de si Inglaterra tenía o no derecho a conquistar la India, sino de si preferimos una India conquistada por los turcos, los persas o los rusos a una India conquistada por los británicos ».

2. *Txekoslovakia* : edozein txobinista alemanen araberrako arrazoi historikuekin (?) orobat, nazio-arazoen ulerpide guztiz laburrarekin; ik. Marx-ek berak sortutako *Neue Rheinische Zeitung* aldizkarian edota 1852-an lankide bezala Marx-ek *New York Daily Tribune*-n idatzitako kronikak. « Hiltzen ari den herria (Txekia), Alemania-ren zati bezala ez bada esistitu ere ezingo lukean lurraldean, nahiz-eta hango jenderen batzuek hazaldiren batzuetan oraindik alemanera ez den hizkuntza bat mintzatzen jarraituko duten... » (*N.Y. Daily Tribune*). Artzainak eta laborariak dira « alemanera ez den hizkuntza » hori egiten dutenok, azaltzen digu Marx-ek, hau da, « kondairatik erorita » bizi omen diren menditarrak eta basatiak, eta kondairarik egiten ez dutenak. Zeren-eta : « Txekiarrek... ez dute sekula kondairarik euki. Eta kondairazki, historikuki esistitu ere sekula egin ez duen « Nazio » honi (Marx-ek berak idatzten du nazio hitza hemen ohar-seinalez) askatasun enpeinuak sortu zaizkio orain » (*N. Rh. Zeitung*, 15. 2. 1849). Berdin-berdin Engels-ek ere, hasieran. Baina ik. Lenin, *Über die Nationale und die koloniale nationale Frage*, 1960, or. 397 ta ur.

3. *Irlanda, Polonia, Italia* : abertzaleen aldeko ikusten dugu Marx. *Poloniar* abertzaleen alde *Manifestua*-n bertan ikus ditekenez : « entre los polacos, los comunistas apoyan al partido que ve en una revolución agraria la condición de la liberación nacional, e. d. al partido que provocó en 1846 la insurrección de Cracovia ». 1847-48 idatzi zen *Manifestua*, eta hain zuzen 1846-an, gatazka ta gudu beltzen ondoren, erori zen Krakow Herri-Librea (azkeneko bezala) Austria-ren mende. Inolako Armadarik gabe, noblezia salduta edo galduta, laborariak ziren poloniar abertzaleen itxaropen guztia, eta nekazariok egin zuten, aiton- seme zenbait buruzagi zutela, Krakowia-ko erreboluzio abertzalea. Laborarion alde agiri da Marx. Bidezkotsu dirudi honek, egiazko proletargorik gabe bait zegoen artean Polonia. Baina egun batez aukera zail batekin aurkitu zen Engels : sozialismoaren etorkizuna Alemania-k bideratuko zuela itxaron zuen berak eta Frantziak Alemania-ri armaz erasoz gero alemaniar proletargoa inor baino abertzaleago izango zela agintzen zuen, ik. *Kann Europa abrüsten?* (Posible al da Europa-ren desarmea?). Frantzia-ren erasoa zeharo arbuiazen zuen Engels-ek, sozialismoarentzat kaltegarri izango litzake eraso hauta. Baina Polonia-k, edo poloniar abertzaloe, gauza bera egiteko

arriskua bestela epaitzen du Engels-ek, sozialismoari kaltegarririk aski (alegia, sozialismoaren burruka ahul ta gibela-araz zezakealako) gertatuko litzaiokeala ondo igartzen bazuen ere. Bai bait zekien Engels-ek Polonia Armada bat prestatzen ari zela, isilka, ta Armada honek Austria-ren mendekoez gainera Alemania-k bereganatutako poloniar eskualdeak ere irabazi nahi zituen. Nazioarteko egoera sozialismoaren kaltetan iluntzen dela iruditzen zaio Engels-i, baina ez du inun poloniarren abertzaletasuna kondenatzen.

Italia-ren nazio-burrukan erabat italiarren aldeko jarri zen Marx. *L'Alba* aldizkari abertzalearen zuzendaritzari 1848-ko maiatzean Marx-ek bidalitako gutunean hala irakur diteke : « Difenderemo la causa dell'indipendenza italiana, combatteremo a morte il despotismo austriaco in Italia, come in Germania ed in Polonia. Tendiamo fraternamente la mano al popolo italiano... Domanderemo dunque, che la brutale soldatesca austriaca sia senza ritardo ritirata dall' Italia, e che il popolo italiano sia messo nella posizione di poter pronunziare la sua volontà sovrana ».

Irlanda-ri buruz, azkenik, ederki ikusten ditugu Marx-en zalantzak eta eboluzioa (baina eboluzio hau ez zen pentsamentu mardul bat izatera iritxi). Hasieretan ez zegoen Marx irlandar abertzaleen alde (abertzaleok eskubitar izaki). Ingalterra-ko langileriaren burruka sozialak, behin garaituz gero, berez ekarriko zuela Irlanda-ren askatasuna uste bait zuen. Irlandarrek hobe luketela Ingalterra-ko proletargoarekin elkartu, uste zuen horregatik. Baina denporaren eta ibilaldi ta azterketa askoren buruan aldrebes pentsatzera etorri behar izan zuen, berak Engels-i aitortzen dionez (10. 12. 1869) : Irlanda-ren askatasuna eskuratu behar da lehen-lehenik, idazten dio hemen aitortza horren ondoren. Eta hori, « nazioarteko ta gizatiar justiziak » horixe eskatzen duelako, baitipat, eta hurrengo, Ingalterrako langileei aurpegira esaten ausartzen ez den arrazoiengatik... Marx-ek nahigabez somatu zuen lotsagarrikeria hau F. Fanon-ek, Althusser-ek, P. Freire-k, L. Goldmann-ek e. a. larrutu digute geure egunotan, gupidarik gabe: langileria zapalduak zapaltzaile bilakatze bezala idurikatzen du bere burrukaren helburua, laburki bilduta esateko. Gure konzientziaren joera animalak e. a., eraso-grina edo agresibidadea ezarri behar dira hor (Mitscherlich), eta sozial-sikologia erakusten ari zaigun hainbat argitasun. Trotzki-k ere antzeman zion horri, ta gudu-aldian proletargoa burgesiarekin elkartzen dela esaten zuen, arerioa menderatu ta zapalduz gero haren merkatuak eskuratuko litzukealakoan (hori ez da fenomeno horren arrazoi ta iturburu bakarra, noski). P. Freire, jaiotzaz Brasil-go ezkerberritar ideologoak « fenómeno de la introyección de la conciencia dominadora por la conciencia oprimida » deritza horri; hau da, zapalduakoak zapaltzailearen konzientzia barneratzen du, eta barneratutako konzientzia zapaltzailearen eredu ta irudiekin e. a., « mitoeikin » pentsatzen du. Horrela, konzientzia bikoitza (conciencia dual) gertatzen da zapalduarena. Konzientziape kolektibu (inconsciente colectivo) bezala barneratzen zaio zapaldukoari zapaltzailearen konzientzia. Gisa hortan sortutako konzientzia bikoitz, nahasia (zapaldu-konzientziare-

kin eta konzientzia zapaltzaile barneratuaren « mito » guztiekin, hitz bakar batekin adierazteko) ez da beheragokoari (alegia, zapalddutakoak zapaltzen duenari) laguntzeko gauza. Zapaltzailearekin burrukan, zapalddutakoak ezin berak zapalddutakoarekin elkartu izaten du. Koloniek askatasun-bila ekin ziotenean Europa-ko langileriak (eta hamaika Alderdi komunistak, sozialistak, etc.) zer egin duen ikusi besterik ez dago.

Hori dena somatu zuen Marx-ek, eta Ingalterra-ko langileria-ari aurpegira esaten ausartzen ez omen bait zen, Engels-i kontatzen zion.

Hau ikusi bezain laister ekin zion Marx-ek, *New York Daily Tribune*-ko orrialdeetatik, irlandarren alde : Ingalterra-ko langileria osoak elkartu behar zuela irlandarren interesak babesteko, eskatzen zuen. London-en bertan, langile nahiz ugazaben txobinismoak nazkatutik, « Gora O'Donovan ! » hotsegiten zuen. Irlandar espetxeratuen aldeko amnistia-kanpaina galant bat berotu zuen. Ta azkenean, Ingalterra-ko langileriak Irlanda-ri buruz zapaltzaileen politika bera egiten zuela salatu behar izan zuen. « Irlanda Ingalterra-ren lehenengo kolonia dela esan ditek zinez. Hain eskumenean dagoelakoxe, antzinako eran zapalddutakoa. Hemen ikusten da nola Ingalterra-ko herritarren askatasuna deritzan hori kolonien zapalketa hutsean oinharritzen den. Ez dut inun hemen hainbeste poliz-gizon ikusi... Zenbait aldiz lehiatu diren irlandarrok zertxobait eskuratzeko, baina beti ta guztietan zapatu egin dituzte, politikazki nahiz ekonomiazki ». Nazioartekotasunak Marx-en ustean eskatzen zuena garbi asko azaldu zuen : « Irlandarrek hau behar dute : lehenengo, beren nagusitasuna ta Ingalterra-ren mendetik askatea; bigarren, lur-jabetzaren erreboluzioa; hirugarren, Ingalterra-ri buruz-buru mugak itxi ».

Marx-i ta Engels-i eskerrak batez ere, kontinenteko langileria astiro-astiro irlandarren aldera makurtu zen. Engels-ek berak idazten zuen halako batetan; Europa-ko sozialistak dira irlandar abertzaleen aliadu bakarrak !

Horra Marx bera ere bere erlatibutasun guztian agerrarazten duen hiru jokabide. Halare, esan bezala, nazioari buruzko usteok marjinalak dira Marx-en pentsamentu osoarentzat. Kasu bakan edo etsepziozko bezala, bakan-legezko bezala kontsideratzen bait zituen nazio-arazoak.

Areago, nazio-arazoa bera, erabat hartuta behintzat, marjinaltsu gelditzen dela Marx-en filosofiaren baitan, esan behar da. Eta hor marxismoaren beraren erlatibutasuna, zenbait haren alderena behintzat, agiri da.

Nola gerta zitekean, Irlanda-ren kasuan egindako ohartzapenok eta erabilitako planteamoldeok bere sistiman tinko antolatu gabe uztea ? Batetik, erresumen deuseztapenaren ustea dago, ziurki. Baina besterik ere aipatu behar dela uste dugu : bere denporan, nazio-zaleen alde baino zeregin gehixeago euki zuela Marx-ek nazio-zale zaletuegien aurka...

3. « LANGILEAK EZ DAUKA ABERRIRIK ».

Txobinismoa errege zebilen Europa Napoleon ondoko ta Prusia-ren susperraldiko hartan ez zuen zilegi Marx-ek naziotasuna gehiegi goratzea. Esaterako, ez dago ahazterik Marx-ek Ferdinand Lassalle-rekin eukitako haserre ta liskar amorratuak. Erreformismo hutsean amiltzeko zoriraino eramen zuen Lassalle-k Europa-ko sozialismo guztia. Beraz, Marx-ek ez zeukan naziotasunaren positibutasuna azpimarkatzerik inola ere, sozialista Lassalle-zaleak Bismarck-ekin kolaboratzeraino zijoazten-ta; naziotasunaren positibutasuna goratzeak, bestelako ideologiarik batere ez zeukan Bismarck-en politika inperialista bermatuko zukean, eta Lassalle-zaleak sendotuko. Engels-en *Zur Geschichte des Bundes der Kommunisten*, 1885 (Komunisten kon-daira) ta *Der Sozialismus in Deutschland*, 1891 (Sozialismoa Alemania-n) irakurri behar dira, London-eko kartisten ingles-minak, Frantzia-ko Sozialista Demokratikuen frantses handi-ustee, Alemania-koen ez gutxiago nahiak, etc. zenbait buruhauste sortu zuen ikusteko. Gogora, oraindik, Internazional-en bizi-ta ta iraupen laburrak. *Manifestua* idatzi ta kasi hoge-i urtetara, ezin elkar-harturik agiri da langileria, ta « una multitud de pequeñas sociedades locales, aisladas unas de otras » salatzen digu Marx-ek. Nazioarteko mailan elkartuagorik ez zebilela, eta gerora ez zela askoz gehiago elkartu, Lenin-ek Europa-n aurkitu zuen laguntasunik ezak erakusten du.

Nazio-zalekeriazko ezpalketa guztion gainetik sozialisten batasuna lortu nahirik saiatu zen Marx. Batasun hontarako programa : « los comunistas pueden resumir su teoría en esta fórmula única : abolición de la propiedad privada ». Marxismoaren teoria guztia helburu (?) hortan biltzen ez dena, halare, bistan dago. Baina Manifestu bate-tan esateko ez dago gaizki esanda, ulertu ere ondo ulertzen den artean. Horrelaxe esan dezake Marx-ek, orobat : « los comunistas se distin-guen de otros partidos proletarios sólo en que, por una parte, en las diferentes luchas nacionales de los proletarios, anteponen y hacen valer los intereses comunes a todo el proletariado independientemente de la nacionalidad ». Baina nola ahazten da « beste Alderdi » horiek guztiz konkretuak direla, garai konkretu ta programma konkretuetako Alderdiak, ez komunista ez den betiko ta nunahiko edozein Alderdi; beraz, esakun hori programazkoa ta deskribitzailea dela, ez (aurre-nik) baieztapen erabateko ta printzipialik ? Aurrenik, gaur-egun komu-nistak baino unibertsaltasun osoagoko ta hedatuagoko mogimendurik ez ote dagoen galdetu ahal izango litzake, ta azterkatu beharko. Gero, nazio hitzak hor Estadu edo Erresuma adierazten duela, hori soilik (eta ez naziorik, Euskal Herria-n hitz honi ematen zaion zentzunare-kin) ohartarazi behar da, eta klase-interesak *Erresuma*-interesen gaine-tik jartzen direla. Areago, ez dago intentziorik gabe jarrita, noski, *Manifestuan* bertan, goiko esakuna zuzen ulertzeko giltza eman dezai-gukean honoko hau : (Alemania-ko sozialismoak : oroit Lassalle !) « proclamó que la nación alemana era la nación modelo y el mesócrata alemán el hombre modelo ».

Beste horrenbestetsu esan behar da Marx-en esakun radikal eza-gunaz : « langileak ez dauka aberririk ». Horrekin armatuta, berehalaxe erabaki dute batzuek proletarioa proletario dela ta kitto. Naziotasuna, herritasuna ta horiek ez omen dira burges-koxkorren ipuinak besterik... Besteren batek, esakun hori printzipio delakoan hartuta orobat, langilearen herri-gabezia « ideal bezela gaizki ez badago ere, errealidade lez funtsagabe izanik, idealkeritzat aitortu behar » izan du (Txurdintxo, *Branka* 9, or. 15). Tamalez, interpretazio biotakoren batekin dabilzanak ez dira gutxi, eta jende anitz da langileak herririk ez daukala sinistuta dabilena, sinismen hau batzuek idealkeriatzat zokoratu arren. Horiek ahaztu egin dute *Manifestuan* bertan garbi asko ematen den interpretazio-arau hermeneutikua : (Komunistek) « no proclaman *principios* especiales a los que quisieran amoldar el movimiento proletario ». Horregatik, ahaztu egin dute esakun hori azterketa baten emarien formulazioa dela, beraz *egoera* batena, ta ez *printzipio* batena; azterketa bateko esakuna dela hori, ez printzipiorik. Eta bai, egia da, langilea, idealki ez baina errealki, aberririk gabe dago, ta euskal langilea beste inor baino gabeago.

« Langileak ez dauka aberririk ». Esakun hori zuzen adierazteko ez da paralelorik falta *Manifestuan* bertan. Beraz, irakur dezagun hori ere Marx-en textuinguruan, paperari lotu gabe, edo esaldiak ileetatik hartu gabe. Langileak ez dauka familiarik, dio orobat Marx-ek bere azterketan. Eta berak azaldu : « la familia plenamente desarrollada no existe más que para la burguesía ». Langileak ez dauka kulturarik : duen hura ez bait da gizona makineria, produzio-tresna bihurtzeko manipulazio besterik. Nortasunik ere ez dauka : « simple apéndice de la máquina ». Eta langileak ez dauka aberririk. Ez, hori ere burgesak kendu diolako : (burgesiak) « ha aglomerado la población, centralizado los medios de producción y concentrado la propiedad en manos de unos pocos. La consecuencia obligada de ello ha sido la centralización política..., una sola nación, bajo un solo Gobierno, una sola ley, un solo interés nacional de clase y una sola línea aduanera » (Azpimar-katuak Marx-enak berarenak). Hortakoz, Alemania-rekin guduan erori den langile frantsesak ez du bizitza *bere* aberriaren alde eman, bere nagusien aberriaren alde baino. Langilieriaren aberririk ezaren zentzun jatorra Marx-en hitz horiekintxe adieraz diteke : « la patria (berdin familia, nortasuna e.a.) plenamente desarrollada no existe más que para la burguesía ». Marx-en esaeran ere halaxe dago : « Les obreros, no tienen patria. No se les puede arrebatar lo que no poseen ». *Manifestuan* bertan irakurtzen da, beren etsaien (burgesen) etsaiaren aurka joateko bakarrik elkartzan direla beharginak. Bukatu gudua ta ez die ezertarako balio : aberriaren jabeak burgesak bait dira.

« En son temps cependant, Engels avait prévenu les naturalistes de ce que le mépris de la philosophie mène à la pire des philosophies » (Schaff). Eta berdintsu hemen ere : nazio-zaletasunaren gutxiespenak, mespretxuak txobinismorik makurrenara eramane ohi duela, edo-ta hura izkututzen duela. Arranoa ez omen da euli-ehizean ibiltzen-ta, Marx-en garaian ere ba zeuden nazio-arazoen txikikeriekin antsiatzeko astirik

gabeko sozialisten batzuk. Gaur bezalaxe. Baina Marx-ek laister igarri zion jokuari. Engels-i 7. 6. 1866 idatzitako gutunean kontatzen digu hori Marx-ek berak. Proudhon-zaleek, dio, nazio-arazoak zozokeria hutsak direla predikatzen dute (ta Lafargue aipatzen du holakoan artean) : txobinismoa burrunkatzeko ez legoke gaizki, komentatzen du Marx-ek... horixe bera txobinismo frantses ez balitz! Ezen-eta Frantzia-k Europa zehar hedaturik bait zeukan bere itzal soberanoa ares-tian; baina Italia, esaterako, orduantxe zebilen gudu abertzaleko ekina-letan.

Hori idatzi ta hamabost bat egunetara, elkarren aurrez-aurre zeuden Marx eta Lafargue, London-en, hain zuzen propio naziotasunaren arazoa azterkatzeko batu zen sozialisten Biltzar batetan. Han zeuden italiarrak ere, aberriaren alde burrukan zebiltzanak; Irlanda-ren hauzia aidean zegoen. Abertzaletasun horiek guztiak eta nazio-kezkek gizarte-arazoa lardaskatzeko « préjugés surannés » eta « superstitions » omen direla zerizkioten frantsesek, Lafargue buru zela. Marx-en hitzaldia zuzen ta gogor etorri zen : « Fourierismora goaz... ». Frantsesak, jarraitu zuen, gainditurik daukate nazio-arazoa, baina hori bai, berak oso frantses geldituaz. Lafargue, esaterako, oso frantses txukuneara mintzatu zaigu, nahiz-eta Ingalaterra-n egon, eta hemengo hamarretik bederatzik hizkuntza hori ez ulertu... Nazio-zaletasuna gainditzea nazio denak Frantzia-ren gisako egitea da nunbait, eta nazio denak Frantzia eredu-nazioan urtzea (Absorption in die französische Musternation, — ik. Engels-i eskutitza, 20. 6. 1966).

(Zenbait euskaldunek esaten du, *euskeraz*, nazio-arazoak zertarako gabeak-edo diren?....).

Abertzaletasun edo nazio-zaletasuna nazioarte-zaletasun proletarioa-rekin bateratzeko arloa, hemen azaltzen eta azaldu ahal den baino nahasiagoa da, noski, Marx-en izkribuetan. Langilieriaren aberririk eza, esaterako, inoiz Marx-ek berak printzipio bezala ere erabili izan zuela ukatzerik ez dago. Baina orduan berezkuntza ta xehapen asko egin beharko litzake, Marx-en asmoak ez okertzeko. Garaiko elkar-inguru edo zirkunstantzia konkretuak begiratu beharko lirake, printzipio hori zertarako ta nolako erabilkizunekin baliagarri den mugatu, Marx-ek nazio esanda zer derizkion argitu, etab. Monografia on bat egin leike hortaz. Baina eskema honekin konforma gintezke orain, beharbada beste noizpait gai hau, bera bakarrik, lantzeko.

Itzul gaitezen Krakowia-ko erreboluziora, Euskal Herri-rako para-bola batek hainbat balio bait du. Erreboluzio abertzale hau Europa-ko langileria osoaren ikasbidetzat jartzen du Marx-ek (22.2.1848, Krakowia-ko erreboluzioaren ohorezko Biltzarreko hitzaldian) : « Krakowia-ko erreboluzioak Europa osoari ikasbide ohoregarri bat eman dio, nazio-arazoa Demokraziarenarekin eta klase zapalduen askatzearenarekin bategin zuen-ta ». Krakowia-ko erreboluzioa benetan abertzalea, nazionala zen, — jarraitzen du Engels-ek egun bereko hitzaldian : zeren Polonia osoaren aldekoa ta Polonia banatuta mendeen zeukaten hiru Erresumen (Austria, Prusia, Errusia) aurkakoa bait zen. Polonia

osoaren aldekoa, ta banatzaile guztien aurkakoa : horregatik abertzale, zentzun onean. Varsovia-ko erreboluzioa (1830) Errusia-ren aurkakoa bakarrik zen, eta Polonia-ren hiru laurden zabartuaz, ez zen erreboluzio abertzalea : Varsovia ta inguruak askatu nahi zituen, ez Polonia osoa ta poloniar guztiak. Baina Lelewel-en Krakowia-koa abertzalez gainera erreboluzio soziala zen : judeguak eta nekazariak emanzipatu zituen (Erreboluzio honi benetako erreboluzio *komunista* irizteraino doa Marx). Bi aldeok batera, abertzale ta sozial izateak, altxatzen dute Krakowia-ko erreboluzioa Europa guztiarentzako ikasbide-tara.

Hori ere Marx-ena ta Engels-ena da, ta zuzen-zuzenki behintzat gaurko Euskal Herri-an pentsatzeke idatzitakoa dirudi, beraz « guzti horrek Euskal Herri-ko egoera ta joerekin antzik baldin badauka, hala beharrez bakarrik izango da »...

Beraz, iruditzen zaigunez, honela moduz finka diteke emaitza : aber-*tzale*tasuna berez ez da proletario; ezta klase-*tasuna* nazio-zale ere. Baina abertzalea izan diteke proletario, ta izan behar luke; proletarioa izan diteke abertzale, ta izan behar luke.

4. ERAGOZPEN PARE BAT.

Irten gakizkion, azkenik, eragozpen pare bati bidera :

a) Xelebre samarra ere ba da lehenengoa, ta ezin besterik izango da erantzuna. Euskaldun langilea euskaldun burgesarengandik bereizten duena, esan beharrik ere ez dagoen bezala, haren langile-izateatasuna da. Baina euskaldun langilea gizarte-egitura espainol edo frantses batzuegandik bereizten duena (ta egitura horien azpian dago hizkuntza ere) bai langile ta bai euskaldun izateatasuna dira, biak batera : egitura horiek espainol edo frantses diren ginoan, euskaldun izateak bereizten du; horiek berak areago kapitalista diren aldetik, proletario izateak. Sarritan botatzen da hemen eragozpen, itxuraz aztun, bat : hortakoz, langile euskalduna ta erdalduna ez daude erabat batera, ta euskaldun langilea ta burgesa batera daude, alde batetik behinepehin. Kontrakizun egiazkoa, benetan, zentzu-nahaste batek oinharrituta ez balego : — a) euskaldun eta erdaldun langilea batera bai, ba daude, baina *ez berdin*. Honek ez du argitasun luzeagorik behar; — b) « Burgesarekin » batera egoteak ez du euskal langilea beste munduko edozein langile baino gehiago laidotzen, Lenin Tolstoi-rekin-edo egoteak laidotzen ez zuen bezalaxe. Hori bai, oinazerik usu ba datorkio euskaldunari hortik. Gainera, euskaldun proletarioa euskaldun burgesarekin dagoenik ere ezin esan leike besterik gabe, textuinguru nazio-zale edo hizkuntzazale batetan. Ezen-eta burgesa, burges den aldetik baitipat, eta langilea proletario bezala ere, produzio-harremanek zertzen eta definitzen bait dute, ta produzio-egitura horiek espainolak edo frantsesak dira (kapitalismoa Erresumatan eratzen den artean) gaurko Euskal Herri-an. Galderan ez daude euskalduna nahiz patagoniarra izan ditezkean Urlia ta Sandia, ez nor-bakoitzak sujetibuki, *gizarte-egiturak* baino. Ta egituraok zapaltzen dute euskalduna, euskaldun bezala ta

langile bezala : proletario, ta proletario espainol, eginda bait daukate, berez ez bata ta ez bestea izan beharrik ez zeukanean. Burges euskalduna berriz, ez dago gaur-gaurkoz inola zapaltzerik : jeografiaz kanpo ez bait dago euskaldun *burgesis* inun munduan, egitura euskaldunik (euskal erresumazkorik) sortu ez den artean. Ezta euskal proletariorik ere, nazio-ginoan. Euskal Herri-ko burgesak burges espainol edo frantzes dira *objetibuki*, ta sujetibuki zer diren ez dio hemen ardura, ekin-zaleentzat hori txit garrantziko izan baditeke ere, estrategiarako orduan. Egituraok andaluz edo kasteilano ere ez direla esatea, aldiz, ez da prolemari ihes egiteko tranpa merke bat besterik, on ala txar, erdal herriaren instrumentu ta tresna bait dira egitura erresumazko horiek, funtsean.

Besterik ez balitz ere, nahasmenduak aldentzea komeni dela behintzat ikusiko da honekin. Horregatixe ez da aski gizartea klase-konzeptuarekin bakarrik neurtzea, Schaff-ekin gogarazi dugunez. Euskaldun langilea *proletario* baino zerbait gehiago ere ba da : eta beste proletarioek zerbait gehiago horren alde burruka egiteko premiarik ez baldin badaukate, haien zori ona ta gure txarra besterik ez da hori. Erreboluzioa egiteko ez dago langilea itsutu beharrik. Euskaldun burgesak, aldiz, ez dira burges euskaldunak.

b) Bigarren eragozpena : Euskal Herri-an bi edo hiru hizkuntza-komunitate daukagu, alegia, euskerazkoa, espainerazkoa, frantsesezkoa. Eragozpen honen kasuan ere, hurrengoan ta lehenengoan bezalaxe, *eragozpena ta prolema* berezi behar dira. Prolema bera guk hemen hartu ahal baino nahasiagoa ta zabalagoa da. Gure esaldiari eragozpen bezala osteratu ahal izango litzaiokeanarekin bakarrik arituko gara :

1) Hiru baldin badago, hiru behintzat ba dago : eta aspaldian gabiltza bi bakarrik balego bezalatsu jokutzen. Nun daude euskal eskolak, etc. 2) Hiru hizkuntza da, baina jatorrizko etnia bat; eta hizkuntza ere bat bakarra da jatorrizko etniaren jatorrizkoa. Beste hizkuntzak ez zaizkigu euskal etniaren, herriaren *eboluzioan* sartu edo sortu, haren hondamendiarekin eta beheartzapenarekin baino (Stalinek erakusten duenez). Beraz, kondaira (alegia, zapalketen kondaira) zehar sartu edo hartutako eraskinok gure herria indartzeko ta aberasteko ez baino hilarazteko izanen ote dira? Euskadi-n *euskal herriaren* hizkuntza bat bakarrik dago, ta euskera da hori.

Egoera hontan zapaldu egiten du erderak euskera; ez zuzeneko jazarpenarekin bakarrik, Euskal Herri barruan euskeraren aldemenean esistitzearekin bakarrik ere baino. Herri batek hizkuntza bat, adierazpide ta lotura bat behar du, ta honek ez du bilinguismoa ukatzen. Euskal Herri-an bilinguismoak hizkuntza-komunitade bi adierazi behar baditu, halare, ta gaurko egoerari *status quo* legezko bat finkatu, hori ez bilinguismo ta ez ezeren askabide dela salatu beharko da. Bi komunitade batera nahastuk ez dauka luzarorako pakerik. Eta Euskal Herriari herritasunik aitortzen dion edozeinek, ta « Euskal Herri-ak » euskal herri irautea nahi duen orok ikusiko du, nahi diren legezko moduak aurkituko direla etorkizun hurbilean hauzi honentzat, baina kondai-

razko etorkizunerako euskerari, etniaren jatorrizko hizkuntzari beste guztien aldean lehentasuna zor zaiola. Eragozpen honi Juan San Martin-ek erantzun dio, *Euskeraren inguruan* saiakeretan (*Euskal Elerti* 1969, batez ere or. 21, 24, 26, 31, 37 ta ur. 72-73).

c) Hirugarren eragozpenak jeografiatzko Euskal Herri edo Euskadiren egoera bereziari begiratzen dio aurrenik, eta noizpait gu geu ere itsututa utzi ta euki ginduenez gero, permiti bezaigu irakurleak puntu hau aurreko biak baino zerbait ardurazkiago xehatzea (*).

(*) Kapitulua guzti hau idazlearen jatorrizko zentzuan irakurtzekotan ondo legoke problemaok 1966/67 urteetan eztabaidatzeko modua gogoan beti erne edukitzea, urte haietan zabaldu zen isilpeko literatura batez ere. Olaetxea ta San Martin Jaunen iritzi ezberdintasunak Z. Argia-ko (zenb. 205) artikulua batean — *Baina zergatik eta zertarako euskaldun* ? — jaso ta berjarririk, mila haritako sesio batetan sartuta kausitu zen autorea, joerarik ezberdinenetako solaskideekin kausitu ere. Irakurleari gomendatzekoa litzake, hortakoz, AZURMENDI, J. *Zergatik eta zertarako euskaldun* ? Jakin 27/28, 1967, or. 66-91, liburu honekin bateratsu ta zentzu berdintsuan sortutakoa. Garrantzizkoa da liburu hau irakurriaz orduko giroa begien aurretik ez galtzea. Liburu hau egin ta gero azaldutako literatura ugariaz, jakingarrientsu eritzitako hurrengoak aipatu nahi lizkioke autoreak irakurle interesatuari: ALVAREZ ENPARANTZA, J.L., *Si al Frente Nacional Vasco*, Branka 9, 1969, or. 3-10 eta aldizkariaren zenbaki guztia. ABEBERRY, J. *L'Alienation Basque*, Branka 11, 1970, or. 28-37. TXILLARDEGI, *Euskeraren arazoa beste hizkuntza-pizkunderen argitan*, Branka 12, 1970, or. 5-16. TXURDINTXO, *1970-ko apirilaren 26 ezkeroko egoera politiko-sindikala*, Branka 12, 1970, or. 35-40. USAKO-URGARBI, *Ultimas actuaciones del social-imperialismo en Euzkadi*, Branka 13, 1971, or. 9-27 eta bertan aipatzen den literatura. TXURDINTXO, *1970-ko irailaz gero zenbait tesi ETA-koen artean*, Branka 14, 1971, or. 4-11. X. X., *Notas sobre el problema nacional*, 1970. MADARIAGA, Iulen K. de, *Análisis y crítica del trabajo titulados «Notas sobre el problema nacional»*, Zutik 57, 1971. X. X., *Los comunistas y la autodeterminación*, Komunistak 1, 1969. X. X., *Autocrítica : autodeterminación y separación*, Komunistak 2, 1969. X. X., *Por la democracia popular, hacia el socialismo y el comunismo*, Zer egin ? 1 (Órgano de la dirección del movimiento comunista vasco — Komunistak) or. 5 eta 8. X. X., *Toma ETA nuevos derroteros ?*, Zer egin ? 3, 1970, or. 8. URIBE, J., *Acerca del sabinianismo*, Zer egin ? 5, 1970, or. 6-8. ODENA, E., *El FDNR y el problema de las nacionalidades*, Vanguardia Obrera 54, 1971, or. 3. X. X., *Los aranistas y el Frente nacional vasco*, Zer egin ? 9 ta 11, 1970/71. — Irakurgarri orobat, TORREALDAY, J. M., *Kulturagintza eta Rikardo*, «Rikardo Arregi» liburuan, 1971, or. 11-42. OLASO, *Konzientziaren eboluzinoa*, «Ipar Euskal Herria» liburuan (JAKIN sorta) 1970, or. 29-40. LARZABAL, P., *Eskualdungeoaren aldaketak Ipar Euskal Herrian 1900-1970*, ibid., or. 41-46. Ezagutu gabe gelditutako beste beharbada asko ta hoberen kalterik gabe aipatu nahi genituzke horiek. Artikulurik gehienak polemikuak dira ta, sortarazi dituen giroak idazkiok oro hortaraxetu izanik

agi denez, inbestigazio-lan bezala baino interesgarriago iruditzen zaizkigu gehienak zabalkunde ta atxikimendu praktikuen agerpen bezala. Behar-beharrezkoa da literatura guzti hau azterketa zorrotz batekin lantzea.

Espainia-ko Erresuman, esaten da, Euskadi-k ematen du kapitalik handiena; Euskadi-k, orobat, proletargorik hertsiena ere ta, batez ere, konzientziatuena, deliberatuena ta burrukalaria, etc. Espainia kapitalistaren oinharria ta habea Euskadi da; proletargoaren habea ere bai. Euskadi-ko proletargoa Espainia-koarengandik ebaki ta banatuko balitz moteldu egingo litzake sozialismorako burruka, Espainia-ko proletargoa ezin bait litzake Euskadi-rik gabe sozialismora iritxiko. Beste leku batzuetan, jarraitzen da, sozialismoaren kalterik gabe egin zitekeana zen burruka abertzalea : herri zapaltzailearen kapitalak menderatzen bait zuen herri zapaldua. Marx-ek, Engels-ek, Lenin-ek, etc. horregatik eta holakoetan bakarrik onesten zutela abertzaletasuna, erantsi ohi da.

Herri zapalduko kapitala zapaltzailearen herrian nagusitu izanak Euskadi-n egoera arrunt berezia sortu duena ukatzerik ez dago. Gainera, buruhauste hau, teoriakoz beste, txit praktikazkoa ere ba da, ta praktikazkoa batez ere. Praktikazko soil, alegia, ohi deritzanez estrategiazko den neurrian dato ta xehapen gehiagorekin eztabaidatu beharko litzake hori guztia, eta hori ez da gure eginkizuna. Beraz, teoriaren aldetik *bakarrik* hartuaz, ohar batzuk egin behar zaizkio eragozpen honi :

a) Eragozpen hori ez da derrigor esandako guztiaren buruz-buruko ta arras kontrakorik, esandakoa argi ta textuinguru guztiz berrian sartu egin bai, egin badezake ere. Esandakoa ezertan ukatu ez baino, praktikak teoria edo konkretuak abstrahikuntza bezalaxe, osatu ta probatu egingo luke.

Herrien *batasunaren* prolema jartzen du eragozpen honek, zuzen-zuzenki. Nazioarteko proletargoaren batasunarena, zehazkiago.

b) Herriak elkartzera ez baino banatzera, ta areago herriak bakar-tatzera ta bakantzera daramazkiten asmo *guztiak* dira txarrak. Txarrak, herri izatearen naturalezaren kontra doazelako. Baina herriak ez daude elkartuago muga berdinen barruan, Aginpide batberaren obediengan, produzio-indarren erakunde batuaren kolko *bakarrean*, legezko instituzio bateratuaren babespe formalki berdinean, e. a. daudenean, horrelaxe *daudelako*. Polonia ta Errusia, Irlanda ta Ingalterra, Algeria ta Frantzia ez zeuden menderatu ta menderatzaile bezala elkartuago, gaur baino. Batasun praktikazkoa ez da monolitismo, ideologiaren batasuna ta trinkotasuna monismo ta dogmakeria ez den bezalaxe. Beraz, batasuna ezin erabatekorik izan ditek, ezta bereztasuna bakartaderaino eramatea ere, ez da haizu.

Batasunak *nolakoa* izan behar duen, galdetzen da orduan eragozpen horrekin, zehazkiago. Teoriak bakarrik erantzun ezindako galdera da hori. Baina teoriaren aldetik ere zerbait argi ditek : batasun hori bai erdal eta bai euskal langileriaren etsai zen absolutismoak ezarritakoa ezin izan ditekana berez agiri da, franko agiri. Berdintasunean

eta libertadean (herri bien aldetik) oinharritu beharko duela ere berdin. Herri bien herritasunari onuragarri izan beharko zaiola ere.

Berezkuntza garrantzizko bat ere egin diteke : euskal eta erdal proletargoen batasuna eta proletargo horien tresna ta buruzagi diren erakunde ta Alderdien batasuna ez dira gauza batbera. Esaterako, Euskal Herri-ko erakunderen batek Espainia-koekin batera jarduteko euskera zabartu-edo duenean, erakundeen arteko batasun on bat lortuko zuten, baina batasun horrek euskaldunari saldukeria egin dio, ta ez du herririk elkartu. Beraz, ondo zehaztu behar dira batasunaren nolakoa edo *konzeptua*, eta batasunaren *mailak* ere.

d) Batasun horrek sujetibua ta objetibua izan behar du. Objektibuki, euskal langileriak nahitaez laguntzen dio Espainia-ko proletargoaren burrukari, gaur gaurko, euskal ta nazio-zale (hizkuntza-zale) jokatz. Sujetibuki, ordea, euskal langileak eta kanpotikoak oraindik ez direla ondoegi konpontzen salatu behar da : maketo, etab. Espainol proletarioek, orobat, euskal herriko ta herriaren arazoen ez ezagupide, ez begirune ta ez hura ulertzeko borondaterik agiri dute oraingoz : eskolak, prentsak, e. a. azikatuta, egiazko txobinismorik amorratuenan kixkaltzen dabilta euskal abertzaleen kontra. Lan-bila herbestera joan behar izan duen langileria espainola ez dago aparte puntu hontan; eta areago, euskal abertzaletasuna gaitzesten dabiltzan marxistek suspertu egin dute ezinikusi hori, oharkabea-edo. Euskal ta erdal langilearen (sujetibuki) elkartzeko lan askoz gehiago egin dute; egiazki, euskal abertzale gazteek, zahar marxistek baino. Eta langileen sujetibutasun hau guztiz objetibua da burrukarako aurre-baldintza bezala.

Marx-ek ere horixe bera salatzen zuen Ingalterra-ko ta Irlanda-ko langileen artean : nazio, hizkuntza ta erlijio ezberdinekoak izaki, ezberdin aurkitzen zuten beren burua. Ta irlandar « abertzale txorook » bere ekonomiazko irabazi ta abantaila denak hondatzen zizkiotela pentsatzen zuen langile inglesak. Ez zuen horixe besterik bilatzen Gobernuak, eta tranpa hortantxe erori zen proletargo inglesa.

Gure marxistak batasunaz mintzatzen direnean ba dirudi batasun-premia hori euskaldunoi bakarrik predikatu behar zaigula. Euskaldunek bakarrik ahalegindu behar dutela hortan; ez nunbait espainol proletargoak Euskal Herri-aren alde. Marx-en izkribu ta hitzaldietan, oster, ez da sekula ta behin bakarrik ere aurkitzen abertzaleen aurkako itteerarik, proletargoen elkartasuneko textuinguru hontan. Proletargo inglesari Irlanda-ren alde, alemanari ta errusiarrari Polonia-ren alde etengabe hotsegiten die. Baina Marx-ek eta Engels-k herri zapalduetako proletargoari zapaltzaileetakoarekin bategitara deitu diotenean beti argitu dute, burruka abertzalea jarraitzea zela bategitaren forma objetibua.

e) Ez da egia Marx-ek eta Lenin-ek abertzaletasuna erreboluzio-konkizientzia sozialik gabeko edo epelagoko lurraldeei bakarrik permititzen ziela. 1848-an O' Connell hil ta gero, idazten du Marx-ek : « helburu abertzale hutseko Alderdia O'Connell-ekin joan zen hil-hobira;

Alderdi abertzale berria Demokraziaren eta eraberrikuntzen aldekoa da», Hogeitabi urte geroago, Irlanda-ren burruka abertzalea onesteko arrazoi haxe emango du : « Irlanda-ko Landlordismoa da (Lord lur-eukitsuen aristokrazia) Ingalterra-koaren bastioia. Hondatu Irlanda-n, eta nahitaez hondatuko da Ingalterra-n. Hobera hori mila aldiz errazagoa da Irlanda-n, zeren-eta... burruka hori *abertzale* bait da hemen (Marx-ek azpim.), eta herria ere hemen *erreboluzio-zaleago ta amorratuago* ere bai bait da Ingalterra-n baino (gure azpim.). Orobat, 1920 inguruan Finlandia-ko proletargoa Errusia-koa bezain konzientziatsu ba zena Lenin zerbait ezagutzen duen edozeinek daki.

f) Esan bezala, Marx-ek naziotasun-nazioartekotasun hauzia teiazki garbitu ta erabaki gabe utzi zuen. Ta ondo egin zuen, aldiari aldiko ta konkretu erabakitze baid da hori. Baina, ikusten ari garenez, aurkitu zen prolema horrekin konfrontatu beharrik. (Marx eta Engels batera hartzen ditugu hemen). Beraz, horien teoria borobil eta beterik ez daukagunez, horien *jokabidea* azterkatu beharko genuke batez ere. Hemen ez bait daukagu hortan gehiegi luzatzerik, adibideren batzuekin etsi beharko dugu :

Marx zaharrari begiratuaz, abertzaleen alde ikusten dugu alde guztietan. Txekoslovakia-ri berari buruz ere, Marx-ek eboluzio handi bat egingo du, eta esandakoak erretiratuaz, txekiarren alde jardungo da. Marx-ek eta Engels-k eboluzio berdina egingo dute, ta iritzi batekoak agiri zaizkigu beti. Txekoslovakia-k bere buruaren jabe izateko gauza zela agertu zuenean Engels-ek abertzaletasun txekiarra erabat oniritzi zuen.

Frantzia-ko Bigarren Inperioak Alemania-ren aurka eraso zionean Marx erabat abertzale agiri da. Proletargoaren eginkizuna, esaten digu, gudua galeraztea zen; hori egiterik ez zeukanez gero, aberriaren askatasuna defenditzea zen bere *lehenengo obligazioa* (1870, *Adresse des Generalrates über den Deutsch-Französischen Krieg*). « Alemania-ko industria-langile ta laborariek eman diote (Alemania-ko) Armada heroikuari zaina ta giharra, familia erdi-gosetuak (une batez) atzera utzita ». Proletario alemanok gudu abertzalea irabazi-abartu ondoren obligazio berria daukate : Frantzia babestea, ta Alsazia-Lorena bereganatzeko Alemania-ren asmoak eragozteak.

Frantzia-ko proletargoa dago buruz-buru : zer egin behar zuen ? Erasoa ezinezkotu, aurrenik. Baina gudua lehertu ta alemanak Paris ingururaino inguratu zirenean, proletargoak bere burruka (une batez) laga, ta bere obligazio abertzaleak bete behar dituela, orobat, esango du Marx-ek. « Frantzia-ko langileria kinka ikaragarri txarrean aurkitzen da : erokeria desesperatu hutsa izango litzake Gobernu berria (bitartean Errepublikak proklamatu bait zen Paris-en) uzkalteko edozein obra, arerioa Paris-eko ateen dagoen hontan. Beren herritar obligazioak bete behar dituzte langile frantsesek orain... ». Ez du horregatik askatzen Marx-ek axola sozial orori amor ematekorik : « Lasai ta deliberamentuz zerbitzatu behar dute askatasun errepublikanoak eskeintzen dizkien bidez, beren klasea (proletargoa) eratzeke ».

Engels-ek ere Marx-i (15. 8. 1870) : « Badinguet-ek (Napoleon III izen-gaiztoa) bere esistentzia nazionala defenditu beharrezko gudu batetan nahastu du Alemania. Alemania-k galtzen badu... aurrerantzean ez da egongo Alemania-ko langile-mogimendu bere-eskuko batez hitz egiterik; *esistentzia nazionala berritzeko burrukak beste oro bazterraziko du...* » Eta jokabide hau ikusten du proletargoarentzat : « 1. Mogimendu abertzaleari elkartu... hau Alemania-ren babespiderako den artean eta neurrian (nolanahi ere ez dago ofentsiba, pakea egin arte, ezesterik); — 2. ardura edo interes aleman-abertzaleen eta prusiar-dinastikuen arteko diferentziak agerrarazten saiatu ».

Gudua bukatutakoan gogotik ekin zioten Europa-ko Gobernuak Internazionalaren aurkako hauzian, hura debekatzeko arrazoia azke-nean harrapatu zutelakoan : Internazionala traidore izan zela gudu artean ! Hemen ikusi behar da Marx, Internazionala beste inor baino abertzaleago dela erakusten...

Engels-ek Pablo Iglesias-i, 4. 1893-an egindako gutunean ere zakarki baina duda gutxirako leku utziaz adierazten du hori bera : (1808-ko maiatzaren 2) « Erasotzaile arrotza batetik, Madril-go herria bestetik. Erraza dirudi, guztiz. Baina arras nahasia zen barrutik egoera hau. Erasaldi arrotza ta Napoleon-en tirania burrukatzeko, espainol herriak Frantzia-ko erreboluzioa ere burrukatu beharra zeukan, ta bere askatasuna (beregaintasuna) atzera eskuratzeko, bortxatuta kaustitzen zen espainol herria Fernando VII fanatiku ergelaren despotismoa berriro eraikitza, zeinen sostenguak noblezia ta apezak ziren ». « Gauza bera Italia-n, Alemania-n eta Frantzia-n bertan ere; eragozpenik batere jarri gabe Erreazio monarkiku, feudalari beren buruak entregatuaz bakarrik lortu ahal izan zuten bi herriok askatasuna, Napoleon-en uztarpetik ».

Beraz, kontzesiorik handienak ere ondo iruditzen zaizkio Engels-i, aberria askatzeko direnean.

Hala ta guztiz ere, kasu horiek guztiak ez omen zaizkio Euskadi-koari zeharo egokitzen. Hemen herri menderatuaren kapitala herri zapaltzaileaz jabetu bait da. Holako kasu zeharo ta arras berdinek ez dugu Marx-en izkribuetan eta garaian idoroko; baina bai analogia harrigarriko bat, kasi berdin-berdina, eta gure kasua argitzeko aski dirudiena : berriz ere Polonia. *Manifestu Komunista* polonieraz 1892-an argitaratuari Engels-ek idatzitako hitzaurrean irakur diteke hori osorik. Laburpen bat emango dugu.

Azkeneko hamar urteotan, esaten digu Engels-ek, « Polonia errusiarra Errusia-ko Inperioaren industria-buru ta bihotz bilakatu da ». Eta azaltzen : Errusia-ko industriaren merkatua jaten ta betetzen ari da industria poloniarra, suak basoa bezala. Alferriki jarri nahi dizkio Errusia-ko burgesiak babes-langak eta oztopoak; Polonia-ko industria nagusitzen ari da, eta bere aldean koxkor utzi du Errusia-koa, ezen-eta Errusia-n sakabanatuegi bait dago industria baztarrik baztar (Finlandia-n, Mosku-n, Itsaso Beltz inguruan) ta ezin ongi burubidatu da Polonia-koaren aurka. Errusiarrek errusiar bihurtu nahi lituzkete

poloniarrek, darrai Engels-ek maliziati, baina poloniarrek nagusitu egin zaizkie, bere lurraren lantegiztatze azkarrarekin. Honekin batera, darrai oraindik, «idea sozialisten zabalkunde bizkor ta bizi» bat hedatu zen poloniar langileen artean, *Manifestua* polonieraz argitaratzeko premiak berak erakusten duenez.

Hemen daukagu kasu bat, herri menperatua menperatzailea baino lantegiztatuago erakusten diguna. Polonia-ko kapitalistak ez zebiltzan gaizki Errusia-ko merkatuarekin, hango nagusi bilakatzen ari bait ziren; Engels-ek ongi ikusi zuen, burgesiak ez zeukala harrezkero nazioa askatzeko kezkarik batere. Horrez gainera, Polonia-ko proletargoa bizkorragoa ta deliberatuagoa zen Errusia-koa baino, hori ere Engels-ek berak esaten digunez.

Zer, Errusia-ko proletargoarekin elkartzeko esango ote die? Ez. Polonia-ren askatasun-burrukari laguntzeko esango die, aitzitik, errusiar sozialistei; eta Polonia-ko proletargoari : «Polonia-ko industriaren bizkortze ta indartze bortitza, Errusia-koaren aldean nagusi jarri delarik, poloniar herriaren bizitasun ta kemen porrokagaitzaren sinispide ta proba berri bat da, eta laister eskuratzeko dagoen berritzapen nazional lortu-urranaren garantia berri bat».

Polonia horrixek buruz Lenin-ek nola jokatu zuen ikusita daukagu gorago. Eta Lenin-en *praktika* hau ez zen *teoria* orokor batek oinarritu gabekoa, hots, ez zen premiek edo besterik ezinak aholkatutako politika zuhurrezko jokabidea, printzipiozkoa baino. Eta Engels-en izenarekin imotututako Lenin-en teoria hau gure kontrakarraren xuxen-xuxen kontrarioa da : proletargoaren erreboluzioari itxaron gabe Polonia-ri beregaintasuna eman behar zaiola bait deritza, ta *hain zuzen Errusia baino industrialki aurreratuago dabilelako, eman ere*.

Halaxe irakurtzen da Lenin-ek *Prosvestcenie* aldizkarian, 1914 urtean, argitaratutako saiakeran *Sul Diritto delle Nazioni all'Autodeterminazione* (italierazko itzulpenaz baliatu gara, — Edizione in lingue estere, Mosca 1949) : garai batetan zibilizaziozko, kulturazko, industriazko, burgesiazko elementu bizkorrago ta gehiago ikusten zuen Engels-ek Errusia-n Polonia-n baino («sonnolenta Polonia della nobiltà»). Beraz, Polonia atzeratu ta lantegiztatu gabeko hau Errusiaren aurka altxatu zenean Engels-ek ez zion altxamentuari printzipiozko eragozpenik jartzen, baina ezta etorpiderik ikusi ere, ta ez du uste halako guduak, irabazita ere, Polonia-rentzat irabazpiderik ekar lezakeanik (1851). Hamabi urte geroago, industriaren urrats bortitz bat eraginaz, Errusia-ri aurrea hartu zion Polonia-k, eta Errusia-n baino hazkarragoa agertu zen poloniar burgesalgoa, erreboluziozaleagoa poloniar proletargoa errusiarra baino. Polonia-ren alde berturik, proletargo poloniarren nazio-askatzera eragiten eta klase hau askatasun-erreboluziorako berotzen ahaleginduko da Engels. Lenin-ek erabat ontzat ematen du Engels-en jokabide hau. Bai gogorki zigortu ere «questo veleno del nazionalismo grande-ruso». Lenin-ek ez ditu poloniar abertzaleak kondenatzen, abertzaletasunik gabe dabiltzan proletarioak baino : «separatismoaren» etsai diren gobernarien eta

burgese handikien iritziek kutsatuta daudela Marx ezagutzen ez duten proletario marxistaok, esaten du. Marxistaon «desgrazia», izan ere, heuren herrikideak «beren» nazio-zaletasunaz gehiegi arduratuta ibiltzea da!... idazten du Lenin-ek ironiaz beteta. Eta «marxista» uni-bertsalistaok ez dute inola ere «separatistaok» bateratu nahiko (komila-arteak Lenin-enak dira). Jokabide hori funtsean liberala ta reformista besterik ez dela salatuko du Lenin-ek deliberatuki: «il rifiuto di difendere il diritto all'autodeterminazione equivale al peggiore opportunismo, alla contaminazione del proletariato con le idee dei Kokoschkin» (Kokoschkin: kostituzio-demokraten edo kadete-buru-zagi — KD — bat zan).

Beraz, Errusia-ko Inperioan ere Polonia zen eskualde industria-tsuena, eta hango proletargoa kartsuena ta burruka-zaleena ere, baina ez Engels-ek eta ez Lenin-ek agiri zuten gaurko marxist batzuen kezka ikaragarri nazioarte-zalerik... Engels-ek ba zekien, honez beste, Findandia ere Errusia-ko eskualde lantegizatuenetakoa zela, ta hango proletargoa biziki gogor-zale zena ere ezagun samarra da. Aurrerago esandakoaz gainera Finlandiaz gehiago jakin nahi lukeanak ikus beza *Branka* 3-4, or. 31-52, Txillardegi, *Suomi-z zenbait jakingarri*, eta han aurkituko duen bibliografia.

Marx-en eta Engels-en eboluzio honen iturburuez galdetuz gero, ongi samar antzeman lekizkieke arrazoiei. Honela moduzkoak aipatzen dituzte: herri zapaltzaileetako proletargoak txobinismo ta buruzagitza-nahi larderiak dariola dabilta nunahi; baina herri zapalduetako proletargoa da beti burrukarik latzena daramana. Herri zapaltzaileetako proletargoak ez du batere egiazko interesik agiri zapalduetakoen premia berezien alde. Ez dago Europa zuzen bat herri zapaldu ta zapaltzaileekin pentsatzerik. Herri zapaldu bat beti ta nunahi da bidegabekeria. Eta batez ere, injustizia izugarritzko lotsagabekeria hutsa ikusi zuten, zapaldu egiten ari zen herritik bertatik zapalduetakoari zapalketaz ez arduratzeko predikatzea; zapalduetakoiei beren premiak ahazterazi ta herri handietako premiekin obligatzeko amarru bat zela guzti hori. Azkeneko hau batez ere, Marx-ek eta Engels-ek usu darabilten arrazoiak da ta haien justizia-zentzun sentikorra agiri du. Atzekaldean ostikoka darabilten herriak berak daki zer egin, erabakitzen du Engels-ek.

Guzti honengatik, arrazoi-modu orokorrako ta printzipiozkoago bat ere aurkitzen diegu Marx zaharrari ta Engels-i, puntu hontan egin zuten eboluzioa burutu zutenerako. Eta arrazoi-modu hauxe da, ezparririk gabe, aurreko ikusmoldea oinharritzen duena.

Lehenago ere argi-abartzen da printzipio hori Marx-en eta Engels-en izkribuetan, baina 1882-an aurkitzen dugu (lehenengo aldiz, uste dugunez) irmo finkatuta, alegia, Marx hil baino urte-bete lehenago, eta geroz eta gehiago erabiltzen duela Engels-ek arrazoi hori nabari da. Gorago aip. Kautsky-ri eskutitzean idorotzen da, ta behin ta berriro erakusten du Engels-ek lehiatsuki ideia bera: «Herri handi batentzat (textuinguruan *handik* berekisa bizi ahal izateko gauza dena esan nahi

du) kondairazki ezinezkoa da bere baitako beste hauziren batzuk seriozki eztabaidatu egitea ere, askatasun nazionala falta zaion artean ». « Proletargoaren nazioarteko mogimendua nazio libreen artean bakarrik da posible ». « Lo-zorrotik interes jeneraletara esnatzen den edozein laborari ta langile poloniarrek aurren-aurrenik muturrez aurrera jotzen duen gertakizuna aberriaren menpetasuna da; horixe agiri zaio alde guztietatik, bere bideko *lehenengo* eragozpen ta oztopo bezala. Nolana-hiko aurrerapide osasunezko ta libreren *oinharritzko baldintza* (Grundbedingung) da menpetasun hura sustraitik baztartzea. Beren programaren buru-buruan nazio-askatasunerako burruka jartzen ez duen poloniar sozialista, Alemania-n aurrenik sozialisten legea, Prentsa, Elkarte ta Biltzar-legeen alderazpena (Estado de excepción esango balu bezalatsu : itzultzailearen oharra) eskatzen ez duen alemaniar sozialistaren antzekoa iruditzen zait. Burruka egin ahal izateko, aurren-aurrenik (norberaren) lurra euki behar da, aidea, argia ta ukabilentzako tarte bat. Beste guztia berriketa hutsa da ».

Ezbeharraldi-egoeran edo *estado de excepción* batetan dago Engelsenztzat menperatutako herria. Egoera hori porrokatzea da halako herriaren lehenengo eginkizuna.

Lassalle-k-eta poliki egiten zioten nazio handien txobinismoari zurikeria, nazio menperatuetao proletargoa zapaltzailekoekin bateratu nahirik. Inork baino azkenago egin behar lukeala holako eskabiderik alemaniar sozialistak, askotan esaten du Engelsen-ek. Eta Kautsky-ri ere holako enpeinuak betiko lagatzeko esango dio : « Inola ere ez da *gure* (alegia, alemaniar sozialistena) betekizuna ta ofizioa, poloniarrek bere aurrerabideen bizitza-baldintzen aldeko burrukatik gibela-araztekoa; ezta nazio-askatasunerako burruka, nazioarteko ikusgunetik begiraturuz gero, munta gutxiko zerbait denik (poloniarrei) sinistaraztekoa ere, hau (nazio-askatasuna) hain zuzen nazioarteko elkar-ekintza ororen oinharria bera izanik ». « Beraz, Europa-ko *bi* naziok nazioarte-zale izan aurretik nazio-zale izateko eskubide bakarrik ez baino obligazioa ere ba duten ustekoa naiz ni : irlandarrak eta poloniarrek dira hoek. Egiazki nazio-zale izanaz dira hoek benetan nazioarte-zale ». Eta guzti honen arrazioia emanaz bukatzen du Kautsky-ri eskutitza : ez daukagu poloniarrei beren nazio-askatasun burrukan eragozpenik jartzeko arrazoirik. Zeren-eta poloniarrek ongi erakutsi bait dute erreboluzio-zalerik jatorrenak eta konzientziatsuenak heurak direla.

Uste hontan geroz-eta indartzenago, finkatzenago ari zen Engels, bere heriotzera arte. Kautsky-ri horrela idatzi ta hamar urtetara Polonia-ko proletargoari berari idatziko dio, bestek ez baino proletargoak berak nazio-burrukan adorez ekin dezan : « Nobleziak ez zaindu ta ez guduz atzera irabazi ahal izan du Polonia-ren askatasuna; burgesiari, gaur-egun, gutxien-gutxienez berdin ta indiferente zaio hura. Eta halare ezinbestezkoa ta beharrezkoa da hura, Europa-ko nazioen elkar-ekintza egokirako. Polonia-ko proletargo gazteak bakarrik irabaz dezake nazio-askatasuna, indar-bidez, eta hala esku onetan dago irabazkizun hontarako ekintza ».

4. Baina Poloniaz landa ere iritzi beraz zerbitzatzen zen Engels, azkeneko adibide batekin ikusiko denez. Hil baino hiru urte lehenago, 1893-an, italierazko *Manifestu Komunistaren* hitzaurrea idatzi zuen. Ta Austria-ko Inperioaren menpeko herriek ere lehendabizi nazio-askatasuna lortu behar zutela esango du hemen ere berriro, nazioarteko elkar-ekintza sozialista gero abiatzeko. «Nazio bakoitzaren eta guztien beregaintasuna ta batasuna berritu gabe ez zen sekula posible izango proletargoaren nazioarteko batasunik, ezta helburu komun en irixteko nazioen elkar-ekintza baketsu ta arrazoizkorik ere».

Hau guztia Marx-en eta Engels-en ideologiazko sistimaren baitan txukunki atondu ta kokatu gabe agiri bada ere, ederki egokitzen da haien justizia-min orokorrarekin. Eta hori ideologia bera baino garrantzikoago da, noski, ideologiaren sustraia ere bera da-ta.

Marx-en eta Engels-en izkribuak arretaz miatzen luzaro saiatu ondoren, nazio-askatasunerako burruka nazioaren *lehenengo* eginkizun bezala onartzen ez den kasu bat bakarra aurkitzen dugu, eta orduan ez lehenengo ta ez azkeneko obligazio izan ditek e nazio-zaletasuna : nazioa berekisa bizitzeko ta beregaintasunaz, askatasunaz baliatzeko gauza ez denean zentzungabe da nazio-askatasunerako burruka, esango du Engels-ek (ik. Kautsky-ri eskutitza, 7-15. 2. 1882).

5. KONKLUSIOA.

Nazio-arazo guztiaz hori esan behar baldin bada, ba, zer esan beharko ote litzake *hizkuntza-arazoaz*? Ze, hizkuntza-arazoak sozialki azterkatzen duenak nahitaez jotzen du azkenerako nazio-arazoak, logikazki jardunez gero. Baina nazio-askatasunarena ta hizkuntzazko askatasunarena oso maila ta naturaleza ezberdineko arazoak dira, halare. Maila ta naturaleza (elkartukoak, baina) txit ezberdinekoak, orobat, nazio-zaletasuna ta hizkuntza-zaletasuna. Guk ulertu ezin duguna, horregatik, eta aitortza hau akusazio da bide batez, hau da : marxista zenbaiten gizalegea ta justizia-zentzuna ta justizia-mina *liburuetan ikasitakoa* baino zerbait gehiago baldin bada, eta bai barne-muinetatik datorren injustizia, zapalketa, esklabutza, jauntxokeria, bidegabekeria, gezur, hipokrisia, tirania, militarkeria ororen ezin-jasana ta higuina, hori baldin bada, ta zapaldutakoari laguntzeko beti prestu badago, ezin ulertu dugu zergatik behar den hainbat ideologia ta teori azko justifikazio, euskeraren eta euskal nazioaren alde behatz txi-karra ere mogitzen ausartzeko. Edo azkenean hortan ere ez ausartzeko, ta ezer ez egiteko. Ba dirudi ideologiak justizia-nahia bideratu ez baino ito egin duela; erreboluzioa baino askoz ardurazkoago dela erreboluzioaren programa. Eta programa hau ekintzarako plangintza barik, aitzakia hutsa dela. Ideologia beharrezkoa da, noski, baina ekintza hasi ta gerokoa da ideologia. Ideologia ekintzaren aurretik dagoela, ekin ala ez erabakitzen duena ideologia dela pentsatzea idealismo da. Eta euskerarekiko edo Euskal Herri-arenganako ardura *premiak sortu ez baino ideologiaren batek erakutsi ta jakinarazi diona idealista bat da puntu hortan*, idealistaren gisa epaituko du, oharka-

bean, euskeraren arazoa, eta ez du sekula ulertuko euskalzalearen delibramentua. Premiek, eta ez ideiek erabakitzen dutela ekintza irakasten zuen Marx-ek. Eta nabari asko daude euskeraren eta Euskal Herri-aren premiak, alienazio-lan izugarri baten ondoren jende askok ikusten ez baditu ere. Ideologiak ekintza nola konjugatu argitu behar du, eta beharrezkoak dira orduan arrazoiak, baina sekula ez premiek eskatutako ekintza ukatu-edo egiteko.

Gogoan euki beharko litzake hau elkar-ekintzaz-eta jardutekoan. Herriaren premia ezagutu egin duena batetik eta premia hori ideologiaren baten bidez ezagutzen, errespetatzen eta laguntzeko ere prestu agiri dena bestetik, ez dira naturaleza berdineko solaskide edo-ta lankide : idealista ta errealista bezalaxe bereizten dira.

Idealistak errezeloa izango du, besteari begira. Baina, eta agian errezelotarako arrazoirik falta ez bada ere, euskalzaletasunaren eta euskal nazio-zaletasunaren hainbeste errezeloa ta bildurrek gaurko *status quo*-ari bakarrik laguntzen dio.

Planteamolde ta kezka horiekin ez da gaurko Erresumak eta mugak betirakotu ta konsagratu besterik egiten. Muga horiek ahalik onenak balira bezala.

Nazioarekin horrela bada, mila ta bat bider areago hizkuntzarekin. Zenbait sozialistaren euskerari buruzko esakerak begiratura, ezin ondo ulertu leike nola leikean hainbeste idealismo.

Baina bukatzeko. Ba dakigu horrekin guztiarekin ez ditugula deuseztatu eragozpen denak, egindako ta egin ahaltakoak oro. Ez genuke hori inola egin nahi ere : nazio-zaletasuna, hizkuntza-zaletasuna e. a. ez dira ebidentzia matematikazkoan oinarritzen, eta bai kondairaren azterketan, beraz, kondairazko uste ta estimaziotan.

Guzti honekin ere asmo bat izan dugu, ta ez daukagu zergatik izkutatu : euskerarenganako beren zabarkeria Marx-en edo Engels-en itzalpean babestu nahi dutenen erosokeria ta alferkeria agertarazi. Beharrik ere ba dakigu geuk ere, aspaldidanik, nazio-arazoa Marx aipatuaz argitzen ez dena. Gaurko ta kondairazko azterketak behar dira hortarako, eta gaur jakintzek damaizkiguten azterketa-bideez baliatu. Horixe erakustea da, hain zuzen, lan guzti honen asmoa. Eta azterketa hori, iadanik, hizkuntzari bereziki begiratu gabe ta hizkuntza-jakintzaz gogotik baliatzeke egiterik ez dagoela erakustea gure helburua.

Horixe dela uste bait dugu jakintzaren aurrerapenak eta teknikaren nagusitzearekin eratutako gizarte-egoerak, sozialismoaren baitan azaldu den zenbait gaitzen ardurak, nazio gazte askoren deskoloniazpenak eta honekin ernetako sozialismo nazionalen forma bereziek, eta ez azkenik geure premiek eta jakintzaren aginduak, luzapiderik gabe eskatzen digutena. « Geroko gerotan » ibiltzearen kondena gure literaturarik onena bait da.

III. - EUSKAL HERRI-KO EZTABAIDA BATZUEN ARTEAN.

1. PLANTEAMOLDEARI BEGIRA.

Hizkuntzaren dohain eta baliagoak ezagutzeko ta estimatzeko garrantzizkoak diren, gaurko errealdade kondairazkoan nabarmendutako faktore batzuez mintzatu gara orain arte. Hizkuntzaren azterketa sozial (ez filologiazko bakarrik) zintzo baten-aurre-baldintzez. Agirikoa bait da holakoxe azterketa, berebat, Euskal Herria-n, edozein politikazko plan-teamolderen derrigorreko aurre-baldintza dela. Baina politikari batzuei atsekabe egiten zaie hizkuntzaren garrantzia gehiegi (!) goratzea.

Beste alderdi guztiz garrantzizko bat ikutu bederik egin beharra dago aurrera baino lehen : alegia, gizarte-gauzaren eta kondairazko errealdadearen baitan bertan, gauza ta errealdade horiek berak eza-gutzeko ta gauzazkutzeko hizkuntzak laguntzen duena. Hizkuntza bera zer den (gizartean). Hizkuntza ez da humanismoaren, kulturaren eta produzio-harremanen atal osakai soilik, haien *premissa* ere baizik. (Ge-roago banatuko da gai hau).

Kondairaren sekretuak oro, funtsean, adieraz ahal izateko lana-besak ba geneuzkan ustea, «ustea ustel» esaerak ba zekien bezala, arras ustel agertu da. Halaxe aitortu du Garaudy-k, jakintzen eta teknikaren aurrerapenak erabat kraskatu ta birrindu dituztela, 1) be-hin betikoz errealdadearen funtsezko elementuak aurkituta geneuzkan irizkera; ta 2) errealdadea ezagutzeko funtsezko printzipioez jabetuta geunden aburua.

Ederregia zen guzti hura, egia izateko... Ordua da aitortzeko : ez dugu ezagutzen kondairaren azkeneko legerik batere !

Ez du ba ezertarako balio, euskeraren arazoa nunbaiteko espe-rentziaren edo eskolaren bateko printzipio aurrez-erabakien arabera jartzen enpeinatzeak. Ez, orobat, euskeraren arazoa eskema pre-anto-laturen batzuen (adibidez, klase-burrukarena) neurrietan hertsu ta mugatzeak). Hare gutxiago, euskerari zor zaion axola judikatzeko *irizpideak* berak ere, hizkuntzaz beraz kanporako gai edo asmo edo printzipioren batzuk irizpide bihurturik eta mainaz saihandurik hartu ta erabiltzeak.

Ez bait da horixe besterik, fede-artikulu baten gisan esatea : klase-burruka da kondairaren eragile azkeneko bakarra. Edo-ta, hainbeste esan gabe (askoz zuhurrago), holaxe jardutea, klase-burrukaren edo-nolako primutasuna irizpide ta oinharritzat tinkatu ostean, beste errealdade guztiak harekin neurtzeko. Klase-burrukaren unibertsalta-suna egiazkoa izan arren, ez dago a priori beste unibertsaltasun dina-mikazko oro, lehenengoa indartzearren, ukatzerik.

Orain barreiatu da, zorionez, sozialismoak nun-nungoa ta herri bakoitzean herriari egokitutakoa izan behar duen aburua.

Orobat, sozialismora joateko, herri ezberdinek ezberdinki ibili be-har omen duten bidearen teoria. Eta, itxaron dezakegunez, ez du ekonomiarako bakarrik balioko tesi horrek.

Euskaldun marxista batzuek lasaiturik erabaki dute, euskalzale-tasunak eta klase-burrukak elkar ukatzen ez omen dutelako tesia. Gezurrezko bikoiztasuna salatu izanaren ohorea zor zaie.

Baina gutxiegi ausartu da *sozialismo-nahiari berari planteamoldea* bera ere pluralista, alegia, herriaren eta herri hortako premia berezien erazkoa ematen. Hauxe bait litzake egin-beharrezkoa.

Zergatik ote da, bestela, euskaldun sozialisten batzuek, munduko edozein lekutan eta edozein esku-liburutan berdin-berdin aurkitzen ez den gauza hain gutxi, ta hain berritasunik deusik ere ez, eskeintzen badigute? Marxista ez garenok txundituta uzterainoko azterketa po-break iristen dituzte, hartarako egokienak lirakean metodo ta printzi-pioekin jardun arren. Mundu guztirako inprimatutako formulario bati erantzutearekin konformatzen direla, esango litzake.

Baina gaur ez dago Euskal Herri-ko arazoa jartzerik, duela ehun urte norbaitek ateratako printzipioak alde-bakarkeriaz erabiliak; ezta ere, nunbait berrogei urte duela egindako esperentzia hitzez-hitzez jar-raitzearekin. Eta ez autore berriren bat erosita ere.

Printzipio horiek ez daukate noski zergatik errealdadearen *dina-mikarik gabeko* baliogoetara begiratu. Esaterako, Alemania-n edo Dina-marka-n erreboluzio sozialista egingo balitz, oraingo hizkuntzak berak jarraituko luke kizkuntza ofizial. Hizkuntzak, hemen, ez dauka langi-leriaren aldeko dinamikarik gizartearen berriztaldi sozialistarako. Hor-tan ez dago erreboluziorik, gaurko gizarte-egiturak berak jarraitu be-harko bait luke.

Baina Euskal Herria-n hizkuntza gure gizartearen aldeko dinamika guztiz nabarmenez beteta dago. Jendeak konzientzia daukana baino askoz gehiago, hizkuntzaren zer-izanari bait dario hori; baina baita popu-luaren (atal baten) konzientziatzko dinamika biziari ere.

Azkenaldian nabari diren dinamika bizkorrenen artean hiru aukera ditezke, gure ustean, esanahiezkoenak bezala : konzientzia soziala sozia-lismora itzuli da; euskal herria gogotik politika-zaletu; intelektualak eta ikasleak eta herria ere euskal-zaletzen ari dira.

Ez justizia-nahia (konzientziatzkoa), ez politika-zaletasuna ta ez eus-kalzaletasuna dira oraindik gure Herria-n indarrik galantenak. Esta-distikarik ez da behar ikusteko, nola erosotasun eta diru-zaletasunezko ta antzeko nor-galtzezko irrikiek gure populua (ta geu) zimurtzen, ahultzen, makurtzen, kaskartzen duten antzemateko. Ba dago « goitik » datorren (erruz etorri, halafede!) dinamika bat ere.

Baina ez indar kontserbakor horiei, ezpada dinamika berriztatzai-leari begiratu behar zaio etorkizunaren arloa planteatzekoan.

Eta dinamikari berari ere ez aurrenik zenbatezkoaren ikusaldetik. Ez bait dira oraingo dinamika bortitzenak derrigor etorkizun-urratzaile-nak; eta urratzaileenak ez beti etorkizun onenaren urratzaileak. Esaterako, teknikak urratuko digu ezerk baino bortizkiago etorkizuna. Eta gure handienetako ta zabalduenetakoa da teknika-zaletasuna (tek-nikari diogun zaletasuna benetako fedea izatera irixten bait da sarri).

Eta hala gabilitza, dabil euskal populuaren gehiengoa, askatasuna *euki* egingo balitz bezala : autoak, etc. gure nor-galtzetik atera ahal izango baginduzte bezala; zenbat eukitsuago ta hainbat libreago, gizonago ta sozialki salbatuago bilakatuko bagina bezala (oroit Marcuse).

Pentsakera honek, pentsakera aldratzko edo kolektibu bezala, gure politika (edozein joeratakoa) noraino erlatibizatzen duen azaldu beharrik ez dago hemen. Askatasunaren aldezkariak berek ere askotan sortzen bait dute itxura, askatasuna *euki* egiten delakoan dabiltzala. Aske edo kulturatsu izatea, oster, *izate-kontua* da, ta ez eukitzearena. Baldintza da, gehienik ere, eukitzea; baina baldintzak ekarriz gero izana berez datorrenik itzaroteko oso positibista izan behar da.

Horregatik, ba, gurean sortu diren edo lehenagotik datozkigun dinamika-sailen artean bereizteko irizpidea ez da dinamika-zkoena, zenbatsuki, hartutzea; zertsuki hoberenari (radikalenari edo osoenari) jarraitzea baino. Eragikortasuna edo efikazia zabartzerik ez dagoen bezalaxe, ez dago efikazia bera printzipio bihurtzerik.

(Holako dinamika sarritan ez dira berariazkoak, beste dinamika bati erasten zaion indar kritikariak baino. Holakorik gurean ere asko sartu den arren, hemen alde batera utz dezakegu hori).

Sozialismoak ba zeukan, Euskal Herri-ra sartu zenerako, bere dinamika. Dinamika honek, konkretua izateko, Euskal Herria-k berak ere ba daukan dinamika-rekin bategin behar du, eta batasun honekin sortu ekintza-eredua. (Ba ote dago Euskal Herri-ko dinamika guztiak ez direla Euskal Herria-*renak* esan beharrik?). Konkretutasun hontarako euskalzaletasunak *gaur*, *gure* *ustez* programa sozialista bati idaroki lezaizkiokean hiru puntu besterik ez dugu ondorengoan aipatuko, sail hau honekin bukatzeko.

Lehenengo, euskal sozialismoaren kultur-sozialismo izateko ahal-tasunaz. Kulturazko erreboluzio honen baldintza edo gisa bat (jarraitasun-legearen arabera) ikusiko dugu, bigarrenik. Eta azkenik, sozialismoaren zenbait konzeptu erreberritzeko premia erakutsiko dugu, euskal arazoari buruz.

Erreboluzio galanta da herri bat laborantzazko egituretatik industria-zkoetara aldatzea. Laudorioz eta gorasarez ospatzen zuen Marx-ek burgesia, obra handi hori burutu zuelako. Urrats hori teknikaren aurrerapenari zor zaio.

Erreboluzio agitz zailagoa ta galantagoa zertu zuten Lenin-ek eta Stalin-ek, inperio guzti bat laborantzazko egitura erdi-feudaletatik industria-zko sozialistetaraino jauzi-araziaz. Hemen, teknikak berez egingo ez zuena borondateak, nahitasunak egin arazi zion : urrats hori plangintzari zor zaio.

Lenin-ek sozialismorako bideari jarri zion planteamoldea biziki urruntzen da Marx-ek egindakotik. Baina biak gelditzen dira, funtsean, ekonomiazko arloari lotuta : produzio-harremanetako faktoreekin jarri zituzten gehienbat beren planteamoldeak.

Gaur ba dirudi humanismoaren faktoreekin aberastu ta osatu behar litzakeala planteamolde hori. Bai jakintzen aurrerapenak eta bai URSS-eko erreboluzioaren eskarmentuak eskatzen dute hori. (Ez noski faktoreekin bekarrik ! Ba dakigu langileriaren estrategia osoaz ez baino estrategia horrek axolaz jaso behar lukean atal *bat* azaltzen ari garena).

Lenin eta Stalin-ez gero, izan ere, asko aldatu dira gauzak. Gutxiak uste du gaur langileriak erreboluzio armatuaren bidez Aginpidea lor lezakeanik (mendebaldeko Erresuma industriatsuetan); eta ahal izanda ere, zer irabaziko litzakean galdetzeko arrazoirik ez da falta. Langileriaren hondakuntza (Verelendung) erreboluzioaren palanka denik, orobat, ez du iadanik inork sinisten. Hoek ziren, ordea, klase-burrukaren eskema betetzen zuten oinharritzko tesiak.

Lelio Basso-k salatzen duen bezala (beste makina baten artean, noski), oinharri horiek baliogabetuz gero, estrategia aproposik gabe gelditu da mendebaldeko langileria. Baina errealdade hori, honezkero, Basso-gandik hasi ta Gorz edo Garaudy-ganaino sozialismo-maila guztietan igarri dute. Nola ere igarri duten, kapitalismoak ibili dituen bideen eta lortu dituen aldakuntzen ondoren, kontraesanez jositako gizarte batetan kausitzen garena : printzipio bat-bakarrari ez baino ezberdin ugariei darizkien kontraesanezko atalekin. Hortik ekintza pluralistaren premia.

Honekin ez dugu L. Basso-ren estrategia ez on ta ez gaitz-irizten. Gauza bat iruditzen zaigu, halare, arras agirikoa : sozialistak *Agintea-ren irabazpidea* plan-egiten dabiltzaino, eta hartarainoko jardun edo *prozesu pluralista erreboluziozko* guztiari bide-arteoko pasadizo baten garrantzia soilik aitortzen dioten artean, ez erreboluzio taxuzkorik taxutuko dute, ta ez (hura nolarebait iritxiz gero) infernu bat piztetik salbatuko dira.

Erreboluzioaren agindua da « bitarte » honi eta orobat Proletar-goaren Diktaduratik komunismorainoko bitarteari, oraintxetik bertatik jaramon eta plan egitea. Eta erreboluzio sozialistara arteko epe honen estrategian guztiz garrantzizko betekizuna dagokio *integrazioaren aurkako* ekintzari. Hori ez dute Marcuse-k eta L. Basso-k bakarrik erakutsi : Alderdi Komunistetako teorikuek tesi hori gaur arte erre-zelo askotxorekin ikusi badute ere, hitz saihestuaz batzuk, agiri-agirian besteak (M. Markovic-ek, esaterako) geroz eta gehiago ari dira konzeptu hori hartzen.

Euskalzaletasuna integra-gaitz dela edozeinek bait daki, et ez gutxien euskalzaletasunaren etsaiek berek, ahalatasun positibu bat azaltzen digu hemen ekintza politikazkorako.

Kondairazko jarraitasunak eskatzen duelako, eta ez delako hartarako dinamika egokirik falta, iruditzen zaigu, euskal sozialismoak Cádiz-koak eta Paris-ekoak bezalakoxe faktoreekin (ez zaigu aski iruditzen faktoreok ezberdinki konbinatzea) jartzen badu planteamoldea, bere eginkizun kondairazkoari uko egiten diola. Laburki esateko, sozialismoak Euskal Herria-n jarri behar lukean planteamoldeak, produzio-

harremanetako gaitzei erantzunez beste, *kultur-eredu* izan beharko lukeala uste dugu, beharrezko eredu-ugaritasunean. Beste nun jarriko du hori, bestela; ta beste zer jar dezake Euskal Herria-n? Horrela bakarrik salba diteke guztiz egoki gure herri-nortasuna, klase-burru-karen unibertsaltasunari ezer kendu gabe. Aitzitik, hura aberastuaz. Baina hori egin nahi ez badu, nahitaez zabartu beharko dira gure mila dohain, hizkuntzaren ardura ezpezialista batzuentzat bakarrik utziko da edo Alderdiak bulegoren bat sortuko du eginkizun horrekin. (Ez dago sozialismotik datorren euskal idazlerik, baina bai euskalzale-tasunetik sozialismora heldutakoak), eta oportunismo itxura hartuko zaio sozialisten edozein jokabide euskalzaleri. Epeldu egin nahiko du sozialismoak euskalzaletasuna, klase-burrukari kaltegarri gerta ez dakion, eta ez suspertu.

Ba dago beste arrazoi sakonago bat ere. Planteamolde horrekin aurkitu ditugun gehienak zebiltzan gaurko Demokrazia Herritarren ereduekin. URSS-ek, China-k edo Cuba-k liluratuta. Eta ba dago zerk liluratu, apika. Baina guk uste dugunez behintzat China-ren sozialis-moratzeak ez du asko esan nahi, sozialismoak materialki irabazten zuenagatik (miloikada galantak izan arren), China-k sozialismoaren kondairan zerbait *zertsuki* berria zekarrelako baino (URSS-en aldean); eta Cuba-k China-ren aldean orobat. Zertasunezko berritasun honek aberasten du sozialismoa, ez materiazko akumulazioak. Beste guztia produzio-norgehiagokaren eskema kapitalistan sartzea da, sozialismoa, bere kalterako, sartuta dagoen bezala. Eta hortan sartzekotan ere (ezinbestezkoa izango bait litzake, zentzungabekeria hutsa izango litzake hortantxe bakarrik, edo lehen-lehenik hortantxe, enpeinatzea.

Bere denpora guztiko atekarik txarrenetakoan sartu da sozia-lismoa (lehenagotik ez bada), Mundu Gerraz gero, geroz eta barre-nago. Kapitalismoarekin paretu nahirik, produzio materialen norge-hiagokari lotu zaio (jakintzan eta kulturen ere). Propagandan bertan, eta zer esanik ez sozialisten itxaropenetan, ba dirudi sozialismoa lan produzitzaileagoaren sistema dela. Baina sozialismoa, berez, *lan libre-aren sistema* da, eta ez besterik ezer. Hala bihurtu dira berriro intelek-tual sozialistak humanismorantza.

Kultur-eredu zertsuki berri batek bakarrik itzuliko lukeala sozia-lismoa sinisgarri, esango du Gorz-ek. Giza-irudi konbentzigarri bat falta zaiola sozialismoari, Fischer-ek. Marxismoak ez dituela giza-barne-tasunak ongi somatu, Lefèvre-k. Antropologia landu behar dela, Garaudy-k, etc. Funtsean beti gauza bera.

Era berean zabaldu ta indartu da Demokrazia Herritarretako sozia-lismo ereduaren kritika. Ez mendebalean bakarrik: Mosku, Varsovia, Praga ta Belgrado (Zagreb ere) aipatzea aski da. Aski, orobat, bost azken urteotako argitarapen marxista filosofiazkoen aurkibide batetan liburuaren izenburuak irakurtzea, sozialismoa zein arlok kezkatuta dabi-len hautemateko.

Eta, halare, sozialismoa (Alderdi Komunistak, esaterako) ekonomigaietako planteamoldearen eskema zaharrekin gelditu da. Hori bai, txit gogotik aldarrikatzen da, sozialismoak sortuko lituzkean ondasunekin gizarte humanista zoragarria loratuko omen litzakeala. Baina sozialismoak planteamolde osoa eraberritu behar lukealakoa gaude gu. Hots, mundu-ikuskera ta gizarategauza epaitzeko ikusguneak berak!

Euskal sozialismoak hori lortuko balu, Euskal Herria-ri ta sozialismoari egin dezaiokean mesederik bikainena izango litzake.

Euskaldun sozialisten batzuek ikusi dute hori; baita planteamolde berriak jarri ere.

2. ZER DA LEHENAGO : NAZIO-BURRUKA ALA KLASA-BURRUKA.

Ez da gure asmoa planteamoldeok hurbiletik banan-banan azterkatzen hastekoa. Sozialisten sailetik kanpora ere gogotik eztabaidatu zen puntu bat ikutuko dugu bakarrik : daukagun hainbat arazoren saski-naskian, ez ote da euskalzaletasuna gerorako utzi behar? Norbaiten iritzian klase-burruka burutu beharko litzake aurre-aurrenik (eta hau bai baliozko ta bai denporazko lehenengotasun bezala adierazten zen), eta erreboluzio soziala egin *ostean* konpontzeko utzi euskal arazoak.

Arrazoiak, bilduma gisan aipatzeko, hoek lirake gutxi-gora-behera : klase-burruka dela gurea, funtsean. Beraz, klase-burrukak nazio-bizitza edo kultur-ekintza baterako *baldintza material*azkoak sortu arte alferrikakotsu lana litzakeala zuzenki hortan saiatzea. Baldintza *sozial*ak behar dira, oa, lehenbizi.

Baldinkizunok, guztiz konkret, produzio-harremanen iraulketa bezala adierazten ziren. Hots, produzio-tresneriaren jabego pribatua birantzen eta haren lekuan gizarte-jabegoa eraikitzen hertsu behar ziren adarrak lehenengo.

Guzti hau, bai Marx-ena ta bai Lenin-ena den tesi ezagun bati dagokio lotuta : gizarateko gizonaren egiazko «gizakuntza» (humanisation) lortu ahal izateko, aurre-baldintza *sine qua non* dela, ekonomiazko nahiz politikazko aginpide-talde pribatuak ezabatu ta aginpide guztia herriari itzultzea. Euskal naziotasun, kultura, etc. egiazko ta gizatiarrik lortzeko, irakur dezakegu, ezinbestezko *aurre-baldintza* da Euskal Herri-an produzio-harremanetako esplotazioa erro-errotik erauztea.

Iruditzen zaigunez, edozein sozialistak onhar dezake tesi hori. Ohar batzuek merezi ditu tesi horrek, halare, zentzubikotasun izkutu batekin nahas ez gaitzen.

Aurre-baldintza beharrezkoa izateak ez du esan nahi, baldintza hori iarriz gero gizakuntza bere kabuz etorriko litzakeanik. Aldez beste, gaur ba dakigu, terriazki nahiz praktikazki, holakorik ez dena gertatzen.

Bigarren, eta hemen datza zentzu-bikoiztasunaren iturburua, premiarik batere ez dago ekintzaren *aurre-baldintza* izatea *denporazko* lehenagokotasun bezala ulertzeko. Aurre-baldintzak *prius* (lehenagoko) legez edo-ta *simul* (aldi-berezeko) bezala ager ditezke praktikan; konzeptuzko lehenagokotasunak ez bait du praktikazkoa eskatzen. (Eskubiderik eukitzeko aurre-baldintza da esistentzia; baina eskubideak ez dira esistitu eta *gero*, esistitzearekin *batera* baino, eskuratzen).

Goiko horiek, ikus ditekenez, *prius* bezala ulertu dute aurre-baldintza izatea. Lenin-en planteamoldeari jarraitzen omen diote, baina 1) Lenin-ek horrelaxe jarri izana ez da arrazoirik, marxismoak ez bait du beste planteamoldea (Manabendra Nath Roy-rena, esaterako) inoiz zapuztu, eta bai posibleztat beti aitortu; 2) URSS-eko egoera ez da gurea; 3) (esan ditekenez beste arrazoi askoren artean) Lenin-k ere ez dauka zergatik beti arrazoirik izan; 4) bestela ere jarri zuen Lenin-ek, eta iruditzen zaigunez, gure herriari besteak baino hobeto egokitzen zaizkion Suomi-ren eta Polonia-ren kasuetan.

Lenin-en planteamoldea epaitzeko lehen-lehenik nun eta nolako egoerari buruz ipini zuen begiratu behar da. Oroitaraz ditzagun, laburki, baldintzaren batzuk : sozialismora iragaten zen lehenengo lurraldea zen Errusia (ta gogora orduko Europa); egitura prekapitalistako gizartea, — beraz, *sensu stricto* klase-konzientzia jatorrik gabeko gizartea. Konzientzia hau Alderdi Komunistak idaroki ta piztu behar zuen. Alderdiak gidatu behar zuen, orobat, erreboluziogintza. Hain zuzen erreboluzio hau materiazko nahiz konzientziatzko aurre-baldintza korrienteak gabe hasi zelako (hots, Marx-ek gizarte kapitalistan salatutako ta eskatutako baldintzarik gabe) plan-egin zezakean Lenin-ek *dogmakoen* aurka (alegia, Marx hitzez-hitz jarraitu nahi zutenen aurka) helburuak orain eta gerotan banatuaz. Lenin-en planteamoldearen arabera beharrezkoa da *alde aurretik* Aginpidea eskuratzea, honen *atzetik* gizarte-estruturak eraberritzeko. Guzti hontan ez da sekula ahaztu behar, bai Lenin ulertzeko ta bai hura epaitzeko, eskema hau erreboluzio odoltsu ta gogor-zale baterako asmatu zela, eta Lenin-ek ez zuela holakoxe erreboluzioa egin beste aukerarik.

Eskema hau konsagratu, ta hari betirako ta noranahiko balioz-kotasuna aitortu nahi ziona Stalin izan zen. Stalin, eta ez Lenin.

Lenin-en planteamoldean bertan ere zenbait akats aurki ez ote ditekenez aldera utzirik (Rosa Luxemburg, etc.), Lelio Basso-rekin bil dezakegu planteamolde hari gaur sozialista gehienek arruntki ematen diotenez eta gure kasurako jakingarri den iritzia : « Urrileko erreboluzioak bide horixe ibili beharra zeukan, lurralde gehienik prekapitalista batetan burutu zen-eta; horrekin, halare, ez da inolaz erakutsi lurralde kapitalista aurreratuetarako beste erreboluzio-eskemaren bat egokiago ez litzakeanik ».

Ba dirudi ordea, Erresuma industriatsuetan eskierki bestelako eskemaz baliatu beharke litzakeala. Eta, iadanik, arrazoi-morde ugari batek erakusten duenez, ez haietan bakarrik : 1) konzientziartzeak gaur-egun, behinolako Errusia-n ez bezalako mila zabalbide dauk-lako;

2) inperialismoaren nazioartekotasuna errealdade delako (hesi berriek inguratzen dute klase-burruka; Lenin-ek igarri zuenez, laborantzazko egituradun Erresumak ere industriadunekin elkartzen dira); 3) Stalinismoari ate guztiak hitxi behar zaizkiolako, sozialismoa sinisgarri izango bada; 4) ez dagoelako jakintzaren eta herri-konzientziaren gaurko mailak aintzinako errusiar langileriarenekin alderatzerik (Hitler, Hiroshima, Stalin, Vietnam dira herri-konzientzia unibertsal horren eratzailak); 5) ez litzakealako berdina, Erresumaotan eta arestiko URSS-en, erreboluzioaren garaitzapen osteko eginkizuna. Nola ere ez den berdina erreboluzio-giroa (gogora Japon-errusiar, austro-errusiar guduak, etc.).

Aitzinago, gezurra baldin bada Afrika Pirineo-tan hasten dela, Europa-rako balio duten arrazoi zerrenda luzeago bat aipatu ahal izango litzake oraindik. Ezker berrien fenomenua bakarrik aipatuko dugu, arrazoi askoren sintoma (sintoma behintzat!) orokortzat.

Lenin-en atal-biko planteamoldea teoriaren nahiz praktikaren alde-tik ikus-berrituz gero, arkaismo iruditzen zaigu Euskal Herria-n klase-burrukaren aurre-baldintza oraindik *prius* bezala hartzea. Marx-ek nahi zuen bezalakoa, hots, *aldi-berekoa* (simul) izan ditekela ta izan behar duela esango genuke. Marxismoaren logika-baitan jatorrizkoa horixe delako, eta Lenin-en planteamoldeari stalinismo arriskuak oro erantzeko. Gainera, puntu hontan, printzipialki behintzat, ados agiri zaizkigu Europa-ko teoriku nahiz politikolari marxista gehienak ere. (Beste bideak mesianismora edo «nortasunaren erreboluziora» — Castrismo, Guevarismo — leremakean susmo txarra dago, agi de-nean!). Bai bait dirudi *prius*-aroa Lenin-ekin bukatu zela, Stalin-ek zutik eutsi nahi bazion ere. Txina-n ezinbestekoa gertatu zen *simul* txit nahasi bat. Eta Vietnam *simul*-planteamoldearen esenplu garbia da.

Marxismoaren ortodoxiatik ezker berrien planteamoldeetara etorritz gero, aurreko guztiari *pluralismoa* erantsi beharko zaio. Alegia, inter-es-pluralismoa, ta berdin ekintza-moldeena. Gainuntzekoan, ezker ber-rikoek Marx-ek bezalakoxe betekizun hezitzailea aitortzen diote erre-boluzioari berari (ta ez lehenik Alderdiari).

Marx-en klase-konzeptuari xehetasun berri asko erantsi zaio azken-urteotan. Klase-konzeptu klasikuari amor eman gabe, ta *hari* konzeptu hedatuago ta ugariago baten ardatz gisan eutsi arren, deter-minatzaile askorekin ikutu ta osatu izan da. Anatol Rapoport-ek inte-lektualen klase-interesak azterkatu ditu, — talde-interesen *azterketa berezi* edo monografiakzkoak. Marcuse ta Alexander Mitscherlich gogotik baliatu dira sikologi-az gizarte-gauzaren azterketarako, — alegia, *metodo berrikuntzaren* premia sentitzen da azterketarako. Jakintza-soziologiarekin soziologiaren beraren soziologia bat entseatu da (Mann-heim-en antzera), — azterketen *emaitzen erlatibuztapena*. Gizarte-gauza orokorki neurtzeko ta hango faktoreak dinamika batasunezko baina pluralista batera biltzeko saio berriak ugaritu dira (Basso, Gorz eta beste mila!), — *estrategia* berri bila. Nagusitzen ari da erreboluzioa kolpe bat ez baino jardunaldi luze neketsua ta zatikazkoa (agian Par-lamentu-bidezkoa) izango den iritzia, e.a., e.a.

Hau da gaurko egoera. Labur : giro berria nabari da, bai gizarte-gauzaren premia ta interesen aldetik, bai konzientzian, eta baita ekin-tza-zaleen dinamikan ere.

Goian aipatu horiek guztiak ez dira beste asko ta askoren arteko banaka batzuk besterik. Baina gaurko sozialismoaren baitan nabari den hainbat joeraren berri emateko lekua ez da hau. Mihailo Markovic-en planteamoldea hartuko dugu, marxista ortodoxo bat (alegia, Alderdi Komunistakoa) ikusteko.

Industria-kulturan bizi garela ezarriaz hasten da Markovic. Eta *eukitze*ko, zerbaiten jabe-izateko premiara ta interesera biltzen ditu gizonaren premia bizienak eta funtsezkoenak, kultura hontan. Baina eukitzearen helburua ez da baliogoren bat haren bidez obratzea, eukitzeko grina itsua baizik. Marcuse-k ere tesi hauxe darabil (euki-gaien fetitxismoa).

Bigarren : behinolako esku-lanaren eta adimen-lanaren leizearen lekuan leize berri bat sortu da. Alegia, banaka batzuen lan *kreatzailea* ta gehiengo absolutuaren eguneroko lan aspertu obligatua dauzkagu gaur, gizartearen nor-galtzea konplitzen. (André Gorz-en esana gomutazten du honek : « La société d'accumulation socialiste a reproduit le divorce entre l'individu concret et l'individu social »).

Kultura honen hirugarren karakteristika esplotazioa da. « Ekonomia-zko ikusguneetik berdin zaio langileari, esplotatzailea kapitalista edo burokrata izan ».

Joera integratzaileak, laugarren tokian (Errenazimenduaz gero indartzen ari direnak, Markovic-en ustean). Eta honi buruz-buru, joera desintegratzaile ta hondatzaileak, antisozialak.

Etenda dago gizona kultura hontan ere : pakea nahi ta gudua sortu, askatasuna bilatu ta espetxeak bete, etc. Barne-barneko kontraesan gordin batek itotzen bait du kultura honen arnasa : batetik, bortizki zabaldu da *askatasunaren eremua*, teknikari, gizarte-ardurari, demokrazia-zko erakundeei e. a. eskerrak; bestetik, oster, eskumenean inoiz baino aukera gehiago daukan, eta bere asmoak obratzeko sekula baino bide hobeagoak dauzkan gizonak, inoiz baino *aukerarizpide* gutxiago ta eskasagoak dauzka, ideologia, propaganda, hezikuntza, Alderdiak, Elizak, eta nolanahiko eragin sozialak (integratzaileak) direla-ta.

Kontraesan honek etenda kausitzen da gure gizarte osoa. Markovic-ek, horregatik, Marx-en galderari (nolako egiturak sortu, nor-galtzeko gizartea nortastun libreria eraikitzeke ?) dialektikazko bigarren erantsi dio : gizonaren zein dohain ta joera suspertu ta landu ? « Zeintzuk dira giza-izaeraren jatorrizko dohainak, orain aurrez-eman edo pre-suposatu egin behar ditugun eta zeintzuen etorkizuneko nagusitasuna *oraintxetik* (azpim. gurea) gure praktikazko ahaleginekin finkatu beharrezkoa dugunak ? ». Planteamelde honek justizia egiten die humanismoaren eskabideei.

Zorrotza da Markovic-ek ekonomiakerian eta aldi-bikoiztasunean dabiltzanei egiten dien kritika : txiroekiko hainbeste ardurarekin, langilieriarekiko hainbeste antsiarekin, e. a., izkutuan status quo gaurkoa bera irmotzen lehiatzen omen dira. Gaurkoa bera, baina hobe, horra nahi duten guztia. Ez bide direlako radikal aski, ta gaitzaren alderdi bat bakarrik hauteman dutelako. Horrela, txiro-tasunaren aurka, ez txiroen alde; ez langilearen alde, lanaren alde baizik, saiatzaren dira. Ezen-eta horiek denak, azken-finean, ekonomiazko baldintzek sortzen duten gai edo zerbait bezala hartzen bait dute gizona, eta ez (aldi-berean) baldintza horietzek sortzen dituen sujetu bezala. Hots, baldintzen objektu ta produktu bezala, eta ez kondairaren sujetu arauz. Erreboluzioa, ostera, zilipurdikaldi hutsa izango da, sujetu konzientziadun eta eragileak egiten ez badu, eta sujetuaren beraren desarroilo bezala egin ere.

Planteamolde hontan guztiz garbi oharreman leike aldi-berezkotasuna. Gisa hortantxe jarri beharko lituzkeala sozialismoak, uste dugu, programa batetan eta aldi-bereko ekintzan lotuta, klase-burruka ta euskalzaletasuna. Herritasunak ez dira kondairazko produktu soilak, sujetuak ere baizik. Eta herritasunetan, erakusteko asmoa dugunez, guztiz bereziki hizkuntza.

Markovic, planteamolde honekin, zeharo Marx-ekin ados dabil. Itzul gaitezen, ba, autore harek bere idazlanean ematen dizkigun Marx-en aipamenak utzirik, Marx-engana berarengana.

(Gauza jakina da Lenin-ek marxismoa praktikarako trebatu zue-nean zenbait etsairekin elkar-jo behar izan zuen. Marxismoaren txin-txoenek ezin jasan bait zuten Lenin-en « voluntarismoa ». Itzul gaitezen orain Marx-engana, Lenin epaitzera sartu gabe.)

Marx-en azterketaren eta iragarpenen arabera, kondairazko der-ri gorrak nagusiaraziko zuen sozialismoa. Krisi-aldi batetan, burgesia betekizunik batere gabe geldituko zen batetan, langiliariak igo beharko zuen Aginpidera. Alegia, produzio-premiekin berek eraikita. Hortakoz, ezin erdibana zezakean basia *bi sailetan* (Lenin-ek egin behar zuen bezala : gehiengoa, — eta Alderdi konzientziaduna haren buruzagitzan), *ezpada bi betekizun* aitortzen zion erreboluziogintzari.

Bi moldetan oinharritzen du Marx-ek bere konzeptua. Ekonomiazki, *Kritik der politischen Oekonomie* liburuaren hitzaurrean : Aginpidearen eskuratzea, krisi-teoriaren arabera, gizarte-egituren hondamendiaren ostean jazoko da. Hots, gainestruktura hori (Aginpidea) ez da eskuz-aldatuko, *arras deuseztatuko baino* (ez bait da inoiz ahaztu behar Marx-ek nor-galtze zitaleneko gainestrukturatzat zeukala politikazko Agin-pidea, Erresuma); eta, hortarako, alegia, gainestruktura suntsitzeko, haren materiakzko basiak hondatu beharko ziren aurrenik (jabegoa, funtsean). Jabegoa zentzunik eta betekizunik gabeko bihurtzen zenean nagusituko zen langileria; hanartean burgesiaren kondairazko garaia da.

Tesi hau iadanik hitzez-hitz jarraitzerik ez dagoena komunista guztiek, eta sozialista gehienek (ezker berrikoren batzuek aparte) ikusi dute. Halare, gaurko sozialista banaka batzuek ba dakite tesi horri azalpen egoki bat ematen (L. Basso-k, esaterako).

Askoz garrantzizkoagoa da bigarren irakaspena. Klase-banakuntzak gainditzea ta Erresuma ezabatzea gizarte sozialistaren ezaugarri *negatibu* edo ukabidezko hutsak dira. Karakteristika positibua gizakuntza, gizon berri *bere buruaz eta lanaz jabetua izango da*. Gizon berri hori ez da osatuko gizartea Proletargoaren Diktadura ta sozialismo-haroa zehar *komunismora heldu arte*. Baina gizon berri hori gizonak berak sortu beharko duela kontu eginik, funtsean gaurko gizon nor-galdua aldatuko ta positibuki dohain gizatiarrez dotatuko duena gizonaren beraren *erreboluziogintza* bera da. Bide batez sujetu ta objektu da gizona (herria).

Bana dezagun pittin bat puntu hau Marx-en antropologiarekin. Utopisten aurka, Marx-ek ez du sinisten gizonari dohainak eta birtuteak irakatsi egiten zaizkionik (utopistek uste zuten *gaurko* gizona ondo heziz gero berez sortuko litzakeala gizarte on bat. Rousseau ren joerakoak, hortakoz). Eta kristau-kutsuko teorikuen aurka, Marx-ek ez du inolaz uste gizona *berez* gaiztoa ta jatorrizko pekaturen batek hondatuta dagoenik. Klase-gizartearen zapalketak *bortxatuta* da gaiztoa gizona. Esan dezagun gizona gaizto dago, baina ez da gaiztoa. Ez klase-gizarteak *indibidualki* ulertutako determinazioren batez menderatzen duelako, determinazio sozialaren hesietan bahitzen duelako baino.

Gizarte komunistara *orduko* galduko da determinazio hau. Baina horren *aurretik*, elkar-ekintza solidarioaren bidez, nortasuna itsustendion «kaka» (Marx-ek halaxe dionez) guztietatik garbituko du proletargoak bere burua.

Erreboluzioak, hots, *erreboluziogintzak*, betekizun bikoitz hori dauka: ekonomiazko basia ta gizona bera aldatzea, dialektikuki, biak batera.

Gogoangarria da, hau zuzen ulertzeko, Feuerbach-en aurkako hirugarren tesia, batez ere Marx-ek erreboluzio-ekintzaren aldi-bikoiztasunezko dilema nola ukatzen duen ikusteko. «Ingurumarien eta hezikuntzaren aldakuntzari buruz, irakaspen materialistari ahaztu egin zaio (materialismo arruntaz diotsa hori), *gizonek berek* aldatzen dituztela beren ingurumariak, eta hezitzaileak orobat bere burua ere hezi beharra daukala». Hau da, materialismo arruntak ondo ikusten du nola gizona «milieu» sozialak taxututa, baldintzaztuta dagoen; baina horren aurkako (dialektika!) tesi osatzailea zabartu du: hots, gizonek sortu zutela giro sozial hori. Beraz, ezin esan leike giroa aldatu rik gizona aldatuko dela, une berean jarraitu gabe, gizona aldatu rik aldatuko dela giroa.

Bi akatsetan amiltzen dira materialista arrunt horiek. Batetik, gizartea, besterik ezinean, bi zatitan banatzen dute, zati bat gizartea-

ren beraren gainetik ezarriaz («in zwei Teile..., von denen einer über ihr — Gesellschaft-erhaben ist»). Eta bigarrenik, ezin ikusi dute praktika erreboluziogilean *bat-egin* behar dutela *baldintza sozialen aldakuntzak eta norberarenak* («Zusammenfallen des Veränderns der Umstände und der Selbstveränderung»). Akats hoekin, materialista arruntok konzientzia erreboluziogilearen lekuan erreboluzioaren mistika pizten dute. Marx-ek honeraino.

Guzti honegatixe da, ezpairik gabe, zergatik ez diren euskal komunista klasikuak inoiz ausartu, *teoriazki behintzat* (ez dugu praktikazko jokabideak eta asmoak azterkatzen hasi nahi), euskal sozialista berriagoren batzuek bezala, klase-burruka ta euskalzaletasunaren burruka elkarrengandik arras ebakitzen, eta biak bata bestearen atzetik zerrendan jartzen.

Beraz, zein arrazoi dago Euskal Herri-ko burruka soziala ekonomiazko ta kulturazko ekintza-aldi bitan banatzeko? Euskal langileriak sofritzen dituen Espainia-ko ta Frantzia-ko egiturak orobat jasan beharrean dauden langileria-sailekin elkar-hartu beharrak ez dirudi benetan ziozko arrazoirik. Batasun-konzeptu txit gaiztoa bait litzake horkoa.

Euskal Herria-n hizkuntzaren aldeko kultur-dinamikarik eta jarraitasun-basirik batere ez balego, eta bestalde erreboluzio-baldintzak gori-gori ta leher-zorian balegoz (baina euskal dinamikarik gabe), agian orduan izango litzake zilegi holako planteamolderen bat, ezbeharraldiko salbade bezala.

Baina ez dago horrelakorik. Eta sozialismoaren kondairari ezer zertsuki berririk erantsi nahi ez balitzaio ere, soilki taxuzko erreboluziorik egiteko ere, Euskal Herria-n jarraitasunaren bati hori aiputan hartu beste biderik ez dela gelditzen dirudi. Bestela jardutea. Marx-en antropologiara itzuliaz esateko, *konzientzia irakatsi* egin leikeala pentsatzea da, eta konzientzia ekintzaldian irabazten dela ahaztea. Hots, planteamoldea bera ere ekintzaren zati dela.

Politika-zale gazte nahiz zaharren artean agiri-agirikoa den dinamika euskalzaleaz landa, zuzenki euskera-zaletasun hutsa (?) ere bizkortzen ari da, ordea. Eta euskera-zale hutsen artean, orobat, poliki sustraizten kezka sozialak. Apal samar epaituaz baieza genezake hainbeste.

Efikaziaren arrazoiagatik izanen ote da planteamolde hori? Zenbaiten ahotan behinipehin baietz dirudi. Bapo, baina efikazia (efikazia bera printzipio bihurtu ez bazaigu behintzat) helburuari buruz neurtzen da. Eta produzio-harreman kapitalistak birrintzeko burruka berezko etapa bakandu ta berezizat jartzeko, efikaziarenak ez diren beste arrazoiaren batzu ere beharko lirake, derrigor irizpide bezala. (Alegia, baliogoren baten aldekoak). Burruka sozial sozialistaren atal bat bait da hura, ez burruka osoa inola ere; ta atalari berezkotasuna, autonomia emateko (osotasunetik ebakita), arrazoi neutrala da efikaziarena. Alegia, ez haren zuzena ta ez okerra erakus dezakeana. Ez delako planteamolde hori, Markovic-ek salatuta bezala, radikalitasun itxura guztien arren radikalik aski : ezin bait du, gizartearen gaitz funtsezko bati ol-

dartu ta eraso arren, baina zatika ihardukirik, *gizartea bera oso-osorik* hauzian jarri. Ezen ez bait da *gizartea* hauzian jartzen altoki deklamatzearekin : « Hauzian jartzen dugu *gizarte guztia* ! ». *Gizarte-gauzaren* giharra *produzio-harremanak* izan arren, *abstrahikuntza* batetan bakarrik berdin ditezke terminuok (*gizarte-arazo* = *produzio-harremanen arazo*), baina sekula ez praktikan.

Lenin-ek hontaz : « Quien espera la revolución social *pura*, no la verá jamás. Será un revolucionario de palabra, que no comprende lo que es la verdadera revolución ».

Ohar bat komeni da hemen, hori dela-ta : beren asmo sozialistengatik zuzen-zuzenki euskalzaletasunari muzin egiteraino ta hura hastantzerraino joan direnak ez ziren, beharbada, jende-elemenia izugarririk izango. Baina guk ez dugu hemen iritzi hori inoren aurkako polemika-asmoekin hartu, *paradigma-bezala* baino. Eta gisa hontan bai, sozialista asko dago, ekintza sozialaren planteamolde guztia funtsean *produzio-harremanetako* faktoreekin jarri ezezik, naturaltasun handienarekin isilpean harremanen konzeptu hertsia ta kaxkar bat erabiltzen duena.

Produzio-harremanen konzeptua miatu beharko genuke hemen. *Gizarte-gauza* *produzio-harremanen* gorabehera hutsa omen delakoa ondo dago, ondo ulertuz gero. Eta sofisma gorri-gorria da, asko modutan ulertuta. Haiek ekonomiazki bakarrik hartzerik ez dagoela erakutsi dugu zerbait, zeharka bederik, gorago. Marx-en testu ezagun bat aipa genezake oraindik : « Radikal izatea, gauzak orpo-orpotik hartzea da. Eta gizonaren orpoa gizona bera da ». Harremanon bururazio egoki batez argitzapen zehatzagoak geroago emango ditugu, berriro, A. Schaff-en gogoetaz baliatuz. Baina harremanen konzeptuak hurrupatzen eta eratzen bait du klase-konzeptua, eta jarraiki, klase-burrukaren planteamoldea, hemen ere zerbait jorratu beharko dugu konzeptu hori.

Garaudy-ren eta Althusser-en arteko eztabaida gogorrean, *sujetutasunaren* galera leporatzen zion lehenengoak Althusser-en « teoriatzko antihumanismoari ». Eman dezagun, Garaudy-k duela arrazoa. *Sujetutasuna* onartuz gero, jarraituko dugu Kolakowski-rekin, klase-banakuntza ez da *gizartearen* banakuntza posible bakarra (*abstrahikuntza* hutsaz izan ezik) : klaseen baitan banakuntza berriak egin beharra legoke. Nazio-berezdurak, aipatzen ditu beste batzuen artean Kolakowski-k.

Baina Althusser-ek arrazoa baldin baleuka ? Egia baldin balitz, kondaira ta *gizarte-gauza* batere humanismoaren laguntzarik gabe, alegia, « giza zer-izanaren definiziorik » eskuataratu gabe, jakintza objetibu hutsarekin, hauteman ditekela ? Eta ez ditekela bakarrik, hauteman behar dela ere, beste guztia ilusio ta ideologia bait da Althusser-en ustean ?

Orduan, kitto ! Beharko aitortu horixe, ankaz gora doa gure argudio guztia, (hori bai, Alderdi Komunista guztiekin batera, eta gaurko filosofilari sozialista gehienekin batera orobat). Ezen-eta guk, alde batetik behintzat, gizonen eta herrien *sujetutasuna* goratzen bait dugu...

Estrukturalismoaz gehiago arduratzen denak ikus beza beste nunitan bait joera horri buruzko literatura. Euskerazko Autoreen artean, Mikel A. Yntxausti-ren *Kultura ta Ideologia*, JAKIN 34, or. 19-27. Baina gure artean estrukturalismoaz agertu diren lanik onenak, ez dago inolako dudarik, Txillardegirenak dira : ikus BRANKA eta JAKIN aldizkarietan Autore honek agertarazitako idazlanak.

Manuel Ereño, *El solipsismo lingüístico en el ensayo « Hizkuntza ta Pentsakera » de Txillardegí*, Aragoa 6-7, or. 5-32, aipatu beharreko lana hau ere, gure lanak zerikusi asko bait dauka saiakera honekin, zeini eragipen asko zor dion. Ereño-k defendatzen duena ez zaigu marxismoa iruditzen, duela hogeiren bat urtekoa ez bada behintzat. Berak ezin jasan dituen zenbait iritzi aldatu dugu liburu hontara, hain zuzen berak gomendatutako Autore marxista A. Schaff-en idazkietatik.

Estrukturalismoarekin joanez gero, ondorioz bitxienetarinako hel gintezke : gutxi-gora-behera hizkuntza izango litzake gizarte-gauzaren azkeneko funtsa ta orpoa (eta halare hori ez da solipsismorik, hizkuntza bera Izpiritu trazendentalen baten antzean bururatu arte behintzat) ta oinharri horren gainean erneko lirake herri-kulturak, klaseak berak, etab. Baina ez daukagu hain urrun joan beharrik. Estrukturalista ez diren Garaudy-k, Schaff-ek, etc. ongi erakusten dute marxismoaren sujetu-aldea jorratzeko premia.

Eta, azkenean, ez sujetutasuna aitortuaz eta ez hura sanhestuaz (à la Althusser) har ditezke produzio-harremanak aldi-berean kultur-faktoreak ere eta aurren-aurrenik hizkuntza hartzeke.

Euskalzaletasuna zabartzen duen edozein planteamolderi, hargatik, akats handi bat sala lekiok : hizkuntza (kultura, zentzun berezi batean) unibertsal sozial delarik, haren hutsunea sortzen den une berean sar-arazten da beste zerbait harek galdutako lekuan. Alegia, sozialismoa Euskal Herri-an euskal herriaren (hizkuntzaren) jarraitasunik ez baldin bada, derrigor da beste herriren baten jarraitasun ta hedapen.

Eta, azkenean, ez sujetutasuna aitortuaz eta ez hura saihestuaz

Ezen-eta euskalzaletasunari gaitziritzen dion edo arretarik ez dion planteamoldearekin, dialektikazko baieztapena ta ukazioa ez bait dira gauza bat-berari buruz egiten, bi gairen artean banatuta baino (beraz, benetako dialektikarik batere gabe). Euskeraren ukazioa ez da *per se*, baina *eo ipso* bai, erderen baieztapena.

Ez bait dago orobat pentsatzerik, dialektikazki aritzekotan, euskararen ukazioa bide-batez euskeraren beraren baieztapena ez bada beste zerbaiten baieztapen bilakatu gabe geldituko denik.

Eta hemen ez dauka ukazioak erabatekoa izan beharrik (euskera hilobiratu nahi izateraino sozialista gutxi ausartuko litzake, noski !). Zatikazko ukaziorik franko ba dago, ta aski litzake halakoxe bat ; esaterako zinean, gaurko kultur-politika guztia euskeraren ukazio izanik, — erderen baieztapena da. Euskal kulturari legokiokean jarraitasuna, eremu hortan hutsik egotean, erderekin betetzen bait dute.

Hori dela-ta, zaila izan arren egogiagoa aurkitzen dugu geuk euskal jarraitasun osoko planteamoldea. Eta hemen, gauden moduan, kontzesioak egin beharra badago ere (erderen alde, — konzientzia zabaltzeko), ez derizkiogu joku garbi, kontzesioak printzipio itzultzeari.

Are gutxiago, kontzesio geroz eta gutxiago egiten dituen dinamika bat erne zaigun aldi hontan.

Euskal dinamika berrienaren sinbolo-edo bihurtu den G. Aresti poetak honela azaldu zigun dialektikaren ukazioa ta baieztapena puntu berean finkatzeko gisa zuzena :

« eta begiak

gora

eraikirik,

euskeraz,

gauzak aldrebes ikusirik,

sentitu nintzen

euskaldun ».

Euskal Harria, 1967, 125.

Baina txobinismorik batere gabe ta, halare, argi ta garbi zion lehenago Aresti-k Bladi Otero-ri aitortu :

Foru santuak dio

...Bizkai-ko lurra

Bizkaitarra dela.

Hala dio, Bladi.

Harri ta Herri, 1964, 30.

Lur hau, ez dago esan beharrik ere, ez da lurrezkoa. Gizartearen izpirituaeren lurra da.

Hortakoz, gure jardun guztiaren premisa azkenekoa jo dugu : alegia, Euskal Herria, *euskal herri* dela, ta hortakoz euskal herriaren hots, euskeraren jarraitasuna dagokiola. Herri baten herritasuna erabakitzeke, hau da, kondairazko errealidade soziala nor-zertzeko hizkuntzari dagokion betekizunaz da hemen hauzia.

Azkeneko eragozpena. Ahatik ere ezin gintezke orain hauzi hortan sar.

Inungo herriren kultur-kondairaren ardatz jatorragoren bat dakienari pozik amor emango diogu... Guk ez dakigu.

Dakiguna haxe da : erderazko lan guztia, erdal kulturaren jarraitutasuna dela, eta ez euskerarena. Euskeraren alde denean ere. Ezen-eta euskeratik erderara ez bait dago eta ezin egon bait ditek (ez politikazko ta ez filologiazko zentzunetan) jarraitutasunik batere. Euskal Herri-ak euskerarik gabe « Euskal Herri » jarraituko lukeala esateak, hortakoz, izen honen zentzun materiala ta formala ez bereiztea adierazten du.

Hizkuntza jarraitu arren kulturaz alda ditekela, hots, kulturazko jarraitasuna eten ditekela, egia da. Kondairak erakutsi du. Hizkuntza aldatuaz kultura jarraitu denik, ostera, ez da kondairan ezagutzen. Baina ezagutuko balitz ere! Egunero ikusten dugu nolakoa izango litzakean gure zoria... Eta hau da, ez definizio edo teoriaren bat, arduratzen gaituena.

3. GIZARTEAREN ALDE BI : KLASEAK ETA NAZIOAK.

Esandakoari darion ondorengo batekin amaituko dugu. Eta ohar bat aurrenik : konzeptuek dinamikaren baten barnean agiri dute beren egiazko funtzionaltasuna ta bizitasuna. Marxista (ateista) bat « jatorrizko pekatuaz » mintzatzean, esaterako, sinbolozko itzultzen du kristau-arentzat funtzionala den konzeptu hau. Izan diteke zilegi hori egitea; sartu den aldakuntza gogoan eukitzekotan, orde. Eta beste gabe harira.

Aintzinatik dabilta sozialistak klase-burrukan eta proletargoaren aldeko ekintzan kartsu ibili. Aspaldi, — eta mundu zabal guztian. Ez nazionala ta ez atzo arratsaldekoa dugu sozialismoa.

Sozialismoaren planteamolde soziala Euskal Herri-ratu denean, eta planteamolde horri (euskal) hizkuntzaren faktore lehenago ta beste mila lekutan haintzat hartu gabekoa baitaratzekoan, klase-konzeptuaren sinbolozko erabilkizun batekin deskribituko al digu egoera hau? Esaterako, euskal arazoa klase-burrukaren agerkizun huts bezala agertaraziaz? Hau, lehenik, hizkuntzaren arazoa zokoratuaz eta produzio-harremanetako gorabera soiletarako jarri izan den planteamoldeari ikuturik egin gabe eutsiaz gerta diteke. Gure arloan hala (ekonomia-keriaz) jardun direnek sozialismoaren unibertsaltasunari amor eman diotela uste dugu (alegia, sakontasunezko unibertsaltasunari). Ba dago beste joera bat, praktikan aurrekoaren arerio amorratu izan arren funtsean berdintsu dena : hizkuntzaren eta herritasunaren arazoak goratik aitortu bai, baina gero haiek guztiak klase-burrukaren eskeman atzi nahi lituzketelako, haien propiotasuna ta berezkotasuna desegiten dutenak. Alegia, arazo haiek klase-burrukaren ereduari azpiratu nahirik, haien errealdade guztia sinbolozko-edo, berezko mamirik gabeko itzultzen dutenak.

Iruditzen zaigunez, argitasun baino iluntasun askoz gehiago sortzen du horrek. Izan ere, gauza bat da (langileriaren) nazio-konzientzia, eta beste bat klase-konzientzia. Euskeraren eta erderen (gaztelera-frantses) artean gertatzen ari denari klase-burrukarekin antz handiak nabari bazaizkio ere, zentzun hertsian ez dago biok berdintzerik. Paraleloa egon arren, ez dago erabateko berdintasunik. Biok ez berdintzeak ez du esan nahi, gero, bakanduta daudenik ere... Inperialismoa, adibide bat eranstea, burgesalgoarekin elkartuta dago, baina inperialismoaren eta burgesalgoaren konzeptu edo burutapenak (funtzionalki) ez dira inola ere berdintzen.

Kondairazko faktoreen batasuna nolakoa den asmatu ezinda gabilta oraingoz, eta hemen gehiago jakitea gehiegi jakitea da. Hausita dago gizartea; ez du balio hausita ez balego bezala plan-egiteak. Esan ohi den bezala indibiduoa (edo nor-banakoa) eta pertsona (edo nortasuna), edo-ta Marx-ek esaten duenez gizona (l'homme) eta herritarra (citoyen, citizen) elkarri buruz dialektikuki kontra-jarrita dauden artean, hots, nor-banakoa nortasun oso (edo gizona erabat sozial) ez den artean, dialektika horrekin kontatu beharko da. Hots, nor-galtze

edo alienazioarekin. Dialektika horren azpian dago gizonaren (ad casum, herrien) barne-espalketa. Espalketa honen iturburuak, aldiz, mila dira ta ez bat bakarra, honezkero edozein marxistak dakien bezala. Abstrahikuntza idealista txarrenetakoa besterik ez da, orduan, espalketarik ez balego bezala, edo berdin dena, espalketaok nunahi berdinak balira bezala plan-egitea.

Klasetasunarekin zerikusirik gabeko makina bat gauza ba dago gizartean : teknikazko lan-tresneria, esaterako. Lan-arazo asko, horregatik, ez lirake erremediatuko egitura sozialak aldatzearekin, egiturengatik ez baino (alegia, produzio-harremanengatik ez baino) produzio-indarren eskasiagatik sortutakoak bait dira. Lanabesak, edo teknika, neutralak dira klase-burrukan.

Eta berdin esan : hizkuntza ere neutrala da klaseekiko; baina klaseak ez dira neutral hizkuntzari buruz. Gainuntzekoan, gurea ez baino Stalin-ena da esatera hau.

Beraz, ez dago hizkuntzazko klase-banakuntzarik, edo-ta klase-konziencia nazionalik, ezta klasezko nazio-konziencia ere. Dagoena, langileria-aren nazio-konziencia ta nazio-aren konziencia soziala da.

a. Guri iruditzen zaigunez, ba, naziotasunen arazoa klase-burrukaren konzeptuekin aditzera emateko premiarik batere ez dago; eta egokitasunik ere ez asko.

Marx-ek ez zuen poloniarren edo italiarren nazio-burruka klase-burrukan sartzen. Guk geuk ere, bide beretik ustez, ezin ondo ulertu ditugu «conciencia nacional de clase» e. a. esaerak; egia esateko, behinolako «arraultzen eta esnearen produzio sozialista» eta beste zenbait izkirimirikeriaren susmoa hartzen diegu.

Alegia, monismoaren kutsua dario guzti horri. Gauza ezberdinak bere ezberdintasunean uztea da errazena, eta zientziatzkoena ere bai, gaur-gaurkoz. Hobe genuke, konzeptu denak lardaskatu behar ez baditugu, nazioak nazio ta klaseak klase izaten uztea.

b. Ez gara sartuko klase-konzeptuaren hedadura hori berez *zilegi* ote litzakean eztabaidatzera. Ikaragarri zaila da langile-klasetasunaren definizio zehatza... Ez liguke ba ezer lagunduko hortik hasteak. Pedagogiazkoago ta argigarriago izango dugu klase-konzeptuari sortu ta barreiatu zen kondairazko unearen zentzunean eustea. Marx-ek eta Lenin-ek konzeptu hori industriako proletargoarentzat ebaki ta mugatu, eta produzio-abesekiko edo lanabesekiko jabego-harremanen araberan zedarritu zutela jakina da. Mao-k, agian, laborantzazko egituretako lurralde batetan eta Europa-k edo Japon-ek menderatutako batetan aldi berean egonik, herri xehe menderatu guztia ulertu du proletargo bezala. (Beharbada diferentzia honetxek sortzen zituen Lenin-en eta Nath Roy-ren arteko alde ta goraberak ere). Dena dela, Europa lantegizatuan behintzat, franko garbi ta zehazki berezi ohi dira klasetasuna ta herritasuna, ta ez bereizten jarraitzeko arrazoirik ez dakigu, Mao-renganako jaiera edo monismorako grina ez badira.

d. Klase-burrukaren eskeman taxutu ezindako guztia zokoratu edo gutxietsi egin behar bada, alfer-alferrik dira marxista eta abertzale izateko ekilibrio guztiak. Ez dago « marxismoari » ez daukanik asma-tzerik; eta nazio-arazoari buruz marxismoak (teoriazki) ekarritako berritasunak hutsaren hurrengotsu direna aitortu beharrekoa da.

Baina zergatik ekarri beharko zuen gehiagorik, ekarri ere, beste-lako kezkekin sortu zen marxismoa-ta! Horixe besterik ez da dogma-koikeria: Errusia-ko egoera Marx-en irakaspenei, eta ez aldrebes, irakaspenok Errusia-ko egoerari egokituaz ziardutenen jardunbidea... Naziotasunari buruzko ideia « marxistak » marxismoa baino usu zahar-ragoak dira, eta berdin naziotasunaren aldeko dinamika soziala. Marx-ek ez zituen ideia ta dinamika horiek arbuaiatu, (bere ustez) horiek baino sakonago zegoen (alegia, une hartan) sustrai bat salatu baino.

Sustrai sakonagoa izateak ez du haxe besterik esan nahi: poli-tikazko nazio-askatasunak ez duela gizona libre bihurtzen; eta politi-kazko nazio-handitasunak ez gizona ohoragarriago ta gorengoago itzul-tzen. Askatasunaren muina, Hegel-entzat, *izpiritu objetibuan* finkatzen da; eta *izpiritu objetibua* *istitutzioetan* (Erresuma, Deretxoa e. a.) gauzatzen. Gizartearen askatasuna, horregatik, instituzioekin bate-gitea da (hoek arrazoizkoak izaki). Hori egia dela (?), baina ez dela gertatzen, eragotziko du Marx-ek. Beraz, hortik aurrera eta askoz aur-rerago joan beharra irakatsiko du. Institutzioekin ez baino gizartearekin (gizon = herritar) bategin behar du gizonak, nor-banakoak.

Hain zuzen aurrerago joan ahal izateko dinamika horixe zor zaio Marx-i. Ez nazio-zaletasunerako dinamikarik, hau lehenagokoa bait zen bide okerretik ibili arren. Aisa ulertzen da, hortakoz, eta guk ere kon-banatsen dugu, abertzaletasun « gorria » Marx-en aipamenez eta zitaz eta esaseraz goitik eta behetik irmotzeko zenbaiten grina xeblebre horri komunistek betidanik erakutsi dioten espia ta errezeloa.

Naziotasunaren arazoa Marxismoa abandonatzeko ta asmo sozialiste-kin jarri, horixe da egin ditekera ta beharrekoa.

e. Nola? Gure ustez, 1) ez nazio-arazoa klase-burrukaren alde-z ukatuz; 2) ezta nazio-burruka ta klase-burruka nahastuz ere; 3) baina ezta nazio-arazoari klase-burruka lehendatuz ere, nahiz-eta ez joan nazio-arazoa ukatzeraino. Azkeneko era hontan jarri dutela euskaldun komu-nistek, uste dugu (« examinamos la cuestión nacional desde el pun-to de vista de la lucha de clases »).

(Ba da nahiko harrigarri joera ta azalpide guztiok katrabilatzen dituen ajea bat-bera dela ikustea: monismoa! Sozialistek berriki hain gogotik hotsegiten duten pluralismoa ez da nunbait honeraino irixten... Halare, eta guk geuk ere naziotasunaren eta klasetasunaren faktore biak elkartzeko egindako saio guztien arren, pluralismoa beste biderik ez dagoela azken-finean iruditzen zaigu).

Ez zaigu izkutatzen (nazio-klase) bikoiztasunean amiltzeko arriskua, pluralismoarekin abiatuz gero. Baina hor, bikoiztasuna ez baino erres-petatu egin behar den bitasuna dagoela uste dugu. Beraz, eskasegiak iruditzen zaizkigu bikoiztasun hori (ez dagoena!) menderatzekotan jar-ritako goiko hiru askabide-motak.

Funtsean bigarren askabidea onhartuaz eta korrektura txiki bat (baina teoriaren argitasunerako garrantzizkoa) erantsiaz jardun beharko litzakealakoa gaude. Hori eginaz batera, hirugarren askabideari somatu uste diogun akats bat salatuko dugu.

f. Ekiboko bat da nazio-klasezko bitasun hau bikoiztasun edo elkarrekiko *antinomiazko* bitasun ta hautabeharkizun (alternatiba) bihurtzen duena (dezakeana), ezpairik gabe. Auskalo harek nola ulertzen duen (agian ez guk bezala), baina K. de Zunbeltz-ek ere salatu zuen ekiboko hau : « Por parte de los marxistas, una cierta confusión entre lo que es revolución popular y lo que es revolución socialista », etc.

Guztiei ikusten zaie « bikoiztasuna » saihestu-nahia; bakoitzak bikoiztasuna nola ikusi duen, halare, ezin zehatz igar leike. Ezinbestezkoa zen ausaz hortik igarotzea, euskaltasunaren konzeptu arlote baten mendean bait zegoen euskalzaletasuna bera luzaro : euskalduna izar bat zen, erdelduna maketoa (honekin labur-bilduko ditugu behin-lako hamaika zozokeriak). Ba dirudi harrezkero lotsaz eta bildurrez begiratzen diogula nazio-zaletasunari, txobinismo ta erromantikukeria delakoan bata, partikularkeria ez ote den errezeloz besteak, hurrengoak egituragain burges eta burgesen ardurakoa delakoan e. a.

Horren parean, bestelakoxe *unibertsaltasun eta funtsezkotasun* mardulez dizdiratzen du gizarte-gauzaren *basiarekin berarekin*, eta ez azidante koxkorren batekin, diarduen klase-burrukak !

Gure okerrak gutxi izanik nunbait, nazismoaz gero arras itsusiturik gelditu da Europa-n « nazionalismoa » (Fanon-en abertzalekerien aurkako kritika gogorra ez da seinale bat besterik), eta hori ere ez da ondorengorik gabe gelditu gurean.

Itxura guztiek engainatzen ez badute, ez da abertzaletasun herri-tarra ahuldu dena. Baina abertzaletasunaren *arrazoizko justifikazioa*, eta hain zuzen ez praktikazko buruhauste bezala bakarrik (gisa hon-tan beti egon da nahiko nahasia) ezpada batez ere *teoriazko hauzi* bezala, inoiz baino zailagoa bilakatu da. Ebidentzia izateari aspaldi utzi zion euskal abertzaletasunak (euskaldunak batez ere !). Ateka gaizto hau sozialismoaren goraldiarekin bateratsu zabaldu dena, ez zaio iadanik inori izkutatzen. Dela nolabait hedadutako pentsa ta sentikera sozialisten abertzaletasunarekin ezin (?) ondo elkartzearengatik, edo-ta dela gudu-osteko belaunaldi gazteenak kulunkatu dituen *egoera berriak* bide batez bai abertzaletasuna hutsal eta ezdeus agerrarazi ta bai sozialismoa suspertu izanagatik, edo-ta dela ere bi fenomenuen-gatik batera, horixe izan da ondorena : orduaren eta premiaren eska-bide larrienetako bihurtu da abertzaletasuna intelektualki justifikatzea eta — bigarrenik — abertzaletasunari buruzko noraez intelektual hau batez ere sozialismoaz kezkatzen direnen artean errota da.

Noraez guzti hau osasungarri ta onurakor izan diteke, ta izan da honezkero, abertzaletasunaren zenbait estereotipo ta ipuin desagiteko. Baina jorratu ta xahutu ta porrokatu dena « abertzaletasun » ezagun bat izan da, intelektualki sekula santa luzimendu handirik gabe jantzita

ibilitakoa, zinez. Eta noraez guzti honek, azken-finean, abertzaletasunaren egiazko arazoa, *herri-zaletasuna*, hilduraturik ez baino biziagoturik utzi du — hain zuzen, sozialismoak berak ere horixe eskatzen du-ta (baina ez horregatik bakarrik).

Herri-zaletasunak egiazko sozialismoaren definizio bategatik balio bait dezake, intelektualki jarrita daukagun benetako galdera ez da haxe besterik : zer den *herria*, zerk taxutzen duen *herritasuna*.

Galdera hau, lehenik, enpiriku-azterketazkoa da, eta handixe hasi beharko da, hasi ere. Halabaina, jakintzaren, kondairaren eta sozial-filosofiaren eskutik ibiliaz franko irmo zimenta ditekela uste dugu, beti ez bada ere bai gehien-gehienetan, *herritasunaren* (naziotasunaren) *erdiune ta zaina hizkuntza dela*.

Baina horrekin ez zaio galderari erabat erantzun, inola ere. Ezen-eta hain teoria hutsezkoa ez den beste joera edo ardura bateko kezka izkututzen bait da galdera haren azpian. Oker ez bagaude, galdera hura ez zaio lehenik jakintzari jartzen, eta ez du herritasunaren *definizio* batez galdetzen ere. Alegia, ez da ahaztu behar sozialismoarekin bateginda agiri dela galdera hori Euskal Herri-an. Eta horregatik, *herria ta gizarte unibertsala* zer diren, zer den gizarte unibertsalaren baitan herria, itauntzen da funtsean. Hori dago euskal edo abertzaletasunari unibertsaltasuna kontrajartzearen azpian.

Eta hortxe nahasketa ere. Ezen-eta esan, bai, egin bait da, euskal (aber-) zaletasunak ez omen duela klase-burrukaren unibertsaltasuna ukatzen, ez kaskartzen, eta ez abar. Baina jende asko gelditu da hori sinistu nahirik eta ezinik, edo nola ulertu ez jakinik. Bai bait dirudi, berriz ere (hontaz oso argitasun ilunak ematen direnez gero) *euskal-zaletasunaren unibertsaltasun guztia*, azken-finean, *klase-burrukarena* dela. Orduan derrigor izan behar nazio-konzientziak klase-burrukazko nazio-konzientzia, unibertsalik izatekotan, eta txobinismorik ez izatekotan...

Aitzitik, gizarteko unibertsaltasunak ugari izan eta guztiak elkarrekin artikulaturik egon arren, ezberdinak eta autonomoak ez ote diren argituaz hasi behar izango zen. Unibertsaltasun sozialen artean sakone-*netako* bat hizkuntza bera dela ahaztu ez duenarentzat (eta ez da erraza hori ahaztea, apropos hortantxe enpeinatuta ere) ez da burubide ona antinomia faltsuak (nazio klase) salatu ta ukatuaz, sintesi berebat faltsuak (nazio-konzientzia klasezkoa) asmatzea. Klase-burrukaren unibertsaltasunak eta euskal edo abertzaletasunaren « partikular-tasunak », batera hartuz gero, sortzen omen duten bikoiztasuna ta antinomia menderatu ta gainditu ez baino, okertzat erakutsi ta desegin egin behar dela uste dago guk.

Nazio edo euskal-zaletasuna ta klase-burruka ez daude partikularren unibertsalarekiko zerikusi ta harremanetan, « klase-burrukazko nazio-konzientziakoak » eta « nazio-arazoa klase-burrukaren ikusgune-tik » ikusi nahi luketenak (puntu hontan biok ados!) uste dutela dirudienez. Nola demontre azaldu ahal izango lirake jokabide honekin Txekia-ko ta Eslobakia-ko, Yugoslabia-ko edo URSS-eko bertako, Txina-

ko naziotasunen arteko aztoramendu ta gatazkak, — herriotan klaseak (zentzun marxista hertsian) aspaldi funditu ta izkutatu baziren? Gertaerak ukatu, edo ezezpizio deklaratu, egiteak ez dirudi sinisgarri... Gainera, hauzia horrela jarritz gero, gero ukatu egiten bada ere, praktikan ezinbestezkoa gertatzen da, azkenean, antinomia-edo nola-baiteko bikoiztasunen bat.

Kapitulu hau bukatzeko, ba, esan dezagun, bide bat besterik ez dugula ikusten guk, monismo nahiz bikoiztasun oro saihesturik eta erreboluzio *herriarra* ta erreboluzio *sozialista* berezi bai ta bakandu ez (edo bakandu ez baina berezi bai) eginaz, euskal arazoa jartzeko. Eta bide honek, nahitaez, hautabeharkizunik gabe, hurrengo kontsiderazioarekin hasi beharko du :

Unibertsal konkretua da herria (nazioa); alegia, gizarte unibertsalaren konkrezioa. Herria ez da klase unibertsalaren konkreziorik, ezta klasea nazioaren (herriaren) konkreziorik ere, ezpada *herriak eta klaseak biak dira* (gizarte unibertsal bat-beraren) unibertsal konkretuak baina ezberdinak. Herri-zaletasunaren edo abertzaletasunaren unibertsaltasuna, hortakoz, herri-zaletasunarena berarena da, eta ez beste zerbaitek erantsitakoa. *Zenbatsuki* ez dira berdinarik unibertsaltasunok, klaseena herritasunez gaindikoa bait da; herriena, berriz, klasez gaindikoa. Horregatixe dira, hain zuzen, herritasuna ta klasetasuna elkarrengandik banatu edo bakandu ezinezkoak, baina berezi beharrezkoak. Hemen ez dago ez inoren lehenagokotasunik eta ez bikoiztasunik, batasuna ta bitasuna elkarrekiko dialektikan baino. *Zertsuki*, aldiz, biok dira berdin unibertsal eta berdin funtsezko edo oinharritzko (bi koordinadaok ebakitzen dute espazio soziala) ta ez inola ere elkarren kontraizatezko.

Azkenean, ozta-ozta Perogrullo-ren egia batekin baino gehiago gelditzen gara : dei ditzagun nazioak nazio, klaseak klase.

Teoriazki ez da zilegi nazio *hutsaren* alde klase-interesak *opaltzea*, ezta klase- burruka hutsaren alde nazio-interesak ere.

Teoriazki ez da zilegi naziotasuna klasetasunaren *lehentasunari azpiratzea*, ezta klasetasuna nazio-nahiaren lehentasunari ere.

Teoriazki ez da zilegi biok batera onhartu bai, baina elkarrengandik ondo berezi gabe biok *nahastea*, ezta (sozialismoan behintzat) biok elkarrengandik *ebakitzera*ino ta bakantzera bereiztea ere.

Zilegi den bakarra, teoriazki, biok bereiztea ta bide batez biok elkartzea da; hots, bion dialektikazko berdintasuna (gizarte unibertsal *beraren* konkrezio) ta ezberdintasuna (konkrezio-molde ezberdinak izaki biok) errespetatzea.

Orain, politikagintzan zer egin, politika-zaleek ikusi beharko dute.

KONKLUSIOA.

Erresumaren izaerarekin-edo baino gehiago elkartu behar da nazio-arazoaren textuingurua gizarte-gauzaren izaerarekin. Gizarte-gauzako alienazioak azterkatu behar ditu erreboluzioak.

Baina gizarte-gauza ez da berezturarik gabeko mordo nahaspilarik : ez dago nazio-zaletasuna (hizkuntza-zaletasuna batez ere) ta klase-gorabeherak nahasterik.

Aurren-aurrenik, agiri dago, gizarte-gauzaren oinharria bera ikertu behar da, goiko esaldiok finkatzeko. Hemen ez daukagu basi edo oinharri horren erabaketa azterketa egiteko asmorik eta ez modurik. Gizarte-oinharriaren alde bat bakarrik landuko dugu, bereziki : hizkuntzarena.

Ohar batzuk, hortakoz, kapitulu honen konklusio ta hurrengoaren atari gisa :

1. Hizkuntza euskera dagoen egoeran daukan herria alienazio-situazio batetan bizi da, Stalin-ek erakutsi zuenez eta berez agiri denez.

2. Alienazio hortatik ezin liberatuko luke, besterik gabe, jabego pribatua deuseztatzezko erreboluzioren batek bakarrik, alegia, erreboluzio sozialista bezala ezagutzen direnetakoren batek bakarrik, aldez aurretik planteamolde berriren bat jartzen ez bada behintzat. Beste leku batzuetan eztaiko prolema bat zuzendu behar bait du sozialismoak Euskal Herri-an, bestela sozialismoaren erreboluzioa zatikazkoa, marginala bakarrik izango da gure gizartearen prolemen artean.

3. Gainera, horixe egitea dagokio sozialismoari iadanik ekonomia-kerian hondatu ez baldin bada, ta ez badu hondamendi hauxe zilegiztatu behintzat. Ezen-eta gizona nor-galduta bait dago naturalezan, naturalezarekiko lan-harremanetan; harremanon giza-modua, ordea, etniano, herritasunean sustraitzen ta kokatzen da. Hizkuntzan eta hizkuntza-komunitatearen ariurrian, batez ere. Batasun horixe agiri du basiarene osotasunak. Eta gizarte-basiaren erreboluzio izan nahi du sozialismoak.

4. Itxura guztien eta orain arteko erreboluzio sozialistetako esperentziaren arabera burugabekeria dirudi ekintza euskalzalea erreboluzio-osterako atzeratzeak. Erreboluzio-osteak berez eta ezinbestean sortzen du « kondairazko situazio alienatu » ta aliena-arazlerik aski, sozialismoa burokraziarekin, plangintzarekin, Erresumarekin, etc. korapilatu beharrez. Iniziatiba kendu egiten da, une batetarako (edo luza-roagorako) populuaeren eskuetatik. Beraz, zentralizazio-haro hontan herria nor-galduago bihurtu nahi ez bada, erreboluzioaren beraren erakundea taxutu beharko da gidaritza egiazki herritarretan banatuta, nazio ezberdineko herri-olde erreboluziogilean batez ere. Erreboluzioa basiak berak egindakoa izango bada, berriz, nazioaren eskuetan eta nazio-esku hainbat erakundetan partitu ta burutu beharko da (naziook naziotasunaren konzientziarik daukatenean, behintzat). Honen arrazoia 156 or. aipatu da, eta erreboluzioarekin batera (ez ondoren) gertatu beharreko aldakuntza doblea da, produzio-baldintzena (erreboluzioaren objektua) ta herritan bereizten den proletargoarena (sujetua).

5. Erreboluzioa idealizatzeko arrazoirik ez dago. Ezinbestezko gauza bat da hura, gehienez ere. Eta erreboluzio sozialistak alienazioak eta mitoak xehatu bai egingo badu ere, ez da mito ta alienazio berriak sortu gabe izango. Dagoeneko ekarri duen mito bat Predrag Vranicki-k

salatzen du : sozialismoarekin mitorik eta alienaziorik posible ez den mitoa.

Filosofiazko teoriaren aldetik, guzti honen kakoa zera iruditzen zaigu: begien aurrean erreboluzioaren objektua (produzio-baldintzen aldakuntza) bakarrik eukitzea, ta sujetua ahaztea. Egia da ekonomismoa zientziatzki itxuragabe ta filosofiatzki itxuragabeago bilakatu dela. Baina sujetua objektuaren funtzioan bakarrik ikertuz, sujetuaren premiadura batz bakarrik hautematen dira. Aldrebes egin behar litzake, ordea : sujetuaren premiak ikertuz erreboluzioaren objektua ezarri (akats honen iturburua, berebat, nazio-arazoen ardurarik gabeko sistima bat oso-oso-rik hartzea iruditzen zaigu) :

a) herriek eta herriarentzat egindakoa bait da kondaira.

b) « Premia natural, material, gauzazkoak » ezarri ditu Marx-ek (bai *Esku-idazkietan* eta bai *Ideologia alemana*-n) kondaira-konzeptuaren eta bereziki erreboluzioaren oinharrian. Baina horiek bakandurik hartzeak, premien heuren sujetu gizona (herria) gabe, Marx « biologizatzen » du, Marx-en « materialismoa » zentzurik txarrenean itzuliaz, Marx-en interpretazio burgesak (Calvez) egin ohi duenez. Erreboluzioaren benetako funtsa materialki gehiago irabaztea balitz bezala. — Ikus hontaz, batez ere errebisionisten aurka egindako lan sakona, György Márkus, *Über die erkenntnistheoretischen Ansichten des jungen Marx* (Beiträge zur marxistischen Erkenntnistheorie) 1969 or. 51 — Hortaraxe berera darama nazio-arazoa, hegelianismoa gainditu nahirik, ekonomiakeriazko textuinguru batetan erabilitzeak ere. Alegia, analisi horrek premiaduren sujetua (herria) premiaduren akzidente edo txosten bihurtzen bait du, Euskeraren *arazoa* ekonomiazko baldintzapenen eta interes-gorabeheren ondorio dela erakusten ez den artean behinepein...

d) Hizkuntza-arazo bat daukan herri batez jardutean teoriatzki ez dago lan-arazoak hizkuntza-arazoetatik banatzerik, are gutxiago hizkuntza-arazoa besteari gibelatzerik :

1. — Marx-en zentzunean kondairaren batez (beraz, aurrerapenaz) inola mintzatu ahal izatekotan premisa beharrezkoa bait da premiaduren sujetuari bere *lanaren objetibazio sujetibu* iraunkor ta norberegianatu bat airtortzea (gizonaren, hots, sujetuaren baitan). Bestela kondairan objektua aurreratzen ari, sujetua aldiz beti geldi egongo litzake; hau da, ez litzake gizona izango kondaira egiten duena (haren akzidente bat baino), beraz, produzio-baldintzak eta harremanak aldatzen di-tuena. Are gutxiago izango litzake gizona, kondairazko aurrerapenak (nor) bera ere alda-erazten duen izakia. Lana, hots, « natur-ingurua » lanarekin « kultur-inguru » (G. Márkus) bihurtzeko hazaldien eta men-deen prozesua, berriz, *herriar kultura ta jakiturian* objetibatu da (hortakoz, lehen-lehenik hortxe gizatiartzen da naturaleza) lanabes batetan haina objetibatu ere.

2. — Objetibazio hontaz guztiz radikalki esaten du Kolakowski-k, gizonak ez duela naturaleza « bere baitan » sekula ezagutzen (Lenin-ek ere gogorki kritikatzten zuen dalako « Ding an sich »), gizatiarturik

baino, hots, hizkuntzaren bitartez, cfr. kapitalua, *Karl Marx und die klassische Definition der Wahrheit* (Traktat über die Sterblichkeit der Vernunft, 1967). Hain zuzen naturaleza bere baitan ez baino horrelaxe, giza-funtzionalki ta lan-bidez, hizkuntza-bidez aurrenik, atzema-tean datza « naturaleza gizatiartuaren » lehen maila. Beraz, (hizkuntzaren, edo naturaleza gizatiartuaren) maila hori alienazio-egoeran dagoela ikusi, ta hain zuzen gizartearen naturalezarekiko harremanak gizatiarragotu nahi lituzkean erreboluzio batek oinharritzko alienazio horri jaramonik ez egitea, filosofiazki behintzat (alegia, marxismoaz epaitzekotan) aldrebeskeria hutsa da. Markovic-ek ederki esan bezala : giza-bizitzaren *ingurumaria* aldatzeko antsiaz *giza-bizitza* bera aldatzeko artarik ez hartzea

BIGARREN PARTEA

HIZKUNTZA TA GIZARTE-GAUZAREN BASIA

Marxismoak arrunki, ta asko erraztuz adierazteko, irakasten duenez gizona izadiaren, naturalezaren sorkari da. Sortuz geroakoan, ordea, gizona ta naturaleza elkarri kontrajarrita daude, ta kontrajarpen hontan gizonak naturaleza bereganatu egin behar du, (bera jatorriz naturaleza izaki) osoki norbera izateratzeko. Naturalezaz jabetze ta naturalezaren bereganatze hori *lanaren* bidez egiten da. Lan-tresnarekin, beraz. Jatorrizko lehenaldiaz gero, halare, lan-banakuntzarekin eta lan banatuzko produzio-harreman ezberdinekin klasetan hautsita dago gizarte jatorriz bata.

Irakurraldia errazteko, berriz ere, geure asmoa aldez aurretik esango dugu. Gure tesia haxe da : naturalezaz jabetzeko ta hura menderatzeko gizona ez da (XIX mendean horixe pentsa bazitekean ere) lanabesaz bakarrik baliatzen. Hizkuntzaz ere bai. Areago, gizadiaren « jatorrizko batasunak » ez ditu bere barruko (hizkuntzek sortutako) ugaritasuna ta ezberdintasunak ukatzen (gerozko hizkuntza guztien iturburu izan zitekean Alfa hizkuntzaren bat postulatzan ez baldin bada behintzat, Marr-ek bezala). Beraz, gizonaren izadiarekin jarduteko ta bere burua burutzeko (hau da, kondairagintzaren) oinharri edo basiaren azterketa marxistak atal inportante bat hauteman du ; baina ez da azterketa osoa, osatu beharrezkoa baizik. Osapen hontan hizkuntza sartu beharra dago.

Zehaz dezagun.

« Naturaleza guztiak, dio Engels-ek *Dialektik der Natur-en*, zera-ttando txikienetik handieneraino, hondar-aletik eguzkiaganaino, zelula bizi kozkorrenetik gizonaganaino, sortze ta galtzean, joate etengabeaen, atsedetik gabeko mugimenduan eta isurian dauka bere esistentzia (Dasein) ». Dialektikak, hortakoz, ez du naturaleza bare ta geldi, bere une ebaki batetan kontsideratzen, inarrosirik eta higikor baizik (Stalin, *Über dialektischen und historischen Materialismus*, 1955, or. 5). Dialektikazko materialismoaren hedadura edo hegal moduan azaltzen du Stalin-ek kondairazkoa, Engels-i jarraiki.

Bizitzaren mugimendu hau problema handirik gabe azterka ditekela biologiazko arloetan, nahiz-eta hauxe bera ere ez gelditu gizonari buruzko irizkeretik eta irizkeretan eragin gabe (*). Baina zientzia hau erabat franko berria baldin bada (Darwin-en liburua 1859-an agertu zen, *Das Kapital* baino zortzi urte lehenago bakarrik. Marx naturalezaren giza-kuntzaz mintzatzean hori biologia-eboluziozko zentzunean hartzeak Autoreak eman gabeko ta ezindako esanahian darabil konzeptu hura) berriago da zientzia horren aplikazioa gizarte-gorabehereri. Iritziak, ohiturak, legeak, erakundeak, fedeak, etc. ere nundipait sortu, dira eta azkenean, lehen-materiatik gora jeiki den bizitzaren enborretik adaskatu behar izango zuten noski. Hortxe dago problema : gizona ta bere bizi nahiz jardupideak naturalezan baitaratu, izpirituaeren eta materiaren batasuna desestali ta azterkatu ta arrazonatu beharra dago. « Munduan agerkizun banakatu ta bakartaturik, isolaturik batere ez baldin badago, agerkizun guztiak elkarrekin lotuta badaude ta guztiok elkar baldintzapetzen badute, orduan argi dago (Ohar Stalin-ek ezagupide hau natur-jakintzen ondoriobidez datorren antzean adierazten duela) ez dagoela gizarte-erakundeak eta gizarte-igidurak « betiko justizairen » edo-ta beste alde zaureretik hautaturiko ideiareen baten ikusguneetik begiratu ta neurtzerik, kondairalariek ez gutxitan egin ohi duten moduan, ezpada bai antolamendu edo ordenu hau eta gizarte-igidura hau erakarri dituzten eta heurrekin lotuta dauden baldintzapeen ikusguneetik » (ibid., or. 9). Baldintzape nagusi ta eragikorrenaren, hots, gizarteko agerpen ororen azkeneko erro ta giltzarriaren bila galdegirik, produzio-baldintzak edo produzio-modua dela erantzun ohi da. Produzio-modua, berebat, alde bitan banatzen dela gogarazi nahi genuke : [a: produzio-indarrak] « *Produzio-abetesak*, horietaz baliatuz ondasun materialak produzitzeko, *gizonak*, produzio-abetesok erabili ta *produzio-esperentziarekin* eta *lan-trebeziarekin* arituz ondasun materialen produzioa zertzeko, — osakai guztiok batera gizartearen *produzio-indarrak* burutzen dituzte. Baina produzio-indarrek produzioaren alde bat bakarrik egiten dute, produzio-moduaren alde bat ; alegia, ondasun ma-

(*) Interesatuak ik. KINTANA, X., *Bizitzaren hasikera*, Jakin 24, 1967, or. 27-35 ; *Aldakuntzaren agerpena*, Jakin 25, 1967, or. 53-59 ; *Aldakuntzaren abarren kidetasuna*, Jakin 27/28, 1967, or. 45-50.

terialen produziorako gizonaren [usadioko] ekai edo natur-indarrekiko hartuemanak azaltzen dituen aldea. [b : produzio-harremanak] Produzioaren beste aldea, produzio-moduaren beste aldea, gizonen produzio-jarduneko hartuemanek dagite, gizonen *produzio-harremanek*. Gizonak burrukan ari dira izadiarekin eta ez dute izadia, ondasun materialen produzioarako, beren artean elkarrengandik banatuta, bakartatuta aprobetxatzen, ez elkarrekin zerikusirik gabeko bakartiar moduan, eta bai elkar-lanean, taldeetan, gizarteetan. Horregatik nunahi ta beti ta edonolako baldintzape orotan ere produzioa beti *soziala* da. Ondasun materialen produzio-jardunean gizonek produzioaren baitan elkarren arteko halako ta holakoxe harremanak atontzen dituzte, halako ta holakoxe produzio-harremanak » (ibid., or. 25). Honelaxe mintzo zaigu Stalin, gure iridipenean marxismoak euki duen sistimatikorik argiena, eginkizun hontan ezinbestezkoak diren alde on eta txar guztiekin. Adierazpen hau esku-liburuzko bilakatu da. Eta jende asko horrekintxe bakarrik gelditu da gelditu ere, guzti horrekin oraino marxismoa (gaurko bere forma ofizialean) eta liberalismoa (ezta materialismoa ta idealismoa ere, Marx-ek berak salatuta dagoenez) (*) bereizteko haina euki ez arren.

Hiru estratu edo mailako piramide baten antzean imajinatzan du ikusmolde honek kondairazko unibertsoa, ik. P. Nikitin, *Economia Política*, Moscú 1959 (?), or. 3-17 K. Korsch, *Marxismus und Philosophie*, 1966, or. 159 : 1) azpienean eta beste guztiaren jargoi *naturaleza* dago, nolabait izendatzeko fisiko-biologikoa. Hau da errealdade ororen azkeneko oinharria, ta halaxe Marx-ek, *Kritik der politischen Oekonomie*-ren hitzaurreko azken oharretan (1957) : « Der Ausgangspunkt natürlich von der Naturbestimmtheit ; subjektiv und objektiv, Stämme, Rassen usw. » (hau da, « abiaburua, jakina, natur-baldintzapena ; subjektibuki nahiz objektibuki, tribu, arraza, e.a. ». Nota bene arrazaren aipamena hemen ere). Engels-i leporatzen zaion kondairazko materialismoa dialektikazko materialismo bihurtu izana ez dagoela Marx-ekin zerikusirik gabe erakusten du honek. Baina berak « materialismo naturalista » deritzaionaren kontra banatzen du Marx-ek bere kondaira-teoria (ik. aipatu Hitzaurreko 4.gn. oharra) ta oinharri hau baino goragoko estraturen batetan bilatuko du kondairaren « azkeneko » baldintza (hots, kondairaren berezitasunaren azkenekoa), kondaira ta naturaleza elkarrengandik gaur, sikoanalisiarekin-eta, egingo litzakeana baino gehiago urrutiratuz, materiaren izpiritu edo eragipen kondairagilea ez erreparatuz beraz, eta kondairaren eragile propioa kondairan bertan, hots, naturalezatik kanpora bilatuz hortakoz. (Marx zaharrak gehiago

(*) Ik. *Die Frühschriften*, 1953, or. 269 : « Das Grosse an der Hegelschen Phänomenologie und ihrem Endresultate [...] ist, ... dass er das Wesen der Arbeit fasst, und den gegenständlichen Menschen, wahren, weil wirklichen Menschen, als Resultat seiner eigenen Arbeit begreift ».

begiratu dio naturalezaren eta kondairaren batasunari, Darwin-ek eraginda batez ere) (*).

2) Naturalezaren gaineko estratua, produzio-modua, *produzio-indarra* da, teknologia deritzakeguna. Hemen ere Marx-ek ezin izandu zuen teknologiaren eragin gizarte-eratzaila azterkatu, berak *Das Kapital*-en (I, 13, oin-ohar 89) dionez hanartean teknologiaren kondaira kritikua egin gabe zegoelako. Lanari arrunki ta zehatzago lan-banaketari zeritzan azkeneko (bertan-bereko) faktore gizarte-atontzaile.

(*) Hortik sortu da Marx-en kondairazko materialismoa (kondaira kondairarekin adieraziz) trazendentzia ukatuz bai, baina materialistarik aski izateratu ezinda, tautologia biluzitan urtzen omen den kontrakarra, — Marx-en garaian ezagutu gabeko naturaleza-burutapen batekin ari denez nahiko kontrakondairazkoa (baina ez horregatik erdeinagarri). Honezkero ba dakigunez naturaleza ta kondaira ez daude inola ere ekonomiaren zilbor-hari bakarrak elkarri lotuta, lotura-sare konpleso batek baino. Lotura horiek, ordean, Marx-en garaian ozta-ozta batere ezagutzen ziren. Hala zesakean Marx-ek *Die deutsche Ideologie*-n : « Guk zientzia bat bakarrik ezagutzen dugu, kondaira-zientzia. Kondaira alde bitatik erreparatuz... natur-kondairatan eta giza-kondairatan bana ditek [hanartean ez zegoen organismoaren eta izpirituaeren arteko zereginak ezagutzen zituen zientzia-abarrik]. Ez dago... biok etetzerik, halare ; gizonik dagoenez gero naturalezak eta gizonak elkar kondizionatzen dute. Natur-kondairak, natur-jakintza ohi deritzanak ez gaitu hemen ardura-zen ». Karl Korsch-ek honelaxe argitzen digu hau : « Bere aldiari aldiko iaeradun eta bere « naturkondairazko » desarroilodun natur-oinharriaren gizarte-kondairazko desarroiloarekiko arartebidezko (mediato) eragina handienetakotzat zeukaten (Marx-Engels-ek), baina horixe, eragin hori bere indar guztiarekin ere arartebidezko hutsa da ». Eragin hori hertsia-hertsia ta artategabezkoa dela erakutsi digute zientziek, halare. Darwin-en teoriari argitaldu zirenean « liburu honek gure iritzien natur-kondairazko oinharria dakarrela » esanez idazten zion Marx-ek Engels-i, 19.12.1860. Baina *Das Kapital*-en (I, 13.gn. Kap., oin-ohar 89) haren inportantzia biziaz akordatu gabetsu agiri da berrira Marx-ek ez zituen igarri darwinismoak zekazkien inplikazio izugarriak. Naturalezaren eta kondairaren batasuna sistematikoago Engels-ek landu zuen, eboluzio-teoriaz baliatuz (Marx-ek sekula egin gabekoa), dialektikazko materialismoa-ekin nola kondaira ala naturaleza bere buruaz jabetuz doan naturaleza unibertsal baten higidura antzean bururatuz. Cfr. I. Fetscher, *Karl Marx und der Marxismus*, 1967, or. 132-139 (*Die Entwicklung des dialektischen Materialismus durch Friedrich Engels*) eta bertako bibliografia. Beraz, jatorriz kondairazko materialismoa Stalin-ek zion dialektikazkoaren hedadura bezala ez baino aldrebes bururatutakoak dira. Sekundariotasun hontan finkatzen dira Italia-ko Alderdi Komunistako joeraren batzuek kondairazko materialismoa-ekin geldituz dialektikazkoa *Weltanschauung* bezala neutral bihurtu nahi dutenean, ik. Azurmendi, *Katolikoen eta komunisten arteko elkarritetaz*, Branka 6, 1968, or. 12-25. Carrillo-ren AK Espainia-koak ere bide bera hartu duela dirudi. Eta jokabide hau mendebaleko intelektual marxisten artean oso zabalduta dago.

3) Produzio-indarrek baldintzapetzen eta sortarazten dituzte gero gainegitura ororen sustrai bide diren *produzio-harremanak*, nahiz-eta hoek berak ere azkenean arartebidezki (mediate) eta beheagotik produzio-indarren desarroiloa berebat kondizionatzen duen izadiak ere baldintzapetuta egon nahitaez. (Harrigarria, hortakoz, « ideologia » ororekin kultura oro desbereziki hirugarren mailaren gainera botatzen dutenen « materialismoa », kulturarik gabeko edo hau baino lehenagoko teknologiarekin kausitzen bait dira, pentsamentua arras ekintzaren apar soil itzuliz !). Piramidearen puntta-punttan, piramidean baino aideanago — beren irrealitasunagatik — gainegiturak daude. Gainegituraren artategabezko sustraiak produzio-harremanetan finkatzen bide dira, horrela adierazten bait dira Marx-en esaldi hau ta honen antzeko beste zenbait : « Bizitza sozial, politikazko ta arrunki izpiritualaren prozesoa bizitza materialaren produzio-moduak baldintzapetu edo kondizionatuta dago », ik. *Zur Kritik der politischen Oekonomie*-ren hitzaurrea. « Se entiende por base el conjunto de las relaciones de producción dominantes en la sociedad de que se trate, vinculadas a un determinado nivel de las furezas productivas », cfr. P. Nikitin, *Economía Política*, 1959, or. 9.

Eskema hori hain argia da, ze dena iluntzen bait du. Agiri dago guztiak guztia baldintzapetzen duen ikusmira hontan erabat *azkeneko* determinatzaileaz galdetzeak zentzu-korapilo asko gordetzen duela, azkeneko izateari edonoiz eta edonorako ta beti determinatzaile moduan baliarazi nahi izatekotan. Batek ez daki nun gelditu ta noiz eskuen artekoa azkeneko deklaratu. (Gure ustez arlo bakoitzaren iturburu konkretuak argitu beharko lirake, iturburuon unibertsaltasun historiakoak, adibidez, abertzaleek ohi dutena baino gehiago, baina azterketa honen emariak filosofia unibertsal bihurtzeko edo-ta filosofia unibertsalaren baten egiaztapen itzultzeko presarik gabe). Zientzien gaur-egunotako ekarriak klasifikatzeko eskema horren funtzionaltasuna txit errebesa da ta filosofiako edo zabalkunderako esku-liburuetan bakarrik erabiltzen dela esan diteke. Eta zientzia bakoitzak, bere ikusgune ta metodoekin, gizonaren pentsa ta jardupideen bere azkeneko sustraiak erkusten ditu, kondairaren azkeneko arrazoiaren teoria oro konprometutuz. Azkentasun genetiko bila, izan ere, ez legoke apenas naturaleza ta kondaira hain banatzerik, eta batez ere, kondaira produzio-baldintzetan, hau da, produzio-indar eta produzio-harremanetan geldiarazi ta mugatzerik, hoek berak ere izadiak (eguraldi, lur, biologiazko gizakera, e.a.) baldintzapetuta sortzen bait dira. Horregatik Plechanow-ek produzio-indarren eta gizarte-hartuemanen desarroiloa bera azken-finean geografiak erabakita zegoela irakatsiz bukatu zuen, eta bere tesiaren aldeko Marx-en aipamen galantik falta gabe gainera, cfr. G. W. Plechanow, *Zur Frage der Entwicklung der monistischen Geschichtsauffassung*, 1956, or. 148/149 ta 251/252; eta *Beiträge zur Geschichte des Ma-*

terialismus, 1957, or. 168 ta ur. Beste batzuek eguraldiaren (Montesquieu), teknologiaren, arrazaren, arbaso abereengandiko sena, joera ta jokabideen, etc. mende jarri nahi izan dute kondaira. Eta iruditzen zaigunez Marx bera ere ez zen inoiz guztiz argitu puntu hontan (eta beste inor ere ez).

Baina kondaira oinharritzko hiru maila horiez (eta gainegituraz) adierazi, marxista izan gabe ere adieraz ditekete (ta makina bat jenderentzat laguntasun handia da eskema hori). Beraz, hau ere ez da oraindik marxismoaren (gaurko erakundezkoarena, baitipat) berezitasun propioa.

Berezitasun hura, egunotako ta erakundezko marxismoen aburuz (ta horregatixe erakundezko marxismoen beren berezitasun) guzti hori, mamiari datxekola mono-materialismo ta formaren aldetik determinista gisa erabiltzean datza.

XIX mendeko filosofilarien burruketan, Fichte-z gero batez ere ta eskierki Kant-ek eraginda, ongi nabari da izpirituaren ala materiaren lehenagotasuna bion arteko baten *hautabehar antzean* zerabiltela eta bion batasuna bata besteari arras eta biotako bakoitzaren *izakeragatik beragatik subordinatu* edo azpiratuz adierazten zutela (azkenean ideia nahiz materia absoluturatuz, hortakoz), hain zuzen izpirituaren aldezkari tzak Eliza ta oskurantismoa, materiaren lehentasun aldezkari tzak aitzitik ilustrazioaren izpiritu kritikoa gorpuzten eta gauzazen zituzte-larik, giro harek hartaraxetuta. Eta erakundezko marxismoa oraindik ere ikuspide honexen kaibu dago : ekintza pentsaburu edo printzipio hartuz gero hautabehar eta elkar azpiratu besterik ezin horiei gain-har zekiekeala igarri zuen Marx-ek (ik. *Ad Feuerbach*, 2. gna), baina prasia ekintzarekin berarekin baino gehiago esitoarekin berdinduz batekoz eta abiaburu hori zeharo Alderdiaren zerbitzari itzuliz bestekoz, materia-lismo sobietarrak idealismoarekiko (behinolako ta Marx-ek gainditu nahitako) antinomiari gain-hartu barik, hura gogortu egin du. Atzera Marx-en atzera erori, hortakoz. (Hori dario gero dena antinomialki epaitu behar logikoa : materialismoa gure aldean, gurea ez beste oro besterik gabe idealismo ta beste aldean ; zientzia, marxismoa batean, bestean edozein ipuin). Hauxe da, bere burokratismo, etc. ondorio guztiekin, erakundezko marxismoari bere teorian nahiz ekintzan ikusten zaion jokabide berezia.

Berezitasun hori garbiago hauteman ditekete 2.gn eta 3.gn mailak bateratu (= kondaira) ta bion naturalezarekiko zerikusiez galdetuz. Kondairak, aurrerapen eta desarroilo izateko, naturalezatik mantendu beharra dauka. Ta kondairaren eta naturalezaren arteko elkargunea, bi mailaok elkar ikutzen eta elkarri eragiten dioten unea, marxismoaren arabera, produzio materiala da, cfr. K. Korsch, op. cit., or. 154, ta erakundezko marxismoaren arabera huraxe bakarrik azken-finean. Pro-duzio materialaren beste guztiarekiko eragina, aldiz, nahitaezko ta

ezinbestezkoa bide da. Iritzi honek ba du Marx baitan nun oinharriturik franko, oinharritzeko aipaldiak aski badira batez ere, baina Marx puntu hontan aporia batetan dago ta gauza ilun bat ez da ondo esplikatzen beste ilun batekin. Eta erantzun honek, bene-benetan, noizpait argitasun haina iluntasun zabaltzen du gaur (*). Zeren-eta

- (*) Cfr. Kolakowski, gorago ere aipatutako *Aktueller und nichtaktueller Begriff des Marxismus*. Iluntasun hori zertan agiri den zehazkiago azterkatzerik ez daukagu hemen : ekonomismo, dogmakeria, objektibukeria e.a. gorago aipaturik eta guztia hementxe oinharriturik bait dago. (Sobietarrek horrixeko tinko eustea bidezko besterik ez da : beren erreboluzio konkreturako aski eta zuzen agertu bait ziren azter-kategoria horietxek. Horiek defendatuz beren erreboluzioaren baliagarritasun unibertsala defendatzen da, ezin ukatuzkoa hau ere, baina baita kasu bakoitzean berrikusi ta egokitu beharrezkoa ere : ez teoriaren ekintzarako baliagarritasuna ta honen modua bakarrik, teoria osoaren eraikidura guztia baino). Korsch-ek, orobat ikusita daukagunez, kondairaren naturalezarekin alderatuz gerozko berezitasuna ta — ez noski erabateko — beregaintasuna salbatu nahi luke. Ta gainegiturak produzio-indar eta naturalezagandik bortizki urruntzera oda : kultura ez du produzio-indarren mailak sortarazten ez taxutzen. Stalin-ek ere erreparatu zuen produzio-tresna ta lanabesak berez neutral direna, beraz, zampaketazko nahiz gabeko hartuemanak erakar ditzaketela berez. (Bestela sozialismoak ere, adibidez, nahitaez produzio-indarren desarroilo-maila jakin baten berezko ekarria izan beharko bait luke, ta komunismoa, baldarki adieraziz, makineriaren baten produktutzat jo beharko litzake. Areago, hartueman sozialik onenetako ta aurrerakoienetako gizartea produzio-indarren maila altuenekoa izango litzake). Horregatik esaten da, orobat, gainegiturak arrunki produzio-baldintzetan, baina bereziki ta arartegabeki produzio-harremanetan oinharritzen direla. Zertan gelditzen da, orduan, gizarte-hartuemanak (alegia, ez produzio-hartuemanak bakarrik) produzio-indarrek eragindakoak izatea?... Baina orduan hartuemanok produzio-indarren eraginari ihes egin lezaioketen arriskua gainditzeko, dilaektikazko materialismoaren hedadura legez azaltzen da kondairazkoa, ibilaldi natur-deterministaz, kondairak sozialismora ezinbestean garamazkielako tesia ez galtzeko. Aurrerago jarraiki : adierazpen honen arabera produzio-indarren eta produzio-harremanen dialektikazko batasunak osatzen bide du gizonon kondairagintzaren oinharri edo basi — eta, hori iadanik edozeintsuk onhargarri izaki, ikusmira honen berezitasunak erasten duenez — gizartekeren jite bakoitzaren beharrazlea. Eta bera bakarrik azken-finean : joera honek betekizun eragikorrena produzio-indarren desarroiloari ematen bait dio, batekoz haxe kondairagintzaren mami ta bestekoz gizarte-hartuemanak haien forma aldakor bezala azalduz. Ezaguna da Marx-en esplikazioa, feudalismoa gurpil-errotak ekarri zuela, kapitalismoa baporemakinak (*Das Elend der Philosophie. Das Kapital*-en, ordea, agitz zailago agiri zaio guzti hori). Produzio-indarren aldatzeak hartuemanena dakar berekin (hori arrunki egia izateak, halare, ez du bere muga azterketa zabartzea barkatzen). Baina : noiz lekarke sozialismoa, hau gizarte-modu zertsuki berria baldin bada ta lan-tresne-

zientzien gaurko mailan gizonaren izadiarekiko ta gizartearekiko hartueman aktibo-pasibo guztiak produzio materialaren heineko hartuemanetara laburtzea, esakera honen zentzu klasiku hertsian behintzat (eta hura esistentzia-edo signifikatzeraino zabaltzeak baliagarritasunik gabe uzten du konzeptu hori), ezinezkoa ta itxuragabe agiri bait da iadanik, *azken-finean* bakarrik dela erasteak azken-finean ezer erremediatu ezinda : gizonaren izadiarekiko ta beste gizahumeekiko sentimen eta ekintza hain zuzen azken-finean produzio-materialak batere arartetu gabeko asko ta asko bait dago egon, sikologiak, antropolo-

riaren eragina zertsuki neutral? Kondaira ikusita ez dirudi (Marx-en igarkizunen kontra) sozialismoa produzio-indarren maila jakin baten ondorioz datorrenik. Eta : zerk daragio indarron desarroiloari berari? Geografiak (Plechanow), jende ugalketak eta jarraiko premien larridurak (Bogdanow), zientziak eta asmamentuek (Kautsky) omen daragioten aburuek ez dute URSS-eko teorikoen onginahirik irabazi ahal izan. Baina tesi sobietar klasikuek berak hieroglifo bat ematen du : gainegituraren eta sozial-politikazko arazo ororen eragile jeneralaren (= produzio-baldintzen) desarroiloaren beraren azkeneko eragilea baldintza horietxen baitan dago, inmanentea da, alegia, « produzio-atalen dialektikazko elkar-eragina, batez ere produzio-indarretako atal osakaiena [gizona ere hortxe dago, ordea], beren barneko kontradizioena, ta guztien gainetik, produzio-indarren eta produzio-harremanen arteko elkar-eragina » da, *Grundlagen der marxistischen Philosophie* (alemaneraz 1960, or. 448) filosofiako esku-liburu sobietar ofizialaren pasarte batek jakinarazten digunez. Argia baino argiago : guztiari guztiak eraginezko « perpetuum mobile » hori tautologia hutsa bait da, problemari erantzutea ez baino problema zailago egitea. — Areago, eskema horrek nahasten eta ahazten duen guztia dago, politikazko teoria izatetik gizarte-hartueman guztienera iragan nahi duenean bereziki : bere gizon, alienazio, askatasun konzeptuak e.a. — Deritzagunez, bada, gizarte-arazoen eta kondairaren azkeneko funtsaz honela galdetzea(k) eta honi bere azkeneko kausarekin koinzidi-arazi nahia(k) : (bere garaian errealdadearen erreparorik gabeko espekulazio zenbaiten gainditzea ekarri izana gutxiesteko asmorik gabe) - a) kondaira-monismoa monokausalismo itzuliz dialektika objetibukeriaren eta ekonomiakeriaren amilbururaino irristarazteaz beste, - b) metodologiakzi honezkero abiaburu dudagarri dirudi, - d) bere izakeraz zientzia positibuekin ezin erantzunezkoa da, - e) gizarte-zientziarik ez du arduratzen iadanik (osotasunaz arduratzen den filosofia baizik) eta zientzia-abar ezberdinei horizonte berri-rik zabaldu ordez, behinola egin zuen bezala, filosofiazko ta zientziatzko metodo nahiz arloak endreatuz azterketako haupideak nahasten dizkie, ta - f) ekintzaleari bere ekintza konkretuan onuragarri izan dakioketan kredo antzeko *Weltanschauung* (mundu-ikus-ker-a) osatu ta burutu bat bizkarreratzen dio, Euskal Herri-an ere ikusten ari garenez. Beraz, marxismoa bai, baina zein marxismo? Gu ezin gintzeko orain hortaz erabat jardun (ez bait da mahaïn batetan liburu ta lumarekin erabakitze-koa ere), problema hori gure gaiak inplikatur-a egon haina bakarrik baizik. Barne-mamia gehiago

giak, aintzinako kulturen azterketek (harzuloetako pinturek, e.a.) egunoro erakusten digutenez : sexoaren, jabegoaren, jerarkiaren, apaindu-riaren sena, burruka ta eraso-grina, estetikazko zenbait joera, erru ta damu sentimenak, e.a. abereen artean erruz hauteman ditezkean eta lanabesa baino lehenagokoak dira, esaterako, ta gizona bera baino antzinagoko gizonaren naturaleza. Hontaz aski orain (ikus oin-oharrean zabalago).

Horri dario Marx « ekonomista » onhartu ta gainuntzeko *Weltanschauung* marxistari zaputuz egitea, azkeneko bolaran batez ere kristau

espezifikatu barik ere, formalki soilik hauxe eskatuko genioke geure marxismoari : GAURKOA ta gaurkoa bakarrik izan dedila, eta EZ GURE burrukarekin (eta honen gaurko mailarekin) zerikusirik gabekoa. Nahi duenak har beza beretzat marxismoa *Weltanschauung-sistema* osokoi gisa ere, kristauak berena bezalaxe, baina gaur-gaurkoz euskal burrukak ez dauka — derizkiogunez — horrelako sistema batasunik eukitzerik. Eta burrukari sistimarekin batasuna ezarri nahi izateak (hori marxista ez izateaz beste) ez dirudi behinola euskaldun=fededun hura laikatzea baino ezer gehiago. Hau da, burrukaldiko batasuna burrukako premia hurbilez kanpoko, geroagoko ta arrotz zerbaitekin finkatzea. Norbereak aparte kredoko beharrezko (edo ezin itzurizko) dira politikan ere, ideologiak ere bai hortakoz, baina mundu-ikuskeraren batengatik ez baino problema batzuentatik baldin bagabiltza, ideologia honek (burrukaren kontraispilu ta jardungailu gisa) oraindik oraingoz batua bai, baina fragmentario, zatikazko izan beharra dauka, ta joeraz bakarrik osatu. Marx-en marxismoa bera fragmentario dago (joerazko osotasunak inplikatur, noski, baina osapen ezberdinak posibilitatuz) eta sistema hori ez da, esaterako, emari berdinekin burutu URSS-en, Txina-n, ala Cuba-n. Sistema horietakoren bat bere hortan hartu ta gure zeregin guztia bere jendaurreko zabalkundea, aggiornamento pedagogiko soila ta aplikazio tekniko egokia, hau da, bere eralguntza bakarrik bilatzea den usteak — berdin halako jokabideak — ez dio segientza edo prasiaren eta konzientziaren batasunari jaramonik egiten. Holakoak, eta holakorik ez da gure artean falta, berehalaxe bihurtzen dira « beren » ortodosiaren polizain eta inkisitor, lanean apartak badira ere. Maoismoak, Europa-n batik bat, kalentura hori harrapatu duela dirudi. Sistema horiek xerratu ta txirbildu egin beharko genituzke guk, hortakoz, eta bertako oinharritzko osakaiekin, metodoarekin batez ere, berriro eraiki. Zenbait osakaiek ez dirudi behar handiko : materiaren izpirituarekiko nagusitasuna azpimarkatzeak kultura — ta batez ere Eliza — zampakorraren aurkako adar-puntta nabarmenak dauzka. Guk, zapal dutako kultura baten alde aritzekotan, kulturaren inportantzia erakutsi beharko genuke. Beste osakai batzun, oster, guk bereziki landu beharko ditugu : produzio-indarren artean klaseak beti hauteman izan dira (« produzio-tresna guztien artean... klase erreboluziogilea bera da produzio-indar handiena », *Das Elend der Philosophie*) baina Marx-ek arraza ere aipatu zuen, — ta gure pentsabideek ez daukate, hortakoz, bigarren mailaren izadiarekiko lotura ekonomiazkotzat bakarrik emateko joera eukitzerik.

ezkertiarren artean usu agiri denez. Beste batzuek xerratan ebaki nahi lukete marxismoa, pasatutakoa ta oraindik baliagarria apartatuz. Nahiko alferrik, uste dugunez. Sistima baten egia bere egiturarekin baterakoa bait da, ta sistima hortatik « pasatutako » atalen batzuk kenduz gero egiak ezin izan ditezke lehenago bezain egiazko. Geure ustez, eta une baterako (geure modura) marxista aitortuz, marxismoa eguneratzeko ta oraingoratzeko ez daukagu funtsezko ezertan gaurkoa ta pasatutakoa apartatzerik, ezta haren egiak eta gezurrak ere, sistima guztietan bezalaxe marxismoan ere egien gezur-aldea ta gezurren egiafuntzioa endosinbiosi batean bait daude, elkar elikatuz eta argituz, osatuz eta bata bestea norberatan konstituituz. Jatorrizko pekatuaren irakaspen kristaua ez da gutxiago egiazko miologietako irudipena zela erakutsita gero. « Kondaira guztia klase-burruka da » esaldiaren benetako egia ez da txikiagoa esaldi hori bere hortan egiazkoa ez dena jakinda gero. Marxismoaren integrismora baino lehenago eraman gindezke honek beste edonora. Eta, gure ustez, inola ere marxismoaren azkeneko axola ez zen hontaraxe lehen-lehenik : egiak (marxismoaren teoriak barne) funtzionalak dira, ez metafisikoak, eta ez ekintzarekiko bakarrik funtzional (orduan bere kisa ta ekintzak baino lehenago esistitu ahal izango bait lukete), beren egiaren egiazkotasunarekiko berarekiko ere baizik. « Egia » ez du, bada, batez ere bere gezurrak edo bere gezurtaratzeak ukatzen, ezpada egiaren beraren egiak, eta gaindituz egin ere. Benetan zientziako egiak bere burua etengabeki gainditu behar bait du, kontzientzia ta ekintza bene-benetan gauza beraren ikusalde bi izateraino bateratuta baldin badaude, Marx-ek nahi zuen moduan, cfr. 2.gn Feuerbach-tesia. Eta marxismoa ere, zorionean, bere burua gaindituta dago.

Dialektika honezkero pentsamenaren dialekto bat itzuli den tokieta bakarrik euts dakioke ta eutsi nahi zaio tematsu ta itsuki kondairaren eta naturalezaren arteko elkargunea produzio materiala omen delakoari ta amen Marx-ek berak ez zuen idealismoa baino gutxiago gainditu nahi materialismoa (ik. Feuerbach-i buruzko 11 tesiak). Gaindikuntza doble hau, segientzan, gizon ekintzalean oinharrituta gauzakotu nahi zuen. Ta gizon ekilea, gorago ere esan dugunez, produzitzaile, hots, erraminta edo lanabes asmatzaile bezala kontsideratu zuen lantegiztapenaren eta makineriaren aro-hastapenetako liluran Marx-ek (the tool-making animal) : horregatik dirudio produzio materialak izadiaren eta kondairaren arteko eraztun. Nola natur eta gizarte-kondairaren arteko lotura edo batasuneko hauzipideak osokiago azterkatuz hizkuntza ere hortxe sartu ta aipatu beharra dagoen ongi probaturik dagoela iruditzen zaigu ta horixe pizka bat erakustea da kapitulu honen asmoa, — propio ga ihau barnagotik lantzea beste lankide baten eginkizuna izateak ezarritako muge barruan benik (hau da, halako azterketaren hitzaurre marxista antzeantsu bakarrik).

Itzul gaitezen, bada, euskeraren arazora zuzenki.

Hizkuntza produzio-moduarekin batera gizartearen basian sartzeak alde bi dauka gutxienez : hizkuntzak, lanabesak bezalaxe, naturalezaren jabetzeko bide ta naturaleza adierazteko ulerpide jakin (baldintzapetu) bat sortzen du, ez hizkuntza bera ere, lanabesa bezalaxe berriro, naturalezak baldintzapetuta egon gabe. Arku ta azkonarekin ari denak bere mundu-ikuskerara dauka, goldeak beste ikuskerara bat ezartzen du, beste-lako bat elektronikak. Eta hizkuntza bakoitzak ere berea orobat. Hizkuntza ere naturalezari kontrajarritako ta harekin burrukarako (hitz honen zentzu guztiz lazoan) lanabes bat da. Areago, halare, produzio-abesek (lan-banaketarekin) berei dagozkien hartueman sozial eta erakundeak sortarazten dituzte. Hizkuntzei buruz ezin esan ditekete, zentzu berean behintzat, gauza bera egiten dutenik. Baina bai hizkuntza elkartasun sozial inportante batekin batera ta elkartasun huraxe taxutuz eta ingurukoengandik bereziz sortzen dela : herritasuna. Risorgimento giroko kultur-azterkari ta sozial-politikazko teoriko guztiek hain gogozko zuten gai hau oraindik ere hizkuntza-mistizismoak kutsatuta egotea txit kaltegarri dugun arren, edo-ta dugulakoxe agian hobe, alde hau bereziki azpimarkatu beharrezkoa iruditzen zaigu. Sozialistak sarri hauzipideok ukatzen edo nahasten enplegatzeari gauzak berez ez daukan alde baten ondorio deritzagu. Hots, XIX mendeak « cuius regio, eius lingua » edo aldrebes, hizkuntza bakoitzari bere Erresuma proklamatu izanak. Sozialistak ba daki, aitzitik, Erresuma (burges ala ez) kriterio edo irizpideen kakoa hizkuntzan ez beste nunbait izkututzen dela, Erresumak sortarazi dituzten aldiak aldiko kausetan hain zuzen, zenbait kasutan bestelako kariok batez ere hizkuntzaren arrazoiak alegatu arren. Ikus, osotara nahiko atzeratuta egon arren, Engels, *El origen de la familia, la propiedad privada y el Estado*. Ez dirudi posible euskal herri askatuari bere Erresuma (« Euskadi askatua ») eskuratu nahi lioketenek, sozialistek batez ere, hori ez ohartu izatea : inork eukitze-kotan horietxek euki behar bait dute ondo ikusita, hizkuntzak bakarrik ez daukala Erresuma sortzeko lain eragipen politikazkorik. (Aldrebes, ordean, Euskadi-zalaren bat hizkuntzaz ez arduratzeak arraultza koadratu bat dirudi). Eta ez dugu uste beren Erresuma nahiezko politika hizkuntzaren arazoan bakarrik oinharritzen dutenik, honi biziki (ta arrazoiez) begiratu arren.

Baina horien kontrario izateak ez lioke inori, retroargudioz-edo, arerioari bere premisak hautsi edo harrapatu nahita, haren ondorio politikoak onhartu nahi ezta bere premisetan ez dagoen akats bila murgilduz eta alferrik enpeinatuz, hizkuntzaren eragin herritasun taxutuzaliek ta bateratzaile nahiz berezgarria uka-arazi beharko, hizkuntza-esentzialisismoaren eta gisa bereko porru-saldekina. Rusia ksarista federazio sobietiko itzultzekoan, adibidez, hizkuntza-herritasunaren pentsaburu edo printzipioan oinharrituta egin zen banaketa. Ondorengo prasian, kasuren batzuetan suspertu egin behar izan zen hizkuntza (Aserbaid-schanoak, Tadschikoak, etc.), beste batzuetan menperaldiak hilduratu-tako hizkuntza atzera nagusiarazi : Ukraina-ko uri koxkor xamarretan

hilarazita zeukan Ksarismoak ukraniera, ta hizkuntza hau hizkelgi deklaratuz gero, eskoletatik baztertuta. 1920.gn urteetan zeharo reukranizatu ziren uriok guztiok, errusierazko egunkariak-eta itoaz, errusiera irakaskintza, informazio ta Alderdi Komunistaren nahiz Eralguntzaren zeregin guztietatik jaurtiz. Cfr. Lemberg, *Nationalismus I*, 1967, or. 238 ta ur.

Kondairagintza produzio-moduan bakarrik errotzeak marxista askoren artean gizarte-konzeptu jakin bat zabaldua zeukan. Burutapide horiek Euskal Herri-ratzean, horregatik, nahaspila izugarria sortu zuten, Rikardo Arregi-ren idazkietan nabari denez, gizarte unibertsalaren burutazio hura gure kezkekin egokitzeke. Ordurako gure kezken aldaira sakon bat martxan zegoenez, kritikarik gehienak euskal arazoaren aldeari begiratu dio gaurdaino. Baina pentsakera sozialista ekarriaren unibertsaltasun-ideiak ere jorratu premian daudela derizkiogu guk.

Herriek eta gizarte unibertsalak elkarri buruz nola diarduten galde-
tzeak, euskal gazteria sozialistak egiten duen bezala, problema sakon
eta ikaragarri zaila jartzen du.

Gizarte-gauzaren *agerkizunak* dauzkagu berehalazki eskumenean, zientziatzki oharreman eta adierazteko : ekonomia, produzio-abesak eta harremanak, familia, herriak, Erresumak e. a. Agerkizunon sustraia idoroaz, faktore sortarazleak eta agerkizun sortarazi edo sorkarioak berezi ta argituaz, haien arteko elkar-eraginak neurtuaz etc., agerkizun guztion harreman-sarea bere-ordenuan eta jerarkian arakatu ahal izango litzake ; hau da, *gizarte-gauzaren azkeneko funtsa* ta ardatza haute-
man. Alegia, agerkizun guztiak eta guzti horien arteko harremanak erabat zehaztu ahal izanez gero. Ez bait da ahaztu behar, agerkizunak zehar eta haien bidez bakar-bakarrik ezagun dezakegula *zientziatzki* gizarte-gauzaren azkeneko funtsa, eta agerkizunok franko aldagarri agiri direla kondairan.

Marxisten batzuen gardiz, Marx-ek erdietsi du ardatz hori behin betiko ta erabat finkatzea. Hots, gizarte-gauzaren ardatza bera ta honen aditze edo ulertze osoa. Ez edozein agerkizunon azpian ardatzagatik itauntzeko ta ardatza bilatzeko *metodoa* bakarrik ; ezta ardatz edo basiaren *lehenengo ezagupen gerora osatu-beharrekoa ere*, ezpada ardatza bera ta honi dagokion ezagupen osoa. Hortakoz, Marx, basiari dagokion kapituluari behintzat, zientziatzko materialismoaren hasiera ez baino, hasiera ta azkena da. Marxismo honek (Garaudy-ren esanean eta edozeinek ikus dezakeanez franko zabaldua ta galanki dogmakoia) ez dauka egiazko Marx-en marxismoarekin beste edozein dogma-zalekeriarekin baino zerikusi gehiago... Marx-ek eta Engels-ek berak ez zeukaten, eskierki, hainbeste federik beren idorokundean. Honen lekuko, Marx-en « ni ez naiz marxista » eta Engels-en : « jakintzazko idorokunde berri bakoitzarekin aldatu behar litzake materialismoa ». Zaila da halakoekin elkarizketa, eta arras ezinezkoa elkar-aditzea.

Dena dela, horrela ez bada ere hortxe dago gaurko filosofilari marxisten egiazko arazoa : zer da marxismoa ? Zein zentzun eta neurritan da marxismoa zientzia ?

Zuhur dirudi zientzia bezala marxismoa gizarte-gauzari buruzko (jakintza) *bakarra* ez dela ta ezin izan ditekeala ere susmatzeak : 1) Marx-en garaian gizonari buruzko jakintzarik gehienak (hizkuntza-jakintza, etnologia, sikologia, eboluzio-biologia, soziologia e. a.) beren hastapenetan bakarrik edo hasi ere egin gabe zebiltzalako ; 2) edozein jakintza delako, definizioz gero, *gaietan nahiz metodoetan* mugatua : marxismoak, halare, beste jakintzak alferrikako bihurtu ez baino beharrezkoago itzuli ditu. Ez dago jakintza unibertsal bakarrik, eta hori ba dakite marxistek berek ere.

Beraz, ez dago zentzun hortan marxismoaren zientziaskotasunaz mintzatzerik (esaterako, marxismoak ez du jakintza bezala kondairazterketaren edo soziologiaren lekua bete ta haiek itzali-arazi, baizik-eta haiengan oinarriturik bizi da) ezpada, filosofiazko jakintza bat delakoxe da jakintza unibertsal marxismoa. Eta zentzun hortan, jakintza bereziei zordun egonik, gehien-gehienik ere *zientziasko ideologia* izan diteke... Hortxe dago marxisten artean sortu den eztabaidaren kaka : zientziasko ideologiarik egon ote ditekian, edo-ta hori kontraesan in terminis hutsa ez ote den. Alegia, ba al dagoen honezkero filosofiari. Baina, baiezkua erantzunda ere (demagun hori, ezagun ditugun marxista euskaldunak uste hortakoak direnez) agiri dago, marxismoa beste jakintzei obligatuta dagoela, hots, marxismoa beste jakintzen araberan doala. Hau da, marxismoa ez dagoela bukatuta.

Aterakizun larri bat dario guzti honi : Marx-ek, bene-benetan, ukatzeko arrazoirik ez dagoen jenialtasun sakon batekin, gizarte-gauzaren azkeneko orpoa, haren zain ta giharra igarri zuela egiazkotzat aitortuta ere, Marx-ek ezin uler zezakean funtsezko zer-izan hori gaur egin dezakegun heinean berean. Arlo hortan (basiari buruz) jakintzek funtsezko ezer berririk ez dakarkigutela esan beharko litzake, bestela (ta ez litzake zientziaskotasunaren ispilu garbiena izango horixe). Ezen-eta gizarte-gauzaren orpoari, hots, gizarte-funtsari atxikitako ta haren-gandik sortu ta adaskaturiko zerbait berri ezagutzeak funtsaren dohain eta funtzio berri bat ezaguarazten bait digu. Beraz, funtsaren beraren ezagupen-maila berri (beteago, sakonago) bat ematen. Argiaren funtzio berri bat ezagutzeak, halaber, argiaren beraren (zer-izanaren) ezagupen berria dakar. Jakintzaren aurrerapen-legea besterik ez dugu hau.

Zientziaren objetibutasunari bakarrik begiratzekotan, hortakoz, atrebentzia handia dirudien baina, zinez, marxista ez-dogmakoi izateko aurre-baldintza soila baizik ez den zerbait esan genezake : alegia, Marx-ek berak baino beteago, sakonago ta zientziaskiago, hobeto uler ta ezagun dezakegula gaur « marxismoa », hots, gizarte-gauzaren funtsa ta haren betekizun edo funtzioak.

Marxismo arruntean amildu ez diren mundu guztiko marxista guztiek dakite hori, iadanik, — euskaldunen batzuek ezik.

Sar gaitezen orain, argitasun jeneral horiekin, hizkuntzaren hauzira. Gizarte-funtsa Marx-ek ulertu zuen bezalaxe ta *bezalakoxea* (ekonomiazkoa) ulertuaz sistema oso bat eraiki zuen eta erabili izan du garai batetan sozialismoak. Marx-ek bezalaxe, baina ez bezalakoxea, ulertzen da gaur, ostera, orpo edo funts hori; beraz, ez legoke Marx-ek bezalakoxe sistema erabiltzerik. Lenin-ek, hortara, arrazoi guztiarekin erabil zezakean Marx-ena ez bezalako planteamolde ta sistema bat, halare Marx-ek bezala jardun ahal izanik. Eta arrazoi guztiarekin gaitzirizten zituen, jakintzaren izenean, dogmakoiak. Aldatua bait zen ordurako ekonomiazko basiaren ulerkeria.

Hau da puntua : nolako Marx-ek bezalaxe atzemandako baina ez bezalakoxe (edo bezalaxe ulertutako) gizarte-funtsaren (ekonomiazkoaren) konzepturekin plan-egin lezake sozialismoak gaur-egun eta Euskal Herri-an? Aurreko kapituluan genionez, klase-burrukarekin *eta* hizkuntza-arazoarekin kontatuz jardun beharko da nahitaez. Klase-burruka *eta* hizkuntza, biok atxikitzen bait zaizkio gizarte-gauzaren orpo-orpoari. Baina, jarraitzen genuen, ez dira biok nahasten. Biok zer-nola-kotzen dute gizarte-gauzaren mami edo funtsa, baina ezberdinki.

Arazo honen mila alde bestelako utzirik, hizkuntzaren faktore-sozialtasuna ta hizkuntzaren eta klasetasunaren arteko berdinezberdintasuna aditzera ematen bakarrik saiaturiko gara. Egin genuen askalbideen banakuntzan, izan ere, hiru edo lau askabidetatik bat ez besteak faktore biokin ari direla ikusten bait zen (klase-burruka *hutsaren* aldekoak ez beste oro). Batasuna nolakoa den erakusteak berak erakus dezakeala hobekien, iruditzen zaigu, ezberdintasuna. Ez du, ba, merezi, propio ezberdintasunaz jarduterik.

Bi ataletan erakutsiko dugu batasuna. Lehenengo, lotura hori gaine-gituren basiaren ganakorik ez dela oharreraziaz. Lanaren *eta* hizkuntzaren arteko batasun kondairazkoa aipatuaz, gero. Hirugarren ataletan, azkenik, gaurko filosofilari marxista batek problema guzti hori nola ikusten duen azalduko dugu.

I. - HIZKUNTZA TA GAINEGITURA SOZIALAK.

Demagun bertatik atal hontan esatekoaren bilduma : hizkuntza ez da produzio-lanaren gainegitura.

Euskalzaletasuna zorakeria, auzokeria ta erromantizismo zela, sarritan entzun behar izan ditugun esaerak dira, eta ez txarrenak. Baina euskalzaletasuna nor-galbide edo aliena-arazle omen dela, azkenaldiko anatema berri bezala sortu da, inundiak ere. Norgaltze edo alienazio zergatik ote den galdetuz gero, berehalakoxe erantzunak eman ohi dira : klase-burrukarekin batere harremanik gabeko egitekoetan murgilduta bizi omen garelako euskalzaleok...

Hizkuntza gainegituraren bat izango balitz, ederrena ta estima garriena izanik ere azkenean gainegitura besterik ez (batzuek kontzesio bezala aitortuko luketenez), orduan ere nahiko zentzun gabekeria izango litzake esaera hori. Gainestruktura batez arduratzeak ez bait du nahitaez norgaltzerik sortzen eta ez erakusten. Halare ba dago esaera zoritxarreko hortan arreta zor zaion zer bait : alegia, euskaletasunak ez daukala hizkuntzaren konzeptu kortesano batekin jarduterik. Hizkuntza horrela estimatzen badugu, edertasun filologiazko edo kondairazko (iragan) bezala, ezin hortarakoxe eskubideak ukatuko zaizkigu halare, baina euskalzaletasuna programa politikazko baten baitaratzea kixotekeria itsusi baizik ez da izango. Ba dago horixe gertatzen ari zaigun itxura... Alegia, edozein euskalzalek lanegiten du erromantizismoz eta idealimoz, baina euskalzaleak ez dauka hizkuntzaren konzeptu erromantiku ta idealista batekin lanegiterik.

Baina ez : narzisismorik batere gabe esan dezakegu euskera Euskal Herria-ren determinatzaile sakonenetakoa dela.

Klasetasuna gizartearen *egoerak* zertzen duen bezalaxe (gizarte klase-gabekoren bat neke askorik gabe pentsa bait diteke), gizartea ta klase-taldeak konkretuago nor-zertzekoan giza-talde horien *izaeran* aztertu beharko da eta hango ezaugarri bereziak bilatu. (Izaera hori egitamuzko edo estrukturazkoa dena esan beharrik ez dago, ez bait dago herri-esentzia eternalik hemen). Hortakoz, *kondairaren* eragilea klase-burruka dela orokorki esatea xinplekeria hutsa da : kondairaren zein konzepturekin operatzen den adierazi artean behintzat. Ezen-eta, Marx-en arabera mintzatzeko, *gizartearen kondairaren* eragilea bait da klase-burruka, eta ez kondaira soilarena. Eta hori esanik, gizarte-konzeptu berezi bat ematen da alde z aurretik adierazitakotzat. Gizonak gizarte ez baino gizamortu omen ziren garai bat aipatzen dute Marx-ek eta Engels-ek, jabegoa ta lan banakuntza abiatu aurretik, eta orduan ere lanegiten zuen gizonak, bere premien neurrian bakarrik bazen ere, alegia, menderatzen zuen naturaleza ; beraz, kondaira egiten zuen, baina klase-burrukarik ez zuen ezagutzen.

Hastapenetako gizon hura bizirik dago oraindik ere, eta ez formalki bakarrik, nahiz eta gaur klase-burrukazko *egoeran* aurkitu. Sozialismo-rako asmoak eta ereduak, bestela, ez lukete oinharri konkreturik eukiko gaurko gizonen eta gizartearen baitan, eta sozialismoa utopia ezik kimera hutsa izango litzake orduan.

Egoeraren aldetik klasetan berezita dabilen gizona, halare, *izaera*-ren alde askotatik ez dago berezita, edo-ta beste era batzutara dago berezita. Adibidez, bai burgesa ta bai proletarioa dira abere arrazoimendun ta orobat daude sena berbere z dotaturik. Alderantziz, klase berdineko asko dago egitamuzko *izaeratan* berezirik... Zerk berezirik? Hizkuntzak, esaterako. Hasierako gizonaren dohaina da hizkuntza — alegia, zientziak zehatz mintzatzeko, gizartearen azterketarako erabiltzen den giza-eredu funtzionalaren dohaina. Gaurko gizartearen *egoeran* klasetasuna den bezalaxe da gizartearen *izaeran* hizkuntza ere diferentzial

bat. *Eta izante bat beti egoeraren batetan dagoelakoxe da, hain zuzen, posible hizkuntzaren eta klase-burrukaren arazoa dilemarik eta dualismo faltsurik gabe jartzea.*

Hau da Stalin-ek hasi zuen eta gerozko marxismoak, luzaro abandonatu izan arren, osatu-samartu duen tesia. Egia da marxismoari zer ibili asko falta zaiola oraindik hemen, baina guzti hori aintzakotzat ez hartzea, gaur, pre-marxismoan eta Marr-en desbideetan setatzea besterik ez da iadanik. Marx-ek klasetasunaren diferentziala erakutsi zuen batez ere, ta arrazoi guztiarekin. Gaur, oster, ta beste **horren**-beste arrazoirekin noski, hizkuntzaren diferentziala goratzen da.

Hizkuntza ze rEZ den oroitarazi nahi genuke aurrenik, hizkuntzarik gabe geldituz gero herri bat zer EZ den ikus dedin. Horixe bait da bereziki Stalin-i zor dioguna.

« Egia da hizkuntza basiaren gainegitura dela? — ez, hori ez da egia ». Hitzokin hasi zituen Stalin-ek Prawda-n argitaratutako hizkuntzari buruzko irakaspenak. Basi-molde bakoitzak (alegia, aurreragintzaren aldi bakoitzean gizarteak dauzkan aldian-aldiko forma ta ondasun ekonomiazkoak) bere gainegitura propioa dauka. Baina basia aldatuz gero haren gainegiturak berebat aldatzen direlarik, hizkuntzari ez zaio zipitzik aldaerazten : hizkuntza ez doa gainegiturekin, ez eta haiek sustengatzen dituzten ekonomiazko oinharri aldagarriekin ere, nahiz-eta gainegitura *guztiak beti* hizkuntzak mamitutakoak izan.

Etorri ere hizkuntza ez dator gainegiturekin. « Gizarte konketu baten kondairan hizkuntza ez dario basiren bati edo besteri, ez da basi zahar eta ez gazteren baten kimu bezala erne ; ezpada gizartearen kondairazko bilakaerarekin (devenir) eta (ekonomiazko) basi guztiekin batera sortu da, mendeak zehar, hizkuntza ». Hizkuntza sortzen denean hasten da gizartea esistitzen, eta aldrebes.

Hizkuntzaren izaera funtzionala bera ere ez da klasetan banatu ahal izatekoa : ez dagokio klaseren baten larridurari, premiei edo interesei, ezpada gizarte osoari *bereizkuntzarik gabe*. Hots, gizarte osoaren dohain unibertsa da. « Alde hontatik hizkuntza ta gainegiturak zeharo bereizten dira ; baina ez, esaterako, hizkuntza ta produzio-tresnak. Hizkuntza ta makineria, adibidez : lan-tresnak ere, hizkuntza bezalaxe, neutralak dira klasetasunari buruz eta berdin berdin dira emankor sistima sozialistan ala kapitalistan ».

Eta azkenik, ondorenik atera gabe uzten duen funtsezko diferentzia bat ohartarazten du Stalin-ek gainegituren eta hizkuntzaren artean, gure planteamolderako biziki garrantzizkoa dena : « Gainestrukturen eta produzioaren (alegia, gizonen lan produzitzailearen) artean ez dago harreman tartegabeko ta berehalakorik. Bitartezka bait dago gainegitura produzioari lotuta, hots, industriaren bitartez, oinharri edo basiaren bitartez... Hizkuntza ,ostera, tartekorik batere gabe ta zuzen-zuzen dago lotuta produzio-jardunarekin (...), edozein giza-ekintzarekin eta edozein lan-esparrurekin, alegia, produziotik basirainoko ta basitik gainegituretarainoko edozerekin ».

Honela Stalin-ek, eta harrezkero marxista guztiek. Baina Stalin hortan gelditzen da, ta hortxe agiri da haren flakiarik nabarmenena : gizarte langilearen *produktu* bezala *bakarrik* kontsidertzen duela hizkuntza, ez gizartearen *produzitu* bezala. Gizartea lanaren sorkari omen delako tesi marxista berez egiazkoari atxikiegirik, Stalin-i igarri gabe gelditu zitzaion urrats eskas batetara zeukan galdera : hau da, lana ta hizkuntza dialektikazko batasun bat-bera ez ote diren. Pentsakera kausalistak atxilotuta zegoen eta ezin igarri zuen dialektikazko hizkuntzaren eta lan-jardunaren bategintza. Abstrahikuntza soil bihurtzen zaio hizkuntza, horregatik, azkenerako. Horrek galerazten zion, Etienne Balibar-ek ederki antzeman dion bezala, hizkuntza benetan kondairazki estimatzea.

Klasetasunetik jareginda baikere, gizarte mitiku baten zerbitzutan gelditzen da hizkuntza hemen, gizarte konkretuan dauzkan betekizunak banan-banan azterkatu gabe.

Bil dezagun labur orain artekoaren funtsezkoena bi puntutan : hizkuntza ez da ganiegitura ; eta gizonaren obra nahiz ekintza guztietaraino hedatzen da hizkuntzaren presentzia.

Lanaren eta hizkuntzaren arteko batasunari begiratu jarraitu beharko genuke hemen logika onean. Baina gai hori hurrengo atalean azterkatu aurretik eragozpenen batzuei lehenbailehen erantzutea ta ohar pare bat egitea komeniko da.

a) Lan-jardun guztietan agertu arren izan liteke hizkuntza giza-jardunotan pasibu ta eraginik gabeko, beraz, *ekintza-zalearentzat* interesik batere gabekoa. Komunista euskaldun batek honelaxe esan digu : « Es evidente, por ejemplo, que un voraz capitalista del antiguo tipo de Chávarri o del *moderno* corte de Patricio Echeverría o Esteban Orbeago, que se expresara en euskera, y un obrero consciente euskaldun, a pesar de hablar la misma lengua tienen una visión del mundo *completamente* diferente (azpimarkatua gurea), no solamente en cuanto a las generalidades, sino en los casos concretos ». Honekin, Stalin-ek susmatzen edo behintzat azterkatzen ez zuen maila berri bat eskuratzen dugu hizkuntzaren hauzian.

Zer esan nahi du, ezer konkretu ta praktikurik, hizkuntzaren giza-jardun guztietan parte-hartze horrek ?

Aurrenik esan behar da, goiko esaera horrek eta horren antzeko egiten den beste baieztapen askok *ad absurdum* amiltzen duela klase-konzeptua. Absolutu ta erabatekoa bihurtu nahi bait da klase-sailen arteko antagonismoa. Gainera, eguneroko esperentziari kontraesaten dion ipuina da hori : kondaira monumentalak utzirik eguneroko bizitza koxkorra itzultzen bagara laister hautemango dugu japonar, txinar, bantu etab. mundu-ikuskera daudela. Eta guzti horri marxismoak eman ez dion interpretazio egoki bat zor zaio.

Nabarmena da goiko autore horren joera : ideiei ta hizkuntzari ahalik apartatuenik eutsi nahi. Baina ideiak eta hizkuntza banatu ta eten egiterik ez bait da (gure hizkuntza da gure pentsamentu guztia) elkargo kausal batetan lotzen dira biok. Horrela, irizkera edo mentalidade ezberdin guztiok ekonomiazko baldintzen ezberdintasunek sortutakoak izango lirake, hizkuntzak ezertarako parte eragikorrik hartu gabe. Propio halaxe gure Autoreak : « El acuerdo entre el pensamiento y el lenguaje... se obtiene mediante una lucha, mediante un conflicto dialéctico siempre renaciente. Un conflicto en el que el elemento motor, dinámico, creador, es el pensamiento, y el molde en que se plasma y se actualiza el pensamiento es la lengua »...

Horixe da ezer ez esana diximulatzeko dialektika aipatzea ! Ezen-eta hori horrela azalduzik ez bait da dialektikari kerakusten, munduko kausazkotasunik eta jarraikitasunik determinatuena baino : pentsamentua omen da kausa, eta horixe esaten atrebitu ez arren, hizkuntza inundi ere ondorio edo efeko-edo izango da noski. Tutik ez zaigu esaten hizkuntzak berak pentsamentuaren eraginari ta dinamikari nola eragiten dion, edo-ta nahiago bada, kontragiten dion, dialektika zuzenean izango litzakeanez. Ba dirudi hizkuntza pasibuki dagoela pentsamentuaren aurrez-aurre, harek eraginda bizi dela.

Hontaz, bada, laburki : 1) pentsakera kausalista hori dialektikarik gabekoa da eta aipamen erretoriko hutsa goi hortan dialektikarekin egiten dena ; 2) gure ustez hizkuntzak pentsamentuari bene-benetan daragio ta determinatzaile bezala eragin ere. (Eragin hau kausa bezala, kontrakausa bezala edo beste mila eratan adieraz ditekete). Baina eragin hori ez da baten bestearenganakoa bakarrik (hizkuntzak pentsamentuari ; pentsamentuak hizkuntzari), bion elkarrekiko eragin gurutzatu ta dialektikazkoa baizik. Saiatuko gara hau A. Schaff-en eskutik zehazkiago finkatzen.

b) Gure ustea egiazkoa bada, egiaren erdia bakarrik da hurrengo esaera : « Decir que si se pierde el euskera se pierde el espíritu nacional vasco aparentemente es verdad, aunque se subvierte la cuestión. Pues resulta que no debe plantearse así, sino a la inversa : es si se pierde el espíritu y la voluntad nacional vasca... como corremos el riesgo de perderlo ».

d) Hizkuntza neutrala da klaseen artean. Baina hizkuntza bera neutral izateak ez du esan nahi, irakurtzen diogu Stalin-i, klaseak hizkuntzari buruz neutral direnik. Esklabu-Haroko ta Erdi-Haroko inperioak azterkatu ondoren bukatzen du Stalin-ek : inperiook ez zeukaten hizkuntza herritar baturik, basi plurala bait zeukaten, eta herritasunean ez baino armen arrazoiaren oinharritzen bait ziren. Horrel aezinbestean sortu ziran hizkuntzen arteko zinezko klase-burrukak : boteretsuenak xahutu egin nahi zuen herri ahulagoaren hizkuntza... « Marxismoak irakasten du nazioaren ezaugarri tinkoenetakoa dela hizkuntza-batasuna ; baina ba daki nazioaren baitan klase-etsaigoak ba daudena ».

Kondairan maiz gertatu da aristokrazia, administrazioa etc. herriarena ez zen hizkuntza baliatu izana. Frantsesa luzaro izan zen, latinaren ondoren, Europa-ko intelektualen eta Gorteetako hizkuntza. Behinolako errusiar aiton-seme askok ez zekien errusierarik, Alemania-ko Kaiser batek oso gaizki alemanera, Polonia-ko aiton-semeek berdin, etab. guzti horiek frantses egiten zutelarik. Hizkuntzak klasetasunari menperatuta daudela zerizkioten Marr-zaleek beren teoriaren aldeko arrazoi bat atera ahal uste zuten hortik. Baina Stalin-ek dionez, horrekin gizartearen jatorrizko batasuna ukatzen eta berdintasun-itxura guztien azpiko klase-banakuntza erakusten dela derizkiotenak marxista baino anarkistago omen dira. Klase-burrukarik amorratuenak ere ezin bait dezake gizarteko batasun hori, alegia, nazio-batasuna porrokatu. Klase-burruka ez da inoiz egiten, Stalin-ekin jarraitzeko, klaseen arteko zerikusi ta harreman guztiak suntsituz.

Hemen Stalin-ek teoriiazki dion hau praktikan erakutsi zuen Lenin-ek. Klaseburruka eratuaren lehenengo buruzagi honi ez zitzaion izkutatzen *gizartea azken funtsean banatuta ez baino batuta dagoela*. Alegia, batasun-taldetan, sailetan, — hots, herritan, naziotan batuta. — Lenin-en arabera nazio-arazoak klase-goraberen aurre-baldintza ta klase-burrukaren aurreko burruka nazioaren aldekoa nola diren ikusi dugu lehenago. Baina printzipio orokor horren baitan propio hizkuntzari buruz ere ez zuela bestela pentsatzen argi dago. Hala erantzun zion Lenin-ek nazio-hizkuntzarik ez zuela nahi aurpegiratzen zion sozialista bati : « Gizonek daukaten elkarrekin aditzeko biderik bikainena hizkuntza da ; hizkuntzaren batasuna ta hizkuntza-batasun honen oztoporik gabeko hedakuntza da... populua klase-talde libre ta bizitan elkartu ahal izateko *aurrez-eman* edo presupuesto premiazkoenetakoa ».

e) Milaka urtez geroz beti bizi da Euskal Herria herbestetiko eraginaren, laguntzaren, etsaitasunaren mendean. Agiri dago denporaldi horietan gure egoera asko aldatu dena, eta gaur-egun bertone ere aldatuz doana. Batez ere, galduz doakigu euskera. Baina egiazko aldakuntza ote da hau ? Alegia, deseuskalduz doan Euskal Herria edo « Euskadi », « una nacionalidad en transformación » ote da ? Errealismoaren izenean esaten bait da hori, Euskal Herria ez dela behinola izan zena-ta aldakuntza hori errespetatu egin behar omen dela eskatuz.

« Aldakuntzaok » indar antagoniko biren dialektikazko sintesi bezala sortu ez direnaitsuak ikusten du. Hor ez da ahulena zapaldu besterik egin. Stalin-ek igarri bezalaxe : « Hizkuntza-gurutzatzeak burruka-bidez gertatzen diren artean, alegia, hizkuntza indartsuenak ahulena menperatzeko burruka dagienean ; nazioen eta hizkuntzen arteko elkar-lan baketsu baten egiazko girorik ez dagoen artean ; hizkuntzen artean elkar-lana ta elkar aberastea ez baino batzuen hondamendia ta besteen garaitzapena lege diren artean », hots, sozialismoa finkatu aurretik, dio Stalin-ek, klase-burrukan daude hizkuntzak eta nazioak. « Baldintza horiekin ez dago hizkuntza garaile ta hizkuntza garaituak besterik ».

Kulturak, darrai Stalin-ek, gaiaren aldetik sozialista edo-ta burges dira. Formaren aldetik, berriz, nazionalak. « Nazio-hizkuntza da nazio-kulturaren forma ». Errusia-ko kultura nazionala errusieraz idatzitakoa da, Errusia Zurikoa ta Ukraina-koa orobat hango hizkuntzetan idatzitakoak diren bezalaxe... Hortakoz, esan beharko dugu guk, Euskal Herri-an dabilen kultura burgesa nahiz sozialista euskalduna da edo arrotza da. Eta erderazko guztia da Euskal Herri-an produzitzen den euskal kulturarik ez den erdal kultura hutsa.

Hizkuntzaren hedadura ta esanahi sozialak ongi hautemateko beste puntu bat aztertuz jarraitu beharko genuke : nola hizkuntzak, gizartearen orpo honek, gainegiturazko mila agerkizun sozial (ideologia, etc.) inguratzen eta eratzen duen. Baina bego hori dagoenean, eta itzul gaitzen lanaren eta hizkuntzaren arteko batasunari begiratzeraz.

II. - LANA, TEKNIKA TA HIZKUNTZA.

Hizkuntzaren prolema kultur-gorabera dalakoan gaude guztiok. Euskera galduko balitz, esan ohi da, kultura zahar bat galduko litzake... bezkatzen dira batzuk hori entzun orduko, beste asko lasai patxadan gelditzen delarik : kondairaren ibilian ezinbestezkoa bait da kultura batzuen hondamendia ta berrien erretzea... Baina zer da Kultura, batez ere hitz horri zahar-edo halako adjetiburen bat erants dakiokenean Ezaguna da marxismo klasikuaren teoriak honi erantzundakoa : ekonomiazko egiturape edo basiak sortzen, moldatzen eta eusten dituen gainegiturak dira kulturak. Klase-burrukaren lehenbiziko eginkizuna, horregatik, lehenbailehen langailuen jabegoa langileei itzultzean dago Produzio-abetesak eta ondasunak gizartezkatu edo sozializatuz gero gizarteko hartuemanak ere berdintasunaren arabera moldatuko lirakeala berez agiri-edo da. Eta harreman berriotatik sortuko litzake kultura sozialista berria. Beraz, lan-tresneria gizartezkatu ondoan antolatzeak dira, klase-burrukaren ekinaldietan, kultur-arazoak... orduan « gizon berri » mitikuren bat ere sortuko omen bait da.

Planteamolde hau izan zitekean ausaz bidezkoa Errusia-n, komunki behinepein. Lanarekin bategiten duen hizkuntza-erroa seguru bait zegoen han. Alegia, ez zegoen hizkuntza-prolemarik sensu stricto batere, alde batekoena ta bestekoena hizkuntza bat-bera izanik. Beraz, hizkuntzaren aldetik ez zegoen gizarte hartan (Suomi, etc. salbu) antagonismorik batere ta ezin dialektikarik egon ; hortakoz, ezin eragingo zion erreboluzioari. Hauzian zegoen guztia, puntu hontan, hizkuntzaren gainegitura-mailakoa zen, hots, zenbait kultur-era, eta konkretuago, kultura burgesa.

Baina marxismoak gainegiturentzat daukan eskema hori ez du marxismoak berak sekula matematikazko arau gisan erabili, ezta Errusia-n ere. Ez bait dago kultura « burgesa » hain errez baliogabetzatzerik. Eugene Sué zen garai bateko idazle proletario laureatua, eta ez Balzac burgesa. Baina Marx-ek berak ezagutzen zuen solfa handirik gabe, Sué

idazle txar ta desgaraiko bat zela, eta Balzac idazle on ta bere denporaren lekuko zintzoa. Beraz, artistaren obran sekundarioa dela haren ideologia. « Kultur-erreboluzio » nihilista baten gisako amorrualdian URSS-en museoetako Rembrandt eta Velazquez denak erre nahi zituztenean, orobat, Lenin bera altxatu zen « inperialisten morroion » alde : « Ez, obraok guztiontzako obrak dira. Gizarteko klase bati ukatu egin zaizkion obrak dira, ta klase horrixe emango dizkiogu guk ». Beraz, proletarioen eskuetan jartzearekin desburbesatzen da kultura burgesa. Tolstoi hil zenean, orobat, Lenin-i tokatu zitzaion haren gorasarez mintzatzea : « Gurearen ideologia etsaiko idazle ikaragarri bat izan da Tolstoi. Katolikua, hain zuzen gure ideien kontraste-koan hezitakoa, baina halare *mujik* errusiarra sakon-sakoneraino ezagutu zuen gizona. Halaxe nahi bada, bere ideologiazko mugez bestalderaino ezagutu zuela gizona, esango dut. Eta bere ideologiadunek harengatik egin ez dutena egingo diogu guk Tolstoi-ri, hau da, miloika ta miloika irakurle eman ».

Ez arte ta ez marte ziren « errealismo sozialistaren » izeneko per-retxiku haiek Lenin-en ondokoak dira, eta danok dakigu zein interesek sortu zituen.

Ez dago, ba, kultura « burgesaren » gainetik hain arinki ibiltzerik. Aspaldion jarri zuten marxistek berak klase-konzeptuaren artea interpretatzeko gaitasuna ta funtzionaltasuna eztabaidan. Eta iadanik ez luke inork esango, buruz hitzegiten ez dabilen inork ere ez, kultura berez eta beti, gainegitura izaki, klase-banatuta dagoenik. Ezen-eta kulturazko baliogoez alde askotatik lortzen bait dituzte beren baliogodohainak, eta ez erabili darabilten mundu-ikuseragatik bakarrik : hizkuntza bateko, literatur-jenero bateko, eskola edo estilo bateko lehen-idazle izateagatik, etc. Kulturak gaiez burges edo sozialista, formaz nazional omen direlako printzipioak berak ere baliagarritasun gutxi agiri du obrak banaka aztertze-koan, printzipio analitiku bezala behintzat.

Ez dago kulturak, eta berdin kultur-molde bereziak, klase gailu soil bihurtzerik.

Halare horrelaxe diarduten euskaldunen batzuek apropos egiten dute hori, euskerari lagundu nahirik. Euskeraren etorkizuna politikak erabakiko duela ikusirik, eta heurak sozialista izan (beharbada sozialismoa euskeraren alde aprobetxatzeagatik bakarrik !), klase-burruka-rekin *berdindu* nahi dute euskal kulturaren burruka. Horiek Euskal Herria-ren amorez dira sozialista. Askabide ilun eta desesperatu horrek ezin nahasmendua ta elkar aditu-ezina besterik sortu izan du.

Halaxe gaitziritzi du beste zenbait euskaldunek alienazio-bidetzat euskeraren aldeko lan guztia, kultura « burges » baten aldekoa omen delako. Ikastolak, alfabetatze kanpainak, euskal aldizkariak etc., dena irudituta zaie horiei alferrikako ezik burges eta kaltegarri, ta sozialismoaren izenean berriz ere.

Baina euskeraren arazoa horrela jartzeak, kultur-arazo bezala, ez du batere euskeraren arazorik jartzen. Ez bait da funtsean kultur-arazorik hizkuntzarena gure kasuan, kulturaren gainegituratasunari, beraz burges edo sozialista izateari, eutsi nahi bazaio behintzat. Argi asko erakutsi zuen Stalin-ek kultur-arazoak eta hizkuntza-arazoak ez berdintzen.

Ezen-eta gizartearen oinharrikoa bait da hizkuntza, eta gizarte-oinharriaren arazoak hizkuntzarenak. Hizkuntzak lanarekin, produzio-arekin bategiten du. Eta hain tinko bategin ere, ze biok « d'aspects différents du même processus d'humanisation de la vie sociale » direla esango bait du A. Schaff marxistak.

Ikus dezagun hori.

Marx eta Engels lanaz mintzatu direnean, lanarekin ez dute esku-lana bakarrik ulertu. Adimenarena ere bai. Eta gaurko filosofilari marxistek hizkuntza-jakintzaren irabaziak berenganatu dituztenean aldrebeskeria bihurtirik gabe egin zezaketen hori : gizonaren lehenengo lana hizkuntzarekin hasten da, aitortu dute. Izan ere, ez dago esku-lana edo praktika ta adimen-lana banatzerik.

Errealidadea ulertzeko ta aldatzeko dago gizona izadian. Errealidade esanda materiazko errealdadea adierazten dugu jeneralean, adimenetik at dagoen zer-gauza. Ba dirudi ba dulismo bat dagoela pentsamentuaren eta pentsamentuarekin atxikitzeko errealdadearen artean. Marx-ek eta Engels-ek materialismoarekin gaintitu zuten dualismo hau, Hegel-ek idealismoarekin egin zuen bezala. Baina bai irakaslea ta bai ikasleak izan ditugu dialektika-zaleak.

Materiazko errealdadea, aldatu ahal izateko, aurretiaz nola ikusten edo ezagutzen dugun da hemen aldera. Eta jakina da ikusteak berak aldatzen duela, lehen-lehenik, errealdadea, ezen-eta gizonak, atzematean, berez kantidadezkoa dena kalidadezko edo zertasunezko bezala atzematen bait du. Urdinaren eta gorriaren arteko aldea kalidadezkoa da gure atzematearen baitan. Baina kolore bi horien fisikazko ezberdintasuna zenbatasunezkoa bakarrik da, beharrik.

Fotos irradiapenen usutasun edo ugaritasuna, hoek optikazko zainari eragiteko gisa, eragin hau muinetaraino irixtea etc. kantidadezko edo indarrezko gorabehera hutsak dira guztiak. Zenbatasunezko ezberdintasunok, halare, beren azkeneko emaitzan zertasunez bereizten diren atzemate bitarikoak sortzen dizkigute. Pentsamenaren miraria, Julian Huxley biologistarekin esateko, kantidadea kalidade bihurtzea da.

Gauzen usadioaren aurretik gauzen izendapena dago. Leszek Kola-owski-*ren Traktat über die Sterblichkeit der Vernunft* liburutik hartzen dugu iharduketa horren fenomenologiak azterketa.

Osotasun itxia da errealdadea, dio Kolakowski-k. Errealidade generiko horren barnean gauzak, zatiak ezagutu ta zeindu ahal izateko, osotasunetik ebakitzen den gauza horren konkrezioak, kalitateak, determinazioak idoro behar dira. Hau egin artean osotasunaren ilunean

izkutaturik geldituko zaigu zati konkretua, hots, gauza-banakoa. Alegia, osotasunetik berezi ezinik, osotasun soil da, eta ez « gauza ». Gai bat berezi, indibidual ta bere kabuzko bezala kontsideratu, berriz, gai honen kalitateok ezagutuz gero da posible; eta hau erlazio batekin gertatzen da, kalitate desberdinen arteko konparazio batekin. Ez da inola posible kalitate bat berezitako bezala ulertzea, beraz bere buruzko zertasun bezala, aurretik ideia-edo jeneralagorik ez badago. Ez da posible konkretua ezagutzea, abstraktua gabe, ez erlazioa ta konparazioa gabe, ez izen bat eman gabe (izenak ebakitzen bait du) edo lehenagoko izenen bitartezko deskribiziorik gabe. Horrela doa ezagumena, eskultorea bezala, errealidadea txikituz eta txikiagotuz.

Gauza bat izen propioz izendatzen dugunean, gauza hori bere kabuzko bihurtzen da, esistentzia propio bat sortzen diogu. Osotasunetik liberatu dugu. Hola sortutako esistentzia berezi edo « gauzen » artean, gizonaren zentzun arruntari unidade bezala agiri zaion zenbaitek ez dauka, abstrakt begiratzuz gero, zerpatik batasun osatu izanik. Baina izenak osotasun generikoaren barrutia unidadetan ebakitzen du, kilometro-harriek bidea bezala.

Unidadeok, aldiz, ez dira beti berdinak eta teoriaren aldetik ez daukate beste edozein estrukturaren arabera sortu ahal izango genituzkean unidadeei faltako litzaieken justifikazio finkaturik. Berez gauza guztiak beren artean baturik esistitu arren guk banaturik eta banakotu edo indibiduaturik hautematen ditugun bezalaxe litzake guztiz posible, berez eta abstrakt, gaurkoak ez bezalako banakotza edo indibiduazioak eta gauzak pentsatzea. Hauxe da surrealismoak munduko naturaltasun guztiarekin egindakoa, ta ohiturari azpiraturik bizi den eguneroko gizonak naturaltasunik gabeko aurkitzen duena. Surrealistek ez dituzte ohiturazko unidadeak errespetatu, berriak sortu dituzte, baina surrealisten « zatiak » eta nunahi ezarritako begi edo beharriak ez dira gureak baino zatiago; ez dira « zati » sakabanatu, izen propiorik ez daukatelako baino. Eta zati horien irrealitasuna ez da, teorian aztertuz gero, guk zentzun komunarekin eta ohiturarekin nekerik gabe onhartzten ditugunak baino irrealago.

Zeran dago diferentzia, jarraitzen du Kolakowski-k : zatiarentzat izen propio egoki, berezi ta indibiduaturik ez eukitzean, eta izenik ez daukagulako esistentzia separatuok berezko bezala atzeman ezinean. Horregatik iruditzen zaizkigu zatiketa surrealistak absurdu, izendatu ta hizkuntzaren ordenamenduan katalogatu ezin ditugulako. Eta ez gara akordatzten zatiketa berdin-berdinak egin ditugula hizkuntzarekin eta, teorian behinepein, berriak egin ditzakegula. Ezen-eta mundua mordo ilunik ez bada, alegia, kaos hutsik ez bada, ezagumenak zatitu egin duelako bait da, hots, hizkuntzak esistentzia bakanduak sortu ta ordenatu dituelako. Munduaren zatiketa ez da munduarena berarena, hizkuntzarena baino. Hizkuntzak ezartzen dio izanteari izaera ta pentsatzeari pentsakera.

Beraz, bukatzen du Varsovia-ko Irakasle Kolakowski-k, mundua guri ta gure premiei egokitzeke lanabesa hizkuntza da.

Horregatixe esango du Havemann-ek ikusi ere ikusten ikasi ta gero egiten dela. Ikusten ikasi, berriz, hitzegiten ikasi ala.

Beraz, plangintza bat da hizkuntza. Baina bigarrenik, plangintza hau ekintzarekin batera doala ohartarazi behar da, idealismo guztiak utzirik.

Honela azaltzen du hau Engels-ek bere idazlan ezagunean *Anteil der Arbeit an der Menschwerdung des Affen* : lanean abiatuz gero, aurre-ratu ta hobetu beharrak (plangintzak, esango genuke gaur) elkarrenganatu egin zituen gizonak, elkar-lanean lotu. Lan-banakuntza sortu zen, eta bide batez, lagunari zer ta nola egin adierazi beharra. Lana organizatzeko premiak hitzein beharra ernarazi zuen. Beraz, aurren-aurrenik lana, honen ondoren eta honekin batera ta bateginda hizkuntza : indar biok egin zuten « tximua » (Engels-ekin esateko) gizon.

Baina (esan egin behar ote da?) guzti honek ez du ezer balio erreberitze edo reconstruzio kausal bezala, eta Engels-ek berak ere ez zuen holakorik egin nahi. Ezberdintasun sozialen iturburu-bila zebilen Rousseau-ren aitortzak berdin balio du hemen : « Ez dago gai honi buruzko azterketak kondairazko egiazat (halaxe izandakotzat) hartzerik, ezpada gauzen (edo gertakarien) naturalezaren argitasuna lortzeko gogoeta hipotetiku ta baldintzazko bezala hartu behar dira, ez ostera haien benetako jatorria (kausazkoa) erakusteko bezala... » Lanari buruz ari zen Engels idazten, eta dialektikazko hizkuntza batasun honen baitan lanaren aldea argitu nahirik.

Engels-en garaietan zirudiena baino askoz zailagoa bihurtu zaigu gaur gai horietaz zientziazki jardutea. Noiz hizkuntza hasten den eta noiz lana, jakintzak ondo bereizten ez dituen gauzak dira ; eta gutxiago berezkuntza horiek zerk eragiten dituen. Abstrahikuntza hitz-gabeak abereek ere sor ditzaketela O. Koehler, Braun etc. jakintsuen azterketek azaldu zuten. Gonparazio-konzeptuak ere erakusten zituzten Harlow-en Rhesus tximuak eta Rensch-en zibeta-katuak. W. Köhlers-en txinpanzeak lanabesez baliatzen zekien, kaiola ondoan baina eskumenetik kanpora zeuden janariak eskuratzeko. Hamalau mailatarainoko plangintza burutzen zuen Döhl-en txinpanzeak, etabar. Gaurko gizonei ta abereei begira erreza badirudi ere, eboluzioaren iharduketan oso zaila da gizona zein (abere-)unetan hasten den antzematea, aitortzen du Rensch zoolo-gilariak.

Eta Rensch-ek bezalaxe aitortzen du A. Schaff-ek hizkuntzari buruz : ez dakigu orroa ta hotsetatik hizkuntzarako unea nun dagoen. Alegia, zientziazki ez dakigu hizkuntza zein eboluzio-unetan sortu zen, hurbilinguruka ezik, lana zein unetan hasi zen ez dakigun bezalaxe. *Pithecantropus* deritzanak hitzegiten ba ote zekien ? Haeckel-ek, jakina denez, *homo alalus*, hizkuntza-gabea, zeritzaion. Benetako hizkuntza, hots apurtuetatik esaldi edo frasera irixten zena apika Aurignacien

aldera jarri behar ote den?... Eta zer ote zen « hizkuntzaren » aurreko pre edo paleo-hizkuntza? Etabar, etabar, asko da guzti hontaz galdeztzeko dagoena, ta gutxi erantzuteko. Zer dakigu, lana ala hizkuntza « sortu » ote zen lehenago denporaz !

Horregatixe ulertu behar da Engels-ena interpretazio dialektikazko, ta ez zientzia positibuzko baieztapen bezala. Beraz, hizkuntza *lanaren produkto* dela ez dago gaizki esanda, ondo esanda baldin badago. Hizkuntza, izan ere, lanaren produkto bezalaxe da langailu edo lanerako tresna ta abesa, eta gizonak sekula izandako lehen-lehenengoa gainera. Hizkuntza lanaren produkto dela esan leikean zentzun berean esaten zuen Marx-ek gizabanakoa ere gizartearen produkto dela, edo esan ahal izango litzake, lanaren produkto dela pertsona. Hemen kausalista pentsatu nahi duena abia bedi oiloaren eta arrautzaren kontuarekin, ea zer zen lehenago.

Bil dezagun labur : nahiko esanik dago esandakoarekin nola hizkuntza errealidadeari buruz-buru itsu ta entzungor ez dagoen. Pentsamentua ez da buruan berekisa, errealidadeak eragiteke, pizten. Eta pentsamentua esanaz hizkuntza esan dezakegu, ez bait dago hizkuntza gabeko pentsamenturik. Esperentzia edo gauzen atzematea da pentsatzearen eta berebat mintzairaren oinharri(basic datum) eta iturburu. Hala ta guztiz ere ez diote herri, alegia hizkuntza guztiek **errealidade** berdinari antolaketa edo organizazio berdina eman. Eta horrela da atzematearen moldea hizkuntza. Hola, esaterako, bidezko derizkiogu eskimoek edur-izen lerrokada luze ta zorrotz berezia eukitzeari. Eta ez da harrigarri beste zenbait herrik edurraren izena ezagutu ere ez egitea. Hori holaxe izanik, halare, errazegi iragan dira baten-batzuk gertaera ukaezin bai, baina gertaera besterik ez den hau esplikazio bihurtzera, egiteko azterketaren terminoak nahastuaz.

Jakina, *materiazko errealidadea atzematekoan baino nabarmenagoak* dira antolaketa-ezberdintasunok estetikako, etikako etc. esparruetan, berehalako errealidadetik urrundurik abstrahikuntza xeheago ta zailagoa arakatzen denean. Esaterako birtuteen katalogo tablak aldera ditezke hizkuntza ezberdinetan, hedadura guztiz ezberdinetakoak direla ikusteko.

Hizkuntza lan-tresna dela esateak ere ba dauzka bere arriskuak, eta ez zaizkigu izkutatzen. « Parler d'instrument, c'est mettre en opposition l'homme et la nature », idazten du Benveniste-k *Problèmes de linguistique générale*, 1966, hor. 259 liburuan. Langailua ez bait zaio gizonari berezko ta natural; hizkuntza aitzitik ez da inoiz *asmaturiko* tresnarik. « Le langage est dans la nature de l'homme, qui ne l'a pas fabriqué ». (Baina azkeneko puntu hontan ere iritzi ezberdinak dabilta jakintsuen artean : Whitney-ren ustean naturalezazko ez baino kasualidade edo mentura hutsekoa da gizona hizkuntzaz eta ez keinuz-edo baliatzea...).

Marcuse aipatzearentzat deskomekaziorik ez balego harekintxe esango genuke, labor ta garbi : *apriori* enpiriku bat ezartzen digu hizkuntzak. Hizkuntza kategoria sozial bat dela esan ohi zuen Tarde-k.

Lanaren eta hizkuntzaren arteko batasun hau nolakoa den argitzeko asko falta da oraindik. Baina okerren batzuk zuzentzeko lain argitasun eginik dago funtsean jakintzetan. Adibidez, hizkuntzak(edo hitzak) errealdadearen sorkari mekaniku direlako ustekeria.

Hizkuntzak « hitz-zaku » (Txillardegi-rekin adierazteko) edo « collection of words » (Huxley) diralako aburu honek errealismo erropak jantzi nahi izaten ditu, baina mekanizismotan gelditzen da. Bi eratara agiri zaigu : 1) gauzak berari dagokion hitza sortzen dela esanaz, eta ; 2) hitzak kondaira-uneen sorkari automatiku-edo direla esanaz. Handimandi azalduz gero, errealdadeak (materiazkoak edo kondairazkoak) xuxen-xuxen eta besterik gabe sortutakoak direla hizkuntzak uste izaten da. Eta hizkuntza ez dela sorkari horixe besterik. Antzinatik dator uste hau, horratio ! Eskolastikuek labor formulatu zuten : *nomina sunt consequentia rerum* ! Eta Dante-k, *La Vita Nuova* 13, *Amor* hitza aparte gozo-gozoa dela dio, hain zuzen maitasuna bera (errealdadea) hain gozo omen delako. « Hain ederki egokitzen bait zaio izen bakoitza izan bakoitzari, idatzita dagoen bezala... » « Jakintzaren alorretan ere ausartu izan zaigu ikusmolde hau. Kristala nola sortu ote zen galdeturik, serio-serio erantzuten zen hitzaren etimologia erraldadearen azalpen-kakoa zelakoan : izotzetik ! Horrelakoxe objetibismo inuzo batek sortzen du oraindik ez gutxitan aurkitzen den logika : zergatik deritza ogiari ogia ? Ogia delako...

Materiaren eta sujetu ezagutzailearen arteko objetibismoa, arrazionalismoa kondaira-zaletasunak porrokatu zuen. Erromantikuen saio intuiziozkoen ondoren, XIV mendeak lortu zuen, lehenengo bider, dirudienez, kondairaren konzeptu koordinatu bat. Gauzak eta gertakariak banaka eta monada gisan ez baino kondairaren dabil-uretan eta jarioan azterkatzen ikasi zen. Alegia, kondaira bera ere eboluzio dela igarri zuen gizaldi honek. Eta kondairazko iturburuak eta kausak, kondairazko harremanak, bilatzen ziren, gauzak zer diren ulertzeko. Laister gertatu zen harremanok argituz gero dana argituta zegoela pentsatzea. Alegia historizismoa. Eta borobilkki esaten zen : « Gauza guztiak dira kondaira edo ez dira ezer ». Kondairazko objetibismo honen ondorena, hizkuntzari buruzko arazoetan, alde-bakarkeriazko diakronia-zaletasun gogor batetan mamitzen zen : hura hizkuntzen iturburuak azterkatu beharra - Hori jakinez gero jakiteko guztiak jakinda zeudelakoan... Joera hau bete-betean zegokion marxismoari, gizartearen kondairazkotasuna irakasten bait du honek, eta gogotik atxiki zitzaizkion marxistak azterbide honi. « *Qué es la lengua, idatzi du Euskal Herri-ko komunista batek, sino otra cosa (en principio) que un instrumento de comunicación creado por el pensamiento social anterior, transmitido filogenética-*

mente... ». Horrela, euskeraz *arreba-ahizpa* ta *anaia-neba* bereiztea « residuo arcaizante de una visión analítica hoy absolutamente innecesaria » iruditu zaio autore komunistari. « Es la que se puede llamar supervivencia muerta, fosilizada en el idioma por ley de inercia ». Eta hizkuntzen arteko ezberdintasunak oro historizismoaren azterbidez baizik ez onartzeko bere printzipioa finkatzen du : « si hay diferencias de corte (alegia, hizkuntzen artean), sus causas no corresponden a las estructuras lingüísticas, sino a causas filogenéticas, históricas, culturales, de desarrollo social y de medio geográfico ».

Baina hori guztia, azterketarako gaiak atzekoz-aurrera edo-ta batekoz-beste jartzea iruditzen zaigu guri. Autore horrek Lévi-Straussen berezkuntza ahazten du (A. Schaff-ek egiten ez duena !) : gauza bat bait da azterkizunaren jatorriaren aldea (ordre de l'événement), eta beste bat azterkizunari dagokion estruktura edo egitamuarena (ordre de la structure). Jatorriaren aldetik horrelaxe banatzera eragin ziguten arrazoiak agian galdu egin ziren (ordre de l'événement), baina egitamuaren aldetik ez da ezer pasatu, eta gaurko euskaldunak ez dio sekula esango arrebari ahizpa. Eta arrazoa da, hitz bakoitzean abstrahikuntza-molde konkretu bat dagoela, muga konkretuekin, eta hoek ez direla euskeraz erderaz bezalakoak. Malasioak hitz bat bakarra dauka euskerazko lauren lekuan : sudarä. Baina ungaroak lau anai-arreba molde bereizten du berriro, baina ez euskaldunak bezala : anaia zaharrena ta gazteena (batya-öccs) ta arreba zaaharrena ta gazteena(néne-hug). Abstrahikuntzak orokorrage edo konkretuago izan ditezke, eta dira, kondaira guztiak gorabehera. *Zergatik* abstrahikuntza bat egin zen argitzeak ez du fenomenologiazki *nola* egin zenik arras azaltzen, nola eginak beti zergatikoren bat eukita ere. Hizkuntzaren kondairazko edo praktikazko arazoak eta haren sistimazko arazoak ez dira berdindu behar, *prozesoen* aldea besterik ez balego bezala. Hizkuntzan, Hjelmslev-ekin esateko, ez dago prozesoa bakarrik, ezpada baita « une constance, qui n'est pas ancrée dans quelque « réalité » extérieure du langage — une constance qui fait d'une langue une langue, quelle que soit cette langue, et qui fait qu'une langue particulière est identique à elle-même dans toutes ses manifestations variées ».

Honezkero ez dago konformatzerik gauzak kondairazko kausa-kate batetan erronkan apailatzearekin, ez kondairazko jardupide-lerroak muntatzearekin, eta ez William Jones eta Friedrich Schlegel ezkeroko XIX mendearen gisan kondairazki jarraitzearekin. Hontan behintzat arrazoa du Lucien Goldmann-ek, gauzaok iadanik « kausa baten efekto edo sorkari » bezala bakarrik hautematea gutxiegi dela esanda.

Hauxe da, funtsean, bi mekanizismo-gisa horien argudio-bidea : errealdadeak, segun-eta nolakoa izan bera, halakoxe hitza sortu du. Hortakoz, hizkuntzen arteko ezberdintasunak ez lirake errealdade (materiazko nahiz kondairazko) ezberdinarrenak besterik ezer.

Ba dago oraindik hamaika marxista munduan ikuspegi honekin. Itxuraz, Engels-i leial jarraitzeagatik. Izatez, Schaff-ek egia baldin badio, autodefentsa desesperatu batetan enpeinatuta. Engels-ek dion hizkuntza lanetik sortu zelako hari arrastoa jarraitu beharrean bere barne dialektikazko guztia hustu bait diote. Lane-tik datorrela hizkuntza ta kitto. Hizkuntza lanaren aldean zerbait baxterreko, marjinal dela pentsatu dute. Ez dira nekatu lanaren eta hizkuntzaren arteko jatorrizko zerikusiak nolakoak ziren edo-ta haiek kondairan zehar elkarrekin nola konpondu diren argitzen. Hala eman diote, bukatzen du Schaff-ek, hizkuntzaren fenomenuari adierazpen materialistaren ordezt mekanizista soila.

Historizistaok ondo ikusi dute hizkuntzaren eta lanaren arteko batasunaren alderdi bata : alegia, soziologiakzko baldintzapenen hizkuntzaren egitamuak berak baldintzaztea. Egia da, kondairazko zerbaitegatik sortu izan dira horrelakoxe hizkuntzen egitamuak eta abstrahikuntzak. Baina hizkuntzaren eta lanaren arteko batasunak, batasun dialektikazkoa izaki, bat ezik bi alde dauka. Eta bigarrena hizkuntzaren egitamu propioena da, hots, hizkuntzaren eragikortasunarena.

Aipa dezagun laburki alde bion zentzuna.

1) Eboluzio-legeez zerbait esateko, edozeinentzat da gaur gauza jakina eboluzioaren handikuntzan materiak (ekaiak) eraketa edo organizazio geroz eta hobeagoaren bilabidea egin duela. Bere burua errealdadeari egokitzekeo premiak eragiten zion eboluzio-ekai biziari. Eta eboluzio hauxe jarraitu du adimen-jardun edo lanak ere. Abere gorenekoen adimen-organizazioa osoagoa da beherekoena baino, eta zenbait eta gorago joan abereen mailetan, buru-lanaren zereginak ere fisikazko indarrenaren aldean irabazi egiten duela ikusiko dugu, superbizi edo iraun ahal izateko burrukan (Darwin : struggle for life). Faktore berri eta maila berri honek (alegia, adimen-lanak) aparteko zeregin eragikorra jokatu du bizitze-burrukan, eta arrunki eboluzioan. Edozein animalik euki du beti, inguruko errealdadeetara moldatzeko, ingurumariaren nolabaiteko ezagupidea. Ezagupide taxutu ta organizatua, noski. Eboluzioaren burrukan adimen-jardun organizatuenekeok eraman dute beti irabaztekoa, nahiz-eta usu ahulak izan abereok indarrez besteen aldean. Guzti honetan esperentzia zen organizazioaren oin. Esperentzia organizatzenago zen heinean zijoan adimenaren jarduna (mental activity) ere indartzenago ta irabaztenago. Eboluzioaren entsegu txit ezberdinen artean gizonak iritxi du adimen-organizazio beteena, osoena. Zatikazko esperentziak sistima baten barruan bateratzen jakin du. Horregatik da gizon. Edozein abere bezalaxe zeukan hastapenetako gizonak ere (edo-ta nolanahiko paleoanthropo guztiek !) errealdadearen esperentziakzko ezagumen taxutua. Hots, nolabaiteko logika. Baina ikargarrizko beste abere inork ezindako ta zertsuki zertasun berriko hedadura lortuko du gizonak esperentziaren eraketa hontan : eta hizkuntzari eskerrak hori. Hizkuntzari eskerrak bihurtu da « tximua » gizon eta tximuaren lana gizonarena, esan bezala.

Kolakowski-ren hitzak oroitaraz genitzake berriro. « Esperentzia » bat egiten da ; alegia, hautemate hutseko edo kantidadezko esperentzia hau lehenagokoekin gonparatu ta sistima batetan antolatu egin denean bihurtzen da benetako esperentzia (zertasunezkoa).

Esperentziaren sistima-antolaketa hau hizkuntzarekin egin da. Horregatik dio Huxley biologistak : hasieran Hitza zen ! Kulturaren lehenengo harria ta gizonari organizazio ugari ta praktikuak zabalduko zizkiona ere hizkuntza izan da. « Language is properly speaking a branch of technology », darrai Julian Huxley-k ; eta « Human language is thus... an elaborate technique ». Eta aurrerago : « Verbal language was perhaps the greatest technical invention of living Substance », etc.

Lanak hizkuntza sortu zuen, aurrerapen beharrez. « Words, in fact, are symbols instead of signs. They are artificial constructions, tools for dealing more efficiently with the business of existence ; so that language is properly speaking a branch of technology ».

Aski da historizistek ondo ezagutu duten hizkuntzaren eta lanaren batasuneko alderdi hau oroitarazteko. Chauchard-en hitzekin hetsiko dugu, ba, ataka hori : « L'homme n'est pleinement *sapiens* que parce qu'il est *loquens*... L'homme a développé son intelligence grâce au langage et ses perfectionnements ».

2) Eboluzio-bidean, esaten ari garenez, lanak hizkuntza « sortu » duen bezalaxe « sortu » du orobat hizkuntzak lana. « Le travail — la pensée — le langage : voici trois éléments d'une importance capitale dans la conception marxiste de la genèse du genre humain. Ces trois éléments sont inséparables », idazten du A. Schaff-ek.

Itzul gaitezen eboluzioaren gorabeheretara. Abereek beren esperentzia-antolaketa espezializazioarekin batera burutu zuten : nola defenditu, eraso, janariak inguratu, emea edo arra norberegianatu etc. Esperentziaren antolaketa-molde bakoitzari espezializazio-gisa propioa dagokio ekintzan eta jardukeran. Baina gizonaren kasuan « experience became organized in the form of verbal concepts ». Eta, ondorioz, antolaketa-gisa honen arabera jardukeran espezializatu da gizona.

Berez besterik ere ahalgarri zela postula diteke. Adibidez, bizidun guztiek daukate elektrikazko kargaren bat. Baina arrainen batzuek bakarrik erabiltzen dute beren adierazpide edo « hizkuntza » ta bide batez lanbide bezala (defentsarako, erasotzeko etab.) argi-indarraren deskarga : espezializazio bat sortarazi dute. Erleak dantzarekin mintzatzaren dira beren jakitatea (esperentzia aurreratua) aditzera emateko ; eta ritmoarekin adierazten dute loreak zein aldetara ta urrunera tab. dauden. Beraz, esperentziaren antolaketarekin batera, jardukera ta komunikazio-gisa bat ere aurkitzen dira, langintzaren complexum guztia horiekin guztiekin osatzen delarik. Baina abereon komunikabideok, istinto edo senak bezalaxe, berezkoak dira ta abelkumeek ez dituzte *ikasi egiten*, gizonak hizkuntzarekin erremediorik gabe egin beharra

daukan bezala. Honek berak salatzen du hizkuntzak ba daukala aparteko berezitasunen bat, lanegitea edo teknika bezalaxe hura ere ikasi egin behar denez gero. Beraz, zer da hizkuntza ?

Erraz egin dugu galdera zail bat. Charles F. Hockett bere bizitza guztian jardun zen hizkuntza edo mintzairaren propietasun ta dohainak sistima batetan apailatu nahirik. Baina lana bukatzeke hil zen, eta ez alferra zelako hain zuzen.

Gu hemen gutxiagorekin ase gintezke. Gure asmoa hizkuntzaren lanarekiko (pentsamentuarekiko) eragikortasunaz ohartaraztea bait da. Hau, lehen-lehenik, estrukturalismoaren argitara ikusi ahal izango da ongi. Eta bigarren, A. Schaff azterkatzean berriro itzuli beharko dugu geuk ere gai hortara. Baina, hirugarren, hizkuntzak gure pentsakera taxutzen eta moldatzen omen duelako tesiak argitasunen batzuk merezi ditu, ezen-eta baieztapen horrixe bait dario bestea, alegia, lana hizkuntzak « sortzen » duelakoa.

Hortarako, aurrenik, hizkuntzak berezko izaeraren bat ba duela erakutsi behar da, bere-gaintasun horrekin bihur bait diteke hizkuntza eragikor.

Abere guztien artean gizona da lagunarterako balio lezakean abstrahikuntzarako dohainez dotaturiko bakarra; beraz, sensu stricto hitz egin dezakean bakarra ere. Hitzarekin egiten bait da abstrahikuntza, hots, abstrahikuntza gauzari izena (keinu, hots edo ekintza-higiduren lekuan sinboloa) ematea da. Abstrahikuntza soil hutsa, konzeptuzkoa, egin dezake txinpanzeak ere nolabait; baina abstrahikuntza praktikazkoa ta eragikorra, erlearen senak ez bezala autonomia daukana, hitzarekin bakarrik egiten da. Hizkuntzak bihurtzen du emankor abstrahikuntza.

Bi egiztapide dago (gutxienez) baieztapen horrentzat :

a) Lehenengoa, norbanakoarena ezik giza-talde guzti baten esperentzia-elkartasuna zertzen duela hizkuntzak, talde baten esperentziarekin sortutakoa denez gero, baina ez senak erne diren antzera. Arraina uretan eta egaztiak aidean bezala, Teilhard-ek *nöösfera* edo adimen-giro deritzan hortan eta hizkuntzak damaion apriori enpirikuarekin hazitzen da ta bizi da gizona : « so we think and feel our way through this collective mental world ». Horrela, esperentziatik jalgi-arazitako apriori honek aurrerantzean esperentzia bera moldatuko dio gizonari, ta klase bateko izateak-edo egin dezakean bezain sakonki egin ere. Determinazio hori gabeko pentsamenturik ez dago. Marx-ek 1844-an : « Hasieratik beretik dago *izpiritua* madarikazio batekin kargatuta : ... hizkuntza gisan agiri den materia bati lotuta dagoela ».

Baina hizkuntza keinu-edo delakoaren lekuan sinboloaz baliatzen denez gero, amaibako ahaltasun-jarioa bihurtu du gizonak (gizarteak) bere esperentzia-antolaketaaren arazoa. Ahaltasun-iturri izate hau da hizkuntzaren dohainik kontuzkoena. Basa-herriak, esaterako, ez dira beren hizkuntzetan matematika gorenekoa aditzera emateko gauzarik, baina hartaratzeko ahaltasuna beti daukate hizkuntzaok beren baitan.

Zenbait esan ahal izatearen aldetik berdintzat (ahaltasun berdinetakotzat) eman ditezke hizkuntza guztiak, printzipialki behinepein, nahiz-eta gaur-egun ez hizkuntza guztiak ahalmen berdinekin aurkitu.

b) Bigarren : inguruartearen esperentzia-antolaketa hontarako dinamika, matematikari bezalaxe hain zuzen, ez datorkio gizonari erabat kanpotik, inguruartetik. Hizkuntzatik ere bai, eta hizkuntza bera esperentzia bilaka ditzake. Gizonaren hizkuntza erro-errotik bestelakatzten zaio beste abereenari. Alegia, gizonaren hizkuntza ez da mintzagailu elkorra, eta kanpotik eragin ala bakarrik diarduenik, bizi-gaberik. Bere indar eta mekanika propioa dauka hizkuntzak. Erakusbide bitan azal ditzake hizkuntzaren inguruarteagandiko autonomia eragikorra, barnetikako ahaltasunen eremu hontan : 1) absurduak formulatzeko ahaltasuna. Naturelezan ez dago absurdurik. Txori baten saio guztiek ez lukete sekula absurdu bat formulatuko, ezta ekiboko edo zentzunahasterik ere, etab. Eta, 2) abstrahikuntza bikoitza. Errealidade materialiazkotik ezezik, hizkuntzaren baitatik beretik ere, hau da, hizkuntzaren osakai edo ataletatik ere abstrahitzen bait du gizonak. Horrela hizkuntza arrotzak ikastola batetan ikas ditezke (lorito batek ez du sekula hizketan ikasten, hitz-hotsak baino). Beraz, hizkuntzak nolabaiteko autonomia ta bere buruaren gainera itzultzeko gaitasuna dauka, flexibilitate deritzan dohaina. Hizkuntzaz kanpora beste adierazpide batek bakarrik ere ez daukan ahalmena dugu hau, eta honi eskerrak hizkuntzak bere baitan dauzka bere buruaren hazi ta hedabiderako materialak.

Hizkuntzak, beraz, « haur-egin » egin dezake, bere baitatik sortu. Ideologia, kredo ta sofismak, beraz, esperentzia-antolaketa moraliki gaiztoak edo interesezkoak eta amarruzkoak, gizonak bakarrik egin ditzake. Eta egin ere maiz egin izan ditu. Oroit nolanahiko diktaduren propaganda-metodoez...

Honekin ez da erakusten hizkuntzak pentsamentuari eragitearen xehetasunik. Baina eragipen hori orokorki nolakoa den, alegia, lanbide organizatu edo teknikakoa dela ikus ditzake. Leibniz bera ere akordatuta zegoen horrekin : « Je crois véritablement, que les langues sont le meilleur miroir de l'esprit humain et qu'une analyse exacte de la signification des mots ferait mieux connaître que toute autre chose les opérations de l'entendement ». Izan ere, hizkuntzaren baitako eredueta itxuratzen dira adimen-jardunaren egitamuak.

Humboldt-ek aspaldi igarri zuen hori, ta hizkuntza bakoitza mundu-ikuskerara (Weltansicht) berezi bat zela ere. Gauza beraren (hizkuntza bitako) bi izen ez dira izendapen bi, ikusmolde bi baino — esaten zuen ez gehiegikeriarik gabe. Ez ikusmolde estatiko edo baraturik, halare, inguruko izadia Izpituaren ondasun itzultzeko indar baino.

Iritzi hau, eta jakintzazkoak ez diren arrazoi-itxura askok kontragin nahi lioken arren, jakintsu gehienek onhartuta dago iadanik, guztiek ez esateko. Orokorki behintzat.

Xehetasunak, aldiz, barruti hontan, estrukturalismoari zor dizkiogu batez ere. Baina ez hari bakarrik. Sikiatriak hizkuntzen eragineko gaitzak eta neurosiak aurkitu dizkigu (Korzybski, etc. Wittgenstein-i ere agiri zaizkio halako ardura batzuek). Etnologia-zaleen azterketa konparazio-bidezkoek inguruartearen ulerpidea hizkuntzaren araberakoa zela azald uzuten (Malinowsky ta Lévy-Bruhl). Hizkuntza-filosofia berri bat sortu da, Ingalaterra-ko enpirismo logikuaren eta egunoroko hizkuntzaren eskolez aparte ere (Gadamer, Katz, etc.).

Sapir-Whorf-en hipotesian honela finkatzen ziren emaitzaok : erabiltzen den hizkuntzak munduaren ikusmolde bat ezartzen du.

Praktikaren eta pentsamentuaren arteko dialektikazko batasuna hizkuntza dela M. Buber antropologia-zalearen teoriak formulatzen du ederki. Autore honen iritzian ez dago esaterik hizkuntza gauzek berehalatik sortu zutenik. Zuzenki *gauzetatik* ez baino *ateka* edo situazio, antsia, premia, larri ta ordu sakonetatik erne da hizkuntza (nicht die Dinge sind primär, sondern die Situationen). Aldarteok, aldiz, objektuaren eta sujetuaren dialektikazko bateratzeak sortzen ditu eta ez dira ezeren sorkari mekaniku soil. Hortakoz, errealidade ezberdinenak ez baino ateka edo aldarte ezberdinenak izango lirake hizkuntzen arteko ezberdintasunak. Eta errealidadea bera ere ezberdina ateka batetik bestera, edo-ta funtzio batetik bestere, hots, hizkuntza batetik bestera ; atekari dagokion hitzak hari dagokion ikusmoldea ezartzen bait du. Eta ez hitzegite edo solasean bakarrik, hizkuntzan bertan ere baino.

Nahasteak saihesteko ondorio txit gogoangarri bat eskuratzen dugu hemen : hizkuntzak pentsakera moldatzen ei duen tesia ez da zenbatezko esanahian erabili behar, zertasunezkoan baino. Hizkuntza bakoitzean *zenbat* esan ditekian ez baino *nola* esaten den da hemen ardurazkoa. Hizkuntza batetan ingurukoetan baino gehiago edo gutxiago esan ahal izateak, adierazpideen zertasunezko ezberdintasuna adierazten ez duenean behintzat, ez du deusik esan nahi, historizisten batzuk hauzi guztia hortaraxe bildu nahian ibili arren.

Iruditzen zaigunez, ez dago Humboldt-en usteak osoki ulertzetik, Kant-en kritikari begiratzeko. Iadanik Platon-ek azterkatzen zuen hizkuntzek errealidadea zintzoki ematen ote duten ala ez ; beraz, izenek izendatuaren naturalezari al dagozkien, hots kidetasunezkoak ote diren izenak (physei) ala gure burualdi ta apertaz sortutako hutsak (thesei). Baina apika ezin dugula batere gauzak izatez diren bezala ezagutu, — oraino greziarra kezkatzen ez zuen arloa da. Oharremandako gauzak gure gisa ta moldera eta ez hain izan bezala oharreman ohi direla gauzak, Kant-ek barreiatu zuen, batez ere, filosofietan. Eta hildo berean ereiten zuen Humboldt-ek, Kant-ek Izpiritu trazendental buru guztientzat berdina salatu zuen lekuan hizkuntzazko mundu-ikuskerara igarri zuenean.

Arlo hau bukatzeko, ba : bai, gizona da ezagupidearen sujetua. Baina noraino da sujetu hau berebat beste zer baiten (Izpiritu, hizkuntza, gizarte-klase) objektu ? Dena dela, Humboldt-en tesiak ongi finkatua dirudi, ta ukatu ezinekoa dirudi, gizonaren determinazioen artean (klastetasuna, etc.) hizkuntza ere ezarri beharrezkoa dela. Bigarren, Göttingen-go Patzig Irakaslearekin esateko : hizkuntza ta solasa giza-jardunaren, eknitzaren forma direla ere, gauza ondo oinharritua dirudi (Sprache und Sprechen auch unmittelbar Formen des Handelns des Menschen sind).

Lot gakizkion prolema honen azkeneko mailari : hizkuntza, gizartearen determinazio bezala, istitutzio sozial bat da.

1) Esandakoaren ondoren ba dirudi, printzipialki, herritasunaren izpiritu edo nortasuna hizkuntzan ikusi nahi dutenak zuzen dabiltzala. Herri-nortasuna, bixtan dago, konzeptu oso zaila da konzeptu bezala ere ta areago halako nortasun edo izpiriturik azterketa-bidez positibuki aurkitu ta mugatu nahi bada. Ondorio arinegien arriskua ez dago ukatzerik. Baina hizkuntza determinazio sozial sakonenetakoa dela ikusirik, eta hizkuntza hori herri-talde edo etnia batek sortarazi ta erabiltzen duela kontu eginik, eta, azkenik herri honen mundu-ikuskera hizkuntzari atxikita dagoela aitorturik, emaitza bidezkoa dirudi aipatutakoak : nazio-ardatza ta nortasuna hizkuntza dela.

2) Hizkuntzan datza nazio-jakintza praktikazkoaren oinharria : a) Jakitearen hizkuntzari lotuta egote printzipiozkoak dakar hori berekin. Honela mintzatu zen W. Kopnin errusiarra Viena-ko Filosafia-Batzar Nazio-artekoan (1968), bide batez hizkuntzaren autonomia aitortzen zuelarik : « Hizkuntza baten egitura dauka beti jakiteak. Eta jakiteak, hizkuntza-sistema bat izaki, mundu aparteko bat burutu ere egiten du, ta egitura jakin batekin egin ere ; eta arau erabaki batzuen arabera moldatzen ditu sistema honen osakaian arteko harremanak. Sistema honek bere lege bereziak dauzka, bai bera hazitzeko ta bai handitzeko ta baita jarduteko ere. Osakai berrieekin aberastuz doa etengabe, egitura aldatuz etabar. Sistema honen jardun-legeak autonomotsu dira (relativ selbstständig) eta *errealidade objetibuko gauza nahiz prozesu*eri zuzen-zuzen lotu gabe daude ». (Gogaraz dezagun Buber). - b) Gizartearen kultur-azterketa positibuak erakusten digu hori : herri baten kulturaren eta herri-jakintzaren ur erakarlea hizkuntza da. J. Caro Baroja-k, *Los Vascos* 1958, hor. 505, a eta b puntu biak batera azaltzen ditu : « El transmisor más eficaz de la cultura es el lenguaje, que, a la par, se nos ofrece como una especie de índice de ella ».

3) - a) Gizartea elkarganatzan duten printzipioen artean ekonomiazko, legezko, interesezko etab. elkargoeekin batera hizkuntza ere aipatu beharra dago. Hori Lenin-ek bezalaxe ikusi du Fanon-ek, eta Mandić-ek bezalaxe Marcuse-k, XIX mendeko hegaldar guztiek ikusi zuten antzera. - b) Orobat, etnia ezberdinak berezi ezik banatu ere

egiten dituen indarrrik bortitzenetakoa da hizkuntza. Alde biok politikazko ekintzan ere ongi nabari dira : nazioaren bere-gaintasuna finkatu nahi zutenek nazio-hizkuntza indartu dute. Nazio baten nortasuna xahutu nahi zutenak hizkuntza galeraztan saiatu ta saiatzan dira.

Kolonialismoak horixe egin zuen, eta neokolonialismoak ez luke besterik egin nahi : hor dabilta alemanak, frantsesak etab. beren hizkuntzak Hirugarren Mundura zabaldu nahirik.

Ohar bat hemen, eztabaiden batzuei bidera irtetzeko : azkeneko hau bere neurrian hartu behar da. Menperatuek ez baino hain zuzen menperatzaileek berak hizkuntza galdu zuteneko esenplurik ez da kondairan falta, komunista euskaldun batek arrazoi guztiarekin gogarazten zigunez : visigodoak Espainia-n, burgondoak Frantzia-n, etc. Hala-koetarako ba dago Hizkuntza-jakintzan G. I. Ascoli-ren *substratoaren teoria* bat. Baina batez ere Cattaneo-ren berezkuntza klasikua, *Sul principio istorico delle lingue europee* liburuan, oraindik ere ez dago zergatik ahazturik : gauza bat dira sortherria utzirik sakabanatu ziren aldaira-herrien konkistak, herriaren istituzio ekonomiazko, juridiko ta zirelakoen itxura bereziekin. Konkistatzaileok, gehienetan behintzat, ez ziren saiatzan herri menperatuaren beste istituzioak porrokatzen ere (armadakoak-eta bai). Eta beste zerbait, espansionismoak, alegia, istituzio legeztatu sendoz bermatutako nukleo edo metropoli baten inguruan zabaldutako konkistak. Kolonialismo benetakoa bigarren konkistatzaileok egin izan dute, ta kasu hoetarako egia da, konkistatzaileak asimilazionista agertu izan direla, beti ez bada gehien-gehienetan. Eta armen arrazoi absolutua zibilizazioarekin pixka bat samurtuz gero, beti. Espainia-ko arabeen kasuak ez du eragozpen bezala asko balio, hoek inperioaren metropoliarekin zeuzkaten harreman bereziek aldiara-herrien egoerarekin parekatzen bait ditu.

Gatozen, parentesi hau itxita, atzera geure sailera. Kolonialistek ba dakite herri menperatu bat urtzeko, beretzeko herri honen istituzioak xehat ubehar direna. Eta horixe da hizkuntza : herriaren berezko istituzio jatorra. Herriarena baitipat, beti Erresumarena ez izan arren. De Saussure-k, Martinet-ek, Cohen-ek eta guztiek egin dute ohartzapen hori, ta ez da harritzekoa. Goian azaldutako zenbaki guztiek erakusten bait dute horixe. Perrot-ek : « On peut tenir pour certain que la structure d'une langue est en rapport avec la mentalité, les institutions et la civilisation matérielle des hommes qui la parlent ». Eta honek berdin balio du aldrebes.

Beraz, lan-tresna ta teknika ezik erakunde sozial ere ba dugu hizkuntza. Politika-zaleari ez zaio izkutatuko guzti horren garrantzia, baina euskalzaleoi ere ez zaigu izkutatzen hori. Dabiltzala besteak beste euskal istituzioekin arduraturik, ez da euskalzalea erakunde sozial kaxkarrenaren alde dabilena.

Istituzio guztiz bitxia hizkuntza, izan ere ! Gainuntzeko erakunde juridikoak, ekonomiazkoak, politikazkoak etab. aldaturik ere (erreboluzioarekin edo denporaren poderioan) erakunde hau zutik gelditzen da, eta funtsean berdina. (Lenin ez da edozein Ksar baino errusiarrago, Maiakowski ez Dostoiewski baino errusiarrago...).

Ez erabat, hizkuntza ere zerbait aldatzen dena bixtan bait dago. Aldatzen den hau xeheki zer den eta zer ez aztertzeraz sartu gabe, azalpen sakonago bat zor diogu puntu honi. Eta bi gauzagatik hori. Hizkuntza kulturarekin beste gabe bategiteak zentzu-nahastea sortzen duela esan dugulako gorago. Eta bestetik (honekin batera doana) hizkuntzaren fenomenuari barnea ez bereizteak sortu dituelako, ezpairik gabe, gure arteko katramilen batzuek (inoiz neu tartean nintzela). Gonparazio batetan, ekiboko honek bakarrik sostenga dezake, gaur epaitzen dugunez, euskalzaletasuna alienazio omen delako iritzia eta orobat alienazio ikastolen ahalegin guztia, etc. euskalzaleak beste edozein nolanahiko instituzioren baten alde ari direnekin berdinduz.

Beraz, hizkuntzaren jatorrizko naturaleza azaltzea dagokigu hemen. H. Lefebvre marxistaren *Le Marxisme* liburuarekin saiatuko gara, laburki.

Iharduketa edo prozesu naturala da giza-kondaira. Naturelezako izaki bezala handitzen da gizona izadiaren baitan. Baina hortxe berton erretzen zaigu kontraesana ta honekin dialektika : ezen gizon horretxek berak, naturelezakoa izanda ere, naturelezaren kontra jardun beharra bait dauka, ta hura menderatu beharra bere buruaren jabe libre izateko. Naturelezarekin nahastu ta berdindu gabe, baina harengandik eten gabe (alegia, harengandik berezita baina banatu gabe) ari da gizona bere burua ta bere lana burutzen. Jardun natural honetan sortzen du, gero, *konzientzia*. Eta laister agertuko da faktore berri bat jardun honetan : fetitxeen mundua, itxuraz bakarrik gizontiar. Ba daukagu, ba, hiru elementu-mota : *Berekasazkoa* (spontané) : biologiiazko, fisiologiiazko, edo-ta orokorki esanik naturala. *Gogartua* (réfléchi), edo konzientziatzkoa. Eta beste *irudimen-elementuak*, ilusiozkoak (edo, zentzun zabalean esanik, gaineiturak).

Hizkuntza, jatorriz eta berez, lehenengo mailakoa da. Hizkuntza dohain naturala da.

Geroagoko aldi batetan krisi edo gaitzaldi arriskutsu bat joko digu hizkuntzak. Aurrera bait doa dialektika. Idazleek, gramatikuek, hizkuntzazaleek hizkuntza hori beren oharmentaren *gai* edo objektu bihurtzen dute. Ezinbestezkoa dugu hizkuntza konzientziaren arrago honetatik iragan-araztea, gizarte kulturadunik irixtekotan, dio Lefebvre-k. Eta hauxe da ikastolek ere egiten dutena : euskera euskaldunen arduraren *gai* bihurtu.

Halare ez dira berdin hizkuntza bera ta hizkuntza-zaletasuna. Eta euskera bera gure herriaren dohain naturala izan arren iragan ditek

harenganako konzientziazko ardura hirugarren mailara, ta orduan gerta dteke euskerarenganako zaletasuna alienaziozko gainegitura bat. Beraz, hementxe dago gaitz-unea !

(Euskalzaletasuna nor-galbide edo alienazio zela ziotenei gehienetan hizkuntza gainegitura ez zela ohartaraziaz erantzun zaie. Baina hori, orain agiri denez, ez da eragozpenari erantzunik, erantzunaren hasiera edo aurrez-emanen baino).

Krisi hau ondo erabakiz gero, darrai Lefèbvre-k, hizkuntzak ez du naturaltasunik galtzen. Aitzitik, naturalago bihurtzen da. Gizonaren naturaleza beteagotzen, osoagotzen eta jatorragotzen du. Bestela, beriz, akademikerietan, abstraktukerietan etab. murgilduko da.

Hortakoz, bi kasutan mintzatu ahal izango litzake euskalzaletasunaren alienazioaz. Lehenik, euskalzaleak akademikerietan, garbikerietan eta antzeko kerien pikutan dabiltzanean. Euskalzaleen artean ezagutu izan da holakorik. Baina garbikerien konturik okerrenak atzean gelditu ziren. Ba da bestelakorik ere. Esate baterako Orixe-k garbi esaten zion kultur-optimismo gehiegik hanpatzen zuen gazteriarri, euskera ez zuela kulturak salbatuko. Griegoaren adibidea jartzen zuen begion aurrean, kulturarik handienarekin hondatu bait zen. Eta gaur aitortu beharra dago : euskera ez luke edozein kulturak salbatuko, **euskerazko kulturak** ere. Zerbait halakok heriotza azkartu baino ez lioke egingo. Beste aldetik, halare, egia da kulturak ez, baina kulturarik gabe ere ez dela euskera salbatuko. Horra zergatik iruditzen zaigun ikastolen eta euskal alfabetatzearen lana gaur Euskal Herria-n egiten diren guztietatik onenetako bat, beharbada onena. Horiek damaiote euskerari, beste inork baino sakonago, dagokion jatortasuna, alegia, konzientziartzearekin euskerak irabaz dezakean jatorrizkotasuna ta naturaltasuna.

Alienazioaren bigarren kasua euskalzaleen xedearen edo kariaren aldetik etor dteke; beraz, sujetibua ere izan dteke alienazioaren iturburua. Zergatik, edo zertarako lantzen dute euskalzaleek euskera ? Zergatik hainbeste neke ta ahalegin ? Euskera istituzio edo erakunde herritar izanik, bixtan dago erantzun asko dela hemen posible, ta alienaziozkoak ez hura gabekoak baino gutxiago. Baina hori berdin-berdin aurkitzen da sozialisten eta komunisten artean ere, eta antza denez gertatzen jarraituko du.

Alienazio edo nor-galtze benetako ta objetibua, ordea, konzeptu honen zentzunik hertsienean eta marxistenean, euskaldunokin gertatzen ari den nazio-galbideak sortzen du. Hori da inorentzat begirunerik batere gabe gaur esan beharrezkoa. Alienazio hori sistimazkoa bait da, ez halabeharrez edo menturaz edo ezinbestezkoren bategatik eta ez behin-behingoaz edo probisionalki egindakorik. Hori erakusten du gu jairoz gero ikusten denak.

Izan ere, zer da alienazioa? Izaera orokorra eta banazko edo partikularra bereizten dizkio Marx-ek gizonari; beste batzuek pertsona ta indibiduoa berezi zizkiten, baina Marx-ek ez zuen nunbait berezkuntza hori jarraitu nahi. Marx-ek sozialismoa, alegia, langile guztien jabeizatea gerizatzen eta hertsikitzen zuen, lan-indarrak sari aldez saldu beharra aldiz gaitzetsi; eta haxe da arrazoiak: jabetza-eskubidea bakoitzari gizakiaren orokor-izaerak (ez banako-izaerak) ezarritakoa da; ta jabetza da, izaera honen arabera ta aldetik, izadiarekiko harreman guztien aurrez-emana. Harremanok zentzunezkoak izango badira, behinepein. Produzitzaille izatean bait datza gizonaren orokor-izaera, Marx-en 1844-ko Esku-idazkietan azaltzen zaigunez. Naturaleza aldatuz eta norbera bihurtuz (norberaren « gorputz bizigabe » — anorganischer Leib) gizontzen da gizona. Ez dago bukatuta gizagintza, baizik-eta lanarekin burutzen da hori. Baina izadi-aldaketaon emariaz, lanaren produkto edo merkaduriaz ugazaba jabetzen baldin bada, ezin du langileak inoiz naturaleza bere « gorputz bizigabe » itzuliko. Orokor-izaeraren emari jabegoa eragotzen eta nolabait ebasten zaiolarik, alferrikako-edo bilakatzen zaio gizonari produzioa, eta produzitzaille izatean datza hain zuzen bere orokor-izatea. Produzitzaille-izaerak sortzen du jabego-eskubidea (orokor-izaerak, hortakoz) ixuragabekeria hutsa izango bait litzake hau gabe norberarengana (gorputz bizigabe gisa) ez baino beste noranahi doan produzioa. Beraz, gizonari jabegoa kenduta orokor-izaera birrintzen zaiolarik, nor-galduta edo alienatuta dago halako gizona. Orain, A. Schaff-ek zuzen gogarazten duenez, 1844-ean bertan mintzatu zen Marx, pentsakera hizkuntzari lotuta dagoela esanaz. Eta bai pentsakera ta bai hizkuntza ematen ditu orokor-izaeraren emaritzat, jabegoa berdintzat ematen duen bezalaxe. Hortakoz, jabegoa ta hizkuntza, biak, dira orokor-izaeraren emari, ta produzitzaille izatean datza orokor-izaera bera (oharrerazi bezala, zentzun honetan esan ditek produzioak edo lanak « sortu » dituela hizkuntza ta orobat jabego-eskubidea). Logika hutsekoa iruditzen zaigu orokor-izaeraren emari jabegoa hondatzeari nor-galera badario, orokor-izaeraren emari hizkuntza hondatzeari gauza berak jarraituko diola.

Baina gehiago ere ba dio Marx-ek: 1857-an, *Grundrisse der Kritik der politischen Oekonomie* idazkian, or. 390, hizkuntza gizonaren orokor-izaeraren emari ezik (Sprache als Produkteines Einzelnen ist ein Unding) haren mamia ta funtsa bera ere ba dala bait diotsa, alegia, berariaz aditzera ematen den orokor-izaeraren funtsa (Die Sprache selbst ist ebenso das Produkt eines Gemeinwesens, wie sie in andrer Hinsicht selbst das Dasein des Gemeinwesens, und das selbstredende Dasein desselben). Textu hau, iruditzen zaigunez, begiratu gabe utzi du A. Schaff-ek berak ere, ta zer esanik ez ikusi gabe utzi dutela hizkuntza lanaren produkto soiltzat darabilten Engels-zaleek... Biziki gogoangarri da, halare, textu hau. Zeren-eta hemen Marx-ek produzitzaille izatearekin

berarekin berdintzen bait du hizkuntza. Ikusmolde honi aurreko textua erantsiko balitzaio, ba, jabegoa hizkuntzaren emari dela-edo emango luke...

Honelako zerbaitegatik idazten zuen *Branka*-n 34, or. 13, bestela gure deboziokorik ez den marxista batek : « De aquí que el idioma, que está a la base de las fuerzas productivas, y que por lo tanto es algo mucho más íntimamente ligado a la condición humana que las propias infraestructuras... ha jugado desde su propia aparición un papel bastante más importante en el desarrollo de la sociedad y de las fuerzas productivas, que la lucha de clases, la cual es una aparición histórica muchísimo más tardía ».

Truko bat dirudi honek, baina ez dago holakorik. Lefèbvre-ren goragoko erakusaldiez oroitzuz gero, hain zuzen Marx-en konzeptu hauxe banatu duela ikusiko da. Orokor-izaerarekin jaiorik, izaki sozial bat da gizona. Gizartean eta gizartetar bezala ezarri du naturalezak. Horixe den ginoan eta moldean hartuematen du naturalezarekin (lanaren bidez), ez giza-banako gisa. Naturaleza, hortakoz, gizaki sozialaren atal bizigabea da (unorganisches Dasein seiner selbst). Ezagu ditekiana da orokor-izaera horren funtsa, pentsa ditekiana, adieraz edo aditzera eman ditekiana. Eta berariaz aditzera eman edo argitzen dena ere. Eta hain zuzen hauxe da hizkuntza, berariaz argitzen eta aditzera ematen ari den orokor-izaera (das selbstredende Dasein desselben — Gemeinwesens). Beraz, M. Buber-ek ongi ezagutu du, hizkuntza errealdadaren edo giza-jardunaren atalik ez dela ikusita; atalik edo beste dohainen alboan dagoen dohain bat gehiagorik ez baina, giza-jardun guztien zigulua bait da hizkuntza.

Giza-naturalezaren forma berezia dela esan ahal izango litzake. Hizkuntza, areago, gizakiaren dohain naturala da, Lefèbvre-k esan duenez, eta lehen-dohaina dela esan ditek, bestalde produzitzaile izateaz ere berorixe esan ditekian legez. Baina, bigarren une batean, gizakiek elkar aditzeko tresna da hizkuntza, ta gizakiek sortu egin dutela esan leike zentzun hontan. Horrelaxe Marx-ek ere : segun-eta nundik begiratu, orokor-izaeraren produkto da hizkuntza; edo-ta orokor-izaeraren funtsa ere bat, beste ikusgune batetik begiratzuz gero. Marx-en pentsamentua osoki jasotzen ez badu ere, ausaz esakera errazago honekin argiago ulertuko litzake guzti honen kakoa : solasa edo hitz-egitea gizakien produkto da, — ta gizakien funtsa bera hizkuntza. Baina ez dago hitz-egitea ta hizkuntza elkarrengandik etetzerik

Bil dezagun, atal nahasi hau nolabait laburtzeko : hizkuntza da gizon sozialaren funtsa, ta gizon hau funtsean produzitzaile da. Produzitzailearen lan-indarrak norberarenak izaten jarrai dezaten baldintza, aldiz, jabegoa.

Marx-en printzipio ta irakaspenetatik jalgi-arazi dugu, deduzioz, gure herriaren alienazio edo nor-galbide dela euskeraren hondamendia. Hori herriaren beraren egoera positibuki azterkatuta erakutsiaz (aurre-

koa baino lan zinez premiazkoagoa) jarraitu beharko litzake, baieztapen hura egiztatzeko. Baina, zoritxarrez, ez daukagu hori egiterik.

Beraz, zer esan : euskalzale askori entzuten zaio, gure herriaren alienaziorik zitalena euskeraren zorigaitza dela... Eta egia dirudi. Egia, batez ere, sozialistak klase-monismoarekin gaixo dauden artean.

Beste zenbait agindu ziruditen Lefèbvre-ren hitzek : « Le communisme scientifique se détermine par le mouvement tout entier de l'histoire — par le devenir de l'homme considéré dans sa totalité ».

Puntuzkoa bait da haxe : hizkuntza-azterketek, Marx-ez gero, gizarte funtsa ezagutzeko ekarri duten argitasun ustegabekoa.

III. - HIZKUNTZAREN ARAZOA TA MARXISMOA

A. SCHAFF-EN ARABERA.

Hizkuntzaren azterketek mahain gainera dakarzkiten arazoak ez dira marxismoarentzat bakarrik muntakoak. Baina guk alde haxe, ta hain zuzen idazle marxista ezagun baten idazkiak jarraituaz, begiratu nahi genuke. Aukera honek marxismoaren baitako zenbait antinomia tirrikatzera, aiseatzera bagaramazki, ez da marxismoari zart eragiteagatik, inola ere; ez marxismoari leher-araztearren. Ideologia guztiek dauzkate halako antinomiak beren baitan, ez marxismoak bakarrik, ta ez zen sekula burubide onekoa izan beleak zozoari ipur-beltz esatea : kristau kredoaren antinomiak ez dira marxismoarenak baino txikiagoak, ez arinagoak, ez errazagoak, ez arrazoizkoagoak, etab. Hala ta guztiz ere, marxismoa berpentsatzeak eta jorratzeak honezkero justifikaziorik behar ez duelakoan gelditi gintezke, apika. Marxismoa haizu ez zaizkion esparru ta ahal-usteetatik atzera-araztea ez zaigu marxismoa makurtzea edo txirotzea izan ditekianik iruditzen, egiazko bere naturalezara mugatzea baino, ta horregatixe, marxismoaren benetako izaitea, haren dohain, ahalmen ta bertuteak, ukatu ezin zaizkion baliotasunak (bere mugaduren baitan) zurkaiztatzea ta bermatzea. (Itxuren arabera ta gure ustez, halare, marxismoari berari ez baino marxisten batzuen marxismoa marxismoaren gainetik eta haraindian balia-arazteko antsegu ausartegiren batzuei ezarri beharko litzaizkieke ezartzeko mugaok). Zeren-eta ez bait zaio kanpotik ematen ahal marxismoari autoridaderik eta ohorerik, aitortzen zaion federekin-edo, ezpada barnetik dariona da haren autoridade guztia. Barne hau, aldiz, egiazkoa baldin bada, horixe izateagatik da berpentsatu ta etengabeki eratu beharrezkoa.

Adam Schaff filosofilari marxista komunista aukeratu dugu azterketa honen habetarako. Autore bat hautatzeko nahi genituen baldintza gutxienekoak hoek ziran : Autoreak marxista izanik, komunistek ere ofizialki onhartutakoa izan zedila, lehenik (heterodosoenak aldezturirik utzirik); mendebaldean ezagututakoa ta orobat filosofilari bezala begiratu ta estimatua izan behar zuen, hurrengo. Baldintzaon

azpian interes kritikoak galdu beharrekoa, emaitzen zindotasunak irabaziko zuela itxaron bait zitekean. Izan ere, Lucien Goldmann, Lucien Sebag, Louis Althusser, etab., ezpairik gabe gazteriararen atsegineko jakintsuak, aipatuz gero, berehala entzun diteke zenbait aldetarik, horiek ez omen direla marxista, pseudomarxista-edo baino. Hala heldu ginen uste dugunez bere marxismoaz dudarik uzten ez duen A. Schaff aukeratzera.

Adam Schaff 1913-an jaio zen Lwów edo Lemberg-en (Polonia). Iura edo Dretxo ta ekonomia bere sortherrian egin ondoren, Paris-eko Ecole de Sciences Politiques et Economiques-en jarraitu ditu ikasgoak. Metodologiazko ta ezagupide-teoriako arazoez axolaturik filosofia iragan da, eta Mozku-ko Jakintza-Akademiako Filosofia-Institutoan iritxi du Doktortza (1945). Gerraren bukaeraren urte hontan bertan hasi da Łódź uri lantegizatuko Unibertsidadean irakasten. Laister zabaldu da bere haren azterketa garbi ta sistimazkoen ospea, bloke sozialistan aurrenik eta mendebaldean gero, ta 1948-an Filosofia-Irakasletza gomendatu zaio Varsovia-ko Unibertsidadean Polonia-ko Jakintza-Akademia-koa da (mendebaldean Ministerioan-edo egotea bezalatsu) Gazte-gaztetanik Alderdi Komunista ixilekoan klandestinoekin ostean, Polonia-n sozialismoa ta langile-mogimenduak eratzen eta teoriiazki oinharritzen gartsuki lagundu zuen hasieratik beretik 1955-eko Alderdi Komunista edo Langile-Alderdi Elkartuaren Zentral Komitean ari da. Komunista-Katolikoen elkarrizketetan eta filosofilarien nazioarteko Batzarretan erakarmenik bizienekoa gertatu ohi da Schaff-en izena. 1968-an Polonia-ko ikasleen istiluekin batera Gobernuarekin sortu zituen eztabaidek ez zuten Schaff zigorkatu bage utzi, baina ez zitzaion (Kolakowski-ri bezala) Irakasle-Alkia kendu. Beraz, konformista gabe, ofizialki onhartutakoa da.

Hurrengo idazkiez baliatu gara (Schaff-i buruzko artikuluren batzuek aparte) : *Introduction à la Sémantique*, Paris 1968 (liburua, berez, 1960-61 ko da, ta Schaff-en pentsamentuaren eta interesen eboluzioan arrunki gaindituta gelditzen dela uste dugu) ; *Sprache und Erkenntnis*, Wien 1968 ; *Sprache, Denken, Handeln*, Akten des XIV. Internationalen Kongresses für Philosophie, vol. I, Wien 1969.

Laguntasun handiko bezala, idazle beraren *Marxismus und das Menschliche Individuum*, Wien 1965, — *La filosofia del uomo*, Roma 1963.

1. - HIZKUNTZA TA PENTSAKERA.

Hizkuntzaren eta pentsakeraren arteko batasuna ez da iadanik prolema Ez luke inork ukatuko. Gehienez ere faltsutu egin diteke hori : absoluturatuz (libera nos, Domine !) edo, gaurko legeari jarraitu beharrez, larregi erlatibatuz. Ezen-eta mila bider zorioneko entzun bait dugu hizkuntza ez dela absoluturik. Eta ez da, ez. Estrukturalismoak

ba du ideologia bilakatzeke arriskua, eta ez zaigu arrisku hori izkutatzen.

Batasun horren modua da, ba, hauzi guztia. Nolakoa den hizkuntzak eta pentsakerak daukaten elkarrenganako eragipen dialektikazkoa. Filosofilariak, Schaff-ek dionez, ez omen dira gai hontan behar hainbat saiatu. Eta, berari sinistekotan, filosofilari marxistak dira puntu hontan bereziki atzeratuta dabilzanak. Tamala horixe, jarraitzen du gure Autoreak, URSS-eko zenbait ifarreko ta eguzkialdeko hizkuntza ta kultura hil-zorian bait dago, inoren ardurarik batere gabe...

Hizkuntzaren aberastasun « adimenezko, sentimenezko ta estetikazkoaz » ere ez omen dago ezpairik. Hobe guretzat. Orduan, gure hauzia konkretuago jartzeko, hizkuntzaren *aktibutasunaz*, eragikortasunaz jartzen zaio filosofoari prolema guztia. Hizkuntzak bene-benetan pentsakera taxutzen eta moldatzen al duen. Prolema honek, beharrik, marxismoaren bihotz-bihotzari ikutzen dio.

Munduazko gure ikuskera ta aburuak ez dira inola ere gizon ba-koitzak bere-kisa egindakoak, sozialki ernarazi ta sortutakoak baino. Baina sozialki bilakatutakoak izan arren ez dituzte ikuskeraok oinharritzen erlijio-taldeek, elizek, nazioek, etc., ezpada klasetasunak bakarrik. Hala irakasten zuen marxismo klasikoak. Klaseek dagizkita ta oinharritzen dituzte, azken finean, mundu-ikuskera bereziak; klaseak dira munduazko iritzien egile ta eratzaileak. Teoria hau *Anaitasuna* (173 ta ur. zenb.) aldizkarian ikus diteke, Teilagorri idazleak ederki azalduta.

Pentsakera guztia azken funtsean klasetasunak erabakita dagoela deritzanarentzat gogorra da, ezpairik gabe, iritzi horri amor-emanik hizkuntzaren pentsakeraganako eragikortasuna aitortzea, gizartearen azken-funtsekoa bait da hizkuntza ziurki Ondorio izugarriak ekar ditzake horrek marxismoaren sistimarentzat, ekarri ere.

Baina esan dezagun garbi hasieratik : Adam Schaff-ek ahobeteen aitortzen du hizkuntzaren eragin aktiboa (eragina beti da aktiboa, noski, baina ez du kalterik izango azpimarkatzeak). Aipamen trakets samar batekin azaldu-abartuko dugu hori guztia : « gaur-egunean ba dakigu iadanik sobera, eta ez introspezio-bidez bakarrik (gehiegi ezin fidatzekoa bait dugu hau, bere sujetibismoarengatik), ezpada baita Hizkuntza-patologiak eta Sikologia ebolutibuak idoro dizkiguten dato objektibuei eskerrak ere, geuk ezagupiderako jardunetan irabazitako eta aldiberean ezagupidea bera baldintzazten digun *ideia-eskemaren* (hots, hizkuntzaren) arabera bera dela zentzumenen bidezko atzematearen egitura; hau da, hizkuntzaren egitamu horren meneko dagoela inguruneke munduari itsatsi ohi diogun artikulazio sensiblearen molde » ; alegia, eskema horrek baldintzazten edo kondizionatzen duela objektu jakin banako batzuek beren ezaugarriren batzuekin bakarrik munduaren osotasunetik (partikularitasunera) banako bezalaxe apartatzeko ta ebakitzeko modua.

Horra, esatekorik gehiena esanda, honezkero.

Humboldt eta Herder ezkeru beti eutsi zaio hizkuntzak pentsakera moldatzen bide duelako teoriari. Arrazoia : hizkuntzak munduaren atzematea bera taxutzen duela, hots, abstrahikuntza. Beraz, horren bitartez, abstrahikuntza edo atzemate hoen ordenamendu ta ulerkera intelektual guztia.

Schaff zeharo lotzen zaio, esan bezala, Humboldt-en tesi honi (zenbait gehiegikeria inausirik, era hontan formulatuz gero). Egia da Schaff-ek batzuetan, segun-eta zein asmotarako baliatu hizkuntzazko erlatibutasunaz, asko markatzeke uzten duela eragin hau, polemika beharrez minimo batekin konformatzen delako. Baina beste askotan ba daki Schaff-ek eragile-betekizun hau hizkuntzari oso goitik aitortzen ere.

Gure pentsakeraren zer ta nolakoa hizkuntzak baldintzazten eta nolabait *erabakitzen* dituela (baina determinismo hau absoluturatzeko) ez dago dudarik. Hala Schaff-ek behintzat. Hizkuntzak zenbait neurri ipintzen dio pentsakerari baitipat : zenbait hizkuntzatan, diosku berak, ez dago Einstein-en errelatibidade teoria adierazterik, beraz, ezta pentsatzerik ere. Abstrahikuntza hizkuntz-mentalok nolakoak izan, orobat, aisa ezinezko lirake Newton eta Pascal berak ere zenbait hizkuntzatan. Ez zen sekula linea zuzenik, ez punturik bururatu edo igarri ahal izango, holako errealidade gauzazkorik, materiazkorik inun ez egon eta ez gertatu egiten da-ta. Beste zerbait da, berez edozein hizkuntza hori adierazi ahal izateko, adibidez adierazten ikasteko, gai izatea.

Honekin ez da esaten, halare, hizkuntza Izpiritu trazendetalaren inkarnazio bezala-edo hartu behar denik, agian Humboldt-ek horixe pentsatu bazuen ere !

Beraz, klasetasunak ezik hizkuntzak ere ba dauka pentsakeran zer taxutu ta eraturik. Gizarte guztiek egin dituzte abstrahikuntzak. Eta abstrahikuntza guztiok dira objetibu, baina erlatibuak ere bai. Erlatibu izaki, ezberdin ere bai elkarren artean.

Bizi-moldeek hemen asko esan nahi dutena ez dago ukatzerik, batez ere abstrahikuntzaok naturalezatik egin direnetan : geografiak, giroak, lan-premie, ondasun-motak etab. Abstrahikuntzaok goragoko direnean ere, birtuteak-eta zeratzekoan esaterako, bortizki eragin diote baldintza sozialek abstrahikuntzari : nomada baten etikak ezin euki dezake industri-aroko gizartearen egitura ta berezkuntzarik. Hortakoz, « hitz-egiten dugun bezala pentsatzen dugu » esaera egiazkoari buelta emanik, beste esaera berebat egiazko hau daukagu : « pentsatzen dugun bezala hitz-egiten dugu ». Eta hirugarren hau : « bizi garen bezala pentsatzen dugu ». Hona bizitzaren, pentsakeraren, hizkuntzaren arteko elkar-eragite ta baldintzatze dialektikazko etengabea. Absurdu hutsa da hemen pentsakerari edo-ta hizkuntzari lehenengotasunik aurkizen lehiatzea. Biak dira batera, eta biekin batera bizitza : « ez pentsakerak eta ez hizkuntzak zertzen dute berarizko barruti berezirik,

bizitzaren atal bait dira biak », idazten zuen Marx-ek *Ideologia Alemana*-n. Beraz, berriz balio du lehenagoko axiomak : berezi bai, bakandu ez.

Hontan guztian Schaff-ekin batera dabilenez gero, Havemann-en adierazpena bilduko dugu : ideiek errealdade materiazko edo-ta soziala kontraispilatzen dute. Baina ez osorik, haren atal-aukera bat baizik. Errealidadearen atal batzuk abstrahituz, aukeratuz, zedarritzen ditugu ta zer-nortzen gauza-banakoak. Guk daukagun gauzaren baten ideiak ez ditu gauza honen tasun ta dohain guztiak oharrematen, haien aukera bat biltzen baino. Errealidadearen mila aldetatik bat edo beste hoberesteko ta aukeratzeko arrazoiak ugariak dira, hots, abstrahikuntzamoldearen kausa kondairazkoak : premiak, interesak, etc. Hasieran irabazten dugun ikugarriaren irudi berezi-gabea, senaren arabera, itxura guztiz sujetibukoa da : hau jateko, beste hori defenditzeko edo babesteko etc.

Hizkuntzaren kondairazkotasunaz horrek balio duen hainbat balio du haren sinkroniako fenomenologiaz hurrengoak. Mundua berez desberezia da. Ezagupenak egiten ditu berezkuntzak. Ezaguera aurreratuz eta garbituz joan ala irabazten dugu errealdadearen irudi osoago ta ordenatuagoa, gauzak bat besteagandik bereizten dizkiguna eta izakiak taldetan taxutzen dituen Hasierako sujetibismoa gainditurik objetibutasunera sartu ala. Horrela ordenatzen du ezagupideak mundua.

Eta hizkuntzarekin egiten dira berezkuntza objetibu ta taldekatzeok. Optikazko sensazioak berak, horixe askok uste ez badugu ere, desberetziak dira berez, eta adierazi, interpretatu egin behar dira. Arbola bat ere ez da « ikusi » egiten, interpretatu egiten da. Hau da, gizonaren ikustea ez da jardun fotografikorik (mekanikorik) ikusten ere ikasi egin behar da. Arbola bat sujetibuki abaro, itzal aterpe edo zernahiren gisa kontsideratzeaz gaindi objetibuki zuhaitz bezalaxe kontsideratu ta ezagutzen ikasi egin behar da. Eta abstrahikuntzaren, informazioaren, oroimenaren bitartez ikasten da nola ikusi : hizkuntzaren ekintza dira, aldiz, hirurok. Ikusteko, ba, mila konparazio ta aukera egin beharra dago. Alderazpen edo konparaziook egiteko irizpideak-edo, eskemak dauzkagu. Egitura erabaki batzuk. Eta abstraziorako elementu formalek zabaltzen eta ugalduz doaz, eten gabe, gure adimenean. Eta finkatzen.

Ezberdinaren eta berdinen batasun dialektikazkoa ezagutzea da pentsamenak logikarako egin behar duen lehenengo pausoa. Gauza ezberdinak (eta bi pinu, esaterako, gauza ezberdinak dira, eta ez gauza berdin baten bi aldi) berdintzen eta bateratzen ikasi behar da. Orduan irabaz dezakegu bakarrik zenbatasun edo kantitatearen konzeptua. Orduan bakarrik has gintezke abstraktuki zenbatzen (pinu bat, bi, hiru...) eta gauza ezberdinak taldetan elkartzen (pinu bat, bago bat : bi zuhaitz) (edo-ta hamar pinu, bakoitzarentzat izen ezberdin barik).

Havemann-ekin honeraino : hizkuntzarekin egiten da ezagupide-iharduketa hori guztia.

Beraz, Schaff-engana itzuliaz esateko, konkretzio edo atal ezberdi-netatik ateratzen da abstrahikuntza. Mundua ere ezberdin ordenatzen da, orduan. Hots, ezaugarri ezberdinez baliatuz. Hortakoz, abstrahikuntza ezberdinak lortzen dira errealdade berdinarekin, eta azkenerako mundu berdinarekin ikuskera ezberdinak. Esate baterako : ordu erdiko bidea dago, edo bost kilometroko bidea dago, abstrahikuntzarako unidade edo oinharri diferentz baliatuz egindako bide berdinarekin atzemate ezberdinak dira. Eman dezagun orain, hizkuntzen batek ez daukala goiko ahalatasun horietakoren bat, eta denpora-prozentum zehatzaz, edo-ta urruntasun-neurriaz bakarrik adieraz dezakeala bi punturen arteko unea. Herri horrek oharren-egitura berezia agiriko luke. Txinarren *li* neurria hartzen badugu, adibidez, urrunaren eta denporaren kategoriak batean erabiliaz egindakoa dela ikusiko da : mendiak *li* gehiago neurtzen ditu behetik gora, goitik behera baino... Baina *li* neurria ez da zehazki denporazkoa bakarrik, honekin batera urruntasunaren baldintzak erabilizkoa baino.

Gorago aipatu dugun eskimoaren edur-izenekin bereziki arduratzen da Schaff. Izen saila dauka eskimoak zerutik behera datorren eta guk *edurra* (eta ez, esaterako, euri zuria, hots, euri-mota bezala deskribatuaz) izen edo abstrahikuntzarekin ezagutzen dugun zerarentzat. Guk bereizten ditugu *edurra* ta euria unidade bi bezala, baina eskimoak *edurraren* baitan bereizten ditu unidade bat baino gehiago. Edur bat ezik askoz gehiago dauka, dauzka eskimoak. Hori, agirian dago, errealdade objektiboak baldintzaturik dago : etxegintzarako, etc. erabiltzen bait du eskimoak *edurra*. Eta bere orientaziorako ere guretzat ez daukan hamaika adierazpen aurkitu behar izan dio eskimoak *edurrari*, bizi den tokian. Baina hori esanda ez dugu datoak pilatu baizik egin, ez haiek argitu. Guretzat *edurra* euri ez den bezala, ta euria kaskabar edo lanbro ez den bezalaxe, eskimoaren *edur*^s ez da *edur*^s eta *edur*^s ez da *edurrik*, nolabait esateko ; edo-ta, *edurra* bat da, *edur* bat bakarra dago, eta beste denak ez dira (eskimoarentzat) *edur*. *Edurraren* errealdadea gure artean ere oso ugari ta ezberdina da, eskimoaren girokoa baino gutxiago izan arren, baina guk unidade baten mota edo agerkera bereiztat oharrematen ditugu ezberdintasun guztiak. Euria ta *edurra*, aldiz, bi unidade bereiztat dauzkagu. Guretzat unidade-motak direnak, hortakoz, unidade edo batasun bereziak dira eskimoarentzat Gurea baino atzemate konkretuagoa du eskimoak, abstraktuago guk. Gurea baino abstraktuagoa ere egin ditekete : alemaneraz ba dago hortarako hitz bat, *Niederschlag* (erorkaia edo halako zerbait) « precipitaciones atmosféricas » guztiak inguratzen eta besarkatzen dituen. *Niederschlag* ez da euria, edo *edurra*, edo kaskabarra ; horietako edozer, edo guztiak batera orobat, oster, *Niederschlag* da.

Edur-motak holako mota bezala ez baino x, z, y ta edur (batasun ezberdin) bezala atzeman ahal izatea, hizkuntzak ematen dio eskimoari, alemanari *Niederschlag* besterik ez baleuka ikuskera guztiz desberezia emango liokean antzean.

Hitz bakanez baliatzen gara, kontraispilatze ezberdinok erakusteko, sintasiaren baitan hori erakustea askoz nahasiagoa bait da. Baina sintasiak ere ba dauka bere mundu-ikuskera, mundua ordenatzeko taxua. Kausazkotasuna azaltzeko gramatikazko era ezberdinek (delako, -laktz, -lakoan, da-ta, denez gero, zeren, izan ere) ez dituzte berdin adierazten kausatzailearen eta kausatu izatearen aldeak. Etabar, etabar. Hortakoz, bukatzen du Schaff-ek, hizkuntzak erakusten digu nola ikusi erreali-deada era jakin batetan, ordena ta egitura edo egitamu batekin ikustera *bortxatzen* (halaxe Schaff-ek) bait gaitu.

Bertanbera sortuko da eragozpena : hizkuntzek abstrahikuntza ezberdinak baldin badauzkate, ba (ez) ote dago hizkuntza batetik bestera itzultzerik ? 1) Ez, alegia, zeharo itzultzerik ez. Horrekin antzina akordatu zen *traduttore-traditore* aitortzen zuen jendea. Eta itzul-tzaileen beren esperentziak oinharritzen du, ezpairik gabe, esaldi hori. Poesiaren bat itzuli duenak, esaterako, ba daki ez zaiola doinua ba-karrik galtzen... 2) Halare, bai : edozein hizkuntzatatik edozeinetara edozer gauza itzul ditekela ere esan ditekete. Alegia, benetan, realiter, itzuli, *linguistic universals* direlakoan bidez. Horiei eskerrak objetibua da itzulpena, — baina erlatibua halare.

Hontan artez berezi behar dira, solipsismoak saihesteko, erlati-butasuna ta sujetibutasuna. Hizkuntzek egiten dituzten berezkuntza ta abstrahikuntzaok objetibuak dira, erlatibu izan arren. Hau da, erlatibua da objetibutasuna, hizkuntzen oharmenean. Orduan, abstrahikuntza zatikazko edo erlatibuok ba dituzte, objetibu izaki, beren elkartasunak (*universals*), baina baita propiotasun edo berezitasunak ere, erlatibu direnez gero (differentials). Ezagupieda adimen soilaren emaitza ez denez gero, ez zaio elkartasunari oin zabalik falta, ez gaiaren aldetik, ez gizonaren adimenarenetik, ez gizartearen premia orokorrenetik, etab. Gauza bat da hizkuntzak gure kategoriak edo pentsamoldea taxutzen duela esatea (hizkuntza-erlatibismoak diotsanez, eta Schaff-ek beste makina batekin aitortu) eta beste zerbait, hizkuntzak egindako pentsa-molde hau bere baitan monada leiho-gabearen gisa itxita, osatuta da-goela baieztatzea, beste inungo hizkuntzarekin elkartasunik ez zeriku-sirik batere gabe. Herri bakoitza Robinson bat ! « Konbenzionalismo radikala » deritzan teoria hontakoak ziren, dirudienez, Adjukiewicz eta Jost Trier. Baina erlatibu barik sujetibu hutsa dela ezagupena adiera-ziko luke horrek. Eta bide logikazko zuzen-zuzenean, egia bat ez baino mila dagoela, ta mila logika.

Differential eta *universal* hoek hizkuntzan sakabanatuta ezik hiz-kuntzaren atal bakoitzean aurkitzen direla oharrerazi behar da hemen laburki. Hitz bakoitzak, sintasiko adierazkera bakoitzak dauzka bere

zera berezia ta bere alde orokorra. Hori arras ukatu ezin arren, ez da pentsatu behar hitz edo esakeraren batzuk *differential* eta beste hainbestetsu *universal* izaten direnik.

Gauza ezaguna da, hizkuntzak pentsakera moldatzen duelako tesiari luzaro tematu zaizkiola marxistak ezezkotan. Iritzi idealista erreazionarioa omen zelakoan. Ta inun ez egotekotan hortxe ez egon idealismoaren izpirik ere... Gaur oraindik ezezkotan lehiatzea ez omen da filosofiaren gorabeherarik, ezjakinarena baino, — bukatzen du A. Schaff-ek. Eta ez omen dago ukatzerik, argiaren kontra, hizkuntzaren pentsamentuarekiko sartu-irten eragikorra.

Nundik nora marxisten tesi honenganako etsaigoa? Deabru zitala zen marxistak endreatzen zituena : ezin zuten inola ere konpondu iritzi hau beren sistimarekin.

Schaff-ek aukera bi ikusten du dilema hontan : egiten zen sistimaren planteamoldea aldatu ta tesi hau jaso, — edo-ta planteamentu zaharrari ezertan amor eman gabe eustearren, aldenik-alde ukatu hizkuntza-erlatibismoaren irakaspenok.

Hizkuntza-jakintzaren emaitzaok ukatzea ezjakintasuna baino ez omen denez, Schaff-ek sistimaren ikusberritze edo « errebixio » bat abiatu behar izan du...

2. - KLASAREN ERAGIPENA TA HIZKUNTZARENA.

Objetibuki kontraispilatzen omen du gure adimenak errealdadea ezagupiderako iharduketan, kontraispilatzearen teoriak dionez (marxismoa baino lehenagokoa da hau, noski). Eta Marx-ek teoria honi egin-dako jorramenduarekin erantsi duenez, kontraispilatzea ez da zeharo garbi ta objetibua, klasetasunaren araberakoa baino. Hizkuntza-erlatibismoak gaur-egun irakasten duenez aldiz, hizkuntzaren araberakoa ere ba omen. da. Azkeneko hau zuzena baldin bada, oster, marxismoaren ezagupen-teoria, hots, marxismoak orokorki Ideologientzat ematen duen azalpena zerbait berrikusteko orduak jo du. Schaff-ek : kontraispilatzearen teoria zahartuta dago.

Ondorengo larriak izan ditzake honek : Alderdi Komunistak beti omen daukan errealdade sozialaren ezagupide zuzena, beraz, haren ekintzaren objetibutasun maximala ; Ideologia ta pentsakera guztien alderdi-zaletasun edo partidismoaren izenean zilegiztatzen den propaganda erreboluzio-zalearen alde-bakarkeria ; Proletargoaren Diktadurari, Alderdi Komunista gidari ta buru dela, ematen zaion teoriatzko oinharria, etc. etc. dardaraziko bait lirake hura egia izatekotan. Lenin-en babespean dabilen (eta agian askoz stalinismoago den) Alderdiko diziplinaren aldeko ideologiazko obra guztia, batez ere.

Zer esan teoria horiez? Nornahirenak direla ere, ez direla Marx-enak. Alderdiaren teoria banatu, eta bide batez langile-klasearen ekin-tzari bere gune pluralistaren lekuan monolitikua sartu ziotenak (L. Radice-k, S. di Marco-k, E. Fisher-ek eta beste komunista askok salatzen duenez) Lenin edo Stalin izan dira, — Marx-ez eta Engels-ez gerozkoren bat behintzat, nolanahi ere. Lenin-ek eta Stalin-ek sartu zuten, Alderdiaren absolutismo berri horrekin, nazioartekotasun-prin-tzipioa inork ulertu ezin dituen kasuistika ta kaos labirintoetan (Praga-ko gertaerek argi jarri duten bezala). Baina Marx-en idazkietan gutxi dago Alderdi Komunista batez, eta tutik ere ez, Alderdi gogor dizipli-naturen bati buruz. Aitzitik, bai Marx-ek (Bolte-ri eskutitza, 23.11.1971; Bloch-i eskutitza, 10.11.1877) bai Engels-ek (Becker-i eskutitza, 1.4.1880) erakunde lazo ta pluralistarekin pentsatu zuten beti Alderdia, inoiz halakorik izango baten. Alderdiko burokrazia ta diziplina, Alderdiaren postura ofizialak etab. izurritetzat (*die Pest*!) zeuzkan Engels-ek. Eta Alderdi diziplinatua « asto-taldetzat » (Marx-i eskutitza, 13.2.1851).

Alde askotatik nabari da goiko guzti hori berrikusteko premia. « Gora Rebisionismoa ! », hotsegin zuen gure artean Rikardo Arregi zenak. Eta hizkuntza-erlatibismoak ere premia bera erakusten du.

Ikus dezagun hori.

Honezkero garbi dagokeanez, ezagupenaren baldintzapen sozialen hauria dugu esku-arteko hau. Sorkari sozial bat da hizkuntza, hitz haren esanahi ugarinetan. Gizartean, gizartetik eta gizarterako ta gi-zartearentzat sortu zen. Baina gizartearekin ere sorturik, gizarte hori sortzen duela ere esan leike. Pentsakeraren faktore ta baldintza da hizkuntza, eta areago, pentsakeraren determinatzaile ere bai, Schaff-ek irakasten digun bezala.

Beraz, zer egin Ideologiaren teoria marxistari? Klasetasunarena ote da kulturen mamilia ta egitamua? Alegia, beti ote da horrelaxe? Ba dirudi, aitzitik, erlatibutasunaren teoria berrikusteko premiari ihes-egiterik ez dagoela.

Ezagupidean ba dago faktore sujetiburen bat, zinez, errakuntza ta huts-egitea posible direnez gero... Sujetibutasunaren faktoreen prole-mari alde bitatik etorri zaio azken urteotan berrikuntza : jakintza-soziologiaren aldetik, eta Hizkuntza-jakintzarenetik. Menderik mende ohizkoa zen planteamoldearen kontrast, Marx-ek ez zuen *gizabanakoa-ren* sujetibutasuna hartu faktore hoen azterketarako oinharritzat, alegia, ezagupiderako erlatibutasuna azterkatzeko, baizik-eta giza-banakoari aldez aurretik emanda agiri diren baldintzapen sozialak igarri zituen. Eta klasetasunaren baldintzapena iruditu zitzaion guztion artean sakonena. Planteamolde sozial hauxe bera jarraitu dute funtsean hizkuntza-jakintzak eta jakintza-soziologiak ere. Sujetibutasuna, horrela, ez dute aditzen gizabanakoari datxekon akats-edo muga gisa, ezpada gizar-tearen izaeren berean sustraitzen den ezagupide-modu konkretu gisa Gizonaren izate sozialak berak ematen dio gizabanakoari ahaltsun

bakartzat, - 1) ezagupide erlatibua ezin gaintitzea; - 2) erlatibutasunaren mota konkretua, hots, klasetasunari azpiratua (Marx eta Mannheim) eta orobat hizkuntza-egituren mendekoa (hizkuntza-jakintza).

Jakintza-soziologia ta hizkuntzaren azterketa, berez, interes-horizonte zeharo ezberdinetatik sartu dira sujetibutasunaren azterketara. Baina biek egin dute bat emaitzetan. Sujetibutasunaren sustrai sozialak agirian atera dira. Marxismoaren alde hau ukatu ez baino sakonagotu egin da.

Marx-ek ezagupidearen objetibutasuna planteatzeko zerabilzkien materialak hoek dira (laburki) : ezagukaia edo objetua adimenetik at egonik, eta ezagupidearen zer ta nolakoa ere adimenez gainetiko zenbait eraginek baldintzaturik dagoenez gero (interesek, premiek, etab.) ezagupidearen objetibutasuna ez da iadanik ebidentziarik batere.

Hemen ez dago Marx-en gizarte-interesen eta Ideologiaren teoria guztia xehetasunez azaltzerik. Bil dezagun laburpen batetan : gizartearen aurrera-biderako gizabanakoaren konzientziak ere esku-hartzen duela ukatu gabe, Marx-ek gizartearen *basi materialazkoa* (irakur, ekonomiazkoa) jartzen du gizartearen izana ta jarduna azken finean nortzen eta erabakitzen duen faktoretzat.

Konzientzia edo adimenetik kanporako baldintzapenek baldintzaztuta dauden gure ezagumen-sailei, nolabait izendatu beharrik, gaine-gitura derizkie Marx-ek. Alegia, basi materialazkoan egon barik haren aldian-aldiko interpretazio bezala sortutako ezagumenak dira gaine-giturak. Basi materialazkoa menderatzen duenak sortzen ditu, horregatik, ideologia ta kultura (gaine-gitura) nagusienak. Materialazko basi hau, teoriarik, *produzio-molde* bezala formula ditek; eta orduan, produzio-moldeak baldintzazten duela ezagumena, esango da (beraz, pentsakera, aburuak, Ideologia). Behinolako produzio-moldeek lan-tresnarik gabe baina produzio gehiagoren premiarekin esklabutza sortu zutenean (edo esklabu-jabetza, Marx-ek bezala esateko) esklabutzak ez omen zirudien gaizki, eta ez omen zen altxatu haren aurkako eragozpen erlijiozko, moral edo filosofiazkorik ere. Urteak eta urteak. Eta ezin-erabilizko bilakatu zen geroago esklabua : lanabesak baino garestiagoa ta produzio eskasagokoa izanik. Eta orduan iratzarri ziren filosofia, erlijioa, moral, kultura ta guztiak, esklabu-jabetzaren krudelkeria ta bidegabekeria bapatean edireiteko...

Gogora dezagun gaine-giturak sortzen dituen produzio-molde edo materialazko basi hau nola banatzen den bere alde bietan : langaiak eta langailuak, gizona ta honen trebetasun edo artezia, daude alde batetik. Alegia, produzio-ondasunak eta lan-indarrak, batera harturik ohi deritzanez, *produzio-indarrak*. Eta beste aldetik, *produzio-harremanak*, edo-ta indar eta ondasunen erakunde sozialak. Bi aldeok batera osatzen dute *produzio-moldea*, hots, gizartearen materialazko basia.

Tarte-esaldi edo parentesi bat komeni da hemen. Burua asko nekatu baino lehen nabari diteke produzio-hartuemanok barruti ikaragarri zabala, sakona, altua, nahasia tabar, tabar betetzen dutela, guztiz zehazkaitza. Gizarte-bizitzako goiti-beheitia oro sartu behar bait da hor, ozta-ozta. Arrazoi osoarekin gogarazten digu hori, arduraz gogarazi ere, A. Schaff-ek. Zer dira, izan ere, produzio-harremanak gainegiturak arras aldera utziz gero? Nola banatu horiek biak? Gainegiturak nolabait baina realiter, osoki ez baina bai bene-benetan, materiazko basikoak bertakoak direla aitortu beharra dago, halare, produzio-harremanen haragi-haragikoak direnez gero.

Zeru goietako ilargiren batzuk balira bezalatsu idurikatzen ditu jende Marx-zale askok gainegiturak. Sortu zituen basiak, eta hor dabil-tza ideiak, alferrikako bihurturik idortu arte. Hori dira kulturak, erlijioak, ideologiak eta munduazko iritziak oro. Holakoentzat antzinate edo joanaldi guztia joanaldi gorri besterik ez da; antzinateak ez dauka orainaldi eragikorrik, aldatu egin bait da materiazko basia, eta honek emandakoa da ideien indar guztia. Halaxe bihurtzen da historikutasuna azaldu nahi lukean iritzi hau azkenerako *antihistoriku*. Eta halaxe bihurtzen, orobat, azkenerako *idealista*, gutxien-gutxien izan nahi lukeana hain zuzen, ideiak eta euren basia ta sortzaileak banatzen bait — zaizkio iritzi horri uste-gabeen.

Ideiak eta errealidade soziala banatu ta ideiak berarizko zerbait direla pentsatzen zuten idealistek, eta ideiek dagitela gizonaren kondaira. Hoek, aldiz, haien areriook, ekonomiazko basirik gabeko ideia ta kulturarik ez dagoela zuzen autemanik, ez dira konturatzen, idealisten aurka joanda, haien pentsatzeko eskema bikoitzarekin gelditzen direla, ta *ideiarik gabeko basirik balego bezala* diardutela. Marx-ek ankaz gora zebilen Hegel zutik jarri besterik ez zuela egin diotenak justifikatzen dituzte horrekin. (Baina Marx-ek hori baino zerbait gehiago egin zuen, noski). Horiek, dialektika sistima bihurtu nahirik, *kausalista* bihurtzen dira, areago. Eta, zeharo antidialektikazki, kondairagintzan kausarik gabeko kausa bezala kontsideratzen dute ekonomiazko basia (edo-ta, batzutan, gizon kondairaren egilea). Egia hutsa, gizona bere kondairaren egile ta jabe dela, kultura ere gizonak dagiela ta naturaleza menderatzen dabilen gizonaren burrukari ta jokuari lotuta dagoela, etabar. Baina hori ez da, oraindik, ankaz gora zebilen idealismoa zutik jarrita besterik; eta ez dialektikazko pentsakerarik, esaera horretxan *ukazioa* egiten duen alderdi kontrarioa ere azaltzen ez bada. Ezen-eta Teilagorri-k txit egoki esan bezala, bere egintza guztien egilea bait da gizona, — eta egintza guzti horien egintza bera ere, bestetik. Gizonak egiten dituela ideiak erakutsi ondoren, ideiek gizona egiten dutela erakutsi behar da, osoa izateko.

Hona hontaz errazkeria ta eskolastika itxuragabe guztiekin, behinbetiko akabatzeke literatura biziki gomendagarria : P. Francastel, *La réalité figurative. Éléments structurels de sociologie de l'art*, Paris 1965. Ta R. Garaudy, *Marxisme du XXe siècle*, 3. ta 6. kapituluak.

Azkeneko ondorioetaraino eraman gabe utzi zuen Marx-ek bere pentsakera dialektikazkoa. Eta hortik datoz Marx-en arriskurik kaltekorrenak. Ekonomiazko basian aurkitzen diren ideien eta kulturen sustraiak azaldu zituen Marx-ek; bazi hortako jaunen nagusitasunak haien ideiei damaien praktikazko lehentasuna orobat; ideiaon (erlijiozkoak, moralak, etab.) erabilkizun praktikua, zapaldutakoak etsiarazi edo zapaltzaileak justifikatzeko-ta. Etabar, — fenomenuaren alde bat. Marx-ek mundua ulertzeko ez baino hura aldatzeko filosofiagiten baitzuen. Eta aldatu nahi zuena ez zen mundua, kultura, ideiak edo zernahi orokor eta abstrakturik, ezpada mundu, kultura ta ideia konkretu batzuk. Hock burrukatzeko, ba, hoetxen flakiak salatu zituen. Ekintzarako premiaok Marx-i ezartzen zioten mugadura axiomazko edo printzipial bihurtzeak, oster, Stalin-ek Marr-engatik zionera amiltzen du, alegia, nihilismora ta anarkismora. Lefèbvre-k, Fischer-ek, Kolakowski-k etc. kritika horixe egin izan diote komunismoari, berak komunista izan arren. Eta ez da ziorik gabekoa, Marcuse-k eta E. Fromm-ek esaten badute, gaurko sozialismoa kulturari buruz ukakor eta promeista dela.

Ezker berrien eta neomarxismoaren arazo-muina jotzen du honek guztiak. Adi egon beharra dago fenomenu horri. Orain arteko planteamolde ta ekintza-moldeekin estabilizatuta daudenei atsekabe gertatuko zaie, beren ikusguneak eraberritzen abiatzea. Baina sozialismoaren gaurko estrategian derrigorrezkoa dirudi dialektikaren beste alde hau lantzeak, sozialismoa sinisgarri agertuko bada, eta eragile izan dedin. Ehun urte luzeko ta beharbada inoiz beharrezko ekonomiakeriak hondatzeak ere, orobat; alegia, gizona ta klaseak berak ere kondairaren sujeto bakarrik ez baino objektu ere ba direla erakustek, baina ez kondairazko produzio-legeen objektu bakarrik. Gainegituren oinharria basia dela ezik, basiaren oinharri ere ba direla gainegiturak, erakutsi beharko da. Ideiek eta kulturak sortzen eta eraberritzen dutela teknika, lana, lan-asmoak eta lan-plangintza, hitz batetan, produzio-moldea ta gizartea. Are premiazkoago dirudi eginkizun honek gaur, kontsumogizarte drogatu hau iraul dezakean indarrik gogorrenetakoa gerta bait diteke kultura, ikasleen, artisten, eta intelektualen erreboltak pentsarazten duenez. Arma bilakatu dira ideiak. Langileen eta intelektualen bategitea nahi duenak, horregatik, kondairazko dialektikaren alde biak landu beharko ditu, hemendik aurrera.

Itzul gaitezen, parentesi luze hau itxirik, geure gai zehatzera.

Ardura horrekintxe ikusten dugu Schaff. Gainegitura, dio ez da basiaren epifenomenon soilik. Gainegitura *basiaren beraren atal* ere (bihurtzen) (bai) bait da. Bene-benetan eragiten dio gainegiturak basiari, jarraitzen du. Hori gauza jakina da, bai, Stalinez gero. Baina fenomenu horri azterketa sakon bat eskeini beharra dago iadanik. Ez dago ideiak haien sortzaileagandik ebaki ta banatzerik, idealismoan erori gabe. Hortakoz, egituragaina basiarekin bateratzen da, eta gainegitu-

rekin batera hartu behar da basia, dialektikazki. Berariazko eragin tinkoa bait dauka gainegiturak atzera basiaren gainean. Ta horrela doaz produzio-harremanak aldatuz eta eraberrituz, ez ideiek eragiteke. Stalin-en merezimendu paregabea da guzti hau argitu izana. Garrantzizkoa da gainegituren eragina, *basian bertan egonik eragiten bait dute*, Schaff-ek ohartu bezala.

Zenbait gehiago hizkuntzak. Basia zorrozkiago ta xehekiago azterkatu beharra dago, han eragile diren faktore denak bereizteko ta ezagutzeko.

Marx-en beraren ikusaldetik zaila da objetibutasunaren prolema mekanismoan eta determinismoan amiltzeke salbatzea. Aurrerantza dabil gizartea, dio Marx-ek, alegia, klasetan banaturiko gizartea. Klaseok beren interesak dauzkate, noski, baina klase *bat bakarra* da gizartearen arestian arestiko interes objetibuak (aurreragileak) inkarnatzen dituenak ta dakarzkiena (beraz, alde aurretik eskuratutako kriterium edo irizpide objetibu bat aurrez-ematen da). Ezagupidea klase honen interesek eragina baldin bada, alegia, aurreragintza soziala suspertzen badu, hots, klase erreboluziogileek eragin badiote, orduan zuzena ta objetibua da ezagupidea, kondairaren helbururantz bait doa (beraz, kondairak helbururik ba duela ta helburu hori ezagutzen dela postulatzen da berriro). Besteen interesek eragin baldin badiote, berriz, gizarte-egoera zaharrei eusteko interesek, orduan ezagupide hori kondairaren kontra ari da, eta ezagupen itxuragaldua ta txartua agertzen da. Hori, prasia egia-aren irizpidetzat eukitzea.

Ez dago dudarik, aitortzen du Schaff-ek, (giza-) konzientzia ta ezagupide jarduna baldintzazten dituzten baldintzapen sozialen hauzian atal koxkor bat baino ez dela klasetasunezko baldintzapen hau. Nekez baitaratuko bait zaio azterkizun horri, esaterako, zientzia zehatsen (matematika-edo) ezagupidea... Halare, hauxe izan zen Marx arduratu zuena ta hementxe eten zuen (ezagupiderako) baldintzapen sozialen azterketa. Baldintzapen hori (klasetasunezkoa) ba dagoela esanaz, ordea, ez da esan hori besterik ez dagoenik. Eta, batez ere, sakonena horixe denik...

Ikusten denez, Marx-en planteamoldeak hauzi konkretu bati erantzun nahi zion, eta planteamolde honek ez zuen somatu ere egiten Hizkuntza-jakintzari eskerrak daukagun planteamolderako mila dato berririk. Hizkuntza-azterketari darion (hizkuntzazko) erlatibismoak bi aldetatik egin dio oparo gainezka Marx-en planteamolderari, Schaff-ek zorrozki ohartarazi bezala : 1) Sujetibutasunaren faktoreak aztertze-koan, Hizkuntza-jakintza ez da talde edo klaseren baten faktoreak maiseatzearekin konformatzen. Baizik-eta, gizarte osoaren zabalera guztian unibertsalki, orokorki aurkitzen den faktore bat azterkatzen du; alegia, gizartearen faktore banatzaile ez baino bateratzailea; 2) azterketa honen gai ez dira, honezkero, gizarteko gertaeren batzuk, *ezpada arazo* noologiko guztia sustraitik beretik, hots, edozein ezagupideren hauzia besarkatzen du hizkuntzazko baldintzapenak. Agiri dago, adibidez, klasetasunak ezin duela matematikazko egia baldintzatu.

Hizkuntzazko erlatibismoak, oster, bai. Geometriazko ariketak behintzat hizkuntzaren baldintzapenik gabekoak izango zirela pentsatzen zuen Van der Warden-ek. Uste honek, halare, Schaff-en iritzian, Van der Waerdens-en tailako jakintsu batengan sinets ezin litekean « ezjakin izugarria » besterik ez omen digu agertzen...

Bi aldetatik da, ba, Hizkuntza-jakintzari darion planteamoldea (sujetibutasunaren faktoreak aztertzekoan) kultursoziologiarenaren aldean orokor edo unibertsal. (Schaff-ek darabilen hitz honek argitasun labur bat behar du, eta laister itzuliko gara hortara). Unibertsaltasun honen arrazioa garbi dago : Marx-en azterketaren aldean, Hizkuntza-azterketak askoz sakonagotik heldu dio bere gaiari, hots, jabegoa-edo baino askoz jatorrizkoagoa den gizonaren dohain eta alderdi natural bati (hizkuntzari). Guzti honek marxismoari eskatzen diona asko da. Alegia, ondo ikusten badugu, planteamoldearen pluralismoa...

Marxismorik arruntenean setatsu tematzen direnek, jarraitzen du Schaff-ek, ezin dute goiko guzti hori aitortu. (Ezin bait dute ulertu pluralismoaren eskabide-saila, erants ditek, dialektika bera ere sistima bihurturik daukatenez gero). Baina hizkuntzaren araberako planteamoldea, Schaff-ekin berriro, unibertsalagoa da klaseen araberakoa baino, ezen-eta oraingo hau ez bait da « hizkuntza bat mintzatzen duen Nazioaren barruko klaseen (taldeen) interesek baldintzatzen dituzten ikusmolde zatikazkoarena », hizkuntza-gizarte unibertsal osoarena baino.

Argitasun bat esaldi honi : orokortasun hau bera ere erlatibua da. Hizkuntzazko erlatibutasunak ez du, abstrakt begiraturik, mugarik inundi gizartean. Gizaki guztiak inguratzen baititu, nolanahiko klase edo taldetako izan. Baina hizkuntzazko erlatibutasunaren orokortasuna ere, konkret begiratzuz gero, zatikatu edo taldezkatu egiten dela ikusten da. Eta alde hontatik klasetasunezko baldintzapenak, beste jite batekoak izaki, hizkuntza-gizarte edo Nazioen gainetik hedatzen delarik, hizkuntzazko baldintzapenak baino zabalera handiagoa darama, ta unibertsaltasun gehiago.

Unibertsaltasun ezberdinen (hizkuntza - klase) elkar-gurutzatze honexek erakusten digu, abstrahikuntza hutsa dela behargina langile-klaseko lagun edo zenbaki soiltzat hartzea. Langile unibertsal konkretuari ez zaio sekula falta bere hizkuntzazko unibertsaltasunaren determinatzailearik. Eta herritar konkretuari ez zaio falta herritasunez gaindiko klasetasunik ere.

Gizabanakoaren konzeptu marxista jatorrak argi berria eman dezaioke guzti honi. Gizabanakoa, dio Marx-ek, gizarteko hartuemanen *sorta* (ensemble) bat da. Beraz, gizarte da gizabanakoa. Hizkuntza-azterketen barnean hobeto asma dezakegu definizio honen sakona.

Bestelatsu bururatu izan da guzti hau tradizionaliki, Marx-ek funtsean gaudituz bazuen ere : ezagupidea sujetuaren eta objektuaren arteko erlazio bat izaki, objektua zan emaillea, hartzaile sujetua. Objektuaren diztira hartzen eta kontraipilatzen zuen sujetuak. Beraz, sujetua nolabait pasibuki-edo dagoela zirudien, bere bakardadean nagusi.

(Pasibu edo hartzaile izate hau ez da geldi egotearekin berdindu behar). Gizabanako bakartia zen, funtsean, ezagutzailea. Marx-ek, oster, adimendua objektuak eragindako hutsa ez baino klasetasunaren arabera kontraspilu dela erakutsi zuen. Ezagutzailea gizabanako bakarra ez baino lehen-lehenik gizartea dela finkatu zuen; eta gizarte-adimen hau Arrazoimen trazendentalen batekin berdintzeke, kondairazki hartuaz, egin ere.

Kontraspilu hau hizkuntzaren arabera ere ba dela, areago, Hizkuntza-jakintzak finkatu du.

Beraz, eta hizkuntzatikako sujetibutasun hau iadanik ukatzerik ez omen dagoenez gero, hura zuzen ulertzen saiatu besterik ez dago. Baina hortarako kontraspilatzearen teoria guztia moduztatu ta eraberritu beharko omen da, Schaff-ek dionez. Zeren-eta, hori gabe, Schaff-ek jarraitzen duenez, ez bait legoke honezkero ontologian materialismoari eusterik, ezta ezagupide-teorian errealismoari ere.

Hala ikusten du Schaff-ek bere burua « ezagupide-harremantetan sujetua pasibutzat zeukan kontraspilatzearen teoria-molde mekanizista iadanik zahartua ta igatua bide zuzenera bihurtzen » ahalegiteko premian. Mundua atzemateko ta pentsatzeko klasetasunezko baldintza-penaz landa, hizkuntzazko baldintzapen soziala ere bereganatu beharrean omen dago ezagupide-teoria marxista. Eta hortarako, « kontraspilatzearen teoria leninista » deritzana (Schaff) aldatu ta gaurkotu beharrean, aurrenik.

3. - OHAR BI ATAKA BATETAN :

HIZKUNTZA-ERAGINAREN ERLATIBUTASUNAZ ETA NAZIOTASUNAZ ARGITASUN BATZUK.

Hizkuntzaren aktibutasuna ez absoluturatzeko esango da. Guk, fede urriko beti, ez dugu horixe absoluturatzeko asmorik, eta bai ezer ere ez absoluturatzeko sendoa. Hain zuzen hizkuntzazko erlatibismoak berak ere erakusten diguna da holakorik ezerkin ez egitea.

Eta inor etor ez dakigun (guri eta Schaff-i !) hizkuntzazko determinatzailea aitortzea solipsismo dela eragotziaz, berezkuntza laburtxo bat : izatearen eta ezagutzearen mailak aspaldi banatu zituen filosofiak. Eta esistentziaren objetibutasunaz ez du Hizkuntza-jakintzak oraindano tutik esan, eta gerokoan ere ezin ezer esango du. Epistemologiazko solipsismo batez halare mintzatu ahal izateko ez da arrazoirik agiri, amesetan ere Ego trazendentalen batez ez diardugun artean. Hain zuzen *Ego sozial kondairazko* batez ari gara gu, ta Hizkuntza-jakintza ere, Marx klasetasunerakin ari zenean bezalaxe.

Baina filosofian zerbait erlatibu dela esatean ez da kaxkarra-edo denik esan, gero ! « En ce sens resteint », zentzun mugatu batetan baldintzasten duela hizkuntzak ezagupidea esaten du Schaff-ek, bai, eta hortan anparatu nahi luke norbaitek, hizkuntzazko baldintzapen soziala haintzat ez hartzeko-edo. Baina ez ote du klasetasunak ere,

eskierki, « en ce sens restreint » baldintzazten hura, ta ez erabat ? Bai, noski. Aitzakia hori barik, Schaff materialistak bapo gorensten du hizkuntzaren eragikortasuna. Bai ederki hartaz baliatu ere beste zenbait asmtarako, ta hain zuzen marxismoa defenditzeko, bi polemikazko ikusbideok erakusten dutenez.

a) Marxismoak jakintsu zenbaitekin izandako istilu ta gatazkak ez dira izkutukoak : Lysenko arazoa, Einstein-en erlatibidade-teoriari Alderdi Komunistak URSSen jarritako debekua, etc., halare Erroma-ko Elizaren desohorea txikiagotu ezin duten beste hainbeste Galileo Galileiren gaur-eguneko arazo dira. Burrukaotan jakintsuek ez dute marxismoaren jakintzarekiko aginpiderik onhartu nahi. Salzburg-eko katoliku-komunisten elkarrizketan zuzen bota zuen H. Schaefer fisiologoak gorabeheraon harria : « mundu hontan edozeinek aitortzen duen poderio bakarra zientziarena da ». Demokrazia Herritarretako zenbait jakintsuk orobat, Schaff irakurriaz agiri denez, marxismoak ere, beste ideologia guztiak bezalaxe, denporarekin itzali ta galdu egin behar duela, uste du nunbait. Objektibutasun bakarra jakintza positibuna delako hori, eta ez filosofiena.

Horien aurka Schaff-ek aterako duen arrazoa, hain zuzen, hizkuntzazko erlatibismo orokorra izango da : jakintza positibuak ere erlatibu dira, haien ezagupideak ere hizkuntzaren egiturak mugatu ta moldatutakoak bait dira !

b) Esistentzialismoarekin bigarren eztabaida. Estruktralismoarekin ez dabilta marxistak esistentzialistak baino adiskideago, noski. Baina estruktralismoaren zenbait emari esistentzialismoaren kontra erabiltzeko kezka gutxi agiri du Schaff-ek, hala ta guztiz ere. Gizabanakoaren banakotasunak egiten zuen esistentzialismoaren bihotza. Gizabanakoaren autonomia ta askatasuna axioma zen filosofia honentzat, eta handik aurrera hasten zituen bere irakaspenak. Hain zuzen oinarri haxe berrintzeko sartzen digu Schaff-ek hizkuntzazko erlatibismoa : gure pentsakera ta jokaera hizkuntzak moldatuta daudenez gero, ez dago gizabanakoaren autonomia osorik. « Hizkuntzaren bitartez moldatzen dute ta eratzen fenomeno sozial berezienek gizabanakoaren pentsakera, nundik-norakoa ta ariurria », osteratzen dio esistentzialismoari *Marx oder Sartre?* liburuan Eta, darrai, gizonari gizarteak egiten dion aldeaz aurretiko presioetan lehenengoa ta printzipalena, bortiztzen ta sakonena, hizkuntzarena da !

Nazioaz da bigarren oharra. Nazioak kondairan agertu, aberastu, indartu ta finkatu dira.

Naziotasunera eramán duten kondairazko indarrak azterkatuz gero, bilakaera hontan indarrrik eragikorrenetakoa hizkuntza izan ohi dela aurkitzen da. Ardurazkiago azterkatuz, hizkuntza-gizarteek oro nazio berezi bilakatzeko gutizia ta plegua agiri dutela edireiten da, kasu apartekoren batzuetan ezik. Ohartzapen bikoitz hau kondairazko lege orokortsu bitan bil diteke : nazioen ezaugarri nabarientako bat hizkuntza da, — eta hizkuntza-elkargoak nazio bilakatzeko joera agiri du kondairan.

Propio hizkuntzaz eta naziotasunaz ez da gauza handirik aurkitzen Schaff-en izkribuetan. Haren ideien ondorio bezala jalgi-araz litekeana, halare, ez da gutxi ta ez axolarik gabe uztekoa ere, irakurle euskaldunak errez antzemango zionez.

Jakina, Schaff poloniarri ez zaizkio gehiegikeriak izkututzen, eta susmo txarrez ikusten ditu — lehenik — hizkuntza « esprit de la nation »tzat daukatenak. Hori filosofiazki neonominalismo iruditzeaz landa (Bergson eta Husserl-en antzeke intuizionistekin bateratzen du iritzi hau) uste hortako autoreen artean Leo Weisberger bat aipatzeak zerbait gehiago ere adierazten du, *Introduction*, or. 302 liburuan ikusi-abartzen uzten duenez. Zein zentzunetan gaitzesten du Schaff-ek hizkuntza = nazio-izpiritu delako teoria? Zentzun asko euki bait dezake esatera horrek. Weisberger-en *Vom Weltbild der deutschen Sprache* (alemaneraren mundu-irudia) 1948-1952 tomo bikoa irakurtzeko eroapena izan duenak berehala igarriko dio Schaff-en kritika horren atzeari... Autore honek, Humboldt-en jarraitzapenean (azkeneko honen hizkuntza-definizioak ematen dio oinharri Weisberger-en liburuari) atzekoz-aurrera bait darabil gaia : ez hizkuntzak nazioaren izpiritua-edo, jitea itxuratzen du hemen, ezpada nazioaren izpiritu aurrez-emanak bere adierazpide egoki bezala hizkuntza sortzen (« ... ce qui trouve à s'exprimer dans le langage c'est « l'esprit de la nation », qui façonne la vision du monde suivant les diverses systèmes linguistiques »). Hizkuntza-ezberdintasunak izpirituaren ezberdintasunak dira, teoria honen arabera, izpirituaren jarduteko modu ezberdinak. Autoreontzat hizkuntza ez da inungo aldetatik sorkari, sortzaile bakarrik baizik ; ez *ergon*, *energeia* baino (Humboldt, eta harekin batera Weisberger). Mundua bereganatzeko izpirituak dagien lana da hizkuntza (« sich ewig wiederholende Arbeit des Geistes »). Hizkuntza-jakintza konparaziozkoaren eginkizuna, horregatik, *izpirituak zein modu diferentetan* lanegiten duen argitzea da, hizkuntza bakoitza izpirituaren lan-modu berezi bat dela postulatu bait da aurrenik, alegia, ez errealdadearen kontraipilu, izpirituaren azalpen-era baizik (« nicht einfach Reflex oder Spiegel der Dinge, sondern noch mehr Erscheinung geistiger Gestaltung », or. 16).

Ontologia izpiritualista konek Schaffi sar dezaiokean aisa ulertzeko higuinaz gainera, ez dago Schaff erabat ulertzerik, usteon atzean dagoen abertzalekeria alemanari adi egoteke. Baina poloniarrek abertzalekeria alemanaren azpian haina sofritu beharrik ez dago iadanik, halare, aberri-mistizismo erromantiku hori errukirik batere gabe deabruetara bidaltzeko. Ez da haizu ta ez gizabide, nazismoaren ondoren oraindik nazio-izpirituaz zentzun hortan mintzatzea.

Nazio-zalekeriaren ondoan ba dago nazioarte-zalekeria bat ere, hobeia ez dena, ta ezagutzen du Schaff-ek hori. Adam Schaff ez da alferrik langileen Alderdi Komunistaren Zentral Komitekoa : klasetasunaren barnean holako diferentziarik edo bereiztasunik aipatu orduko (hizkuntzaren edo naziotasunaren araberakoak-eta), salatzen du gure Autoreak, derrefente altxatzen da « ideologia militante guztien ordez

koen aldetik » izugarrizko aiheru edo oposizio amorratua. Ekintza-zaleak izan ohi dira holakoak, eta gauza jakina da, ekintzak ez duela ondo ametitzen ideia simple ta erreza ez denik. Militante direlarik, ideologia militantea nahi dute, « etsaiaren aurkako burrukak batasuna eskatzen (omen) bait du, eszepzio bat bakarrik gabeko batasuna, baliogo ezberdinen ezberdintasunik batere gabeko batasuna »... Liberal antxe-koenak ailegatzen dira batzutan bereizkuntzaok onhartzera, baina « bizitza pribaturako » uzten dituzte, polliki-polliki...

Schaff-ek, halare, ez du atzera egiten. Ezagutzen ditu « gizarte bati bere naziotasuna harrapatzeko ahaleginak, gizarte hori hizkuntza arrotz batetan mintzatzera bortxatuz », cfr. *Essays*, or. 36. Eta Schaff poloniarrarentzat esperentzia hori ondoriorik gabe gelditu ez zena esan beharrik ez dago.

Schaff-ek zehazkiago nazioaz (gure hizkuntza-ikusgunetik) zer deritzakean, haren hizkuntzari buruzko usteek jakin-araziko digute. Pentsamentuaren baldintza ta determinatzaile da hizkuntza (die Bedingung und sogar die Determinante des Denkens, — beraz, ez edozein dezerminatzaile, determinatzailea baino, artikulua determinatuarekin) eta pentsamentu guztiarena. *Essays*, or. 131-132 atalean garbi utzi du Schaff-ek hori : « Hizkuntza-erlatibismoaren tesien unibertsaltasuna begien aurrean altxatzen da, hesiok jakintza-soziologiarenakin alderatu edo parekatuz gero. Talde-interesak tartean dabilzanetako fenomenuei argitasun egitera laburtzen edo mugatzen du azkeneko honek (jakintza-soziologiak) bere azterkizun-esparru guztia..., ikuskera-ezberdintasunak hain zuzen talde-ezberdintasunek oinarriturikotzat erakusteko. Hizkuntza-erlatibismoaren teoriak, aitzitik, hizkuntzak eza-gupiderako daukan sartu-irtena aztertuz, goian azaldu den bi aldeko unibertsaltasun-jitea agiri du. Teoria hau ez da ari errealdadearen fenomenuei edo agerkairen batzuekin bakarrik axolatuta, ezpada halako guztiekin, errealdade *osoarekin*...; eta ez giza-talderen batzuekin bakarrik ere, alegia, hizkuntza-gizarte baten barruan aukeratutako talderen batzuekin (adibidez, hizkuntza batez egiten, mintzatzen duen nazio baten baitako klase-interesek sortzen duten ikuskera-baldintzapenekin) ezpada hizkuntza-gizartearen *osotasunarekin* » (Schaff-enak azpimar-katuak).

Beraz, ez dago dudarik, Schaff-en ustean behintzat ba dagoela, esaterako, klasetasunak ez baino naziotasunak-edo erabakitako kultur-azalpenik hainitz... Edozein gizarte-interesek eragindakoren azpiagotik eta sakonagotik ere hizkuntzaren *baldintzaztapen* edo hizkuntzazko erlatibutasuna irakasten baitu, argi ta garbi, pentsamentu sozialaren baitan. Hortakoz, klasetasunaren kultur-baldintzaztapena ezertarako ukatu beharrik gabe, textuinguru honen barruan ezarri beharko da, eta mugadura hau aurrez-emanik bakarrik izango da zilegi hura baieztatzea. (Kulturak gaiaren aldetik klase-lotuak, formaren aldetik nazionalak omen direlako berezkuntzaren funtzionaltasuna ere erabilkizun franko mugatukoa agiri da, horregatik, — literaturan bertan ere, beste arteez isiltzeko).

Ez da ongiegi konpontzen guzti honekin, adibideren bat ekartzeko, *Anaitasuna*-ko euskal idazle baten hurrengo esaldia : « ... Filosofia edo literatura-era baten barne-estruktura bilatzen hasten gareanean, han barrenean, ez dogu (...) inoiz be topatuko ez eleiza bat, ez nazino bat, — giza-klase bat eta beronek gizartearekin dituan artu-emonak baino. Honetara, ba, jakituria giza-klase baten konzientzia da... ». Txit zabal-dutako iritzi hontan zuzena da klaseen eragipenaz aitortu nahi dena, baina ez eragipen horri eman nahi zaion bakarra ta erabatekoa izateko pribilejioa.

Hori marxista askok naturaltasun guztiarekin egiten dutena izan arren Marx-ena baino Mannheim-enago iruditzen zaigula izkutatu gabe, lehenik, eragozpen pare bat egin lekiok gero ikusalde horri (egiazko iritzi baino ikusaldeago bait derizkiogu) : 1) ikusi dugu, Schaff-ekin, klase-baldintzapenek ez bezalako unibertsaltasun (eragikor) agiri duen hizkuntzazkoak, pentsamentua eratzeke. Eragozpen hau gaiaren eta formaren berezkuntzarekin saihestu nahiak ez darama inora, zeren-eta ez bait dago berezkuntza hori zentzun aristotelikuan erabiltzerik marxismoaren baitan (Gilbert Mury), formari dinamika berariazkoa aitortuaz baino ; - 2) kultura guztien hasieran eta oinharrian eragile bezala klaseak baldin badaude, nola ez (ala bai ? !) hizkuntzaren ber-raren oinharrian ? Ez bait dago kultura, pentsakera ta mundu-ikuskerarik gabeko hizkuntzaren bat egoterik ; - 3) zer esan klase-banakuntza baino lehenagoko edo klaserik gabeko gizartearen kulturez ? Engels-ek berak onhartzen bait du halakoen esistentzia.

Bene-benetan sinismen hutsa ta apriorismo hutsa da, kultura ta pentsamentu guztiek azken-funtsean klasetasunak ezarritako egitamua daukaten ustea. Ez dago Marx-en postuladu honi printzipialki egiaz-kotasuna ukatzerik, zinez, azterketa askorekin egiazta bait diteke; baina postuladu horri betiko ta kasu guztietarako baliotasuna aitortzen zaion memento berean bihurtzen da gezurrezko. Postuladu hori operazionala da, ez dogma, eta azterkizunetako fenomenueri argitasun egiteko haina balio du, ez handik aurrera. Iadanik agiri dago, ordea, postuladu opera-zional bezala guztiz balios eta horregatixe baliagarri azaltzen dela kasu askotan ; beste askotan, halare, ez duela ezertarako balio ta, ideolo-giakeriak uztekotan, ez dagoela erabiltzerik.

Arazo hau kondairaren konzeptu orokor sistimazko baten barruan kokatzetik sortzen den itxura dago, konzeptu berez operazional bat printzipio irme bilakatze hori. Eta kondaira-sistema hori Marx-en Mani-festu Komunistako esaldian azaltzen da : « gure egunok arteko gizarte guztien kondaira, klase-burruken kondaira da » (La historia de todas las sociedades que han existido hasta nuestros días es la historia de las luchas de clases). Hau aurrez-emanik, klaseek dagitela kondaira ematen da, orobat, erdi isilka, beraz, klaseek egin behar kultura ere, kondairaren atal bezala. Halaxe irakurtzen da *Anaitasuna*-n : « Kultu-rea, orduan, gizonak naturaleza ta historiarekin dituan artuemon eta eraginaren jokabide osoaren zati edo alderdi bat da... Horretara, kulturea egiten dabena, kondairea bera egiten daben berberak dira :

hau da, giza-klaseak ». Ikuskera hau ez da gelditu politikazko ondoriorik gabe, *Branka*-ko gutun-idazle baten hurrengo hitzotan ikusten denez : « A mi juicio no conviene falsear el problema, que es un problema de clases, mezclándolo con prejuicios heredados del nacionalismo pequeño-burgués del PNV... El idioma, por ejemplo, no es un absoluto ; lo mismo que la nación no es un absoluto. *Lo único real en toda circunstancia es la lucha de clases, verdadero motor de la historia.* Todo lo que no sirve a esa lucha de clases es reaccionario. Vosotros, al dar una importancia esencial a la lengua, vais en contra del internacionalismo obrero... » Ba dirudi, ba, itxurek zeharo engainatzen ez badute behinepein, kondairaren konzeptu honek oinharritzen duela, ta textuinguru historiku honekin hartu ta ulertu behar dela goragoko kultur-iritzia, — agian idazle biak ondorio praktikazkoetan guztiz ezberdin arituko badira ere. Beraz, hemen, *klaseak zer diren jakiteak jakinarazten du*, via deductionis eta isileko silogismo batekin, *hizkuntza zer ezin izan ditekian, eta nolabait zer den ere, izan.*

Zer esan kondaira-ulerpen hortaz, eta zuzenkiago Marx-en hitz horien gainean ?

Lehen-lehenik, eta *printzipialki*, goragoko hiru puntuak oroitarazi. Gero, - a) hitz horiek aisa sinistu baino lehenago kondaira-azterkizunen emariekin neurtu ta alderatu beharko lirakeala ; - eta b) Marx-en pentsamentu osoaren barruan baieztapen edo ataltxo horixe propio zor zaion begirune ta ardura argitu beharko litzakeala, orobat, ez bait da Marx-en edozein esaldi bakan ta bakoitza garrantzi (beraz, autoridade) berdinekoa. Manifestu Komunista, berriz, manifestu bat da, eta horixe izan nahi du, baina ez da ta ez du izan nahi jakintzazko azterketarik, zentzun hertsian. Ez Marx-en esaldiak oro ta ez idazkiak oro dira balio berdinekoak. Marx-en atalak eta osotasuna dialektikazki elkar-kontrajartzeko ta espaitzeko, funtsezkoa dena ta beharbadakoa, akzidentala bereizteko, Marx-en esaera ta iritzien jerarkia bat aurkitu behar da ; hori zabartzeak Marx-en edozein esaldi ta hitz ta irteera marxismoarentzat funtsezko, baitezpadako, esentzial bihurtzera darama. Alegia, aipamen edo zitak arrazoi bihurtzera, etc., hitz batetan, dogmakoiriara. Marx-en esaera asko da, halare (ta abstrakt esatekotan edozeinek esango luke hori) marxismoarentzat akzidental. Gure ustez, ba, guztiz akzidentala da esaera famatu hori, Marx-en pentsamentu osoaren baitan baitipat, eta Manifestuaren barruan bertan ere hurrengo. Hori finkatzeak luzeegi lotuko ginduzke puntu honetan, ta ez du merezi, sarri egin izan bait da lehenago ere. Baina Manifestuan bertan, lerro gutxi beheraxeago, egiten den mugadura batek salatzen digu hori : « En las anteriores épocas históricas encontramos *casi por todas partes* (hona mugadura !) una completa división de la sociedad en diversos estamentos etc. ».

Partikulariki, oraindik, textu hortaz, Marx-ek kondaira erabat ez baino gizarteen kondaira diola ohartarazi izan da, esaldi hori hitzez-hitzez hartu nahi luketenen eskolastizismoak Marx gaizki ulertzen duela era-

kusteko. Gizartearen eta kondairaren konzeptu espezifiku, ez orokor, batzuekin omen bait dabil hemen Marx. Kondaira hitzak, izan ere, erabilkizun bat baino gehiago onhar ditzake, ta horrela giza-kondaira erabat (prehistoriarekin), edo-ta kondaira idatzia bakarrik, edo-ta 1847-an mendealdeko kondaira besterik ez etab. etab. adierazi ahal izango lituzke. Zentzun hontan Eugels-ek esaldi horri, Manifestuaren inglesazko argitalpenean, erasten zion zuzenketa ezagunak honela argitzen du : « (La historia de todas las sociedades...). Es decir, la historia *escrita*. En 1847, la historia de la organización social que precedió a toda la historia escrita, la prehistoria, era casi desconocida. Posteriormente, Haxthausen ha descubierto en Rusia la propiedad comunal de la tierra ; Maurer ha demostrado que ésta fué la base social de la que partieron históricamente todas las tribus teutonas, y se ha ido descubriendo poco a poco que la comunidad rural, con la posesión colectiva de la tierra, es o ha sido la forma primitiva de la sociedad, desde las Indias hasta Irlanda. La organización interna de esa sociedad comunista primitiva ha sido puesta en claro, en lo que tiene de típico, con el culminante descubrimiento de Morgan de la verdadera naturaleza de la *gens* y de su lugar en la *tribu*. Con la disolución de estas comunidades primitivas comenzó la división de la sociedad en clases distintas y, finalmente, antagónicas ». Beraz, konklusio bezala, kultura guztien oinharria klasetasunean ezarri nahiak : giza-kondairako denporaren *hamarreko bederatzi* kulturarik gabe uzten du, batetik ; eta bestetik, kolonialistak azaldu aurretik kastak-edo ezagutu arren klase-banakuntza egiazkorik ez zeukaten Afrika-ko ta Asia-ko *herrerik gehienei* beren kultura bedegar guztia ukatzen die.

R. Garaudy-k ondo antzeman zion azkeneko honi, marxismoaren gaurko arazo larrienetakoen artean batez ere *sujetibutasunarena* nabari-arazten zuenean. « Baliogo zaharren ezinbestezko hondamendiak eta erditzapean nekezarekin baliogo berrien sortzeak, guztien axola bereziki *sujetibutasunaren arazoari* itzultzero ekarri du. Hauste-une guztietan jazozen da hori, kondairan ». Eta holakoxe hauste-une baten erdierdian erorita gaude gu. Gogaikarri da, horregatik, objetibukeria oro ; hain zuzen objetibu ez delako. Lurralde kolonialen Erresuma libre bihurtzearekin, Alderdi Komunistaren baitan indartzen ari den irizpideen pluralismoak sortzen dituen arazoekin, eta sozialismoaren ezpalketa berrienekin areago (neomarxismo, ezker berri, sozialismo nazional), etc. objetibukeriak zokoratzeko garaia heldu da, eta sujetibutasunaren arloa sakonki azterkatzeko premia.

Hauxe, objetibukeria historikuak apurtzen dituen sujetibutasunaren arazoa jorratzen du Hizkuntza-jakintzak ere, egunotan, bere ikusaldetik. Ikusalde horrek iadanik damaigun konklusioa : hizkuntza-berri edo nazioen baitan jarri behar dela, ta hura ukatzeke edo ahazteke baieztatatu, klasetasunen eragina. Zentzun hontan, ba, hizkuntzazko baldintzapenen kurubil edo zirkuloaren barruan dago, kurubil konzentriku txikiago bezala, klasetasunezko baldintzaztapena.

4. - HIZKUNTZA TA JOKAERA SOZIALA.

Hizkuntza bera azterkaitzat hartu ta ataletan bakandu, xehatu ta maixeatu, gramatikak-eta ere egiten dute, noski. Eta hizkuntza-jakintsuek ere Lefèbvre-k zion konzientziatzko mailara ekartzen dute hizkuntza : beren konzientzia edo oharmentaren azterkizun bihurtzen dute hizkuntza.

Zein metodorekin egiten duten da ardurazkoena. Eta hara : bi ardura ezberdinen arabera metodo ezberdin bi erabil ditezke hemen, eta biok daude, ezberdintsu izan arren, elkarrekin hertsiki loturik : metodoak elkar osatzen eta betetzen dute.

Batetik, hizkuntzari berari begiratzen zaio, metodologiako berezkuntza batekin hau bakanduta harturik : hiztegia, morfologia, etab., hitz konkretu bat zenbait erabili ohi den, eta nolako textuingururekin, edo azterkatzen duela esan leike. Bestetik, hizkuntza biziaren azterketak ere egiten dira, hau da, solasarenak, hizketaldi-jardun edo eleketarenak. Azterketa soziologiakook era askotarikoak egin ditezke : estadistikakook (zenbait hitz daukan gizon korriente baten hiztegiak ; hitz konkretu bat zenbait erabili ohi dan, eta nolako textuingururekin, etab.) edo-ta, hitzak entzulearengan sortzen dituen oihartzun eta sentimentuenak, etc. Hizkuntza-soziologiak ongi ohartarazten du : hitz egin ez da elkar *aditzeko* bakarrik egiten, aitzitik eta areago elkar aditzen *delako* baizik. Berezkuntza kapital honen gainean hitz-erabilkizunen berezkuntza gehiago egin ditezke. Agitz zabaldutakoa da Urban-en banaketa : asmo edo sentimenen adierazpidea, alegia, jardunaldirakoa (behavioural communication) eta egiaren, jakitatearen azalpidezkoa (intelligible communication). Azkenaldian agertutako hizkuntzaren erabilkizunen katalogatze edo arauketarik interesdunenetakoa Popper, London-eko Unibertsidadekoak azaldu zuen Viena-ko filosofia Batzarrean. Egin-kizun-mailaok (hitz eta esaldi-motaok) bereizten ditu Popper-ek (eta berez agiri da, arauketa hontarako askoz ere du zehatzagoak erabili direla Urban-en berezkuntzan baino) : 1) adierazpen soilak, edo « *expressions and communications* » (maila hontan abereen hizkuntzaren parekotsu da gizonarena) ; - 2) « ... a higher function : it can (alegia, hizkuntza) be *descriptive* » (deskribizioak egin ditzake hizkuntzak, beraz, ezagupidearen oinarria bitartekatzen du : luzaro ikusi dugu hau gorago) ; - 3) « ... there are other higher functions, and especially one which is of decisive importance : the *argumentative or critical function* ». Hizkuntzaren azkeneko betekizun honen esanahia izugarria da, ezagupiderako bideak ezik (deskribizioa) irizpideak berak ere sarri berton finkatzen direla adierazten bait du : « it is the basis of what is called human rationality », — ikus Popper, *On the Theory of the Objective Mind*.

Ironian oharreman dezakegu nola hitzaren barnean irizpideak baitarututa dauden, beraz, nola hitzak argumentu-betekizunak euki ditzakean : judegu esku-zabala, burges debotua, etab. esaeretan hitzari berari

atxikitako irizpide biren kontrasteak sortzen du ironia. Irizpideak daude hitzaren barruan.

Popperen hiruko banakuntzak aparteko interesa irazeki zuen Viena-ko batzarkideen artean, azterketa formalak eta soziologiazkoak bateratzeko lehenengoetako entsegu bat aurkezten bait du.

Dena dela, abiatutik dago hizkuntzaren azterketa estrukturalaren ondoan soziologiazkoa ere.

A. Schaff ere holakoxe gai batekin azaldu zen Viena-ko filosofilarien nazioarteko Batzarrera : nola hizkuntzak gizonaren (gizartearen) biziera ta jarduera guztian daragien erakusten saiatu zen. Gainuntze-koan, filosofilari marxistak hizkuntza-jakintzaren emaitzekin agian kezkatu-samarturik eta ziurki arazotutik dabiltzala, agiri asko gelditu zen : Errusia-ko, Romania-ko ta Txekoslovakia-ko ordezkariak ere hizkuntzaz ziarduten Batzar hontan, eta propio gai horrekin ez zebiltzanak ere hizkuntzaren kapituluan oinharritzen ziren gehien-gehienak, ezagupideaz, kondairaz, determinismoaz etab. jardutekoan.

Gu. Schaff-ekin bakarrik arituko gara. Autore honen beste liburuetan aurkitzen ez den gauza gutxi dago *Sprache, Denken, Handeln* (hizkuntza, pentsakera, jarduera) izenburuko mintzaldi hontan ; baina bestela han-hemenka sakabanatutako ideiak trinko bilduta eukitzearen irabaziarekin poz gintezke.

Gizonaren jarduera, dio Schaff-ek, sarri agiri zaigu hizkuntzak baldintzaztuta. Alegia, pentsakera guztia joera jakin batetan orientatzen edo gidatzen eta bultzatzen duten bururazioen bitartez baldintzaztuta. Maiz gidatzen eta moldatzen ditu hizkuntzak, era hontan, gizakiaren (gizartearen) aldarteak, borondate-jasak, jitea, etab. Pentsatzeko moldeak hizkuntza-egituraren mendeko dagoela deritzan tesiari dario hau baitipat, gauza jakina bait da gizonaren jarduera pentsakeraren mendeko dagoela. Batez ere oharkabea ez baino asmo garbiz, xedez, hots, konzientziarekin jarduten denean. Esaterako, ideologia-edo, sinismen, erlijioaren batek baldintzaztuta dagoenean batez ere gizonaren jarduera. Soziologilariak isiltzeko, neuropatologilari, sikiatra, sikologilari tabarrek positibuki finkatu dute postuladu hau. Oroit gaitez semantogenoz : hamaika lotsa, bildur, etsipen ta axanpa azaltzen da gaur hizkuntzaren eraginekin. Ekintzarako joera, orientazioa ezartzen du zinez hizkuntzak.

Hitzaren eta gauza izendatuaren (adierazkiaren eta adieraziaren) arteko ezberdintasun edo jarraitasunik eza da eragin honen sustrai bat. « Ogi delakoxe deritza ogiak ogi » esatea, erromantikuek zeritzaten eta oraindik ere arrunki pentsatzen-edo den bezala, ez da ximplekeria gorri-gorria besterik. Berehalaxe ikusiko du hori pixka bat eskolatua denak. Zeren-eta materiako errealdadea, geure barnetik ez datorrena ta geu barnean ez gauzkana ikusgune « objetibutik » eta urrun-tarteak, ikusaldeak harturik begiratzaren ohitu samarturik bait gaude. Baina hori bera gizarte-errealdadeari buruz egiten jakiteko, alegia, barnean gauzkan errealdadea epaitzeko, burgesari zergatik deritzan burges jakiteko adibidez, eskolatua izatea baino zerbait gehiago beharko litzake, eskatzen du Schaff-ek.

« Burgesak hau ta holako dira », eta « langileria hola ta holaxe dago », esaten dugu. Konzeptu orokor bat hartu sujetutzat, eta gizabanakoari datxekon zerbait ematen diogu atributu. « Marx-ek esan zuen », esaten dugu orobat kezkarik gabe, Marx zifraren bat balitz bezalaxe. Marx 1848, arratsaldeko hiru ta erdietan, kafea hartzen, esango bagenu konkretuago izango litzake, ezen-eta esaera bat esaten zuen Marx ez bait zen Marx erabat. Nun dago, ba, esaera horien objetibutasuna? Baina geure hizkuntzetan ez daukagu askoz gehiago konkretatzerik. Orokortasun edo jeneralizazioak dira gure *hitz guztiak*. Errealidadearen zatitxo bat besterik oharreman gabe errealidadea geureganatzen duten abstrahikuntzak. Harrezkero, elkar-eragite etengabea ari dira gure baitan hizkuntza ta pentsakera. Gure pentsamentu osoa bait dago zehazgabeki, *hutsune tarteekin* eraikita.

Hutsune horiekintxe altxatzen dira ideologiak, jakintza, usteak eta gogoeta guztiak. Ez dago erabateko objetibutasunik, ez argitasunik. Eta zerk betetzen ditu hutsuneok?... Hori ezberdinki agiri da : itsukeriatik eta ikazkin-fedetik hasi ta agnostizismo edo eskeptizismorainoko edozer gauzak. Gatazka izugarria sortzen dute tarteok eta mugaduraok pentsamentuaren baitan, ideologiaren artean, kulturen artean. Hori horrela izaki, ezinbestezkoak dira ideologia guztietan ezezpiaoak edo salbutasunak, beraz nahitaezkoa kasuistika, ta azkenerako, halabeharrezkoak dilemak ekintzan. Bi mila urte zehar kristauen konzientzia urratu ta sakailatu duen halako hainbeste dilema aisa azaldu ahal izango litzake fanatismo edo aldratzko neurosi bezala, horrekin egiazko sustraiak batera argituko balira. Baina ez, trajeria ez da ideien alde dabiltzalakoan ideien arteko hutsune nolabait asetakoak gupidagabe babesten dituzten Galileo-ren kondenaizaleena bakarrik; hutsune horiek betetzen ez dakien Galileo Galilei-rena berarena da trajeria. Ideologia *guztiei* jartzen zaizkie dilemaok. Merleau-Ponty zen behin, *Humanisme et Terreur* liburuarekin, marxismoaren eta erreboluzio-zaletasunaren dilemak gordinki larrutzen zituena. Edo Koestler, lehenago, eguzkiaren ilungunearekin. Marxistak berak gaur, dilemaok aitorturik berdintzen saiatzen direnak, eta ezin izan zitekean besterik stalinismoaren ondoren. Interesgarriak Markovic-en idazlanak. Baina aski da A. Schaff-en *Marx oder Sartre*?-ri azaleko begiratu bat : askatasuna ta kondairazko halabeharra, erantzukizuna ta Alderdiaren diziplinari men-egin beharra (noiz, noraino, etab.), gizartea ta gizabanakoa, etc. liburu osoa betetzen duten dilemak dira.

Bistan dago guzti horren munta. Izan ere, hori dela-ta hizkuntzak gure jarduera guztian duen eragina benetan tiranikua da, geure sakonetik bait gaitu estekatzen eta baldintzazten; hizkuntzazko eragin hau, aldiz, guztiz kaltegarria izan ditek. « Hitzaren tirania » aitortu beharrean gara, dio Schaff-ek (Stuart Chase-ren izenburu batekin barreiatu zen esakera hau : *The Tyranny of Words*). Molde horiek gure hizkuntza guztiaren zabalean hedatzen direla esan behar da oraindik; beraz, konzientziaren zirrikitu guztietatik aurrera iragazten zaigula hizkuntzaren eragina. Hortik datoz, egiaren jabe izatetik ez baino ez izatetik, dikta-

dura guztien index eta zentsurak, egiaren babestea Inkisizioari ta jendarmeei gomendatze guztiak.

Idealistek ongi igarri ohi diote horri, adi bait dagozkio beti ideia-
eraginari. Mara^ñon-ek diktaduren hizkuntza-gisa azterkatzen zuen.
Ortega y Gasset-ek ere horrelatsu, sujetibuki, azaltzen zituen errebolu-
zioak kondaira guztian, tribu primitibu bat eredutzat harturik...

Egia hau radikalduz eta gehiegiratzuz egin diren halako saioak
(komunismoa ta faxismoa hizkuntzaren eragin *huts eta bakarretik*
azaltzekoak, adibidez) beste muturreko monismo batetik etorri dira, ta
Schaff-ek ezin oniritz ditzake inola ere : gizarte-hauzi guztien deter-
minatzaile bakarra hizkuntza edo-ta ideiak, larru gorrian, direla irizte-
tik. Monismoek ez daukate hemen burubiderik. Ideia-zaleenak bezain
gutxi klase-burrukaren zaleenak. Ez dago ukatzerik, aitortzen du Schaff-
ek, nazismoa klase-burrukaren konzeptu edo kategoriaren ikusguneaz
bakarrik baliatuz aztertuz gero, nahi den zehatzena ta borobilena
izanda ere eskasa ta urria izango dela eskuratutako azalpen soziologiaz-
koa, ebidentzia guztiarekin. Ezin bait da azalduko « ideia irrazionalek »
herri-iritzian, propagandan, mistika abertzalean etab., ta horregatik
ekintza-zaleen deliberamenduan jokatu duten zereginetik ezer ere
funtsezkorik. Ezin azalduko da, batez ere, faxismoaren baitan nazis-
moari dagokion forma konkretu anker, basatia. Gauza bat bait da ger-
takari baten gertatu edo bilakatu izana soilik azaltzea, eta besterik,
gertakariaren nolazkoa, forma argitzea. Horretarako ezinbestezkoa da
alde askotariko planteamoldea, eta hizkuntzaren aldetik begiratzeko,
darrai Schaff-ek, hor daukagu gaur emaitza jatorrak iristen ari zaigun
Sikolinguistika.

Aspaldidanik begiztatua zuten literatura- kritikatzailleek ere gertakari
hau. Faxisten eta komunisten mintza-moldeak (formalki ta estadisti-
kazki) alderatu zituztenean, esaterako. Eta NPD Alderdi neonazia azter-
katzeko Alemania-ko soziologilariek sarri erabili duten bide bat hiz-
kuntza-konparaziozko haxe izan da. (Hizkuntzaz landa beste determi-
ntzailerik ere ba dagoela pentsamentuarentzat, maiz esan dugu gorago
ere, halare).

Shaff-ek honela ikusten du guzti honen arrazoa : alegia, gure
oihartzun edo erreazioak (oharrezkoak, eragina oharkabezko gelditzen
bazaigu ere) ez datozela zuzen errealdadeak eraginda, *hitzek eraginda*
baino. Hitzak eragiten duen erreazioa ez da errealdadeak eragiten duen
edo eragingo lukean bezalakoa ; beraz, errealdadea ez da derrigor gure
erreazioek idaroki edo sala dezaketen araberakoa.

Hitzek eragiten dituzte, beraz, gure erreazioak. Guzti honek ideo-
logian (zer esanik ez propagandan !) duen sartu-irtena edozeinek naba-
riko du, hitzak esaten denean ez bait da hitz bakandurik pentsatzen,
hitzak hizkuntzaren textuinguruaren baitan baizik. Batez ere politi-
kazko ideologietan nabari-arazten da eragin hau : hemen ez bait dira
printzipioak matematikekako formulak-edo iruditzen zaizkigun bezala-
koak, betikoak eta garbi objetibuak, ezpada praktikuak, eragikorrak,
hots, jarduera bat oinharritzen dutenak eta ekintzari daragiotenak.

Horrela, ideologietan gora ta behera dabilten *hitz magikuak* edozeinek ezagutzen ditu; geuk ere farra-farra bait darabilzkigu, gizonaren ahalmen kritikua kamustu egiten da-ta. Hitz magikuok arrazoiaren lekua jaten dute, ta konbentzio sozial bihurtzen dira. Lehenago ikaragarria zen errebisionista izatea, eta aski zen hitz hori, edozein berri-tasun on ala gaizto baligabeztatzeko. Gaur ikaragarria da ortodoxo izatea, eta hitz honek errebisionista bilakatzea zilegiztatu du, etc. Guztiz lan interesgarria izango litzake ezker klasikuen eta berrien arteko aldeak hain zuzen hizkuntzaren aldetik azterkatzea.

Jakina da hitzak ez zirela diktatoreen izkilu kaskarrenak izaten, ezta arriskugabeenak ere. Horrelakoxe tximista-hitzez erreboluzio asko atera izan dute aurrera; ta askotan izan da hitz bat, herriaren erreboluzio-nahia bateratzeko giltzarria. Hitz bat ezpainetan zuela bizitza emandako asko dago eta, dirudienez, heriotza bera argitu ta zentzu-nezko bihurtu duten hitzak denok entzun ditugu. Itxuragabekeria irudituko zaigu hau, gelan patxadaz eserita pentsatuz gero, baina kon-daira osoa betetzen duen zerbait da hori. Erlizioaz ezer arduratu denak ba daki holako hitzek (kultuan, ritoetan, magian) zer betekizun jokutzen duten. Eta politikalariek beti igarri dute hau. Eta gaur, guzti honen sustraiak jakintzazki azterkatu ditugunez gero, propagandarako teknika borobila sortu ahal izan da: estadistikazki ta psikologiazki aukeratutako hitzekin. Hitzak beti mugatu du gizonaren askatasuna, ta horretxen teknika bilakatu da propaganda. « Esan mila bider, eta gezurrik ga-lantenak egia emango du », hori ez zekien Goebbels-ek bakarrik. Eta midizinan bertan ere, farmaziaren eta farmakologiaren analogiaz, osagintzarako hizkuntza-jakintza kliniku bat apailatzen ari dira jakintsuak (Korzybski, *Science and Sanity*) sozial-terapiarako asmotan.

Areago, *erantsi* egiten da hizkuntza. Euskaldunok aspaldi igarri genion fenomeno honi, ta ez du azalpide gehiagorik behar. Erantsi zergatik egiten den jakiteak bakarrik (jauntxoenganako begirunea, etab. aipa ditezke) ez du besterik gabe erakusten hizkuntzak berak, erantsi aurretik eta batez ere erantsiaz gero daragien presiorik. Hizkuntzak berak ere azpiratu eta menderatu egiten bait du gizona, beti barik ateka edo zirkunstantzia jakinetan izan arren.

Horien eta beste fenomeno hainitzen aurrean, Soziologiari ez zaio hortaz eziparik gelditzen: hizkuntzak izugarrizko eragina azaltzen du jokaera sozialean. Ideien eragina? Ezta inola ere: ideiek ez bezalako bideak egiten bait ditu eragin honek. Hizkuntzaren azterketa sakon batek ongi erakusten du hori. Hizkuntzak nazioa dagien bezala, osoki (ez harek bakarrik, noski), nazio-barruan ere taldeak sortzen ditu, klaseak etab. hizkuntzak (ez harek bakarrik, berriro). Beraz, hizkuntzaren baitan ere makroekonomia ta mikroekonomia berez ditezke, hizkuntzazko baldintzaztapenak azterkatzeko metodo bezala batez ere.

Hizkuntzaren eragipen hau nun datzan atalka ta xeheki miatuz gero, hitz-mota berezi askorekin topatzen gara. Schaff-ek *estereotipua* azterkatzen du.

Esterotipu hitza Lippman-ek sartu zuen literaturan. Oso gaitza da estereotipua zer den argitzea. Aski bedi haren ezaugarri pare bat aipatzea : estereotipua, lehenik, ez da aurre-iritzia-ekin nahasi behar. Segurtamenen edo etsipenen kategoriakoa bait da estereotipua, hau da, ez uste bat, uste tinkoa baino. Bigarrenik, halare, etsipen eta ziurtasun honen oinharria ez da arrazoia, argudioa. Beraz, estereotipua ez da ideiarik ezta jakitaterik ere. Ideia ta estereotipua bai jatorriaren eta bai beren betekizunen aldetik dira ezberdinak. Estereotipurik gabe ederki pentsa diteke (printzipialki behintzat), ideiarik gabe ez. Estereotipua, hortakoz, ez da kategoria *adimenezko-logikazkorik*, baizik-eta *adimentuzko-pragmatikazkoa*. Eta halakoxeren gisa, ekintzari begira ta ekintzarako sortu zen. Teoriazki ez dago ezparririk, objetibutasuna ta, esan ohi denez, ideia-arenak direla, ez estereotipu-arenak. Baina beharko aitortu, indarra gehiago du estereotipuak ideiak baino, arrunki.

Walter Lippman-ek azaldu digunez, pentsamen edo oldozmen-ekonomiaren legeari darraio estereotipuak bere sorkundean ta betekizunetan. Gure itxaropenak, bildurrak, eskarmentu edo esperentziak, etab. unidade pragmatikazko bakar batetan biltzeko ta atontzeko da estereotipua. Beraz, ba du zerbait ezagupide izateko ; eta ekintzarako erakunde bezala bai makina bat.

Estereotipua ta ideia berezi egin behar dira. Baina, argitzen digu bixia da esterotipua, ta izaten ditu bere sareak ere : « askatasuna » esan orduko pentsatuko lukete euskaldun askok Euzkadi-rentzat eskatzen dela askatasuna ; « inperialismo » esan bezalaxe, berez bezala dator adjetibua : *amerikanua*, *noski*, etc.

Estereotipua ta ideia berezi egin behar dira. Baina, argitzen digu Schaff-ek, estereotipua ta ideia elkarrekin bizi dira, eta bat-eginda maiz. Ba dugu proletarioaren ideia, baina estereotipua ere bai. Erreboluzioaren ideia bat, eta estereotipua ere (estereotipu-sare edo *komplexum* bezala gehienetan : herri, buruzagi azkar, justizia, inperialismo, sozialismo, etab. denak estereotipaturik). Ideiak berez hotzak bait dira, hoek ez duten garrak eta beroak betetzen du estereotipua. Ideiak norberegantzea zaila da, estereotipuak, aldiz, oharkabean barreiatzen dira, eta gizarteak sartzen dizkigu. Eta behin sartu zaigun estereotipua kritikari azpiratzea, ideiarekin alderatuz esaterako, geroz eta zailago itzultzen da. Berehalaxe hartzen bait du esterotipuak ebidentziaren itxura guztia. Ongi antzematen zion E. Fischer-ek honi, ideiak ideologien hesitura gainetatik zebiltzala esatean. Eta berdintsu B. Brecht-ek, erreboluzio-zale pragmatikuak intelektualekin fidakaitz agiri zirela salatzean. Itxuraz berdintsu agiri badira ere zerutik lurre-rako tartea ikusten du Schaff-ek, bakearen ideiarekin eta bakearen estereotipuarekin dabilzan pazifisten artean.

Ideia kritikaz geureganatzen dugunean ere ez dugu bigarren eras-kinik gabeko ideia garbi ta hutsik iritxiko. Hitzak eta ideiak bezalaxe bategiten bait dute, batasun organikuan, hitzak eta estereotipuak ere. Horregatik hain zuzen (baina ez horregatik bakarrik) *ideia* berdinaren eraginak kontragintza edo erreazio txit ezberdinak ateratzen ditu. Hain-

bat zitalagoa ta sarkorragoa da estereotipuaren eragipena, antzik eman ezin diogulakoxe : ideiarekin urtzen bait da estereotipua, eta gehien-gehienetan ideiatzat hartzen dugu. Garbi-garbi dago hemen, finkatzen du Schaff-ek, « hitzen tirania ».

Schaff-ek « ideologia militanteaz » zer deritzan ere ongi uler diteke argitasunon ostean. Gure fobiak eta zaletasunak, dio, gure grinak eta atxikimenduak, higuinak eta eraspenak, gehien-gehienak aldratzko edo kolektibuak dira, ta gizarteari zor dizkiogu. Ez ditugu horiek beti kausitu bezalaxe geureganatzen, noski : usu aipatutakoa da, eskubitar sutsuaren semea ezkertiar ohil gertatzen dena. Baina halare determinatu antzean gabilitza geure bizitza guztian, eta gizagintza... izan behar du gure bizitzak. Eta geure kate ta loturak ezagutu beharko ditugu lehen-lehenik, hortarako : estereotipuak erantzi, ideiak argitu. Horixe da « ideologia militantekoak » inola nahi ez duena, ta horregatik haren intelektualenganako errezeloa.

Schaff-ek ba daki intelektualak ere ez daukala sokratismotan jostatzerik : argitzea ez da dena, eta dena argitzerik ere ez dago. Amaren esnearekin batera edoskitzen dugu hizkuntza; betiko markatzen gaituzten maitasun ta gorrotoak, estereotipuak eta ideiak. Laister asma diteke, ikusbidez, poloniar umeak aurkituko duen alemaniarren estereotipua ez dela eskierki maitekorra izango. Kondairak horixe eraginda ! Bai noski, baina gerora kondairari eragiten diona ere bai, eta hein berean, gizartearen eta bere jokabide sozialen determinatzaile bat. Horrela, ideiak eta estereotipuak bereizten saiatu beharrak ez dauka bukaerarik, eta kondairazko batasun horregatixe, gure iritzien bitan batetik printzipioen garbitasun zientziazkoa ta bestetik estereotipuen arruntasuna xehe-xehe ta ilez-ile bakantzeko grina ez da intelektualkeria ta pedanteria besterik. Schaff-ek, halare, ez du idarokitzen egin beharraren eta noraino haizu denaren mugarik

Horrenbestez iragan gintezke, Schaff-ekin batean, ideologiak ikustera. Ideologiak, ez dago esan beharrik, ez dira ideia hutsik, ezta estereotipu-sarrerik bakarrik ere. Berez, ideien sistimak dira; baina horrez beste, ideologia guztia zehar hedatzen dira estereotipuak ere, ideiekin batera.

Ideologiaz aditu, ideia bakanak ez baino baliogo-sistema batetan oinharritzen den eta gizonaren nahiz gizartearen helburu sozialak epaitzen dituen mundu-ikuskera aditzen badugu, hizkuntzak ideologiaren baitan daragian ezpairik ez dago. Ez estereotipuen bitartez bakarrik, baina hoen bidez ere bai, eta abantail hainitz ba dute hoek, beren argitasun eta indarregatik (azterketarako). Esaten genuen, ba, ideologiak bere altzora jasotzen duela estereotipua. Schaff-ek gehiago esango du : estereotipua ez da berez eta beharrez ideologiaren atal osakairik, baina de fakto ez dago estereotipurik gabeko ideologiarik. Eta adibide hau dakarkigu : humanismo sozialista ideologia bat da, gizartearen helburuez epaitzen duena, gizonaren eta gizartearen jarduera ta jokabideei buruz irakaspen dat ba duena orobat, etab. Ideologia hau ez litzake posible izango, halare, « alienazio guztietatik garbi dagoen gizo-

naren » irudia gabe, hots, etorkizuneko gizarte sozialistaren eredurik gabe. Gizarte ta gizon-eredu hori dira helburu, ta helburuak erabakitzen du hartaratzeko jokabidea, ekintza. Baina humanismo sozialistaren helburu den eredu hori *estereotipu* bat da. Eta esterotipu hau, sozialismoaren baliogo-sistimari zentzuna ematen dion osaki garrantzizkoenetakoa, zinez, bai ideologia sozialistan eta bai sozialisten askatasunerako, berdintasunerako ta anaitasunerako burrukan (berriz estereotipuak ! Horra sarea...) erabakitzaille den estereotipu hau, *utopiak sortu* du. Etorkizuneko gizarte libre hori itxaropenak sortu du, ez kondairan kausitu alako legeren baten azterketak, ez jakintzazko kalkuloren bateg. Eta halare, soziologian ez luke inork eta sekula santa jokabide horren zilegitasuna eztabaidan jarriko. Ideologiatik ideologiakeriara amildu denak, ostera, eta bere ideiak derrigor « zientziakotzat » dauzkanak eta zientziakotasuna natur-jakintzen araberako axiomagintzat, halakoak biraotzat hartuko du aitortza hori. Baina halakoak inola ez dagokion zientziakotasun bat aitortu nahi dio marxismoari, zientziakotasunaren konzeptu motx batekin dabil-ta.

Utopiazko ereduak erabilizko jardupide hori metodozko bihurtu da, iadanik, soziologian eta beste zenbait jakintzatan. Aspalditxo iraitzita daude XIX mendeak zientziakotasunerako ames-egiten zituen positibismoak eta objetibutasun erabatekoak. Althusser-eta onhartu ala ez, berdintsu da hemen ; inola egin ezinezkoa, zientziakotasunaren konzeptuak lardaskatu, batekoz beste sartu, ta inola ez dagokion zentzun batekin marxismoari eratxiki egitea da. Zientziakotasunak ez dauka fisikan soziologiako-edo zentzun berdina ; marxismoaren zientziakotasuna ez da natur-jakintzetako legeena. Bestetik, Marx bera « nomologo » ez zela, ta kondaira arras natur-legeen arabera kotzat ez zeukala ikusteko, cfr. H. Fleischer, *Marxismus und Geschichte*, 1969, or. 41-43, ez bait dago hemen hortaz luzatzerik. Baina halako zientzia-zalaren batzuk espantuz eta izuz altxatzen bait dira, oraindik, sozialismoa utopiak oinharritzen duela entzun orduko (eta ez marxismoaren sustrai kondairazkoak utopiazko sozialismoan ezartzearen zentzunean bakarrik) Schaff-i ez baino (ikusi bait dugu haren aitortza) E. Bloch komunista zaharrari hartutako azalpen labur batekin finkatu behar da hori berriro, ik. *Das Prinzip Hoffnung*, I, 235 ta ur. Mendebaldeko erlijiozko utopien tradizioak, erreboluzioak, ametsak, daude batetik ; zehaztasuna, gizarte-fenomenuen azterketa metodozkoa, kondairaren legeen argizapena bestetik. Marxismoaren baitako urbide bero ta hotza, Bloch-ek deritzanez. Biok dagite, etorkizunaren utopiak eta orainaren azterketa zehatzak, marxismoaren giharra, ta haren barneko dialektika, cfr. II, or. 726. Halaxe da. Mitoak hasieran jartzen zuen parabisuko irudien sinismena jakintzek lardaskatu zuten-eta, orain kondairaren azkenera aldatu dizkigute utopiek mitoetako eredu haiek. Mitoa aldrebes, hori da utopia. Beraz, mitoan itzul-min ta nostalgia zena, imitagarri zen behinolako irudia, burruka-gai ta helburu bihurtu du utopiak. Jakina, mito ta utopia hitzak negatibuki kutsatuta ulertzen dituenak ezin ezer hasiko du guzti honekin... Zer egingo da !

Baina kito guzti honekin : *klase* konzeptua da beste bat, ideia ta estereotipu bihurtutakoa, Schaff-ek dionez.

Guztiokin, jarduera-giro batetan murgil-arazten dugu gizona. Gizonaren pentsakera, sentikera, jarduera, gizartearengandikoak dira gehienbat, — direla hoek jarraitzapenezkoak edo kontrastezkoak. Herri batetan, gizarte konkretu batetan, herri-kondaira konkretuaren uretan dago gizona. Holakoxea ez bezalako ta hortik kanpora pentsatutako gizona abstrahikuntza hutsa da, ez egiazki kondairazko ta ez egiazki sozial.

IV. - GIZARTE-GAUZAKO HERRI-BASIAREN KONDAIRAZKO EITEAZ.

Gizarte-gauzaren oinarri-oinarrizko den produzioari kondairazki begira egin ohin den oinarri honetxan araberako kondaira-sailketa marxista ezaguna da : lehen-gizarte, esklabu-jabezaro, feudalismo (merkantilismoa zubi) ta kapitalismo, sozialismoaren zubiarekin artekatuta berebat (Proletargoaren Diktadura tartean dela) komunismoan burutzeko. Gizarte-gauzaren basi ekonomikoa egin eginez doa. Produzio-egiturei begiratuzko sailketa (edozein denporatarako) klasetakoa da.

Herritasuna ere ez dago egonean loturik. Produzio-maila bezalaxe gure gaurko herri-krozka, egoera ere (soziologiazko, politikazko, kulturazko, e.a.) iragaitzeko kondaira-une bat da. Honekin kondairari zor gatzaiizkiola esan nahi bait da; kondaira azterkatu beharrik garela, hortakoz. Eginkizun hau osokiago burutzea gu baino jakintsuagoentzat gustora utzirik, muga gaitezen oharren batzutara.

Beraz, ez du ezer balio gizarte basiaren azterketa abstraktu ta orokarrak bakarrik egiteak. Hizkuntzaz orokarki mintzatuz, hizkuntzaren zertasanak, « berariazko » dohainak eta dena den miatuz. Edo honelaxe erasiz, ideologiaren baten mendea : nazio-arazoa nahitaez sekundario da (ta Palestinarrak ?), edo herrien autodeterminaziorik ez da kapitalismoan posible, gizartea klasetan hautsita dago-ta. Horiek abstraktukeriak dira, kondairatik ikasi ez baino kondairari irakatsi nahiak, eta Lenin-en esanean gisa hortako « marxistaon » — kakotx artean berak ! — arrazoipideok marxismoaren karikatura ei dira. Abertzaleen abstraktukeria gehiagori buruz ik. aurkibideko R. Arregiren idazkiak.

Hizkuntzaren eta herritasunaren arteko zerikusien azterketa arrunt orokorrari, hortakoz, gaurko euskal gizartearen arazoetan herritasunaren, etniaren (iadanik arrunki ohi deritzan moduan : aberriaren) problemari zer-nolako arta zor zaion jakiteko, herritasun arazoa nundik nora gaurkoratu zaigun begiratu beharrik gara. Hau da, gizarte-basiaren euskal herrietako kondairazko desarroiloaren alde ta moldeak argitu beharrik.

Hori lehenagotik ere has liteke : lanean aspaldidanik ari dira euskaldunak ; euskeraren eta euskal etniaren beheratzapena ta ahulezia antzinadanik datoz, baina guzti horren XVIII.gn mendeaz geroko azterketa bereziki premiazko iruditzen zaigu. 1) Batekoz, bada, gure ekonomiaren kondaira kritikoren bat lehenbailehen : merkatalgoa, itsaspidezko salerosgoak sortutako aldakuntzak, bilaunen eta elizalde-tarren arteko gatazkek utzitako bahitura (hipoteka), karlista gudate arteko moldaketak, karlistaden ondoko errenterien suntsitzea ta salkarrien joan-etorri librea (meakiena ta burdinarena batez ere), lantegiztapenaren hazi ta trinkoera, berehalaxeko kapital arrotzen isuria Euskal Herri-ra ta lan-bila etorritako proletario-saiherak, horrexekin apintarrean abiatutako deskapitaltzea ta desarroiloa eskantitzea ⁽¹⁾, produzioa geroz eta hoztuago tailurik gabe aritzea, astiro-astiro baina erremisiorik gabe euskal industria olate berriago ta Euskal Herri-tik kanporakoen morroin bilakatzea, gaineratzera doakigun langile antzetsuenen herraldaira, etc. 2) Bestekoz, Euskal Herri-aren berreun urte hontakoxe kondaira sozial-politikoa, ekonomiazkoarekin elkargainka.

Deritzagunez, argi samar dagoke iadanik (euskal-) abertzaletasuna gizarte-basiaz arduratzen dela ⁽²⁾. Baina abertzaletasuna ez lehenago ta ez gaur da euskeragatik bakarrik, behinbat ⁽³⁾, eta ezta abertzale-tasuna bakarrik ere euskeragatik. Areago, ez zegoen abertzaletasuna bakarrik Euskal Herri-ko gizarte-basiaz arduraturik, are gutxiago gizarte-basi guztiaz. Sozialismoa ta abertzaletasuna, jakina dagoenez, bateratsu sortu izan arren elkarrengandik urrutitsu egin zuten. Zergatik ?

Goazen joan orain gure gizarte-gauzaren basian herritasuna azken aldion nola gaurkoratu den ikuskatzera. Sikologiaren aldetik gutxienez problemaren muin-muinean gaudena jakiteko aski date buru hontan partzuer guztiok zein senti ta minbera geran ikustea. Elkar haztoratu, aizeatu, iradoki, tirritatu, axukatu, narriatu ta kitzikatu ta azkenean elkar jango genukeala jarri besterik (egin) ez, ez egiteko, zer egin jadanik ? Guzti hontaz mintzatuz ez da sekula inor kontentatzen, eta norbere burua inorena baino gutxiago. Gaiok tabu dira. Ta zuhurtzia handia izango litzake, hodei ereileak erasoak uztatzen dituela jakinez gero batez ere, tabuak errespetatzea. Zuhurtzia galtzea honelakoetan

(1) Gurutz Ansola da deskapitaltzearen arloari adi jarri gaituena. Ik. bere azterketa saila : *Hamabi urte euskal ekonomiam*, Zeruko Argia 11.1.1970 eta hurrengoetan.

(2) « Nazionalismoaren » eta sozialismoaren arteko kontradizioa gain-ditzeko komunisten artean *nacionalismo* ta *patriotismo* bereizteko ohitura sartu da, lehenengoa zeharo zapuztuz eta bigarrena zeharo zuzenetsiz. Ik. T. Diez, *Leninismo, Nacionalismo y Patriotismo*, Komunistak 4, 1970, or. 13-14. Baina kasuistika hori kontradizioaren gain-hartze hitzezko huts besterik ba ote da (« superación verbal », Marx-en eritzian Hegel-ek egiten omen zuenez) ?

(3) Cfr. adibidez, J. Uribe, *A quién sirven los dirigentes del PNV ?* Komunistak 4, 1970, or. 4-8.

zuhurtzia handiago ez balitz. Alderdi bakoitzak beretzat nahi luke iraganaldia ta hura bere komenentzietara egokitzen saiatzen da: Atsekabe zaiona kondenatu ta kitto; gustokoa kolkoratu. Iraganaldia guk egin ez baguenen ere, harek gu bai, egin bait gaitu, geure burua edo gure etsaiak bezalaxe hartzen dugu. Arriskoso da, beraz, lehoin loak-hartuok iratzartzea. Eta ez dizugu esango bildur ez garenik (gu ez bait gara Daniel profeta). Eta ez lehoin esnatuen bildur soilik, are gehiago geure buruaren baizik... Alabainan, sakabanatu antzean eztablidatzen den zenbait gauza batera ta sistimatiko samar ikertzeak premiazko dirudi, haien elkar baldintzapetzea bistatik ez galtzeko. Hemen etsi-etsian esandakoa (hitzaurretan gelditu nahi dugu gainera), horregatik, irakurlearen akulatzeke ta lehiarazteke da behin-behinenik, bere kritika-begia zoli ta bakoitzak bere eritzia oratu ta artikulatu dezan.

Euskalzaletasuna ta abertzaleatasuna ez dira gauza bat-bera : ikus Azkue ta Arana Goiri. Baina geroz eta gehiago bategin dute. Gerra ondoko hazaldiari, batik bat, euskerari zaletzeak politikazko erabaki bat eskatzen zion. Belaunaldi honexek, bestaldetik, Arana Goiri-rik doidoi ezagutzen zuen (edo batere ez zuen ezagutzen). Belaunaldi honengaino geldazatu, iragazitako aranismo-itaizurrak ez ziren Arana-ren irudiren bat osatzeko lain, eta, gure ustez, gazteriak halako irudiren batetan interesik eduki ere ez zedukan. Gerra ondoko abertzaleatasuna ta euskalzaletasuna Arana Goiri-rekin zerikusi oso gutxiarekin abiatu ziren, deritzagunez, eta bertatik bertara zapalketak ez bestek eraginda, inola ere ez ideologiaren batek. Arrazakeria, etc. nabari ahal izango dira, baina bere buruz bizi dira hauk, Alderdiaren batek eragiteko premiari gabe. Gerra ondoko abertzaleatasunak goiz-goizik bilatu zuen sozialismoarekin elkartzea, zuzenki ala zeharka aranismoaren kritikan arituz, halabeharrez. Hazaldien gatazkak iraietzen espezifikoa eduki zuen hontakoan.

Ezarian-ezarian abertzaleatasuna ta euskalzaletasuna marxismo-leninismoarekin uztartu ere egin dira, ez makina bat kalapita ta urratu sofritu gabe. Abertzaleatasuna nola ulertzeaz beste, marxismo-leninismoa nola egiteaz ere diferentzia asko bait dago. Asko aurreratu da, apika, baina oraindik ere nahiko balizkako dira jaulki ohi diren burubideak, hauskor beraz. « Burdinarik ez daroan » balizkakoak, halare, sarraski gaitzak Euskal Herri-an.

Hoetxek dira, bada, gure problemaren alde biak hemen : nundik nora abertzaleatasuna ta sozialismoa hain elkargaitz ibili izana (heuren kondairazko bilakaduran) eta biok elkartzea egunotan ere hain buru-hauskarri gertatzea (elkartzeari biok dagioten buruzia, erresistentzia) ? Lehenengoaz, ez gara zeinek zeini egin omentako zapokerien arrosariotan arituko, horiek ere kausa historiko izan arren; bigarrenaz, liburu honen asmo ta izariaren arabera, gehien-gehienik sozialismoaren autokritikan ahaleginduko gara, nazio-arazoari egokitzeke sozialismoak gure ustez beharrezko duen bere barnearen hedamenari bultzatzeko.

1. - SOZIALISMOAREN ETA ABERTZALETASUNAREN ATARIAN.

Iragaitzean eta axial-axaletik bakarrik izanda ere gure begiak lehenatuz, oraindik sarraski ta orbain sakonez eta barneenean itsatsitako eraspen eta atxikimenduz ezberdinki markatzen gaituen hiru haro berez genezake geure gizarte honen aurrean :

a) euskal liberalismoarena : hau bere burua burutu gabe ta politikazko jarraitzapean trinkorik gabe suntsitu zen (Europa guztikoa bezalaxe). Zertara zitekeanaz hipotesiak bakarrik egin genitzake. Abertzaletasuna nahiz sozialismoa daude, bakoitzaren norbere eritziz, liberalismo honen jarraipenean, baina biak gerrate karlistek arteratuta.

b) bigarren haroa karlistadena da, baina 1820-an abiatu ta 1876 arte.

c) harrezkerokoa.

a) XVIII-XIX mendeetan hasten da Euskal Herri-aren sail inportante bat « ezkerretarantz » jotzen : oroit Azkoitia-ko Zalduntxoak edo Real Sociedad Bascongada de Amigos del País, ilustrazio-kume euskaldunak. Tenore hartan :

1. Foruek ezin zuten iadanik demokraziarik egoki aseguratu ahal, egoera berriak gainezka egin bait zien (« las instituciones forales fueron influidas por el linaje, la fortuna, la ilustración. Durante siglos los Reyes iban creando una aristocracia de los blasones. La interna democracia foral había ido evolucionando, de hecho, hacia un aristocratismo concreto. La riqueza se concentraba y, por esta razón, tenía ya un característico influjo social y político », ik. M. García Venero, *Historia del Nacionalismo Vasco 1793-1936*, 1945), — eta ekonomiazko desarrolla trabatzen zuten.

2. « Amigos del País »-ekoek burgesia merkatariaren, « Compañía de Caracas »-en interesak kontraispilatzen zituzten beren filosofiazko ilustrazio-aburu nahiz pentsaburu ekonomiko kapitalistekin (ik. Caro Baroja, *Los Vascos*).

3. Bizienik ekonomiaz arduratzen ziren ilustratuok : « Prosperidad », « felicidad », — hura azkartzeko ta lehiarazteko eraberriztapen-moldeak ikertuz eta zientziaren urgatziz (Bergara-ko mintegia). Halare ez zedukaten « prosperidad » hura ekonomiazkotzat bakarrik, eta « cultivar la inclinación y el gusto de la Nación bascongada hacia las Ciencias, Bellas Letras y Artes » zuten asmo. Beraz, « Gobierno iluminado », « Nobleza instruída y laboriosa », « educación florida » (mugar-turik, halare : « a las gentes distinguidas por nacimiento o riquezas ») ta « el pueblo aprende, ignorando que aprende » : « educación general ». Humanismo berri bat.

4. « Amigos del País »-eko lagunkiderik gehien-gehienak Euskal Herri-tik aldendu ta Inperio espainoleko administrazio-eraguntzan edo gobernu-eraentzan, militargoan nahiz merkatalgoan kargudun ziren. Beren ekonomiazko interesak haina zeduzkaten guztiok beren bizimodu, ohitura, ezagupide ta pentsakerak ere Euskal Herri-aren mugez gaindi zabaldua, ta gutxienez etxean haina herbestean finkatuta. Cfr. J. Amiano, *Con motivo del bicentenario de la RSBAP* eta J. Ortiz de Lejarazu,

Apuntes y reflexiones para el estudio de la actividad de los Caballeritos y de la Sociedad Bascongada de Amigos del País, Arragoa 3, 1965, or. 7-30.

5. Zalduntxoek politikazko aburuak ilustrazio neurritsu ta bigun batenak ziren. Monarkiko, beharrik : « despotismo ilustrado ». Euskal Herri-ari buruzko ardura politikorik ez zaie nabari, garai bereko txekiari ere nabari ez zaien moduan : J. Dobrovsky, Palacky, etc. Ekonomia-eta kezkatuturik politika heinean erresumatan pentsatzen zuten, joera erdirakoien abiaduran zeudelarik.

6. Euskalzaletasunik bai, Altuna, Munibe (Penaflorida-ko Jaun Kunte), Olavide, Nikola Azara-ko, Egia, Narros-ko Jaun Markes, Samaniego ta zirenak zirelako Zalduntxo euskal-lagunek ba zedukaten Euskal Herria-renganako zaletasunik eduki, — baina politikaratu gabetsu. « Amigos del País »-ekoak, euskera irakaskintzan sartuta ikusi nahi izanda ere, erdera zabaltzen propio saiatsu ziren, hizkuntza unibertsalago gisa euskaldunei onuragarri izango litzaiekean ustetan. Euskal Herriaren horizonteak kanpoaldera zabaltzen biziki saiatsu ziren.

7. Zalduntxo « argiketari argi-zaleok », berek beren burua zertzat zedukaten begietsiz izenda genitzakeanez, unibertsalista ziren, Europako arrazionalisten jarraitun izaki (lehen kapituluan XIX mendeaz aritzean esan bezala). « Despota jakintsuaren » manupeko gizartea antolatzeari zeritzaten politikagintza : herria ez bait zen oraindik politikagintzaren iturburutzat ezagun. Horregatik-eta zalduntxoek herriarentzako, ez herriaren politikarik egin zezaketen. Erregeren eta arazoimenarena, baizik : kanporantz eta gorantz, beraz. Barru aldera ta behe (Euskal Herri — euskal herri) alderantz, gure zalduntxoak, beharrik, oso politika laburtan gelditu ziren, deuseztan gelditu ziren ez esateko (horren esplikazioak orain bazterrera utzita). (Hortan Alemania-ko ilustrazioaren parekotsu agiri da euskalduna) : 1) herri-zale ziren, herriaren ekonomiaz nahiz herriarentzako kulturaz gogotik arduratuak, — herriaren kulturaz gutxiago, halare, ta herria bere baitatik kanpora begirarazteko, bere baitan indartzeko baino gehiago ; 2) erdera zabalduz batera euskera ere eskolaratzeko ta irakasteko premia igarri bide zuten ; 3) beren asmo zen, orobat, « hiru probintzia euskaldunen hartuemanak hestutzea » (Araudiko lehen ataka). Baina hau bera ere probintzion antolaketa politikoak eraberritzetan pentsatu gabe, Foruen konturik hartu gabe egin izanak euskaldunentzat ekarri latzak izanen ditu. (Hontaz zehaztasun gehiagotarako ik. J. de Aralar, *El Conde de Penaflorida y los Caballeritos de Azcoitia*, Ed. Ekin, Buenos Aires, 1942. Kontuz samar erabiltzekoa bere ideologia ta erizpide askotan).

Euskal Herri-ko egitamu politikoa aspaldidanik ez zitzaion bertako premia nagusiei egokitzen. Hain harrotzen gaituen « euskal demokraziak » hobeto babesten zituen norkeria ta apeta zuzenbidea baino : pikatuta, txirbilduta, zipriztinduta zegoen gizartea Ahaide Nagusien aharrak ezkerozko guztian. Mosaiko bat. XVIII mendeak Euskal Herriaren kanpoaldeari egokitzea entseiatu zuen, lehenago — edo aldi berrean — bere barrua egokitzeaz akordatu gabe ordea ; beraz, lur lau

edo elizaldean eta hirien mendez mendeko liskarrak gainditu ordez ignoratzearen medio areagotuz (ik. J. A. Arana, *Bizkaiko urien sortzea*, Jakin 22, 1966, or. 6-21 ta bertoko bibliografia). Geroxeago Euskal Herria bere nortasun politiko bila harmaz abiatuko da.

Frantzia-ko erreboluzioaren izualdiak eta gero gerrak azpian harra-patuta liberalismo (prepolitiko) euskaldun hau Euskal Herri-ari berari buruzki ez zela ezertaratu esan ditekete. Gerra arteko ta ondoko liberalismoari, konstituzio hauziekin-eta, eite guztiz diferentea sumatzen zaio.

Frantzia-tik hasi ta Europa guztian zehar herriak bere burua politikaren abiaburu konstituitu nahi du, zuzenbide ta aginpide oro hontaraxe araberatuz.

b) Karlistadak : adierazpen marxista sinisgarri samarrik egiteko haina karlistaden azterketa kritikorik oraindiz ez dago, ezta gertakizunik soilenei buruz ere.

Euskal Herri aspaldion bi sailetan erdibituari liberalismoak behaztoporik gabe segitu izatekotan polliki-polliki batasuna lortu ahal izango ziokeala imajinatzea ameslarientzat txit zorabiagarri izan ditekete, de fakto kontrasteak antinomia ta printzatuak hautsiune ta leize bihurtu zirela ikusten da. Liberalak ala karlistak herritasun-printzipioan sustraitzen dira. Baina liberalek gehienbat indibidualismoaren (eta herrien arteko diferentziarik ezaren) ikusgunea zerabilten artean, karlistei geroxeago naziotasun-printzipioarena bilakatuko dena suma dakieke. Liberalek gizarte guztia berdintzera ta berdintasuna erdikoiki antolatzen (gizartearen integratzen, Marcuse-k salatutako zentzuan) joko dute, ta Foruak liberal askori « pribilejio » irudituko zaizkio, ikusgune harekin begizaturik izan ere ba ziren legez.

Gutxienez Nafarroa galduz gero Euskal Herri-ak, Espainia-ren (ala Frantzia-ren) joan-etorrietan sartuta, luzaro ez du bere buru politikaren konzientzia handirik eduki, hirietan batez ere, ta ezker liberalak ere (hain zuzen pentsakera unibertsalista-kosmopolitista batek hezi izanak eta bere merkataritzako interesak herbestera begira edukitzeak konzientzia falta hontan areagoturik) euskalzaletasunik, euskal konzientziarik batere gabetsu (edo bere konzientzia piska hura lagun espainolen artean ezin baliaraziz) jardungo du. Liberal gutxi-asko foruzaleak ba zeuden, egon. Baina « eusko liberalek ez zuten Fueroak defenditzen asmatu edo ez zituzten defenditu nahi » (F. Zabala, ik. Jakin 33, or. 15, eta lehen karlistadari eskainitako zenbaki guzti hau). Euskal konzientzia politikoa, hortakoz, geure kalterako burgesia hiritar liberalaren *kontra* gorpuztu zen Euskal Herri-an (iadanik Polonia-n, Italia-n, Txekia-n, Finlandia-n ez bezala) : hain zuzen Espainia-ri garai hartan zegokion irtera aurrerakoi bakarra, ekonomian ala politikan, liberalismoarena izaki, martxa hura Euskal Herri-ari, politikan batik bat, jasangaitz egiten zitzaiolakoxe. Puntu hartako Espainia-ren eta euskal hirien interesak (azokakoak batik bat, eta hauk euskal liberalek agertzen zituzten eran) eta Euskal Herri politikorenak (Foruek hari gordetzen zioten beregintasunarenak batez ere) elkar jo zuten. Ifarraldean lehentxeago Ustaritze-ko Biltzarra bezalaxe, Espainia-n ere 1820-

an liberelek Foruak deuseztatu zituzten. Ba zegoen noski beste kontradiziorik ere liberalen eta karlisten artean : elizkoi — liberal, kristino — karlista, etc., baina euskal karlisten suharra ez zetorren inolaz ere azken-azkenik beren foruzaletasunetik. Ik. Txillardegi, *Oraindik ere karlismoa nagusi Euskal Herrian*, « Huntaz eta Hartaz, or. 17-26. Ahaide Nagusien gerrateaz geroko guztiaren tradizioan legez, karlistek nahiz liberelek beren arrunkide edo lagun, batkari espainolengandik itxaron zuten salbazioa. Karlisterik guduak galdu zituzten, liberelek beren bidaide edo batkariak eta esperantza. Guztiak foruak.

Foru-zaletasunak 1820-tik 1876 bitartean eramandako eboluzioa hemen hazgarbatzerik, azkondatzerik ez legoke (monografia onik ere ez dugu ezagutzen). Foru-zaletasuna gudateotako beste faktoreetatik apartatuz eta « bere Alderdia » ta interes-barrutia bilduz doala dirudigu. Foru-zaletasun gehiagotarako ta beste faktore (dinastiko, elizkoi, etc.) gutxiagotarako joerak, astiro-astiro, hasierako hirien eta lur lauaren kontradizioa gaintituz (nahiago duenak aldrebes berrirakurlezake) « abertzaletasuna » ekarriko du, herri xeheak haina burgesia hiritarrak sostengaturik. Hauxe izan zen aranismoaren jatorria, hau emari historiko gisa aditzekotan. Euskal Herri-an ba zegoen kontradizio bizi bat, menderik mende, baina politikazko moduztapenik aurkitu ezinda, haren parte biek porrot egin zuten. Biak suntsituz batera bien gaintipena piztu zen, harroin ta zutabe biak zituela noski, bien mende hortakoz, baina bien gainetik halaber, biek buzituta bezain biak azpiratuz.

d) Karlistadak ezkeroko guztia hirugarren haroan sartzen da hemen. Baina honek ere ba ditu bere aldiak, guretzat berezi beharrezko bi batez ere : 1936/39 aurrekoa ta harrezkerokoa.

Bigarren haroan komunizki, arrunki karlistaden izenpean ezagun ohi bada ere, berdintsu esan ahal izango litzake liberalismoarena izan zela. Eta aranismoa, bien bokalean sorturik, karlismoaren nahiz liberalismoaren akubio edo ondorio, ahipen izan zela esan dugu. Abertzaletasun aranistak, nola-hala eginda badarik ere, azkenean Euskal Herri-aren mendez mendeko erdibitzapena gaintitu zuen, labur-zurrian murrizki hiriena ta elizaldeena deritzakeguna. Euskal Herri-ak *herri bat* zela ikasi zuen. Aranismoa konzientzia honen apeoa, konstituzio-agiria zen.

Horregatik esan zezakean irakurleak burgeskeriaz ezin zaiutuko duen poeta Aresti-k :

« Sabino Polikarpo
Abandoko,
Kantabria zaharran eman zenion
itxura berri bat,
Euskal Herri maitagarriari
beste kutsu berri eta indartsuago bat.
Eskerrik asko ».

(Euskal Harria, 1967, or. 87).

Orain arte Marx gaintitu beharra (haren hutsuneak, beraz) esan esaten bakarrik ez baino zehazki erakusten ere saiatu gara. Gainti-

kuntza hori, Marx-en arbuiorik gabe, haren zertan oinarrituz egin genezakean seinalatzen, orobat. Positibuki gaintzeko ahaltsuna ta gurearen modu bat argitzen, azkenik. Arana Goiri-z ere gauza bera esan genezake, ta esan behar da. Poetak honelaxe adierazi zuen : « Baina nik orain, / ehun urte irago den orduon, / zuen oroitzapena / hartzen dut / esku artean, / nire poesiaren hegaletan / jasotzen dut, / eta ingude baten gainean jarririk / esperantzaren mailuarekin / apurtzen dut / ankerki. / Zuen gorazarre gogor hori / gizonaren probetxuan / gerta dadin / hemen » (aip. lib., or. 87-89). Ehun ta berrogeitamar urte Marx, duela ehun Arana Goiri : berez mintzo da hori, denpora iadanik isildu ez bada.

Aranismoaren kritikaz ik. C. de la Torre Necedal, *Euzkadi, una nacionalidad en transformación*, Arragoa 2, 1965, or. 27 ta ur.; J. Uribe, *Acerca del Sabinianismo*, Zer egin ? 5, 1970, or. 6-8.

Gure ustez gaurko kritikoak Arana Goiri ideologo gisa (hein hortan geuri ez dirudigu gauza handirik) ala ekintzale, konzientzia-biltzaile gisa, mugimendu baten abiarazle ala eskola-maisu gisa, hau da, haren irakaspenak ala dinamika diren interesgarri erabakiz hasi beharko luke, metodo zuzenik jarraitzekotan. Alde bietatik eta gupitu gabe jorratzeko, bai, baina baita alde biak ez nahasteko ere (ta ez da esaten gauza biak apintarrean ez daudenik). Gerra ondoko abertzaletasunak, izan ere, esan bezala, ez zituen gauza handirik ezagutzen Arana-ren teoriak (ik., adibidez, « Berriak » 1.4.71, or. 3), eta nahiko bereber mugitu zen buru hontan. Baina abertzaletasun gerrak zarrastatuaren hondakinetan lur landu aurkitu zuen, baita (eragozpenekin batera) eragikortasunik erruz ere.

Halare, herria baitan sortzen hasita zegoen erdibitzapen berriari Sabino Arana-k ez zion antzik eman : liberal mordo bat eta herri andanak bere inguruan elkarrengana bildu zituelarik, proletargoaren agerpenak sortzen hasita zeduzkan kontradizioak eta problemak bertakotzen ez zuen asmatu Proletargoan, aitzitik, maketoa, arerioa, espainolen mehatxua ikusten zuen, ez-euskaldunetz beste euskaldunen etsaia ere bai, eta inoiz ere ez burrukaide ta burkiderik. Arana Goiri elizkoitarrak lotu zen, euskotar odolaren « odolki-ideologia » nardagarri batekin. *Gaurko* gure arazorik larriena kontradiziook izaki ez da harritzeko zenbait jenderi Arana Goiri desengainagarri gertatu izana. Sabino Arana-k, izan ere, kontradizio bat garaitu zuen, baina gaurko kontradizioa gaintzeko ez du balio.

Zeren-eta gizarte-arazoaren eta nazio-arazoaren artean bait dago gaurko kontradizio nagusia.

2. - NAZIO-ARAZOA TA GIZARTE-ARAZOA ELKARREN BEGIZ-BEGI.

Nola sortu ta mamitu zen kontradizio hori ? Ohar pare bat, aurrenik :

— kontradizio hori gaur bertan XIX mende-azkenetako edo

XX.gnaren hasieretakoa bazalakoxetzat dadukanak, aranista ala sozialista izan, ez du kontradizio horren harmen edo mami historikoa argitu nahi, eta formalismoan ari da.

— kontradizio hori eta horixe gorpuzten zuten eta duten Alderdiak ez dira gauza bera, batez ere gaur, baina kontradizio horri Alderdiekiko bere hartukizunik gabe ere — hau da, abstraktki — ez dago begiratzerik.

— kontradizio hori azkeneko hirurogeitamar urte hontan noiz trinkotuz eta noiz lazatuz, nun arerioak elkarri oldartu ala ihardoki araziz eta nun biak bakeatuz ibili da, segun-eta kontradizioaren Alderdi erakarleek nolako elkar-moldaketak antolatu. Kontradizio hori ez dago aldagabe; ez dago bere kondairak zer-nolakotu gabe, hortakoz. Beraz, ez joerak hartu gabe, ta kontradizioaren berezko kargari Alderdien eta politikalarien aldian-aldiko interesena erantsi gabe.

— kontradizio hori, de fakto, Euskal Herri-an ere ez da inoiz kimiko garbi ta huts azaldu, mila lingirdak lardaskatuta baino. Proletargoak berezko bereez beste Alderdi baten interesak ere ba zekarzkien Euskal Herri-ra, hemen berandu eratu izanik, ta burupe erdirakoi batenak ere bai, egoera honekin buruatzen zuen burgesia erdirakoiak ezarrita.

— kontradizio hori egunotantxe ere kondairan zehar bere barnean pilatutako esperentziek, joerek, errezeloek e.a. mami-taxuturik agiri da.

Ezinbestezko, derrigorrezko ote da abertzaletasunaren eta sozialzaletasun sozialistaren kontradizioa? Kondaira-burutazio determinista daramanarentzat azken funtsean behintzat baietz samar dirudi, nahiz-eta bien bilguneak inork arras ezin ukatuzkoak izan. Guk geuk ez dugu halako determinismorik onartzen. Beraz, utzi zirimarak eta bila dezagun kontradizio hori nola sortu ta biribildu zen.

Kontradizio hori sortzearen eta biltzearen jatorrian bi arrazoi bildurgarri sinple dagoela iruditzen zaigu : 1) euskaldunek (gerrateek-eta galarazita) sozialismoa ezin berek etxeratu izana, proletargorik doi-doi egonez are gutxiago ; ta 2) sozialistek Euskal Herri-ratutako sozialismoa bertoko egoera politikoari batere egokitu ez izana

Gero, kondairan zehar, abertzaleak nazio-arazoaren eta politikaren monopoliorantz, sozialistak gizarte-arazoarenerantz aurreragingo dute.

Zehaz dezagun hau apur-apurka :

Mugimendu proletarioa berandu samar piztu zen Euskal Herri-an. Haren abiada Barcelona-n eta Madrid-en dago. 6 haro berez genezake, gutxi gora-behera :

1) 1840-an Munts ehule katalanak lehenengo « Langile-baldernak » sortzen ditu, eta hamalau urte geroago, antzeko beste zenbait bazkunekin elkartuz, Langile Bazkunen Federazioa eratzen da. Hau da Pirineotatik beherako lehenengo langile-erakundea. Euskal Herria gerran ari zen.

2) Langileria ideologizatzen hasten da. Espainia-n Fourier-en eta Cabet-en ideiak sartu ziren aurrenik, *La Atracción* aldizkariak Madrid-

en (1846) eta *La Fraternidad*-ek Barcelona-n (1847) barreiatuta. Beraz *Manifestu Komunista* baino lipar bat lehentxeago.

Manifestu hau gazteleraz lehenengo aldiz 1872-an *La Emancipación* albigariak ezagutarazi zuen baina 1886-an bakarrik agertu zen liburuska moduan aparte (*).

- (*) J. Uribe-k (Zer egin? 5, 1970, or. 6-8) darabilen metodoari ezin onartuzko derizkiogu : Sabino Arana Europa-n nunbait, ezen ez Euskal Herri-an jaio balitz bezalatsu bait dihardu, hots, egon bai kondairan egondako baina Arana-renik (Euskal Herri-arenik) izan eztako aurrez-emanak abstraktki eta nahaski aipatuz. « No echemos la culpa a la época... » atalburuaren azpian idazleak hauxe dio : « ... habían transcurrido muchos años desde que la Europa feudal había comenzado a arder bajo las llamas de la Revolución francesa (Autoreak Marx eta Engels pizka bat irakurri izan balitu jakingo zukean horrek erdizka ere ez duela Pirineo-etatik behera balio, nola Turkia-n eta Errusia-n ere ez)... Medio siglo antes se había publicado (baina nun?) el Manifiesto Comunista. El recuerdo de la Comuna de París se mantenía vivo en el corazón de las masas trabajadoras. (Euskal Herri-ko langileez Engels-ek propio dio zabalkunde-fitsik ere egin gabe zeudela sozialistak : « In den Städten des Nordens verhindert der täglich erbitterter geführte Karlistenkrieg jede Tätigkeit unsrerseits », — 1873, cfr. *Die Bakunisten an der Arbeit*)... El País Vasco había contemplado (!) la obra de los zalduntxos de Azcoitia », etc. Autoreak, Arana Goiri Euskal Herri-tik kanporako ta herri honek orduan eduki gabeko zio ta kariekin arian jarritz, idealistari abstraktuenaren jardupideak jarraitzen ditu, kondairazko edozein azterpideren baina guztiz bereziki dialektikazko materialismoaren arauak arraz zabartzuz : « La concepción del mundo materialista dialéctica postula el estudio del desarrollo de las cosas *partiendo desde su interior*, desde sus relaciones con otras cosas o, en otras palabras, considera el desarrollo de las cosas como *su propio movimiento interno* y necesario... La causa básica del desarrollo de las cosas no reside en el exterior, sino en el interior de las cosas, en sus contradicciones internas... Las contradicciones internas de las cosas son la causa básica de su desarrollo, en tanto que su interconexión o interacción con las otras cosas constituyen una causa secundaria de su desarrollo ». (Mao Tse-tung, *Sobre la contradicción*). J. Uribe-k ez du nunbait barne-kontradizio horiek ezertarako begiztatu beharrik ikusi. Mamirik gabeko zergabekeria, abstraktukeria da, orobat, bipilki baieztatzea : « De hecho no sabemos de una sola personalidad progresista que jamás haya podido sufrir *parcialmente* (gure azpim.) el influjo de las mismas ». Kondaira, halabainan, halakoxe milaz beteta dago ikusi nahi duenarentzat. Marx-ek berak, adibidez, 1844 ingurura arte (zertara zeterren bestela *Die Deutsche Ideologie*?) horixe egin izana aitortzen digu bere buruaz, eta ideia komunisten kontrario izan zena edozeinek daki : *Rheinische Zeitung*-en zuzendari, artezari izendatu zuten eguneko bere asmo-azalpenetan, edozeinek irakur dezakeanez, burugabekeria komunistak burukatu ta jazarzeko deliberoa jakinarazten du, eginkizun hori behar-beharrezko ta larritzat emanaz. Horixe dirudio bere zuzendaritzaren eginkizun bat (cfr. R. Z., 1842, urriaren 16). Etc. etc. etc.

40.gn urteetan Espartero-ta ziren euskal herriaren kezka, 48/49 urteetan berriz ere karlisten altxamentuak ziren, 72-an berriro harmetan.

3) Gauza bera hirugarren haroan. Baina orain Espainia-ko sozialismoaren berarizko zer bait ere gaineratzen da : haro hontan hasiko da ideologizapena erakunderen baterantz eragiten eta erakunde batekin hartuemanda orobat (I.go Internazionalarekin). Hartuemanok ez zedukaten noski geroago Alderdietan ezagutu izan den kridantza edo diziplina, araueria legetirik, araupekotasun lazotsua baino : geroago ere, benetako Alderdiak sortuta gero ere, Marx-ek eta Engels-ek ez zuten sekula araupekotasun hertsiki-hertsirik baitetsi : batak ala besteak Alderdiaren aldizkariren batetan idazteari, zuzendari gisa ezezik ezta lankide bezala ere, beti uko egin zioten, ik. Engels-en gutuna A. Bebel-i, 1891-eko maiatzaren 1. Espainia-n, halare, marka guztiak ja ta pasa ziren « lazotasun » hontan : Fanelli italiarrak, I.go Internazionalaren enkarguz aritu arren, bakuninismoan hezi zuen Espainia-ko langileria. Batekoz, anarkistaon kantonalismoak abertzaletasuna supiztu besterik ozta-ozta egin zezakean, baina bestekoz, « sozialismo » honek euskaldunak konbentzitu ote zitzaiekan ? Engels-en epaian anarkistek erreboluzioa nola egin behar *ez den* erakusten zuten.

4) 1879-an bakuninista ohi batzuek Partido Socialista Obrero Español (PSOE), 1888-an UGT sortzen dituzte. Aldi hau 1919/20 arte luzatzen da, hots, Alderdi Komunista sortu arteko guztia, ta 1932-raino ere luza ditek.

Sozialismoaren lehenengo aztarrenak Euskal Herri-an orain barrunta ditezke. Anarkismoak gerora ere ez dirudi Euskal Herri-an eragin handirik lortu zuenik. Interesgarri, gure arlorako, batez ere laugarren haroaz gerokoa bihurtzen da. Abertzaletasunik ez zegoen hanartean (hitz honek hartuta dadukan ohizko zentzu hertsian) eta sozialismorik ez zegoela ere, zegoenagatik, bidegabekeria handirik gabe esan ditek.

Abertzaletasunaren hasieren zertzeladak xehatzea ez da gure asmo, hori hasieratik bazterreratu bait dugu, mugagabea ez aritzeko. Sozialismoaz ere laburki bakarrik jardun gintezke, alde bat bakarrik azpimarkatuz.

Abertzaletasunak orain altxatu zuen bere burua. Ta orain ailegatu ziren lehenengo sozialismo-uhinak ere Euskal Herri-ra. Alabainan biak berenez-beren gelditu ziren, bateratu gabe, ordurako Polonia-n, esaterako, eginda zegoen antzean. Esan dugu Arana Goiri-k ez ziola proletargoaren agerpenari zortako adikunerik eskeini, eta halare, bere deigarorak izugarrizko indarra hartu zuen euskal herrietan. Sozialismoarekin lehian, ideia « burges » haiek Euskal Herri-ak egundo ezagututako piztuali sozial-politiko ta kulturalik bikainena gidatu zuten. Zertan zen sozialismoa ?

Azkeneko karlistada bukatu ta berehalaxe hasten da Euskal Herri-an ere proletargoa pilatzen. Ideia sozialistak iharrausaldika sartu ziren. Burruka gogorra egin zuen euskal langileriak, baina politikara doi-doi agertu zen eta kulturagintzara batere ez.

PSOE-k Euskal Herri-ko giroan gailen zebiltzan kontradizio politiko nagusiei ez zien jaramonik egin. « El Partido Socialista desconoció el problema nacional, negó el derecho de los pueblos a la autodeterminación y dejó así la dirección del movimiento nacional de Catalunya, Euzkadi y Galicia a merced de la burguesía », irakurtzen da *Historia del Partido Comunista de España*-n (Varsovia) 1960, or. 17. Ur gozotako Marx-arrainon jokabidearekin PSOE Euskal Herri-an bertako arazoak inkarnatu ezinda gelditu zen, eta berarekin sozialismoa gelditu zen inkarnatu ezinda, begien aurreko errealdadearekiko baino teoriekiko adiago. Bitartean lantegiztapenak ikaragarritzko habaila hartu zuen : 1876-an Ibaizabal-go errekarroan bostehun mila tonelada mea-harririk doi-doi eskuratzen bide zen, 1890-ean ia bost miliun tonelada bai. Hamar-hamairu mila inguru behargin ari zen errekarroko meatzetan. Arragoetak ugaritu ziren, olate berriak hedatu, meatzen heinka edo ginoan. Mugak Bidasoa-ratuta egonik Euskal Herri-aren arrestra edo bakua, azoka Hegoaldearekin guztiz indartu zen. Marx-ek sarri bateratu eragin zien Alemania-ko sozialistei burgesiarekin, Euskal Herri-ko sozialista garbizaleek ez zuten halakorik inoiz ausartu. Burgesia liberaren eta herri foru-zalearen arteko kontradizioetan parte-hartzeak, hainbeste gudu ta saldukeriaren ondoren gelditzen zen giroa bertan sartzeko ezin aproposago ta nolanahi ere behar-beharrezko izan arren, PSOE ez zuen tutik arduratu : burruka sozial hutsa nahi zuen agi denean fabrika-sozialismo honek. 1890-ean Bizkai-ko meatzariak eta metalurgikoak lan-uzte ta oporraldi amorratutan altxatu zirenean ere (« 8 horas de trabajo, 8 de descanso, 8 de educación ») sozialistek ez zuten ezer egin, ez mugimendu hori euskal politikarekin lotzeko ta ez hari zubiren bat botatzeko (Marx-ek makina bat aldziz egin zuen moduan, — eta Txekoslovakia-n geroago Masaryk-ek aldrebes), ezta beren eragina hedatu ta burruka hartarako nekazarien artean laguntza bilatzeko ere. Sozialisten jokabideak eta beren programen egitamuak Perezagua, Alonso, Guerra, Pascual, Vicario, Lobo ta proletargoaren buruzagi oro beren burruka politikaratzeko gaitasunik, iaotasunik batere gabe zedukaten hezita. « El grupo fundador del Partido Socialista estaba compuesto de obreros en los que desde el primer momento predominó una tendencia *economista*, sindicalista. A pesar de sus propósitos de constituir una organización *política* sobre la base de los principios marxistas, su escasa formación teórica les llevaba a concentrarse exclusivamente en las reivindicaciones prácticas, inmediatas... » (aip. *Historia del PC de E*, or. 17). Nahiko atzeraturik, baina 1896-an Internazional Sozialistak bere London-eko 4. gn Biltzarrean, Engels-ek azkeneko bolaran esandakoaren antzo, asentu edo buruzpide hau deliberatu zuen, nazio-arazoetako askatasun-burrukalarari gehienen atzetik nabarmenki (Polonia, Ungaria, Txekoslovakia, Suomi, etc.) : « Biltzarrea naziotasun (nazionalidade) *guztien* autonomiaren alde aitortzen du bere burua ».

Hortik atera kontuak : Euskal Herri-ko giro politikoan sozialismoa fabrika-sekta bezala, marjinal sortu zen, eta beti marjinal gelditu zen.

Erdeinatu egin zuen sozialismoak politikagintza, ta politika garrazki mendekatu zitzaion. Abertzaletasunaren zabalkundea ikusi besterik ez dago. 1893/94 inguruan abiatu zuen Arana Goiri-k agitazio abertzalea (*Bizkaya por su independencia*) ta 1918-an Bizkai-ko Diputazioan sabin-diarrek gehiengo eskuratu zuten. 1923-an Diktadurak isilpera behartu ta gogorki jazarri izan arren, 1932-an Gipuzkoa ta Bizkaia beren eskumenean zeduzkaten. Damugarri da, baina sozialisten ikusmiren hertsikeria honen buruzki, liberalen marrukeriek humilatu ta lahardekaturiko euskal herri foru-zaleak, mende bat alferrik guduan eginda gero, halako sozialismoari aihu ta errezero antiproletarioz, hastioz eta histaz, arrazismoz ere ihardestea ezin inori harritzekoegi ager dakiok. Sozialistek, begiak zerbaitezarako nahi bazituzten, ez zedukaten euskal herriak liberekin egindako eskarmentua ez ikusterik. Abertzaletasunaren eraso sozialismoari bildurrak ez bestek eragiten zuen, eta bildur ez ziren noski burgesak bakarrik.

Gehiagorik ere bai bait dago. Sozialistek Euskal Herri-an, abertzaleak baino lehenago eratu bait ziren, ez bakarrik nazio-arazorik ez batere ulertu egin zuten, ezpada baita abertzaleei gogorki eraso ere, herri baino Alderdi interes biziagoz, konpetentzia zegien abertzaletasuna jaio orduko ito nahirik : « ... El movimiento nacionalista vasco adquiriría un vuelo que no había tenido antes. El viejo fuerismo cambiada de piel y se vestía de nacionalismo, tratando de jugar un papel dirigente en la política del País Vasco... Frente a él se levantaba el Partido Socialista, que no comprendía la importancia del problema nacional, que defendía a tiros la influencia política de que gozaba en Vizcaya y que el nacionalismo le disputaba... La violencia en la lucha que el Partido Socialista impuso en Vizcaya contra el nacionalismo hizo escuela y llevó más tarde a choques sangrientos entre socialistas y comunistas » (D. Ibarruri, *El único camino*).

Harrigarriena ez da zinez euskaldun jendeak sozialismoari errezeloa edo begitarte txarra erakustea, ezen bai lehen-lehenik herrikoiz izan beharrezko sozialismoak berak Euskal Herri-an, herriaren baino teoriaren batzuen zerbitzariago, lekugunearen hain ezagupide ta begirune gutxi erakustea.

Arana Goiri-k liberalen eta herriaren arteko kontradizio zaharrari politikalki gain-hartzeko lehiatuz abertzaletasuna piztu zuen. Denok dakigu zenbait kutsadura zikin, mugadura ta eskasiarekin : baina egin egin zuen, besteak absentsismoan bapo zeuden artean. Aranismoaren eta sozialismoaren artean kontradiziorik egon beti egon da, ukatzeak ez garamazki inora. Baina sortu, aranismoa, objetibuki zekarren jasa herrikoiz abertzalearekin, ez da lehenik sozialismoaren kontra (haren kontradizio burges bezala) sortu, eta bai sozialistek zabartutako hutsune politiko batetan. Eta geroak arrazoia eman dio : gaur sozialistak ere nazio-arazoaz arduratzen baldin badira Arana Goiri-ri eskerrak arduratzten dira.

Gero geroakoak.

5) Bostgarren haroa beste di aldi edo epetan banatzen da berriro : Alderdi Komunista sortuz gerokoa da.

Gizarte-arazoaren eta nazio-arazoaren arteko kontradizio hori, bere aurreko liberal erdirakoiena ta foru-zaleena zuzenduta gero bakarrik has zitekean, eta halaxe hasi zen hasi ere. Ta hasi gaizki egin zuenak, ezin trinkotu izan zuen, konfrontazio egiazkorik ez zen agertu-ta, absentismoa bait zen sozialisten nazio-politika (edozein elkar-mokoka konfrontatiztat hartzen ez baldin bada behintzat ; hau da, sozialismoa edo abertzaletasuna itzuliren batetara behar zitzakean zarrastarik). PSOE-ren jokabideari buruz franko bidezko zen abertza-leen tirria, eta ondoriobidezko euskal burgesiak langileria abertzaleare-kin ELA (STV) sortzea. Gizarte-arazoan abertzaleak egiazki sozialistak baino epelagoak ziren : 1917-an Bizkai-ko langileriak albaramendu edo errebolta gaitzak altxatu zituen. Baina politikazko burruketan (Primor-riverismoari ihardokitzen, adibidez) abertzaleak argiago ta delibera-tuago zebiltzan. Euskal arazoei buruz zer esanik ez.

1920-an PSOE-ren baitako tirandura zaharrek etendura bat ekarri zuten, sozialistaon elkargotik Espainia-ko Alderdi Komunista adaska-tzen zelarik. Baina honek ere — Bullejos eta Trilla-ren gidamendu-pean — ez zuen sozialismoaren abertzaletasunarekiko konfrontaziorik ekarri : aldrebes, baina PSOE-sozialisten absentismo berean jarraitzen zuen, haien desardura ukakorra desardura baikor itzuli besterik egin gabe. Hau da, nazio-arazoa gainetik hastandu zuten, nazioen askatasun eta beregaintasun osoa aginduz. PSOE-sozialistek nazio-arazoa ukatzen bazuten, hoek hura problemarik gabedia soileneraino baieztatzen zuten : abertzaleek patxadaz jarrai zezaketen. Sozialismoa bere zein ta zein esku eskubia ta ezkerra diren ez dakienaren antzera bait zebi-len. Eta aranismoa, euskal gizarteko antinomia tradizionalak gaindi-tzeko sortuta, kontradizio berriaren kezkarik gabe, geroz-eta burgesia kapitalistaren eskuetarago lerratzen zen, sozialismoak ez beste ezertara zirikatu ta ez isuri hau eragotzi ahal izan gabe. Aranismoa ez zuen ezerk bere buruari gain-hartzeko premian jarri. Ta sozialismoak ezin asmatu zuen nazio-arazoarekin nola moldatu.

Aldarakuntze edo berezkunde bat, ezezio bat Maurin komunista katalana izan zen (*). Baina gerora komunistek Maurin « un arrivista político y no un militante revolucionario » omen zela diote, ta « en sus planes entraba tomar la dirección del Partido en sus manos para convertirlo en una organización nacionalista, pequeño-burguesa, al servicio de turbias causas » (*Historia*, or. 46).

Bigarren aldia : 1932-an Espainia-ko AK-ak Buruzagitza uzkali ta,

(*) Ez da dudarik Maurin ez zela berezkunde bakarra izan : Kataluina-n arrakasta handia izan zuen harek. Baina Euskal Herri-an ere ez zen sozialismoa ta abertzaletasuna elkartzen ahalegindu zenik falta, Eibar-en-eta. Honelakoan azterketa bat guztiz desiragarri litzake. Maurin-ez, ik. bere *Guerra y Revolución en España*. Sozialistak, bada, abertzaleen atzetik atoiian zetozen.

José Diaz Idazkari Nagusiaren gidaritzapean, komunistek egunotan ere proposatzen duten nazio-arazoazko araupidea burutu zuen, agi denean Lenin-en jarraitzean (gure ustez Lenin-en zati bat alokatuz — Lenin-en nazio-arazoazko ia 100 idazki dago — ez haren eboluzioa jarraituz). 1965-eko abenduaren 9-an PC de Euzkadi-k Dolores Ibarruri burkidesa edo laguntsari 70-gn. urtebetetzean igorritako agurrean ere halaxe irakurtzen da, PC-ren Buruzagitzak 1932 aurretik nazio-arazoari buruzko politika okerra segitu zuela salatu ondoren : « ... datan de este período las correcciones aportadas a las deformaciones de la justa política del PC en la cuestión nacional ». 1935 aldera programa hori finkatuta zegoen, harrezkero ez da aldatu. Baina arestian, iadanik, faxismoa gainera zetorren eta konfrontazioa baino larriago zen elkartasuna. Geroxeago berriz ere gudu zen : beraz, « konfrontazio » honek 40 urte handi egin zuen egiazkorik izateratu gabetsu !

Egunotako euskal sozialistek nazio-arazoari buruz jardutean zuzen-zuzen ala zeharka programa honen arian dihardute, bai ala ezetsiz, baina hura beti begien aurrean edukiz. Ikusi den eztabaidarik gehienetan ere hauxe zegoen jokoan (ETA-n izandako gorabeheretan, adibidez). Ikusmolde honen zertzeladaren batzu ematea merezi duela deritzagu.

« A nadie que conozca, aunque sea parcialmente, la teoría marxista leninista, puede extrañar que sea el PC de España el más consecuente defensor del derecho de las nacionalidades a la autodeterminación », dio gure Dolores Ibarruri-k, apika ez puska bat bapigakatu, esajeratu gabe (*España, estado multinacional*, 1971, or. 12).

AK-rentzat Euzkadi hiru probintziak dira, Nafarroa (« problema muy específico » : D. Ibarruri, op. cit., or. 15) aparte dago. Iparraldeko Euskal Herri-az ez dira ezertarako mintzo.

Autodeterminazioaren aldeko dira. Autodeterminazioak ez du inolaz banaketarik, separaziorik esan nahi. Aitzitik, Alderdia, bere kondairak dioskunez, « ferviente partidario de la unión voluntaria y no de la separación de los pueblos hispanos » da (aip. lib., or. 78).

Ikusgune honixe darraiot, funtsean, beste Alderdi komunista edozein deituratakoek ere :

« Komunistak » (Movimiento Comunista Vasco) taldeak « España-ren independentziaren alde ! Euskadiren askatasunaren alde - España-ko nazionalidade guztien batasun iraultzailearen alde ! » burrukatzen du, ik. *Zer egin ?* 14, 1971, or. 3.

PC-ml honela mintzo da (ik. *Vanguardia Obrera* 54, 1971, or. 3) : « Dados los estrechos lazos históricos, geográficos, económicos, culturales y sociales existentes desde hace ya siglos entre los pueblos de Cataluña, Euzkadi, Galicia y los del resto de España, y los intereses comunes así creados, resulta evidente que en el momento en que, después de derrocada la Dictadura y expulsado el ocupante yanqui, esos pueblos puedan libremente decidir de sus propios destinos, lo harán permaneciendo unidos de manera autónoma en el Estado español, popular y federativo ».

PC de España-ri dagokionerako ik. areago S. Alvarez, *La posición*

leninista ante el problema nacional de España, Nuestra Bandera 65, 1970, or. 82-88. Nazio ta gizarte-arazoei buruzki hurrengo lau puntuotan labur-bil diteke S. Alvarez-en postura (gainuntzekoan erabat klasikua komunista espainolen artean, Autoreak konzeptu ezagunik stalinistaren bati desbereziki marxista-leninista eritzi ta Engels-en beste ahopaldiren bat aisa Marx-ena bihurtu arren). Azpimarkatuak gureak dira :

1. - « La clase obrera española es una clase única, que organiza, se une y practica su solidaridad a nivel de España, estando, al propio tiempo, unida y organizada al nivel de nacionalidad ».

2. - « Todo intento de anteponer de modo artificial las reivindicaciones nacionales, « en general », en « abstracto » a las primordiales de la clase obrera y demás sectores populares [es] desde el punto de vista de los intereses del proletariado, un « desenfoque » del problema. Entre unas y otras reivindicaciones no hay ni puede haber contradicción esencial ».

3. - « La opresión nacional es la consecuencia y la prolongación de la opresión social. El combate por las libertades, por la autonomía, por el derecho de autodeterminación, forma parte de la lucha general por la democracia política, pero también contra la opresión social, por acabar con la explotación ».

4. - « Contra esa oligarquía (...) debe estar orientado el filo de toda acción democrático-revolucionaria y, en consecuencia, la de los movimientos nacional-democráticos. Ello no excluye el que, como ocurre también en el caso de las libertades políticas, *coincidamos* en la lucha por las libertades democrático-nacionales con sectores de la burguesía vasca, catalana y gallega que, aunque con fines propios, están a favor de la democracia a nivel de España y de la autonomía nacional a nivel de nacionalidad ».

Helburuari buruz naziotasunen autonomiaz abiatzea proposatzen du, erantsiz : « Las autonomías concedidas a las nacionalidades catalana, vasca y gallega en la fase inicial del proceso democrático no serán, además, sino una base de partida para sucesivos progresos en la solución de nuestro problema nacional ».

Autonomia hori argiro deserdirapenarekin, dezentralizazioarekin batera bakarrik joan diteke, ta halaxe D. Ibarruri-k, aip. lib., or. 15 : « La solución democrática del problema nacional habrá de completarse con una descentralización democrática del Estado... ».

Alvarez ere separazioaren aurka agiri da, zeren-eta « los factores económicos, humanos, históricos, culturales, psicológicos, etc. que unen a los pueblos que integran el Estado español, forman una corriente ya multiseccular y muy profunda ». Ibarruri-k, areago, honela adierazten du batasun horren orpoa edo funtsezko harmena : « Un nexo común fundamental existe entre todos los pueblos y regiones de España : la clase obrera. Ella es igual a sí misma en todas las regiones y nacionalidades. Ella es hoy, y lo será aún más mañana, el aglutinante humano y social del multinacional Estado español, que habrá de

estructurarse democráticamente al desaparecer la dictadura franquista » (aip. lib., or. 9).

Separazioaren aurkako arrazoiak bi gisatako agiri dira, beraz : 1) batasuna ba dago, gertakari bat da, - ta 2) etorkizunean, ekonomiak daraman habaila ta joera ikusita ikus ditekenez, batasunaren premia handiagotu besterik ez da egingo : « Estos factores se acentúan debido al desarrollo de ciertas ramas de la economía, que refuerza el ensamblaje de ésta a nivel de toda España, a la fusión de la clase obrera de las diversas nacionalidades y regiones, que se viene produciendo a un ritmo acelerado por las inmigraciones ; a la tendencia objetiva histórica a la integración en grandes espacios territoriales ; a la mayor división internacional del trabajo. Estos factores se acentuarán aún más en la media en que los modernos adelantos que comporta la revolución científico-técnica, y que se manifiesta aún con retraso en España, incidan más en toda la vida « nacional » (Alvarez).

Sobiet Batasunean nazio-hauzi oinarritzorik ez dagoela uste izan arren (euskal « Komunistak »-albestekoez atzera « herri-gartzela » bat bihurtuta dagoela baieztatzen dute beren agerkarietan), Alvarez-ek ez du Lenin-en (demagun harena dela !) deduzio-arrazoipide klasikua aipatu, ta jakinaren gainean isildu duelakoan gaude : alegia, proletar-goia nagusituz gero, jabego pribatua xahuturik, nazio-arazoa ere oinarri-gabeturik geldituko ta berekisa oneratu omen dela (nahiz-eta goraxeago idatzita egon : « la opresión nacional es consecuencia y prolongación de la opresión social »). Numbait ez da arrazoipide hortaz asko fidatzen. PC-ml-koez sarri autreatzen, arrazonatzen dute horrekin.

Arrazoipideon aztamentu ta kritikan gelditzerik ez dadukagunez, ohartaraz dezagun laburki :

— komunisten beren arteko elkar-kritika gutxi dago buru hontan, eta komunisten artean nazio-arazoari buruz eboluziorik ere nabari ez delarik, *consensus communis* batez mintza gintezke. Kritika-punturik inportanteena PC-ml-ek PC de España-ri dagion honexek dirudi : « Muy distinta es la posición de los revisionistas carrillistas, los cuales, al abandonar los principios marxistas leninistas, han caído también con relación a esta cuestión en el seguidismo y oportunismo burgueses. Así pues, proclaman (de manera totalmente artificial, por otro lado) un « partido comunista » gallego, un « partido comunista » catalán (PSUC), etc. independientes » (Vanguardia Obrera 54).

— Abertzaleek betidanik kritikatu dituzte tesi horiek. Azkenaldian Branka aldizkari sozialistak batez ere. Ik. :

- Sarraile de Ihartza, *Nacionalismo Revolucionario*, Br. 1, 1966, or. 7-33.
- Hirurizar, Txillardegi ta Usako-ren idazki gehiago ik. aurkibidean.

6) Seigarren haroa gerraz gerokoa da. Dirudigunez nazio-arazoaren eta gizarte-arazoaren lehenengo konfrontazio serioa azkeneko haroak, egunotakoak ekarri du. Haro hontan aurrekoan sortutako ikusmolde asko dago oraino bizirik (komunistenak, adibidez), baina haien aldean saiakera berriak ere biziki sortu dira.

3. - LENINISMO ATZERA BEGIRALEA.

Abeertzaleen « diskulpan » esandako guztia esatea badago, ez legoke zer esan gutxiagorik sozialismoaren buruz, nunahikoarenez arrunki ta Euskal Herri-koarenaz bereziki. Sozialismoaren kausa historikoak ekonomia arloetan eta zehazkiago kapitalismoarenetan egonik, behin-behinenik haietarakoxe gaitu zuen Marx-ek sozialismoaren teoria.

Marxismoak, dato konkretu batzuk begiztatuz, haien arabera interpretazio-aparatxua antolatu zuen, — gizarte-bizitzako hauzi guztietarako baliozko zelakoan. Lenin-ek marxismoa bortizki desarrolatu zuena ezaguna da, ta desarroilo horrek ere ez zedukan dialektikazko izaterik, marxismoaren zerbait ukazio-alde inplikatu gabe. Hori bistako da, dialektikaz pentsatzekotan. Marxismo-leninismoaren defentsan nahiko lanpeturiko lehenagoko hazaldiek hortan sartzerik ez izatea ez da harritzeko, Lenin marxista ez zela eragozten zuen iharrausiari eutsi beharrik. Gaur, iadanik, ez goaz inora defentsiban eta problema konkretuak jeneralidadeen azpian ezkututzen jarraituz, Marx-en eta Lenin-en ahopaldi edo zitak ilaran, herrenkadan jarritzko erudiziora ta leninismoa kazkar-kazkartzera ez bada. Eta ari da hori gertatzen : marxismoa bere teorian izandako ta egindako ta irakatsi izan omendakoari atxiki-atxikita dago, aurrera baino gehiago atzera begira, berriztari baino gordetzailleago. Eta « erreboxionismoaren » hauziek ere tradizio-zaintzaile hoberenaren norgehiagoka batetara daramate marxismoa.

Nazio-arazoari buruz ere Lenin-en bahituran, hipotekan bizi dira gure komunistak. Lenin-ek berak eboluzio galanta daduka (nazio-arazoaz asko pentsatu gabe zegoela aitortzen zuenetik hil arte), baina leninistek eboluzio hori lotu egin dute.

Nazio-arazoetan sartuta (liburuan zehar aipatutako aldarakuntza edo berezkundeekin) Austria-n aurkitu zen lehenengo aldiz marxismoa, Habsburgo-tarren menpeko herri eslaboen hauziekin, eta ozta-ozta dago lehenengo hontan sozialista austriarrek beren hauziari emandakoak baino argitasun ilunagoak imajinatzerik ere (« austromarxismoa »). Txekoslovakia-ko marxistak lekuko. Suomitarrak berdintsu ziharduten. Nazio-arazoazko Stalin-en azterketek austriarren kaos kalapitetan oin-hartzen dute, ta jakina da nazio-arazoa teoria sozialista-marxistaren baitaratzeko bidea Stalin-ek ireki zuela, Lenin-ek (1913-an oraindik) aitortzen duenez. Lenin-ek Stalin-en bidea jarraitzen du. Lehenengo Mundu Gerrako giroan beste urrats inportante bat ematen du sozialismoak arlo hontan, inperialismoaz sortutako eztabaidek eraginda : haro hontako teoriko gailen Lenin dabil, baina hemen ere aisa antzeman lekiokenez, garai hontako haren alemaneraz eta errusieraz idatzitako idazkien artean kontuz berezi behar da. Lenin-ek, hemen, Stalin-en molde desarrolatzen du, eta beste molderik abiatzeko premiarik ere ez zekusan noski oraino.

Gure sozialistarik gehien-gehienak (darabilten bibliografiak berak ongi erakus dezakeanez) bi mailaotan mugitzen dira, ta bigarreanean baino gehiago lehenengoan.

Hirugarren maila berri bat Urriko Erreboluzioaz gerozkoa da, sozialismoa kolonia-kontuetara itzuli zenekoa alegia (oroit Lenin - Nat Roy). Lenin-ek inperialismoari buruzko hauzietako ikusmoldeak darabilzki gehienbat, baina Hirugarren Munduan dagoeneko planteamolde berriak ikusi-abartzen dira.

Maila berriagorik ere ba dago : Bigarren Mundu Gerraren ondoren marxismoa bere barrutik asko mugitu da azkenaldian, zientziek eta esperentziek eraginda ; panteamolde berria ahaltzen duten berritasunotatik teoriatzko ta ikaspidezko bana aipa ditekete : teoriatzko, Stalin-en hizkuntzari buruzko azterketekin abiatu zena, berritasun honek zekaritzen ustegabeko zahar-ukazio guztiekin (batasuna ta berdintasuna berezi ezin zituen ikusgunearena batez ere, batasun proletarioaren arduraz ezberdintasun nazionalik ikusi ezin zutenena) ; ikaspidezko, Hirugarren Mundu guztia dadukagu. XIX mendean (eta Lenin-ek ere hasieretan batik bat) hain erabat sinesten zen batasunean, ze « askatuta » gero herri zapalduak (koloniek berek ere) zapaltzaileekin batera jarraituko zuketela itxaroten bait zen : Ingalterra ta bere koloniak batera, Frantzia ta bereak batera, erresuma bana izango lirakeala, separatu edo bakandu gabe. Eta halaxe ikusi zen, Frantzia-ko AK Algeria-ren askatasunaren kontra zegoela. Txekiar marxistek ere ez zuten Txekia independienterik, beregainik nahi, eta bai federazio austro-ungaro bat, Habsburgo-tarren menpeko herri guztiekin. Ho Tschí Minh-ek berak lehenengotan Konfederazio Frantsesean jarraitzeko asmo zuen, hoberik ikusi ta ikasi arte. Erresumak erreboluzio sozialistaren ondoren urtu ta bateratu egingo ziren itxaropena ere utopiazko gisa egiaztatu da. Alemania Komunistak eta Polonia-k, Polonia-k eta URSS-ek, URSS-ek eta Txina-k edo Romania-k, Bulgaria-k eta Yugoslavia-k, Yugoslavia-k eta Albania-k (miliun bat albanes Yugoslavia-n, luzaro ankerki zanpatuta) bateratu ez beste guztia egin dute. Predikatzen zen munduaren batasuna XVIII mendeko utopia bat besterik ez zen.

Nazio-teoria sozialista oinarritzen zuten batasun eta berdintasun konzeptuak eta haien heinkako buruzpideak berrikusi beharra dago, konzeptu haiek sozialismoaren nazio-arteko harremanetan ere hauzitan jarrita dauden bezalaxe : « Aujourd'hui l'unité peut seulement être atteinte à travers la pleine indépendance des partis dans l'élaboration de leur ligne politique, dans l'application des principes généraux du marxisme-léninisme aux conditions concrètes de leur pays... La reconnaissance de la diversité ne conduit pas à la dispersion. Au contraire, réalisée sur la base de nos principes, c'est un facteur d'enrichissement de notre mouvement » (S. Carrillo). Eta Alderdientzako haina balioko du noski horrek herrientzako, nazioentzako, eta batez ere problemen beren independentzia, monismorik gabe, onartzeko. Naziotasun ezberdinetako proletargoen batasunaz Txekoslovakia-ren eta Yugoslavia-

ren ondoren alegeraki mintzatzerik ez dago, ez AK-en batasunaz baino hobeto. Arrazoipide klasiku haiek porrot egin dute : AK-ei zor zaien nazio-askatasun bat bakarra dago azkeneko ehun urte hontan (Vietnam), AK-en kontra lortutako asko, AK-en hartukizunik gabe edo gutxierekin lortutakoak gehien-gehienak dira.

Nazio-arazoazko sozialismoaren aurrerapideko azkeneko maila hau, egunotako ta geure izanik, oraino desarroiloan dago. Betekizun hori gurea da, oraindik egin eginez doalako hutsune dexente daduka, ta — ikus d'itekeanez — Euskal Herri-rako euskaldunek egin beharko dute inork egitekotan (Algeria-rako, Vietnam-erako, ez zuten frantsesek egin). Eta futuroan konjugatzen da, ez iraganalditan.

Sozialistek ⁽¹⁾ beren modura ta abertzaleek beste batetara sentitzeak, etc. bere kondairazko arrazoiak daduzkana garbi dago (hegada-azterketa batetan egin zitekean neurrian erakusten saiatu geranez). Alderantzizkorik ere ba dago : hau da, behin burutuz geroko senti ta pentsakeraon egiturak, egikunak itzulian ekintzari damaion tankera. Nola agiri da egunotan hau? Hitzaurrean iragarri bezala, ez goaz propio inoren ekintza ta ez inoren araupideak judikatzeraz, erizkeren batzuen ingurune arruntak, taiua miaztera baino. Ahaztu ezinezko da, halare, bururazio guztiok berarizko helarte edo zirkunstantzietan sortu izan direla, polemikoetan gehienetan. Eta eztabaidaok ortodoxia marxistaz, tradizioaz beraz, ortopraksiaz baino gehiago arduratzera eraman ditu marxistak. Atzera begira autreatzera, arrazonatzera.

Euskal Herri-an perretxiku baino sozialismo-mota gehiago dago ⁽²⁾ ta azterkariarentzat, elexurika dabilela, nahiko zail da hidra milaburu-

(¹) Ohartaraz dezagun baezpadan : Arragoa ta *Nuestra Bandera* PC de Euzkadi ta PC de España-ren agerkariak dira, — *Vanguardia Obrera* PC de España marxista leninista (ml)-rena ta *Zer egin?* eta *Komunistak* Movimiento Comunista Vasco « Komunistak »-enak. Azkeneko biok laburki maoista ohi deritzatenetakoak dira, beren autodefinizioz teoria « marxista-leninista-pensamiento maotsetung »-dunak. Azkenekoek ebazten dutenez PC de España (Dolores Ibaruri ta S. Carrillo) ta PC de Euzkadi errebixionistak bide dira, URSS bezalaxe.

(²) Sozialismoa, zientzia izanik, bat bakarra dela ta izan behar duela postulatzea erraza da, azterketan abiatu aurretik horixe postulatzeo abiaburu edo printzipioak hartuz gero. Baina banan banan azterketan hasi ta nor da zientzia horren jabe (Euskal Herri-an) : 1) PC de Euzkadi (Euzkadi Obrera, Arragoa, Elkarrisketa), - 2) Tierra Vasca, Euskadi socialista, etc., - 3) Branka, - 4) ETA-berri (ta berriagoak) (Berriak, Saiok, etc.), - 5) ETA (Zutik, Iraultza, etc.), - 6) Movimiento Comunista Vasco « Komunistak » (Komunistak, Gora, Zer egin?) ESBA, - 7) ELA, Herri Gaztedi, EGI, etc., - 8, PSOE, CNT, UGT, etc., - 9) karlista neo-ezkertiarrak, - 10) ala irakurleak ezagutuko dituen beste mila suertetako marxista-leninista edo sozialistak ?

dun bilakatutako « marxismo-leninismoari » egiazko burua harrapatzea, ta marxismo-leninismoarekin egitea bereziki zail, bazterrak aurrera dabiltzan horiek kopia bait dirudite, ta ez marxismo-leninismo bizirik (alegia, ez historikorik, eta ez haren eragindurarekin desarroilatutakorik). Hau ta hori da gai hontan jardupide egiazki marxista-leninista, baieztatzen du norbaitek irmoki. Ta berehalaxe altxatzen da bazterren batetik abotsen bat, arras kontrarioa erakutsiz. Arrazoiaren bat — edo ahopaldiren bat — ez zaio inori falta.

Argudio guztion autoridadea, burupea gehienetan aipatutako Autoridadearena, zitarena izaten da. Aipatze hori gutxitan da zehatz, gutxiagotan arrazoi, baina ez dio inporta. « Zitamanía » hau ez da oso zientziatzako (« pentsamentua zita biren arteko lotkiarik laburrena da » printzipioari segituz diharduten taldeak guztiok ezagutzen ditugu), baina halafede, gure zientzia sozialistaren mailarik altuen-altuena oraingoz horretxek dirudienez, hortaratu ere beharrik gara.

Ikus zugun hamar puntutan arrazoipideok darabilzkiten arrazoiak zenbait « marxismo-leninismo » duten (ez dugu begiratuko arrazoiok arrazoirik eduki ba al dadukaten, ezpada emandakoak zein leninista diren bakarrik) :

1. Euskal Herri-rako bilinguismoa proposatzen da, eta birreuskaltzearen aurka egin ere. Beraz, elkarren alboko gizarte biren monolinguisimo bikoitz hutsa, ez bait da denek (hots, gizarteak) hizkuntza bi jakitetan pentsatzen, Euzkadi-n (erakunde geografiazko-politikoan) hizkuntza bik elkarren ondoan jarraitzetan baino. Komunistek ez dute asmo hori beste inon egikaritu, Lenin bere bizi guztian halako edozeren aurka egon zen, baina gerta liteke, gerta, gurean jarraipide marxistaleninista zuzenena horixe izatea : utz dezagun hori. Hortarako Autore sozialisten batzuek ez dute kezkarik eduki Lenin-en hitzak biluz-biluzik aldatzeko, testuingurua beren gogara faltsutuz irakurleari buruzpide zeharo okerretarako bide emanez : « ... La tendencia burguesa y feudal-burguesa se encubre con la consigna de « cultura nacional ». Los ultrarreaccionarios y clericales, y tras ellos los burgueses de todas las naciones, hacen sus sucios y retrógrados negocios en nombre de la cultura nacional » (Komunistak 5, or. 18). Irakurle guztiek ez dakitena Lenin-en hitz horiek hain zuzen darabilzkienak nahitakoaren zentzu kontrarioan esandakoak direla. Batekoz, naziotasunen beregaintasun politikoa, separazioa ukatzen zuten sozial-demokraten aurka, nazio-kulturazko autonomia bakarrik donesten bait zuten hoek (D. Ibarruri, aip. lib., or. 13 : « ... los partidos socialistas de Europa, con excepción de los marxistas rusos, encabezados por Lenin, aceptaban únicamente la llamada autonomía nacional cultural »), eta bestekoz, Errusia-n bakoitzak berak nahitako nazio-hizkuntzatan eskola ematea nahi zuten bundisten aurka. Beraz, « nazio-kultura » zaletasunari erasotzen zaionean izen bezala erabiltzen da konzeptu hura (Lenin-ek horregatixe gehienetan kakotx artean erabiltzen du, « nazio-kultura » idatziaz) : bundisten aurka, ta hoek nahitakoa lurraldearekin zerikusirik gabeko naziotasunen kultur-autonomia zen. Lenin-ek aitzitik : « Eskola-antola-

keta naziotasunen [hizkuntzen] heinean banatzea ez da kaltegarri bakarrik, hori kapitalisten estafa ta zerrikeria ere ba da. Holako burutapen burugabea zabalduz, eta eskolak nazioak hainean banatuz areago, proletargoak lau aldetara ezpaldu besterik ezin lezake ». Eskolak, Lenin-en arabera, lurraldeen arabera bakarrik antola ditezke : Polonia-n polonieraz, eta Polonia-n errusiar edo ukrainiar asko badago hor konpon, eta aldrebes. Euzkadi-n, hortakoz, Lenin-i kopiatzekotan euskeraz ala erderaz bakarrik eman beharko litzake, segun Euskal Herri-rik ba garan ala ez.

2. Federazioa problemen burubidapenik gabe, buruhausteen hasiera bakarrik eta hasiera garratza dela edozeinek ikus lezake (Yugoslavia-k, adibidez, darakusanez). Baina jende progresista ohituta dago gure artean federazioari txapela kentzen, eta « txobinistaren » batzuk ez beste zuhur guztiak federalista dira. URSS bera federazio omen da !, — ta areago, Lenin-ek diotsan naziotasuneri eta eskualdeei onetsi beharrezko autonomia (mamia konkretatzen izugarri zail den konzeptu leninista bat) aisa federazio gisa adierazi ohi da. Lenin-ek : « Autonomiaren mugak Parlamento zentralak erabakiko ditu. Eta gu, erreparorik batere gabe esanda, zentralismo demokratikoaren alde gaude. *Federazioaren kontra* gaude. Jakobinoen alde, girondisten aurka... Eta *printzipialki gaude federazioaren aurka* [eta Marx-en hitzekin darrai] : ekonomiazko trinkotasuna urratzen eta ahultzen du ta federazioa ez da eredu egokirik batasun oneko Erresumarentzat. Apartatu, banatu ta seperatu egin nahi al duk ? Ohala, bada, deabrutara, mutil, baldin eta bion ekonomiazko batasuna hauts baezakek behintzat, eta biok elkarrekin bizitzeak oinaze ta dohakabetasun gehiago ematen badik bion ekonomiazko batasunak hobari ta bentaja baino, elkar-bizitzak damaian mina poza baino handiago baduk. Ez duk apartatu nahi ? Orduan... ez hik nire lekuan erabaki nahi izan gero, ez pentsa *federatzeko eskubiderik* dadukakenik ! » (1913). Marx ere behin baino gehiagotan mintzatu da federazioaren aurka.

3. Federazioarekin batera dezentralizatzea edo deserdirapena ere aipatu ohi da, eta ez litzake marxista izango deserdirapen politikoren bat ekonomiazkoa gabe pentsatzea. Lenin-ek : « Marxistak, begien bistan dagoen legez, federazioaren eta deserdirapenaren etsai ta kontrario dira... Nazio ezberdin zenbait Erresuma batetan bizi delarik eta bizi deno marxistak ez dira inolaz eta sekula ere federazio-printzipioaren eta deserdiratzearen alde egongo. Erresuma zentralizatu, erdigungeneratu bortitza kondairazko aurrerapen bortitza bat bait da » (1913).

4. Marx, halare, kasu batetan federalista azaldu zen, eta orain arte euskal sozialistei oso gutxi irakurritako (zergatik ote ?) modu bitxi honetantxe : Irlanda-k Ingalterra-tik eten eta apartatu, bien artean mugak hertsu, bere baitan gotortu ta beregaintasuna finkatu (luzaz menperatuta egonda ahulduta bait zegoen) eta... atzera Ingalterra-rekin federatu egin behar lukeala iruditzen zitzaion. Eta Lenin-ek (1916) mendeale lantegiztatuko naziotasun zapaldu guztiek horixe egin behar luketela deritza, izenik ematen ez badu ere. Urte hontan bertan ondo

deritza Lenin-ek ksarismoa luzaro gorrotatu ta sofritu duten suomitarrek eta poloniarrek beregain uzteari ta askatzeari, zeren-eta, bere ustez, « Polonia-ren eta Suomi-ren separazioak, sozialismoak garaituz gero oso denpora gutxi iraungo [omen bait] du », Errusia-rekin elkartzea ekonomiazki hobe dena laster ikusiko dute-ta. Herri atzeratuak ere separatzea ongi ikusten du, beren barruko zereginak atondu ta gero atzera elkartzeko : « Kultur-maila askoz apalagoan kausitzen diren felahak, mongoliarrek, persak seguru asko luzaroagotarako seperatuko dira, baina esku-zabalki ta oparo ta geure interesik gabe emango diegun kultur-laguntzarekin separazio-epe hau laburtzen gogotik saiaturako gara ». Marxist-leninistek ez dute holakorik aipatzen. Erreboluzio sozialista eginez gero ez dela separatzeko arrazoirik egongo, esaten dute. Lenin-ek batez ere beste zerbait zion : berezteko bai (une batez), baina separatuta jarraitzeko arrazoirik ez zela egongo uste zuen, eta berriro elkartuko lirakeala.

5. Gure « sozialista kautskyanoak » (Lenin-ekin esateko) dardar-ikaraz hasten dira inon separatismoaren mamua usnatu orduko, horren lekuan eskua erretzeko arrisku txikiko planteamoldeak eskainiz. Federazioaz, deserdiratzeaz, bilinguismoaz aritzekoan egin ohi dituzten zehazgabezia ta abstraktukeria guztiak ja ta pasaz, honelakoxe konkreto jartzen dute batzuen-batzuek nazio-arazoa : « ... Mientras que para el nacionalismo la cuestión de las fronteras estatales es una cuestión fundamental, para el Partido comunista se trata de un problema secundario, pues — sin dejar de laborar por crear comunidades cada vez mayores y más estrechamente unidas — lejos de alimentar divergencias si las fronteras han de pasar por aquí o por allá, lucha precisamente por eliminar esas divergencias en el seno del proletariado y del pueblo buscando siempre la solución más favorable para la unidad obrera y popular » (Komunistak 3, or. 19). Txikikeriez arduratzeko astirik gabeko politika oso altu honen aurka egunotan iadanik esperentzia deblauki mintzo aurretik (Ho Tshi Minh-en etsaiek Hego-Vietnam-en horixe proposatzen zuten !) Lenin-ek ere honelaxe egin zuen : « Ahoz eta hitzez bakar-bakarrik dago (Kautsky) nazioen autodeterminazio-eskubidearen alde. Hitz-punttaz bakarrik Alderdi Sozial-demokrata nazioen autonomia edozein aldetatik eta azpi-sugekeriarik gabe (risum teneatis, amici, — ez farrerik egin, mutilak !) errespetatu, begiratu ta galdatzearen alde. Baina benetan, obretan, sozial-txobinismo nagusiaren gustoari egokitzen dio bere programa nazionala, hau okertu, herbaildu ta moztu egiten du, ez ditu nazio zapaltzaileetako sozialisten eginbeharrak behar bezala mugatzen eta finkatzen. Areago, halare, ta hain zuzen printzipio demokratikoa eskarniatzeraino, faltsutzeraino doa, nazio bakoitzarentzat « Erresuma beregaintasuna » eskatzea gehiegi eskatzea litzakeala esanez. Bere eritzi jakintsuari jarraitzekotan « autonomia nazionala » nahiko litzake !!! Galderarik garrantzitsuena hain zuzen, burgesalgo inperialistak ikutzen uzten ez duena, nazioen zanpaketan oinarriturik eraikitako *erresumen mugen galdera* alegia (Lenin-en azpim.), Kautsky-k baztertu egiten du ! Alderdi Sozial-demokrataren

araupide nazionalen garrantzirik handien-handieneko puntua kanpora bota du Kautsky-k, burgesalگو horretxan lasaitasun eta atseginerako. Burgesalگو gertu bait dago, egon ere, nazioen edozein « eskubide berdintasun » eta edonolako « nazio autonomia » agintzeko, honela langileria legetasunaren barruan geldu dadin eta Erresumaren mugen arazoan xalo-xalo burgesalگوari burua makur dezaion. Kautsky-k darakuskigun sozial-demokraziaren programa nazionalaren adierazkera ez da erreboluzionarioa, erreformista da ».

6. Lenin-ek ez zuen Sobiet Batasuna Errepublika (bat) federalaren moduan nahi, Errepublikan (ugarien) batasun edo elkargo bezala baizik (1922, irailaren 22, Errusia-ko AK-ren Komite Zentralari gutuna). Errusia ta Ukraina, adibidez, Errusia-z beste Erresuma beregain bezala UNO-n daude. Beregaintasun politiko dudagarria izango da haiena, nahi bada, ekonomiazkoa falta zaielarik. Nolanahi ere, ekonomiazko batasuna Lenin-i ez zitzaion Erresumazko batasunari eusteko arrazoirik batere iruditzen, eta halaxe URSS-en ekonomiazko batasun hertsihertsiaekin Erresuma politikaz bereskuko ezberdinak daduzkagu. Edozeinek daki indartu ala ekonomiak — honek Espainia-n dagien unean batik bat — berezko eragindura erdira ta baterakoia duela. Baina Errusia-ko herriek elkarrekin jarraitzea (Erresuma federal baten barruan, alegia) ekonomiazko karia hortantxe oinarritu nahi zutenen kontra, Lenin-ek hauxe errepikatzen zuen : « Hau ez da ikusgune sozial-demokratikoa, eta bai *burges-liberala* ; ez internazionalista, nazioarte-zale, eta bai Errusia-Handi txobinista ».

7. Begien bistakoa da nazio azpiratu ta zapaldu bat berezi ala ez une ta lipar bakoitzean adi-adi ikusiz erabaki beharrezko dena. Lenin-ek ba zekien hori. Urte mordoska batetan bere eritzia sarri aldatuz egiztatu zuen jakite hori. Nola leike sozialista espainolek 100 urte handi hontan behin bakarrik aldatu gabe beti helburu ta araupide nazional berdina edukitzea ? Estatikarako zalutasun harrigarria da, erreboluzioaren dendun izateko. Guk ez dugu esango berezketaren alde azaldutako sozialista guztiek arrazoi zedukatenik, 1920-eko komunistak lehenengo ta ETA-ko sozialistak orain, baina miresgarririk franko ba du, zinez, halakoren bat agertu orduko burges-koxkortzat kondenatua izanak. Lenin-ek : « Guk (marxistaok) sozialismorako burruka erreboluzionarioa nazio-arazoari buruzko egitarau edo programa erreboluzionario batekin elkartu behar dugu ». Eta : « Inperialismoaren gure haro hontan munduko sozialistak gehien-gehienak nazio zapaltzaile ta oraino zapalketa gehiago zabaldu-zaleetakoak dira. Horregatixe ere okupazioen aurkako gure burruka mamirik batere gabetan geldituko da, sozial-abertzaleentzat [hots, kautskyanoentzat] arriskurik gabeko ekintza ta burrukatan, argi argitu arte : baketan nahiz gudutan nazio zapalduaren separazioa defendatzen eta zabaltzen ez duen nazio zapaltzaileko sozialista ez da sozialista, nazioarte-zale batere ez. Txobinista hutsa da » (1916).

8. « Sozial-talmudisten » batzuek (deitura hori Lenin-i hartua da) oso burubide erraza dadukate : egin zagon erreboluzio sozialista, gero

berekisa edo aisa zuzenduko da nazioarena-ta. Lenin-ek : « ... Ba liteke, Engels-en ustez, India-k bere erreboluzioa (askatasuna) sozialismo garaitzalearen kontra egin behar izatea. Zeren-eta Engels, herri aurreratuak proletario garaitzaileak bertanbera ta automatiko, neurri demokratiko jakin zenbait hartu ere egin gabe, nazio-zapalketa oro arras eta nunahi aldunduko duela imajinatzen duen « ekonomismo inperialista » farragarri hortatik oso urruti bait zegoen » (1916).

9. Ekonomiazko kariengatik Erresuma batasunaren aldekaritzak beste analogo bat ere ba du : proletarioaren batasunaren kariozkoa ezkeriarren artean sarri aipatua. Separatismoa predikatzeak batasun hori hauts lezakeala iruditzen zaie, — ta separatismoak eskubidea onartu nahi ez dutenentzako batasuna izango da hauts ditekana, agian, ez proletario benetan nazioarte-zaleena... « Marx-ek Irlanda-ren separatismoa eskatzen zuen », dio Lenin-ek, eta horrela biak batera aipatzen ditugu. Makina bat proletario hasarretu zuten, Marx-ek Ingalaterra-n batez ere, baina egin egin zuten, eta hori eginaz Ingalaterra-ko proletario zenbait hasarretzea horixe egiteko doble arrazoi zirudion Lenin-i.

Horren antzeko beste arrazoipide baten arabera, marxista-leninista euskaldunen batzuei ez dirudie ongi *gaur-egun* separatismoa eskatzea, edo-ta gaur-egun haren aldeko zabalkunde edo ajitaziorik egitea : Gaizki bide dago « tomar una posición al respecto hoy (cuando están lejos de reunirse las condiciones que caracterizarán la coyuntura política en la que será viable el ejercicio de la autodeterminación) » (Komunistak 3, or. 20). Hori leninismoaren kontrario bide litzake... zeren-eta « tomando una posición en el debate burgués « separación sí / separación no » hoy, caíamos en una especulación metafísica ». Lenin nahiko leninista, Marx nahiko marxista (Irlanda-ri buruzki, adibidez) eta Engels (Polonia-ri buruzki) nahiko « marxista-leninista » ote ziren dudatu beharko da aurki... Lenin-ek : « Guk (sozialistak) Renner eta Bauer-en aburuak (« autonomia nazio-kultural » ohi deritzatenak) erreazionario direla erakutsi behar diogu jendetzari, herri-oldeari ; bestekoz, ordea, nazio zapalduen beregintasuna, separatismoa eskatu behar dugu, eta ez esaldi arrunt belasketan, ez deklamazio ahuletan, ezta nazio-arazoaren zuzentzea sozialismoa etorriko deneraino luzatuz ere, eta bai argi ta garbi ta zehatz formulatutako egitarau edo araupide politiko batetan eskatu ere ; eta nazio zapaltzaileetako « sozialisten » koldarkeria ta hipokrisia propio ta bereziki salatuz gainera ».

10. Lenin-ek, bada, ez zuen askatasun promesa belaskarik nahi, egitarau politiko zehatzak baino, eta gaurtik bertatik hori. Zenbaitek, izan ere, patxadarik batere galdu gabe, guztiz zuhur-zuhurki likidatzen du hauzi guztia, nazio guztien berdintasunaren, anaitasunaren, askatasunaren, etc. alde abstraktukeriaren batzu jaulkiz. 1780 inguruko askabide moderno hau Proudhon-i zor dio sozialismoak. « Proudhon-ek, dio Lenin-ek, ez zituen kapitalismoa ta bere oinarria, saleroski-produzioa, deuseztatu nahi, ezpada oinarri honi abusadio ta gehigarri txar oro *garbitu* bakarrik ; ez egune edo tratua ta tratu-balioa ezereztatu, bai

aitzitik haietxek finkatu, nunahirako baliozko ta absolutu itzuli, gora-beheraldirik gabeko, krisi edo erakaitzaldi eta abusadiorik gabeko bihurtu ». Erresumaren deuseztapen-teoria ta naziotasunen eta AK-en arteko hartuemanen egitamuak berrikusi premian agertu diren hontan, itxaropen asko eldarnio gorri huts agertu delarik batez ere, Lenin-ek Proudhon gogarazte honi garrantzizko deritzagu. Ez bait litzake bidezko, iadanik beste inork sinesten eta ez aintzat hartzen dituen arrazoipideak euskaldunei sinistaraztea, arrazoia dariola gezurra botaz, euskaldunok geure kondairan zehar nahi haina sineskor agertu izan arren.

Lenin « separatista » dela adierazi nahi ote dugu paperezko gudu ta bizantinismo guzti honekin ? Ez noski, inola ere ez. Baina « separatismoaren » aurka Lenin hain gogotik aipatzen dabiltzanek egiazki Lenin aipatzen ote dute, ala haren hitzez baliatuz ez ote beren buruak aipatzen ? Beren buruak bakar-bakarrik, noski baino noskiago. Hortxe zegok, bada, koxka !

Lenin puntuz-puntu arakatzea liburu hontatik kanpora utzita dagoenez, guzti horrek haxe erakutsi nahi zuen batik bat : gure nazio-arazoari Irakasleen ahopaldiak pilatuz egiten zaion planteamoldeak ez duela ezer planteatzen (gure Marx-en eta Lenin-en ezagupide-erakusketa ez bada). Marx-en eta Lenin-en ahopaldi edo zitak pilatuz, bibliarekin bezalatsu, edozer gauza proba diteke. Horregatixe baizik izango ez balitz ere, leninismo atzera begiraleak ezin inora eraman gintzake. Leninismo barik tradizionalismo leninista hutsa bait da hura.

4. - « MARXISMO-LENINISMO » LIBERALA.

Honezkero inork sinetsi ezin dituen atzoko esperantzekin eta irudi-penekin gaurko politikarik egiterik ez dago. Eta :

- « proletargoa » nagusituz gero euskal arazoa berez oneratuko litzakeala,
- herrien batasuna ta nazioartetasuna Lenin-ek ere aldi batez imajinatu zuen hain erraza, ezta galga hartakorik ere, izango dela, gutxien-gutxienez atzo edo heranegungo itxaropenak dira. Horiekin dabilenak izango du apika albestekorik (euskal arazoaz arduratzen ez den euskaldunik ez da falta, ta jarraituko liokean arduraturik ere ez) baina marxista epaitzekotan ez da jendaurreko arrakasta begiragariena, ta bai problemen burubidatzeko gibelondoa, egikundea. Euskal arazoari, ordea, ez dugu uste justizia handirik egin lezaiokeanik, ezta marxismoari ohorerik ere, azken-finean nazio-hauzia kazkartzeko joera agiri duen gizalege horrek.

Izan ere, aurreko hamar puntuetan adibide gisa ikututako arloen azpian gauza ohargarri haxe nabari da : 1) helburu edo *ekintza-kategoria* utopiko-optimistak eta monistak, eta 2) *atzter-kategoria* liberalak, eta paleoliberalak. Hamar puntu horietan emandako arrazoiak arrazoizko diren ala ez banan banan ebaztea ez da gure hemengo gauza. Euskal Herri-an aspaldion franko eskatimatuak dira. Eta helburu

horietak ere antzekoak, printzipioz ezta ere, taktikaz-eta edo, eslaialegia, abertzaleek ere behin baino gehiagotan eralki, zabaldu dituzte, helarte edo zirkunstantzien eredura. Beraz, utzi politika hutsezko aldeak, ekintza-kategorien edo itxaropenen sinesgarritasuna ta gaurkotatasuna, baliagarritasuna ere, ta begira dezaiegun ikusmolde haien azter-kategoria edo aurrez emanei, ikusmolde haiek pentsakera filosofiko orokorra batetatik eraustuak, atereak dira-ta.

Pentsakera filosofiko hori liberal dela esan dugu (Lenin-ek ere kasuren batzuetarako igarrita zedukana : oroit esaldiaz, « ... hau ez da ikusgune sozial-demokratikoa, eta bai burges-liberala »). Zirrikitu askotatik ikus bait lekiok e mami hori barruan, koskol marxistaren arrailadura edo printzatuaren artetik. Har dezagun adibide bi, errazena ez badira eztabaidatuena bai ba direnez : zer da Euskal Herria ?, — ta birreuskeratu egin behar ote litzake Euskal Herria ?

Euskal Herria zer den : ta herritasuna (naziotasuna) norbanakoetatik abiatuz, haiek oinarri hartuz bururatzen dela ikusten da (*), hau da, norbanakoen konposizioa aldatu ala naziotasuna (haien batugetaren emantza gisa) ere bestelakatu egiten dela.

Bide hau eramatekotan logikoena, buru hontan, Torres Nokedal-enari deritzagu (Arragoa 2, 1965, 27-37) ta beste guztiak honen antzera dabiltzala dirudi : aldakuntzan dagoen, euskaldun izatetik beste zerbaitetarako bidean doan naziotasuntzat ematen du Euskal Herria, ta eboluzio positibua dirudio hori : « La inmigración masiva iniciada

(*) Jardupide honen emariak ez dira inola ere berdinak. Lau tesi ezberdin berdintu kaustzen da euskal marxisten artean :

— Lehenengoaren arabera Iparraldeko ta Hegoaldeko Euzkadi « dos comunidades humanas diferentes » izaki, herri bi ta bi nazio dira eta « ambos pueblos provienen de una misma nacionalidad ».

Aldrebes : « existe una Nación, España » ta nazio honen baitan « hay territorios con peculiaridades nacionales » : nazio bat Espainia, ta herri asko bere baitan (*Notas sobre el Problema Nacional*). Hoentzat Espainia ez da « estado multinacional », Euskal Herria aitzitik herri bi da, Euskal Herriak (ETA-VI Asamblaea).

— PC-ren tesia : Iparraldeko Euzkadi-z ez dio ezer. Hegoaldekoa hiru Probintziez osatzen da, Nafarroa gabe. Euskal nazioa desginez, urtuz eta gesalduz, bestelakatur (bere naturaliza, alegia) eta espainol (ala frantses) bihurtuz doan nazio bat da.

— ESBA-ren tesia honen antzeko da, baina Euzkadi + Nafarroaren ordeaz, beste berezketa hau dagi, hizkuntzari nahiz ekonomizako egiturari (gizarte basiar, hortakoz) kondairari baino gehiago begiratur : « Euzkadi Sur es dos Euzkadis. Una Guipuzcoa-Vizcaya, la otra Alava-Navarra... Euzkadi Sur es una realidad objetiva y subjetivamente bi-nacional » (*Por una izquierda revolucionaria vasca*).

— « Komunistak » taldeak Iparraldeko ta Hegoaldeko Euzkadi berezten du, ta biotan euskeradunena ta gabekoena (territorialki berezi gabe, hortakoz, ESBA-ren diferentzian). Ez dirudi de fakto nazio batekotzat daduzkanik.

a finales del siglo pasado (...) ha modificado profundamente los datos del problema vasco. Los cambios así operados en la composición de la población establecida en tierra vasca han sido de tal envergadura que deben considerarse como irreversibles... La población vasca originaria se *fundirá* cada vez más con las gentes venidas de todas las regiones de España... Este *proceso de fusión* data cuando menos de la romanización... De forma tal que bien puede decirse que los lazos históricos multiseculares han ido estableciendo en ambas direcciones vastas *zonas de transición étnica* (azpim. gureak) entre el pueblo vasco y los pueblos vecinos » (or. 31).

Hori dena, egoeraren deskribizio bezala, ongi esana iruditzen zaigu. Planteamolde gisa, alabainan, ez ondo ta ez gaizki, planteamolderik gabeko baino. Arrazoipide hori bere aurrez-emanekin logiko da, baina aurrez-emanok liberalak. Torres Nosedal-ek deskribatzen duena herri baten endakadura, hondamendia bait da (gogora Stalin), ez inorako « transiziorik », iragaitzik. Beste guztia Marr-en berbizkundera da. Herritasuna bere baitako ezer baldin bada behintzat, alegia, zerbait objetiburik (naziotasunaren burutapide biez lehen kapituluan mintzatu gara). Eta marxistek, Herder-en segidan, halakotzat hartu izan dute beti naziotasuna. (Frantzia-n Edgar Quinet eta Jules Michelet-ek ikus-modu hauxe erabili dute, bestela mendebelean gehienbat inglesen ikus-gune liberala erabili izan da). Burutapide honen arabera nazioa nortasun, pertsona bat da; berezko osotasuna, ez norbanakoen heineko batuketaren baten emantza, eta bai bere eboluzio guztietan bere burua-rekin identiko darraiena.

Marx-ek norbanakoari buruzko gizartearen lehentasuna segitzen zuen eta nazio-arazoazkoan ere ikuspide hauxe jarraitu zuen, norbanakoa gizarteak damaizkion odol (arraza), hizkuntza, ohitura edo ekandu, tabarren « gizarte-sorta » moduan ulertuz. Jardupide hori gabe marxismo guztia eraikidura metafisiko hutsetan geldituko litzaiguke. ta kondairaren bilakadura, klase-bikote atergabea kondairan zehar, etc. erdiunerik gabeko ingurune-izpiak izango lirake, Lukács-ek erakutsi bezala. Klase-batasunik ez legoke, osotasunetik behera ezarritakoa bait da hura, eta ez norbanakoetatik gora ernetakoa.

Ez dugu esango nazioa pertsona sozial gisa hartzeak (klaseak sujetu gisa hartzeak etc. bezalaxe) problemarik ez dakarrenik. (Aber-tzaletasuna = euskalzaletasuna ez da silogismoren baten ondorio ezin-bestezkorik). Ta horren modua zehazki erakustea lortu duenik ez dagoela uste dugu, konzeptuok berak ere, gizarte-azterketako guztiak bezalaxe, irristakorrak bait dira. Nazioa batetara edo bestetara bururatzek, halare, gizarte-burutapen orokor bat inplikitzen du, bere zentzua halako baten barruan hartzen du-ta. Horregatixe da hain har-rigarri beren gizarte-filosofia orokorrean norbanakoen nahimenetik ez baino gizartearen izate kondairazko objetibutik — eta adimenarentzat normatibotik — hasten den marxismoan, nazio-arazoaz arduratzekoan

asko moduzko marxisten batzuek abiaburu hura abandonatu ta nahi-menarekin, norbanakoekin hasten den abiaburu liberala berenganatzea. Marxismoaren arabera askatasuna objetibutasuna ezaguturik obratzean datza. Honi ihesi erabilitako « askatasuna » (alferkeria, nor-galtzea, konzientzia-falta edo beste edozergatik) berez nor-galtzezko da. Nahimena ezin izan diteke zerbait definitzeko abiaburu, ezta norbanakoa ere, hau bera beste zerbaitek definiturik egonik. Norbanakoak eta nahimenak objetibutasunari egokitzea dadukate, horixe bait da ekin-tzaren araua. Beraz, Araba, Nafarroa ta erdalduinak ez dira Euzkadi ala bai, baina tarterik ez dago hor, hautsimautsirik.

Erreberritze konzeptuaren inportantzia gorago mintzatu gara. Problema hori, hain zuzen naziotasunari dagokion ginoan, Europa-ko goizerrietan (orain komunistetan) asko ez duela ikusi dugu. URSS-etik, Polonia-tik, Txekoslovakia-tik miloika aleman eta alemandu irazi ta beste hainbeste errusiartu, poloniartu, txekiartu izan da. (Kant-en jaioterria zeharo alemanean gaur errusiera bakarrik entzuten da, ta lehenagoko Königsberg-ek Kaliningrad deritza orain). Hiru milium Txekia-ko alemanen seme txekeraz hazi ta hezitakoa da (Marx-ek han-goia ere « proceso irreversible »-tzat eduki izan arren) ta txekiar adineko edozeinek alemaneraz ederki daki, baina gazte askoz eskola-tuagoek ez. Ta mundu guztiko komunistek ontzat eman dute hori egitea, naziotasunok gerizatzeke, ta egitea ezik egiteko modua ere.

(Naziotasuna hizkuntzak dagiela gehiegi azpimarkatuz, hizkuntza galduz batera nazioa galtzen den irudipena sor ditekeana garbi dago, halare).

Euskal Herri-aren euskaltasuna, nazio-batasuna hauzian dadukagu, hortakoz. Nazioaren batasuna, hots, haren zertasuna definizioen batekin muga ditekeanik ez zaigu iruditzen. *Kultur-politisches Wörterbuch* Dietz-hiztegiak (DDR) ezaugarri herrenkada hauxe aipatzen du : ekonomiazko batasuna (1), lur-batasuna (2), hizkuntza (3), kultur-batasuna (4), herri batasunaren konzientzia (5), ilara hontantxe. Ekonomiazko batasunaren aurre-baldintzarekin adierazi nahitakoa geuk komunikazio edo elkar-hartzekerin hobeki adierazita aurkitzen dugu (cfr. K. W. Deutch, *Nationalism and Social Communication. An Inquiry into the Foundations of Nationality*, 1953) *communication* hitzarekin ekonomiazko batasunarekin baino hartueman-mota ta elkar-harpide gehiago adierazteaz gainera konzeptu hau azterkizun ezberdinetarako zaluago ta praktikokoago agertu bait da. (Adibidez, Lenin-ek ez du jude-guak nazio ziren dudarik, baina zertan zetzan haien ekonomiazko batasuna ? Lur-batasuna ere ?). Naziotasunak lantegiztapenaren gibelondo ta egikunde ei diren hauziak eta saihestu ahal izango lirake horrela.

Euzkadi deritza Euskal Herri-aren nazio-batasunaz luzatzerik ez dadukagunez, haxe laburki esaten ausartuko ginake : marxistek ez dute inun herren baten batasuna aurkitzerik lortu, arazo hontan teoriaren aldetik ere beti besteen atzetik ibili direlarik. Berriz berdin

geratuko ote? Eta areago : batasun hortaz, azterpidez nahiz praktikaz, eta alde nahiz kontra, « zaharren hazaldiak » egindakoa ez gainditu bakarrik ezik ezagutu ere ez dugula asko egiten. Azterpidezko lanaz haien teoria politikoari (Arantzandi, Landaburu), Dretxoari (Galindez, Irujo) politikazke erakunde ta tradizioei (Ariztimuno) etc. buruzkoa aipa ditekete, — ez besterik gabe donesteko, noski !

Marxistaon nazio-konzeptuon kritikarako ik. :

- Usak), *La evolución del imperialismo español en Euzkadi* (Tesis del anti-vasquismo izquierdista) Branka 6, 1968, or. 48-61.
- Usako, *Ultimas actuaciones del social-imperialismo en Euzkadi*, Franka 13, 1971, or. 9-27.
- I. K. de Madariaga, *Análisis y crítica del trabajo titulado « Notas sobre el problema nacional »*. Zutik 57, 1970.
- « VI » *deritzan taldearen politika bidez*, Zutik 60 (urterik gabe. Izenpetu gabeko saiakera. Zenbaki berean ik. « Sozialismoa eta Nazio-nagusitasuna »).

Adiskide batek haxe idatzi digu :

« Batzuk ez omen dira Euskadi-ko seme, euskaldun (euskera-dun) ez direlako, ta euskaldun ez izaki, espainol bihurtu nahi dituzte pseudomarxistek : hizkuntzaren baldintza objetibo hori falta bide zaie-ta... Gu ez gintezke, ordea, Euzkadi-rik izan, haiek ere izan gabe, — euskaldun apurrak baino, esparru handiago baten barruan. (Eta praktikari begira ere, bilinguismoa, komunista Alderdi espainolek onartzen duten bezala, euskera gozo-gozo baino heriotz zihur batera eramatea da. Gogora, bestalde, bilinguismoak zertara daraman : Belgika-n, Yugoslabia-n. Herrialde sozialistetan ez da bilinguismorik onartu : Ukraina-n ez dira errusiera ta ukaniera onartu, bakoitzaren aukerara, guziak ukaniartuak izan ziren). Baina euskaldun euskera-dun ez izateak eskualdeok eta jendeok Euzkadi-rik ez direla esan nahi ote du ?

« Gure kontrariok gauzazko baldintza bat hartzen dute, bai, oinarri : oinarri ta abiagune indibidualista ordea, darabilten moduan. (Bestela, osotasunari — (Euzkadi-ri) — begira ez legoke inola ere gizaldiz-gizaldiko deseuskaltzea ta etorkinen ez euskalduntzea ontzat ematerik, osotasun haren hondamendi nabaria bait da). Abiagune honi jarraiki, Espainia ere ez litzake berezko batasunik, espainol direnen pilotzea baizik. Zertarako aipatzen dituzte orduan historiako bilakaerak eraiki bide dituen « mendez mendeko loturak » etab. ? (Bestaldetik, oraindik, harritzeko da « Euskal Herriak » — Gipuzkoa, Bizkaia, Araba — Espainia-rekin eduki dituen gizaldietako loturak bion batasuna oinarritzea ta Nafarroa-k « Euskal Herri » horrekintxe dituen ez laburragoak biona ezin oinarritzea... Ala Nafarro-ak ez du « Euskal Herria-rekiko » lotura gizaldiz-gizaldikorik ?). Aldez aurretik Espainia bat presuposatzen delako da norbait espainol, logika mailan noski (ala Espainia aldian aldiko gizabanako « espainolen » batuketaren emaitza besterik ez da ? Hau, berriz, liberalismo hutsa besterik ez litzake !). Nolabait,

behintzat, marxista pentsatzekotan lehenengo batasuna, osotasuna pentsatu beharra dago. Euzkadi, ordea, besterik da haientzat. Euzkadi euskaldun bakoitza bide da ta euskaldun banakoen pilaketak dagi, haien ustez, Euzkadi.

« Baina Euzkadi bat ba dago, ez euskaldun edo « Euzkadi » banako asko dagoelako, gizonen arteko gizarte osatzaile harreman berezi batzuek ba dagozelako baizik. (Harreman horiek Euzkadi barruan nahiko nahastuta egon arren, zenbait aldetatik — guztiok dakigu nola sortu den alienazio hau — gaur gaurkoz bortitza goak dira « euskotarren » Euzkadi-rekiko harremanak Espainia-rekiko baino).

« Azken bolara hontan, euskera arriskuan egonik, euskotar guztieri euskeraz mintzatzeraz eragiteko euskaldun=euskeradun berdintza egin dugu. Agian euskaldun konzeptoa berez denerako utzi behar genuke, alegia, hizkuntza-erlazio bat adierazteko ta ez nazio-erlazio osorako (hoetan hizkuntza-batasunaren inportantzia ahaztu gabe). Espainol eta hispanoparlante ere ez dira berdinak derrigor. Eta biak berdintzera jo arren, euskaldun eta euskotar edo Euzkadi-ko semek ere ez dadukate berdin izan beharrik. Eta Euzkadi-ko seme ez da berton jaiotakoa bakarrik :

— ala gaur egun Euzkadi-n euskeraz mintzatzen ez direnak, gizona bere erlazioetan mugatzen delako, euskera dugunetik harremanengatik definituta euskaldun dira,

— edo-ta euskaldun eta « euskotar » nahitaez berdin ez direlako, Euzkadi-ko jendea lur, ekonomia, kondaira, ohitura, tradizio ta gizarte harremanengatik euskotarrak dira, hau da, Euzkadi den batasuneko dire, hontatik hasi ta hontan oinarrituta mugatuak alegia (orokarraren nausitasuna bakar ta berezi denarekiko) ».

Faltsu izango litzake guzti honen ondorio moduan bi nazio-konzeptu, liberala ta marxista, dagoenik ateratzea. Dagoena naziotasuna politikaren sujetu bezala ulertzeko modu ezberdin bi da. Hauzitan naziotasunak politikaren sujetu bezala zer-nola jokatu dago. Norbana-koaren esku dago politikagintza erabakitzea, ala osotasunaren (eta ez kopuruaren, ezagunki, osotasun objetiboaren esku baizik) esku ta haren iaeraren arabera izan behar du honek ?

Euskal Herri-aren euskaltasunaz ala bi-naziotasunari buruzko ezta-baidaok ez dadukate bekalde edo konparaziozko sozialismoaren kondairan, baina nabariro behinolako Irlanda-ri buruzko Ingalaterra-ko eztabaidak bururatzen dituzte. Irlanda askatasun-burruka latzaren ondoren azkenean guztiz liberalki askatua da; bozemaldi bidez, alegia, bere izaera atabakan erabakia. Iparrak (Ulster) ez zedukan bere burua irlandar askitzat, Ingalaterra-rekin ihardukimen ugariko zen eta alde askotatik zegoen harekin berdinduta, Irlanda-rik ez izatea erabaki zuen, eta gaur arte autonomo, baina Ingalaterra-rekin gelditu da. Irlanda « ez izatea » erabakitzeak arrazoiak erlijiozkoak ziren han... Ta inork ez daduka dudarik Ulster-tarrak irlandarrak direla, ingelez aritu ta katoliko ez izan arren. Halare burubide liberalki guztiz logiko zen

gehiengoak *nahi* zuten naziotako *izatea*. Eta Stalin-ek « separatistak » donesten zituen, inperialismo inglesaren etsai bakarrak haietxek zirenta.

Abertzaleek (halako marxistak barne) komunista izeneko marxistei Euskal Herri-an jaukitatzen dien liberalismoa hobeki hauteman ditek e Euskal Herria birreuskaldu ala ez hauzian. Sozialistek sarri egin izan dituzte antzekoak, baina Euskal Herri-ko marxistei buruko hileak tente jartzen zaizkie izugarrikeria hori, hizkuntza-inperialismo hori inork aipatu ere egin orduko. (Bierreuskaltzearen aldeko Marx-zale ezagun bakarra Aresti date, agian). Gehienek « bilinguismo libremente aceptado » bat iagokitzen dute (*libreki* izan beharra zentzu-korapilotsu da, ordea : liberalki ala marxista ulertu hori ?). L. Garmendia-k honelaxe jarri nahi luke askatasun horren harmen konkretua (Komunistak 5, 1971, or. 20) :

— euskera hizkuntza ofizialtara jaso, hizkuntzaren atzerapen kulturala aurreratu, ezberdintasunak gaindiatu ta halakorik sortzen duen asentu oro gauzaeztandu, eta irakasleak prestatzeaz beste :

— « Pleno respecto dentro del territorio euskaldun, al derecho de los vascos que lo prefieran, a utilizar el euskera en sus relaciones con los órganos de la administración del Estado democrático-popular ».

— « Incorporación del euskera a los programas de todas las instituciones y centros de enseñanza de la zona bilingüe ».

— « Libertad absoluta y fomento del empleo del euskera en la edición de libros... » e.a.

Hain zuzen horixe da Lenin-ek eta Stalin-ek beti jazarritako « autonomia nazio-kulturala ».

Euskal Herri-rik ez dago, euskaldunak baizik ez : etorkinak eta deseuskaldunduak ez dira hain euskal-gabetu ta deseuskaldundu nola bai ez-euskaldun soil ; hau da, osotasunarekiko zerikusia gabe ikuskatz en dira. Horien (euskal) eskubideez zail mintza ditek e, orduan, zentzu marxistan eskubide/obligazioak eskuaren barru ta gain, ere ta iruntziren antzeko heintsuka daudenez gero. Euskeraren, *euskaldunen* eskubideez mintzo dira hauk, hortakoz (beren programa erreboluzionario izan beharrekoan !) ez Euskal Herri-aren, euskal nazioaren eskubideez : « Esta lengua (euskera), hablada por un inportante, aunque minoritario, sector del pueblo vasco, es objeto de toda suerte de menosprecios... ; pisotean constantemente los legítimos derechos de los euskaldunes... ; derecho de los vascos que la prefieran... incorporación del euskera a los programas de todas las instituciones y centro de enseñanza de la zona bilingüe », etc. « Esta libertad nacional... para que un amplio bilingüismo permita a las masas populares adoptar el uso de la lengua que prefieran... Deberemos respetar y favorecer el bilingüismo allá donde exista... y huir de la antidemocrática manera de actuar de los nacionalistas, vasquizantes o castellanizantes, que pretenden siempre imponer al pueblo la lengua que ellos consideran como « la mejor », sirviendo así a los intereses de la oligarquía y del impe-

rialismo (*) y no los del pueblo ». Jendearen nahimena hainakoxea dirudi, bada, euskal nazioak.

Marx-en marxismoan aurki diteke liberalismo honen hondar eta kutsurik, noski. Baina hemen agiri den honek liberalismo premarxistaren joairako ur fresko gardenara dirudi, hiztegi marxistaren gozameanean, usufрукtoan aritu arren.

Itzul gaitezen, bada, filosofiazko tradizio hartara, hizpide honen sustraiak garbaltzeko.

Gizarte azterketaren abiagunean bi dato dadukagu muga egiten : gizabanakoa ta gizadia. Bi horien artean higitzen da azterkai guztia : bakoitza, sendia, ezagupideak, ohiturak, klaseak, lan-balderna, kultur-elkargo, gizaldra-jokaera, nazio, Erresuma, e.a. azkeneko gizadi unibertsaleraino. Marx gizadi unibertsalarekin abiatzen da, bestela gizartea kaos bat bide delako (eta halakoxetzat gaitzesten du gizabanakoaren beregaintasun « osoan » oinarritutako kapitalismoa), norbanakoak « osotasun zehatz » honen osakai ta gainuntzeko agerpen sozialak « batasun » honen baitako ezberdintasun zirelako. Horregatik ager ditek egunon proletargoa bere buruaren izenean bakarrik ez baino gizadi osoarenean.

Gailurretik beherako guztia neurrigabe samar (*baina* kondairazko joairaren arabera bakarrik) aldatu ahalezkotzat zedukan Marx-ek, hortan eskema liberala gainazpikatuz bakarrik. Halare hor neurriak ba daudena marxismoan igarririk eta inplikatura zegoen, zorrotz arakatzuz gero, lege objetibo zinak aitortzen bait dira (Neurriok Marx-ek berak ez zituen beti hauteman ahal izan, bere garaiko zientziak ez zion asko ahaltzen-ta). Liberalismoak, aitzitik, gizabanakotik abiatu ta banakotik gorako guztia neurrigabe ezezik bere nahitara ere alda zitekeala uste zuen (kondairaren azkeneko oinarria sujetiboa da, hortakoz).

Liberalismo-sujetibismo honen arabera gizartea (osotasuna) ez da norbanakoaren aurretik eta gainetik agiri, harekin batera ta haren menean baino. Gizartea norbanakoen batuketa-kopuru, ta norbanakoa norberak nahi duena izango lirake. Ertz bateko norbanakoaren eta besteko gizartearen, edo-ta behe-behereko norbanakoaren eta gailurgailurreko gizarte unibertsalaren tarteko guztia, hots, norbera ta gizarte unibertsala ez beste oro, gizonaren arrazoimen eta nahimenaren esku-menean legoke.

« Burges-koxkor » optimista honek, bere sujetutasunean arras sinestuta, ez zuen bere ahalmenen mugarik ezagutzen, nahitako guztia bere esku zedukala uste zuen, eta bere gaineko oro ere noizpait nahi-

(*) Elkarren etsaiak elkarren laguntzaile : euskeraren jazarpena ere oligarken eta inperialisten obra da, talde honek sarri dionez ; ta euskeraren aldezkari-tza abertzaleak ere oligarkei ta inperialistei zerbitzatzen die. — Problema guzti hontaz ik., areago, R. Arregi, *Euskaldunen gizagintza*, Jakin sortako *Rikardo Arregi* liburuan, or. 185-196, *Inmigrazioa Euskal Herrian* atalburua.

tako zela beraz. Arrazionalista izaki, gainera, kosmopolita sentitzen zuen bere burua; Erresumazko, arrazazko (herritasunezko), erlijiozko ta beste inolazko mugen begirunerik gabe. Jean Bodin-ek *respublica mundana* bat bururatu zuen *Colloquium Heptaplomeres* liburuan (1588). 1624-ean Emerich Crucé-k « Nouveau Cynée »-an mundu guztirako Bake-Hauzitegi bat. Erlijio-guduen ondoren eta arrazionalismoaren goratzapenarekin ideiaok biziki zabaldu ta puztu ziren: arrazazko, Erresumazko ta erlijiozko muga oro zelaitu ta xahutu behar zela zirudien, gizadia arrazoizkotasunaren arabera bakarrik antolatuz. 1713-an Saint-Pierre apaizak saiakera-mordo ulerkaitz bat argitaratu zuen asmook oinarrituz (gizonaren naturaleza funtsean bere arrazoizkotasunera laburtuz) eta Rousseau hain unkitu zuen, ze liburu honen laburtzapen herrikoi bat egin eta argitarazi ere egin bait zuen (1761), ideiaon zabalkunderako. Urte hontantxe bertan argitaratu zuen *Julie ou la nouvelle Heloise*, eta hurrengoan *Emile ou sur l'éducation ta Du Contrat Social*. Gizona, dio Rousseau-k, berez on eta libre da. Baina gizarte hontan ez da ez bat eta ez beste. Beraz, bakoitzak norbere buruari obeditu besterik ez dago, ta hori egikaritzeko, Erresuma hortarakoxe moduan eraiki: hortarako, aldiz, bakoitzak bere nahia jakin eta baliarazi. Ideiaok berehalaxe heldu ziren Alemania-ra: 1780-an Lessing-ek « Gizdiaren hezkuntza » 1795-ean Kant-ek « Betirako bakea » argitaratu zituzten.

Ideiaon arrakasta izugarria izan zen. Erlijioa, aberria, nortasunaz gaineke instantzia bezala bapatean pikutara joan ziren. Nortasunaren eta gizarte unibertsalaren artean, guzti hori gizonok nahi ala atontzeko omen zelarik, ez zen arrazoizkotasuna beste ezer gelditu. Gizona kosmopolita izaki, « ubi bene, ibi patria », ez herri ta ez inori zorrik eduki gabe. Naturalezaz gizon guztiak berdinak direla-ta, beren artean ezberdintasunik (mailarik) ezeze berezko diferentziarik ere ez zen onartzen, ez behintzat aintzat hartzen. Rousseau-k, hortakoz, hizkuntza bera ere, beste edozein lotkia sozial bezalaxe, *contrat social* bezala esplikatzen du (*Discours sur l'origine et les fondements de l'inégalité*). Ego biluzi kartesianoa hezur hutsetaragotzerik ez zegoen. Arrazoimena besterik ez dago, eta mugarik ez, zeren-eta « la raison a toujours raison ».

Arrazionalismo ta (erabateko) sujetibismo individualistaren gonburu besterik ez den) kosmopolitismo hoetan ezin abertzaletasunarentzat, herritasunarekiko kontsiderazioentzat lekurik egon. Beraz, erreboluzioak zapart egin eta Europa osoa pil-pil hasi orduko Frantzia ezkertiar guztien aberri bilakatu zen: « ubi libertas, ibi patria » bilaka, higa zitekean orain. Geroxeago abertzale amorratu agertuko zen J. G. Fichte bera 1799-an gertu zegoen, askatasun-maitalearen aberri posible bakarra Errepublikan frantsesa iruditurik, bere burua frantses deklaratzeko (maiatzaren 10-eko gutuna F. W. Jung-i). Hau ez zen ahoberotasun soilik: oroit Europa guztiko « afrancesado »-en jokabidea (Engels-en haienganako gaitzerizkoa ahaztu gabe) ta Hegel-ek berak ere Napoleon-en inbasioaren faboretan irten zuela. Th. Jefferson, herrien arteko berezitasun eta diferentziez ezer jakin nahi ez zuen kosmopolitismo arrazionalista hau politikaratu, ta herri-antolaketarako arrazoizko eriz-

pide bakarrik askatasuna ta aurrerapena bide ziren aburua obratuta ikusi nahirik, Ipar-Amerikako Estatu Batuak Frantzia-rekin konfederatzeko asmotan zebilen... Elkarren hauzoko Erresuma sozialistak berehalaxe bateratuko zirela uste zuen Lenin-ek.

« Gaurdaino mendealeko Europa-n bere balioa galdu gabe gorde duen nazio-burutapen prerromantikoan bi kategoria bakarrik zegoen kontuan harturik : Erresuma ta gizabanakoa (ezerk arartekatu gabe elkarri buruz-buru). Gainuntzeko lotura guztietatik askatutako gizabanakoari Erresumaren barruan askatasun-esparru ahalik eta handiena segurtatzea zen demokraziaren sortzaile izpiritualen helbururik begizkoena ta irrikatuena. Irudiz-eta, nunbait, beste hartukizun sozial eta lotura guztiek, sendiarekikoek, Eliza, hizkuntza-kide, klase, langile-bazkide naiz jabegoarekikoek, Erresumaren eta gizabanakoaren elkarri buruz-buruko harreman ta zerikusi xeheak, sotil edo bakunak zaildu ta nahastu besterik ez luketela egingo. Horregatik, bat ala beste (Erresuma, norbanako) hautabehar honen arabera pentsatzen zuteneri lotura guzti haiek garrantzi gabeko ta susmo txarreko iruditzen zitzaizkien. Gaur bertan ere gizabanako berdinak, eskubide berdinekoak eta libreak Erresumaren aurrean bertatik bertara, hots, norbanakoa ta Erresuma bien tartekorik batere gabe daudenean eta Erresumaren botere-eskumenak mugaturik nazioren bat osatzen dutenean bakarrik iruditzen zaio askori demokrazia benetan segurtatuta dagoela. Frantzia-ko Erreboluzioak erakunde-eredu hauxe du oinarri » (E. Lemberg, *Nationalismus* 1, 1964, or. 170).

Utopia edo inkario horiek ez dira zeharo itzali. Ez bait dira besterik aurkitu ditugun osotasun eta batasun konzeptuak. Horiek marxismoaren oinarritzko dira, Hegel-entzat bezalaxe (*), ta — beharko halaxe izan, kondaira-bilakadura « objetibotasun arrazoizko » izaki sujetibotasunaren gainetik egotekotan, dualismo kantianoa gaindiatuz. Adorno-k dion eran : « gauzak berak filosofia batetan mintzo dira, ta filosofia haren ahaleginak bere burua ta gauzak bat-bera direla erakusteko saiatzea dira ». Gizarteari itzuliz : eratzaille, taxutzaille osotasuna da; osakaia eraturiko, taxaturiko da. Euskal komunistek ere sarri azpimarkatu dute hori, osotasunaren (berentzat beti proletargoa da osotasun hori) interesak euskal herrittiar edo abertzaleen berarizko edo propioak baino lehenagoko direla adierazteko. Baina hor lilurakeria bat ba dago : proletargoaren batasuna nazioari buruz lehenagoko, klasetasuna osotasun giza-eratzaille bakar edo azkeneko dela onartuz gero

(*) Th. W. Adorno, *Drei Studien zu Hegel*, 1969, or. 16 : « Hegel hat den Vorrang des Ganzen vor seinen endlichen, unzulänglichen und in ihrer Konfrontation mit dem Ganzen widerspruchsvollen Teilen erkannt ». Nola gizarte burgesa « osotasun antagoniko edo antinomiko » den, produzioa berez batu izaki baina azoka ta erreka-darizta, lehiaketarekin, gizarte atalen elkar-jazargo ta erakaitzaldi edo krisi, ik. or. 40.

bakarrik, eta proletargo hori Erresuma-mugetako bezala bakar-bakarrik hartuz gero gainera izan bait diteke, bestela ez. Ta hori ere bere neurrietan bakarrik izango litzake zin, ikusi dugunez. Halabainan, euskal marxista zenbaitek horixe dagien antza dago. Hots, kondairaren sujetua, » Ni »-a zernahitarako ta betiko bere buruarekin identiko bihurtu, horrela proletargoaren lehentasuna naziotasunari buruz printzipiozko ta derrigorrezko, absolutu itzuliz. Hori, liburu hontan sarri salatu legez, Marx-i dialektika kentzea da, Marx kausalista (eta monokausalista) egitea, ta Adorno-rekin esateko, osotasuna « azkeneko abia — ta pentsaburu absolutu » bihurtuz marxismoa « teologizatzea ». Abiaburu-osotasuna, izan ere, lehen-puntua alegia, segun-eta zertaz aritu ta noiz aldagarri bait da (*).

Esan nahi bait da : euskal arazoan egiazki nazio-zaletasunaren (-keriaren) eta nazioarte-zaletasunaren (-keriaren) artean ote dagoen beti antinomia, ala ez ote nazio-zaletasun politiko espainolaren eta euskaldunaren artean (holarik, sozialistek arrazoi izatekotan, ehun urte hontan ez da inoiz egon) eta hori une ta arazo bakoitzean eta biok barruan daduzkan osotasunean azterkatu beharko litzakeala.

Inperialismoaren haroan nazio-burrukaren inportantzia nabarmena da, ta euskaldun komunistek, kapitalismoak burua USA-n eta beste Erresumak bere zerbitzari-hierarkia zehatz batetan eratu dituela ikusirik, « Espainia-ren independentziaren » alde ahalegiten dute. Baina bildur dira nunbait euskaldunek ikusmolde bera Espainia-ren eta Euskal Herri-aren artean baliarazi nahiko ez ote duten, eta euskal arazoa nazio-arazo ez dela, edo-ta hura kazkartzen saiatzen dira (lehenago Txekoslovakia-koak, ingelesak — Irlandaren arazoan ez bait zioten Marx-i entzun nahi ! — etc. bezalaxe) Euskal Herria iadanik erromatarrak ezker, Erdi Haroaz gero e.a. zein desueskalduta zegoen erakusten alegia. Eta bidezko da : bestela espainolak amerikanoen aurka bezalaxe irabia bait litezke euskaldunak bere hauzokoen kontra.

Abertzaleak Euskal Herri-aren alde ta naziokeria espainolaren aurka ari balira, izan ere, egoera honen azterketan batasun proletario-arentzat lekurik ez legoke, Vietnam-en ez dagoen bezalaxe, eta euskal abertzale sozialistek (heuren arteko marxistek eta maoistek batez ere) dioten eran. Engels-ek Polonia-ri begira zion bezala, nazioarte-zale izateko euskaldunen modu bakarra nazio-zale jardutea izango litzake.

Proletargoaren batasun-printzipioa abertzaleatasunaren aurkako arma gisa enkaratzea, hortakoz, nazio-arazoa kazkartzearekin nahitaez lotuta dago : hartaz eroso baliatzeko hau paretik bazterreratu beharra bait dago. Ta erruz ikus diteke hori.

(*) Adorno, op. cit., or. 24 : « (...) Ist die Wahl des Ausgangspunktes, des je Ersten, für die Hegelsche Philosophie gleichgültig; sie erkennt ein solches Erstes als festes und im Fortgang des Denkens unverändert sich selbst gleichbleibendes Prinzip nicht an ». Horregatik da hain harrigarri sozialisten asmoek Euskal Herri-ari buruz beti berdin irautea.

(Eta hemen ere ez digu ustearen arrazoiak inporta, eta bai arrazoiak berak soilki). Har dezagun bi adibide bakarrik (horrelaxe, adibide-adibidezka azkengaberaino aritu ahal izango bait litzake) : proletargoaren Erresuma-batasuna, — ta nazio-burrukaren « berezko » edegin edo naturaleza. Izpika, eztabaidarik gehienak funtsean batasunaren izakera-hauzira labur-bil diteke.

Proletargoak derrigor Erresuma heinka edo ginoan, domu (kapital) eta produzio-erakundezko batasun galga edo nivelean alegia, elkar-hartu ta eratu behar duela esan ohi da, ta Lenin-en esaldi asko ta asko dago horren alde. Herri koloniatzaile ta koloniatuko proletarioek ere batera lihardukete, Lenin-en asmoak segitzekotan (eta munduan ezer aldatu ez balitz), ta sarri nahi izan dute horixe lehenengoetakoek. Horren aldeko arrazoiak proletarioentzat kapitalismoak hainakoxe batasuna lortu nahi zuen, Erresuma bakoitza mundu koxkor hertsu ta oso baten antzeko izaki. Baina bitartean kapitalismoa erruz aldatu da, ta Erresumaren batasuna trinkoago ta are gerizatuago agiri da inperialismoa. Proletargoaren batasuna ez arriskatzegatik Erresuma-batasunaren behi sakratua jauretsiz doaz sozial-txobinisten batzuk, halare, Lenin-ek Kautsky-ri aurpegiratu, jaukikatu lehela, inperialismoaren jokoa eginaz. Hogei urte duela batasun-printzipio hori kolonientzat ere oso-osorik baliarazi nahi zuten Europa-ko komunistek : bitartean ikasi dute haien askatasuna eskatzen (koloniarik gehienak askatu ta gero). Beren etxerako, halare, tesi berririk ez dadukate. Ez ote da, ordean, iadanik beharrezko inperialismoari Erresuma horietxek txikituz jarkitzea ? Hemen ere ez dugu baieztapen orokorrik edo legerik ezarri nahi, erabakia ere irakurleak daduka, baina bai Erresuma ginoan eratu beharra irakasten duen printzipioa ukatu, aspaldi suntsitutako garai batekoa da-ta.

Lenin-ek, izan ere : « La lucha de las naciones oprimidas, en Europa, capaz de llegar a insurrecciones y batallas de calle, de quebrantar la férrea disciplina de las tropas y el estado de sitio, esta lucha exacerbará la crisis revolucionaria en Europa con una fuerza incomparablemente mayor que una insurrección mucho más desarrollada en una colonia lejana. El golpe asestado a la burguesía imperialista por la insurrección en Irlanda tiene una importancia política cien veces mayor que otro golpe de igual fuerza en Asia o en Africa ». Eta areago : « La dialéctica de la Historia es tal, que las pequeñas naciones, importantes como factor independiente en la lucha contra el imperialismo, desempeñan su papel como uno de los fermentos, como uno de los bacilos que ayudan a que entre en escena la verdadera fuerza contra el imperialismo : el proletariado socialista ». Ta oraino : « Precisamente en la era del imperialismo, que es la era de la incipiente revolución social, el proletariado apoyará hoy con particular energía la insurrección de las regiones anexionadas, a fin de atacar mañana, o al mismo tiempo, a la burguesía de la « gran » potencia, debilitada por esta insurrección ».

Egoera berri honen arabera Erresuma bakoitzez gairik batasuna,

Alderdi-arauekotasuna beraz, aspaldi muntatu zen (Komintern-Kominform), beste orok de fakto URSS-eko Alderdiaren itzalpean ziharduera. Erakundeon kinka egunotan ezaguna da, ta edozein Alderdi-k ezagutu du URSS-en jainkoztatzea laburtu ta bakoitza bereber, beregain izateko premia praktikoa. Honek nazioartetasunik ez duela kraskatzen, aberasten baino, guztiek onarturik dago, printzipialki gutxienez, segientzan makina bat endreo egon arren. Dena dela, Erresumazko batasunaren tesia goiberaturik gelditu zen eta iadanik erakunde-modu hartaz problemagabeki mintzatzerik ez dago, are gutxiago atzera hartara itzultzeko. Alegia, ez dago proletargoaren batasunaz abstraktiki hitz egiterik, horren barrua problematiko bihurtu ez balitz bezala. Proletargoaren batasun beharra ez du inork ukatuko, baina batasun hori Erresumaren neurriko erakunde batezko izateaz askok dudatu.

Eta gero, aisa aipatu ohi den proletargoaren Erresuma-araberako batasunaz ixkurdukak, eztabaidak ez dira gaur goizeko. Yugoslabia-ko Erreinua (SHS) 1918-an sortu zen, ta 1921-ean zeharo erdikoiki eratu, kroaten eta eslobenoen asalduz. Hurrengo urteen zereginik handienak nazio-arazoak emango ditu. 1925-ean Yugoslabia-ko komunistak bertako abertzaleen aurka ari ziren, hoek Erresumaren mugak aldatu nahi zituztela-ta. Orduan ere proletargoa zatikatzeko bildurra zen arrazoa, proletargoaren batasuna gerizatu beharra. Semitsch-ek eutsitako teoria hau (lehenago komunistek arrunki aitortutakoa izan arren) Komintern-ak galanki jorratu zuen (5-gn. Biltzarrean). Stalin-ek ere aspaldi kritikatu zuen ikusgune pasatu hau : « Beraz, Semitsch-ek nazio-arazoa nazioarteko egoera orokorra erreparatu gabe darabilela deritzat nik ; ta beretzat autodeterminazioaren arazoa, hots, Yugoslabia-ren mugak aldatu ala ez, azken-funtsean eta bene-benetan ez dela gaurkotasunez betetako arazorik, eta bai problema akademiko hutsa... Ohargarri bait da Manuilski lagunak (...) Semitsch-en oker hontaz kritika bera egin izana ere : « nazio-arazoaz jarduteko modu guztiaren oinarri-oinarrizko presupostua, Semitsch-ek dagiena ikusita agiri denez, burutazio haxe da : proletargoak Erresuma burgesa bere mugetan, gudu ta hiltzarre ta bortxakeria pila batekin eraikitako bere mugetantxe hartu, errespertatu behar duela ».

Semitsch-en antzeko « ortodosia » atzeratu aunitz dago, ta kutsu dogmakoiarekin eskuz-esku joan ohi da, munduko borondaterik onenarekin askotan (= leninismo atzera begiralea). Zenbait jende, izan ere, eta haiei ahalik leialen eta zintzoen izateagatixe, Marx edo Lenin irakurri ta loritoen moduan kontu bera bir, hirur eta milesaten du, ta ez du ezer esaten. Horixe ari da gertatzen abertzaletasunari proletargoaren batasuna jazarritz, bion jazargorik batere egon behar ez lukealarik. « Liberalek, marxismoaren printzipioak, dogma abstraktotzat daduzkate », dio Mao Tse-tung-ek, eta printzipioen ordezt Marx-en edo Lenin-en esaldiak esan behar zukean.

Horixe dadukagu abertzaletasunaren izkune edo ariurriaz, jiteaz ere : burges edo burges-koxkor omen da beti abertzaletasuna. Eta norbaitek ba daki hori Lenin-en zita, ahopaldiren batekin « probatzen »

ere. Abertzaletasuna zer-nolako den jakiteko abertzaletasunari berari ez baino Lenin-en idazkiei begiratu beharko bide bait zaie... T. Diez-ek (Komunistak 4, 1970, or. 13) honela dio : « Desde el punto de vista comunista, el nacionalismo no puede emanar sino de la burguesía de tal o cual país y sólo puede existir en la medida en que sirve a sus intereses ». Lenin-en esaldi batek probatzen du hori, 1913-ko testu batek alegia. « Esta « condena » del nacionalismo, sin exceptuar ninguna de sus variantes... ». « Hay que recalcar que, según Lenin, no se trata de apoyar a los nacionalismos de la burguesía y pequeña burguesía de las nacionalidades oprimidas sino, solamente, su *contenido democrático general* » (!!!). « El nacionalismo, como tal, cualquier nacionalismo, incluido el más « avanzado » ha de ser combatido indefectiblemente », etc.

Autoreak hitz batekin bakarrik ere ez dio irakurleari 1913-ko giroa adierazten, — zertarako, gainera, aipatzen dituen Lenin-idazkien urterik ere ez du ematen-da ! Idazkiok guztiok 1916 artekoak dira... Ta urte haxe, hain zuzen, bi epe guztiz ezberdinen arteko mugarria da.

Autoreak isiltzenago ta izkututzenago duena, bere teoria Semitsch-ena besterik ez dela da, Komintern-ak aspaldi gaitzetsitakoa alegia.

Yugoslavia-ko mugimendu nazio-zaleen esanahi soziala zertan zetzan itaunari gure Autoreak egin lezakean moduan erantzuten zion Semitsch-ek, bere baieztapenak Lenin-en eta Stalin-en zita ugariz hornituz egin ere : « mami edo harmen, esanahi sozial hau alde bateko duhulale edo kapital serbiarraren eta besteko kapital eslobeniar eta kroaziarraren arteko lehiaketa-burrukan dago ». Burgesen arteko jazargo huts, beraz. Hori horrela, nazio-arazoaren politikazko esanahi praktikoa Herri-Konstituzioa aldatzearena besterik ezin izan zitekean : hau aldatu, demokratizatu, ta horra nazio-arazoa konponduta... gaur Euskadi-rentzat zenbaitek proposatzen duen bezalaxe (gai hontan erreboluzionarioenak eta liberalik motelenak ez bait dira asko berezten). Sinowiew-ek irribarrezka : « Semitsch-en ikusmoldean huskeria txiki-txiki bat bakarrik falta da : erreboluzioa. Nazio-arazoa problema erreboluzionario bait da, ez Herri-Konstituzio problema ».

Semitsch ari zenean Lenin hilda zegoen, eta ez dakigu bere izenaren erabilkizun honek zer pentsaraziko liokean. Stalin, halare, bizirik zegoen, eta bizi-bizi erantzun zion :

« Burgesia eslobeno-kroaziarraren lehiaketa-burrukak serbiar burgesien aurka zerikusiren bat ba dadukana ez dago noski dumatzerik... [Baina] zertan datza orain nazio-arazoaren funtsa, nazio-arazoa eskualdeko ta nazio-barruko problema izatetik nazioarteko izateratuz gero, kolonien eta nazionalidade azpiratuen (Stalin-ek : dependienteen) inperialismoaren aurkako burruka bilakatuz gero alegia ? Orain nazio-arazoaren funtsa burrukan datza, nazionalidade nagusiko burgesia inpe-

rialistaren kolonia ta nazioon ekonomiazko esplotazioaren aurka (*), politikazko esklabotzearen eta nazio-kulturaren zanpaketa, zahutzearen aurka. Nazio-arazoaren honelako adierazpen, ulerpen batetan, norainoko inportantzia ote dagokio, nazio ezberdinetako burgesien arteko lehiaketari? Inola ere ez erabakigarririk, eta batzutan ezta inportantzia koskor samarrik ere. Agiri-agirikoa bait da hemengo gauza ez dela nazioren bateko burgesiak besteren batekoa irauli ta menderatzeko konturik, edo-ta hori egin ahal izatekorik, ezpada bai nazio agintariko buru-talde inperialistak kolonietako ta nazio dependiente-etako jende-oldeak, batez ere nekazariak esplotatzen eta zapaltzen dituela, ta zapalketa honen eta esplotazio haren bidez inperialismoaren aurkako burrukaren barrura sartzen dituela, erreboluzio proletarioaren bidaide ta elkarkide itzultzen dituela ». Nazio-arazoa burgesien arteko burruka hutsetaratzearen kritika batek darraika : hori eginez Semitsch-ek ezin uler dezake nazio-burruka burruka herritar bezala.

« Semitsch Stalin-en « Marxismoa ta nazio-arazoa » idazkiko esaldi bati atxiki zaio ; liburu hau 1912 urtearen bukaera aldera idatzitako da. « Kapitalismoaren *goraldiko*, kapitalismoa hazitzen ari den garaiko nazio-burruka klase burgesen arteko burruka dela », — irakurtzen da han. Nabari dago Semitsch-ek egungo baldintza historikoetako nazio-arazoaren esanahi sozialari buruzko bere adierazpen-moduaren zuzentasuna erakutsi nahi duela horrekin. Baina Stalin-en idazkia gudu inperialistaren aurretik egina da ; nazio-arazoak marxisten konzeptuetan mundu-arazo, nazioarteko arazo baten esanahirik ez zedukan artean, — marxisten oinarritzko eska edo asmobidea, autodeterminazio-eskubidearen eskabidea, ez erreboluzio proletarioaren osakai bezala, erreboluzio burges-demokratikoaren osakai bezala baizik konprenitzen zen garai batetan egina. Farragarri besterik ez litzake, nola nazioarteko giroa harrezkero sustrai-sustraitik eta orpo-orpotik zeharo bestelakatu den ez ikusten tematzea, [hau da] nola guduak batetik eta Errusia-ko Urri-erreboluzioak bestetik nazio-arazoa erreboluzio burges-demokratikoaren problema-zatitatik erreboluzio proletario-sozialistaren problema-zatitara ekarri duten ». Lenin-en 1916-ko idazki bat aipatzen da ondoren, nazio-arazoa erreboluzio proletario-sozialistaren parte bilakatua dela aspaldian ohartutako gauza dela erakusteko ta uste hori Lenin-en burupearekin finkatzeko

« Zein esanahi eduki dezake guzti honen ondoren, gaur eduki, Semitsch-en Errusia-ko erreboluzio burges-demokratikoaren garaian idatzitako Stalin-en esaldi ezagunari atxikitzeak, kondairazko egoera berriaren indarrez eta eraginez aldi berri batetara, erreboluzio proleta-

(*) 1) Ekonomiazko esplotazioa aipatzen den hontan berriro oroitarazi nahi genituzke G. Ansola-ren lanak, *Zeruko Argia* astekarian, Euskal Herri-aren ekonomiazko esplotazioa zorrozkiek azterkatzen digutenak haietxek izaki. — 2) Eslobenia ta Kroazia Yugoslabia-ko lurralderik lantegiztatuenak direnik ere ez ahantz, biok menperatuta zeduzkan Serbia baino hagitx industriatsua.

rioaren aldira sartuta gauden gaur hontan? Semitsch-ek ez lekugune-aren eta ez denporaren ardurarik gabe, kondairazko egoera biziaren axolarik batere gabe aipatzen duen esanahia bakarrik; eta horrekin dialektikaren galde edo lege sotilenak, oinarrizkoenak ezeztatzen dituela ta egoera historiko batetan zuzen izandakoa beste batetan oker ager litekeanik ere ez duela kontsideratzen. Komisio Yugoslaboko nire hitzaldian lehenago ere esanda nago, boltxebiki errusiarren nazio-arazoa tratatzeko moduan bi epe berezi behar dela : Urri-aurreko aldia, erreboluzio burges-demokratikoaren garaia alegia, eta Urri-aldia, engoitik erreboluzio proletarioarena ta nazio-arazoa erreboluzio proletarioaren osakai bilakatuta zegoenekoa. Berezketa honen inportantzia erabakigarri dela probatzeko premiarik ez da egongo noski.

Baina bildur naiz, nazio-arazoaz jarduteko bi aroen berezketa honen zentzunaz eta inportantziaz Semitsch oraindik ere ez dela akclaratu ». Mugimendu nazio-zalea « guztiz eta sakon-sakonkienik herrikoi, guztiz eta sakon-sakonkienik ariurri erreboluzionarioko » dela esanaz darrai Stalin-ek.

Sinowiew-ek ere, oraindik : « Faltsu ta oker da Semitsch-en baieztapena, Yugoslabia-ko Laborari mugimendua (*) burgesiaren gidamendupean dagoela ta horregatik ez dela erreboluzionario ».

Argi dago.

5. - BI ERASKIN.

Beraz, liberalismo burgesaren alturan ez dago abertzaletasuna, baina itxura guztien arabera bai hura aisa burgestzat ematen duen zenbait « marxista-leninista » burges-liberal, berrogei urte ta gehiago duela gainditutako ikusgune batekin geldituta.

Hizkuntzak elkarren artean urtzera higa ditezkeala, etc. batasun (berdinkeria) uste utopistak batetik, eta liberalismo ta tradizionalismo hau bestetik, guztia objetibokeriazko monismorik galantenean sustraituta, — marxismo al da? Ta zein dinamika sor diteke hortik, gero? Irakurleak epai beza.

(*) « Laborari mugimendua » izen bezala erabilita dago hemen, Stalin-en hitzek ere horixe idarokitzen zuten legez. 1971-ean Parlamentoko Alderdiak Yugoslabia-ko nazioz-nazioka zeuden, Kroazia-ko Alderdi bortitzena « Laborari kroaziarren Alderdi errepublikanoa » izaki ta Eslobenia-koa « Alderdi Eslobeniar herritiarra ». Nazioka banatu gabeko Alderdi baterakoi bakarra komunista zen, Stalin-ek eta Komintern-ak bestaratu nahi izandu zutenean, eta Laborari Alderdiarekin elkar-hartzera eragin ere. Laborari errepublikanoen buruzagi S. Radic zen, Wilson Lehendakari amerikanoaren laguntzarekin Kroazia-ko Errepublika Nazionala sortu nahi zuena, eskuantza (atentado) batetan Parlamentoan bertan tiroz ehoa (1928). Radic idealista erromantiko abertzale porrokatua zen, inola ere ez sozialisten aparteko laguna, eta gure artean erreazionariotzat edukitako asko baino aurrerakoiagorik ere ez. Stalin-ek bere aldera bultzatu nahi zituen komunistak...

Stalin-ek erakutsitako bi haroen ondoko bat da dagoela deritzagu, esan bezala : aipatu horietako bigarrenean, lehenengo Mundu Gerraren ondoren, Ingalaterra zegoen inperialismoaren buru. Harrezkero beste Mundu Gerra bat ere eduki dugu, Ingalaterra-ren taiuko inperialismoa suntsiturik dago ta modu berri batekoa zabaldurik, koloniarik gehienak askatuta-edo daude, zientziek marxismoaren adierazpena aldarazi dute. Haro hau geurea da ta ikusi egin beharko da nola burubidatzen dugun.

Baina Stalin-ek aipatutako haro biez zertxobait erasteari egoki deritzaioagu, Autore klasikuak berezketaok egin gabe aipatzeak nahasketa besterik ez dakar-eta

1. - *Lehenengo haroaz*, hona P. Souyri, *Le marxisme après Marx*, 1970, or. 28-33 (« La question nationale et coloniale ») euskeratuta. Ertzetako zenbakiak geuk jarriak dira, lehen haroan ere zenbait aldi ta joeraren ugaritasuna oharrarazteko. Determinismo ekonomistatik zetorren sozialismoak nazio-arazoa nolabait ulertzeko zenbait zuzen eta zeharbide ibili behar izan duen erakustea baino inportanteago da marxismoak berak, bere jatorri historikoz eta barru-egituraz, nazio-arazoa ulertu ahal izateko daduzkan zailtasunak hautematea.

Izan ere, nazio-arazoan marxista euskaldunak nundik nora gabetsu ibiltzean ez dago zer harritu askorik. Hainbeste marxismo-adaska diferente sortu izanean ere ez, hortakoz. Problema honek ez bait du gure artean lehenago sekula gaurko pisurik eduki. Teorian franko nahastuta agertu arren, ezin esan ditekete teoria hori bukatuta dagoenik (abenturaren batzuetan erori izan arren, ikusi bezala) formulazio bila baizik, marxista gazteenen artean batik bat. Garrantzizko da hori, marxismo irekia dela esan nahi bait du, ta marxista ezberdinak elkarrengandik ikasiz eta elkar zuzenduz eta osatuz jardungo dutela itxaron ditekete.

Lehen-haro honek batez ere Europa-n dihardu, baina Habsburgo-tarren inperioan sozialistak zuzen-zuzenki nazio-arazoaz arduraturik dabilzan artean, Europa-mendebaleko sozialistak, herri koloniatunetako izaki, kolonia-arazoaz kezkatu ziren aurren-aurrenik, nazio-arazoa ikusgune honi azpiratuz, momentuaren premien arabera (ta nazio-arazoarekiko begiramen gutxiarekin sarri). Bi desarroilo-joera ezberdin nabari ditekete, beraz. Bi joeraok nolabait bateratuz sortuko bait da hurrengo haroa, inportante deritzagu horri.

Honela Souyri-k :

« II Internazionalako marxistak ez ziren iritxi herri menperatuen eta proletargoaren burruken artean ezar diteketean bertatik bertarako harreman eta zerikusiak hautematera, kondairako bilakadura-ulerpenen eraikiduretarako ulerpide deterministetan oinarritzen bait ziren. Haien-tzat prekapitalista gizarteen maila desberdinetan dauden herri atzera-tuak benetako kondairatik at aurkitzen dira, hau da, domu (kapital) eta lana begiz-begi jarrita zampaketa guztien erreboluzio bitartez bila-katzen den historiati at. Gizarte horiek ere luzarora bai, kondairaren baitaratuko dira, kapitalismoaren hedadurak heuren artean ere bere garaian lanaren eta kapitalaren arteko kontraesanaren iturri diren pro-

duzio-eradura naiz bizikera modernoak sortu ala. Kondairak bere lan hau burutu arte zai egon behar, ordea, eta ekonomia-baldintzen helitzeak hartarako aurrez-emanak osatu arte ez legoke herri menperatuetan sozialismo-arazoa planegiterik : ordura arte zampaketa ta esplotazio-modu ankerrenak leuntzearren burrukatzea besterik ez legoke. Kapitalista ekonomia eta sozialista ikusmira hain hertsiki elkartzeak herri desberdinen sozialista epeari bakoitzak lortutako desarroilo-mailaren arabera ekin beharko diola gauza erabaki ta jakintzat jotzera zeraman. Horrela herri aurreratuenak izango lirake sozialismoaren bidean aurrena sartzekoak, eta herri hoen gobernu proletarioei legokieke koloniatuei buruz hauk ere bere orduan sozialismoruntz gidatzeko neurri ta zandaritza argitsuak (tutelle éclairée) segitzea.

[1] Etorkizuna horrela imajinatzeak sozialista Alderdiak Europa-ko ta kolonietako nazio-eskabideei buruz isiltzera zeramazkien, edo-ta haiek joera erreazionario ta zentzugabeko bezala epaitzera. Nazio askoduneko inperioetan Kautsky-rentzat sentimen nazionalistak Estadu-aparatxu zentralisten indartze zampakorretik sortzen dira ; baina nazio-ezberdintasuna ezereztera eta internazionalismoaren oinarriak eratzer a daramaten kapitalismoaren eboluzioren oinarritzko joeren kontra dagoz. Sozialismoak inperio zaharren menpetasun politikoen erak suntsituz geroz, haiek ja ta pasata egonen lirake. Viena-n bildur zen Renner inperio-barruan bere burua bermatzen zuten nazionalismoak separatismo ez ote ziren bihurtuko : hots, inperioa errautsiz Habsburgotarrek bildutako lur-mordo zabala ere apurtu egingo luketela nazionalidadeek, hura naziogaindiko konzientzia bat sortzea lekarkean ekonomia-desarrollo azkar batetarako beharrezko hesia iruditurik. Zehazkiago arituz, Rosa Luxemburg bere iritziak nazionalismo konkret bakoitzaren azterketan oinarritzen saiatzen zen. Balkanetako herri atzeratuek turkoekiko menpekotasuna irauli nahi izatea bidezkotzat jotzen zuen, baina poloniar nazionalismoa pasatutakotzat zedukan. Polonia-n ba zegoen iadanik proletargo bat, eta separatismoari bizi ematea ez baino errusoeekin batera sozialismoaren alde burrukatzea zegokion honi.

[2] 1905-gn urteaz geroz bakarrik iritxi ziren marxistak, gertutik gertura, kolonia ta nazio-arloak ikusmira berri batez behatzera. Gertaerek eragin zien lehen-lehenik hortartzeko. 1905 eta 1906-ean Errusia-ko herri ez errusoez egindako burruken gogortasunak eta Danubio inguruko ta Balkanetako Europa-n eskabide nazionalen gehitzeak nahiko garbi azaltzen zuten nazionalismoak ez zirela kondarren batzu, eta Asia-ko herri askotako sozialista Alderdiak eratzek, sozialismoaren aldeko burruken ardatza Europa-ko herri handietan bakarrik egongo zen ideia koloka jarri zuen. Halare garai hartako marxistek ezin integratu izan zituzten gertaera berri hauk konzeptu trinko batetan, beren ekonomiazko determinismotik sortutako kondairazko bilakaduraren irudipenak hautsiz baizik, eta horrela marxismoaren zain-gihar dialektikoa erreberrituz eta, eraberean, higidura historikoaren beste burutapen batzu ahalitzeko.

[3] Errebixionismoaren aurkako burrukan desarroilatu zen marxis-

mo arruntaren beraren kontrako erreazioak jite berezia hartu zuen Viena-n. Belaunaldi berriko teorikoez, batez ere Max Adler-ek, determinismo hertsia batek zuzendutako mundu natural eta ekonomikoaren aldean, gizonaren askatasun ekilea balioberritzea ahalitzen zuen marxismoaren eta neokantismoaren sintesiari ekin zioten. Horrela Adler-ek kondaira-filosofia hegel-kantiar antzetsu bat eraiki zuen. Dialektika higidura objetibo huts bezala ulertuz, Adler-ek adierazten zuen, ze iragana beharren baten betetze bezala ulertzen bazen ere, desarroiloaren une jakin batetan — garai modernoan — kondairazko bilakaeraren barne-joskeran aldaketa kualitatibo, zertasunezko bat sortzen dela. Bilakaera hori objetiboki bakarrik determinatuta egotea utzi ta gizonaren ekintza libre batera irikitzen da [nota bene, hauxe bera ere objetiboki erabakita azaldu izaki]. Aurrerantzean gizonak bilakadura hontan eskua sartu ahal izango du, geroa kantiar etikako aginduen arabera eraikitzeak. Eboluzio historikoaren garai hontan kantiar etika guztiei ezarritako « a priori » moduan agiri bait zen. 1907-gnean Bauer filosofia honen bitartez saiatzen da nazio-arazoan argi egiten. Kondairak emandako eta harrezkeraz kondairaren eragile bilakatutako konzientzia etiko-sozialak bere buruaren burutzea, egikaritzea, lehenik nazio-konzientzian aurkitzen du. Aldez aurretik ez hizkuntza ta ez lur-batasunik galdatzen duen konzientzia hau adu edo zori berdineko kidetasun sentimenetik sortzen da, eta kondairazko bilakaduran beharrezko une bat egiten du. Eskabide nazionalen aurrean isildu beharrean, haiek erakusten dituen herria konzientzia etiko-sozialaren lehen-maila batetara iritxi den seinale bezala onartu egin behar dituzte sozialistek eskubideok, eta eskubideok kondairaren dialektikan jarriaz, zera ententitu, alegia, eskubide horien ukoak ez baino egikaritzeak, burutzeak bakarrik ahalduko duela nazio-ideiaren gainditzea ta nazioarteko konzientziaren jaiotza.

Arazoarekin zerikusirik zuten sozialista Alderdi guztietan arrakasta ona izan zuen nazio-arazoa ta nazioartekotasunarekiko haren harremanak pentsatzeko modu berri honek. Austriar marxisten eklektizismo filosofiko hau utziz bai, eta lur eta hizkuntza batasunik gabeko herriak naziorik oso dezakeanik onartu nahi ezik ere, Bauer-en ulermodu dialektikoetatik probetxu ateratzen jakingo dute boltxebikiek. Aitzitik Balkan-etako sozialistek naziotasuna lurren baten jabetasunean oinarritzen ez zuelakoxe onartuko dute Bauer-en teoria : Mazedonia bezalako probintzietan burruketan nahasturik zebiltzan herriek burrukei akabera emateko bidea ikusiko dute hortan, Balkan-federazio baten barnean herri bakoitzari bere « kultur-autonomia » emanaz.

Garai berean kolonia-arazoak erreparatzeko modu berriak ere azaldu ziren : 1903-geroz Wiedijk holandarrak herri aurreratuen nagusigoak itsasoz bestaldeko herrietan ekonomia ta gizarte-erakunde modernoak sarrarazten dituelako ideia zalantzan jarri zuen. Wiedijk-ek batez ere zera azaldu zuen : holandresen nagusigoa kolonietako zuzendari-klase zaharretan oinarriturik, ez zela Indonesia lantegizatza

iritxi. 1907-an ondorio berdintsuetara heltzen zen Kautsky. Askotan, seinalatzen zuen honek, produzio-era ta gizarte-bizikera arkaikoenak aldarazi orde, sendoturik uzten zituzten medioez burutzen zela kolonien esplotazioa, — lan behartu, esklaberia, e.a. Hortatik herri koloniatuak sozialismorako heldu aurretik kapitalista epea nahitaez igaro behar omen duten ideia kritikatzera ailegatzen da. 1903-geroz, Mendels eta Gorter holandarrek herri aurreratueta proletargoaren erreboluzioak nahiko goizik garaile irtenez geroz herri atzeratuek sozialismoa kapitalista eperik gabe pasatzeko posibilitatea ikusten zuten. Asia iratzartzen hasi zen zantzuek herri menperatuei eginkizun historiko bat ematea laster posible egingo zuten. Europa-ko proletargoa jotzen zuen Rosa Luxemburg-ek ekintza erreboluzionarioaren zutabetzat, baina *Die Akkumulation des Kapitals* (1913) liburuan kolonietako burrukak ez ditu horregatik gutxiago kapitalismoaren aurkako burruka orokarraren baruan ikusten. 1912-gnean Pannekoek-ek (*) eta holandar Tribunistek argiago lotzen zituzten kolonietako burrukak eta europar erreboluzioa : kapitalismoaren hedatzeari oztopo eginik, Asia-ko erreboluzioak gizarte-antagonismoak eta inperialisten arteko lehiaketa larritu egingo dituzte, eta horrela, europar guduak, erreboluzio proletarioa ta kolonietako albaramenduak, denak batera, erreboluzio mundialaren dinamika edo eragindura har dezakete.

[4] Halaz ere erreboluzioaren izakera mundialaz jabetzera iritxi ziren ezker-punttako minoriak [holandar Tribunistak, alegia] ez zuten onartu nahi europar nazionalidadeen eta proletargoaren burruken artean loturarik egon egon ditekianik. 1916-ean Radek, Goter, Henriette Roland-Holst etab. bat etorriko dira Rosa Luxemburg-egin Europa-ko ta Errusia-ko herrien eskabide nazionaliei erreboluzio karakteroa, ariurria ukatzekoan. Rosa Luxemburg-ek dionez, nazionalismoa molde huts bat da, zeinetan « kondairako garai bakoitzak eta herri bakoitzeko klase-harremanak mami material berezi bat isurtzen duten ». Inperialismoaren desarroilatzarekin burrukan aurkitzen ziren bi taldeetako batetan integraturik zeuden Europa-ko herri guztiak, eta hauen eskabideak burrukari bakoitzak bere gisan manipulaturik, inperialista Estaduen estratiariaren atal bat besterik ez ziren. Kapitalismoak, inperialista guduaren lokatzetan sarturik, proletargoaren erreboluzioaren aldeko burruka eguneratu egiten zuen garaian « mikroburgesen » askatasun-nahiak beranduegi zetozen, eta ez zedukaten esanahi erreboluzionario-rik ».

2. - *Bigarren haroa*. Lenin-en eta Stalin-en merezimendua da sozialismoari nahasmendu hortatik irtera bat ireki izana, nahiz-eta berak ere,

(*) Pannekoek Lenin-en aitzindari hurbila da buru hontan, nazio-arazoan Lenin-en pentsamentua tajutzen eragipen bizienetakoa eduki zuen bat alegia. Geroago Pannekoek, Gorter, etc. Lenin-en « burokratismoaren » eta « kontrarreboluzio boltxebikearen » kritikorik gogorrenetako izango dira, ik. A. Pannekoek, *Lenin als Philosoph* liburua.

hasieretan batez ere, hasasmenduak kutsatu gabe ezin gelditu izan. Aur-rerapidea aurkitu zigutelarik, aurreragitea da irakasten zaiguna, ez haiez esandakoan eskantitzea ta baratzea. Haro honen azterketa zehatz baten premia nabarmena da, baina hemen ez dugu egingo.

Haro honen ezaugarri bezala Stalin-en txosten pare bat itzultzen dugu. Berez lehen-lehenik programatiko dira esaldiok, baina batez ere abertzaletasunaren ariurriaz erakusten dutenagatik **hartzen ditugu**, gainuntzeko arloak, burruka proletario ta nazionalen batasunarena bereziki, honek erabakita dabiltzalakoan. Urriko erreboluzioaren bezpe-retan, boltxebikiak aginpidea eskuratu baino bospasei hilabete lehenago, 1917-ko apirilaren 25/27-an idatzitako hitzak dira. Errusia-ko Alderdi Komunisten apirileko Biltzarrean Stalin-ek ksarismoak zapalduetako herri guztientzako askatasun-eskubidea eskatu zuen. Piatakow eta Bu-charin gogor jarki izan arren hilabete geroago (maiatzaren 12-an) Lenin-ek Stalin-en alde erabaki zuen, eta geroxeago (29-an) nazionali-dade guztien Sobiet bat antolatu zen Petersburg-en. Herri-Sobiet honen lehenengo araudiak federazioa proposatzen zuen oraindik, baina aska-tasuna (separazioa) ontzat ematen zen. Abuztuan federazioa planegin zen, ez makina bat burrukarik gabe, ta irailean Errusia-ko Herrien Biltzarrea Kiew-en batu zenerako (abuztuaren eta irailearen artean, beraz) Finlandia edo Suomi ta Polonia libretzat aparte utzita zeuden, federaziotik kanpora, bereber hortakoz. (Herritasunen federazio asmoa geroago berriro aldatuko da).

1917-ko « Apirileko Alderdi Biltzarre » sonatua guztiz inportante da boltxebikien nazio-arazoazko uste, zalantza, eztabaida, asmo ta politika ezagutzeko. Joera guztiz ezberdinak zeuden. Stalin-en bertako hitzal-dian hurrengo irakur diteke (Stalin nazio-hauzietako komisario edo erreparlari zen. Atal batzuek bakarrik aldatzen ditugu) :

« Piatakow-ek gure erabaki edo asentuetako puntu guztiak banan banan kopiaitu ditu, bat ezik : « separatzeo euskubidearen onespena ». Bitako bat : ala nazioei askatzeko, separatzeo eskubidea ukatu egiten, ta orduan hori argi ta garbi horrelaxe esan beharra dago, ala ez diegu ukatzen. Ba dago Finlandia-n, oraintxe egon, nazio-askatasuna geriza-tzeko mugimendu bat, ta Iragaitzeko Gobernuak (Probisorioak) jazar-rita dago. Problema hauxe da, ea guk zeini lagundu behar diogun. Ala gu Iragaitzaldiko Gobernuaren politikaren aldezkari gara, Finlandia-ri bortxaz eustearen aldezkari, haren eskubideak minimo bateraino moztearen aldezkari, ta orduan anesionista gara ; ala aitzitik Finlandia-ren independentziaren alde gaude ta kitto. Hemen argi ta garbi bataren ala bestearen alde erabaki beharra dago, ez dago eskubideak aitortze, egiaztatze ta konstatatze soilarekin konformatzerik.

Ba dago mugimendu bat Irlanda-ren askatasunaren, independen-tziaren alde. Lagunok : zeinen alde gaude gu ? Ala Irlanda-ren alde gaude, ala inperialismo inglesaren alde. Eta galdetzen dut nik : zapal-

ketaren aurkako burrukan ari diren herrien alde gaude gu, ala herriok zapaltzen dituzten klaseen alde? Guk honelaxe diogu: sozial-demokraziak, erreboluzio sozialistaruntz doanez gero, inperialismoaren aurka ari diren herrietako mugimendu erreboluzionarioak iagokin, lagundu behar ditu (...).

Inperialismoaren aurka doan mugimendu orori bultzatu behar diogu guk. Zer esango ligukete, bestela, langile finlandesek? Piatakow-ek eta Dzierzynski-k mugimendu nazio-zale oro erreazionario dela esaten digute. Gezurra da hori, lagunak. Irlanda-ko mugimendua inperialismo inglesaren aurka ez ote da pika mugimendu demokratikoa, ez inperialismoaren ukamen eta iharraisaldirik? Eta ez ote diogu lagunduko?... ».

Betikoa nabari da: sozial-demokrata errusoak pronto zeuden Irlanda-ren burruka aisa onartzeko, baina Finlandia-rena ta Polonia-rena onartzea bestelakoxe mahukada egiten zitzairen. Kanpoan onartutakoa etxean ez zuten onartu nahi. *Nazioari eskubideak aitortuz bai, baina mugimendu nazio-zalea bera gero « erreazionario » deklaraturaz*, inperialismoari jokoa zegoen beren txobinismoa ederki izkutatu ahal uste zuten. Stalin-ek ondo antzeman zion amarru, truko horri, ta Finlandia-ren eta Irlanda-ren burrukak funtsean berdin-berdinak zirela osteratzen zien. Areago, naziomugimenduon kritikarekin, eragotzearekin eta nazio-zaleei beren nahia egikaritzea nolanahi behaztopatzearekin inperialisten politikari bakarrik laguntzen ziotela salatu, kritikarako arrazoirik agian falta ez bazen ere (ik. J. W. Stalin, *Der Marxismus und die nationale Frage*, Notwehr-Verlag Münster, urterik gabe ta fotokopiaz, or. 55-59).

Izan ere, zein edo zeintzuk dira herri-zapaltzaile? [Geroagoko Stalin-en hizkuntza-azterketek zer zapaltzen den azterkatzeko bide zabalduko dute, alegia, herri-zapalketak duen esanahia azterkatzeko bide] Sozial-txobinistek betidanik dakitenez burgesiak, aristokraziak eta Armadak, azken-finean burgesiak bakarrik egiten omen du (te) hori. Stalin-ek, ordea:

« Nazio-zapalketari ez dio aristokrazia lur-jabeak bakarrik eusten. Honen alboan beste indar bat ere ba dago, — kolonietan ikasitako herriak esklabotzeko metodoak beren lurretara itzultzen dituen burutalde inperialistak ere bai (...) Eta hoen jarraitzapenean burgesia koskorrak, intelligentsiako zati batek eta langileriako (adituen) goimailaren atal batek ere, esplotazioarekin mahuka, ituin edo irabazgoi erraza bait dadukate. Horrela sortzen da koro oso bat, lur eta finantza-aristokraziak dirijituta, nazio-zapalketari eusteko ».

Garai hontan suomitar sozial-demokratek ez zuten autonomia federala baino gehiago nahi. Hoek ere tesi zaharretan baratuta zeuden,

Lenin-ek aspaldian askatasun osoa eskaini zielarik ere (*). Ta sozial-demokrazia Suomi-ko Alderdirik handiena izan arren ez zuen inoiz nazio-arazoaren gidaritzarik eskuratzen, burruka soziala nazionalarekin bateratzen asmatu. (Eta bitxia da horixe : sozialista ingles eta irlandesek ez zioten Marx-en aholkuari jarraitu nazio-arazoan ; poloniarrek ez Engels-enari, autodeterminazioarako eskubidea bera ere ukatzeraino ailegatuz, eta Lenin-ek hura ukatu nahi ez zuelako Lenin-ekin hasarretzeraino...). Lenin-ek seguru asko eztabaida-aretoan bertan presaka moldatutako hitzaldi batetan erantzun zien herri bakoitzaren Errepublika beregainaren kontrako sozial-demokratei :

« Finlandia, Polonia, Ukraina Errusia-tik banatu egiten baldin badira, hortan ezer txarrik ez dago. Zer dago hor txarrik ? Halakorik diona txobinista da. Burua galdu izan behar da Ksar Nikolas-en politikari jarraitzeko. Noruega ere Suezia¹ (Sueden)-tik banatu da-ta... Behinola Alesandro I-goak eta Napoleon-ek herriak trukutzen zituzten, behinola Ksarek Polonia trukutzen zuten. Eta Ksaren taktika hau jarraitu behar ote dugu guk ? Nazioarte-zaletasunaren taktikari amor ematea litzake hori. Zer dago txarrik Finlandia banatzen bada ? Herri bietan, Noruega-ko nahiz Sueden-go proletargoan, elkarrengandik banatu ta gero elkarrenganako ustantza, konfiantza indartu egin da (...) ».

Halare berrira azpimarkatu nahi dugu : ez da hau azkeneko haroa, gurea alegia. Integrismorik gabe, marxismoaren, zientziaren, eta, esperentzia politikoaren *gaurko* mailan ibili behar dugu, 2.gn kapitulu-²an eta Schaff-en azterketan baieztu bezala. Ta guzti honek argi erakusten du : kondairaren batasuna, problemen arteko (nazio ta klase-burruka) batasuna, Alderdien eta nazioen eta proletargo herritarren

(*) Lenin-en mintza-moldeak makina bat nahasmendu sortzen dio egungo euskal irakurleari, beste hizketa gisa batekin ohituta haren-ganatzen bait da. « Askatasun osoa » ta beregain izanezko herri bakoitzaren Errepublika batera hartu behar dira, baina — Lenin-en mintzamoldean — herri bakoitzaren askatasun osoa edo Errepublika ta separazioa ez dira inola ere sinonimo. « Finlandiarrek orain autonomia bakarrik nahi dute. Finlandia-k askatasun osoa [= bere Errepublika] edukitzearen aldeko gara gu [Euskaldunek separazio ohi deritzatena], orduan demokrazia errusoarenganako ustantza, konfiantza indartu egingo da, ta hau [konfiantza] egikaritzen baldin bada, orduantxe ez dira haiek separatuko... Guk ordea diogu : Finlandia-ren askatasuna ukatzen duen sozialista errusoa txobinista da ». Eta 1917-ko maiatzeko hitzaldi hontantxe bertan : « Errepublika Ukrainiar bat eta Errepublika Erruso bat egongo direlarik, bion artean are lotura gehiago, are konfiantza gehiago egonen da », Suezia-ren eta Noruega-ren artean bakoitzak bere Errepublika eginaz gero batera zeudenean baino gehiago dagoen bezalaxe. Lenin « separatzearen » aurka mintzo denean, bada, ez da euskaldunak hitz horrekin arrunki ulertzen duenaren aurka mintzo, hots, ez Errepublika independentearen aurka, nazio bitako proletargoa elkarrekin hartuemanik gabe, zerikusirik gabe utzi nahi izatearen aurka baino.

artekoa ez da hierarkiko ta monista, ugaritsu baino. Luzaroegi operatu da, azterketan nahiz erakundeetan, batasun konzeptu zapaltzaileekin, azkenean (Txina-URSS) proletargoaren nazioarteko burruka banatu ta alderdi bakoitza, herrien askatasunari ordeztu, bere buruari begira jarri behar izan arte : askatu egin behar bait gintuen batasunak, ez uztarperatu ta ito.

Bigarren haro honek ba du beste irakaspenik guri ere, ta eboluzio zailik. Eta dirudi Stalin-ek URSS-en aplikatu zuen gizabideak ez zuela inola ere Lenin-ek nahitakoa konplitzen. Stalin-ek aparatxuaren batasuna trinko-trinkotu zuen, herrien arteko batasunari baino Alderdienari ta koerentzia burokratikoari gehiago begiratuz, herriak aparatxuaren uztarperatuz hortakoz. Ik. F. Sarraill, « La Cuestión Vasca » (urterik gabe), *El derecho de autodeterminación de los pueblos* kapituluaren azken aldean Lenin-en hil aufreko hitzak.

Muga gaitezen : aipaldi edo zitak arrazoi bihurtzerik ez dadukagu, gehienik ere artazi edo guraiza-arrazoi huts bait lirake halakoak, ta guk honera aldatuak irakurleak ez dituela « arrazoitzat » hartuko itxaron dugu. Zer orduan ?

Nazio-arazorako lehenera, atzera baino gehiago aurrera begiratu beharko da, ta atzera handik ikasteko bakarrik. Itxaron dezagun, nola etorkizunerantz joan, liberalek liberaltara ta marxistek marxista erabakiko dugula, beste zenbait lekutako esperentzietatik ikasiz. Ez bait da halakorik falta.

HIRUGARREN PARTEA

HIRU ADIBIDE

Gaurko hizkuntza konkretuak beren hasiera-mailatik aspaldi urrunduta aurkitzen dira. Hots, hizkuntzek, berez daukaten oinharri-balio goez gainera, beste mila aberastasun gehiago bildu dute inguruan. Herriaren kultura ta jakituria guztia. Baliogo historikurik egotekotan (eta baliogo guztiak dira historiku) hizkuntza da hori. Horregatik, hizkuntza gizaratearen langailu ta teknika dela esanaz ez da oraindik asko esan. Oinharria azaldu da, eta guk hemen azterkatu duguna oinharritasun horixe besterik izan ez arren (alegia, hizkuntzak lanarekin batera duen oinharria) hori behintzat ba denez gero, finkatu beharrean zegoen. Uste dugunez, halare, gaurko benetako prolemarik gehienak hain zuzen gure saiakera hau bukatzen den unean hasi behar lukete. Guk agertu ditugun (edo agertzen saiatu garen) hizkuntzaren tasun edo dohainok edozeinek aitortzen bait ditu gaur. Gainera, kultura baten berezitasuna aipatzeak ez du inola ere ezberdinen arteko balio-pairik inplikatzten.

Hortaz, ortodosiaz baino ortoprasiaz arduratzenago dnak ez luke iadanik hizkuntzaren baliogoa eztabaidatzen gelditu behar. Are gutxiago hura ukatzen edo ahazten, « ideologia taktikaren neskame » egin zuen norbait ez baldin bada behintzat. (Esaera hau E. Fischerena da, baina berdin-berdinak darabilzki Vranicki-k ere). Politikari ez baino jakintzari zegokion hori argitzea, ta jakintzak oso goitik jarri digu hizkuntzaren balioa, herritasuna definitzeko, ta gizatasuna definitzeko ere. Baliogo historikorik naturalenetakoa da hizkuntza, beraz, gizonen eta gizartearen (herrien) indar berezkoenetakoa.

Klase-burrukazko milaka urteren buruan, nor-galdurik aski ba dago gizarte. Berak sortutako gizarte-harremanez azpian hartu ta makur-arazi egin dute gizona. Barne-banatuta, « heteronomian » bizi da gizona. Baina gizarte-egiturek ezartzen dioten heteronomiaren kontra, esan diteke Marcuse-rekin, gizonaren autonomia ta nortasuna, hots, norberatasuna bakoitzaren (egiturengatik) nor-galdu gabeko nor-zer finkatzen duen oinharririk zindoenetakoa da hizkuntza.

Beharbada zindoena. Filosofiari, erlijioari, arteari, etc., horiek benetakoak direnean (eta ez fetitxe) dagokien betekizun salbatzailea, alegia, gizonaren autonomia salbatzekoa, dagokio hizkuntzari ere. Hau zuzen ulertuz gero ez dago batere nekerik (teoriaren aldetik) euskalzaletasuna ta sozialismoa uztartzeko. Ez dago bata besteari azpiratu beharrik.

Izan ere, aurren-aurrenik hizkuntzan finkatzen baldin bada gizonaren autonomia (eta horregatixe kulturean, filosofian, artean, pentsamentuan) hizkuntzan edo harekin batera dago sozialismoak eskuratu nahi duen gizarte berria sortzeko sustraia. Gizartea, alienaturik daukan baldintzapea porrokaturik, bere baitara itzultzen denean, bere libertadera, fetitxeetatik bere konzientzia objetibura, bere « hizkuntzara » itzultzen da.

Politikalariek, esaten da, ba dute nahiko zeregin filosofutara sartu gabe ere. Egia, baina politikak ez dauka teknika huts bihurtzeko eskubiderik, eta inun baino gutxiago sozialismoan. Eragikortasun edo efikazia politikaren lege da, baina ez haren justifikazioa, ik. *Humanisme et Terreur* ezaguna (Merleau-Ponty). Ez dauka baliogoen zerbitzuan ibiltzeari uko egiterik. Baliogoei oinharrituko bait dute, ezerk egitekotan, gizarte berria. Giza-baliogoen erreboluzio izan nahi ta behar bait du erreboluzio sozialistak. Baina ez baliogo abstraktuek (honek bereizten du Marx beste utopista guztiengandik), kondairazkoek baino. Erreformismo edo moldeberri-zaletasun soila dakar besterik pentsatzeak.

Gizarte berria jarraikitaskun edo kontinuidade bezala bakarrik, eta ez deusezetik ateratako ezer bezala, izango bait da posible, ez baldintzapenen aldetik bakarrik, sujetaurenetik ere baino. Bestela esanda, biharko gizartearentzat obratu nahi diren errealidadeek (gizonaren autonomia, askatasuna) oinarri gauzako bat euki behar dute gaurko gizonengan. Gizarte-elkartasunak, batez ere. Politikariaren eginkizuna oinarrioi konzientzia ta borondatea erasteen datza, hots, konzientzia piztean eta baliogo hoei bideak urratzean. Honek eskuratuz gero berez bihurtuko dira baliogok indar politiko ta erreboluziogile: hizkuntza, filosofia, etab. (Dutschke, *Die Widersprüche des Spätkapitalismus, die antiautoritären Studenten und ihr Verhältnis zur Dritten Welt, Rebellion der Studenten* liburuan, 1968, or. 89-90). Hizkuntza, hizkuntzaren zer-izana benetan ezagutzen denean, berez da erreboluzio indar. Kulturek zibilizazioaren edo teknikaren aldean eta kontra egiten duen bezalaxe. Ah! berehalaxe ahazten bait dugu euskal kultura bat eta « euskal herriaren jakintza » bat ere ba dagoela... Baina euskerari eustea, gaur egun, integrazio-zurrumiloaren amorru guztiari kontragitea da. Eta zurrumilo hori sozialista ez dena asmatzea ez da ikaragarri zaila.

Sozialismoak ez dauka ba txobinismoan jausi beharrik, gurea bezalako egoera batetan abertzale izateko. Giza-autonomiaren sustraiak aitortzea ta indartzea aski du, gurearen antzeko zenbait egoeratan, integrazioaren aurka ekiteko ta abertzale ta erreboluziogile izateko. Lantegizatpena edo industrializazioa hasi zenean Suomi-n, Txekoslo-

bakia-n, eta orain Vietnam-en egin izan den bezala. (Lantegiztapenarekin, beraz, honek dakarren integrazio-zurrumiloarekin, pizten dira jeneralki nazio-konzientziak).

Klase-gizarteak sortutako nor-galtze oro gainditurik, gizartearen *restaurazio* bat egin beharrik aurkitzen da sozialismoa.

Ikus dezagun, hiru adibidetan, sozialisten jokabidea, prolema honi buruz.

1. — TXEKOSLOBAKIA.

Oraingoz ez gabilta lehenengo kondairan eta geure itxurako istilu ta oinazeak beste leku askotan ere topa ditzakegu. Guzti horien artean herri bat bakarrik ere ez, hizkuntza ezetsi duenik. Jarraipide bat aukeratzeko, begira zaigun lehenik Txekoslovakia-ri.

Les Temps Modernes, avril 1968 ikus dezake sakonago aztertu nahi duen irakurleak. Hemen idatzi zuten idazleek ba omen dakite sozialismoa, egiazko sozialismoa, zer den, Gorz-ek aitortzen duenez. Ikus dezagun, ba, zer dioskun txekiar talde sozialista honek.

Gaur ez du inork eztabaidan jartzen txekiarren txekiar izateko eskubidea. Ebidentzia borobila dirudi horrek. Noiztik ote? Azter dezagun apur bat, ia nundik irten zuen gaurko Txekia-k (Eslovakia-z ez gara jardungo). Adibideak arrazoi badira, soziologian eta politikan, balio du honek Euskal Herri-aren kasurako.

Txekiarrek beti izan dute txekiar konzientzia. Gogora Huss edo Jeronimo Praga-koa, hogeitamar urteko gudua, etab. Baina nola haien kondaira guztia «germanoekin» batera ta Alemania-ko Inperio barnean egin zen, oso gaitza gertatzen zen konzientzia hori politikaratzea. (906-an lur-jo zuen Moravia-ko Erreinuak, eta harekin hondatu zen Txekia-ko Erreina. Harrezkero, 1918 arte, Habsburg-darren mendean egingo zuen Txekoslovakia-k bere kondaira guztia). Hamaika abertzale jator lausotu zen, txekiar-izate konzientzia konzientzia nazional deliberatu garbi batetara heldu baino lehen.

Alemaneraren batasuna bera Txekia-n sortu omen zela-ta, txekiar askok zeukan bere burua alemaniarrek berak baino alemaniarragotzat (gogora Unamuno edo Jaun Apezpiku Zakarias Vizcarra). Karl IV mendean eta Praga-n idatzi bait zen lehenengo bider alemanera garaia-edo deritzaiona (Hochdeutsch), gaurko literatur-alemaneraren iturburua. Hortaz gainera, alemanera zen Txekia-ko hizkuntza ofiziala. Eta jatorrizko txekiarrekin nahastuta edo batera bizi ziren eslovakiar, ungariar, aleman, poloniar, ukrainiar eta judeguentzat alemanera zen elkar aditzeko hizkuntza orokorra. Husserl, Freud, etc. austro-alemanak, txekiarrek dira. Kafka berdin.

Kafka-ren *Amerika* nobelaz oroitaraziko dugu irakurlea; elkarrizketa hauxe irakurtzen bait da han :

— Zu alemana zara, ezta ?

— Bai, Praga-koa.

— Ene, aberkide gara-ta ! Viena-koa naiz ni.

Aipatu ditugu Txekoslovakia-n bizi ziren naziotasun batzu. Naziotasunen saski-naski hontaz gainera, zazpi erlijio mota gutxienez ba zegoen Txekia-n. Beraz, ez da miresgarri, nahaste izugarri hontan, eta Austria-ren arrimuarekin, alemanera nagusi izatea, erlijio indartsuena ere katolikua bait zen (Austria-n kredo ofiziala). Jatorrizko 5'5 miliun txekiarren ondoan 3'3 miliun aleman bizi zen Txekia-n. (Beste naziotasunen daturik ez dugu aurkitu). Eta industria, kultura, eralguntza edo aministrazioa, dena zegoen alemaniarren eskuetan, edo alemaniar-tuenetan. Igarri leike, ba, nola egongo ziren txekiar nazioa ta hizkuntza ahuldurik. Ganbara batetan kabituko lirakeala, esaten zan, txekera taxuz mintzatzen zuten eskolatu guztiak... Marx-ek herri hau alemantzat hartzeraino egon ere ahulduta ; Palacky, txekiarren *Pater Patriae*, eslovakiar etorkikoa zen bera (ez txekiarrekoa), eta haren Paneslavismo Biltzarreak, Praga-n, ez zuen txekerarik batere erabili, alemanera hutsa baizik (Paneslabismo Biltzarre batetan). Abertzale ta paneslabista izan arren, txekiarren « Aberriaren Aita » honek ez zuen hautematen Austria bere aberriaren menderatzaile zenik. Aitzitik, « Austria-rik ez balego... hura hainbat arinen sortzea izango litzake gure aurreneko obligazioa », idatzen zuen lasai-lasai. Alemaneraz idatzi, jakina.

Baina ideiak, behin sortuz gero heuren logikara obligatuta gelditzen dira. Laister igarri zioten txekiarrek biderei : txekiar abertzaleen lehenengo pausoa hizkuntza berpiztea izan zen. Eta txekiar teatroa sortu zuten, hortarako.

Abertzalekeriarik ez zen falta Txekia-n ere. V. Hanka-k, txekiarren nazio-epopeia omen zekarten eskuidazki « zahar » bi idoro zituen artxibuetan... Hanka-k ere, txekerari epopeia batek emango ziola behar zuen ohorea usteko zuen nunbait. Faltsifikapen galanta besterik ez bait ziren eskuidazkiok. (Beste zentzun batetan bederik, antzeko zer-bait salatu izan zaio gure Orixe-ri). Baina hori geroagoko abertzale jatorrago ta kritikuago batek harrapatu zion : Masaryk-ek, alegia, Txekoslovakia-ren askatasuna lortuko zuen filosofia-irakasleak. Filo-sofilari ta politikolari honek ez zuen atsedetik aberriaren kondaira, hizkuntza, literatura azterten, eta lehiatsu bezain zintzoa zen lanotan.

Txekeraren eta txekiar nazioaren egoera azaltzeko datu askoren beharrik ez dago. Halako mila baino irakaspenez joriago ta esanahiez beteagoa litzake hemen Marx-ek behinola Txekia-ri buruz idatzitako kronikak irakurberritzea (ik. or. 117) « Munduko historiarik tristeena » zeritzaion Goethe-k txekiarrenari.

Hau zen Txekia, XIX mendearen azkenetan intelektual abertzale pare batek, kondairalari, arkeologilari ta filologialari ziren intelektua-lek, txekeraren eta txekiar nazioaren alde ekin ziotenean. Honela azal-tzen dizkigu Milan Kundera-k ekintza honen aldi biak : aurren-aurrenik txekera berpizten ahalegin zen. Bigarren aldian, naziotasun lardaskatu erdi-hondatua bizkortu ta indartu behar zen. Eta Kundera-k dionez ekintzaldi hontan dihardute gaur-egun oraindik txekiarrek.

Literatura zahar polita zuen txekerak. Hori bai, kasi erabat erli-jioazkoa, ik. Jelinek, *Histoire de la littérature Tchèque*, hiru vol. 1930-

35. Hasieran « Bohemia-ko Anaiak » izan ziren batez ere txekerari eutsi ziotenak (1670 arte). Mendi-Zuriko guduketa ostean literatura guztia itzali zen eta jesuitek bakarrik jarraitu zuten txekera idazten, debozioa zabaltzeko. Gaiuntzekoan alemana nagusitu zen, arras. Erromantizismo garaian sortzen da lehenengo bider literatura zibil-edo holako zerbait esan genezakeana. Eta zerbait geroago mogimendu abertzalea. Baina lehenengo saioa, abertzaletasunean, Karel Havlíček Borovský alemanen etsai amorratuarena, haizeak jan zuen ta ez zuen ondorengo nabarmenik lortu. XIX mendearen azkeneko hogeit urteetan indartuko zen konzientzia abertzalea, lantegiztapenarekin eta klase-burrukekin batera. Hasiera honetan txekiarrek ere hizkuntzaren gorabeheretan izugarritzko « garbitasun » kezkak erabili zituzten, alemaneratiko hitz denak errekaratu nahita... Dobrowsky-ren azterketak ziren ekintza honen oinarri. Filologilari ta kondairalari hau, ungariarra bera, apez katolikua zen. (Txekiar eztao makina bat aurkitzen da txekiar berpizkundean). Honek idatzi zuen txekeraren lehenengo Gramatika zientziazkoa. Honek lehenbizikoz txekera zaharra metoduz eta zientziazki aztertu ere (*Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, 1822. Alemana ez denean latina behar!). Honen lanetan oinarritzen ziren abertzale garbizaleak.

Ez zen txantxetako eginkizuna alemaneraren ondoan (eta azpian) zegoen txekera indartzea. Merezki ote zuen halako neketan enpeinatzerik? Ba zen alemaneraren aldeko makina bat jende. Germano bihurtze zaleek orduan astintzen zituzten arrazoiak edo antzekoak gurean ere sarritan bota izan dira. Eta ezin uka, noizpait kezkatan herrestatu garela geu ere, nora erabaki asmatu ezinda. Hona hemen arrazoiak, laburki: guztiek ulertzen zuten alemanera. Txekera, berriz, gutxi batzuek baino ez, eta hoek laborari arruntak ziren. Zer alde dago txekeraz egin edo alemaneraz egin? Hizkuntza unibertsalago ta indartsuagoa da alemanera, txekerak baino mila ahalbide ta zabalkunde gehiago eskeintzen du. Ebidentzia bat zirudien, bestetik, kondaira aztertuz gero, Alemania zela Txekia, Alemania-ren eskualde bat (honek berak salatzen du ze kondaira-honzepturekin operatzen den holako epaietan), etc. Uste honetakoa zen Matous Klacel.

Baina, astiro-astiro, txekiarrek Txekia aukeratu zuten, ez Alemania. Gaurko txekiarren esker ona irabazi zuten horrekin (sozialistena ere bai). Ezen -eta, zer deritzate garai « txobinista » hari buruz gaurko txekiar sozialistek? (*). Garai haxe daukate urre-harotzat. Berebiziko

(*) Atal guzti hau sobietarrek Txekoslovakia inbaditu aurretik idatzita dago, « Dubcek haroan » beraz. Garai hartan burges-koxkor askok burua altxatu zuela eragozten bait da, « garbiketen » ondoko Txekoslovakia-k bere lehenagoko kondaira nola ikusten duen bilato dugu: Kavka, F. (profesor de historia checa en la Universidad Carolina), *Checoslovaquia: bosquejo histórico*, Praga 1969, eskuratu digute Pragatik, Dubcek haroan egina ta zabaldua izanik ere oraingo kondaira-interpretazioaren esku-liburu ofizial gisa

obraren bat sortu ote zuten? Hona garai honetako hiru obra handiak : txekeraren hiztegia, txekeraren gramatika txekeraz idatzitakoa, eta txekerazko enziklopedia bat. Milan Kundera-k : « Rien n'a jamais été donné aux Tchèques de façon naturelle, ni leur langue, ni leur caractère européen ». Ekintza neketsu ta eskergak bakarrik eutsi dio txekeri, eta honek indartu die nazioa. Zeren-eta Europa-n tokatu zaien

(Versión española : E. Pereira). Hurrengo eritziok jakingarri iruditu zaizkigu : « En ninguna otra nación de Europa el término "resurgimiento" es tan literalmente válido como para los checos y eslovacos. Sus lenguas y sus literaturas habían quedado reducidas al mínimo... : Frente a las lenguas de los países occidentales vecinos, la defensa y renovación del idioma propio, que se manifestaba sobre todo en la creación literaria, apoyada en la historia propia, en el sentimiento de una misión histórica propia, y finalmente, en los esfuerzos por la creación de un estado nacional soberano », deskribatzen dizkigu Autoreak Risorgimento txekiarraren ezaugarri arruntak. « Como en todas partes, también entre los checos y eslovacos ese proceso estuvo unido a la aparición de las nuevas clases sociales, la burguesía y el proletariado, en el escenario de la historia » (106/107). Azkeneko hau honelaxe dago esplikatuta : « el desarrollo de la economía capitalista en la monarquía de los Habsburgo creó las premisas para la unidad interior del estado, el gobierno centralizado y la limitación de los derechos locales de la nobleza y las ciudades » (102). Langileria txekiarra ugazaberia alemanaren menpean kausitu zen, lan-bila urietara, hots, eskualde zeharo destxekiartu ta arras alemanduetara joan behar izanik. « La contradicción empresario-obrero se unió principalmente a la contradicción alemán-checo... El mismo proceso económico social hizo que culminara en los países checos la definitiva separación de los habitantes en dos conjuntos nacionales de idiomas distintos, los checos y los alemanes... » (108/109). Garai hontan, lantegiztapenaren eta kontradizioen hazkortzearekin batera, « la amenaza de la absorción de la nación checa por el imperio alemán » berriro gogortu zen. Burruka sozial-politiko edo demokratiko radikala txekiarren egoerari ez zitzaion aski, « y de esa manera, en el seno del movimiento revolucionario, se establecieron dos campos opuestos : el checo y el alemán » (115). Interesen aihergoa kontserbakor eta erreboluzio-zaletan eta erreboluzio-zalearak txekiar eta alemanetan sailkatuta egon arren, txekiarren alde bera ez zegoen inola ere baturik : Alderdi mordoska bat agiri da elkarri buruzki lehiaketan, « Partido Obrero Socialdemócrata Checoslovaco »-a haietako bat, Alemania-koaren irudira eginda (proletario ta marxista). Burgesia aleman edo alemanduak, maliobra makur batekin, Txekia-ren zati bat ebaki ta gainuntzeko Txekia-rekin federazio antzean-edo jarri nahi izan zuen (Nafarroa-ren kontua gogarazten du!), « quiso, por lo tanto, asegurar al menos las posiciones que tenía en los territorios fronterizos, donde predominaba la población de lengua alemana » (126). Sozialistak, mundu guztian bezalaxe, geroz-eta kart-suago bai, baina sozial-arazo hutsetan bakarrik lotu ziren. Baita huts

minoritasun zori txar hori dela-ta (bainan garrantzitsua), «leur appartenance européenne les a toujours placés devant le dilemme suivant : ou bien laisser leur langue se dégrader en un simple dialecte et leur culture en folklore, ou bien être une nation européenne de plein droit avec tout ce que cela implique».

Nola oniritzen dute gaurko txekiar sozialistek dilema hortan txeke-

hau laster pagatu ere : «la influencia de la socialdemocracia se vió debilitada por la subestimación del problema nacional. Precisamente desde las posiciones nacionalistas, los Jóvenes Checos se lanzaron contra la unidad del movimiento obrero y dieron vida, en el año 1897, al Partido Socialista Nacional» (133). Azkeneko Alderdi hontatik aldaskatu zen Alderdi Progresista (1900) : T. G. Masaryk-en gidamendupean Alderdi hau berehalaxe guztiz herrikoi bilakatu zen. «T. G. Masaryk, que situó el problema checo en el contexto del problema europeo, se convirtió en la más vigorosa personalidad política. Su actitud de crítica hacia el zarismo ruso, con cuya hegemonía en la Europa central contaba en sus cálculos el partido de los Jóvenes Checos, y la demanda de una solución democrática consecuente del problema nacional checo crearon un puente hacia las ideas de los dirigentes socialistas, que colocaban en un primer plano la necesidad de profundas transformaciones sociales, aun cuando éstas eran concebidas solamente en el marco de una federación de naciones autónomamente constituidas dentro del imperio de los Habsburgo» (135). 1914-ean lehenengo Gudu Haundia lehertu zen, eta guduarekin baterako txekiarren hertsadura ta ustioa : «El empeoramiento de la situación originada por la insuficiencia de los abastecimientos dió impulso a grandes manifestaciones y huelgas de los obreros, con un claro sentido antibélico y antigubernamental, que, sin embargo, no fueron debidamente aprovechadas desde el punto de vista político, ya que los dirigentes socialdemócratas marchaban a remolque de la idea de conservar la confederación austro-húngara. Ni siquiera supieron aprovechar las grandes manifestaciones populares efectuadas en el año 1916 en las zonas industriales (Plzen, Vitkovice, Prostějov), que fueron sangrientamente reprimidas. Esa actitud de los dirigentes socialdemócratas facilitó la división entre los luchadores en el extranjero y los representantes de la vida política en el interior, quienes llegaron al extremo de aprobar, en noviembre de 1916, la declaración de lealtad de los representantes de los partidos políticos checos en favor de la dinastía de los Habsburgo y de la indivisibilidad de la monarquía» (137). Masaryk, aitzitik, honezkeru herbestera ihes eginda ibili arren, lan ta lan ari zen. 1917-ko maiatzaren 17-an idazle txekiarrek Manifestu bat zabaldu zuten («la Europa democrática, la Europa de las naciones maduras y libres es la Europa del mañana y del futuro») Txekia-n zebiltzan politikari oportunisten joko ta saldukeriak salatuz, eta zirrara izugarria egin zuten herria baitan. Sozialisten hurrengo Agirian «ya no se mencionaba a la dinastía de los Habsburgo, ni el nombre de Austria-Hungría, y se demandaba la creación de un estado independiente de los checos

raren alde erabaki izana? Txekera berpiztea, dio Kundera-k, aberria, txekiar nazioa berpiztea zan. Hau da Milan Kundera-k ematen duen justifikazioa. Nazioa berpiztea merezi ote duen ez du galdetu ere egiten. Bixtakoa iruditzen zaio hori nunbait, eta arrazoi guztiarekin, gaur ikusi uste dugunez, nolanahiko faxismo suerte guztien integrazioera erdira-zaleen kontrako indar indartsuenak naziotasun minoritar-

y eslovacos en el marco de una organización federativa danubiana», baina nonbait sinesgarri agiri ez zelako-edo, ez zuen oihartzunik aurkitu. Masaryk-en *Consejo Nacional Checoslovaco*-arekin hartuemanetan abiatu ziren azkenik sozial-demokratak. 1918-ko maiatzaren 1. goak hortakoz, asmo bateratuekin kausitu zituen txekiarrak: «Por una nación socialista» (140). Masaryk frente guztietan irabazten ari zen: «La radicalización del movimiento popular, orientado a la creación de un estado no sólo republicano e independiente, sino de rasgos marcadamente socialistas, obligó a los partidos burgueses a una mayor actividad y a nuevos contactos con la resistencia en el extranjero, sobre todo cuando quedó claro que las potencias centrales habían perdido la guerra... Los cambios que se habían producido en la situación se reflejaron también en el hecho de que, además del Comité Nacional Checoslovaco, fundado en el 13 de julio de 1918 para lograr la unidad de todos los partidos políticos en el interior, se constituyó el 6 de setiembre del mismo año el Consejo Socialista, en el que figuraban las personalidades políticas de esta tendencia. Estos, sin embargo, no se decidieron a aprovechar una situación tan favorable para ellos y cayeron bajo la influencia de la política de la burguesía» (140). Nahiko berandu, baina azkenean sozialistek ere burruka abertzaleari suharrez ekin zioten. Hartarako batere prestatu gabe zeudela, teorialki batez ere, bertatik bertara ikusi zen: «El 14 de octubre, el Consejo Socialista declaró la huelga general, que desembocó en la proclamación de la República Checoslovaca independiente, a la cual, en algunos lugares, se le dió el carácter de república socialista. Pero el Consejo Socialista, sorprendido por la amplitud de la huelga, cedió la dirección al Comité Nacional, el cual reprimió las posteriores acciones y cuidó del mantenimiento del orden» (142)... Alemania-ko, hau da, nazio-burrukarik gabeko egoera isladatzen zuen teoria bat hitzez-hitzez berenganaturik, beren herriko egoerak jo ta pasatuta kausitzen dira sozialistaok!! Gainuntzekoa ezaguna da. Liburuak epai honekin hersten du burruka abertzaleen aldi hau: «La creación de la República Checoslovaca era el resultado de la lucha librada durante siglos por el pueblo checo y eslovaco para imponer su derecho natural e histórico a un estado propio; era el resultado de la revolución nacional y democrática. De la revolución nacional, porque el poder político había pasado a las manos de los checos y eslovacos, y democrática, puesto que había roto con la monarquía austro-húngara y sus supervivencias feudales. La situación objetiva era favorable para que la revolución nacional y democrática se convirtiera en revolución socialista» (143).

rak, gutxiengoak bait dira. Eta kulturaren helburuak zibilizazioarenekin berdintzeko joerari, hots, gizona gizarte-erakundeekin berdintzeko joerari, eta benetako kultura ito egiten duen kultura-trust sistimari, nazio bakoitzak bere kultura zaintzeak kontragiten dio ezerk baino bortizkiago. Computer-kultura batetara ta gizarte neurri-bakar nor-galdu batetara goaz hori gabe.

Ezen-eta Kundera-k dialektikazki pentsatzen bait du, ba daki ongi, txekera bizkortuaz txekiar nazioa indartzen dela, ta nazio indartuak atzera txekiar kultura bermatzen duela. Txekiar nazioa salbatzeko bide bakarra txekera indartzea zen. Aberria ez bait da aurren-aurrenik odola-edo, ezta produzio-molderen bat ere, ezpada kultura. Nazioa-ren bizitza, dio Kundera-k, kulturak egiten du, eta nazioaren esistentzia bere kulturak justifikatzen du, ez beste ezerk.

Baina guzti hau benetan onhartzeko, dirudienez, kulturarekiko sentimena euki behar da. Farra-farra esaten da gure artean, salbatuko gaituztenak ez direla teknikuak izango, humanistak baino. Baina gero erreboluzioaren tekniku bezala, ta ez erreboluzioaren humanista edo filosofilari bezala, hitzegiten aurkitzen ditugu humanistak eskatzen zituzten haietxek. Kultura « txikiak » estimatzeko sentimena falta ote zaie ?

Milan Kundera-k horrelakoxe zerbait bizkarreratzen die halakoei. Alegia, holakoen *kultur-burutapen funtsean kapitalistak*, eta vandalo-keria, jartzen ditu agirian.

Arrazoi hau Kundera-ren izkribuaz gainera aipatutako *Les Temps Modernes* ko Antonin Liehm-en idazkian ere ederki aurkitzen da. Kultura zertsuki, ez zenbatsuki, hartzeko konzientzia nabari zaie txekiarroi.

Zabalduena, guztiek errazkienik erabil dezaketena, alemanera dela ? Germano-zaleok « merkaduriaren modura hartzen dute kultura », eta eskain-eskaria ta konsumoa dituzte irizpide. Alemanera praktikuagoa da txekera baino, honek baino eskaintza ugariagoa du, eta alemanera mintzatzen den herria txekiarra baino handiagoa delarik, alemaneraren kultur-eskaria ere zabalagoa da txekerarena baino. Hau, halare, ez da, bere zuztarrean, *kultur-kapitalismo* hutsa besterik. Merkatu handienaren araberako proposamendua, eskain-eskari bizkorrenaren legea ta jokabidea. Kulturarekin zerikusirik ez daukaten merkatu-bururazioak dira horiek.

Vandalismo ikaragarri batetan bukatzen du pentsakera horrek, logika zuzenean azkeneraino eramanda. Abangoardiari ez legoke inoiz eta kontserbadurismoa litzake kulturako birtuterik nagusiena, merkatuak erabakiko luke zein kultura nagusitu.

Efektibidade beharrez, eta egunean eguneko bizi behar itsuz, kon-dairaren zentzun guztia galtzen dute holakoek, jarraitzen du Kundera-k. Kulturaren efikazia ez dela zenbatezkoa, teknikaren araberakoa, ahazten dute. Horrela, germano-zaleok, eta heuren antzekoek, « son capables de transformer leur patrie en un désert sans histoire, sans mémoire et sans beauté ».

Horixe iruditzen zaio Kundera-ri sozialisten lehenengo obligazioa : kultur-arazoak ikusgune kuantitatibuekin pentsatzeko ta erabiltzeko ohitura franko jeneraldia agiri-agirian salatu behar da. Horregatixe, abertzale prestuenetako ta argienetakotzat hartzen du Kundera-k Gordon Schauer txekiarra. Zertarako dugu txekera, — ez ote dugu hobe geure ahaleginetan alemanekin bategitea ?, galdetu zuen Autore honek. Txekiarren « probintziakeria » espantuz bete zen (dio Kundera-k, mese-dez !) galdera horrekin aberriari erasotzen zitzaiolakoan. Galdera radikal hau, halare, dei bat zen nazioari argia argi ikusteko ta ikusi ta gero norabait erabakitzeko. Ez bait dago ezer kaltegarriagorik, Garibai-ren arima bezala, ez gora ta ez beheara, gelditzea baino. Konzientzia moteleneko txekiarrek haserre traidoretzat kondenatu zuten G. Schauer huraxe abertzale argitzat daukate gaurko txekiar komunistek. Zergatik ? Txekiarrei kultura kultur-arazo bezala juzgatzen, eta ez, mentalidade kapitalista batekin, merkatu-arazo bezala, erabaki-arazi zielako.

A. Gorz-ek ongi igarri du hori. Eta hain zuzen txekerari buruz idazten ari den batetan idatzi du, kapitalismoarekin daukan burrukan sozialismoak ez duela bere garaitasuna, nagusitasuna ta hobetasuna gehiago ta hobe produzitzearekin erakutsiko, ezpada « par le modèle de civilisation et de culture qu'il saura inventer ». « Attentisme révolutionnaire » deritza Gorz-ek eginkizunok biharkotzeari.

Euskeraz, berriz, *Gero* izenburuko liburua idatzitako Autore bat ba daukagu.

SUOMI : HERRIA TA HIZKUNTZA.

KIRSTI LIIKANEN.

« Suomiera ere ulertzen du, guztien gogoa ulertzen duenak » (alegia, Jainkoak), esanaz hasi zen Mikael Agricola, Luther eta Melanchton-engandik etxeratutako Biblia suomieratzen : herriak Jaungoikoaren liburua bere hizkuntzan irakur dezan. 1642-garren urtean Biblia osoa suomieraz argitaratu zenean, suomitar literaturaren oinarria jartzen zen. Baina berrehun urte geroago jaio-minetan, eta ezin jaiorik, egon beharko zuen literatura honek.

Suezia-ren nagusialdia bere azkenerantza burbiltzen ari zen, Henrik Gabriel Porthan-ek Turku-ko Unibertsidadean azterketak hasi zituenean, aberri-jakintzari, kondairari, etnologiari, folkloreaki eta herriaren hizkuntzari buruz. Agerpenetako hizkuntza, beti ere, latina ta sueziera ziren. Jende eskolatuek suezierarekin gelditu nahi zuen, errezena ere horixe egiten bait zitzaion : « primitiboegia » iruditzen zitzaion suomiera, kulturen erabiltzeko. Eskolagabeak, zer esanik ez, ez zituen batere arduratzen suomitar literaturak. Haiek ez zuten irakurri nahi

(*) Lan hau K. L. Helsinki-ko Unibertsidade-ko neskaxa suomitarrek euskeraz idatzitakoa da. Ik., areago : Txillardegik, *Suomiz zenbait jakingarri*, Branka 3/4, 1967, 31-52.

erlijio-gaiak besterik. Berri-agerkariak berak ezin-bizirik bizi ziren kili-kolo, ta ez-bai irtetzen ziren, ahal zuten moduan.

Errusia-ren menpean, berriz, alegia, 1809 urtetik aurrera, berekoi bihurtu zen Suomi. Lehen patxadan bizi zan Suezia-ren herrialde-bazterra izan bazan, dukeak gidatzen duen herri berekoia zen orain. Errusia-ko Kaiserra nagusitzar alguztidun zen bere Errusia zabalean, baina bere Dukerri koxkorrean ez zioten lehenago Suezia-Suomi-ko Erregeari baino eskumen gehiagorik aitortu nahi. Suomi-rentzat prestatzen eta erabakitzen zituen legeak Suomitar Batzarrarekin batera hartu behar izaten zituen. Suomi-rentzat eginkizun bihurtu zen, ez gertaera ximple, Suomi izatea... Aldaketa handien hasiera zen hau, — « nazioen artean nazio » bilakatzen ari zen Suomi. Zergak Suomi-n gelditzen ziren, eta Suomi-rentzat erabiltzen. Diru-etxe, bidai-etxe eta erreterriak suomitar hutsak ziren. Soldauzkarako mutillak ez zuten errusiarrekin bategiten, herrikideekin baino. Suezierak jarraitzen zuen aginpideko hizkuntza ofizial izaten. Banatuta zegoen, ba, Suomi : sueziar-errusiar-suomitar Dukerria.

Bitartean zabaltzen eta indartzen ari zen Errusia-n eslabofilia, paneslabismoan bukatuko zen eslaboen abertzaletasun gordina. Une hontako zeru-lurrak eslabotu beharra! Sarkaldea ustelduta zegoela pentsatzen zuten, eta nolanahi ere, sortaldearen parean oso azpitik gelditzen zela mendebalde. Errusiar liberalek, bai, herri bikain eta prestutzat ematen zuten Suomi; eta onartzen zuten mendebalde-zaletasuna. Baina ez ziren gutiengo kakkar bat besterik, ahul behintzat eslabofiloen aldean. Hoek, aldiz, (ots, eslabofiloek) « mendebaldekeriaren » galbideetatik eta arriskuetatik jabon behar zituzten beren mendeko herrialdeak... Hala ekin zioten, asmo honekin itxuraz, herrialdeon lege ta estatuto berezien aurkako kanpaina gogor bati, Kaiser-Herri orok bategitearen alde.

Baina Kaiserraren aginpidea ez zen honezkero gehiegikoa. Alexander I-tik Nikolai II-erainoko bost Kaiser guztiak atzerakoi lelo hutsak ziren. Hori bai, suomitarren aurrean ongillearena ta nagusi maitatiarena jokatu zuten, ta baita suomitarren horixe sinistarazi ere. Ondo agiri zen ez zutela Suomi Jaurerriko legeak suntsitu besterik nahi, baina azken-azkeneraino bide txarrari ta hanarteko oker guztiei amor ematen jarraitu zuten suomitar siniskorrek. Kaiserrak Suomi-ko legeari zin-egin ziola-ta, bihotzez Suomi-ren aldetik zegoelakoan, ez ziren ohartzen Jaurerriko legeak ba zuela bere bizitza ta ausartzia. Larogetamar urte luze kosta zitzairen Kaiserra Suomi-ko oin-legeari lotzea... Johan Vilhelm Snellman senatorrak ondo igarri zion sortaldetik erasoka zetorren arriskuari, ta « egun gogorra datorrenean gogo bateko herria aurki dezala hemen » itxaron zuten.

Halare, lehenengo zorigaitzak gaineratu orduko amildu zen hutsan asmo handi eta argi hura. Suomitarrak mila bidetatik zoratuta zebiltzen.

Ideologia nazio-romantikua 1810 inguruan sartu zen Turku-ko Unibertsidadean, Alemania-tik eta Eskandinabia-tik zetorrela. Erromantikuek indibidualismoa gainditzen zuten: herria ez zen bana-banaka elkartutako lagunen bildumarik, — ezta urtez-urteko aurrerapenaren hala-holako emaitza sotilik ere. (Monarkien haroko Herritasun-printzipioa euki behar da gogoan erromantikuen biraketa ulertzeko). Ez Monarkiatik herrira, herritik gora baizik, eraikitzen zen orain Herritasun-printzipioa. Berezko nortasuna ta berezitasuna aitoritzen zitzaion herriari, leinuaren berezitasunetan azaltzen dan izakera bere-berezkoa; eta, batez ere, herriaren altxor aberatsena den hizkuntza, honek bait ditu argitzen herriaren beste berezitasunak oro. Herriaren tradizioa eta nortasuna ez dira hizkuntzaren *bidez* bizi, hizkuntzan bertan baino.

Hortakoz, Suomi nazio izateko bide bakarra suomiera hizkuntza ofizial egitea zela agertzen zen. Eta Suomi-n sortuko zen kultura-apurra ere suomierazkoa izatea. Eskolatuek herriaren hizkuntza ikasi ta berenganatu behar zuten. Lehen-lehenengo irakaskintzan zertxobait ezik, suezierazkoa bait zen irakaskintza guztia Suomi-n. Hizkuntza-muga honek bietako batetara derrigortzen zuen: edo ezjakinean lotu, — edo zerbait eskolatu eta suezierazko kulturara aldatu. Bikoitza zen horrela suomitar herriaren eta eskolatuaren arteko muga: ezjakitetik kulturarakoa ta hizkuntza batetik besterakoa.

Lehenengo herri-esnatzaile sutsua Adolf Ivar Arwidsson izan zen. «Gure ama-hizkuntza bizi den artean, herri garela ere iritz dezakegu. Gurasoen hizkuntza itzali denean, itzali da herria ere. Hizkuntza batez mintzatzen direnek berez osatzen dute gizarte lotua. Arimaren eta gogoaren lokarri barnekoak lotzen ditu, edozein lotura edo elkartasun kanpotiko baino sendoago den loturak. Ezen-eta hizkuntza bait da giza-izpirituaren muga, gorputzarena lurra den bezalaxe; baina sendoagoa da hizkuntza beste ezer baino, izpiritua materia baino ahaltsuago eta baliotsuago da-ta». Eta jarraitzen du Arwidsson-ek: «Hauzi-agerkai guztiak suezieraz egiten dira, eta irakurtzen jakinda ere, baserritarrek ez daki agerkaiok zer dioten. Alguztidunari otoi egiteko gure amaren hizkuntzan urrera genkizkioke, baina Haren justizia hizkuntza arrotz batean izkutatu den. Zergatik?». Arwidsson-ek ateratzen zuen agerkaria debekatua izan zen, eta harek Unibertsidadean zeukan lana ere galdu egin zuen. Jazarria eta etsita, Suezia-ratu beharrean aurkitu zen. 1823. Arwidsson-ek esana, halare, «honezkero ez gara sueziar, errusiar ez dugu bihurtu nahi, gaitezen ba suomitar», ez zen alferrikaldu. Supindarra piztuta zegoen.

1830-garren urtetako batean Kaiser Nikolai I-ak Suomi-ri ikustaldi bat egin zionean, ikasleen buru egiten zuen Johan Vilhelm Snellman-ek agurtu zuen ongietorriko mintzaldian. Baita ikasleen gogo ta asmoa agertu ere, irakaskintzan eta erabilkizun ofizial guztian suomiera sar-tzeko. Ikasleok ez zekiten suomierarik, berez, ikasten saiatzen baziren ere. Agintariek ez zioten jaramonik egin ikasleen «txorakeria» honi: baina oraingo Snellman gaztearen asmoak, hogetamar urte geroago, senator zenean, ez ziren galdu.

Snellman ikaslea, askatasun akademikoaz baliatuz, hitzaldiak ematen ausartu zenean; halare, ikaragarri hasarretu ziren agintariak. Siberia-rako bideari ihes egiteagatik, Alemania-rakoa hartu behar izan zuen Snellman-ek. Han ezagutu zuen Hegel-en filosofia. Filosofia honi buruz aparteko azterketa sakonak eman zituen Snellman-ek argitara, eta haiek irabazi zituen entzute ta ospeari begira, laister jaso zituen Suezia-tik bi dei Unibertsidadean irakasle izateko. Baina harek ez zuen ahaztu bere eginbeharra Suomi-n zegoela. Bere konzientziak eskatzen zion eginkizuna suomieraren aldeko burruka gogorra zela ikusi zuen. Beltza zegoen giroa Suomi-n egon ere : « Jaungoikoak bakarrik daki errusierak ala suomierak irabaziko duen. Ez daukat balorerik ezer itxaroteko. Baina sueziera ziur galduko dela ba dakit. Ba dator errusiar bihurtzeko garaia, eta orain sueziera ez dakien herriari berdindin berdin zaio suezieraren lekuan errusiera hartzea. Herritar eskolatuek zer itxura egiten duten ikusteko, ordea, hau bakarrik eta ez besterik behar da : Suomi-ko suomitar intelektualak ». Unibertsidadeko atear irmo itxita gelditu zitzaizkion Snellman-i bere sorlekuan. Urruneko herrixo bateko eskolan maixu izan beste biderik ez zitzaion gelditu. Handik hasi zuen suomieraren aldeko lan neketsua, agerkari bidez. « Baserritarraren laguna » suomieraz eta « Saima » suezieraz ateratzen zituen. Agintariak begi txarrez ikusten zuten Snellman-en lana, eta ez zuten atsedenik gizon haiek « zentzatzeko », « fennomaniari » ahal zituzten oztopo guztiak jartzen.

Agintaritzaren aurka jardun beharraz eta hoen erasoez gainera, beste eragozpen zitalago batek estutzen zuen suomitar Pizkundera. Suomiera kulturaren erabiltzeko gai ote zen galdetzen zen. « Ansariak ere hizkuntza bat-beraz erasaten dute beren kontua, baina ez dute naziorik osatzen; ezta basa-ansariak ere, (berekoi) ta batera-zale izan arren. Naziorik izan gabe ez dago literatura ez hartzerik eta ez sortzerik. Eta ezin aginduko duzu goikoek behekoen literatura sor dezatenik », idazten zion lagun batek Snellman-i, zer-eginik ez zegoela adierazi nahiz. « Suomierak, kulturako eta literaturako hizkuntza bezala, abcliteratura besterik ezin du sortu ». Eragozpenok eskolatuek berek, eta usu fennomanuek berek ere, jartzen zituzten : ezin bait ziren beren betekizun ideologiazkoetan suomierarekin konpondu. Snellman-ek berak ere suezieraz idazten zituen bere idazlan guztiak, ez zen suomieraz taxuz idazteko gauza. Ezin bait zuen hitzik aurkitu « gogai, adierazpen, asmo, erreboluzio, gizarte, gizaki, agerkari, hitzaldi, ikas-tola, jakintza, arte, literatura, antzerki, antzoki, aldizkari » etabar esateko. Ez, « suomitar herritik bertatik etorri behar du hasierak eta gogoak. Herriaren barne-barnetik ez datorren artean goizegikoa da mugialdi guzti hau », esaten zuen orduan askok Snellman-en eta haren inguruan bildu zirenen aurka. Hoek ostera : « Kulturadunak herritartu, hori da egin behar dena; herria kulturaztu ».

Suomiera-zaleak batzarrak egiten hasi ziren, suomiera ikasteko eta erabiltzeko. Suezierazko hizketaldien ostean suomiera erabiltzen saiatzen ziren. Eta suomieraren geroz eta gehiago erabiltzeak, geroz eta aberatsago erabiltzera behartu zituen : eta hortarako, hizkuntza

oraindik jator zegoen iturri bakarretara jo behar izan zuten. Eskola-tuak beren oporrak baserrietan egiten abiatu ziren, hizkuntza ikas-teko. Herri-liburutegiak eta herri-ikastolak zabaltzen ziren. Ekintza honekin eskolatuen eta eskolagabeen arteko aldea ere laburtu egiten zen. Harriaren kultura altxatzen zen, eta bestetik herriaren ikasle bihurtu beharrik aurkitu ziren intelektualak. Kulturazko adierazpide ere herriaren hizkuntza bera bilakatu zen. Fennomanuen asmoa ez zen, ba, esaten zen bezain utopista. 1847-garren urtean argitaratu zuen Snellman-ek betekizun guztiak bete zitzakean lehenengo suomierazko aldizkaria : « Suometar » (Suomitar emakumea).

Ordurako beste norbaitek ere iroki zituen begiak : fennomanuen ekintzak kezkatuak, suekomanuen mogimendua altxatu zen haien aurka. Suomieraz hitzegiten zuen herria, bere fennomanuekin, aisla-tzen edo bakarteratzen saiatu ziren. Izan zitzatela suomitarrek ere beren hizkuntza-eskubideak, bai, baina jende ikasien herritasuna sue-zieran finkatzen zen, eta hau ez zen zokoratu behar, — esaten zuten. Aldi hartan barreiatu zen, Frantzia-tik, arioak beste leinu ta herri guz-tiak baino dotatuagoak eta bikainagoak ziren ustea. Hara ba : suomi-tar hizkuntzalari batek Siberia-ko herri « primitiboen » artean aurkitu zituen suomieraren hizkuntza-aideak, eta suomitarren jatorria Altai-mendietan zegoela argitu zuen. Oi zoritxarra : ario ere ez ginen eta !

Denpora hontako hirugarren ideologia liberalismoa da. Liberalis-moari ondo iruditzen zitzaion suomierari eskubide zabalagoak ematea. Baina ez zuela hortan enpeinatzerik merezi, eragozten zuen, denpora-ren poderioan hauzi hau berez erabakiko zela itxaroten bait zuen. Zaindu behar zena suezieraren eskubideak, haren ondarea ta etorki-zuna ziren. Liberalentzat hizkuntza ez zen herritasunaren sinbolorik eta ez arimarik, ezpada edozein esku-langailu bezalakoxe kultur-gailu hutsa, eta gizartean, produziorako lan-gailu. Suomi-ren arazoa, ziotenez, ez zen hizkuntzarena, edo-ta ez herritasunarena, baizik-eta suomitar-ren arazo benetakoa Herriko Batzarraren araudia egitea zen, eta honi eskumen gehiago irabaztea, Kaiserraren ahalmenak moztea, Jaurerriaren autonomia urratsez-urrats aurrera eramatea ta suomitar ekonomia Estaduaren menpetik askatzea. Hori lehenik, hortan bategin behar zuten suomitarrek, eta gainuntzekoak berez etorriko ziren, komeni baziren behintzat. Suomi-k eta Errusia-k herri bezala zeukatzen elkar-rekiko aldea ta ezberdintasuna gain-gaineko hutsa ta axalekoa iruditzen zitzaaien liberaliei. Ekonomia-sistiman eta gizarte-bidean ezartzen zuten aurkatasun guztia. Eta haiek zuzenduz gero gainuntzekoak berez konponduko zirelakoan zeuden. Hoek, azkenean, sinistarazi zien sue-komanuei, egiazko arriskua ez zettorrela « fennomanuen » aldetik, Erru-sia-ko aginpide monarkikotik baino. Eta bi taldeok bat egin zuten.

Binbitartean aldartua zen suomitar literatura bere lehenengo urra-stak ematen. Egia, suomitar idazle ta olerkari gehienak liberaliei elkartu zitzaizkien, eta suezieraz idazten zuten. Orduko poeta batek esaten duen lez, « errusiar munstroa barrutikan apurtuko den arte » itxaron egin behar zen. Ezin ukatu zaiena da, halare, suomitar abertzale-tasuna asko sendotu zutela.

Baina ba zen gehiagorik, nahasmendua nahastuagotzeko : Kondairagile, etnologilari, filologia-zale tabarren artean sortu zen fennomania. Eta suomieraz idazten hasi ziren lehenengo idazteak, zenbait fennomanuren harrera ona barik, haien hasarre gorriak leporatu beharrean aurkitu ziren. Halako idazle bat, herriari buruz hain « basati » idatzi omen zuela-ta, « ama-hizkuntzari eta aberriari irain egin » ziola-ta, txikitu artean kritikatu zuten gizajoa, eta guztiek ezetsirik hu zen, bakardadean. Gizon hau Aleksis Kivi da, orain Suomi-ko idazle nazional ohoretsuena.

Beste askorentzat kulturak gutti adierazten zuen, berez : gizarte-arazoa zela arazo guztien kakoa, eta estukeriatzat jotzen zuten aber-tzaletasuna. Baina suomieraz idazten zutenek gero, eta sozialki ardura-tuak izan, suomitar kulturari guztiz onuragarri izan zitzaizkion.

Herritar-oinarri jatorra ere aurkitu zuen suomitar literaturak, alegia, suekomanuek ukatu nahi ziotena ! Elias Lönnrot sendagileak bere lan-ibilaldietan batu ta aukeratu zuen bertso zaharren sortak, alegia, *Kalevala-k*, mundu guztiaren horamena ta arreta bildu zuen. Baita suomitar herria, hots, *herria bera*, literatura bikaina sortzeko gauza dela erakutsi ere. Honen inguruan sortu ziren suomitar eresia, poesia eta irudigintza bera ere. *Kalevala-k* suomitar konzientzia finkatu zuen. Zetozkion zanpaldi-urteetan ere Suomi-k bere kulturaren lore-aldia erne-araziko zuen, eta zanpaldiaren ahalegin guztien arren, suomitar herria indartu egin zen eta suomitar literaturak bere jatorrena bildu.

Zanpaldiko denporan mila zipriztin eta joera ilunetan banatu zen suomitar herria. 1899-garren urtean Kaiserrak Suomi-n ere nagusi bakar edo monarka agertu nahi izan zuenean, atsegintasuneko gizonak eta Kaisertza aintzagarriegizat zeukatenak orobat, prestu zeuden isil-isil men egiteko. Eta guztiek ere begirune gehiegi zeukioten, zuzen-zuzen Kaiser-hitzaren aurka ausartzeko. Kaiserraren deklarazioa Suomi-ko erabaki-bilduman argitaratu behar al zen ala ez, zen lehenengo korapiloa. Jaurerriko lege-zaleek ez zuten inolaz ere argitaratu nahi, Jaurerri-estatutoaren aurkakoa bait zen. Senator Batzarrean bozeman zenean, halare, pare etorri ziren bozak 50-50. Mahai-burukoak argitaratzearen alde erabaki zuen... Hala agertu zen Kaiserraren agerkaia Suomi-ko erabaki-bilduman, baina bide batez iragarri zitzaion suomi-tarren protesta. Alfer-alferrik. Hurrengo urteetan Suomi-ko autonomiaren lege denak, banan-banan, ezabatzen jarraituko zuen, guztietan berdin jazotzen zelarik : argitaratzen zen Kaiserraren agindua, eta gero herriaren protesta iragartzen zitzaion, halafede, deuseztarako hutseta-rako.

Noraezak zekarkion kalte hau Suomi-ri : suekozaleak eta liberalak Jaurerri-legearen aldekoak ziren; baserritarrak eta eliz-gizonak, aldiz, Kaiserraren esanera aixe menderatzekoak, gehienetan. Jaurerri-legearen aldekoek errezeloz ikusten zituzten suomitar abertzaleak, hoek ez ote zuten salduko gero hizkuntzaren truke lurra ! Suomiera-zaleek Kaiserra sumindu gabe lanegiten zuten, suomieraren etorkizunari begira. Inor ez zen Kaiserraren buruz-buru altxatzen.

XX-garren mendearen biran koefiziente berriak piztuko dira Suomi-ko politikan : pribilejio-gabeko demokrazia, gizarte-arazoa etab. Ez zan aski Batzarren eskubideak zaintzea : herriaren zati handi batek, alegia, maizterrek eta langileriak ez zeukaten ordezkorik Batzarrean. Suomi-k holako giza-talderik ez zeukan denporakoa baitzan Batzarra izan ere. Maizterren eta langileriaren klasea, alegia, jabetzarik ez zutelako Batzarrean ere ezin ezer esan zutenen gizataldea, XIX mendean sortu zen Suomi-n. Laborantza-herri izaki, neke handirik gabe moldatzen zen Suomi patriarkaltsu eratuta. Lur-jabeek bakarrik zeuzkaten ordezkoak Batzarrean. Landetxe-nagusiaren morroi ta neska-meak sendiko bezala bizi ziren : nagusiaren mahai berean jaten zuten. Baina Suezia-denporako guduaren ondorenean egoera hau zeharo aldatuko zen. Nagusiak nagusi, morroiak morroi. Lantegizatze edo industriatzeak, gero, nor-gabeago edo inpersonalago bihurtuko zituen langilearen eta jabearen arteko hartu-emanak. Lantegiak eta olak ugaritu, handitu ta hobetu ziren : langilearen egoera zen hemen ezertan hobetzen ez zena.

Langileen mugialdia guztiz paketsua zen Suomi-n hasieratan. Langile-elkarteek ikasketak zuzpertz zituzten. Suomierarentzat indar berri bat sortzen zen langilerian. Laister zabaldu zen, Errusitik, erreboluzio-asmoa. 1905-garrenean opor osoan lotu ziren suomitar langileak. Opor hontan guztiek bategin bazuten ere, nolabaiteko abertzale guztiek Jaurerriaren legeari begira ekiten zuten; sozial-demokratek, aldiz, lege zeharo berriak eskuratu nahirik. Oporrak larriturik behintzat, Kaiserrak ez zuen beste biderik aurkitu, amor eman eta mila promesa eder egin baino. Baliogabetu zuen zenbait lehenagoko erabaki ta asmo (denpora guttirako, halare), baina esaterako, eslabismoak bixi-bixi jarraitzen zuen oraindik. Eta langileen artean ere erreboluzio-nahia gogortuz zijoan.

Suomitarrak demokrata ziren, Kristo-ren jaiotza-denporetan Fennoskandia-ra heldu zirenean. Herri-taldeak autonomo ziren, eta Herri-Batzarretan erabakitzen zuen bakoitzak bere Araubidea. Suomitarrak erresuma loturik biribildu ez zutenez goro, erreza egin zitzaion hauzoko Erregetza Suezia-ri, kristau fedea zabaldu bidez, Suomi menperatzea. 1100-1300-garren urteetan zen hori. Arestian antzekoa zen sueziarren eta suomitarren bizimodua : Errege aukeratuak egiten zuen guztien buru. Honelako antzinatik askatasunera ohitutako herrian, bizibideen egoera aldatzearekin sortu zen sozialismorako grina. Suomi-n ere sortu zen; menpetasunean bizi zirenen klasea hazi orduko sortu ere. Suomi-k ez du sekula ezagutu Errusia-k bezalako behar gorri-rik, ezta hango ezberdintasun handirik ere, aberatsen eta behartsuen artean. Baina maizter eta langile taldeak ugaritu orduko, eta denpora berean gertatu zen herri-ikasketak indartzearekin, demokrazia egokiago baten premia piztu zen. 1906-garrenean guztientzat berdindu ziren Suomi-n boz-eskubideak.

Herria kulturaztu zenean, zorionez, suomieraz egin zuen. Bestela ez legoke gaur egunean suomitarrik, suomitar odolarekin sueziarrak

edo errusiarrek baino. 1917-ko erreboluzioarekin Kaiserraren Aginpidea galdu zenean Suomi bere buruaren jabe bilakatzeke gai zen, eta erre-suma askok baieztatu ta onartu zion bereskukotasuna. Halare, jaunen eta langileen arteko ezberdintasunak, handienetakoak ez bazi-ren ere, Errusia-koen alboan behintzat, dena dela ba ziren nahiko handi, bai, eta 1918-garren urtean anai-guduak iztanda egin zuen. Sozialista gudu-zale edo gogor-zaleek azkeneko bururaino eraman nahi zuten Suomi-ko erreboluzioa. Errusia-n langileriak askatasuna lortu bazuen, edo-ta aginpidea, behintzat, zergatik ez Suomi-n! Zoritxarrez, sozia-listek ez zuten jakin bere indarrez baliatzen, eta beren indarkeriekin ez zuten lortu kalte egitea eta herrikoitasuna galtzea besterik. «Askatasunaren zaindarien» indar hartu zuten: baita, beren garaipena fin-katu ostean, sozialisten jazarpen amorratua abiatu ere. Oraindik ere ez dira sendatu denpora trixte hontako zauriak, ezta gudaldi honen izen zuzenaz argitasunik erabaki ere, alegia, «askatasun-gudu» ala «anai-gudu» deritzen. Sozialista parlamentaristak ere «askatzaileon» atzamarretan beltzak ikusi beharrean aurkitu ziren. Halare Alderdi Sozial-demokratak bizirik jarraitu zuten Suomi-n. Sozialista gogor-zaleek, Errusia-ra ihes egin zutenek, Suomi-ko Alderdi komunista sortu zuten Errusia-n. Idealista on batek Ipar-Amerika-ra aldegin zuen: komunidadek komunista bat altxatu zuen han. Beste batzuek gauza bera entseatu zuten Hego-Amerika-n. Porrot egin dute guztiok... Ez ote dago handiturik oraindik gizona ideal komunistarako?

Suomitar idealistak bizimolde sozialistan ames-egiten du gaur ere. Baina ez du nahi «komunismo herritarrik». Ez dagokio suomitarri, beste edozein monarkiarik ez dagokion bezalaxe.. Errusia-k, beharbada, beste tradizio bat dauka, errusiar langilea antzinatek bait zegoen ohi-tuta, esanera egoten, — eta gainera, Errusia-rentzat ikaragarritzko aur-terapena izan da komunismoa Kaiserraren aldean.

Gizarte erabat «sozialista», alienazioak oro gaingitu dituen ta ezberdintasunik gabekoa, ez dago sortzerik. Utopia da hori, sekula eskuratuko ez den helburua. Hortarako saiatzan garen artean demo-kraziak guttienez eskeini behar duena da, guztientzako oin-eskubide berdinak. Baina nundik atera herriaren eskubideak, herria Estadu ez bada? Nork «emango» dizkio? Gure kondairan hala agiri da: **Suomi-k** ezin zuen euki bere burua, Suezia-ren menpeko 500 urteetan, probin-tzia bat bestetzat. Bazter batean zegoen eskerrak, eta herri koxkor txiroa zelako, bere buruarekin bakarrik gelditu zen. Hala salbatu zuen hizkuntza, bere kulturarekin. Estadutzat onartua ez den nazio-ak autonomian bakarrik gorde ditzake bere nortasuna ta berezitasu-nak. Eta orduan ere eten-gabeko ta mila eratako erasoetatik defenditu beharrik izango da beti.

Orain «ikasleen mogimendua» iratzarri da mundu guztian. Suomi-n ere: talde batek hartu zuen, indarrez, ikasleen astekaria, Askata-sunaren 51-garren jaialdietako (1968) zenbakia erreboluzio-zale egiteko. Langileekin bategin nahi zutela hotsegin zuten — eta mundu osoko ekonomiaren nagusi den plutokraziaren eta ekonomiazko oligarkiaren

arzpian dagoen Hirugarren Munduarekin elkartasuna adierazi. Baita salatu ere, Amerika-ko ta Eskandibania-ko langile-elkarteak funtsean ados daudela kapitalismoarekin, hemengo bizibide atseginak itsuturik

Ikasleen, langileen eta Hirugarren Munduaren erreboluzioa egingo denean, mundu osoaren erakundeak hobetzeko izango da. Gure zoriona da, suomitarrok ba daukagula suomiera eta Suomi-ko kultura lehen-dik. Ez gaude, ba, gure abertzaletasuna eta gure hizkuntzaren ardura asmo «handiagoen» azpian itotzeko arriskuan.

Suomi Estadu delako idazten zuten suomitar ikasleek, Askatasu-naren egunean... honezkero galzoririk ez duen suomieraz: «Herri honen langile-taldeek eta ikasle prestuenek ez dute herri hau errepre-sentatzen, ezta honen tradizioa ere. Astiro-astiro sozialismorantza doan txoko hontan (Suomi-n) nazio-arteko langileriaren interesak erre-presentatzea da haien eginkizuna».

Mundua bezain zabalak diren oraingo prolema larrien aurrean, sozialista batek ez dauka hizkuntza *baten* alde jardunez bakarrik gelditzerik. Asko ta handiagoak dira gaurko prolemak. Baina bere herriaren hizkuntzaz, edo-ta edozein hizkuntza ttikiz desarduratzen den sozialistak, areago hizkuntzaren aurka zerbait egiten ausartzen denak, bere idealista-izena ukatzen du.

3. HO TSCHI MINH : NAZIO-ARAZOA VIETNAM-EN.

Ho Tschì Minh (1890) ez da inoiz oso teoria-zale agertu. Ez da, beraz, teoriararia, Mao bezala. Ekintza-gizon bat izan da beti.

Bere burua Marxista-Leninista aitortzen badu ere, ez da ondo agiri Marx-ez noraino dagoen jabetuta, — ozta-ozta, ezer ezagutzen al due-nik ere (zuzenki): egiten dituen Marx-en aipaldiak, Marx irakurri gabe ere ezagutzen direnetakoak dira, ta zenbait gai lantzekoan Marx-ek hartaz idatzitakoa ezagutzen ez duen itxura egiten du. Gorasarrez aipatzen dira Lenin ta Mao.

Hiru harotan banatzen dugu Ho Tschì Minh-en pentsamentua, hiru-garrenari halare bereziki begiratzeko.

LEHEN HAROA.

Ho Tschì Minh abertzale huts agiri da garai hontan. Baina oso gutxi dakigu garai hontaz, Ho-k berak esandakoz beste behinepein.

Hamairu urteko eskola-mutikoa zen demostrazio antifrantzes ba-tzuetan ibiltzeagatik Vinh-go Lizeotik bota zutenean. Hogeitabat urte-ekin munduan zehar abiatu zen, zer ahoratu irabazteko inun bai, ta itsasontzi batetan lanean.

1919-an aliaduen Versailles-ko Biltzarreari Vietnam-en alde bialdu-tako Eskabideetan abertzale agiri da.

1920 : Frantzia-ko Alderdi Sozialistan sartzen da (komunista gero). «Nguyen Ai-Quoc» izena darabil, itzulita, Nguyen abertzalea. Garai

hontakoxe beste izenordeko batek, « Nguyen O Phap », itzulita frantsesen gorrotatzailea esan nahi du. Frantzia-ko Alderdi Sozialistaren barruan lan asko egin zuen *Hirugarren Internazionalaren* alde, ta Frantzia-ko AK kolonien gorabehera ta zorigaitzez ohartarazten.

Garai hontako bere etsai-edo dat Jean Longuet izan zen, marxista ortodoso eskubitarra eta Karl Marx-en iloba.

Nguyen Ai Quoc, edo beste izenordeko batez Ho Tschi Minh, egiazko bere izenez Nguyen That Thanh, frantsesez aritu izan da bere lehen-idazki guztietan, berandutsu arte. Gero beti vietnameraz.

1960 urtean honela adierazi digu berak lehen-harotik bigarrenerako bidea :

« Nik orduan senak eraginda baieztatzen nuen Urrileko Erreboluzioa; ez bait nuen oraindik hauteman bere kondairazko esanahi guztia. Abertzale handi arren, aberria askatu izate arren, nuen nik Lenin maitatzen eta miresten, baina garai hartan ez nuen nik oraindik Lenin-en liburu bat ere irakurri ».

« Frantzia-ko Alderdi Komunistan sartu banintzen, zeragatik izan zen, « jaun andreok » — garai hartan horrelaxe agurtzen bait nituen-neureganako ta neure herri zapalduaren burrukarenganako begirapena agiri zutelako. Alderdi edo Sindikatuak bezalako erakundeak zer ote ziren jakin, ez nekien batere, sozialismoak edo komunismoak zer argitaratuta bait zegoen ».

Garai hartan eztabaida askoren sutan zebilen Alderdi Sozialista frantsesa, Hirugarren Internazionalan sartu ala ez, etab. Eztabaida ugari ta bero : baina, « gauza batek bakarrik arduratzen ninduen ni ... : zein Internazional egongo litzake prestu herri zapalduen kausa beregain hartzeko ? ».

« Galdera hauxe — niretzat premiazkoena — bota nuen biltzarre baten erdian. Berehalaxe erantzun zidaten lagun batzuek : “ Hirugarrena, ez Bigarren Internazionala ! ”, eta haietako batek Lenin-en « Nazio ta kolonia-arazoari buruzko tesiak » eskuratu zidan, “ L’Humanité ” k argitaratuta bait zegoen ».

« Aurren-aurrenik Lenin-engana bildu ninduen ez zen komunismoa izan, ezpada neure abertzaletasuna. Gero Marxismo-Leninismoa sakontzen saiatuaz... urratsez-urrats, konbenzitu ere bai egin nintzen, sozialismoak eta komunismoak bakarrik aska ditzaketela herri zapalduak eta mundu guztiko langileak heuren esklaberiatik ».

Honegatik-edo, zenbait jendeke errezero asko euki dio Ho Tschi Minh-en sozialismoari, eta, mendebaldean batez ere, sozialista baino abertzaleagotzat ematen da. Egia da komunisten artean ohi ezta abertzaletasuna daukala Ho Tschi Minh-ek : hamaika istilu sortu zitzaion, hori zela-ta, bere ilaretakoekin heurrekin, Ho-k ez bait du bere abertzaletasuna inoiz disimulatu. Baina arriskuaren orduan ba zekien abertzaletasuna parentesi artean jartzen, komunismoaren nazioarteko esstrategiari egokitzeko. Nazio-arazoaren kezkarik gabeko zenbait komunista « jatorrek » baino hobeto, gainera.

1935-eko uztail-abuztuko Komintern-Biltzarreak demokrazia-zale guztien Frente antifaxista bakarra erabaki zuenean, Ho Tshi Minh-ek vietnamdar komunista jatorregi zenbaiten aurka ibili behar izan zuen, ez bait zuten hoek inola ere burgesalgoarekin (frantsesekin) ezer jakin nahi, faxismoaren amenazoa gainean egon arren. (AK Indotxina-koak erreboluzio armatuari ekitea erabaki zuen Makao-ko Biltzarrean, 1935, baina Internazionalaren 7-garren Biltzarreak ez zuen erabaki hau ontzat eman).

Kontuz ibili behar da hemen, Ho Tshi Minh-en eta komunisten arteko ezberdintasunak larriegitu ta ez errazegitu gabe. Ez da ahaztu behar, heuren artean gatazkan dabiltzan URSS eta Txinaren aliadu dela aldi berean Vietnam, ta honek berebiziko sasi bihurtzen duela sozialismoaren eta abertzaletasunaren arteko arlo guztia.

BIGARREN HAROA.

Ikusi denez, bigarren haroa ez da lehenengoarekin ebaki edo hautsi-une batez sortzen, haren hedakuntza bezala baino. Ho Tshi Minh-en eboluzio guztiarentzat balio du honek.

Kolonialismoa da haro hontako ideia ta kezkarik biziena. Eta ikus-gune sozial-sozialistarekin (ez abertzalearekin) begiratzen zaio arazo honi gehienbat. Alegia, laidogarria iruditzen zitzaion Ho Tshi Minh-i (1921-22) arestiko sozialistek jeneralki ontzat hartzen zuten « itsasoz bestaldeko Frantzia-ren » tesia, baina nazio-zaletasuna ez da halare aurren-aurrenik *nazioa askatzeko* arazo bezala agiri, *langileak* askatzekoa bezala baino. Langileak askatzeko, beraz, kapitalismoa porrokatzeko, inperialismoa eratsi behar dela iruditzen zaio. Hirugarren haroan, aldiz, sozialismora iragateko ez diren nazio-burrukak ere ontzat emango dira.

Nazio-askatasunerako burruka zeharo ahaztu egin gabe, klase-burru-karen atal bezala ikusten du hau Ho-k (baina ez euskaldunen batzuen eran). Ideia hau, bere eboluzio guztiarekin hartuz gero Ho Tshi Minh-ek banatu duen ederrenetakoa ta eskierki bereenetakoa ere bai, sarri agertuko da guk hirugarren harotzat jartzan dugunean ere. Baina hirugarren haroan garrantzizko aldakuntza bat hauteman uste dugu : hasieran estrategia hutsa bait dirudi nazio-askatzeak (or. 135-136). Ez da ikusten nazio-zaletasuna berez baliozkoa edo berezko balioduna denik. « Agiri dago kolonietako herri-oldeak gure burrukarako irabazi arte ahul izango garela (sozialistaok) sistima inperialistari buruz buru » (137). Klase-burruka unibertsalerako aliadu bat iruditzen zaio abertzaletasuna (62), etc. Hirugarren haroan, aldiz, berezko ongi ta balioa aitortzen zaio nazio-askatasunari. Ez da inportantziarik gabekoa hau : ez bait dago nazio-arazoari bere naturaleza berezia printzipialki aitortzen ez zaion artean arazo hau sozialismo marxistarekin atontzerik, estra-tegiakzko mailaz kanpo behintzat.

Ho Tshi Minh-en pentsamentuaren eboluzioa aldiari aldiari pre-miei ta goiti-behetiei orpo-orpotik lotuta doalako-edo, haren idazkie-

tan ez da aurkitzen nazio-zaletasuna Erresumaren (alegia, honen zenbait funtzioaren) deuseztapenaren textuinguruan ezarrita. Marx-ek, berriaz, batez ere textuinguru hontantxe ikusten zuela uste du.

1939 arte luzatzen dugu haro hau ta bi Mundu-Guduen arteko epea sartzen dugu bertan. Ho Tschi Minh-en eboluzioa ulertzeko gogoan euki behar da : 1939-an, Gudu Mundiala lehertuta, Vietnam-go ezker-tiar talde oro debekatuta gelditzen dela. Japondarrek okupatutako Indotxina-n Vichy-Gobernuaren eralguntzak aurrera jarraitzen du, halare. Egoera hontan estrategia antifaxistak japondarren nahiz frantsesen aurkako burruka eskatzen du.

1940-ko neguan japondarren aurkako altxamentuak gertatzen dira Vietnam-en. AK-ren 8-garren Zentral Komitearen Biltzarrean Frente Abertzale Bateratua (Vietminh) sortzen da : Frente hontan abertzale oro da ongietorri, langile, laborari, intelektual ala burges (« Frente zabala »). Frente honen sortzailea Ho Tschi Minh dela esan leike.

HIRUGARREN HAROA.

Gudu-haro guztia sartzen bait dugu hemen, bixtan dago beste zenbait aldetatik begiratzuz gero aldi edo epe gehiagotan banatu beharko litzakeala hau. Baina ideologiazki begiratzekotan ez bait da funtsezko diferentziarik agiri, haro bat bezala hartzen dugu. Hau da Ho Tschi Minh-en pentsamentua ezagutzeko haro inportanteena.

Haro hontan nazio-arazoa agiri da berririo Ho-ren hezka ta asmo guztien gailurrean, — erreboluzio nazionalaren haroa bait da.

Ikus dezagun haro hau zerbait zehazkiago (Ho Tscho Minh-en esanahia alde orotatik eta sakonago ikertzea beste lankide baten eginkizuna izaki).

Bernard B. Fall-ek ingelesez agertarazitako Ho Tschi Minh-en idazki-bildumaren itzulpen eta osapen alemana darabilgu lan hontan : *Revolution und nationaler Befreiungskampf*, München 1968. Parentesi artean ematen da aipaldien orrialdea.

1939 : NAZIO-BURRUKAREN BIDEAK.

1939-an ez zuen Ho Tschi Minh-ek nazio-askatasunik eskatu nahi, helburu horidun burruka « japondar faxismoaren onerako izango bait-litzake » (150). Vietnam-en interesak legezkotasunaren mugetan babes-tea erabaki zuen.

1941-ean, Frantzia-ko Gobernua kolaborazionista izaki, japondarren nahiz frantsesen aurkako altxamentu armatura hots-egiten du. Beste slogan guztiak utzi ta Frente Abertzale Bateratuko erakunde guztientzako helburu ta programa bakar hau finkatu zen : « aberriaren askatasuna ». Izen bat sortu zen Alderdi ta erakunde (sindikato, etab.) guztientzat, hoen izen zaharren usadioa moztuaz : « Nazioaren Salbaziorako Elkartea ».

Nola ulertzen du Ho Tshi Minh-ek bere burruka? Frente anti-faxistaren arabera moldatu izan arren, Vietnamdarren lehenagoko nazio-burruken jarraitzapenean ezartzen du Ho Tshi Minh-ek bere burruka. (Ez, esaterako, klase-burruken kondairan: lehenago ta geroago berriro egingo duenez). 1280 inguruan mongolen kontra altxatutako Tran dinastiaren eta nobleziaren jarraitzapenean: horregatik, nobleziak ere Frente Bateratuan sartu behar luke. 1884-an Van Dinh Phung-ek eta garai berean Hoang Hoa Tam-ek gidatutako errebolten jarraitzapenean: gudariak eta laborariak berdin ekin behar lukete Frente Bateratuan. 1930 eta 1940-ko erreboltek ez zuten garaitzapenik lortu, «egoera objetibua heldu gabe zegoelako ta gure herritarrek batasunik ez zeukatelako». Guztiak elkarturik erasotzeko sortu da Frente Abertzale Bateratua, ta Frente honek altxamentu armatua erabaki du: «Gure herri osoaren asmo ta interesa da nazioaren salbazioa. Vietnamdar orok eta bakoitzak hartu behar du burruka hontan parte» (1941-eko ekaina: or. 152-154).

Lehen urteetan, halare, basa-gerla edo gerrilari baino ardura gehiago ematen zaio propaganda nazio-zaleari: «politikazko sektoreari axola gehiago eman behar zaio militarri baino» (1944-ko Abendua: or. 157). Kondaira-irakasle batek hartzen du 1941-ean abiatutako sektore honen zuzendaritza: geroxeago Armada Herritarraren buruzagi bilakatuko dan Vo Nguyen Giap-ek.

1945-ean japonдарrek frantsesak desarmatzen dituzte (martxoan), ekainean basa-gerlariak elkarturik Armada Herritarra osatzen dute, uztailean Armada ingelesak okupatzen du Hego-Vietnam, eta Vietminh-ek nazio-askatasuna ta erretirada eskatzen die frantsesei. Baina Potsdam-go Biltzarreak Vietnam 16-garren paralelotik ebakitzea deliberratu du. Abuztuan Vietnam-go Gobernu Probisorioa sortzen du Ho Tshi Minh-ek iparraldean, ta geroxeago, erabateko gudu abertzalea deklaratu.

Abertzalea da Ho Tshi Minh-en burruka, Vietnamdar gudu abertzaleen tradizioan txertatzen du Ho-k berea. Hemendik aurrera «klase-burruka» hitza Ho-ren idazkietan zeharo izkutatzen da, ta honen ordez «erreboluzio herritarra», «erreboluzio abertzalea», «aberriaren salbazioa» esango da beti, baita Vietminh osoarentzat ez baino Alderdi Komunistarentzat bakarrik diren idazkietan ere. «Frente erreboluziogilean elkartuta daude gure herritar guztiak, adin, sexo, erlijio edo ondasuneko diferentziarik gabe», «intelektualak, laborariak, langileak, merkatariak eta gudariak», «Nazio-askatasun Komitea da kargudun, nazioaren askatasuna lortu arte herri osoa konpromisorik batere gabe gudu hontan gidatzeko» (1945-eko abuztua, or. 159). «Nazioaren askatasuna ta batasuna besterik ezer ez du nahi gudu honek» (188), hau da «helburu bakarra», beste «interes partikular guztien aurretik» dago nazio-interesa (281), ta horregatik, «gure kerrikide guztiekin, direla diren edozein kasetako... ekingo dugu» (287).

Potsdam-go Biltzarreak erabakitako zatiketaren aurka, «aberriaren beregaintasuna ta askatasuna lortzeko bere indar fisku ta izpiri-

tual ororekin ekitera, ondasun oro ta bizitza bera sakrifikatzero » hots-egiten dio Ho-k herri guztiari. Ta « Vietnam-en erabateko askatasuna » finkatzen da « erreboluzioaren helburu » bezala (1946-ko urtarrila).

Bi aldetatik ikusten du Ho-k Marxismo-Leninismoaren abertzale-tasun Vietnamdarraren onerako eragina : a) mogimendu hau herritar bihurtzea (332), ta b) mogimendua teoria egoki batekin indartzea ta azkartzea (336).

1946 : HO TSCHI MINH EUSKAL HERRIA-N.

« Frantzia-ko Gobernuak ofizialki errezibi nindezan aurretik, euskal-dunen Probintzia ikustatzeko era euki dut : Frantzia-ren eskualde bereziki atsegina haxe. Eta zenbait aldetatik behinepein nire begiok argitu dizkit euskaldunen lurraldeko egonaldi honek. Euskaldunek ere irmoki kontserbatzen dituzte heuren berezitasunak, heuren hizkel-gia (dialecte), heuren ohiturak, eta halare frantses herritar dira (ci-toyens f.). Heuren artean ezberdin den probintzia aunitz dauka Frantzia-k, baina bat eta zati-ezina dago Frantzia, eta halaxe uste dut egunen batez « Union Française » ek ere harrituta utziko duela mundua, bere solidariotasunarekin eta elkartasunarekin » (179-180).

Ez dakigu Ho Tschi Minh euskaldunei buruz, heuren hizkelgi ta frantsestasunaz informatu zuena zein izango zen.

Hau da textu honen jakingarritasuna : orain arte Ho Tschi Minh-ek Vietnam-en askatasuna azpimarkatzen duen bezala, Bidault Minis-tro-Presidentearen aurrean esandako hitz hoetatik aurrera (1946-ko uztaila), Vietnam-en *batasuna* ta Vietnam librearen konfederazio fran-tses batean jarraitzeko borondatea azpimarkatuko du oroz gainetik.

Bigarren asmoari laister amor eman beharko dio Ho Tschi Minh-ek, konfederazioa ez baino kolonialismoa nahi bait du Frantzia-k. Baina hemendik aurrera askotan erabiliko du Ho-k argumentu hau, lehenengo asmoarekin. Frantsesen aurka (Normandie, Provence, etc. ezberdinak dira, baina bat Frantzia), ta amerikanoen aurka (USA-ko Hego-Esta-duak ez dira Iparraldekoak bezalakoak) : diferentzia guztiekin ere Vietnam herri bat da, ez da zilegi Vietnam zatitzea.

Nazioaren batasuna sakratua da (380), ta beharrez gero indarrez ere eutsi behar zaio. « Gure aberria bateraturik ez dagoen artean ez dira gure herrikideen oinazeak bukatuko ». « Inork ere ezin ditu fami-lia batetako umeak banatu. Eta Frantzia inork banatu ezingo lukean bezalaxe ezingo du inork Vietnam ere banatu » (1946-ko urria : or. 184).

Urtearen hasieran : « Gora Vietnam askatua ! » zen irrintzia. Aben-duan, « Gora Vietnam askatua ta bateratua ! » hots-egiten du Ho Tschi Minh-ek. Gudu abertzale hutsa nahi du Ho Tschi Minh-ek. Frantzia-ren Vietnam-go interes guztiak errespetatzea ta zaintzea ere agintzen dio Gobernu frantsesari : « Vietnam-go herriak ez du besterik ezer nahi, nazio-beregaintasuna ta nazio-askatasuna baizik... » (1947-ko urtarrila : or. 188).

Baina Frantzia-k ez zuen ulertu nahi arrazoibide hori. Ta, «marioneta-gobernu bat sortu dute, gure herria zatitzeko», aitortuko du desengainaturik Ho Tshi Minh-ek.

Hurrengo urteetan, tratuak alferrikalduz gero, aberriaren askatasunaren ta batasunaren aldekoa bihurtzen da Vietnam-go gudua.

DIEN BIEN PHU-RAINO.

1947-ko otsailean erabateko terrore-gudu ikaragarria deklaraten du Ho Tshi Minh-ek batasunaren alde, «gure aberria maite duten guztiei: zergatik egin behar dugu erresistentzia gudua?» hitzekin hasten den Agiri sonatuan. «Aberriarenganako maitasunak» eskatzen duen «erreboluzio abertzalea» burutzeko, frantsesak babesarte edo fortifikaziorik gabe utzi behar da, zeru gorriaren azpian. Ta egoitza harritzko ta irmo oro lurreratzeko ta xehakatzeko agintzen du («hondamendi osoaren taktika»: 1947-ko otsaila).

Gogorki gogortzen da abertzaletasuna: AK kasi zeharo Frente Bateratuan urtzen da, ta «nazio-askatasunaren hauzian postura garbi baten falta» salatzen dio Ho Tshi Minh-ek. Trotzistak zeharo gaitzes-ten dira, ta haiekin elkar-ekintza guztiak mozteko eskatzen dio Ho-k AK-ri (1951-ko urtarrila: or. 218). 1951: eztabaida askoren artean, Frontea irmoagotzeko, AK urtu, disolbatu, ta langile guztien Vietnam-go Langile Alderdia sortzen da, langile-erakunde guztiak baitaratzeko. «Vietnam-go erreboluzioa erreboluzio abertzalea» denez gero, diziplina hertsu batekin lotzen da Frente Albartzale Bateratua; lur-banaketa, etc. geroagorako atzeratzen da. Vietnam-go Langile Alderdia abertzalea da aurren-aurrenik. (Langile Alderdiak) nazioaren batasuna ta erabateko beregaintasuna lortu arte burrukatzera obligatzen du bere burua, sozialismoa eraikitzeko baldintzape demokratikuak sortzera. «Une hontan gauza bat-bera dira langile-klasearen, nolanahiko Vietnamdar langileren eta Vietnamdar Nazioaren interesak».

Bide batez, kultur-burruka Vietnam-zale gogor bati ere ekiten zaio: «Behar ditugu garbitu arras kolonialismoaren eta menpetasunaren arrasto guztiak, ta kultura inperialistaren hondar ta kutsu denak ere. Garai berean, gure jatorrizko kulturaren tradizio onak zaindu ta desarroilatu behar ditugu, hoek kultura unibertsalaren azalpen berri progresistekin bateratzeko. Ezen-eta horrela bakarrik eskuratu ahal izango baita Vietnam-i kultura nazional, zientziaren araberrako ta herriarra emateko gure helburua» (236).

Honelaxe labur-biltzen du Ho Tshi Minh-ek Langile Alderdiaren araubidea: «Vietnam-go Langile Alderdiaren politika, militarki hala politikazki, ekonomiazki ta kulturalki ta beste edozein gisatan ere, gure Manifestuan argi azalduta gelditu da, ta hitz gutxitan adieraz ditekete: Erresuma askatu, bateratu, demokrazia azko, aberats eta osasuntsu bat egin behar da Vietnam» (239).

1952 : sei puntutako programa bat atentzen du Ho Tschi Minh-ek urte hontako ekintza gidatzeko :

- 1) produzioaren promedialgoa altxatu, industria azkartu.
- 2) etsaia erabat deuseztatu.
- 3) basa-gerlak ugaritu.
- 4) ohartarazi jendeari Vietnamdarrak heuren artean banatzeko ta bata bestearen kontra jartzeko frantsesen taktika.
- 5) abertzaleatasuna ta nazioarte-zaletasuna uztartu.
- 6) burokraziakeria, korrupzioa ta abusadioak burrukatu mogimendua-ren barruko ilaretan.

Urte hontantxe, 4. eta 5. garren puntuak burutzeko batez ere, kurso-labur ideologikuak antolatzen dira Armada Herritarrean. « Zuzen ditzagun geure okerrak, ez dezagun jasan ez "ezkerrera" ta ez "eskubira" desbidatzen den joerarik » (271).

Langile Alderdia sortu ta berehalaxe Vietminh eta Lien Viet (Vietnam-en askatasunaren aldeko Liga) elkartzen dira. Indar abertzaleen batasuna osatuta dago. Ho Tschi Minh-ek kontraeraso handia erabakitzen du.

Laister noragabetzen da frantsesen frentea. De Lattre jenerala hilda, R. Salan-ek hartzen du haren ordezkotza, honi ere Vietnamdarraren erasoak atzera eragin arte. H. Navarre-k ordaintzen du. Baina Giap-ek Dien Bien Phu-rako martxa agintzen du (1953-ko maiatza). Dien Bien Phu zer izan zen esan beharrik ez dago.

Zeharo hondatuta, irteerarik gabe, Indotxina-Biltzarre bat eskeintzen dute frantsesek. Uztailan zen hori... Baina bi hilabetetara, Vietnam-en askatasuna ta batasuna eskuratu zirela zirudienean, USA-k eta bere aliaduek SEATO sortzen dute Manila-n. Urrian Eisenhower-ek laguntza militarra eskeintzen dio Hego-Vietnam-go Diem-Gobernuari. Gudari frantsesek aldegin ala Vietnam « aholkari » ta « aditu » amerikanoz betetzen da. Diem-Gobernuak ez du egin nahi Ginebra-ko Biltzarreak erabakitako bozemaldi edo referendua. Diem-en aurkako oposizioa eratzen da, eta hau odoletan zukutzen enpeinatzen da diktadorea. 1959 : oposizioari militarki laguntzea erabakitzen du Ho Tschi Minh-ek. 1961-62 : Kennedy-k amerikanoen « eskalazioa » hasten du.

VIETNAM ZATITUAN.

Vietnam bi gobernurekin zatituta, eginkizun doble batekin aurkitzen da Ho Tschi-Minh : *Iparraldean* sozialismoa abiatzeko araubideak sortu behar (lur-banaketa, etc.). Oker ta neke askorekin egin zen hori. *Hegoaldean* mugimendu abertzale batasun-zaleari lagundu. Ho Tschi Minh-ek ez du *status quo* hau, alegia, zatiketarik onhartu nahi. Beraz, ezta Hegoaldeak bere sozialismorako bidea baketsu ta Iparraldetik aparte jarraitzerik ere : ez inperialistei ta ez trotzkista joerei amor emango die Ho Tschi Minh-ek. Ezta sozialismoa « lur bakarrean », ad casum bakoitzean, muntatu nahi zuten sozialistei ere.

Egoera honek sozialismoaren eta nazio-arazoaren arteko erlazioa sakontzera darama Ho Tshi Minh.

a) Vietnam herri bat da, Ipar-goenetik Hego-barneraino.

b) « Zenbait lurraldetan sozialismorako bidea baketsu izan ditekeala aitortzen badugu ere, gauza bat ez da inoiz ahaztu behar : Estatu-aparatua, indar armatuak eta polizia klase burgesaren erpeetan dagoen lurraldean proletargoak gertu egon behar du burrukarako » (1956-ko apirila : or. 308).

A) Nazio-arazoa ta klase-burruka.

Iparreko Vietnam askatuan bortizki ugaritzen dira Marxismo-Leninismo ikasketak. Denpora berean nortasun-kultuaren eta dogmakoike-riaren aurkako ekintza jarraitzen da Alderdiaren barruan.

Garai hontakoak dira Ho-ren Lenin-azterketarik gehienak eta handienak. Eta gehien-gehienok, lehenago Mao-k bezalaxe, azter-metodu bezala hartzen dute Leninismoa, ekintzaren eta teoriaren batasunak eskatzen duenez (319-323). Abertzaletasuna gogotik defenditzen du : « Urrileko erreboluzioak herri guztiei erakutsi die heuren zortea heurrek erabakitzekeo eskubidea eta baita eskubide hau burutzeko medio praktikazkoak kanpotiko inoren sartu-irtenik gabe aukeratzen ere. Ezaguna da, Lenin-ek herri guztiei aitortzen ziela banatzeko ta Erre-suma berezia sortzeko eskubidea » (331). « Kondairan lehen-lehenengo aldiz nazio-arazoa egoki askatu, langileria-klaseak askatu zuen, printzipio marxista-leninistetan oinarriturik » (332).

Inperialismoaren aurkako burruka unibertsalaren fronte-zati bat bezala da Ho-rentzat nazio-burruka. « Erreboluzio nazional, antiimperialistaren teoria justiziazko ta oso bat arakatu du Marxismo-Leninismoak... Horregatik, erreboluzio proletarioaren osakai banaezina da menperatutako lurralde ta herrien askatasun-burruka... Horrez gainera, herri kolonialen eta erdi-kolonialen zapaltzaileen aurkako burrukak herri kapitalistetako (zapaltzaileko) proletargoari ere laguntzen dio, bere kapitalismoaren kateetatik askatzeko burrukan ».

« Azterketa honek agiri duenez, iadanik ez dago nazio-arazoa bakan-duta, ikusgune abstraktu batetatik kontsideratzerik. Ondo erakusten du Marxismo-Leninismoaren teoriak, imperialismoaren aurkako askatasun-mogimendu nazio-zale guztiek, halaxe beharrez, erreboluzio-burruka orokorrean kolaboratzen dutela, eta beraz, ez dagoela hoek heuren itxura lokal-politikazkoaren eta ez heuren karakter sozialezko itxuraren arabera ikusterik, baizik-eta botere inperialisten aurkako burrukan munduan betetzen duten heuren funtzioan ikusi behar direla nazio-burrukak » (333). Ohargarri textu hontan : 1) arbuaiatu egiten dela nazio-burruken egiazko zentzuna ta mamia epaitzeko ikusalde bezala burrukaon itxura sozialaren (hots, haren itxurazko falta) eta hoen itxurazko mugadura lokal-politikazkoaren aldeez zerbitzatzea. Beraz, abertzaleen iritzi sujetibuak azterkatzea ez da burruka abertzalea epaitzeko azkeneko irizpidea. Beraz, burruka abertzaleari berezko objetibutasuna aitortzen zaio. — 2) nazio-burruka guztiez mintzatzen dela Ho.

Honexekin lortzen du Ho Tschi Minh-ek nazio-zaletasunaren eta sozialismoaren arteko sintesia. Laister ikusiko denez, sintesi hau sendoago ere bihurtuko da, burruka sozialista bera ere *justiziazko helburu* batetarako bide bezala harturik, honen alboan nazio-burruka ere, betekizun berarekin, gizartearen « oinarritzko eskubideen » eta « eskubide sakratuen » (359, 367, 380) burrukatzat hartzen denean. Justiziaren eta bakearen aldeko burruka osoaren maila bat bihurtzen du horrela Ho Tschi Minh-ek nazio-burruka (348).

Bi moldetara erakusten du Ho-k burruka abertzalearen aldeko izakera objetibua : *printzipialki*, nazio-burruka justiziaren eta gizartearen eskubide sakratuen aldeko burruka delako; — *de fakto*, asmo sozial handirik gabe eginda ere inperialismoaren trinkotasuna kraskatzen eta hausten duelako.

Baina, hori esan ahal izateko, nazio-konzeptu jakin bat euki behar da, eta orobat, munduan justizia-burrukak irabazteko dauzkan mailen burutapen argi bat ere.

B) Nazio-batasunaren arazoa.

Justizia munduan gauzatzeko gisari buruz, Ho Tschi Minh-ek ez du sekula sozialismoa, edo-ta komunismoa, « azkeneko justizia » bezala aipatzen. Ba dirudi, aitzitik, Ho Tschi Minh eskeptikutsu dela kapitulu hontan, eta sozialismoa bera ere erlatibutsu hartzen duela justiziagintzaren kon dairan. Justizia etengabeki mailaz maila, alde milatatik saiatuaz lortzen den jakituria zaharraren itxura agiri du Ho-k. Milaotako bat dirudi sozialismoak, eta hoetakoxe bat da, Ho Tschi Minh-en arabera, nazio-askatzea. Ikusgune honekin errazago egiten zaio klase-burruka ta nazio-burruka « justiziagintza » bat-beraren alde bi bezala bateratzea.

(Izan ere, pentsatu ahal ote liteke inolabait aurki argituko omen duen egun batez geroko mila, agian miliun urte edo betiko gizartea injustiziarik gabeko antolaketaz, eraikiduraz, lanbidez eta bizitzaz bizitzen ? Zer izango litzake injustiziaz geroko kondaira ?...)

Eta nazioaz : Ho Tschi Minh-en solas-moldearen arabera gizonari familia bezain berezko zaio nazioa. Horregatik, askotan esaten du Vietnamdar nazioa adierazteko, Vietnamdar familia. Vietnam-go gudua, familia baten beregaintasuna ta batasuna defenditzekoa da Ho-rentzat (173, 178, 184, etc. etc.).

(Nazioa familia bat bide delako Ho Tschi Minh-en burutapena ez da, lehenengotik halaxe iruditu arren, eguzkialdekoak zaletsu omen direnetako irudi soilik, bere estrategian ere ondorio konkretuak dauzkan printzipioa baino : basa-gerlariek herria, buruzagiek menpekoa, etc. « maitatu » egin behar dute. Ez da inoiz mendekurik hartu behar bide okerretik ibilitakoekin, bestelako iritzietakoekin, fronte aurkarian egondakoekin, etab. Anaiak bait dira guztiok. Ho Tschi Minh eta Txé Guevara pareka ditezke. Sakonago azterkatzea merezi duen puntua iruditzen zaigu nazioaren familia-konzeptu hau, geroago aipatuko diren naziotasunaren dobainetan ere zer-ikusirik ba daukala uste bait dugu).

Ho Tschi Minh-en idazkietako tematikan ugari dago nazio-bata sunarena, 1946-z gero behintzat. Baina 1960-z geroko idazkietan errepika baten moduan berritzen da hau : « gure nazioa elkargo bat da, gure lurra bat da » (346, 359), « Vietnam lur *bat* da, Vietnamdar herria herri *bat* da » (361, 365, 379) etc. (400 orrialdeko liburu guztian azpimarkatzeko letra kursibaz idazten den hitz bakarra *bat* hori da, ta maiz azpimarkatzen da hitz hori; ik. halare, or. 66). Baina, ta ohar-garria da hauxe, nazio-batasunaren teoriak nazio-konzeptu bat eta abertzaletasunaren teoria bat presuposatzen du.

Ho Tschi Minh-en arabera, eskubide nazionalak sakratuak eta oinarritzkoak dira baitipat, eta « eginkizun gloriakoa » nazioa salbatzea (153). Amerikanoen eraso aldian gogotik ugaritzen eta indartzen dira ideiaak Ho-ren idazkietan. 1960-an nazio-burruka klase-burrukari subordinatuta jartzen duen itxura-edo dago oraindik : « Vietnamdar erreboluzioari egunotan aurkeztzen zaion lehenengo eginkizuna da, Iparralde sozialismora eramatea ta aldi berean nazio-bategintzaren alde modu baketsuan burrukatzea, erreboluzio nazional herri-demokratikua gure lur osoan burutzeko » (346). Halere, urte hortantxe bertan guztiz ontzat ematen eta gogotik goratzen du Laos-en sozialismo asmorik gabeko nazio-burruka (348).

Baina amerikanoek « komunismoaren » arriskua konjuratzen dutelako-edo, munduko herri-iritzia lausotzeko ta Vietnamdarrak heurak ezpaltzeko ere, Ho Tschi Minh-ek guduaren alde nazio-zalea azpimarkatzen du beti. Eta bai goratu ere nazio-zaletasuna, beste zerbaite-tarako bide edo premisa bezala bakarrik ez baino, berez eta bere baitarik bizitza opalzea bera merezi duen ideal bezala goratu ere. 1951-ekoak dira hitzok : « Merezitako neurrian estimatu ezinezko gure herriaren tradizioetako bat, abertzaletasun gori-goria da... Gure herriaren abertzaletasuna agertarazten duen erresistentzia-gudu asko dago gure kondairan. Harrotasunez beterik gomutatzen ditugu Trung ahizpak... Sakonki idatzi behar ditugu geure memorietan geure heroe nazionalen egintzak, nazio adoretzu baten sinboloak dira-ta » (234). « Vietnam lur *bat* da, herri *bat* da Vietnamdar herria. Herri hontako ume bezala gure Ifarraldeko seme ta alabak obligatuta daude Hegoaldekoen burruka abertzaleari bihotz guztiarekin laguntzera ». « Edozein gudu kostatzen da makina bat hondamendi ta kalte, baina gudari saiatu, borondatetsu ta zailduak dira gure gizonak. Prestu daude azkeneko garaitzapeneraino sakrifizio-rik handienak egiteko, hamar urte, edo hogeit urte, edo gehiago ere, beharrez gero; ez bait dago beregaintasuna ta askatasuna baino gauza baliozkoagorik (1965 : or. 365-366). « Honda beza guduak Hanoi, eta Haiphong ere, ta beste gure uriak eta ondasunak ere, Vietnamdar herriak ez du amor emango. Ez bait dago ezer baliozkoagorik beregaintasuna ta askatasuna baino » (373). (Azkeneko esaldi hau sarri aurkitzen da azkeneko urteotan).

« Abertzaletasunarekin ere beste balio preziatu askorekin bezalaxe gertatzen da. Batzutan agiri-agirian dago, eskaparate edo kristalezko kutxa batetan bezala, bestetan izkutuan hazitzen da ta txirla baten

barruan hertsita bezala dago. Gure (sozialistaon) obligazioa da aber-tzaletasun izkutu hau argitara ateratzea. Guk ahalegindu behar dugu abertzaletasuna argitzen, herritar egiten, antolatzen...» (234). Entzu-ten da gure artean ere inoiz, langile sozialistek ez omen daukatela konzientzia nazionalik, edo-ta, gure kasuan, euskalzalerik. Kanpotik etorriak batez ere. Eta halaxe izango da zenbait alde ta mailatan (ik., halare, GAUR-en *Asi está la enseñanza primaria*, or. 193-223). Baina Ho Tschi Minh-en ustea garbi dago, konzientzia hori argitzea zeini toka-tzeari buruz : « Guk ahalegindu behar dugu abertzaletasun (izkutua) argitzen, herritar bihurtzen, antolatzen eta zuzenki gidatzen, aber-tzaletasunak bere espresioa gure lurraldeari ta erresistentzia-guduari zerbitzatzen dion lanean aurki dezan ». Vietnam-go txinar, frantses, etc. langileei, orobat, abertzaleekin elkartzera hots-egiten die Ho Tschi Minh-ek.

Lehenagoko bere gutun ta hitzaldiak « herrikideak ! » edo « lagu-nak ! » deiarekin hasten baziren, oraingo agur-deia da « abertzaleak ! » (372, 374, 383, etc.).

Nazio-zaletasuna berez iruditzen zaiola Ho Tschi Minh-i balio jus-tiziazko ta ohoregarri, Narodom Sihanouk Kanboia-koari igorritako agur-gutunean ere garbi agiri da : « Vietnamdar herria ta Khmer herria arma-lagun dira US-agresore etsaiaren aurkako guduan, eta elkarren aliadu, eskubide nazional sakratuen defentsan ». Sihanouk ez da bere-ziki aurrera-zale agertu izan orain arte, baina haren aberriaren « bere-gaintasun, neutraltasun ta lur-osotasunaren aldeko burruka » guztiz iruditzen zaio Ho Tschi Minh-i garaitzapena opatzeko duina. Berdin Laos-ekin. (Ho Tschi Minh-ek ez ditu behin ere aipatzen Marx-en koloniei buruzko usteak).

Berezko balioa aitortzen zaio nazio-zaletasunari. Bizitza bera zor zaio aberriari. Zer da nazioa, aberria, Ho Tschi Minh-entzat ? Aurren-aurrenik, norberaren « familia » da nazioa. Areago, elementuok da-karzki Ho Tschi Minh-ek Vietnam-en nazio-batasunaren (beraz, nazio-tasunaren) agerkaritzat : arraza, ohitura, kondairazko antzinate ta hizkuntzaren berdintasuna (ordenu honekintxe aipatuta : or. 130). Ba-tzutan herri edo nazio konzeptuaren ordeztarra ere erabiltzen du Ho Tschi Minh-ek : « nola frantses inperialistek... gure arraza lurraren azaletik garbituko luketen » etc. (148). Geroago batetan odol-batasuna (178), arbaso berdinenagandiko jatorria (184), beraz, familia funtsean, ta lur-batasuna (or. 346 : geografiazko arrazoia) erantsiko dira. Stalin-en ekonomiazko batasunaren arrazoia ez da inun aipatzen, halare.

Amerikanoen eraso kriminalaren azpian Ho Tschi Minh-ek gehien agertarazten duen asmoa nazio-zale ta abertzalea da. Eta honek ba dauka lehen kolpean harrigarritsu bihurtzen duen zerbait : amerika-noak beti aipatzen dira heuren deitura « inperialista » mereziarekin. Baina hoen kontrastea ez da Vietnamdar « sozialistarekin » egiten, edo « proletariorekin » 1965-ez gero Ho Tschi Minh-ek ez du hitz hau gehiago erabiltzen) ezta herritarrarekin ere, ezpada abertzalerekin.

Beraz, inperialista-abertzalea, dago jarrita antinomia. Sozialismoa bera ere behin bakarrik aipatzen da 1965-ez geroko idazkietan (Lenin-en Ordena emandakoan ere ez!) ta orduan amerikanoen agresioa bloke sozialista osoarentzat eta munduko bakearentzat arrisku izugarria dela esateko. Johnson-enari erantzunezko gutunean, hain zuzen. Orrialde guztietan irakurtzen dena, aitzitik : aberria askatu arte burrukatuko gara ! Bixtan dago, halare, Ho Tshi Minh inoiz Hego-Vietnam neutral bihurtzeaz mintzatu arren, ez dela Vietnam-en sozialismoa ezartzeko borondatea horregatik galdu. Aitzitik, Vietnam-go abertzaleak sozialistak dira. Azentu horrekintxe bait dago Vietnam-en sozialismoa.

Gai hau luzeago ta sakonago lantzea beste lankide baten gaia delarik, ohar labur batzuekin bukatzen dugu :

- nazio-arazoa sozialismoarekin elkartzea gehiago agiri da praktikazko arazo bezala Ho Tshi Minh baitan, teoriazko prolema bezala baino.
- Praktikazko arazo bezala, berriz (esan dezagun Vietnam-go baldintzape objetibu bereziak gomutaraziaz) nazio-burruka da Ho Tshi Minh-en arabera herri menperatuko sozialismoaren lehenengo egitekoa.
- Ho Tshi Minh-entzat nazio-arazoa ez dago inola ere klase-burru-kari subordinatuta. Ezta berez eta betiko aurre-ordinatuta ere. Baina abertzaletasuna berezko baliogo bat da. Eta, bakandurik ez baino proletargoaren burruka unibertsalarekin lotuta dagoelako, nazio-burruka gogor-bidez egiterik ez dagoenean legezkotasunean jarraitu behar da nazio-burruka. Gogor bestela.
- Ho Tshi Minh-en lanik handiena ta ondorio ugarienekoa, bai teori-azki ta bai praktikan, Frente Abertzale Bateratua sortu izana iruditzen zaigu.

ERABILITAKO BIBLIOGRAFIA.

(Bibliografia hontan ez da Marx-Engels eta A. Schaff aipatzen. Gutxi edo zeharbidez bakarrik erabilitako Autore ta lanik ere ez : Chauchard, Intxausti, Saizarbitoria, Lévi-Strauss, etc.).

- ABENDROTH, ., Sozialgeschichte der europäischen Arbeiterbewegung, 1969 (frantsesez ere ba dago).
- ALTHUSSER/BALIBAR/ESTABLET, *Lire le Capital*, 1965.
- ALTHUSSER, *Marxismus und Humanismus*, in *Für Marx*, 1968.
- ALVAREZ ENPARANTZA, *Si al frente nacional vasco*, BRANKA 9 (1969) 3-10.
- ARGIZALE, *Los mitos en la historia vasca*, ARRAGOA 2 (1965) 49-69.
- ARREGI, R., *Ezkertiar berriak*, JAKIN 25 (1967) 9-20, ta 26 (1967) 22-32.
- ARREGI, R., *Sozialismoa modan dago*, JAKIN 24 (1967) 36-51.
- BACZKO, B., *Weltanschauung, Metaphysik, Entfremdung. Philosophische Versuche*, 1969.
- BASSO, L., *Zur Theorie des politischen Konflikts*, 1969.
- BERGMAN/DUTSCHKE/LEFÈVRE/RABELL, *Rebellion der Studenten*, 1968.
- BERLIN, I., *Karl Marx. Sein Leben un sein Werk*, 1959.
- BLANQUART, P., *Die Diskussion Garaudy-Althusser*, INTERNATIONALE DIALOG ZEITSCHRIFT 1 (1968) 118-127.
- BLOCH, E., *Über Karl Marx*, 1968.
- BUBER, M., *Der utopische Sozialismus*, 1967.
- CARO-BAROJA, J., *Los Vascos*, 1958.
- CERNY, J., *Zum Begriff der Entfremdung : der unvollkommene-entfremdete Mensch in marxistischer Sicht*, in *Disputation*, 1966.
- EREÑO, M., *El solipsismo lingüístico en el ensayo « Izkuntza ta Pentsakera » de Txillardegui*, ARRAGOA 6-7 (1967) 5-32.
- FETSCHER, I., *Karl Marx und der Marxismus*, 1967.
- FISCHER, E., *Kunst und Koexistenz. Beitrag zu einer modernen marxistischen Aesthetik*, 1966.
- FLEISCHER, H., *Marxismus und Geschichte*, 1969.
- FRANCASTEL, P., *La réalité figurative. Eléments structurels de sociologie de l'art*, 1965.

- FROMM, E., *Marx's Concept of Man*, 1961.
- F. S., « Irakurleen iritziak », BRANKA 3-4 (1967) 11-30.
- GADAMER, H. G., *Wahrheit und Methode*, 1965 (batez ere or. 162-465).
- GARAUDY, R., *Marxisme du XXme Siècle*, 1966.
- GARAUDY, R., *Der Dialog* (Rahner eta Metz-en idazkidun argitalpen alemanean *De l'anathème au dialogue*) 1966.
- GARAUDY, R., *Peut-on être communiste aujourd'hui*, 1968.
- GOGONEATA, N., *Considérations sur le spécifique du Déterminisme dans l'Histoire*, in AKTEN DES XV INT. KONGRESSES FÜR PHILOSOPHIE, vol. I, 1968.
- GREBING, H., *Geschichte der deutschen Arbeiterbewegung*, 1970.
- HABERMAS, J., *Antworten auf H. Marcuse*, 1968 (7 autoreren erantzunak Marcuse-ri).
- HARTMANN, P., *Die Sprache als linguistisches Problem in Die deutsche Sprache im 20. Jahrhundert*, 1966.
- HAVEMANN, R., *Dialektik ohne Dogma ? Naturwissenschaft Und Weltanschauung*, 1964.
- HENNEMANN, G., *Naturphilosophie im 19. Jahrhundert*, 1959.
- HESS, M., *Rom und Jerusalem, die letzte Nationalitätsfrage. Briefe und Noten*, 1862.
- HIRURIZAR, G., *De Scila a Caridbis*, BRANKA 6 (1968) 36-47.
- HIRURIZAR, G., *Frente nacional : un fin más que un medio*, BRANKA 7 (1968) 26-32.
- HO TSCHI MINH, *Revolution und nationaler Befreiungskampf*, 1968.
- HUXLEY, J., *Evolution in Action*, 1953.
- IGARA, *Estrukturalismoaz zenbait hitz*, JAKIN 29 (1968) 15-29.
- KATZ, J., *The Philosophy of Language*, 1966.
- KOLAKOWSKY, L., *Traktat über die Sterblichkeit der Vernunft*, 1967.
- KOLAKOWSKI, L., *Der Mensch ohne Alternative*, 1967.
- KORSCH, K., *Marxismus und Philosophie*, 1966.
- KOSIK, K., *Gesellschaftliches Sein und ökonomische Kategorien*, in *Essays über Das Kapital von K. Marx*, 1967.
- LEFÈBVRE, H., *Le Marxisme*, 1961.
- LEFÈBVRE, H., *Le Matérialisme dialectique*, 1940.
- LEFÈBVRE, H., *Problèmes actuels du Marxisme*, 1958.
- LEFÈBVRE, H., *Sociologie de Marx*, 1966.
- LEFÈBVRE, H., *Zum Begriff der « Erklärung » in der politischen Ökonomie und in der Soziologie*, in A. SCHMIDT, *Beiträge zur marxistischen Erkenntnistheorie*, 1969.
- LEMBERG, E., *Nationalismus*, (2 vol.) 1964.

- LENIN, V. I., **Sul Diritto delle nazioni all'autodeterminazione**, (Mosca) 1949.
- LENIN, W. I., **Über die nationale und die koloniale nationale Frage**, 1960.
- LUKACS, G., **Geschichte und Klassenbewusstsein**, 1964.
- LUKACS, G., **Der junge Hegel. Über die Beziehung von Dialektik und Ökonomie**, 1967.
- LUXEMBURG, R., **Politische Schriften**, (2 vol.) 1967/1968.
- MANDIC, O., **Ende und Auflösung der Nation**, 1966.
- MAO TSE-TUNG, **Ausgewählte Schriften**, 1964.
- MARCUSE, H., **Obsolescence of Psychoanalysis**, in **American Political Science Association**, 1963.
- MARCUSE, H., **One-Dimensional Man**, 1964.
- MARCUSE, H., **Remarks on a Redefinition of Culture**, in **DAEDALUS. Journal of the American Academy of Arts and Sciences**, 1965.
- MARCUSE, H., **Kultur und Gesellschaft**, (2 vol.) 1968.
- MARCUSE, H., **Le Socialisme dans la société industrielle**, in **Rev. Int. du Socialisme**, zenb. 8 edo-ta FAZ 13. April 1968.
- MARKOVIC, M., **Entfremdung und Selbstverwaltung**, in **Essays über Das Kapital von K. Marx**, 1967.
- MARKUS, G., **Über die Erkenntnistheoretischen Ansichten des jungen Marx**, in A. SCHMIDT, **Beiträge**, 1969.
- MAX WEBER, **Die protestantische Ethik**, 1965.
- MAX WEBER, **Die protestantische Ethik, II. Kritiken und Antikritiken**, 1968. (Kapitalismoaren « izpiritual » eztabaida : Max. Weber, H. K. Fischer, F. Rachfahl, E. Troeltsch, E. Fischhoff eta R. Bendix-en idazki-bilduma).
- MERLEAU-PONTY, **Humanisme et Terreur**, 1947.
- MOHL, E. T., **Anmerkungen zur Marx-Rezeption**, in **Essays über Das Kapital von K. Marx**, 1967.
- NESTURJ, M., **Raza y racismo**, ARRAGO 2 (1965) 39-48.
- NIKITIN, P., **Economia Politica**, Moscu 1959 (erderazko itzulpenaren urterik gabe).
- PATZIG, G., **Die Sprache, philosophisch befragt**, in **Die deutsche Sprache im 20. Jahrhundert**, 1966.
- PEÑA, L., **Con propósito de diálogo**, ARRAGO 2 (1965) 91-100.
- PERROT, J., **La Linguistique**.
- POPPER, K., **On the Theory of the Objective Mind**, in **AKTEN DES XV INT. KONGRESSES FÜR PHILOSOPHIE**, vol I, 1968.
- RAUCH, G. von, **Geschichte des bolschewistischen Russland**, 1965.
- SCHIWY, G., **Der französische Strukturalismus**, 1969.
- SCHMIDT, A., **Der strukturalistische Angriff auf die Geschichte**, in **Autoren bereiten Beiträge**, 1969.

- SILBERNER, E., *Sozialisten zur Judenfrage*, 1962.
- STALIN, J., *Der Marxismus und die Fragen der Sprachwissenschaft*, 1951.
- STALIN, G., *Il Marxismo e la questione nazionale*, (Mosca) 1949.
- STERNBERGER, D., *Die Sprache in der Politik*, in *Die deutsche Sprache im 20. Jahrhundert*, 1966.
- TORRE NOCEDAL, C. de la, *Euzkadi, una nacionalidad en transformación*, ARRAGOA 2 (1965) 27-37.
- TXILLARDEGI, *Hizkuntza ta Pentsakera*, BRANKA 1 (1966) 35-57.
- TXILLARDEGI, *Hizkuntza ta Herrikidetasuna*, BRANKA 2 (1966) 2-15. (or. 16-19 bibliografia gehiago hizkuntzaren arloari buruz).
- TXILLARDEGI, *Hizkuntza ta erresuma*, BRANKA 5 (1967) 23-35.
- TXILLARDEGI, *Suomi-z zenbait jakingarri*, BRANKA 3-4 (1967) 31-52.
- TXILLARDEGI, *Frente nacional o frente de clase*, BRANKA 2 (1966) 53-61.
- TXURDINTXO, *Eusko burkideon elkartertutza*, BRANKA 9 (1969) 13-22.
- USAKO, *El marxismo-leninismo y los problemas nacionales*, BRANKA 5 (1967) 36-43.
- USAKO, *Del español al frente nacional vasco*, BRANKA 7 (1968).
- USAKO, *La evolución del imperialismo español en Euzkadi*, BRANKA 6 (1968) 48-61.
- VAGOVIC, S., *L'Etica comunista*, 1966.
- VRANICKI, P., *Mensch und Geschichte*, 1969.
- WEBER, ik. Max Weber.
- WEISBERGER, L., *Vom Weltbild der deutschen Sprache*, 1953 (vol. I), ta 1954 (vol. II).
- WITTRAM, R., *Das Interesse an der Geschichte*, 1968.
- ZABALA, *Frente Vasco, para qué ?*, BRANKA 9 (1969) 23-32.
- ZABALA, *Frente Cultural Vasco*, BRANKA 8 (1968) 8-14.
- ZELENY, J., *Zum Wissenschaftsbegriff des dialektischen Materialismus*, in A. SCHMIDT, *Beiträge*, 1969.
- ZUNBELTZ, K. de, *Hacia una estrategia revolucionaria vasca*, IRAUTZA 1 (1968) 46-137.
- X. X., « *Irakurleen Iritziak* », BRANKA 3-4 (1967) 8-11.
- X. X., *Coloquio en la Redacción en torno al Cincuentenario de la Revolución de Octubre*, OLDAR 1 (urtearen daturik gabe) 8-31.
- X. X., *De la atrasada Rusia zarista al floreciente Estado multinacional de la URSS y a la unión nacional de sus pueblos*, OLDAR 1 (urterik gabe) 70-76.
- XX., *Cómo se formó la URSS*, OLDAR 1 (urterik gabe) 66-69.
- XX., *Über Ludwig Wittgenstein* (Malcolm, Strawson, Garver, Cavell Autoren idazki-bilduma) 1968.

BIBLIOGRAFIARI OHARRA.

Ez da osoa bibliografia hau. Eta arrazoia hauxe da : lana egiten hasi nintzenean, nerabilen inoren esaldi ta uste bakoitza bere aipaldi kritikarekin jartzen nuen oin-oharretan. Lehenengo idatzitako 50 orrialdeak, horrela, orrialde bakoitzeko hiru aipaldiren promedialgoarekin zeuden, bibliografia hutsezko oin-oharrak zenbatu gabe. Orrialdeok irakurri zituzten lagun batzuen esanera, halare, aipaldi gehienak eta oin-ohar guztiak kentzea erabaki nuen. Horrela « zientziatzko » azterketaren itxura kentzen zitzaion lanari, baina 1) irakurt-errazago gelditzen zen, eta 2) irakurtzaileak liburuaren barruan aurkitzen zuen bibliografia premiazkoena, sekundarioarekin nahasteko arriskurik gabe. Pedro Zabaleta-ren kritikari ta laguntzari zor diot hau, batez ere. Hemengo bibliografia hau lehenengo esku-idazkiko fitxetatik aterata bait dago, ziurtasun guztiarekin esan nezake ez dela osoa, hirugarren esku-aldia baita inprimarazten dena. Bibliografia honen betekizun bat, hain zuzen, bertako huts-uneak erakustea da orain (azterkatu gabe edo gutxi eginda gelditzen dira Kautsky, O. Bauer, R. Springer, Baku-ko Biltzarrearen Aktak, Fanon aparte Afrika-ko sozialisten literatura ia guztia, etc.). Ongi ikusten da literatura guzti hori landu ta ikertu beharra, ta ekingo al dio norbaitek, lehenbailehen. Hizkuntza-arloari buruzko literatura gutxi, beharrezkoena bakarrik, aipatzen da hemen, gai hori zuzenki lantzea beste lankide baten eginkizuna zen-ta. Uste baino gehiago berandututako inprimaldikoan lasterka egindako eskualdia lan hau ahal zen neurrian eguneratzen saiatu izan arren, 1969-ko erdi aldeaz geroko bibliografia ta harrezkeroko desarroiloak merezi luketen astiz zuzenki begiratzea ez da posible izan.